

SCI-CONF.COM.UA

THE WORLD OF SCIENCE AND INNOVATION

**ABSTRACTS OF VIII INTERNATIONAL
SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE
MARCH 10-12, 2021**

**LONDON
2021**

THE WORLD OF SCIENCE AND INNOVATION

Abstracts of VIII International Scientific and Practical Conference
London, United Kingdom
10-12 March 2021

**London, United Kingdom
2021**

UDC 001.1

The 8th International scientific and practical conference “The world of science and innovation” (March 10-12, 2021) Cognum Publishing House, London, United Kingdom. 2021. 779 p.

ISBN 978-92-9472-197-6

The recommended citation for this publication is:

Ivanov I. Analysis of the phaunistic composition of Ukraine // The world of science and innovation. Abstracts of the 8th International scientific and practical conference. Cognum Publishing House. London, United Kingdom. 2021. Pp. 21-27. URL: <https://sci-conf.com.ua/viii-mezhdunarodnaya-nauchno-prakticheskaya-konferentsiya-the-world-of-science-and-innovation-10-12-marta-2021-goda-london-velikobritaniya-arhiv/>.

Editor

Komarytskyy M.L.

Ph.D. in Economics, Associate Professor

Collection of scientific articles published is the scientific and practical publication, which contains scientific articles of students, graduate students, Candidates and Doctors of Sciences, research workers and practitioners from Europe, Ukraine, Russia and from neighbouring countries and beyond. The articles contain the study, reflecting the processes and changes in the structure of modern science. The collection of scientific articles is for students, postgraduate students, doctoral candidates, teachers, researchers, practitioners and people interested in the trends of modern science development.

e-mail: london@sci-conf.com.ua

homepage: <https://sci-conf.com.ua>

©2021 Scientific Publishing Center “Sci-conf.com.ua” ®

©2021 Cognum Publishing House ®

©2021 Authors of the articles

TABLE OF CONTENTS

1.	<i>Abaturov A., Petrenko L., Tokarieva N., Demydenko A.</i> APECED: CASE REPORT.	13
2.	<i>Basylaishvili Yu. V., Shtyker S. Yu.</i> MALONE'S OPERATION AS A REHABILITATION METHOD IN CHILDREN WITH INSOLUBLE FUNCTIONAL INSUFFICIENCY OF THE RECTO-ANAL SEGMENT.	22
3.	<i>Belova I. M.</i> METHODOLOGY OF DISCLOSURE OF FINANCIAL CAPITAL INFORMATION IN INTEGRATED REPORTING.	26
4.	<i>Beltyukova S., Liventsova O., Teslyuk O.</i> LUMINESCENT MARKER FOR DETERMINATION OF OROTIC ACID IN DRUG FORMULATIONS.	35
5.	<i>Chepurna V., Horodenskyi V.</i> PATHOLOGICAL CHANGES RESULTING FROM MICOPLASMAL PNEUMONIA IN SWINE.	43
6.	<i>Fokina N. V.</i> STATE AID IN THE EU: REGULATORY FRAMEWORK AND TYPES OF STATE INTERVENTIONS INTO ECONOMY.	47
7.	<i>Golub T.</i> PROS AND CONS IN DIGITALIZATION OF HIGHER EDUCATION.	51
8.	<i>Gorobey V., Kovalenko L., Mancu Ionel</i> EXPANDING THE TECHNOLOGICAL CAPABILITIES OF THE MOUNTED BREEDING SEEDER.	55
9.	<i>Hayevska M. Yu., Fesenko A. V., Prodan V. M., Savchuk O. V.</i> NEW APPROACHES IN THE TREATMENT OF ATOPIC DERMATITIS.	63
10.	<i>Ivanova D.</i> BUSINESS COMMUNICATION AS ONE OF THE KEY ASPECTS OF COMPANIES' SUCCESS.	70
11.	<i>Koliada O., Vdovichenko N., Kolyada T.</i> THE EFFECT OF VIRAL LOAD ON THE IMMUNOLOGICAL STATUS OF PATIENTS WITH DIFFERENT TYPES OF MULTIPLE SCLEROSIS.	76
12.	<i>Kukhalashvili D., Leladze D.</i> THE INFLUENCE OF MISINFORMATION IN CYBER-SPACE, INSPIRING PANIC AND FEAR AND MANIPULATION OF PEOPLE IN TIME OF PANDEMIC.	81
13.	<i>Kulikova I. Yu.</i> MOBILING AS A TECHIQUE AND WAY FOR TEACHING ENGLISH FOR SPECIFIC PURPOSE.	89

14.	<i>Mirzayeva Yu. T., Usmanov P. B., Botirova Zebo Maxmadali qizi, Zaripov A. A., Abrayeva Z. C.</i>	93
	THE POSSIBLE ROLE OF THE Na ⁺ /Ca ²⁺ EXCHANGER IN THE VASORELAXANT EFFECT OF 14-O- BENZOYLTHALATISAMINE DITERPENOID ALKALOID, IN RAT AORTIC RINGS.	
15.	<i>Monastyrskyi R. Ia.</i>	97
	OVERVIEW OF BEST PRACTICES IN TALENT ACQUISITION THROUGH TRAINING PROGRAMS.	
16.	<i>Moroz S. O.</i>	103
	IMPACT OF THE INFORMATION TECHNOLOGIES ON THE EDUCATIONAL SYSTEM IN MODERN SOCIETY.	
17.	<i>Nurushova Gunel Giyas</i>	108
	NATIONAL IDENTITY AND GLOBALISATION: MODERN APPROACHES.	
18.	<i>Oliinyk T., Semenova S., Vonsovykh O.</i>	115
	ENVIRONMENTAL ASPECTS IN RENOVATION PROJECTS.	
19.	<i>Onyshchak H., Popovych Ye.</i>	125
	COMPONENTIAL ANALYSIS AND THE STUDY OF MEANING.	
20.	<i>Semenenko S. B., Tymofiychuk I. R., Slobodian K. V., Kovpak A. V., Ostapchuk V. H.</i>	129
	THE IMPORTANCE OF SELF-STUDY FOR MEDICAL STUDENTS.	
21.	<i>Sergeyeva T. V., Kushchenko Z. L., Orda O. F.</i>	133
	MULTIDISCIPLINARY APPROACH: VISUAL MEANS FOR ENRICHING ARCHITECTURE STUDENTS' VOCABULARY.	
22.	<i>Syetov Ye.</i>	139
	PERFORMANCE OF RIJCOSX APPROXIMATION IN MODELING OF EXCITED STATE INTRAMOLECULAR PROTON TRANSFER.	
23.	<i>Volkivskyi M., Rohova A., Oliinyk A.</i>	145
	ПРОБЛЕМАТИКА РОЗВИТКУ ДВОСТОРОННІХ ВІДНОСИН МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ПОЛЬЩЕЮ.	
24.	<i>Voskoboynikova H. L., Dovzhuk V. V., Konovalova L. V.</i>	150
	DESIGN OF INTRODUCTION OF TECHNOLOGIES AND EDUCATIONAL INNOVATIONS IN PROFESSIONAL TRAINING OF MASTERS OF PHARMACY IN UNIVERSITIES IN CENTRAL AND EASTERN EUROPE.	
25.	<i>Yevstihnieiev I. V.</i>	155
	ABDOMINAL TUBERCULOSIS: DIFFICULTIES IN SYMPTOM ASSESSMENT AND DIAGNOSIS.	
26.	<i>Zmaha Ya., Zmaha M.</i>	159
	ANALYSIS OF FIRE PROTECTION CLADDING METHODS FOR WOODEN BEAMS.	
27.	<i>Александров Ю. В.</i>	164
	ПСИХОЛОГІЯ БРЕХНІ.	

28.	<i>Антоненко І. В.</i> ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ДИЗАЙНУ ІНЖЕНЕРНИХ СПОРУД БАШТОВОГО ТИПУ В ПРОЦЕСІ РЕНОВАЦІЇ.	170
29.	<i>Бабенко Д. А.</i> СТАТЕНЕ ВИХОВАННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ, ЯКІ МАЮТЬ ОСОБЛИВІ ОСВІТНІ ПОТРЕБИ.	180
30.	<i>Багрій М. М.</i> ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ МІНІМІЗАЦІЇ ШКІДЛИВИХ ФАКТОРІВ ВИРОБНИЧОГО ТА НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА, ЗАХИСТ ПРАЦЮЮЧИХ ВІД НЕГАТИВНОГО ВПЛИВУ ЕЛЕКТРОМАГНІТНИХ ПОЛІВ ШИРОКОГО ЧАСТОТНОГО ДІАПАЗОНУ.	186
31.	<i>Бегмуратова Г. А.</i> ИНТЕГРАЦИЯ – ЭФФЕКТИВНАЯ МОДЕЛЬ ДЛЯ РАЗВИТИЯ МЕТОДОВ ОБУЧЕНИЯ.	190
32.	<i>Безкоровайна Л. В., Венгерська Н. С., Ніколаєва Т. В., Брацило Л. Ф.</i> ЄВРОПЕЙСЬКІ ТЕНДЕНЦІЇ ІМПЛЕМЕНТУВАННЯ СТРАТЕГІЙ ДИВЕРСИФІКАЦІЇ У СІЛЬСЬКОМУ ТУРИЗМІ УКРАЇНИ (СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ АСПЕКТ).	195
33.	<i>Белая Т. Р., Гонта М. А.</i> ПРИМЕНЕНИЕ ИННОВАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА В НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЕ.	202
34.	<i>Большова Н. О., Большов О. О., Буйницька О. А.</i> ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ У НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ.	208
35.	<i>Борканюк А. Б.</i> НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ ЯК ОДНА З КЛЮЧОВИХ КАТЕГОРІЙ ПОЛКУЛЬТУРНОЇ ОСВІТИ.	214
36.	<i>Бритвін Д. В.</i> МАРГІНАЛЬНІСТЬ У ФРАНЦУЗЬКИХ РОМАНАХ ХХ СТОЛІТТЯ: СЕМАНТИЧНЕ СТРУКТУРУВАННЯ.	220
37.	<i>Ващенко Л. С.</i> ВИКОРИСТАННЯ ТЕСТОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ ДЛЯ ОЦІНЮВАННЯ РІВНІВ СФОРМОВАНОСТІ ПРЕДМЕТНИХ БІОЛОГІЧНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ В УЧНІВ БАЗОВОЇ ШКОЛИ.	229
38.	<i>Войко Н. Ю., Гамалія А. В.</i> ПРИНЦИПИ ЛАНДШАФТНО-ПЛАНУВАЛЬНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ПІШОХІДНОЇ МЕРЕЖІ МІСТ.	238
39.	<i>Гура Т. В., Кричка Н. В.</i> ЗАВДАННЯ ТА ФУНКЦІЇ СУЧАСНОГО ВИКЛАДАЧА У ПІДГОТОВЦІ КОМПЕТЕНТНОГО ЛІКАРЯ.	249
40.	<i>Гураль О. І.</i> САМООРГАНІЗАЦІЯ ВИКЛАДАЧА.	256

41.	<i>Деменська Я. І.</i> ФОРМУВАННЯ АУДІАТИВНИХ УМІНЬ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ.	261
42.	<i>Дем'яненко Н. Б.</i> ІМЕННИКОВІ СТРУКТУРНІ ТИПИ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ ПОЛЬСЬКОЇ МОВИ НА ПОЗНАЧЕННЯ МЕНТАЛЬНИХ ВЛАСТИВОСТЕЙ ЛЮДИНИ.	267
43.	<i>Демьянюк А. А., Исаев Х. Б.</i> ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ И НАПРАВЛЕНИЯ ИССЛЕДОВАНИЯ КОНЦЕПТОВ В ЯЗЫКОЗНАНИИ.	275
44.	<i>Дмитрик І. О.</i> НАБУТТЯ ДОСВІДУ ПЕРЕМІЩЕННЯ: ОКРЕМІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ КАФЕДРИ ІСТОРІЇ ТА ПРАВА ДВНЗ «ДОННТУ» В 2014-2020 РР.	282
45.	<i>Довбиш М. О.</i> СОЦІАЛЬНА ПОЛІТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ У КОНТЕКСТІ ДЕЯКИХ СОЦІАЛЬНИХ ПРОГРАМ ІТАЛІЇ.	289
46.	<i>Дука М. В., Панченко Ю. О.</i> ОСОБЛИВОСТІ ЗМІСТУ ТА СТРУКТУРИ НАВЧАЛЬНО- СТРАТЕГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ.	296
47.	<i>Жигора І. В.</i> СУЧАСНІ ФОРМИ РОБОТИ З УДОСКОНАЛЕННЯ МОВЛЕННСВОЇ КУЛЬТУРИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ.	301
48.	<i>Жувагіна І. О.</i> СОЦІАЛЬНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ.	309
49.	<i>Кабаченко Д. В., Калюта М. Д.</i> СУТНІСТЬ КРИПТОВАЛЮТИ ЯК ЦИФРОВОГО АКТИВУ ТА ЇЇ ВИКОРИСТАННЯ В УМОВАХ СУЧАСНОЇ ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ.	313
50.	<i>Кальная Т. С., Чаус Д. В.</i> АЛЬБРЕХТ ДЮРЕР - ВЕЛИЧАЙШИЙ МАСТЕР ЗАПАДНОЄВРОПЕЙСЬКОГО ВОЗРОЖДЕННЯ.	322
51.	<i>Коваленко О. В.</i> ПЕДАГОГІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ПОДІЄВОСТІ ТА ЙОГО РЕАЛІЗАЦІЯ В ЕКСКУРСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ.	327
52.	<i>Конох О. Є., Конох А. А., Шагера А. М.</i> ОЗНАЙОМЛЕННЯ З ТЕХНОЛОГІЄЮ ПРОДУКЦІЇ ТА ДИЗАЙНУ СТРАВ РЕСТОРАННОГО ГОСПОДАРСТВА ЯК СКЛАДОВА ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ З ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОЇ СПРАВИ.	334
53.	<i>Короткіх М. А.</i> СПРЯМОВАНІСТЬ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ У ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ.	339

54.	Костенко М. Г. ОЦІНКА ОБ'ЄКТИВНОЇ ТЯЖКОСТІ СТАНУ ПОРАНЕНИХ ПРИ ПОЄДНАНИХ ПОШКОДЖЕННЯХ.	344
55.	Котелянець Н. В. ЕТАПИ РОЗВИТКУ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ АКТИВНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ЕКСПЕРИМЕНТУВАННІ.	347
56.	Котєнєва І. С., Вовк С. В. ПРО РЕЗУЛЬТАТИ КОНСТАТУВАЛЬНОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ ЩОДО ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО ДИДАКТИЧНОГО ПРОЄКТУВАННЯ.	356
57.	Кравченко Т. Ю., Зубаренко О. В., Копійка Г. К., Лотиш Н. Г., Мартюк В. І. СИНДРОМ ПОДРАЗНЕНОГО КИШЕЧНИКУ У ДІТЕЙ ТА СТАН ПСИХОЕМОЦІЙНОЇ СФЕРИ.	366
58.	Криволапов Е. А. ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ З ТУРИЗМУ ТА ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОЇ СПРАВИ В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ «РЕКРЕАЦІЙНІ КОМПЛЕКСИ».	372
59.	Кривошей Ю. І., Коломієць Л. В. КУЛЬТИВУВАННЯ ХЛОРЕЛИ ІЗ ВИКОРИСТАННЯМ АЛЬТЕРНАТИВНИХ ПОЖИВНИХ КОМПОЗИТИВ.	376
60.	Кривцова О. М., Кадук Н. І. ЄВРОПЕЙСЬКА ІНТЕГРАЦІЯ У ВИМІРІ ТРАНСКОРДОННОЇ ВЗАЄМОДІЇ: ПОЛІТИКО-УПРАВЛІНСЬКИЙ АСПЕКТ.	381
61.	Крищенко Д. О., Білецький М. С. СУЧАСНІ МЕТОДИ КЕРУВАННЯ ТЕХНОЛОГІЧНИМИ ПРОЦЕСАМИ НЕСТАЦІОНАРНИХ ОБ'ЄКТІВ З ВИКОРИСТАННЯМ НЕЛІНІЙНОЇ ДИНАМІКИ ТА НЕЙРОМЕРЕЖЕВИХ МЕТОДІВ.	387
62.	Круть О. В. ЛОКАТИВНІ ОЗНАКИ В ОНОМАСІОЛОГІЧНІЙ СТРУКТУРІ НАЙМЕНУВАНЬ НА ПОЗНАЧЕННЯ АГРЕСІЇ.	391
63.	Кузнецова Г. П. АКТУАЛЬНОСТЬ ТЕСТИРОВАНИЯ КАК МЕТОДА КОНТРОЛЯ ЗНАНИЙ СТУДЕНТОВ В СОВРЕМЕННОМ ВУЗЕ.	397
64.	Курдибаха О. М. ГЕНДЕРНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ПЕДАГОГІВ В МИСТЕЦЬКИХ ЗАКЛАДАХ.	404
65.	Кучеренко Б. Ю., Ібрагімова Шафаг Ельнур кизи РЕГІОНАРНА АНЕСТЕЗІЯ У ТРАВМАТОЛОГІЇ ТА ОРТОПЕДІЇ.	408

66. *Лавренюк Ю. Ф.* 412
АДМІНІСТРАТИВНА ЮРИСДИКЦІЯ ЯК ЗАСІБ ЗАХИСТУ
ЕКОНОМІЧНИХ ІНТЕРЕСІВ ДЕРЖАВИ: ГЕНЕЗА НАУКОВОГО
ПІДХОДУ.
67. *Лазарева О. С.* 417
МЕТОДИ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ ДІТЕЙ З АУТИЗМОМ НА ЗАНЯТТЯХ
АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ЗА ДОПОМОГОЮ ВІДЕОМАТЕРІАЛІВ.
68. *Ломсадзе-Кучава М. К.* 425
АНАЛІЗ ФАКТОРОВ РИСКА ПРИ ІНВЕСТИРОВАНИИ В
ЭНЕРГЕТИЧЕСКИЙ ИНВЕСТИЦИОННЫЙ ПРОЕКТ.
69. *Лопушанський В. М.* 433
ФОНОЛОГІЧНІ, ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ТА СИНТАКСИЧНІ
ОСОБЛИВОСТІ ВІДЕНСЬКОГО ДІАЛЕКТУ.
70. *Маковецька Н. В., Дядечко А. І.* 443
ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ РОБОТИ
В ЗАКЛАДАХ РОЗМІЩЕННЯ ТУРИСТІВ.
71. *Мала Н. Л.* 447
АВТОБІОГРАФІЧНІ ТВОРИ ОСТАПА ВИШНІ.
72. *Мамедова Вафа Ганбар кызы* 454
СПЕЦИФИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ УПРАВЛЕНИЯ В
СУБЪЕКТАХ МСП.
73. *Мельник О. В., Семенченко О. Л., Пугач С. Г.* 466
ЗАСТОСУВАННЯ ГАЗОРОЗРЯДНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ДЛЯ
ПОКРАЩАННЯ АДАПТИВНИХ ВЛАСТИВОСТЕЙ РОСЛИН.
74. *Мельничук О. О.* 469
ВПЛИВ МУЗИКИ НА ПСИХОЛОГІЧНИЙ, МОРАЛЬНИЙ СТАН
ЛЮДИНИ.
75. *Омельяненко Г. А.* 473
СОЦІОКУЛЬТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ ТУРИСТИЧНО-
РЕКРЕАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.
76. *Орленко Н. А., Величенко М. А., Скидан І. В., Гейченко С. П.* 477
ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХІЧНОЇ ПІЗНАВАЛЬНОЇ СФЕРИ
РОЗУМОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЛОТІВ.
77. *Павленко І. Г.* 481
ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК МИСТЕЦТВ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ
ЕСТЕТИЧНИХ СМАКІВ СУЧАСНИХ СТАРШОКЛАСНИКІВ.
78. *Панасенко О. І.* 489
ПЕРЕВАГИ ЦИФРОВИХ МЕДІА У СТВОРЕННІ СТАЛИХ
ПОЛІТИЧНИХ ДИСКУСІЙ.
79. *Панова І. О., Пашкевич С. С., Шевяков І. Д.* 494
БОРОТЬБА ЗА ЛІДЕРСТВО В ПІВДЕННО-СХІДНІЙ АЗІЇ В СВІТЛІ
ГЕОСТРАТЕГІЧНИХ ГРАВЦІВ В'ЄТНАМУ ТА ТАЙЛАНДУ.

80. *Перепелиця О. О., Косуба Р. Б., Гордієнко В. В., Яремій І. М., Купчанко К. П.* 504
ВИОКРЕМЛЕННЯ МІЖДИСЦИПЛІНАРНИХ ЗВ'ЯЗКІВ МЕДИЧНОЇ ХІМІЇ ТА ФІЗІОЛОГІЇ ПРИ ПІДГОТОВЦІ МАГІСТРІВ МЕДИЦИНИ.
81. *Підлісна С. В.* 517
ІНТЕРАКТИВНЕ НАВЧАННЯ ЯК ОДИН З ЧИННИКІВ РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА.
82. *Позинич І. С., Климишин О. С.* 522
ВИКОРИСТАННЯ ПРИНЦИПІВ ТИМБІЛДІНГУ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ МУЗЕЙНИХ ЗАНЯТЬ З УЧНІВСЬКОЮ МОЛОДДЮ.
83. *Полєвікова О. Б., Романів О. О.* 527
СТВОРЕННЯ МУЛЬТФІЛЬМІВ У ЗАКЛАДІ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ.
84. *Полинько Я. Р., Варганич Г. О.* 531
РОЛЬ ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНИХ АСПЕКТІВ У ПЕРІОД ПОЧАТКОВОГО МУЗИЧНОГО РОЗВИТКУ І НАВЧАННЯ.
85. *Распопов В. Б., Семяновский В. Н.* 540
СОЛНЕЧНО-ВОДОРОДНАЯ ЭНЕРГЕТИКА ДЛЯ УКРАИНСКОЙ АНТАРКТИЧЕСКОЙ СТАНЦИИ «АКАДЕМИК ВЕРНАДСКИЙ».
86. *Рассохіна Л. Р., Кубіцький С. О.* 560
МОНІТОРИНГ ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ ЯК ІННОВАЦІЙНА ФОРМА УПРАВЛІНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.
87. *Романенко В. В.* 572
ДЕРЖАВНИЙ ПОДАТКОВИЙ РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТ: ПЕРЕДУМОВИ, СУТНІСТЬ І ЗНАЧЕННЯ.
88. *Руснак Д. А., Стойка М. В.* 583
МЕТОДИКА ВИКОРИСТАННЯ МУЛЬТИМЕДІЙНИХ ОПОР У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ УЧНІВ ЗЗСО ФРАНКОМОВНОЇ ГРАМАТИКИ.
89. *Руснак Д. А., Падурару А. С.* 586
МЕТОДИКА ВИКОРИСТАННЯ ІГРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ЛЕКСИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В УЧНІВ ЗЗСО.
90. *Самойленко А. А., Кулік А. В.* 589
ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ОПТОВОЇ ТОРГІВЛІ В УКРАЇНІ.
91. *Свередюк У. Д., Мельник В. П., Держко І. З.* 595
СУЧАСНА СТАТИСТИЧНА УКРАЇНСЬКОМЕНТАЛЬНА НЕЙРОЛІНГВІСТИКА (ДО 150-РІЧЧЯ ЛЕСІ УКРАЇНКИ).
92. *Сергієні О. В., Мкртчян К.* 604
ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТРИВОЖНОСТІ СПОРТСМЕНІВ.

93. **Сидоренко Л. В.** 611
 ПОРЯДОК ТА ФОРМИ ОРГАНІЗАЦІЇ ХУДОЖНЬОЇ
 САМОДІЯЛЬНОСТІ У РОБОТІ З ОСОБОВИМ СКЛАДОМ
 ВІЙСЬКОВОЇ ЧАСТИНИ (ПІДРОЗДІЛУ) В ЗБРОЙНИХ СИЛАХ
 УКРАЇНИ.
94. **Сидорук А. В., П'ятибрат О. Л.** 619
 ВПЛИВ СУЧАСНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА
 ДІЯЛЬНІСТЬ ТУРИСТИЧНОГО ПІДПРИЄМСТВА.
95. **Сирко І. М.** 627
 ПРОБЛЕМИ ВІДТВОРЕННЯ СИМВОЛУ В ІНШОМОВНОМУ
 ПЕРЕКЛАДІ.
96. **Сич В. І.** 636
 СВОБОДА ПАЦІЄНТА ЯК ВАЖЛИВИЙ КОМПОНЕНТ
 ПРАВОВОГО СТАТУСУ ПАЦІЄНТА.
97. **Скибицький І. Г.** 640
 ДОСЛІДЖЕННЯ МОТИВАЦІЇ СТУДЕНТІВ КПІ ДО
 АКАДЕМІЧНИМ ЗАНЯТЬ З ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ.
98. **Скрыпник В. С.** 643
 ТЕПЛОПЕРЕДАЧА ЧЕРЕЗ МЕТАЛЛИЧЕСКИЕ ФРИКЦИОННЫЕ
 ЭЛЕМЕНТЫ ТОРМОЗОВ.
99. **Соловей В. М., Пахачук О. В., Гладій Д. С.** 653
 СУЧАСНИЙ ПОГЛЯД НА ЕТІОЛОГІЮ ТА ПАТОГЕНЕТИЧНІ
 МЕХАНІЗМИ РОЗВИТКУ ПРЕЕКЛАМПСІЇ.
100. **Стефурак О. В., Анакіца К. Г.** 659
 ПИТАННЯ ВИОКРЕМЛЕННЯ КАТЕГОРІЇ СУПЕРЛАТИВНОСТІ.
101. **Ступченко Є. Г., Євдокимов О. С., Саранов С. В.** 662
 ЯСІР АЛЬ-СІРРІ ПРОТИ МІНІСТЕРСТВА ВНУТРІШНІХ СПРАВ
 ВЕЛИКОБРИТАНІЇ: НЕВДАЛА СПРОБА ЗАХИСТИТИ
 НАЦІОНАЛЬНУ БЕЗПЕКУ ВІД ІСЛАМСЬКОГО РАДИКАЛІЗМУ.
102. **Сугейко Л. Г., Пічкур О. В.** 670
 ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ СЛОВНИКА У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО
 ВІКУ.
103. **Сясєв А. В.** 674
 ВІДМІТНІ ОСОБЛИВОСТІ ДЕЯКИХ ПЛАТФОРМ ДЛЯ
 ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ У ВИЩІЙ ОСВІТІ.
104. **Телепнева Л. Г.** 683
 СБОРКА ПЕРВОГО БІОЛОГІЧЕСКОГО ФРАКТАЛА И
 ПОСЛЕДСТВИЯ ЕГО РАСПАДА.
105. **Терлецька Ю. М.** 691
 АНАЛІЗ РЕЗУЛЬТАТІВ ВИВЧЕННЯ ДЕПРИВАЦІЇ ТА ПСИХІЧНОЇ
 ДЕПРИВАЦІЇ В ТРЕТЬОМУ – КРИТИЧНОМУ ПЕРІОДІ.
106. **Ткач В. В., Кушнір М. В., Васюк Л. О., Петрусяк Т. В.** 697
 ХІМІЧНІ ЗАВДАННЯ У БРАЗИЛЬСЬКОМУ СТИЛІ НА ОСНОВІ
 ВІРШІВ Й. БРОДСЬКОГО.

107.	<i>Ткач В. В., Кушнір М. В., Сокол Н. В., Іванушко Я. Г.</i> ТРИ ХІМІЧНІ ЗАДАЧІ В БРАЗИЛЬСЬКОМУ СТИЛІ НА ФУТБОЛЬНУ ТЕМАТИКУ.	704
108.	<i>Ткаченко А. А.</i> МУЗИКОТЕРАПІЯ У РОБОТІ З ДІТЬМИ, ЯКІ МАЮТЬ ОСОБЛИВІ ОСВІТНІ ПОТРЕБИ.	709
109.	<i>Турукіна О. В., Гриценко О. Е., Кобзарь Ю. В.</i> МУЗИЧНО-ТЕАТРАЛЬНА ТВОРЧІСТЬ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ.	714
110.	<i>Удовенко І. О.</i> ЗЕМЛЕУСТРІЙ В УКРАЇНІ КРІЗЬ ПРИЗМУ РЕФОРМУВАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН.	722
111.	<i>Фесюк А. В.</i> ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВИПУСКУ НАВЧАЛЬНИХ ВИДАНЬ ДЛЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ В УКРАЇНІ.	725
112.	<i>Цыпкин Ю. А., Пакулин С. Л., Ильичев К. С., Козлова Н. В., Феклистова И. С.</i> КОНЦЕПЦІЯ УПРАВЛЕННЯ УСТОЙЧИВИМ ЕКОНОМІЧЕСКИМ РОСТОМ СЕЛЬСЬКОГО ХОЗЯЙСТВА.	734
113.	<i>Чайка І. І.</i> ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА ОПТИМІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНО- ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ.	745
114.	<i>Чернета О. Г., Коробочка О. М., Авер'янов В. С.</i> КЕРУВАННЯ ТЕХНОЛОГІЧНИМИ МЕТОДАМИ ЗМІЦНЕННЯ ПОВЕРХНЕВОГО ШАРУ ДЕТАЛЕЙ.	755
115.	<i>Чобанюк М. М.</i> MARIO VARGAS LIOSA: AESTHETIC PRINCIPLES AND A LOOK AT THE LITERATURE.	761
116.	<i>Чуєва І. О., Булана Н. С.</i> ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В РЕСТОРАННОМУ БІЗНЕСІ.	770
117.	<i>Шморгун Я. О.</i> НОРМАТИВНІ ЗАСОБИ ЗАХИСТУ ПРАВ ГРОМАДЯН.	774

APECED: CASE REPORT

Abaturov Alexandr

MD, PhD Professor
Head of the Department
of pediatrics 1 and medical Genetics

Petrenko Ludmyla

Tokarieva Nataliia

Candidate of Medical Sciences,
Assistant of the Department
of pediatrics 1 and medical Genetics

Demydenko Anna

student of V course. State Institution
"Dnipropetrovsk Medical Academy
of the Ministry of Health of Ukraine"

Dnipro, Ukraine

Summary: Autoimmune polyendocrine syndrome type 1 (APS - 1) that is called APECED (*autoimmune polyendocrinopathy, candidiasis, ectodermal dystrophy*) or MEDAC (*multiple endocrine deficiency autoimmune candidiasis*), characterized by the presence of chronic mucocutaneous candidiasis, chronic hypoparathyroidism and autoimmune adrenal insufficiency (Addison's disease, AAI). APS-1 is based on a defect of the autoimmune regulatory gene, which is localized in the 21st chromosome (21q22.3). The gene that called AIRE (autoimmune regulator), which is most likely to be a transcriptional regulator, encodes the AIRE protein.

Diagnosis of the syndrome is based on the identification of the classic triad, that characterises APS-1: mucocutaneous candidiasis, hypoparathyroidism, primary chronic adrenal insufficiency. To have two of the three diseases listed above is sufficient to establish the diagnosis for the patient.

Key words: children, autoimmune polyendocrine syndrome, Addison's disease

Autoimmune polyendocrine syndromes (APS) - a group of diseases in which there is a simultaneous or gradual development of two or more endocrinopathies of an autoimmune nature in the same patient, which in many cases are combined with an autoimmune non-endocrine pathology. In 1855, Thomas Addison first drew attention to the fact that patients with idiopathic adrenal insufficiency may have other autoimmune diseases - pernicious anemia and vitiligo; 53 years later, in 1908, in the article "Insufficance pluriglandulaire endocrinnienne" H. Claude and H. Gourgerot described the general pathogenesis of several autoimmune endocrine diseases. In 1926 M. Schmidt showed a connection between adrenal insufficiency and thyroiditis; after an in-depth analysis of patients with polyendocrinopathies, Neufeld and R. Blizzard in 1980 proposed to name this group of diseases as autoimmune polyendocrine syndromes. The classification of autoimmune polyendocrine syndrome, proposed in 1980 [1, p. 26.], was based purely on clinical manifestations. Depending on the presence or absence of Addison's disease (primary adrenal insufficiency), the syndromes were subdivided into types 2 and 3, and a rare and peculiar disease with chronic candidiasis of the skin and mucous membranes, adrenal insufficiency and hypoparathyroidism was attributed to APS type 1. Subsequently, the Neufeld classification, on the basis of a more detailed clinical division, was supplemented with several more types of autoimmune polyendocrine syndromes. The modified 2001 classification of C. Betterle and R. Zenchette, which is currently used, is presented in Table 1 APS classification [2, p 73 - 76.]

Table 1

APS - 1	Chronic candidiasis, chronic hypoparathyroidism, chronic primary adrenal insufficiency (two components are required)
APS - 2	Chronic primary adrenal insufficiency (always present) + autoimmune diseases of the thyroid gland and / or type 1 diabetes
APS - 3	Autoimmune thyroid diseases associated with other autoimmune diseases (excluding chronic primary adrenal insufficiency and / or hypoparathyroidism) + SD1 - (APS 3 A) + atrophic gastritis, pernicious anemia - (APS 3 B) + alopecia, vitiligo, myasthenia gravis - (APS 3 C)
APS - 4	Combinations of diseases not included in the previous groups

The concept of dividing into types depending on the presence of certain clinical components was significantly changed by the discovery in 1997 of the autoimmune regulator gene, AIRE (AutoImmune Regulator), located on chromosome 21 (21q22.3), mutations of this, as established by Finish-German APECED cosortium, lead to the development of exactly type 1 APS, that is, the reason was found - a defect in the "autoimmune regulator" protein, as a result of which disorders characteristic of this syndrome occur. This syndrome is a rather rare pathology with a prevalence rate of 1: 100,000 of the population and has a monogenic autosomal recessive mode of inheritance. In most cases, type 1 APS occurs during childhood or adolescence. As a rule, its first symptom is mucocutaneous candidiasis, which develops in the first 5 years of life [3, 43–52]. Before the age of 10, hypoparathyroidism usually develops, which is characterized by neuromuscular hyperactivity, hypotension, hypoglycemia, cutaneous hyperpigmentation. Also, in some cases, various mental and emotional disorders can be detected.

APS-1 may also include other disorders of endocrine organs, such as: hypergonadotropic hypogonadism, autoimmune thyroiditis, type 1 diabetes mellitus (DM-1), less often - autoimmune lesions of the pituitary gland. Often - autoimmune non-endocrine diseases: vitiligo, vasculitis. From the gastrointestinal tract, autoimmune atrophic gastritis, hepatitis with liver cirrhosis, intestinal dysfunction and malabsorption syndrome, pernicious anemia can also be observed. Alopecia and ectodermal dystrophy, which includes keratoconjunctivitis, hypoplasia of tooth enamel, and pinpoint nail defects, are very often present in the APS of type 1. In chronic hypoparathyroidism, hypokalemia, hyperphosphatemia, a decrease in calcium levels are detected, and autoantibodies to the parathyroid tissue and Ca^{2+} receptors are determined. To diagnose adrenal insufficiency, an MRI or CT scan of the adrenal glands is performed, the results of which may indicate organ hypo- or atrophy. Autoantibodies to the adrenal glands are often found. In a blood test, eosinophilia with lymphocytosis, micro- or macrocytic anemia can be detected. For adrenal insufficiency, hyponatremia, hypochloremia, hyperkalemia, decreased plasma osmolarity are characteristic [4, p. 73 - 76, 5, p. 15 - 21]

We analyzed the medical documentation of the patient K., born in 2011, the patient of children's endocrinology department of Municipal Institution «Dnipropetrovsk City

Clinical Hospital № 9», who was in inpatient treatment from 25.11.2020 to 16.12.2020 The child was admitted to the hospital under the direction of a neurologist with complaints of intermittent headache, abdominal pain, nausea, desire for salty foods, weakness in the lower extremities, fatigue, loss of eyebrows and eyelashes, dry skin, thirst (daily fluid intake 4 - 5 l)

From the anamnesis of the disease it is known that: periodic abdominal pain, desire for salty foods, bothering the child for 3 years, and eyebrow and eyelash loss over the past two years, the patient received symptomatic therapy. The child's condition deteriorated sharply on October 31, 2020, when for the first time, against the background of somatic health, there was an attack of headache, vomiting, generalized by seizures with loss of consciousness. According to the severity of the condition, the child was hospitalized in the intensive care unit (ICU). The child's condition was considered severe due to neurological symptoms. Heart rate 138 bpm, 28 breath/min, blood pressure 90/60 mm Hg, oxygen saturation 99%. Consciousness – stupor (GCS – 9).

Diagnosis: unspecified epilepsy, without mention of drug-resistant epilepsy. Episynrome on the background of metabolic disorders (hyponatremia, hypochloremia, hypocalcemia). After stabilization of the condition for further examination and clarification of the diagnosis, the child was transferred to the neurological department of the Children's City Clinical Hospital. MRI of the brain was performed: MR showed no signs of atrophy of the left hippocampus, volumetric focal pathology. EEG - pronounced manifestations of lesions of nonspecific middle structures of the brain in the form of bilateral-synchronous paroxysms of slow theta waves, delta up to 2-4 sec. and pronounced diffuse changes with a slowdown in the frontal-central lobes.

Laboratory examination: Blood electrolytes: K - 5.4 mmol / l, Na - 125 mmol / l Cl 93 mmol / l. TH - 7.3 mIU/ l (N 0.7-4.17), TPO antibodies - 109.3 IU/ml (N to

5.6) ACTH - 447 pg / ml (N to 46), DHEA Sulfate Test - up to 0.41 (N to 2.4), direct renin - more than 330 pg/ml (N 3 - 59).

Urine cortisol - 76.09 mcg per day (N 50-190), 17hydroxyprogesterone - 0.34 (N 0.03-0.89). Blood cortisol - 43.1 ng / ml (N 57 - 194)

The child was urgently re-hospitalized to the pediatric endocrinology department Anamnesis of life: child from 6 pregnancy, from 2 urgent physiological births. The course of pregnancy without features. Birth weight: 4350 g, height: 55 cm Apgar Scale of 7-8. The child had polydactyly (6 fingers on the upper and lower extremities with two phalanges. Applied to the breast for 1 day, breastfeeding for up to 2 years. During life the patient suffered from ARVI, bronchitis, chickenpox. The patient was observed by a neurologist because of the astheno-autonomic syndrome.

At the age of 2 months, surgery operation was performed because of polydactyly. Blood transfusions were not performed. Allergic reactions were not observed. Hereditary history, according to parents, is not burdened.

Upon admission to the hospital: the child's condition was moderate severity due to manifestations of adrenal insufficiency. Consciousness is preserved. Motor activity is reduced. The skin is pale, dry, especially on the lower extremities; eyebrow hair loss on the right and eyelashes loss on both eyes. Hyperpigmentation of the skin in the neck, elbows and knees. The nails on the upper extremities are damaged due to dystrophic manifestations. The subcutaneous fat layer is sufficiently developed, mainly in the body and abdomen. Tissue turgor is reduced. Height 132 cm, weight 29 kg, BMI 17.0 kg / m². Physical development is average. 20 breath/min., vesicular respiration. Percussion on the lungs - clear lung sound. Heart rate 118 bpm., pulse is rhythmic. Blood pressure: 90/50 mm Hg. The boundaries of the heart are matching to age. Heart tones are loud. Tongue wet, smoothed papillae, manifestations of candidiasis of the mucous membranes. The abdomen is soft, painless on palpation. The liver protrudes from under the costal margin to + 1.0 cm, the margin is rounded, painless on palpation. The spleen is not enlarged. The thyroid gland is palpably enlarged in size, elastic, painless. Urination is independent, painless. Diuresis 4l.

Murphy's sign is negative. External genitalia are formed by male type. Sexual development: F1 Ax1 P1 OYa10, corresponds to sex.

The results of the survey. Routine blood testing - Hb-149 g/l, Er-5.0 T/l, CI-0.9, ESR - 13 mm/h, LC-11.4 G/l, P-2%, C - 53%, E-6%, Lf-35%, M-4%, Tr-375mmol / L. Blood of HbA1c - 4.45% (N - 4.5-7.0)

General analysis of urine - color light yellow, transparent, specific gravity 1011, alkaline reaction, protein «-», glucose «-», erythrocytes single, leukocytes 1-3.

According to the study of urine (Zymnitsky test) 17.11 - daytime diuresis 2710 ml, night 2080 ml, total 4790 ml, specific gravity 1006-1011.

Glycemic profile: 7:00 - 3.1 mmol/l; 10:00 - 3.3 mmol/l 12:30 - 3.4 mmol/l - 15:00 - 3.5 mmol/l; 17:30 - 4.0 mmol/l; 21:00 - 4.1 mmol/l. Biochemical blood test: K - 5.1 mmol/l, Na - 116 mmol/l (N - 132-146 mmol/l), Cl - 94 mmol/l, blood creatinine 35 mmol/l, total cholesterol 3.93 mmol/l, total protein 84 g/l (N - 65-85 g/l), total bilirubin - 18.5 mmol/l, ALT 22.8 IU/l, AST 38.5 IU/l, alkaline phosphatase 178 IU/l, Ca ionized - 1,2 mmol/L. Calcium - 2.45 mmol/l.

Aldosterone 0.5 (N vertical position - 7.0-30.0, horizontal position - 3.0-16.0), active renin -> 1000 k IU/m (N vertical position 1 - 45, 6, horizontal position - 3,11-41,2) adrenocorticotrophic hormone -> 1250 pg/ml (N - 6-55 pg / ml), cortisol (in daily urine) - 315.1 µg /24 h - 58-403 µg/24 h), free testosterone <0.5 pg/ml (N - 0.5-5.5 pg/ml), thyroid-stimulating hormone - 2,801 µ IU/ml (N - 0,3-5,5 µ IU /ml), thyroxine free (T4) - 1.15 ng/dl (N - 0.6-1.4), antibodies to thyroperoxidase - 57.50 U / ml (N <35 U/ml), parathyroid hormone (1-84) - 20,1 pg/ml (N - 18.5-88.0 pg / ml), 25- (OH) vitD - 48.2 nmol / l (N> 75).

Instrumental studies: On the radiograph of the skull in lateral projection (Turkish saddle) - bone-traumatic and destructive changes are not observed.

On the radiograph of both bones in direct projection - bone age corresponds to 12 years.ECG: Sinus rhythm. The position is vertical. ECG without features.Ultrasound of the abdominal cavity: no pathology detectedRenal ultrasound: no pathology detectedUltrasound of the adrenal glands: right: 16 * 10 mm, left: 15 * 9 mm. The sizes are increased. Structure, echogenicity without features.

Conclusion: Echo signs of adrenal hyperplasia
Ultrasound of the thyroid gland: typical location, the capsule is not compacted, the shadow of the trachea is not displaced, the contour is smooth, clear, the structure is homogeneous, echogenicity is not changed. Focal formations are not visualized. The total volume is 8.7 cm.³, increased. The size of the isthmus is 3.0 mm, not increased. Regional lymph nodes are not visualized.

Conclusion: Echo-signs of hyperplasia of the thyroid gland 1-2 tbsp.
Ultrasound of the prostate and scrotum. The sizes of testicles are not changed, the arrangement is typical, contours are equal, accurate. The structure is heterogeneous due to small hyperechoic inclusions, isoechoic. The area of the appendix is without features. The amount of intercostal fluid does not exceed the norm.

Conclusion: echo signs of testicular microlithiasis
During the staying in the department the child was examined by specialists:
Cardiologist: Cardiologically healthy.
Neurologist: Episynrome on the background of metabolic disorders.
Dentist: candidiasis of the oral mucosa
The disease in the hospital was wavy, due to the manifestations of metabolic disorders.

Considering the complaints of intermittent headache, abdominal pain, nausea, desire for salty foods, weakness in the lower extremities, fatigue, loss of eyebrows and eyelashes, dry skin, thirst. **Anamnesis of disease:** the presence of the above complaints in the last 3 years, polydactyly, which occurred in the child at birth, a neurologist's observation of astheno-autonomic dysfunction for several years, with symptomatic therapy. **The presence of a triad of clinical manifestations:** mucosal candidiasis (candidiasis of the oral mucosa, lesions of the nails of the upper jaws, manifestations of alopecia); *adrenal insufficiency syndrome* (convulsive syndrome, rapid fatigue, low blood pressure, cravings for salty foods, hyperpigmentation of the skin, increased levels of adrenocortical hormone, active renin and decreased aldosterone levels), and *autoimmune thyroiditis (the presence of antibodies to TPO)* in the aggregate with the results of ultrasound results (testicular microlithiasis,

hyperplasia of the thyroid gland 1-2 st, adrenal hyperplasia) allowed to suspect the presence of a polyendocrine disease in the child, namely APS type 1.

Thanks to the development of telemedicine, despite the state of the pandemic in the country, the child was consulted with the researchers of Ukrainian Center of Endocrine Surgery, Endocrine Organs and Tissue Transplantation, MOH of Ukraine (Head of Department of Pediatric Endocrinology Zelinskaya N.B., MD, Senior Researcher, Honored Doctor of Ukraine, Globa E.V., Candidate of Medical Sciences, Senior Researcher) and there was conducted a genetic examination in the laboratory INVITAE with the support of leading specialists (Laboratory Director: Kristin Gibson, PhD, FACMG, NYCQ, CGMB, ErCLG Invitae 1400 16th Street, San Francisco, CA 94103 (hidden) 800.436.3037 © 2021 Invitae Corporation)

According to the obtained results, was established the presence of: Two pathogenic variants identified in AIRE. Two Pathogenic variants, c.769C> T (p.Arg257 *) and c.967_979del (p.Leu323Serfs * 51), were identified in AIRE.

AIRE is associated with autosomal recessive and dominant autoimmune polyendocrinopathy with candidiasis and ectodermal dysplasia. One Pathogenic variant identified in RNASEH2B. RNASEH2B is associated with autosomal recessive Aicardi Goutieres syndrome. Additional Variant (s) of Uncertain Significance identified. Thus, the clinical manifestations of the disease, the results of laboratory tests and the results of genetic testing allowed to diagnose autoimmune polyglandular syndrome type 1 (APS-1):

Primary insufficiency of the adrenal cortex, severe form, period of decompensation. Chronic autoimmune thyroiditis, hypertrophic form. Euthyroidism. Candidiasis of the oral mucosa. Alopecia

Against the background of the therapy (cortineff - 100 mcg/ day; cortef - 25 mg/ day; vit D3 - 2000 IU/day; oral toilet) the child's condition improved. The child was discharged from the hospital under the supervision of an outpatient endocrinologist.

Conclusions. Patient K., born in 2011, has APS type 1, as indicated by a combination of clinical and laboratory manifestations of primary adrenal

insufficiency, chronic autoimmune thyroiditis (hypertrophic form, euthyroidism) and mucosal candidosis; A genetic study revealed defects in the AIRE gene defect (c.769C> T) (p.Arg257 *) and c.967_979del (p.Leu323Serfs * 51) in a patient underlying APS type 1.

The presence of mutations in the RNASEH2B gene requires further examination of the child's relatives to confirm Icardi-Gutierrez syndrome, which is a regressive encephalopathy with onset in early childhood, calcification of the basal ganglia, leukodystrophy, sphincterism, and lymphocytosis infections.

LIST OF REFERENCES

1. Neufeld M, Blizzard RM. Polyglandular autoimmune disease. In: Pinchera A, Doniach D, FenziGF, Bachieri L, eds. Symposium on autoimmune aspects of endocrine disorders / New York: Academic Press. 1980; 357 - 365.

2. Larina, AA Latent forms of autoimmune polyglandular syndrome of adults: features of diagnosis and management of patients / AA Larina, EA Troshina // Therapeutic archive. - 2014. - № 10. - P. 73–76

3. Larina, AA Autoimmune polyglandular syndromes of adults: genetic and immunological criteria for diagnosis / AA Larina, EA Troshina, ON Ivanova // Problems of endocrinology. - 2014. - № 3. - P. 43–52,

4. Larina, AA Latent forms of autoimmune polyglandular syndrome of adults: features of diagnosis and management of patients / AA Larina, EA Troshina // Therapeutic archive. - 2014. - № 10. - P. 73–76.,

5. Endocrine aspects of endocrine polyglandular syndromes / E. V. Davydchyk// Journal of Grodno State Medical University. - 2016. - № 2. - P. 15–21.,

**MALONE'S OPERATION AS A REHABILITATION METHOD IN
CHILDREN WITH INSOLUBLE FUNCTIONAL INSUFFICIENCY OF THE
RECTO-ANAL SEGMENT**

Basylaishvili Yurii Valentinovich

associate professor, MD

Shtyker Stanislav Yurievich

associate professor, MD

Kharkiv National Medical University

Kharkiv, Ukraine

Abstract: The relevance of the development of surgical methods for permanent lavage of the large intestine is explained by the complexity of the clinical and social adaptation of children with severe forms of dysfunction of the recto-anal zone. 5 children, who had experienced multiple reconstructive operations, but suffering from intractable functional problems of the recto-anal segment, underwent one of the modifications of the Malone's operation in Kharkov Regional Children's Clinical Hospital № 1. Subsequent follow-up has demonstrated positive clinical result as well as appreciation of the results of the treatment by the children and their parents.

Key words: fecal incontinence, constipation, appendicocecostomy, children, rehabilitation.

Problem solving of fecal incontinence in children is of great clinical and social importance, as a result of this various methods of systematic lavage of the colon have been proposed, and among them the Malone's operation is becoming increasingly popular [1, p. 1217]. The relevance of this procedure is based on a variety of diseases leading to severe forms of dysfunction of the recto-anal zone (chronic decompensated

constipation, complete fecal incontinence), which cannot be cured by surgical and therapeutic approaches and methods [2, p. 54].

In 1980 a French surgeon Paul Mitrofanoff was the first to use a retaining cystoappendicostomy with the purpose of systematic catheterization of the bladder [3, p. 1294]. Later, in 1989, Patrick Malone proposed a method of total antegrade lavage of the colon through a retaining appendicostomy. This method immediately gave lasting positive treatment results. Since then, this operation has spread widely throughout the world [4, p. 138].

The principal indication for the Malone's operation is functional insufficiency of the recto-anal segment and the entire complex of organs that retains faeces, which cannot be eliminated by any other methods [5, p. 321]. This problem can occur in children with anorectal malformations, combined with anatomical insufficiency or absence of faecal-retaining structures, myelodysplasia, caudal regression syndrome, Currarino syndrome, as well as specific cases of Hirschsprung's disease [6, p. 339; 7, p. 405].

There were operated 5 children with intractable functional problems of the recto-anal segment in Kharkov Regional Children's Clinical Hospital № 1 on occasion of Currarino syndrome (2 patients), caudal regression syndrome (2 patients), subtotal form of Hirschsprung's disease (1 patient). These children, despite multiple reconstructive operations performed previously, were suffering from functional disorders (complete fecal incontinence, decompensated constipation), which could not be obviated by any other approaches.

Preoperative diagnostics consisted of a comprehensive X-ray (contrast CT of the pelvis and vertebral column, proctography, defecography, irrigography), endoscopic (sigmoidoscopy, colonoscopy, cystoscopy), MRI of the distal spine and pelvic organs, functional examination of the anorectal segment (anorectal profilometry, manometry, assessment of the recto-anal reflex), ultrasound.

There was used one of the modifications of the Malone's operation without cutting off the base of the appendix from the cecum. The appendicocecostomy was formed in the right iliac region. There was made the McBurney access, through

which the dome of the cecum was mobilized, the apex of the appendix amputated, and a traction suture was applied to the end of the latter. After passing the catheter through the appendix into the lumen of the cecum, fenestration of the appendicular mesentery followed, which made it possible to “wrap” it with the cecal wall without compromise to the blood supply. Next, the serous-muscular layer was dissected longitudinally along the taenia libera for 3 cm with a transition to the base of the appendix, forming a bed for the proximal end of the appendix. The latter was immersed in the created submucosal tunnel and fixed subsequently. In this procedure, the retention antireflux mechanism was formed similarly to the Nissen’s fundoplication. The wall of the cecum was fixed from the inside to the abdominal wall. The distal end of the appendix was dissected longitudinally and sutured to the skin by placing into the cut of the appendix a triangular skin flap on the feeding base, taken from the lateral edge of the wound, to prevent postoperative stenosis of the appendicocecostomy.

The postoperative period was similar to the management of patients after conventional appendectomy. The first antegrade enema with 1% sodium chloride solution was performed 14 days after surgery. Subsequently, the catheter was removed from the appendicocecostomy with further routine colon irrigation, once every 2-3 days. The frequency and volume of the injected solution depended on the patients' age and duration of the "clean" interval.

The early postoperative course was smooth. During the first month of outpatient follow-up, daily appendicocecostomy catheterization was recommended to avoid a tendency to stenosis.

The patients of this group were observed for 1-4 years. All children had a positive treatment result. In one case, there was a complication in the form of peristomal dermatitis, which was stopped by local medications. The assessment of the results of the treatment by the children and their relatives was quite high. This method allowed to create sufficient conditions for facilitating of the social adaptation of children with the diagnoses mentioned above; such patients do not require strict limitations of physical activities and diet.

Thus, despite its low trauma and ease of implementation, the Malone's operation allows to achieve good treatment results in children with severe variants of functional insufficiency of the recto-anal segment, which are not amenable to ultimate surgical correction.

REFERENCES

1. Malone P. S. Preliminary report: the antegrade continence // *Lancet*. 1990. Vol. 336, № 8725. P. 1217–1218.
2. Imai K., Shiroyanagi Y., Kim W. J., Ichiroku T., Yamazaki Y. Satisfaction after the Malone antegrade continence enema procedure in patients with spina bifida // *Spinal Cord*. 2014. Vol. 52. P. 54–57.
3. Graf J.L. , Strear C. , Bratton B. et al . The antegrade continence enema procedure: A review of the literature // *J. Pediatr. Surg*. 1998. Vol. 33. P. 1294 – 1296.
4. Curry J. I., Osborne A., Malone P. S. How to achieve a successful Malone antegrade continence enema // *J. Pediatr. Surg*. 1998. Vol. 33. P. 138–141.
5. Yerkes E. B., Cain M. P., King S., Brei T., Kaefer M., Casale A. J. et al. The Malone antegrade continence enema procedure: quality of life and family perspective // *Urol*. 2003. Vol. 169. P. 320–323.
6. Curry J.I. , Osborne A. , Malone P.S. The MACE procedure: Experience in the United Kingdom // *J. Pediatr. Surg*. 1999. Vol. 34. P. 338 – 340.
7. Tiryaki S., Ergun O., Celik A. et al. Success of Malone's antegrade continence enema (MACE) from the patients' perspective // *Eur. J. Pediatr. Surg*. 2010. Nov. Vol. 20. №6. P. 405-407.

UDC: 657.37

**METHODOLOGY OF DISCLOSURE OF FINANCIAL CAPITAL
INFORMATION IN INTEGRATED REPORTING**

Belova Iryna Mykhaylivna

Ph.D., Associate Professor

West Ukrainian National University

Ternopil, Ukraine

Annotation. The article examines the definitions of the concept of "financial capital" from the point of view of various scholars. Considering integrated reporting as a new reporting paradigm will allow external and internal users to provide a comprehensive view of the key factors of value creation for the exact moment and in the future it will be based on the presentation of a set of financial and non-financial indicators. It is on the basis of financial statements that one can assess the property status, operating results and economic potential of the entity.

Keywords: money, capital, reporting, financial capital, integrated reporting, integrated report.

It is important to note that in foreign science in the study of financial markets the term capital is often used instead of the concept of financial capital. For example, in the Oxford Extended American Dictionary, capital is identified with money invested or used to create a business, and, at the same time, capital is seen as wealth or property belonging to a businessman or person [8].

According to V.H. Andriychuk, the main feature of financial capital is the establishment of control over the entire value, which has acquired the form of productive, banking and fictitious capital. Subsequently, financial capital, moving to the transnational, seized the international sphere and put under control the relationship of national currencies, and at the same time international economic relations in all their diversity and the world economy as a whole. The modern world

is dominated by finance itself, not a market economy. This is a key phenomenon that generates existing dislocations and crisis-critical collisions in the development of the world economy, as finance is presented by fictitious speculative capital [1, p. 57].

The financial capital of an economic entity and its optimal structure is a key criterion of efficiency, which determines its potential; and its volume is the main indicator that is taken into account when making decisions by suppliers of financial capital when investing funds. Forms of financial capital dynamically and constantly evolves, transforming in structure and enriching in content, which requires appropriate methodologically sound tools of integrated reporting to display information about its content and the process of formation and to use in the business model in disclosing this information in the integrated report.

Integrated reporting is based on the understanding that future cash flows and other concepts of value depend on a wider range of capital, interactions, activities, causes and effects, as well as relationships that are directly related to changes in financial capital [6, p. 245].

The financial capital of an economic entity as an economic category exists objectively, and its nature is determined by the real process of formation of business structures and the mechanism of financing their activities. Involvement of financial capital in the business model begins with the creation of the economic entity, and the process of its formation and reproduction continues throughout the existence cycle of the enterprise, herewith its configuration constantly changes: when creating an enterprise, financial capital is transformed into operating assets (non-current and current), turning into its productive form; when launching and implementing a business model of the enterprise, financial capital in the production process is transformed into a commodity form (including the form of work performed or services provided); in the sale of products (goods, works, services) commodity capital is again transformed into financial. The efficiency of the process of reproduction of financial capital and its productivity depends on the sources of its involvement, which determine the financial stability of the economic entity and can be conditionally combined into two groups: internal and external.

The main content characteristic and the main purpose of financial capital is obtaining income from its usage and intensive influence on the reproduction processes in the business model. However, in order not to disrupt the reproduction process, it is necessary to consider any economic change and its consequences from the standpoint of the dynamics of the financial resources cycle and, taking into account the risks that accompany these changes, build a financial capital management strategy. One of the greatest importance for economic entities is the study of the value and structure of financial capital, optimizing the need for it, based on the size of the enterprise, industry specifics, forms of ownership, organizational and legal system. Therefore, in the process of functioning of the financial capital management system, it is advisable to constantly assess the risks that may arise in anticipation of excess profits from its usage, and to make appropriate adjustments in the event of certain deviations.

At the beginning of the existence cycle of the economic entity and in the process of ensuring the continuity of economic activity in the following stages, the main function of financial capital is operational, which regards financial capital as the main source of investment in tangible assets needed to launch the business model and its subsequent functioning, in particular, acquisition of non-current fixed assets (production equipment, tools, devices, inventory, machinery, vehicles, etc.), production stocks (raw materials and materials used in the process of creating additional value, semi-finished products, fuel, etc.), formation of registered capital.

At the next stages of the existence cycle of the economic entity, this function is to direct financial capital for timely modernization, renewal or correction of non-current assets, renewal of facilities, increase of authorized capital and so on. The implementation of this function in the integrated report should be described by indicators: security of non-current assets (characterizes the level of production capacity and the amount of financial capital invested in non-current assets); rate of change of non-current assets (characterizes the prospects for development and expansion of economic activity); the ratio of tangible assets and receivables (shows how many tangible assets, that are directly involved in the management process,

account for the amount of receivables); the rate of change in equity (characterizes the intentions of the enterprise to attract its own investments); maneuverability of own funds (describes what share of own financial capital is invested in the most mobile assets).

Another important function of financial capital is to ensure solvency, which determines the ability of the entity to make timely payments on mandatory obligations and characterizes the stability of the business model and ensures the financial well-being of the entity. The adequacy of the implementation of the solvency function in the integrated report can be characterized by indicators of net cash flow as a result of operating activities (operating cash flow); total solvency (reflects the sufficiency of current assets to repay their current liabilities); absolute solvency (shows what part of the payment obligations the company can repay immediately); intermediate solvency (characterizes the potential ability to repay short-term liabilities provided that short-term real debtors receive the entire amount of debt); synchronicity of cash flows (estimates the degree of consistency of cash flows over time).

Another function of financial capital, related to ensuring solvency, is the function of ensuring financial stability, which provides that financial capital invested in entrepreneurial activities must pay for itself from income received from sales of products (goods, works, services) produced in the business-models of the economic entity, and the profit must ensure self-financing and independence of the enterprise from external sources of asset formation. In the integrated report, the function of ensuring financial stability can be characterized by indicators: return on equity (ROE) (characterizes the efficiency of equity); return on assets, ROA (characterizes the efficiency of use of all assets of the enterprise); multiplication of equity (financial dependence) (reflects the share of borrowed capital in sources of funds); maneuverability of equity (shows what part of equity is invested in productive working capital); coverage with cash resources of interest payments (characterizes the ability of the entity to repay its debts).

In today's crisis, which is characterized by a lack of free money to improve the efficiency of financial capital, an important place belongs to the investment function of financial capital, which is to transform existing financial resources into investments. The integrated report on the implementation of the investment function of financial capital requires disclosure of the following indicators: net present value of the investment project (NPV) (defines the dynamic rate of investment efficiency as the rate of reduction (discount), at which the amount of discounted income (profits) over time becomes equal to the investment costs); internal rate of return (IRR) (shows as a percentage of return on invested capital for the year); discounted profitability index (RI) (shows how much net cash flow or net income per unit of investment costs per year); payback period (Pod) (shows from what point in time (year, month) the project begins to make a profit or for how many years the investment will return (pay off)); investment efficiency (characterizes the compliance of the estimated profitability of the portfolio of investment projects planned, as well as the implementation of key events set for the current year).

To ensure the continuity of the activities of economic entity, it is important to provide the function of reproduction of financial capital, which is to balance the material and financial resources at all stages of the business model to make a profit at the last stage and turn it back into financial capital. The function of reproduction of financial capital should be described in the integrated report with modern financial indicators used to analyze the financial condition and valuation of companies, namely: EBITDA (earnings before interest, taxes, depreciation and amortization - profit before interest, taxes and depreciation of fixed assets and intangible assets), EBIT (earnings before interest and taxes); EBT (earnings before taxes), NOPAT (net operating profit after taxes), OIBDA (operating income before depreciation and depreciation and amortization). In practical accounting publications, these indicators are called non-GAAP financial measures ("indicators that are not financial values of US GAAP"), but are widely used by analysts, investors and other stakeholders to assess the financial condition and value of companies and are often cited in part of the description of financial capital in integrated reports of enterprises.

Historically, EBITDA was used to determine a company's ability to service debt, that is this indicator in combination with the net profit indicator served as a source of information about how much interest payments the company can provide in the near future. EBITDA was primarily used by investors who did not view the company as a long-term investment, but as a set of assets that could be profitably sold separately, with EBITDA characterizing the amount that could be used to repay loans. Such a scheme (leveraged buyouts - financed buyouts, in which the company is redeemed from borrowed funds) was widespread in the 80's [4].

Today, EBITDA has become one of the most popular indicators showing the income generated by the business model of the economic entity in the reporting period, and therefore can be used to assess the return on investment and self-financing opportunities, as well as be taken into account by financial capital providers when making decisions on expansion or termination of investment in economic activity of the enterprise. In addition, the advantage of EBITDA for financial capital providers in the process of reviewing integrated reports of different companies is that it allows you to compare business units with different levels of debt, different tax conditions or different accounting policies (for example, in terms of depreciation or revaluation of assets).

EBIT discloses in the integrated report the profitability of the entity's activities without taking into account tax and financial policies. A positive value of EBIT shows what is the maximum amount of financial costs an enterprise can afford, thus reducing tax costs without the risk of losses. At the same time, the deduction of interest and taxes allows you to abstract from the capital structure of the organization (share of borrowed capital) and tax rates, being able to compare this indicator on the basis of integrated reporting of different enterprises.

After excluding interest paid on liabilities from the EBIT indicator, we obtain the following indicator, which characterizes the reproductive function of financial capital - EBT - is the profit before taxes. Profit before tax is an indicator that allows you to compare the efficiency of reproduction of financial capital of economic entities located in different tax jurisdictions.

Operating profit after taxes excluding accrued interest on loans and borrowings is characterized by the NOPAT indicator. When calculating it, all the income and expenses of the enterprise, reflected in the statement of financial performance, including income tax, are considered.

To determine NOPAT, interest must be added to the net profit for the reporting period.

OIBDA differs from EBITDA in that it is based on operating profit, not net income. Thus, OIBDA does not include non-operating income, the amount of which usually varies from year to year. It includes only income from ongoing processes in the business model and is not subject to one-time accruals, such as exchange rate differences or tax rebates.

The implementation of the function of reproduction of financial capital can have different financial results, both positive (profit) and negative (loss). The positive financial result in the integrated report is described by indicators that characterize the return on financial capital. Return on financial capital comprehensively discloses information about the effectiveness of the business model of the entity, and is described in the integrated report indicators: cost recovery of the main business model (shows the amount of production costs incurred in order to obtain one monetary unit of net income); profitability of expenses of the basic business model (determines how much profit is necessary for one monetary unit of the incurred operating expenses); profitability of sales (characterizes the share of profit in the price of products); return on investment (shows how many monetary units the company needs to obtain one monetary unit of profit); production lever (shows how much will change the profit from the main activities of the enterprise when the revenue changes by 1%).

With the effective implementation of the above functions of financial capital, the economic entity provides the accumulation of significant financial resources and receives greater opportunities for social development, financial support of social programs, sponsorship and charity, which characterizes the social function of financial capital. On the one hand, the development of financial capital is known to

contribute to significant social polarization of society, and on the other hand – its accumulation means at the same time increasing the resources of the state budget, various public and extrabudgetary funds [7]. The social function of financial capital is to direct the business entity to improve working and rest conditions of employees, creating a favorable psychological climate in the team, providing assistance to employees and their families and benefits in charitable and sponsorship activities aimed at implementing interstate, state or local social projects. In addition, the social function of financial capital is focused on the formation of the necessary social image of the entity.

In the integrated report, the social function of financial capital is partially described by indicators of corporate social responsibility, which have recently become no less important than the developed economic infrastructure, financial stability or the implementation of innovative development projects. According to A. M. Kolot, in essence, corporate social responsibility is a certain type of social obligations implemented in corporate governance (mostly voluntary) to employees, partners, the state, civil society institutions and society as a whole [5]. Considering the above, in the integrated report on the implementation of the social function of financial capital, it is advisable to disclose the following indicators: the amount of financial capital spent on sponsorship in non-profit enterprises; charitable activities; the amount of financial capital spent on social programs for employees (additional education programs, advanced training, retraining, internships, learning foreign languages, etc.); for national or local social programs; long-term investments of financial capital in the objects of the social sphere (kindergartens, sanatoriums for staff, recreation centers, etc.).

Thus, the functional analysis of financial capital substantiates the main blocks of indicators of the integrated report in terms of disclosure of financial policy of the entity, identifies key areas of accounting and analytical work in terms of collecting information on financial capital and serves as a basis for budget planning for subsequent reporting periods (financial budgets, operating budgets, investment budgets).

REFERENCES

1. Andriychuk V. H. Non-alternative choice of innovation-modernization model of development of the domestic economy of the post-crisis state in the conditions of geoeconomic turbulence and world economic recession. Foreign trade: economics, finance, law. – 2012. №1. – Pp. 57-60.
2. Belova I. M., Semenishena N.V. Harmonization and standardization as an objective necessity of cumulativeness of the institute of accounting. Institute of Accounting, Control and Analysis in the context of globalization. 2018. – No. 3-4. Pp. 7–15.
3. Gushul Ivanna. Problems and prospects of corporate reporting/ Ivanna Gushul, Irina Belova // Digital economy: trends and prospects: materials of the International scientific-practical conference [m. Ternopil, October 25, 2018] / editor: P.R. Putzenteilo, B.O. Yazlyuk, R.F. Brukhansky [etc.]. – Ternopil: TNEU, 2018. – Pp. 270-274.
4. Zolotukhina T.V. Indicators of EBIT and EBITDA: features of calculation according to IFRS-reporting Corporate financial statements. 2015. No. 5. Available at: <https://finotchet.ru/articles/90/#>
5. Kolot A. M. Corporate social responsibility: evolution and development of theoretical views. Economic Theory 2013. No. 4. Pp. 5–26.
6. Maksimova V. F., Kuzina R.V. Some questions of formation of structure of financial and nonfinancial indicators of the integrated reporting. Scientific Bulletin of Mukachevo State University. Economics. 2015. 32nd ed. 2 (1). Pp. 243–249.
7. Pashko M. M. Financial capital: the essence and factors of modern development. Investments: practice and experience. 2010. No. 2. Pp. 53–55.
8. Capital – Definition and pronunciation / The Oxford Advanced American Dictionary. Available at: <http://oaadonline.oxfordlearnersdictionaries.com/dictionary/capital>

УДК 543.426; 546.661; 541.49

LUMINESCENT MARKER FOR DETERMINATION OF OROTIC ACID IN DRUG FORMULATIONS

Beltyukova Svetlana

Doctor of chemical sciences
Professor of Department

Liventsova Olena

Ph.D., associate professor
of the of Department of Food
Odessa National Academy
of Food Technologies;
Odessa, Ukraine

Teslyuk Olga

Ph.D., senior researcher
A.V. Bogatsky Physico-Chemical
Institute of the National
Academy of Sciences of Ukraine;
Odessa, 65080, Ukraine,

Luminescent properties of orotic acid (OA), vitamin B₁₃, a known bioactive substance, have been studied in this research work. It is shown that inside a coordination complex of orotic acid with Tb (III) an intermolecular excitation energy transfer from a ligand to a lanthanide ion happens which causes sensitized luminescence of Tb (III) ion. Luminescence intensity (I_{lum}) of Tb (III) increases in the presence of nonionic and cationic surfactants (SA). It is found that as a result of attachment of analyte in question onto a solid-phase sorbent with an increase of its molecular rigidity, more efficient excitation energy transfer is observed followed by the elevation of luminescence intensity of the coordination complex in the sorbent solid phase. Luminescence intensity of Tb (III) complex with orotic acid adsorbed onto the sorbent is estimated by the use of different types of sorbents. The optimum

results are achieved using Silicagel Merck as a solid-phase sorbent. The removal rate of the complex from the solution in this case reaches to 97%. The optimum conditions for isolation of orotic acid are specified. On the basis of presented research work a new analytical procedure technique is developed for the solid-phase luminescence determination of orotic acid and its salts in medicinal dosage forms.

Keywords: luminescence, complex, terbium, orotic acid, solid-phase, sorbent.

Orotic acid (OA) (2,6-dihydropyrimidine-4-carboxylic acid), vitamin B13, is a pyrimidine derivative and possesses bioactive activity. OA is formed as one of the intermediate products in the synthesis of nucleic acid pyrimidine bases in the living organisms. Medicinal drugs made on the basis of orotic acid potassium and magnesium salts are prescribed in medical practice as a stimulator of metabolism in humans.

Polarographic method[1], high-performance liquid chromatography[2], ion-exchange chromatography, and methods of enzymatic analysis are in use for analytical determination of orotic acid[4,5]. Some research papers [6-8] propose method of sensitized luminescence of Tb (III) ion in the complex with orotic acid for the detection of the latter.

The aim of the presented research work is the development of sorption-luminescence determination of orotic acid in medicinal drugs with the using of sensitized luminescence of Tb (III) ion in the sorbent solid phase.

Instruments And Experimental Technique

Solutions of potassium orotate (0,01 mol/l) and surfactants (ethonium, Neonol 9-12, Triton X-100) were prepared by dissolution of precisely weighed quantities of chemical substances in distilled water. Standard solution of Terbium chloride (0.01 mol/l) was prepared by dissolving the high purity oxide (99.988%) in hydrochloric acid (1:1), followed by removal of excess through the evaporation. The concentration of Tb (III) was determined through the complexometric titration with complexone III solution using arsenazo I as the indicator in the presence of urotropine..Terbium ions luminescence was recorded at the 470-640 nm spectral region with the help of ISP-51

spectrograph with a photoelectric adapter (FEP-1) and FluoroLog FL 3-22 spectrofluorimeter (Horiba Jobin-Yvon, France) equipped with 450 Watt Ozone Free Xenon lamp. Luminescence decay kinetics was investigated using oscillograph recordings. While luminescence was excited by impulse nitrogen laser at the wavelength 337 nm. Solution pH values were measured by biological pH-meter (Radelkis OP-211/1, Hungary). All the measurements were performed at $20 \pm 2^\circ\text{C}$ temperature.

Results And Discussion

Our recent study [6] revealed that inside a coordination complex of orotic acid with Tb (III) an intermolecular excitation energy transfer from a ligand to a lanthanide ion occurred which causes sensitized luminescence of Tb (III) ion. It was found out that luminescence intensity (I_{lum}) of Tb (III) increases in the presence of nonionic and cationic surface-active agents (SAA).

In this case, luminescence excitation spectra of Tb (III) ions featured emission bands corresponding to the electronic transitions: $^5\text{D}_4 \rightarrow ^7\text{F}_6$ ($\lambda = 487,5 \text{ nm}$), $^5\text{D}_4 \rightarrow ^7\text{F}_5$ ($\lambda = 545 \text{ nm}$), $^5\text{D}_4 \rightarrow ^7\text{F}_4$ ($\lambda = 585 \text{ nm}$) and $^5\text{D}_4 \rightarrow ^7\text{F}_3$ ($\lambda = 620 \text{ nm}$), most efficient electro-dipole transition $^5\text{D}_4 \rightarrow ^7\text{F}_5$. with the greatest luminescence intensity at $\lambda = 545 \text{ nm}$. In the presence of cationic SAA ethonium (1,2-ethylene-bis-(N-decyloxycarbomethyl-N,N-dimethylammonium) dichloride) luminescence intensity increases by 2 times (Fig. 1).

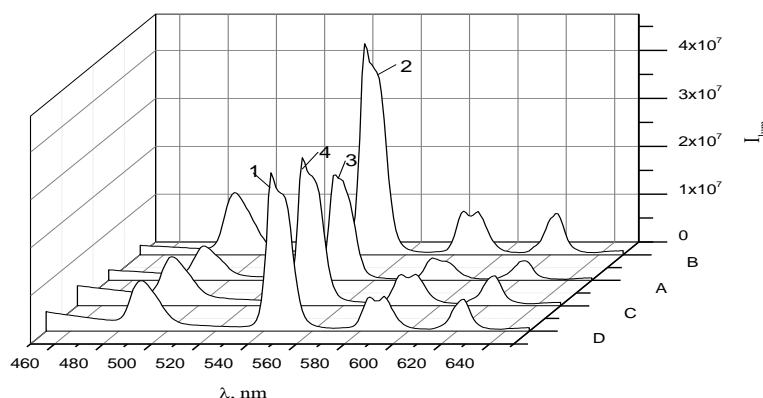

Fig. 1. The luminescence emission spectra of Tb (III) complex with orotic acid (1) in the presence of Etonium (2), Neonol 9-12 (3), Triton X-100 (4);
($C_{\text{Tb (III)}} = 1 \times 10^{-2} \text{ mol/l}$; pH 7,0; $\lambda_{\text{ex}} = 365 \text{ nm}$)

Luminescence excitation spectrum of Tb (III) complex with orotic acid demonstrates one emission band with maximum intensity at $\lambda = 323$ nm (Fig. 2).

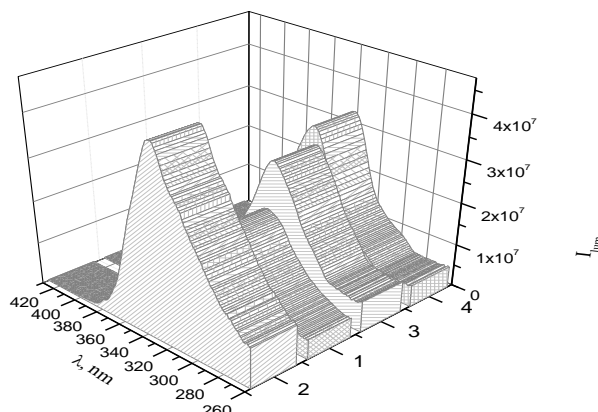

Fig.2. . Luminescence excitation spectra of Tb (III) in complex with orotic acid (1) in the presence of Etonium (2), Neonol 9-12 (3), Triton X-100 (4);
($C_{Tb(III)} = 1 \times 10^{-2}$ mol / l, $C_{surf} = 5 \times 10^{-5}$ mol / L, $\lambda_{ex} = 365$ nm)

Addition of SA doesn't change the pattern of emission of luminescence excitation spectrum but the intensity of emission bands increases.

I_{lum} elevation of emission bands of luminescence excitation spectra results from water molecules displacement from inner coordination sphere of the coordination complex which leads to decrease of nonradiative electron energy dissipation and its more efficient transfer to the lanthanide ion.

Luminescence intensity of terbium orotate increases significantly when it is adsorbed on a sorbent. Advantages of sorption-luminescence method include not only the combination of concentrating of analyte with the creation of an analytical form of analyte suitable for testing, but also with an increase of kinetic stability of complexes on sorbent in comparison with their stability in the solution [9]. The well-established consequence of this is a reinforcement of analyte molecular rigidity in response to its fixation on the solid-phase sorbent, which causes more efficient excitation energy transfer, and respective elevation of luminescence intensity. Study of I_{lum} of potassium orotate, adsorbed on various types of sorbents (posphalugel, sofraderx Sf G-75, calflo E, celite 545, Silicagel Merk), revealed the fact that the most intense luminescence is observed by the use of Silicagel Merk.

It was established that the greatest value of luminescence intensity was achieved when the sorption from 5 mL solution with the help of 100 mg of sorbent was done. Evaluation of sorption kinetics of terbium orotate from a solution revealed that the maximum value of luminescent signal from the sorbate is achieved after 10-15 minutes of shaking. The more intense shaking of the complex on sorbent doesn't show any significant differences in I_{lum} .

Sorption of terbium (III) orotate on the Silica gel surface occurs at a pH of 4.5-9; maximum sorbate I_{lum} is observed at a pH of 7.0. Optimum value of pH during process of sorption was established due to addition of urotropine. I_{lum} of sorbate complexes increases with an elevation of metal ions concentration in the solution, from which sorption is performed. For further research the terbium (III) concentration of 1×10^{-2} mol/l was selected which showed maximum I_{lum} . It was established that the most intense analytical signal from terbium sorbate complex with orotic acid was achieved after 10-15 minute drying process at the temperature of 60°C. It was found that luminescence intensity of sorbate complexes demonstrates its maximum values when sorption is done from water solutions.

Luminescence intensity of sorbate complex increases when dimeric surfactant ethonium is added into the solution; the same is observed during the process of sorption with the presence of ethonium as well. Sorbates of complexes, absorbed from the solutions in the presence of other SA, exhibited decrease of luminescence intensity which may be linked to solubilisation of complexes in the solution and due to that decrease of sorption degree. On the basis of obtained results a new analytical procedure was developed for the sorption-luminescence determination of analyte in medicinal drugs: potassium orotate and magnesium orotate.

Quantitative determination of orotic acid. Calibration Curve Plotting.

Put per 100 mg of Silica gel into the series of dose-measuring cups; then put there 0.2, 0.5; 1.0; 2.0; 2.5; 3.0; 3.5; 4.0 ml respectively of working solution of orotic acid (100 mcg/ml). In each dose-measuring cup put per 1 ml of terbium chloride solution (0,01 mol/l); then add 0.4 ml of ethonium solution (0.01 mol/l); after that put 0.2 ml of 4%-aqueous solution of urotropine. The volume of solutions bring up to 5

ml by adding distilled water and perform sorption by constant stirring during 10 minutes. Then make filtration and drying during 15 min at 60°C temperature in the drying oven.

Simultaneously prepare solution of blank control sample which contains all of the ingredients except for orotic acid. Luminescence intensity of terbium (III) sorbate measure at $\lambda_{lum} = 545 \text{ nm}$ ($\lambda_{ex} = 365 \text{ nm}$). Plot a calibration curve for the relationship between luminescence intensity of sorbate complex and concentration of orotic acid (Fig.3).

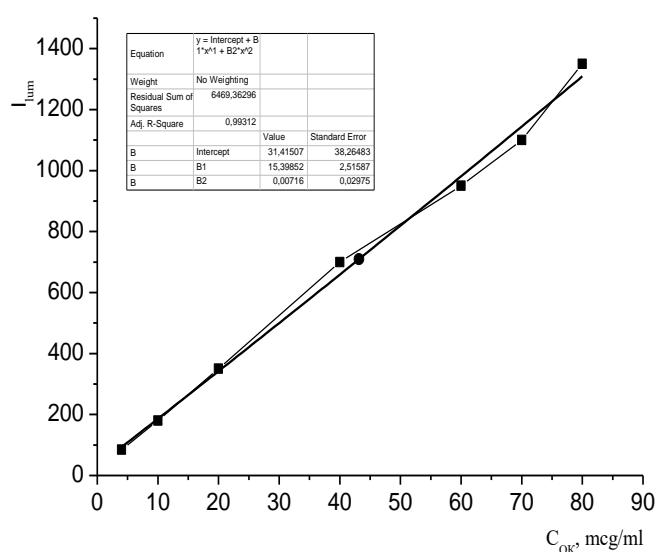

Fig. 3. Calibration curve for determination of orotic acid;
($C_{Tb(III)} = 1 \times 10^{-2} \text{ mol/l}$; pH 7,0; $\lambda_{ex} = 365 \text{ nm}$)

Determination Orotic Acid Salts In Tablet Dosage Form

Determination of orotic acid salts was performed in medicinal drugs “Magnerot” and “Potassium orotate”.

2 tablets of medicinal drug were pounded with a pestle till obtaining of powder-like state. A weighed amount of 100 mg of powder was placed in a 500 ml capacity measuring flask, then 250 ml of distilled water was added; the solution was stirred and diluted to the volume mark with distilled water and then filtrated. From obtained solution 1 ml of filtrate was taken to analysis; it was placed in the beaker

and then the sequence of events was the same as in the case of plotting of calibration curve.

The amount of OA was calculated on the calibration curve; amount of OA in each tablet was calculated using the equation:

$$C_x = \frac{C \cdot V_0 \cdot V_1 \cdot b}{10^6 \cdot V \cdot a}$$

C – concentration of OA found with help of calibration curve, mcg/ml

V₀ – volume of prepared solution (500 ml), ml;

V₁ – dilution volume, ml

b – average tablet mass, g; 10⁶ – conversion into grams;

a – weighed amount of medicinal drug, g.

The results of “Magnerot” and “Potassium orotate” medicinal drugs analysis calculated with reference to magnesium and potassium salts are presented in the Table 1.

Table 1.

Results of determination of orotic acid salts in tablet dosage form (n = 5, P = 0,95)

Dosage form	Found, X _i	Found, X _{cp} ±ΔX	S _r
Magnerot 500 mg, №50 (Woerwag Pharma, Germany)	0,5023	0,4999±0,0110	0,036
	0,4972		
	0,4961		
	0,5014		
	0,5028		
Potassium orotate 500 mg, №10 (Borschagovskiy ChPhF "(Ukraine, Kiev)")	0,5008	0,5003±0,0142	0,043
	0,4998		
	0,5012		
	0,5010		
	0,4989		

The presented method is characterized by satisfactory metrological characteristics and is rather simple in performance. At n = 5 and P = 0.95 the relative standard deviation is of 3.0 ... 4.0%.

REFERENCES

1. Palecek O., Jelen F., Manousek O. Reaction of based of nuclear acid with mercuri electrode. //Czech. Chem. Commun. – 1980. – T.45, №12. – P. 3460–3461.
2. Evans J.E., Tieckelmann H. Measurement of urinary pyrimidine bases and nucleosides by high-performance liquid chromatography. //J. Chromatogr. - Diomed app. – 1979. – Vol. 163, №1. – P. 29–36.
3. Backmann C., Colombo J. Determination of orotic acid in children's urinae //Z. Klin. Chem. Und Klin. Biochem. – 1980. –Vol. 18, №5. – P. 293–295.
4. Tax W., Veerkamp J. The urinary excretion of orotic acid and orotidine, measured by an isotope dilution assay // Clin. Chem.acts. – 1978. – Vol. 90, №3. – P. 217-223.
5. Anastasi G., Antonelli M., Biordi A., Vinci G. Orotic acid: a milk constituent: Enzymatic determination by means of a new microcalorimetric method. // Talanta. – 2000. – V. 52, Iss. 5. – P. 947-952.
6. Kravchenko T.B., Beltyukova S.V., Gritsay T.L. Lyuminestsentnyye svoystva orotata terbiya i ispol'zovaniye yego v analize // Ukr. khim. zhurn. – 1982. – T. 48, №9. – s. 972–975. (*in Russian*)
7. Arnaud N., Georges J. Effect of surfactants in the determination of orotic acid in aqueous solutions by sensitized terbium fluorescence //Analyst. – 1994. – Vol. 119. – P. 2453–2456.
8. Milofsky R., Spaeth S. Determination of orotic acid in aqueous solutions by micellar electrokinetic capillary chromatography using sensitized lanthanide, ion luminescence detection // Chromatographia. – 1996. – Vol. 4, № 2. – P. 12–16.
9. Zolotov Yu.A., Ivanov V.A., Amelin V.G. Khimicheskiye Test-metody analiza. M.:Yeditorial URSS. – 2002. – 304 s. (*in Russian*)

UDC 619:576.636.4

**PATHOLOGICAL CHANGES RESULTING FROM MICOPLASMAL
PNEUMONIA IN SWINE**

Chepurna Valentyna

Lecturer

Horodenskyi Vladyslav

Student

Podillia State University

Kamianets-Podilskyi,

Khmelnysk area, Ukraine

Abstract: Presented results of pathological - anatomical autopsy of corpses in mycoplasmosis pneumonia. Catarrhal bronchitis and productive pneumonia, protein myocarditis, hepatosis and nephrosis, serous lymphadenitis were typical. Catarrhal enteritis was noted in some animals; in others, there was catarrhal enteritis and fibrinous-necrotic colitis.

Key words: mycoplasmosis, pneumonia, swine, lungs, autopsy.

Mycoplasma pneumoniae in swine is a chronic infectious disease characterized by exudative-proliferative pneumonia, intermittent fever, cough, and growth retardation of piglets [2, 6]. Due to its high incidence amongst swine and the chronic nature of the disease, mycoplasma pneumoniae in swine causes great economic losses from the death and culling of animals, as well as the cost of treatment and rehabilitation measures [1].

Timely diagnosis of mycoplasmosis in association with related microorganisms identifies sick animals and carriers of the disease and facilitates development of measures to combat the disease.

Purpose of research: Considering the urgency of the problem, the aim of our research was to study the pathological changes in piglets that died of mycoplasmosis.

Materials and methods of research: The research was conducted in the dissection hall of the Department of Normal and Pathological Morphology and Physiology of Podolsk State Agrarian Technical University. Pathological necropsy was performed by the method of complete evisceration [3, 5].

Research results: On pathological examination, body fat was below-average to average. In animals that had clear signs of diarrhea while alive, dehydration was present, and hind limbs were contaminated with semi-liquid feces. All deaths were characterized by uneven redness and slight thickening of the abdominal dermis.

There was an increased and uneven coloration in the submandibular, tracheal, inguinal, and mesenteric lymph nodes. The lymph node vessels were blood-filled, and the parenchyma was edematous, containing hemorrhages. The thymus was dark red, with poorly defined lobules. The lungs had signs of catarrhal bronchopneumonia with lesions mainly in the cranial lobes: dark red foci with a bluish tinge, a denser consistency, and distributed over the general surface; the bronchi lumen contained a mucous mass.

In cases of acute heart failure, the lungs were dark red, and with clearly visible surface lesions. On dissection, the tissue of the gray-white areas was moderately moist, and the alveoli lumens in affected areas were not distinguishable.

All dead piglets presented with hemorrhages in the pericardium and pleura. The epicardium was of uneven color, with a general pink-red background, and large, indistinctly outlined areas of gray-pink color.

The atrial epicardium was dark red with distinct small gray-white spotted foci across the surface. The myocardium was a spotted clay-red in color with a flabby consistency. The spleen in some cases acquired a diffused dark red color, and the parenchyma was edematous. The organ was flabby, and the vessels had above average blood supply.

In other cases, the spleen had a pinkish-gray color, the edges of the body were reddish bluish; the blood supply to the vessels was moderate.

The renal capsule was spotted, light brown with areas of bluish color. The bladder was moderately filled; the mucous membrane demonstrated diffuse

coloration, from dark pink to an uneven red-pink color, containing small hemorrhages.

There was focal flatulence in the intestine. The serous membrane of the intestinal wall in all animals had an uneven pink-red color and blood vessels were suffused with blood. T

he degree of pathological changes varied slightly depending on the intestinal tract section and the animal's age. Thus, catarrhal enteritis and fibrinous-necrotic colitis were noted in animals.

The mesentery between the intestinal loops was not transparent and had thickened. Vessels were distinctly suffused with blood and in some cases, diffused with a red color.

Conclusions: 1. Catarrhal bronchitis and productive pneumonia, protein myocarditis, hepatosis and nephrosis, serous lymphadenitis were typical.

2. Catarrhal enteritis was noted in some animals; in others, there was catarrhal enteritis and fibrinous-necrotic colitis.

LIST OF REFERENCES

1. Aishpur O.E. Mycoplasmic (Enzootic) Pneumonia. *Animal Biology*. 2014. Vol. 16, no. 2. P. 9-17.
2. Androsik N.N., Vel A.P. Immunomorphogenesis of Mycoplasmal Pneumonia in Swine. *Current Issues of Pathological Diagnosis of Animal Diseases*. Leningrad. 1982. P. 244–246.
3. Berdnik V.P. Swine Mycoplasmosis. PhD diss. Soviet State Scientific and Control Institute for Veterinary Drugs Control. M. 1991. 53 p.
4. Goralsky L.P. Khomich V.T., Kononsky O.I. Fundamentals of Histological Technique and Morphofunctional Research Methods in Normal and in Pathology. *Zhytomyr DAEU Publishing House*. 2005. 284 p.
5. Grechukhin A.N. Effective Means of Treatment and Prevention of Respiratory Symptom Complex of Swine. *Veterinary Medicine*. 2006: no. 8. P. 13–15.

6. Zon G.A., Skrypka M.V., Ivanivska L.B. Pathological Dissection of Animals: Teacher's manual. Donetsk. 2009. 190 p.
7. Pustovar A.Y. Immunological Substantiation of Diagnosis and Prevention of Enzootic Pneumonia, Salmonellosis and Some Mixed Infections of Swine. Ph.D. diss. Moscow. 1991. 49 p.
8. Fuchs P.P., Kalashnik N.V., Geru G.B. On the Question of Laboratory Diagnosis of Mycoplasmosis. *Information Bulletin IEKVM*. Kharkiv. 1995. P 253–255.

**STATE AID IN THE EU: REGULATORY FRAMEWORK AND TYPES OF
STATE INTERVENTIONS INTO ECONOMY**

Fokina Natalia Volodymyrivna

Ph.D student

Institute of International Relations

Taras Shevchenko National University

Kyiv, Ukraine

Annotation: The article covers background and prerequisites for forming state aid institute in the and main EU law provisions governing this area of law as well as differing shapes and kinds state aid can have given current diversified economic activates. Herein presented are main theoretical concepts of interaction between state and economy; regulatory framework for applying state aid mechanisms in the EU and issues of practical importance for Ukraine in the light of EU-Ukraine Association Agreement.

Key words: state aid, economy, budgetary discipline, competition distortion, internal market

Experts from many countries have repeatedly studied the impact of state aid instruments on economic growth and investment climate in EU member states. Overall, according to the results of such research, there is a positive impact of state aid on economic growth and improving the investment climate observed [1], but there are findings that state aid is not effective in promoting economic growth and investment attractiveness as well [2].

At the same time, state aid institute has become an integral part of all strategic development documents of the EU. In a broader sense, any government involvement to provide assistance to an enterprise or group of enterprises will constitute a subsidy. Researchers such as W. Fickentscher, S. Quigley, call such an involvement an

intervention, and so on [3]. Such financial assistance can take various forms, such as: direct transfers to enterprises, low-interest loans, sale of goods at below-market prices, purchase of goods from enterprises at above-market prices or government guarantees of enterprise loans, and so on. Financial assistance can also take the form of tax cuts, including tax deferrals, tax credits or tax holidays. In any case, providing state aid is in fact state interference in the functioning of certain markets for goods, works and services and/or certain sectors of the economy and, as a consequence, state intervention affects competition in such markets and should be prohibited.

Some researchers [4] consider that the primary objective of EU state aid policy is influenced by the creation of a common (internal) market and the supporting role of state aid rules for the four freedoms. Achieving this goal is possible through the de facto abolition of trade barriers between EU member states, the provision of state aid to local businesses, the elimination of national preferences of member states, and so on. On the other hand, state aid control has a supporting role in the application of Articles 101 to 102 TFEU, which define competition rules in the EU. At the same time, EU state aid policy affects the competences of the Member States and coordinates national economic policies. In this sense, state aid policy is an instrument of rather positive than negative integration in its ability to coordinate not only economic policy but also non-economic policy. According to Kelyn Bacon, "State aid policy is an eclectic mix of internal market (trade) policy, competition rules and considerations of economic efficiency and fiscal discipline." She also stressed that because state aid rules are addressed to Member States, they are "more likely to interfere with national sovereignty and national interest issues than other competition provisions" [5, p. 5].

State aid, as a legal institution, was officially introduced into the law of the European Union by the Treaty of Rome, signed on March 25, 1957. In the current version of the Treaty on the Functioning of the European Union (TFEU) provisions governing state aid Member States are contained in Articles 107 to 109 of Section 2 of Chapter 1 of Section VII. Thus, Article 107 TFEU states that State aid "is incompatible with the internal market to the extent that it affects trade between

Member States", i.e. the general principle of incompatibility of State aid is enshrined. The primary purpose of the ban on state aid in the basic legislation was to create a level playing field for all EU Member States and economic entities and to eliminate competition between EU Member States in the speed and scope of subsidies to economic entities. That is, it is not only businesses that can negatively affect the state of the market and distort competition in it. Actions of the state represented by state bodies or local self-government bodies are also subject to the legislation on protection of competition if they restrict or distort competition in the market. In essence, the issue of regulating state intervention and the transfer of state resources to economic entities falls within national jurisdiction. However, when it comes to trade relations that go beyond state regulation or affect the interests of non-residents, it can be assumed that state aid rules become a priority for transnational regulation as well. With increasing competition in international trade, government subsidies to businesses are becoming an important policy tool in the areas of business development, social issues, and market support. State aid can be a very powerful policy tool that can be used to address issues that the market is unable to address on its own or to achieve social goals. Indeed, only the state, using its sovereignty, determines where and when to provide subsidies. However, it is important to pragmatically recognize and prevent the possible negative consequences of this type of government activity due to possible distortions of competition in the market and to minimize such costs.

Thus, the basis of state aid legislation is the need to “prevent inappropriate interference by public authorities and local governments in the functioning of a market mechanism based on competition by providing resources to one or more commercial enterprises” [6, p. 323]. Other advantages of state aid regulation include: broad support for the functioning of a market economy in the country and rationalization of industrial and investment policy; providing supervision over business support at all levels of government; avoidance of duplication and irrational use of state resources; formation of approaches to modernization of industrial production, economic development and attraction of foreign direct investments at the

level of the best world practice; preventing the inefficiency of state aid recipients and keeping them afloat. It is clear that it is impossible to completely prohibit the granting of State aid, since, under certain conditions, its granting is indeed justified and necessary, so Article 107(2) and (3) TFEU lists the cases where State aid is compatible with the internal market or can be considered compatible with the internal market, ie those that are an exception to the general prohibition on state aid. Thus, EU Member States may provide State aid to certain economic operators or industries where the purpose of the State aid (the purpose of the expenditure incurred/the loss of revenue by the States) coincides with the objectives set out in Article 107 (2) and (3) TFEU, and only after approval of such State aid measures either by the European Commission as required by Article 108 TFEU or by national competition authorities given COVID-19 emergency that led to decentralization of powers in respect of state aid granting.

LIST OF SOURCES USED

1. Commission sets out state-aid overhaul to drive growth [electronic source] // access date 1 March 2021 – Access mode: <https://euobserver.com/economic/116194>
2. Çiğdem B. T. and Fidrmuc J. State Aid Policy in the European Union [electronic source] // access date 1 March 2021 – Access mode: <https://bura.brunel.ac.uk/bitstream/2438/10322/4/Fulltext.pdf>
3. Quigley C. European State Aid Law and Policy: Second Edition. – Hart Publishing, 2009. – 574 p
4. Papp M. EU State Aid Law and National Public Policy Choices [electronic source] // access date 1 March 2021 – Access mode: <https://hpops.tk.mta.hu/uploads/files/Papp.pdf>
5. Bacon K. European Union Law of State Aid – Oxford University Press – 2013.
6. Smyrnova K.V. Legal regulation of competition in the European Union: Theory and Practice: Monograph. – 2nd ed., Odessa, Phoenix – 2017. – 490 p.

PROS AND CONS IN DIGITALIZATION OF HIGHER EDUCATION

Golub Tetiana

PhD., Associate Professor

National Technical University of Ukraine

“Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute”

Kyiv, Ukraine

Abstract: Digitalization is gradually penetrating all areas of modern life and education as well. The impact of digital technologies on universities is multifaceted, there are positive as well as negative aspects of the digitalization, which are important to study on a systematic basis. But in any case, the digitalization of higher education is an objective inevitable process that reflects the logic of the up-to-date transition to a digital society.

Key words: digitalization, higher education, interactive technologies, educational process, Information and communication technologies.

The main task of modern education is not just to give students fundamental knowledge, but to provide them with all the necessary conditions for further social adaptation, to develop a propensity for self-education.

The modern educational system is characterized by:

- tight training time;
- large amount of information received;
- serious requirements for the level of knowledge, skills and abilities of students.

One of the main tasks for the current teacher is to make the learning process interesting for students, dynamic and modern. And it can be reached with the help of interactive technologies implementation in the educational process.

Information and communication technologies are gradually penetrating all areas of education. This is facilitated by the global digitalization of society, the dissemination of computer technology and modern software in universities, the creation of state and international programs aimed at digitalization of education. Today, the main task facing higher education is to ensure the development of the potential of future specialists for more creative activity. The goal is to teach future specialists to independently interact with the innovatively developing world of professional labour.

Most of today's students are technically and psychologically ready to use mobile technologies in the educational process, and it is necessary to consider new opportunities for more effective use of the potential of mobile devices and technologies. Teachers can no longer ignore the obvious fact – the popularity of mobile communications among young people; that is why it is necessary to analyze how these types of communication can contribute to the optimization of the learning process at universities.

There are many ways to use mobile devices in the educational process:

- to play multimedia educational web resources (audio files, video files, graphics, maps, images);
- to provide quick access to training sites, resources, reference books, dictionaries;
- as a teaching tool, subject to educational materials development adapted for mobile communication platforms (SMS tests, tutorials and instructions based on mobile applications);
- for educational communication (SMS messages, Twitter, webinars, Skype, etc.).

Any innovation, as a rule, has its drawbacks, so let's consider both the undoubted advantages and negative aspects of mobile learning. Thus, the undoubted advantages of using mobile devices and technologies in the educational process are:

- quick access to authentic educational and reference resources and programs at any time and in any place;

- constant feedback from the teacher and the learning community;
- taking into account the individual characteristics of the student – checking of problems, individual pace of learning;
- increasing the motivation of trainees through the use of familiar technical means and virtual environment;
- organization of autonomous learning;
- creation of a personalized professionally-oriented learning space for a student;
- development of skills and abilities for lifelong learning.

The negative aspects of mobile learning, first of all, must be attributed not so much technical and financial difficulties as administrative, organizational and methodological ones:

1) it is difficult to convince both teachers and the administration of educational institutions that this form of education contributes to the optimization of the educational process since assignments are performed on devices (phones), which are usually prohibited in universities for use in the classroom.

2) teachers do not possess (unlike students) the appropriate level of technologies competence, which would allow them to introduce into the traditional form of assignment based on mobile technologies, use existing educational applications for mobile devices, provide interactive support for the educational process, develop competence.

Advantages of interactive learning methods:

- training becomes individual, taking into account the personality traits, interests and needs of each student;
- it becomes possible to concisely and succinctly present any amount of educational information;
- visual perception improves several times, the process of mastering educational material is greatly simplified;

– the cognitive activity of students is activated, they receive theoretical knowledge and practical skills.

Much has already been written about the benefits of digital technologies used in higher education. Such advantages include wide access of students to information resources of education; the ability to build individualized educational trajectories; transparency of the activities of educational organizations; optimization of the interaction between teachers and students, between all participants in the educational process; the formation of mobile structures for managing the educational process, etc.

Along with the positive aspects, there are sceptical assessments of the digitalization of education. Such challenges faced by the higher education system include increased competition in the educational services market due to the emergence of new providers, increased mobility of students, changes in their demands for content, forms and technologies of education, on the one hand, and the inability of universities to master new requirements and use to the full extent of the possibilities of digital technologies – on the other. Attention is also drawn to the growth of fraud and plagiarism together with the expansion of access to information resources of educational organizations. Researchers are seriously concerned about the formalization of professional training and a decrease in the diversity of knowledge and competencies.

So, to conclude the impact of digital technologies and tools on the institutions of higher education is multifaceted. There are both positive and negative aspects of the digitalization, which are important to study on a systematic basis. Though, it is recognized that digitalization of higher education is an objective process that reflects the general logic of the transition to a digital society.

UDC 631.319.2

**EXPANDING THE TECHNOLOGICAL CAPABILITIES OF THE
MOUNTED BREEDING SEEDER**

Gorobey Vasily

dr techn. sci, sen. res.,

Kovalenko Lyubov

research-engineer,

Scientific and Production Association

"Selta" of the National Scientific Center "

Institute of Mechanization and Electrification

of Agriculture" Glevaha,

Kiev region, Ukraine

Mancu Ionel

it- engineer,

Public utilities Munich- SWM

Munich, Germany

Annotation. Selective sowing of field crops will be carried out with special seeders. The method of selection and primary seed production involves the comparison of numerous samples of seeds or plants of different origins and selection. In the designs of basic selection cassette seeders designed for seeding according to traditional tillage technology, as a rule, the coulters of industrial seeders are used.

When studying the crops of breeding material on minimally tilled (mini-till) and untilled soil (no-till), for an objective assessment of the breeding lines of grain crops, the identity of their production technologies is necessary. For breeding work, a coulter assembly was developed and positive results were obtained during tests in the soil channel and on an experimental seeder in the field.

Keywords: selection, stage, plot, seeder selection cassette, autonomous seeding, technology, disc knife, coulter assembly.

Introductions. The degree of realization of the potential of the variety depends on the method of sowing and the technical means for its implementation. Sowing is one of the main field operations that determine the future crop yield. Sowing seeds in experimental plots is the most expensive operation among other selection and seed-growing operations. The method of selection and primary seed production involves the comparison of numerous samples of seeds or plants of different origins and selection. When studying the crops of breeding material on the stubble background, for an objective assessment of the breeding lines of grain crops, the identity of their production technologies is necessary [1]. The most common selection seeders used for seeding small batches of seeds at the sites of the II-IV stages of work (manual seeder CP-1M, cassette seeder selection SKS-6A, batch seeder SN-10C-01, as well as selection and seed seeder with variable track SN-16PM) are not suitable for performing the technological process of sowing on stubble and mulched backgrounds and require modernization [2].

One of the basic selection cassette seeders for the second stage of selection and seed-growing works is SCS-6-10 with seeding of seeds of various hybrids (numbers) in separate lines [3]. Disadvantages planter is the use of openers industrial seeders for planting on prepared soil according to the traditional technology: six double disc base or anchor, and unifying anchorages coulter group of these types of openers that makes it impossible to use for sowing and research of new varieties of crops for energy saving mini-till and no-till technologies.

A more advanced selection cassette seeder SKS-6A, which uses a soil leveler and a trace leavening agent, and the coulters are equipped with rolling pots, which improves the reliability of ensuring a given depth of seed embedding and uniformity of distribution, which makes it possible to increase the field germination of seeds [4]. The design features of the sowing machines of the seed drill also do not allow the sowing of seeds of agricultural crops in the breeding areas on stubble and on technologies with minimal tillage.

The well-known selection cassette seeder of the company Wintersteiger [4]. The company offers to use the reinforced frame of the planter Plotseed XXL for

continuous seeding for sowing seeds for energy-saving technologies with coulters of well-known manufacturers, which are unified with the designs of seeders: ACRA Plant double-disc with row spacing from 19 cm; Great Plains double-disc with row spacing of 15 cm; two-disc Sunflower; Horwood Bagshaw toothed. The disadvantages of the planter are the use of industrial planter coulters, which require a large weight of the planter to provide the necessary pressure on the coulter to sow seeds at a given depth in minimally prepared soil and on stubble.

Technical solutions are also known for the improved SKS-6-10 cluster seeders for sowing on stubble with claw coulters equipped with seed distributors to counteract the clogging of claw coulters [1]. Such coulter groups are provided only by strip seeding, which restricts breeders in technological research.

Acceleration of selection and seed-growing crops using energy-saving technologies is possible due to the use of basic selection and seed-growing seeders by modernizing and strengthening their structures and improving coulter systems.

The required clamping force on the coulter and the power of the appropriate power tool for the seeder can be reduced by using a cultivator-type disc in front of the coulter as a cutting knife [6]. A more rational use for this purpose is the use of a cogged disc knife on a two-spring suspension [7,8].

Aim. The aim of this work is to improve the quality of the seeding of seeds of different hybrids (rooms) in separate lines for energy-saving technologies with minimum tillage and stubble in the second stage, selection and seed production works, the improvement of the design planter with sowing machines offline distribution, the expansion of technological capabilities seeders and increase its reliability.

Materials and methods. The task is solved by the fact that the seeder selection cassette, which contains a frame, container, cassette table, seed lines, loading cylinders with seeding cones, coulters, rolling devices, program box, gearbox, is equipped, for the implementation of new technical solutions, with a subframe with coulter units having a toothed or smooth disc knife fixed to a two-spring mechanism installed in front of the coulters (anchor type or pointed claw) at an angle to the

direction of travel, for example up to 4 degrees, and behind it, on a paralegram suspension, a coulter with a mechanism for adjusting the depth of its stroke and a retaining and rolling device is fixed on the body [9], with theoretically justified and experimentally confirmed parameters, which helps to reduce the traction resistance and expands technological capabilities [10,11].

Results and discussion. The seeder mounted selection cassette is shown in the drawings: Fig. 1 – side view, scheme of the seeder with a coulter assembly with a smooth disc knife and a foot-shaped anchor-type coulter; Fig. 2 – scheme of the coulter assembly with a cogged disc knife and a pointed claw. The seeder, according to Fig. 1, is made in the form of a mounted machine, frame 1, to which brackets are welded for connecting the longitudinal beams of the T-16M self-propelled chassis.

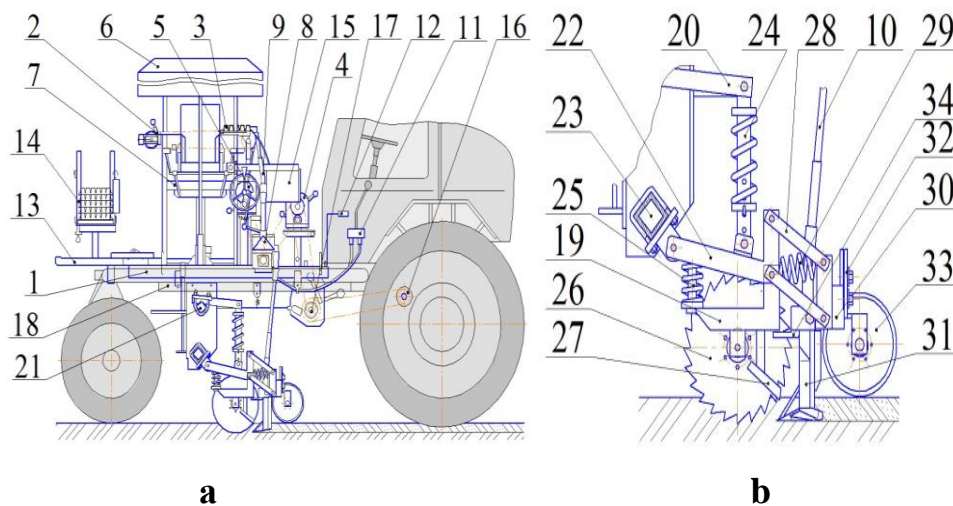

Fig. 1. Constructive schemes: a – seeder mounted selection cassette; b – coulter unit with a cogged disc knife and a pointed claw

The frame of the seeder is of welded construction, consists of sheet and profile metal, and the flooring is made of corrugated sheet. On the frame 1, brackets are welded to attach the longitudinal beams of the chassis and hooks for lifting the frame during loading. Above the longitudinal beams on the platform, a cassette table 2 is mounted, on which cassette blocks with cassettes 3, a gearbox 4, a program box 5, under the awning 6, an operator's chair 7, cone seeding apparatuses 8 with upper seed lines 9, and lower seed lines 10, a hydraulic system 11, an electrical equipment 12 are installed. On the platform 13, there is a container 14 for loaded cassette blocks, a collector 15 for unloaded cassettes, and a sprocket 16 for driving the seeder. The

drive of the seeder mechanisms is carried out from the sprocket 16 installed on the synchronous GDP chassis. The chain drive transmits the rotation to the counter-drive 17. Further, the rotation is transmitted by chain drives to the gearbox 4, the cone seeding apparatus 8, the program box 5 and the cassette table 2.

The cassette table 2 is made in the form of a chain conveyor is suitable for sowing seeds with 3 cassettes, each of which has six cells in the same type of boot cylinders seed meter 8 meter cones and the seed lines 9. In one revolt of the seed cone the cassette moves at 44 mm, it is one step. The seeding apparatuses 27 are driven by bevel gears. The seeding apparatus 27 provides seeding on a site of a given length of the entire portion of seeds and without any residue. The gearbox 23 provides the formation of the length of the section to be sown in one revolt of the sowing cone 27. It has 30 gear ratios ranging from 0.110 to 0.552, which regulate the creation of the length of sections from 1 to 5 meters. The program box 24 provides the formation of inter-level tracks. It has 10 gear ratios that regulate the formation of inter-level tracks with a length of 0.5 to 1.3 meters.

On the stretcher 18 of the seeder, six similar coulter units 19 with replaceable elements are installed, depending on the features of the planned technological operation: sowing with minimal tillage, on stubble or with traditional tillage. The coulter assembly 19 is pivotally attached by a lever 20 to the coulter bar 21, and is pivotally connected to the leash 22 by a rod with a pressure spring 24. The leash and the body are connected by a spring vibrations mechanism 25. On the body of the coulter assembly, a disc knife 26 and a cleaner 27 are fixed, and behind it, on a parallelogram suspension 28 with a pressure spring 29, an anchor coulter 31 is fixed on the holder 30, as well as a mounting bracket 32 with a position lock, behind which a rolling roller 33 is fixed. A vibration limiter 34 is also installed on the holder.

The order of operation of the seeder is as follows. First work plan of seeding, in which you specify the location of the tiers, turning lanes, the traffic unit, the length of, width miacalcic tracks and the length magyaroknak tracks and number sown rows. When working with the seeder, there is no need to divide the field into tiers, it is enough to mark the line of the first tier and the line of the first pass of the unit

perpendicular to it. The formation of sections and inter-level paths is performed automatically by the seeder according to the specified program.

To perform the technology of sowing seeds in the surface tilled soil (mini-till) and sowing seeds in the untilled soil (no-till) the coulter knot complement as shown in Fig. 1, b with cogged disc blade and anchor toe 17. For sowing seeds in the traditionally tilled soil the coulter anchor type is replaced by a hollow rack-seed wire with the pointed claw and the disk cogged knife 11 (Fig. 1, b) is replaced by a solid (Fig. 1, a), without prongs. The workflow runs in the same sequence. The amplitude of the vibrations of the cogged disc knife, pivotally mounted on the coulter shaft, depending on the agrotechnical conditions, is set by the parameters of the pressure spring devices and the limiting device. The depth of seeding is provided by the mounting position of the seeding working body of the holder and the locking position of the rolling roller attached to the body by a parallelogram suspension with a pressure spring, which makes it possible to independently operate the seeding working body relative to the cogged disk. A retaining-rolling device with a regulator mechanism and a pressure spring increases the stability of seeding of breeding seeds within the value of the agrotechnical tolerance for the depth of seed embedding.

During the lifting of the coulter assembly by the hydraulic system of the tractor in the process of technological maneuvers of the sowing unit, its push-pull device is rolled up to the stop in the limiter. The seeder is transported with the coulter units raised and the rolling roller lowered due to the parallelogram suspension and the mounting bracket, while the length of the telescopic seed line is reduced.

These features allow you to additionally use the seeder for sowing in untilled and minimally tilled soil.

The presence of sub-frame with the coulter shaft, which rigidly attached to it a lever which is pivotally fastened the leash blade on dubruiel of coulter unit of the suspension assembly to the body of which the parallelogram suspension fixed the opener and retaining the packer device with the clamping spring sowing provide energy saving and creating satisfactory conditions in relation to the agronomic tolerance requirements to the depth of seeding breeding seeds.

An experimental model of the seeder mounted cassette selection is made in the scientific-production Association "Selta" for breeding and seed production agencies passed the departmental acceptance testing at the Institute of agriculture of Crimea, and economic conditions in the rice Institute NAAS of Ukraine.

Equipped with the proposed coulters units, the selection cassette seeder, depending on the selected technology, performs several technological operations: sowing seeds in surface-tilled soil (mini-till); sowing seeds in untilled soil (no-till); sowing seeds in tilled soil (conventional technology).

Conclusions. Additional equipment of the mounted selection seeder, depending on the chosen technology, with the appropriate special coulters expands its technological capabilities by using the universal coulters unit equipped with the lever-spring mechanism, in front of which the cogged disc knife is installed, which cuts the soil, and an anchor-type coulters mounted behind it ensures the stability of seeding seeds to the given depth within the agrotechnical tolerance.

The technical solutions introduced in the basic design of the seeder allow for autonomous sowing of grain seeds at the given depth in the selection and seed-growing areas using energy-saving technologies while reducing the traction resistance.

REFERENCES

1 Домрачев В. А. Модернизация селекционной сеялки для посева по стерневому фону/ В. А. Домрачев, А.А. Кем, У.М. Сагалбеков, Б.У. Сагалбеков // МЭСХ. - М., 2009.— № 12. – С. 2-3.

2 Горобей В.П. Вдосконалення робочих органів і машин для сівби в дослідженнях селекції польових культур / Agrarian science and education in the european integration context : collection of scientific of Intern. Scient.-pract. confer. P.1 (March 20-22, 2018, Kamianets- Podilskyi). Ternopil: Krok, 2018.— P. 81-83.

3 Пьяных В. П. Селекционные сеялки СКС-6-10 со сменными высевающими аппаратами/ В.П. Пьяных, Н.Н. Ульрих//. Селекция и семеноводство. -1979. - №2. - с. 57-59.

4 Машины и лабораторное оборудование для селекционных работ в растениеводстве: Дел. пособие / Под общ. ред. В.М.Дринчи - Воронеж: НПО «МОДЭК», 2010. - С. 23.

5 «Селекционные рядовые сеялки сплошного высева», Worldwide №1 in field research equipment. P. 8. www, Wintersteiger.com.

6. Кушнир В.Г. Совершенствование стерневого сошника/ Тракторы и сельхозмашины. – 2014. – №2– С. 34-35.

7. Горобей В.П. Сошниковый узел с зубчатым разрезающим диском / В.П. Горобей // Техника в сельском хозяйстве. – 2014. – № 4. – С.6-8.

8 Патент UA 113016 Сошниковий вузол для селекційних сівалок МПК А 01 С 7/20, А 01В 49/04 (2006.01) / Горобей В.П., Булгаков В.М., Адамчук В.В. № а 2015 01905 Заявл. 03.03.2015. Опубл. 25.11.2016. Бюл № 22.

9 Патент UA 132589 Сівалка селекційна касетна МПК (2019.01) А 01 С 49/06, А 01В 11/00 (2006.01) / Горобей В.П., Литвиненко М.А., Соколов В.М. № а 2017 10930. Заявл. 09.11.2017. Опубл. 11.03.2019. Бюл № 5.

10 Gorobey V.P. Working bodies for determining metal capacity and energy capacity of grain cultures//Materials XXVI International scientific conference «Technological progress in agriculture » and XVIII All-Ukrainian conference seminar graduate students, doctoral candidates in the field of agricultural engineering. Glevakha, 2018. – P. 21-23.

11 Горобей В.П. Обоснование параметров зубчатого диска сошника селекционной сеялки/ Тракторы и сельхозмашины. – 2014.– №10 – С. 36-38.

NEW APPROACHES IN THE TREATMENT OF ATOPIC DERMATITIS

Hayevska Marina Yurievna

candidate of Medical Sciences associated
professor of the Department of
Dermatology and Venereology

Fesenko Alexander Vladimirovich

doctor of dermatology
“Regional municipal nonprofit enterprise”

Chernivtsi

regional skin and venereological
dispensary » Chernivtsi, Ukraine

Prodan Viktoriia Mykhailivna

Savchuk Olha Vasylivna

Doctor-interns

Higher State Educational Institution
of Ukraine “Bukovinian State Medical University”

Chernivtsi, Ukraine

Introduction Atopic dermatitis (AD) is a common inflammatory skin disorder in industrialized countries, affecting 10 to 30% of children [2]. Patients with AD suffer from chronic, relapsing, intensely itchy, and inflamed skin lesions and have an increased likelihood of developing asthma and/or hay fever . According to modern concepts, AD is a multifactorial disease, the development of which is closely related to the genetic defects of the immune response and the negative effects of the environment[1,3]. An extremely important risk factor for the origin and the cause of the disease in people with AD is pathology of the organs of the gastrointestinal tract, especially intestinal dysbacteriosis, which is found in 89-94.1% of children with AD [3]. For providing of the physiological protective function of the intestinal microflora

the immediate interference with the aim of proceeding ecosystem balance is needed. One of the approaches to restoration of the functions of the intestinal microflora is the usage of probiotics and hepatoprotectors [1].

The probiotic medication **Enterogermina forte** contains four strains of gram-positive aerobic endospore-forming bacterium *Bacillus clausii*, which has a wide range of antibacterial resistance. Bacterium *Bacillus clausii* is characterized by the unique ability of spore and vegetative forms for reproduction, survival and functional-metabolic activity in the gastrointestinal tract. Bacteria *Bacillus clausii* stimulate cellular and humoral immunity, which is especially important in the case of intestinal infections, synthesizing vitamins and amino acids. Biologically active substances that secrete bacteria *Bacillus clausii* provide the following effects of the medication: inhibition of pathogenic and opportunistic flora, organization of optimal conditions for maintaining normal intestinal microflora, facilitating the splitting and absorption of food components; improvement of the immune-barrier function of the intestine, decrease in the level of anti-inflammatory cytokines.

While entering into the intestine the medication **Enterogermina forte** at a dose of 1-10 billion viable cells guarantees a content of 1ml of secretion of 10^6 - 10^7 colony-forming units of viable bacteria. The reasons for good tolerability of the medication **Enterogermina forte** and hepatoprotector **Chophytol** are in its natural origin and the absence of any ballast substances, stabilizers and preservatives in its composition.

Objective of the work

The objective of the research was to investigate the effectiveness of probiotic **Enrerogermina forte** and hepatoprotector **Chophytol** usage in patients' treatment with atopic dermatitis.

Materials and methods

52 patients with atopic dermatitis from one to three years old (23 boys and 29 girls) with mild or moderate stage of exacerbation with concomitant dysbacteriosis (dysbiosis) of the intestine have been examined during the research.

The research complex included: anamnesis, examination, general clinical studies, microscopy of affected tissues; coprocytogram chart, general level of Ig E; where Ig E is the level of total antibodies to food allergens. Very often dysbacteriosis was determined after the examination of children with colic (15,15 and 38,89% respectively). Here it should be emphasized that when conducting a coprological examination, children were obliged to determine the level of pH feces in order to exclude transient or secondary lactase deficiency, which was detected in two cases with children's colic and in one with a postponed rotavirus infection. These children were not included in the observation group, as the reason for improving their wellbeing and reducing complaints was the exclusion of milk from the diet.

When studying the possible factors that lead to the emergence of dysbacteriosis in our patients, the obstetric history of their mothers were given in details. As a result, a high incidence of inflammatory diseases of the urinary and genital area in mothers during pregnancy was established both in the main (54, 54%) and in the control group (66, 67%); caesarean section occurred in 8 (21, 25%) cases in the main group and in 6 (11, 25%) in the control group; other factors were observed in isolated cases.

It was also found that during the treatment of **Enterogermina forte** and **Chophytol** (it may be due to excision of the intestinal biocenosis in patients from the observation group) there was a decrease in the incidence and a significant decrease ($p < 0,5$) in the severity manifestations of atopic dermatitis. In our research, there were no cases of any signs or symptoms indicating that the medication is not tolerated either from the skin or from the gastrointestinal tract.

All patients had minor dysfunctions of the gastrointestinal tract that are characteristic for the syndrome of dysbiosis (dysbacteriosis):

- anorexia and nausea in mild form;
- moderate disorders in coprocytogram: shift of pH to the alkaline side, muscle fibers, digested cellulose, fatty acids, neutral fat, iodophilic flora, mucus.
- sporadic liquid stool of greenish colour, sometimes with mucus, unpleasant sour or rotten smell; in some cases, stomach cramps, flatulence.

Sowing on dysbiosis (dysbacteriosis) revealed a significant decrease in lactobifidus bacteria $<10^5$; an increase in the staphylococcus aureus $>10^3$.

For the possibilities of evaluating the effectiveness of treatment, the titres of bacteria are carried out to the point (marked) system: 10^1 - 1 point 10^9 - 9 points. When assessing the severity of AD in children by the SCOARD the index of 18 points (22,3 - 12,9) was received. When comparing the results in the first and the second group of children (after 3 weeks of treatment), the significant proportions, both in relation to the symptoms of AD, and the syndrome of dysbiosis and coprocytogram were detected.

The children under our supervision, from one to three years with a mild and moderate severity in the stage of exacerbation with concomitant dysbiosis of the intestine. In order to compare the effectiveness of treatment, the patients were divided into 2 groups: by sex, age, severity of the disease, degree of dysbacteriosis of the intestine (colon). The children with intolerance of cow's milk protein, lymbiosis and helminthiasis, confirmed by data from clinical and laboratory examinations were not included into this research. Comprehensive treatment for all children included: topical corticosteroids, enzymes, sorbents, H-1 blockers of the last generation, skin care products. A comparative assessment of effectiveness was carried out according to the SCOARD (Scoring of Atopic Dermatitis) index that was worked out by the European Working Group. It allows evaluating objectively the severity of AD. Index SCOARD takes into account the following indicators: (A) the prevalence of the skin process, (B) the intensity of clinical manifestations and (C) subjective symptoms.

Results and discussions

As probiotic, the medication **Enterogermina forte** was used during the time of investigation and was prescribed 1 - 2 bottle per day (depending on the age, for children up to 1 year - 1 bottle was prescribed, for older children 2 bottles were prescribed) during 10 days patients (main group) at the age from 3 months to 5 years who applied for an outpatient admission to the gastroenterologist at the 10th Children's Clinical Hospital for the period from September 2018 to January 2020.

Since contraindications to the use of **Enterogermina forte** and hepatoprotector **Chophytol** practically do not exist, all those who applied to the gastroenterologist were prescribed this medication, that is, there wasn't special selection of patients. This allowed us not only to evaluate the effectiveness of the medication, but also to make some conclusions about the structure of the diseases, on the background of which dysbacteriosis and the features of its clinical manifestation may develop in children. Evaluation of the effectiveness of the medication was carried out in 10 days and one month from the first day of its administration according to the questionnaires, which were filled by the mothers every day, and according to the results of the coprologic studies of feces for dysbacteriosis before and after 1 month after the administration of the medication. Three months later, a mothers' survey was conducted on the subject of clinical manifestations of dysbacteriosis. Most of the examined children have dysbiosis of the colon cavity varying from I - IV degrees: 11 children (23%) - had dysbiosis of the I degree, 20 children (38%) - had dysbiosis of the II degree, 13 children (25%) - had dysbiosis of the III degree, 8 children (14%) had the dysbiosis of the IV degree.

Depending on the beginning of the administration of the probiotic, patients were divided into two groups by age and severity of the course of disease:

- in the first group were (28 patients) who started taking the drug from the first day of treatment
- in the second group were (24 patient) who started taking the drug from the third or the fourth day of treatment

Patients in the Ist group on the 3-4 days of treatment had significantly fewer pathological impurities in emptying (mucus, foam, undigested lumps). As a result of treatment, there was a recovery of intestinal microflora in 85% of patients, an increase in the number of patients with eubiosis (by 40.0%) and significantly decreased the number of patients with dysbiosis the III degree (by 41.6%); levels of side effects from the use of antibiotics were leveled. The clinical characteristics of the main and control groups were as follows: the average age of children in the main

group was 13.11 months, in the control group - 12, 72 months. As dysbiotic disorders are usually secondary and are observed in the background of other diseases, we were interested in the main diseases that were diagnosed to the children of both groups. It was found that in both groups, the most frequent were various kinds of allergic diseases (57, 57% of patients in the main and 50% of the control group), and in the vast majority of cases there was atopic dermatitis, which was observed in 14 of 28 patients with allergic pathology in the first group and in 13 out of 24 - in the second. Bronchial asthma, allergic rhinitis, and recurrent urticaria occurred in both groups in isolated cases. In the second place in frequency, there were intestinal dysfunctions that occurred after acute intestinal infections 1-3 months ago, both viral and bacterial, or intestinal giardiasis, which comprised 21.21% in the main and 38.98% in the control group. In some cases, the phenomenon of dysbiosis was observed against the background of functional gastrointestinal disorders - (BDD) bile duct dyskinesia, functional constipation, intestinal dysfunction or reflux. In four cases in the main group and in one - in the control group, dysbiosis was observed after antibiotic therapy.

Results The administration of an **Enterogermina forte** and **Chophytol** for 10 days against the background of basic therapy of AD enables to accelerate the improvement of the patient's condition, promotes the rapid resorption of AD elements, reduce itching and the time to reach remission. It can be argued that the risk factors for the development of dysbiosis in young children are the presence of various inflammatory diseases of the urogenital area in mothers and cesarean section in obstetric history; acute intestinal infections which occurred in patients; as well as repeated respiratory diseases requiring antibiotic therapy. Dysbiotic disorders are most often observed on the background of atopic dermatitis, childhood colic (in children of the first year of life) and after recent cases of acute intestinal infections. The obtained results showed that the early inclusion of the probiotic in the treatment scheme contributes to a more rapid decrease in the severity of manifestations of dysbiosis. All children have a significant positive dynamics of indicators of coprocytogram, normalization of stools, and improvement of well-being and night

sleep. The introduction of the probiotic **Enterogermina forte** and hepatoprotector **Chophytol** in the complex treatment leads to a significant positive dynamics both from the skin and atopic process, as well as from the intestinal dysbiosis, which makes it possible to prolong the remission of AD. Adequate complex treatment of AD of mild and moderate severity, after three weeks of treatment, leads to the normalization of the basic indicators of quality of life. Thus, the use of a probiotic **Enterogermina forte** and **Chophytol** for the complex treatment of chronic dermatosis can, in a short time, leads not only to the normalization of the allergic skin process, but also to normalize the intestinal microbial process. The following study showed the need for pro - bioitics in the treatment of atopic dermatitis.

The introduction of probiotics and hepatoprotector in the treatment scheme for patients with chronic dermatitis, namely atopic dermatitis are very promising for further investigation.

LITERATURE:

1. L. Drago, R. De Grandi, G. Altomare, P. Pigatto, O. Rossi, M. Toscano, Skin microbiota of first cousins affected by psoriasis and atopic dermatitis. *Clin. Mol. Allergy* (2016) 14, 2.

2. B. Shi, N. J. Bangayan, E. Curd, P. A. Taylor, R. L. Gallo, D. Y. M. Leung, H. Li, The skin microbiome is different in pediatric versus adult atopic dermatitis. *J. Allergy Clin. Immunol.* (2016)138, 1233–1236.

3. P. Bianchi, J. Theunis, C. Casas, C. Villeneuve, A. Patrizi, C. Phulpin, A. Bacquey, D. Redoules, V. Mengeaud, A.-M. Schmitt, *Pediatr. Dermatol.* (2016) 33, 165.

4. M. Megna, M. Napolitano, C. Patruno, and others, Systemic Treatment of Atopic Dermatitis: A Review *Dermatol Ther (Heidelb)* (2017) 7:1–23.

5. T. Nakatsuji, T. H. Chen, S. Narala, K. A., Antimicrobials from human skin commensal bacteria protect against *Staphylococcus aureus* and are deficient in atopic dermatitis. *Sci. Transl. Med.* 9, 46-80 (2017).

UDC 331.1

**BUSINESS COMMUNICATION AS ONE OF THE KEY ASPECTS OF
COMPANIES' SUCCESS**

Ivanova Daria

Student

Simon Kuznets Kharkiv National

University of Economics

Kharkiv, Ukraine

Annotation: the article considers the compliance with the requirements of companies' business communication. To avoid misunderstanding in business communication it is necessary to know customs and traditions of the target culture. The example of business etiquette of two countries examined in the article demonstrates the influence of cross-cultural knowledge on the successful development of modern business relations.

Key words: business relations, target culture, cross cultural studies, business communication, business etiquette.

Compliance with the requirements of companies' business communication includes business etiquette as one of its most important constituent parts of business. The word business etiquette originated from secular etiquette, but at the same time it differs. The difference between business etiquette and secular etiquette includes the official chain of command directing more on weight than age and gender. Compliance with the norms of communication, speech and behavior is required not only at business meetings, presentations and business lunches, but also during telephone conversations, in business correspondence and in many other situations. Different nations have their own behavioral peculiarities which are important to study. Compliance with the rules of business etiquette in a company helps to avoid misunderstanding in business communication [1].

The research of the compliance with the requirements of companies' business communication was carried out by a number of psychologists, managers and researchers who study the influence of business etiquette on the successful development of modern business relations. Among these researchers are Allen B., McGuire K., Hofstede G. and Ramsden S. They write about culture's consequences, compare values, behavior, institutions, and organizations of different nations.

The success of the whole business in general depends on business communication and the reputation of company representatives. Companies are interested in long-term cooperation and rarely change their partners. When businesses enter into customers relations, they turn to different sources to study customs and traditions of a target culture. This process requires much time and energy. The creation of the bank of the compliance with the requirements of companies' business communication might help the process [2].

Among the developed countries of the western world is Canada, the country that is worth speaking about. Historically Canada has great British influence on all spheres of life. British influence made the Canadians courteous people. The Canadians are usually friendly and helpful. They have more restraint and patience than other nationalities in America. The Canadian society is very open and polite, and social tolerance is a common norm in business communication. The Canadians tact is well known to all businesses which open to business relations with this country. The Canadian partners' feelings and emotions are usually hidden. They try to avoid conflicts and sharp corners. Therefore, it is very easy and simple to find mutual understanding with them. Even if their partners don't speak good English, the **Canadians will gladly help them and listen patiently [3]. As for the business communication, you need to follow certain principles:**

1. Restraint. During negotiations, it will be correct to behave strictly, in a business manner. Thoughts should be stated briefly and exhaustively so that the opponent does not have to ask you several times what exactly you mean.

2. At the meeting, a hand is given and name and place of work are mentioned. To meet a woman, a man holds his hand first. It is necessary to name the first and the last names and the name of the business clearly.

3. The eye contact is important, for the Canadians, so if you want to enlist the support and respect of your partners, look straight at their eyes.

4. The Canadians are quick to "you". This does not mean worsening of relations with a partner, rather the opposite.

5. Men should be the first to reach out to a woman for dating.

6. Tidiness in clothes is obligatory. At formal meetings, it is required to wear a suit, and strict, elegant dresses.

7. Sport is the favorite topic of conversation in Canada; it will be pleasant for the Canadians if you pay special attention to the latest events in the world of hockey and baseball [3]. Business meetings in Canada are held over lunch. Entertainment events are appointed in a restaurant and business partners are sometimes invited to dinner in a partner's house in the evening.

The Canadians keep the law; therefore, they have a sharply negative attitude to circumvention of regulations and deception of the state. They are extremely sensitive to unworthy behavior. Business opacity or non-compliance with the contract can put an end to the relationship between the parties. If a partner defaults the contract obligations, he should be prepared that Canadian businessmen apply to the Supreme Court to restore the rights and respect their legitimate interests [2].

Business cards. As for the business cards, they must contain both English and French translation, this is especially important in Quebec. Also, paying attention to the correct name pronunciation is necessary, especially when you meet the French-speaking Canadians.

Smoking. There are restrictions on smoking in Canada. During business negotiations and at the table, no one smokes and then you always need to ask the interlocutors if you can smoke [3].

Money. Money for the Canadians, like other material goods, is extremely important. Since this country has a very low crime rate and practically no corruption,

wealth is proof of intelligence, education and hard work, and everyone respects successful people. They work here a lot and with high quality, study for a long time and thoroughly, they do not waste time in vain and therefore they can boast of a decent standard of living. The consequence of such a worldview has become widespread punctuality. The Canadians do not like to be late, and they also really dislike those who have such a bad habit. For example, if a person is more than 15 minutes late for a business meeting, no one will wait for him and do business with him later [3].

As for Korea, the eastern culture is presented here. Korea is divided into two independent republics with different cultural peculiarities. Unlike North Korea, the South Korean republic has very close contacts with businesses all over the world. Residents of the republic, like representatives of most Asian countries, value respect. The traditional greeting is a slight bow, in which the head and back are slightly tilted forward. The higher the status of the interlocutor and his position in society, the lower the bow should be. The youngest person bows first. When bowing, you do not need to look each other in the eyes.

This is regarded as an attempt to exert pressure or even threat. If you want to show special respect, then hold your right wrist with your left hand. As for the Korean speech etiquette, it also prescribes to address the interlocutor with a greeting. Handshake rules out in Korea. It is not prohibited, but it is rarely used in the communication of local residents. At a business meeting, the handshake is a slight touch of hands. Besides, etiquette rules in South Korea require a person to be introduced by someone familiar [4].

It is best to negotiate with the Korean people in English. You can use the service of a translator from the Korean. Business etiquette in South Korea requires locals to negotiate aggressively. The Korean always want to get results, so they won't beat around the bush for a long time, but prefer to start discussing the terms of a deal immediately.

They formulate a position clearly, but they will not try to prove that the interlocutor is wrong. The phrases like "we need time to think" will be perceived as if

you were not satisfied with the proposed conditions. At the initial stage of concluding deals the Koreans prefer personal communication with potential partners [4]. The Korean business etiquette prescribes building relationships lively, avoiding phone calls or correspondence. If you do not want a sudden visit from a potential Korean partner, it is better to arrange a personal meeting in advance and do not try to avoid it. If you are not yet familiar with the head of the company, make an appointment through an intermediary.

Be prepared that when communicating, the Koreans will find out all the detailed information about you, even when your first child was born. It is believed that only complete information about a person can lead to the successful completion of the deal.

To meet with partners, you should wear business clothes of a dark color. Women should choose a skirt over trousers. After the negotiations are over, business etiquette of Korea instructs to send letters of thanks to all the participants of the meeting. At the beginning of the conversation, the head of the delegation introduces all employees who have arrived at the meeting. Business etiquette in Korea dictates that all negotiators are given the opportunity to express their opinions. It is recommended to bring a souvenir to the meeting to present to your Korean colleagues. During a conversation, do not approach or bend to the interlocutor at a distance less than an outstretched arm, otherwise it will be perceived as an invasion of personal space [4].

Business etiquette is important in the process of running a successful business. A competent entrepreneur or leader must be able to negotiate, conclude deals, debate, appoint meetings and communicate properly. It is necessary to follow the basic rules of business etiquette of the target country, because a mistake leads to the loss of business partners.

The basic rules are still formal dress code, competent speech, the ability to solve problems, paying attention to the interlocutor, as well as the ability to conduct business correspondence correctly [2]. The compliance with the rules of business etiquette in a company helps avoiding misunderstanding in business communication.

REFERENCES

1. Allen B. Difference matters: Communicating social identity. - Waveland Press, 2010.
2. Hofstede, G. Culture's consequences: Comparing values, behaviors, institutions, and organizations across nations (2nd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage, 2001.-325 p.
3. McGuire K. 8 Things You Need to Know About Business Etiquette in Canada [Electronic resource] // Management & Operation, 2020 — Access mode: <https://www.startingbusiness.com/blog/business-etiquette-canada>
4. Ramsden S. How to Master the Ancient Art of Business Etiquette in South Korea [Electronic resource] — Access mode: <https://www.fticonsulting.com/insights/fti-journal/business-etiquette-in-south-korea>

THE EFFECT OF VIRAL LOAD ON THE IMMUNOLOGICAL STATUS OF PATIENTS WITH DIFFERENT TYPES OF MULTIPLE SCLEROSIS

Koliada Oleh

PhD, Associate Professor of Alpern's D.E.
Pathological physiology department, Kharkiv
national medical university, Ukraine

Vdovichenko Nataliia

Researcher at the Laboratory of Clinical Immunology
and Allergology, Mechnikov Institute of Microbiology and
Immunology of the National Academy of Medical
Sciences of Ukraine

Kolyada Tatiana

Doctor of Medicine, Professor
Head of the Laboratory of Clinical Immunology
and Allergology, Mechnikov Institute of Microbiology and
Immunology of the National Academy of Medical
Sciences of Ukraine

Abstract. The effect of viral load levels of Epstein-Barr virus (EBV) and the state of cytokinogenesis in patients with multiple sclerosis (MS) was studied and its relationship to the type of the disease was shown. The level of IgG antibodies to EBNA1 in the group with progressive MS exceeded those in the group with relapsing-remitting type of MS. The level of antibodies in patients with PMS in the stage of progression was significantly higher compared with the period of remission, which in the context of the proinflammatory profile of cytokines indicates the activation of EBV during the period of disease progression.

Key words: viral load, cytokines, progressive multiple sclerosis, disease activity.

Background. It is assumed that the trigger of the autoimmune process in MS are environmental factors, among which viruses occupy a significant place. Viral demyelination can develop by direct and indirect mechanisms. The virus can directly infect oligodendrocytes, causing their death, followed by destruction of myelin, or lead to activation of autoreactive T-cell clones and autoimmune demyelination, or to nonspecific activation of antigen-presenting cells, in particular dendritic cells, which, in turn, may pre-awarded autoreactive T-cells and initiate the autoimmune process [1].

One of the factors exacerbating MS is the reactivation of EBV due to deficiency of T-cell control of latent virus replication [2,3].

The aim of the study was to investigate the effect of viral load on the immunological status of patients with MS depending on the type and activity of the disease.

Materials and Methods. The peripheral blood samples were obtained from patients with MS and healthy people. Depending on the activity of the disease, a group of patients with relapsing-remitting type of MS (RRMS) in the acute stage (clinical and radiological activity) was formed, n = 24; group of patients with RRMS in the stage of clinical and radiological remission, n = 42; group of patients with progressive types of MS (PMS) with steady progression, n = 21; group of patients with PMS at the stage of stabilization, n = 11.

Assessment of IgG antibodies to EBV nuclear antigen (EBNA1) (positivity index, IP) and cytokines (IFN- γ , IL-1 β , IL-10, IL-12) in serum was performed by ELISA using test systems "Vitrotest EBNA-IgG" (Ukraine), " γ -interferon - ELISA BEST" A-8752, "Interleukin-10 - ELISA Best" A-8774, "Interleukin-1 beta - ELISA Best" A-8766 (Vector Best, Ukraine) and test system Human IL-12 (p70) Platinum ELISA Kit (eBioscience, USA).

Results and Discussions. We investigated the participation of viruses on the example of EBV in the pathogenesis of MS. It is important to note the direct relationship between the rate of disease progression and the level of antibodies to

EBNA1. At the same time, EBV DNA loading had no significant differences between groups.

To study the involvement of EBV in the pathogenesis of MS, we compared the level of IgG antibodies to EBV nuclear antigen in different periods of the disease. According to our studies, all patients were seropositive for IgG to EBNA1. The content of antibodies in the group with PMS significantly exceeded those in the group with RRMS, also in comparison with the control ($p < 0,05$). When comparing the results of groups with different activity with control, the indicators of the group with RRMS in remission and the group of PMS with steady progression differed significantly. It is important to note a significant difference in rates between groups of PMS with different activity, indicating the activation of EBV during the progression of the disease. The level of antibodies to EBNA-1 was inversely correlated with the age of patients with RRMS.

The obtained data suggest that in the control and in patients with MS there is a persistent EBV infection, characterized by a relatively low level of antigenic load in the control group and signs of activation of viral infection in patients with progressive MS.

The role of innate and adaptive immune cytokines in the pathogenesis of MS is currently being actively studied, but data on the relationship between cytokine responses and clinical parameters of MS are contradictory [4,5].

One of the objectives of our study was to characterize the systemic response of cytokines in various clinical manifestations of MS, with simultaneous screening for the presence of active herpesvirus infection.

The study of the cytokine profile, taking into account the data of clinical examination and disease activity revealed proinflammatory activation of the regulatory link of humoral immunity in both patients with PMS and patients with RRMS in the acute stage, as evidenced by elevated levels of IFN- γ and IL-1 β .

Significantly elevated levels of IFN- γ , IL-1 β and IL-12 were observed in the exacerbation stage in patients with the RRMS group. The content of IL-10 did not differ from that in healthy individuals. In contrast, in the RRMS group in remission,

the level of IL-10 exceeded that of the control group ($p < 0.05$), and the level of IFN- γ was significantly lower than in the RRMS group in the acute stage and had no differences from control. The level of IL-1 β in the group of RRMS in remission was significantly increased relative to healthy individuals ($p < 0.05$).

The state of cytokinogenesis in patients with PMS with steady progression indicated a more pronounced uncompensated proinflammatory activation - against the background of significantly increased relative to healthy individuals levels of IFN- γ , IL-1 β and IL-12 in the serum, there was a reduced level of IL-10 relative to control ($p < 0.05$). Significantly elevated IFN- γ , IL-1 β , and IL-12 levels were also found in patients with PMS at the stabilization stage, but IL-10 levels were significantly elevated relative to those in the steady progressive group and had no significant differences from controls.

An increase in the level of cytokines IL-1 β , IL-12, IFN- γ and a decrease in the level of IL-10 can be considered as a sign of activation of the immune system by exogenous and endogenous antigens.

In patients with PMS, there was a moderate correlation of EBNA1 antibody levels with IL-1 β and a moderate inverse correlation with IL-10, which can be seen as evidence of an association between virus reactivation in the context of the proinflammatory cytokine profile.

In the RRMS group, a direct correlation of IgG to EBNA1 with the level of IL-1 β , with IFN- γ and IL-12, as well as an inverse correlation with IL-10 was established.

Conclusions. The subjects found a direct correlation between the level of IgG antibodies to EBNA1 and proinflammatory cytokines, as well as an inverse correlation with the anti-inflammatory cytokine. Based on the results of the study, it can be concluded that EBV infection plays an important role in the pathogenesis of MS, participating in the exacerbation and progression of the disease by influencing the systemic cytokine response.

REFERENCES

1. Amit Bar-Or, Michael P. Pender, Rajiv Khanna et al. Epstein - Barr Virus in Multiple Sclerosis: Theory and Emerging Immunotherapies. *Trends Mol Med.* 2020. Vol. 26(3). P. 296–310. <https://doi.org/10.1016/j.molmed.2019.11.003>
2. Tengvall K., Huang J., Hellström C. et al. Molecular mimicry between Anoctamin 2 and Epstein-Barr virus nuclear antigen 1 associates with multiple sclerosis risk. *Proc Natl Acad Sci USA.* 2019. Vol. 116. (34). P. 16955–16960. <https://doi.org/10.1073/pnas.1902623116>
3. Forrest Calum, Hislop Andrew D., Alan B. Rickinson. et al. Proteome-wide analysis of CD8+ T cell responses to EBV reveals differences between primary and persistent infection. *PLoS Pathog.* 2018. Vol. 14. Iss. 9. <https://doi.org/10.1371/journal.ppat.1007110>
4. Labzin Larisa I., Heneka Michael T., Innate Eicke Latz. Immunity and Neurodegeneration. *Annu Rev Med.* 2018. Vol. 69. P. 437-449. <https://doi.org/10.1146/annurev-med-050715-104343>.
5. Kallaur A., Oliveira S., Colado Sim ã o A. et al. Cytokine profile in relapsing-remitting multiple sclerosis patients and the association between progression and activity of the disease. *Mol. Med. Rep.* 2013. Vol. 7 (3). P. 1010–1020. <https://doi.org/10.1093/brain/awn108>

THE INFLUENCE OF MISINFORMATION IN CYBER-SPACE, INSPIRING PANIC AND FEAR AND MANIPULATION OF PEOPLE IN TIME OF PANDEMIC

Kukhalashvili Davit

History Doctor, Associate professor
at Caucasus International University
director of National and Corporate Security
and Training Research Center. D.

Leladze Davit

Doctor in Public Management
Associate professor at Georgian
Technical University.

Summary: At the modern stage, intelligence activities have important role in cyber-space as agential as for informational improvement. With the use of cyberspace, the method, such as misinformation gets the special importance for reconnaissance influence and penetration. With the help of cyber-space it is simplified to panic, fear and manipulate people. In the course of pandemic, the role of misinformation gets the great importance in organizing the force overturn of constitutional system of the reconnaissance object state.

Key words: Reconnaissance activities, Agent, Counterintelligence activities, Cyber-space, Fear, Misinformation, Panic, Manipulation.

The role of economic, political, military and scientific-technical reconnaissance, counterintelligence is very important to maintain national security. Because the high technology development of world, states are gradually changing the strategy of reconnaissance and counterintelligence services, according to the orientations. Nevertheless, the human role is significantly important in both agentic-operative directions, significant accents are on the technical reconnaissance and

counterintelligence as the active use of means. The particular features of technical reconnaissance and counterintelligence are to access the information which is almost inaccessible for the counterintelligence sector of reconnaissance state through the countries damaged divers communication channels, besides the geographical-climatic factors and with saving significant forces and means. In the latest history by analyzing reconnaissance history it becomes clear that using a technical reconnaissance is significantly important in the process of using the methods of ideological diversion. The goal of this actions is to inspire anti-state activities among people and authorities of damaged country.

Subsequently the ideological diversion, influence has been carried out as on people's faith, as well as to ensure the spiritual instability. It becomes favorable condition to manipulate upon people.

The main mean to inspire the ideological diversion in to the reconnaissance country is a propaganda by the intelligence state. The aim of these actions is to give rise, spread and settle the panic. With the reconnaissance propaganda it is possible to destroy the peoples political and spiritual unity and discrediting important values of target country. The significance of discussed issues are specially actual, because in the first half of 2020 the infection of COVID 19 announced as a pandemic and in course of this, spreading misinformation gets an important value. Consequently, stands out the reconnaissance and counterintelligence activities carried out by the signified country, which has the harmful penetrability in the Georgian cyber-space to resolute own strategic goals and objectives.

In the course of spreading COVID-19 infection, announcing the pandemic and analyzing the putted out information, it becomes obvious that:

-With the help of counterintelligence activities in public space in Russian Federation, predominantly reinforced informational campaign by maintaining the political stability and confidence.

-By the intelligence activities of Russian Federation the informational campaign has been ensured to settle the myth of invincibility of superpower of

Russian Federation in the intelligence target country, with the help of inspiring political destabilization and losing reliability towards the authorities of target state.

The Intelligence and counterintelligence activities which were carried out by Russian Federation, stands out by its multilayered feature. Let's review some of them.

1. Stratum: Conventionally, the misinformation about “ mortiferous character ” of 5G technology.

Spreading methodology : Without disguising –means of mass-media,

With disguising: among them using trolls, social networks and so on.

Objectively, the advantage of the technology, with other positive qualities , nowadays is to pass over the intelligence information in the shortest time, because of its high speed.

The necessity of creating the ideological myth (misinformation) for the counterintelligence interests, comes from:

a. The unfavorable condition(among them dearness and unjustifiable in the economic respect) for developing and introducing analogous technology in Russian Federation.

b. An inability of Russian Federation to make adequate contracts to purchase the indicated technology, because of embargoes and sanctions of intelligence character.

c. Evasion to introduce this kind of technology with argumentation “ caring about the people's health”.

d. Because the countries which own this technology are among the superstates, therein to cancel out the disclaiming conceptions of invincibility among it' s population.

The result of counterintelligence misinformation: The authorities are gaining the confidence from own population by “caring about their health”, stimulating patriotic sentiments, maintaining the political stability of existing governmental regime, mobilizing the attitudes to neutralize fear and panic.

The necessity of producing propagandistic misinformation (Myth: the damaging feature upon the people by using the 5G technology) for the interest of intelligence, comes from:

a. Provoking disaffection in population towards the authorities and/or corporative sector, in the countries where the 5G technology is produced and used, with the reason of using harmful technologies for health.

b. Provoking fear and panic in the creator and consumer countries, along with the damaging actions towards political stability of its authorities.

1. Stratum: Misinformation: Conventionally, existence of vaccine against the COVID-19, mobilizing public opinions against the vaccination(In case of vaccination, it will cause a big danger).

Spreading methodology : Without disguising –means of mass-media, with disguising: Among them using trolls, social networks and so on.

The myth worked out for counterintelligence methodology:

a. State owns a “favorable” vaccine.

b. In case of vaccine, there is no willingness in people to use it.

The result of counterintelligence misinformation: A state cares about the health of its own population, it has already created the vaccine, but people refuse to use it. At this point, the majority of people have been neutralized towards the demand of vaccination (Objectively, there is no condition of massive vaccination). Consequently, on this segment, the antiauthority sentiments are restricted, on account of vaccine in its population, the patriotic senses are retained, as well as positive attitude towards the authority, political stability and favorable conditions to prevent the convenient terms for fear and panic.

The myth worked out for the reconnaissance propaganda: Foreign states own the favourable vaccine and the reconnaissance target state does not care about the health and life of its own population and fall behind Russian Federation.

The result of reconnaissance misinformation: People of other states have been developing the opinion about the superstate of Russian Federation, meanwhile the opinion about the incapacity of their own county towards this problem. All of

these provoke fear and panic, suppressing the patriotic sentiments, destabilize political stability of state.

1. Stratum: Conventionally, the myth (misinformation) ”religion motifs, Corona virus (COVID-19) and pandemic will be used for “microchipping” which is designator of on- coming apocalypse.

Methodology of use: Without disguising –means of mass-media, with disguising: Among them using trolls, social networks and so on.

The main reason and result of myth that made out for counterintelligence ideology:

a. Inappropriateness of developing the analogous technology in Russian federation (Substantially, unsuitable condition for its implementation – development, by the reason of its high price and economic situation of Russian Federation.) which is the significant guarantee of political stabilization and maintenance of regime.

b. “It has capabilities as it is superpower ”, but avoiding implementation of above mentioned technology, Russian federation respects peoples religious sentiments and feelings, that is the significant guarantee of political stabilization and maintenance of regime.

The main reason and result of myth that made out for reconnaissance propaganda: The authority of religiously sensible states (among them co-religionists) disrespects peoples religious feelings and prediction, conversely of Russian Federation, which significantly rises the threats of political destabilization and maintenance of regime.

1. Stratum: Conventionally, the myth (misinformation) about non existence of Corona virus (COVID-19) at all, or unnecessity of testing by the reason of causing the virus contrary.

The methodology of use: Without disguising –means of mass-media, with disguising: Among them using trolls, social networks and so on.

The main reason and result of myth that made out for counterintelligence ideology:

a. Maintaining the stabilized political situation and regime among people in Russian federation, preventing panic and fear; In other words gaining time to avoid the supposed damaging results of pandemic or preventing huge economic expenses. Objectively, a health and live of people is a side issue.

b. Forming negative notes in the population towards countries who admitted the virus and pandemic, as well as arousing patriotic sentiments to fight against "hostile states". Achieving – the stability of political regime and averting an inspiring process of panic and fear.

The main reason and result of myth that made out for reconnaissance ideology: Inspiring frivolous attitude toward the virus and pandemic in other countries, which can be achieved by reducing the number of employable and efficient people, inspiring political destabilization, fear, panic and disorder.

The analyze of discussed data shows that, in order to influence over the above mentioned or another layers, intelligence services actively analyze the mindset of the population of reconnaissance state. As a result of study, forming the "vulnerable classes" to accomplish reconnaissance misinformation successfully. Who are directly or indirectly in the process of destabilizing own counties operative situation. The kitting of "vulnerable classes" is achievable by the studied stereotypical quantitative research of reconnaissance state (Internet, social networks, mass-media, interview and other). Consequently, controlling this spheres should be the concern of counterintelligence services of reconnaissance state.

Therefor, we can come to a conclusion, that:

-Misinformation for the reconnaissance state, is an instrument to get rid of inspiring political stability, fear, panic and maintaining the regime.

-Misinformation, in the reconnaissance target state, is an applicable method for political destabilization, destroying the regime and inspiring fear and panic.

-With the help of technical reconnaissance and counterintelligence, it is possible to access the communications of reconnaissance target country, which practically can not be attested, with saving significant forces and means.

-It is possible to organize anti-state activities with ideological diversion.

-It is possible to weaken the faith of people and moral fluctuation, with the help of these, people become vulnerable for the certain manipulations.

-Spreading the virus COVID-19 in public areas in time of pandemic, information campaign of reconnaissance and counterintelligence misinformation, maintaining the political stability of own state, strengthen the myth about invincibility of superpower, gaining peoples confidence, evoking the patriotic sentiments and giving rise to destabilizing actions in the reconnaissance controlled states.

In order to effect on peoples conception, with the help of reconnaissance and counterintelligence actions, in the course of spreading misinformation, in this process was used the method of stratification.

Extensible misinformation were:

-The fatal feature of 5G technology

-The existence of anti COVID-19 vaccine and damaging feature of it.

-About “religious motifs” and existence of Corona Virus (COVID-19) pandemic for “chipping people”, as well as existing features of on-coming apocalypse.

-Nonexistence of Corona virus (COVID-19) or pandemic at all, or unnecessary of testing by the reason of causing the virus contrary.

-With the help of reconnaissance misinformation, it is possible to stratify people (segmentation) according to vulnerability and involve them in actions that directly or indirectly destabilizing own countries operative situation.

-It is important to carry out the standard quantitative research (Internet, social networks, mass-media, interview and so on) under the control of intelligence to segment the “vulnerable classes”.

REFERENCES:

1. “Foreign Intelligence Services”- Tengiz Endeladze –Georgian Technical University, St. Grigor Feradze Tbilisi University; Tbilisi, 2007. page 208.
2. Davit Kukhalashvili “The role of internet in the reconnaissance activities”; 2013 <https://inso.ge/inso2013/?portfolio=intelligence-relationships>;
3. Media-Testing the vaccine of Corona Virus in Russia has been started- 20.03.2020 <https://www.interpressnews.ge/ka/article/590937-media-rusetshi-koronavirusis-vakcinis-datestva-daicqes/>;
4. Russia Approves Unproven Malaria Drug to Treat Coronavirus. <https://www.themoscowtimes.com/2020/04/17/russia-approves-unproven-malaria-drug-to-treat-coronavirus-a70025>;
5. Ирина Дронина. Лекарства от коронавируса проходят апробацию в России. 30.03.2020. <http://nvo.ng.ru/authors/103246/>;
6. Вышки 5G вызывают коронавирус, рак и бесплодие? Автор Олеся Павлишин | 9 апреля, 2020. <https://rubic.us/vyshki-5g-vyzyvayut-koronavirus-rak-i-besplodie>
7. Британцы жгут вышки 5G из-за коронавируса. https://yandex.ru/news/story/Vbritaniizhgutvyshkisotovojsvyazi5Gizza_koronavirusa4e2fbd448727227ef9cea72fe6063554?lr=213&lang=ru&stid=kw6G2X51y_rwAZhkIGQu&persistentid=93126401&ru_bric=personal_feed&from=quotes

УДК 811.112

MOBILING AS A TECHNIQUE AND WAY FOR TEACHING ENGLISH FOR SPECIFIC PURPOSE

Kulikova Irina Yuriiivna

Candidate of pedagogical
sciences, senior lecturer

Kherson State Maritime Academy,

Abstract: it was analyzed the term “mobiling” from the different views. Defined the role of “learning mobiling” at the English subject as at a distant learning as in classroom.

Key words: mobiling, English language, digitalization, communication.

Nowadays new technologies run the world and it’s difficult to imagine anyone offline or without a phone. People are in hurry to have rest, study even live. Every day teachers face the teaching challenges how to attract, impress and involve their students at the lessons. It wouldn’t be so hard if not a “digitalization” which attacks a modern society.

The classes spending online can lead not only to critical thinking, interaction between different groups or teams but also personal learning and collaboration [1, 2]. It’s worth to mention that English for specific purpose requires more teacher’s efforts, creativity and new approaches to distinguish a positive final result. Teachers have to innovate the technologies and techniques to engage students in communicative and professional tasks \ activities implementing “mobiling” as the integrated part of the online or offline lessons. All mentioned above wasn’t studied before and takes the relevance of this research.

The basic objectives of this research are: to examine the role of mobile in studying process at the lessons of English for specific purposes as one of the useful

technique to reach the aim; to define the kinds and ways of the “mobiling” realization at the English lessons for specific purposes.

The term “mobiling” can be used in different contexts and for different purposes. As for A.Kovaliova she treats it from psychological point and defines it as the personality’s promotion without any social change. Social “mobiling” is the position change on the social scale. Group “mobiling” is when staff members change the statute and offer their requirements.

In this scientific research we specify the term “mobiling” from the learning point and distinguish it like the ability to shift the students’ attention and interest during the lesson of English for specific purposes, their participation from one activity to another which are interconnected between themselves and basing on social networks and learning applications as in class as at a distance using mobile telephones.

Digital learning platforms for teaching English have been used via the participation, interaction, cooperation and communication. There is a wide variety of platforms for diversifying the English lesson for specific purpose which teachers can use and implement at the lessons.

They are Udemy, Moodle, Teachable, Ayotree etc. We’d like to focus your attention on one of it, it’s a Moodle learning and teaching platform.

Nowadays, students can be “en route” with the English lessons easily as all mobiles are uploaded with a miscellaneous applications and learning platforms, wherever they are.

Teachers can use this platform as the independent unit for the online lesson as the integrated part of the lesson in an establishment.

Moodle is a learning platform designed to provide educators, administrators and learners with a single robust, secure and integrated system to create personalised learning environments [4]. Moodle provides the most flexible tool-set to support both blended learning and 100% online courses.

Configure Moodle by enabling or disabling core features, and easily integrate everything needed for a course using its complete range of built-in features, including

external collaborative tools such as forums, wikis, chats and blogs. Moodle is web-based and so can be accessed from anywhere in the world. With a default mobile-compatible interface and cross-browser compatibility, content on the Moodle platform is easily accessible and consistent across different web browsers and devices.

The growing pedagogic interest in using the online learning platforms allows teachers and students to share information to a big amount of people simultaneously, in real time and at a long distance; another feature of Moodle usage is related to the sharing of data in various formats: texts, videos, pictures, links.

Communication and interaction on platform are a continuation of real-life communication and interaction, understood as mutual action and influence.

Teacher can organize the part of the lesson on Moodle platform via mobiles, where the students can do some evaluative assignments to check the previous material; to chat with the partner basing on the topic (solving navigational task, asking professional advice, commenting the situation, doing correspondence etc.) via mobile to practice writing skills; to simulate some professional communications between bridge to bridge, bridge to shore, bridge to ship involving the mobile as a real life technique.

Being at a distant learning mentioned platform can be implemented at the English lessons too. First of all, students have the possibility to monitor their schedule, program and provide communication not only with their comrades but also with a teacher.

It gives a chance not “to be lost” in the educational process. The mobiles give and provide the students with the “mobiling” how and where to study.

The role of the teacher is to realize the studying process at different stages and in different conditions including different innovative techniques, particularly, mobile.

Summarizing, “learning mobiling” is the beneficial way and technique for the integrating online and off line studying processes simultaneously, using the innovative technologies with applications to obtain the educational goal.

RESOURCES

1. Ali, A. & Alrasheedi, M. & Capretz, L. & Ouda, A. 2015. A study of the interface usability issues of mobile learning applications for smart phones from the users perspective. *International Journal on Integrating Technology and Education* Vol.3, No.4 [accessed 17 September 2017] Available at: <https://masto.finna.fi/PrimoRecord/pci.arxiv1501.01875>
2. Brown, D. & Ferguson, F. & Grant, M. & Jones, L. & Sweeney, J. & Tamim, S. 2015. Teaching and Learning with Mobile Computing Devices: Case Study in K-12 Classrooms USA. *TechTrends* vol.54 [Accessed 15 October 2017] Available at: <https://link.springer.com/article/10.1007%2Fs11528-015-0869->
3. Bullen, M. & Gallardo-Echenique, E. & Marques-Molias, L. 2016 Student communication and study habits of first-year university students in the digital era. *Canadian Journal of Learning and Technology* [accessed 18 September 2017] Available at: <http://www.cjlt.ca/index.php/cjlt/article/view/27454/20206>
4. Available at: <https://moodle.org/?lang=ru>

УДК.576.32/36 (045)

**THE POSSIBLE ROLE OF THE Na⁺/Ca²⁺ EXCHANGER IN THE
VASORELAXANT EFFECT OF 14-O- BENZOYLTHALATISAMINE
DITERPENOID ALKALOID, IN RAT AORTIC RINGS**

Mirzayeva Yulduzkhon Taxirjonovna

Senior researcher

Usmanov Pulat Bekmuratovich

Professor

Botirova Zebo Maxmadali qizi

Master

Zaripov Abdisalim Abdikarimovich

Senior researcher

Institute of Biophysics and Biochemistry

National University of Uzbekistan, Tashkent, Uzbekistan.

Abrayeva Zuxra Choriyevna

Senior researcher

Institute of Chemistry of Plant Substances,

Uzbek Academy of Sciences, Tashkent, Uzbekistan.

Abstract The relaxant effect of the diterpenoid alkaloid 14-benzoylthalatisamine was studied on isolated rat aortic rings. The alkaloid significantly and dose-dependently inhibited contraction of the aortic rings caused by high KCl. At the same time, under these conditions, the alkaloid significantly reduced Ca²⁺-induced contraction of the aortic rings.

Keywords: aortic rings, ion channels, Na⁺/Ca²⁺ exchanger, diterpenoid alkaloid.

Introduction. The $\text{Na}^+/\text{Ca}^{2+}$ exchanger, like the Ca^{2+} -ATPase of the sarcoplasmic reticulum (SR), plays an important role in maintaining the intracellular concentration of Ca^{2+} ions in the smooth muscle cells (SMC) of the blood vessels.

The work of the $\text{Na}^+/\text{Ca}^{2+}$ exchanger, on the exchange of three sodium ions for one calcium ion, is provided by the energy of the electrochemical gradient of Na^+ and Ca^{2+} ions and therefore depends on their concentration and membrane potential. At the same time, depending on the concentration of Na^+ and Ca^{2+} ions, the $\text{Na}^+/\text{Ca}^{2+}$ exchanger can operate in direct or reverse mode, providing the exit or supply of Ca^{2+} ions to the SMC, respectively.

Previously, we found that the alkaloid 14-O-benzoylthalatizamine (14-O-BT), a derivative of the diterpenoid alkaloid talatizamine isolated from the plant *Aconite talassicum* R, effectively relaxes the aortic preparations previously contracted by KCl .

This relaxant effect of 14-O-BT depended on the concentration of Ca^{2+} ions and was suppressed in the presence of verapamil, which indicated the inhibition of the function of Ca^{2+} channels in the plasma membrane.

Objective: To test this hypothesis, we studied the effects of 14-O-BT to reduce aortic preparations induced Krebs without Na^+ ions and ouabain, the development of which mainly provide the ions Ca^{2+} , coming through the $\text{Na}^+/\text{Ca}^{2+}$ exchanger.

Research methods. The studies were carried out on isolated preparations of the rat aorta, the contractile activity of the aorta was assessed in isometric mode using a tension transducer (FT.03, Grass, USA) and the base of the camera. The experimental chamber was perfused with oxygenated carbogen (95% O_2 , 5% CO_2) Krebs solution at a constant temperature of 37°C .

To study the effect of 14-O-BT on the transport of Ca^{2+} ions through the $\text{Na}^+/\text{Ca}^{2+}$ exchanger, standard experimental techniques were used to assess the functional activity of the inverse $\text{Na}^+/\text{Ca}^{2+}$ exchanger. For this purpose, a modified Krebs solution was used, in which 118 mM NaCl was completely replaced by equimolar choline chloride. To exclude the flow of Ca^{2+} ions through voltage-dependent Ca^{2+} channels, Krebs solutions with verapamil.

Results and its discussion We have previously found that the alkaloid 14-O-benzoylthalatizamine (14-O-BT), a derivative of the diterpenoid alkaloid talatizamine isolated from the plant *Aconitum talassicum*, effectively relaxes the preparations of the aorta, previously contracted by KCl [1, p.3]. Thus, the results of this series of experiments indicate that the modification of the structure of talatizamine by introducing benzoyl groups at positions C (14) is accompanied by a significant increase in the relaxant activity of their derivatives .

Such an increase in the relaxant activity of talatizamine derivatives is apparently due to an increase in their lipophilicity and, accordingly, membrane activity, which is characteristic of the introduction of aromatic groups (benzoyl and acetyl) into the structure of diterpenoid alkaloids [2, p.588].

As our studies have shown, under these experimental conditions the alkaloid 14-O-BT noticeably suppresses the contractions of the aortic preparations induced without Na⁺ solutions.

In this case, the effect of 14-O-BT was dose-dependent and at its concentration of 10 μM the force of contraction of the aortic preparation induced without Na⁺ solution decreased by 15.3±4%, and at its concentration of 250 μM it maximally suppressed the force of contraction to 28.3±3.6% of the control obtained in the presence of 10 μM verapamil and taken as 100%.

These results indicate that the 14-O-BT alkaloid effectively suppresses the contractions of the aorta induced without Na⁺ solution, which are provided by Ca²⁺ ions entering the SMC through the Na⁺/Ca²⁺ exchange. This is confirmed in experiments with KB-R7943, a blocker of Na⁺/Ca²⁺-exchange, in the presence of which 14-O-BT on aortic contractions induced without Na⁺ - solution, decreased to 46.3±4.2% of the control obtained in the absence of KB-R-7943, respectively.

Thus, the presented data indicate that 14-O-BT effectively suppresses the contraction of aortic preparations. induced without - Na⁺ solution.

Taking into account that the contractions induced by this solution are provided mainly due to the influx of Ca²⁺ ions through the Na⁺/ Ca²⁺ exchanger, it can be

concluded that its inhibition is also involved in providing the relaxant effect of 14-O-BT.

REFERENCES

1. Mirzayeva Yu.T., Usmanov P. B., Sultankhodjaev M. N. Characteristics of the relaxant action of diterpenoid alkaloids talatizamine and 14-O-benzoylthalatizamine // Uzbekiston Biology Journal. 2014 № 4.C.3-7.

2. Ameri A. Structure-dependent inhibitory action of the *Aconitum* alkaloids 14-O-benzoylthaltisamine and talatisamine in rat hippocampal slices // Naunyn Schmiedebergs Arch. Pharmacol. – 1998. – V.357. – P.585–592.

UDK 378.14

**OVERVIEW OF BEST PRACTICES IN TALENT ACQUISITION
THROUGH TRAINING PROGRAMS**

Monastyrskiy Roman Iaroslavovych

Assistant professor

Lviv National University named after Ivan Franko

Lviv, Ukraine

Annotation: The article focuses on the value of learners training and development, particularly on a workplace, and methods that can be implemented to improve the company's performance. It also deals with training program establishment as one of the strategic elements in talent acquisition sphere. Whether dealing with an entire company, department, or even an individual learner, training has important effect on sustainability within this company, department or an individual.

Key words: training, talent acquisition, learning, development, curriculum

Training is defined as any planned activity to transfer or modify knowledge, skills, and attitudes through learning experiences [1]. The earliest history of training and development and organization development is rooted in the origins of education itself. An examination of the history of education from the beginning shows a continuum of human progress from “survival-driven learning to to the job skills training and leadership development programs and the training of teams; and, finally, to the development of individuals, organizations, and communities for a variety of work-related purposes [2; 3, p. 1]. Human capital theory (by Becker G.) catalyzed its subsequent application to education, training, and employee selection – it provided the basis for the perspective that training is an investment in employees and productivity rather than a cost [4]. With roots in the 1980s, the perception of employee training as a value-added function today still depends on the ability to

demonstrate its return on investment, especially during periods of reduced business spending [3, p. 4].

Different training programs address varying needs, budgets and desirable outcomes, like: internal vs. outsourced, classroom-style vs. workshop-style, in-house seminars vs. industry conferences, individual vs. group training, skills-based training vs. management training, on-the-job training vs. external resources training, assess employee training programs.

Anyway, there are two basic approaches to implementing a training program in the companies - training center and individual program: first is centered on the trainer, who controls learning contents and experiences; second is centered on the learner, with the trainer acting as a guide and providing resources [5]. This approach assumes that people are able and willing to learn if they are given the proper materials in an atmosphere that is conducive to learning. This method is preferred because it is participatory, learners' experiences are shared, and participants have more freedom to learn at their own speed.

Training alone is often not sufficient to performance [6]. Improved performance, changed attitudes, and new skills acquired during training may need to be complemented by and maintained through continuing education, supportive supervision, and adequate motivational incentives [1]. This leads to the need of high-skilled specialists' supervision and mentoring. Monitoring and evaluation to assess the performance and progress of the participants is one of the trainer's key roles. These assessments should be done as formative evaluations while the course is in progress (for midcourse adjustments and fine-tuning), as summative evaluations at the end of the course (to make the course better in the future), and as periodic follow-ups after the training is over to monitor outcomes and assess the continuing performance of the trainees. The training outcomes should be measurable, performance-based, and directly related to the objectives of the training program [7].

Training methods come in all shapes and sizes, and the variety keeps growing bigger with each passing year. This means that every team, department, and company

can choose the best training methods for their particular needs. We differentiate between traditional training methods and the modern ones.

Traditional approaches to training still offer a number of benefits and are commonly found in many companies today. The training methods that should be considered when choosing the best training techniques are the following:

1. Classroom-Based Training Programs.

Usually led by a qualified facilitator, classroom learning takes place over one or more days in a physical venue on- or off-site. Participants go through a series of presentation slides and activities, like case study assessments or information on company policy issues. The advantage of such training is that everyone engaged can attain large amounts of knowledge at the same time.

2. Gamification.

Gamification is defined as the use of game elements in a non-gaming context to promote user engagement and motivate the desired action that affects students' behavior, commitment and motivation, which can lead to upskilling and improvement of studied material. By practicing their new skills and applying them in realistic work scenarios, learners are not only more engaged but more likely to retain what they've learned, too.

3. On-The-Job Training.

With on-the-job training, not only are participants actively involved in learning, but they also participate in real activities that relate to their current or future job. This type of training can result in rapid learning because employees are thrown into the proverbial deep end. In the modern workplace that consists of remote employees and diverse cultures, training methods for employees have changed. We approach learning in such situation through the context of social and online.

4. Social Learning.

Originating from Albert Bandura's work in the '70s, social learning is commonly defined as learning from others by observing, imitating and modeling their behavior. Social learning can be a very intentional workplace training method, too. It

is very effective as participants are pushed beyond the boundaries of their daily roles, acquiring new perspectives and problem-solving skills [8].

5. Online Training.

eLearning, or online training, has become one of the most widely recognized solutions to the challenge of how to train employees effectively. Also known as computer based training, distance learning, or e-learning, online training is a form of instruction that takes place completely on the internet. It involves a variety of multimedia elements, including graphics, audio, video, and web-links, which all can be accessed through one's internet browser. The variety that online training offers means that participants can learn according to their style and immediate needs. It also means they can learn on the go [9].

In order to ensure that talent acquisition program has to be a success it important to understand all the elements of building a curriculum that, without some specific knowledge would be impossible.

The curriculum development process systematically organizes what will be taught, who will be taught, and how it will be taught. Each component affects and interacts with other components. Essential considerations for curriculum development include:

1. **issue/problem/need** to be identified (**issue** → **what**),
2. **characteristics** and **needs** of **learners** (**target audience** → **who**),
3. changes intended for learners (**intended outcomes/objectives** → **what the learners will be able to do**),
4. the important and relevant **content** → (**what**),
5. **methods** to accomplish intended outcomes → (**how**),
6. **evaluation strategies** for methods, content, and intended outcomes → (**What works?**) [10].

There are some certain universal phases in curriculum development, like: 1. planning; 2. content and methods; 3. implementation; 4. evaluation and reporting. The planning phase lays the foundation for all of the curriculum development steps. Content and methods phase determines intended outcomes (what

learners will be able to do after participation in curriculum activities), the content (what will be taught), and the methods (how it will be taught). Implementation should be as well carefully planned and scheduled in order to ensure that the whole process's integrity. Evaluation is a phase in the curriculum that implies that evaluations are undertaken to measure and report on the outcomes of the curriculum; reporting is "delivering the pay off" to key shareholders.

When it comes to the evaluation of training programs, it's best to start at what to measure, how to measure it and to choose the evaluation technique that's most helpful for your needs. The most common training evaluation tools to choose from: observations, tests, surveys, interviews, performance records, etc.

Whether dealing with an entire company, an internal department, or an individual, training and development has significant effects on talent retention, profit growth, and overall company sustainability. Learning and development is a key factor when attracting good quality staff to their organisation. With the job market ever so competitive, being able to get good staff and train them enough to want to stay is great for businesses. For a company, putting in place an effective learning and development plan can be the difference in seeing improved profits from higher-skilled workers and better efficiency. Training presents a prime opportunity to expand the knowledge base of all employees. Training is more about learning new skills and acquiring specific knowledge that employees can apply instantly to bring about significant improvements in their current job roles [11].

LIST OF LITERATURE

1. Stiglitz, J., & Greenwald, B. (2014). *Creating a Learning Society: A New Approach to Growth, Development, and Social Progress*. New York: Columbia University Press.
2. Swanson, R. A., & Torraco, R. J. (1995). The history of technical training. In L. Kelly (Ed.), *The ASTD technical and skills training handbook* (pp. 1-47). New York: McGraw-Hill.

3. Torraco, R. J. (2016). Early History of the Fields of Practice of Training and Development and Organization Development. *Advances in Developing Human Resources*, 18(4), 439–453.
4. Becker, G. S. (1993). *Human capital. A theoretical and empirical analysis with special reference to education* (3rd ed.). Chicago, IL: University of Chicago Press.
5. Designing and implementing training programs. (2012). Retrieved March 05, 2021, from <https://www.msh.org/sites/msh.org/files/mds3-ch52-training-mar2012.pdf>
6. Duncan, P. K. (1982). *Current topics in organizational behavior management*. New York: Haworth Press.
7. Andriotis, N. (2017, November 24). 5 tips on setting realistic training objectives. Retrieved March 05, 2021, from <https://elearningfeeds.com/5-tips-on-setting-realistic-training-objectives/>
8. Kurt, S. (2019, December 26). Social Learning Theory: Albert Bandura," in *Educational Technology*, December 26, 2019. Retrieved March 06, 2021, from <https://educationaltechnology.net/social-learning-theory-albert-bandura/>
9. Andriotis, N. (2018, December 27). 5 Popular Employee Training Methods For Workplace Training. Retrieved March 06, 2021, from <https://elearningindustry.com/how-choose-training-methods-for-employees>
10. Wentling, T. (1993). *Planning for effective training: a guide to curriculum development*. Rome: FAO.
11. Overview of the curriculum development process. (n.d.). Retrieved March 05, 2021, from <http://www.fao.org/3/ah650e/AH650E03.htm>

IMPACT OF THE INFORMATION TECHNOLOGIES ON THE EDUCATIONAL SYSTEM IN MODERN SOCIETY

Moroz Svitlana Oleksiyivna

teacher of English language

Slovyansk College of Transport Infrastructure,

Slovyansk, Ukraine

Annotation: This article is about the importance of information technologies in the modern society, using different services in the educational system and their negative or positive influence on student's achievements and successful training, especially during distance or online learning. This theme is so actual nowadays in modern conditions, when the educational institutions were forced to change the off-line educational process to online to avoid coronavirus pandemic.

Key words: information technologies, modern society, educational system, different services, distance or online learning, student's achievements, the classroom, differentiation, collaboration, teachers' training, learning processes, enhances learning.

There are many technologies in the modern society. For example, grain care technology, cake baking technology, book creation technology, painting technology, phone creation technology and much more.

What is IT? The term IT simplified means any technology that has to do with information. Information can come in many forms such as sound, video, text, and images, so when you think of what technology it is available that produces these aspects of information and sometimes a combination of all these, we refer to such technology as mobile phones, digital cameras, video cameras for example. Today we do not need to go any further than our own home or even room, to see some form of IT in our lives. Whether it be a computer, plasma TV, or mobile phone, we all have

them in some part of our lives. In today's society, people as consumers of IT, all strive for the one dream – the dream of a connected life.

It is no secret that technology has become an integral component of daily life. In particular, it has become rare to see people without a digital device in hand wherever we go: restaurants, waiting rooms, parks and more. Today information and communication technologies are the one thing and so the repertoire of technologies expands further to encompass computers and computer-related products, email, MMS, and other forms of communication [2,c.12]. This makes IT a lifestyle choice for much of the population. In addition, this lifestyle choice is changing the way we communicate, increasing the rate of consumerism, and changing how we interact and gather information. IT has invaded and transformed many aspects of our lives to the extent that we live in an environment that is dominated by technology which itself is consumer-driven [1, c.45]. No matter how we perceive its presence, there is no denying that it is an important part of our lives and that it is here to stay. It is common knowledge that our future lies in many of today's emerging technologies. In the years to come, technical skills will be more important in the workplace, as well as the growing impact it will have on day-to-day life. One of the greatest benefits of exposing kids to technology is the fact that they will be well prepared to jump into a pool of available, high-paying tech jobs.

It was not until later on in my teaching career that the term Information Technology (IT) materialized before me and opened my eyes to what this meant in education. The presence of IT in education allows for new ways of learning for students and teachers. E-learning or online learning is becoming increasingly popular and with various events as coronavirus pandemic and quarantines taking place in our lives. This does not only open opportunities for schools to ensure that students have access to curriculum materials whilst in the classroom but also allows them to ensure students outside the classroom such as at home or even in hospitals can learn.

Information technologies can have positive and negative effects on the educational system. Positive impact is dominant, I think.

Firstly, IT enhance the learning. Over the past few years, technology has become integrated into the classroom to enhance the learning experience for children. Technologies such as Smartboards, document cameras, Apple TVs, and even 3D printers are now incorporated into educational lessons to boost collaboration and engage students in the learning process. With increased collaboration in the classroom, teachers and students have increased creativity and project-based learning opportunities that make academic instruction more meaningful.

A variety of the information services makes online education more successful. We can use such services as:

1. Online demonstrations and simulations.

Mozabook - Ukrainian 3D-simulations and interactive videos, digital handlers and add-ons, which are intended for the development of tips and tricks of the past and present.

PhET- library of interactive simulations (chemistry, biology, physics, mathematics, geography).

Virtual laboratories- educational interactive robots allow scientists to conduct virtual experiments in physics, chemistry, biology, ecology and other subjects, both in the trivial space, and in the two-world one.

Sketchfab - 3D-models, which can be viewed on the site itself, as well as edit the code for uploading to your site.

PlantSnap-Mobile storage device, designation for identification of plants, trees, and mushrooms.

2. Mental cards and cards of knowledge

CartoDB-A tool for creating dynamic cards. With this additional help, it is possible to map any datas, presenting them to any style.

Mindomo- creation of associative cards. Here you can look at the examples.

Mindmeister-an online tool that allows you to formulate mental cards visually and share them.

3. Virtual excursions

Museum portal- Guided tour to British museums, Artistic collection, Videnska Opera, Metropolitan, Ukrainian museums, Louvre

4. Electronic interactive boards

Nearpod-Service for adding interactive elements to presentation slides: experience, 3D animation and simulation. Service English.

Pear deck-Service for the establishment of dynamic presentations and conducting interactive events. With the help of the “Quick Question” tool, you can power the audit in real time. Service English.

Wizer.me- allow opening the exercise books, on which it is possible to develop the main content, mature and interactive character. Service English.

Lino-handy service for making posters, notes, electronic boards. Using on the smartphones and tablets without any problems. Service English.

5. Services of the Distance education

Google Classroom- a service for organizing online learning and knowledge conversion allows using the Internet and evaluating the works.

Moodle - remote control system for remote control without a screen.

ClassDojo - a simple tool for evaluating a group work and providing them with real-time coverage. Here, a comfortable system is provided for motivation with different roles and equal access.

6. Tests and check out system:

Classtime, Online test pad, Triventy.com, Kahoot.com, Quizlet.com, online-test «Ha Ypok»

Secondly, IT brings inclusion: The benefits of IT in education is of such that students in the classroom can all learn from the curriculum material. Students with special needs are no longer at a disadvantage as they have access to essential material and special IT tools can be used by students to make use of IT for their own educational needs. Despite this, it opens up new issues related to the 'digital divide' and providing access to IT tools and resources for those who are less fortunate.

Thirdly, IT use develops ICT literacy and ICT Capability: Both are 21st-century skills that are best developed whilst ICT remains transparent in the

background of subject learning. The best way to develop ICT capability is to provide them with meaningful activities, embedded in purposeful subject-related contexts.

Finally, IT use encourages collaboration: You just have to put a laptop, iPad or computer in the classroom to understand how this works. IT naturally brings children together where they can talk and discuss what they are doing for their work and this in turn, opens up avenues for communication thus leading to language development. Technology integration in the classroom is an instructional choice by you, the teacher, and should always involve collaboration and deliberate planning.

In conclusion, I must say that ITs will continue to be a significant part of our future as it connects itself to more and more parts of our lives. It will continually evolve and change because as consumers we all like a choice. We like to use ICT for personal growth, creativity, and joy, consumption and wealth [1, c.25].

So, every person of modern society, a student or a teacher, engaging with IT to:

1. Learn 21st-century skills and develop their IT capability and IT literacy.
2. Improves their attainment levels.
3. Prepares them for an integrated society dominated by IT developments.
4. So that they learn the notion of using IT as a tool for lifelong learning.

LITERATURE:

1. Information and communication technologies in schools: a handbook for teachers/ A. Semenov// UNESCO, 2005

2. Psychology as the Science of Self-Reports and Finger Movements: Whatever Happened to Actual Behavior?/Roy F. Baumeister, Kathleen D. Vohs, David C. Funder//First Published December 1, 2007

3. Planboard - Free Lesson Planner for Teachers

Nurushova Gunel Giyas

Doctoral student
at Baku State University

Annotation The problem of identity has been actualized since the middle of the twentieth century. National identity in the context of globalization has a special meaning. In the modern world, the growth of national self-awareness and globalization are sometimes considered incompatible and therefore, sometimes, even the ideas of anti-globalization are born, which are associated with the preservation of identity and the totality of cultures. In every nation, the awareness of belonging to a particular group is accompanied by positive feelings like patriotism. It is known that, from generation to generation, different customs, rituals, basic stable features of everyday life are passed on, and together they constitute the essence of ethnic culture. In the process of globalization, some features of this culture may degrade.

Key words: national identity, globalization, problems, culture, patriotism

Introduction. In modern times, the globalism of economy and culture is considered as one of the most important factors affecting the understanding of the essence of national identity, the state of ethnic culture and perceptions. Since this complex and contradictory process has a strong impact not only on international relations, but also on peoples' own relations, the importance of the harmonic development of globalization processes for all spheres is undeniable. There are a lot of approaches in the literature related to the conceptual essence and definition of the term "globalization", which shows that globalization is not accepted unambiguously. Globalization and approaches to its problems are also associated with the existence of contradictory points of view, complexity and multiplicity of the globalization process. Thus, some authors define globalism as the replacement of people, ideas,

goods and money around the world, which is democratic, universal, a subject to international law and unlimited.

Main text. The understanding of the world as a process of strengthening the global interdependence of states, economies and cultures characterized by the “narrowing of the world and the perception of people as a single being” and the transformation of the world into a “World Village” has also become widespread [7, p.1-14]. The process of globalization is accompanied by new challenges and possible conflicts, along with obvious advantages and benefits (deepening of the international division of labors, expanding the world market, mutually beneficial relations on an international scale, the spread of advanced technologies, increasing overall well-being around the world).

Multi-annual observations suggest that there is no ethnic group that its ethnic culture does not transform in the last decades in the world. A. Mammadli notes that the mentioned changes are determined by socio-economic, cultural and historical conditions in the life activity of ethnic groups. These conditions do not equally affect ethnic culture in different historical situations. If socio-economic factors played more significant and influential roles in some cases, ethnic culture is influenced by more military-political or historical factors in other cases. [2, p.43].

Both opponents and supporters of globalization make strong arguments to prove their point. English researcher L. Wallenstein believes that interrelations on the "Globalization -ethnic group" line are built based on structurally listed antinomies: identity and diversity; humankind and human race; universalism and particularism; world and nation; division by personality or gender principle (female or male). In his opinion, these are not conflict oppositions, but symbiotic pairs, which are necessary in the process of development of society. Thus, he strongly support the globalization[3, p.57-88]. The opponents of the globalization note the following factors among its negative consequences: the decline in the role of national states, the decline in the prestige of democratic institutions, the emergence of a unipolar world in which the interests of developing countries take a back seat, the rise of contradictions between leading and outsider states, the growth of the influence of

transnational companies and etc. Researchers who consider globalization a threat to ethnic and regional self-esteem are also not few. There is even a global movement, the anti-globalist movement, which emphasizes these consequences of globalization and stressed that it will have a negative impact on national statehood, traditions and national culture, ethnic identity. At the same time, "ethnic mobilization" is seen as a means of expanding the ideology, logic and psychology of ethno cultural solidarity against the disappearance of elements and foundations of traditional cultures.

During the theoretical study of the globalization, the preservation of the uniqueness of national cultures and its colorfulness becomes one of the main tasks in the conditions of expansion of the interaction of civilizations. The task of preserving its cultural, national, confessional, ethnic locality is even more actionable as a natural reaction to the strong interference of Western culture patterns (in many cases not positive patterns). A. Mammadli considers this process as localization and notes that in this case; both globalization and localization act as a catalyst for ethnic mobilization [2, p.46]. On the one hand, the establishment of global mentality is taking place due to the spread of universal values of thinking and behavior, similar standards and rules of living. On the other hand, the tendency of peoples to strive for the establishment of their identity is strengthened by the protection and application of their identity, which sometimes results in isolation. Thus, the desire to preserve ethnic originality has deep roots in the minds of every nation.

R. Aslanova summarizes the existing trends ("global homogeneity", "cultural imperialism", "cultural recognition", "cultural mosaic", cultural hegemony") and theories (world oikumena, westernization, glocalization and etc.) in the cultural context of globalization and emphasizes the existence of three scenarios on the fate of national and ethnic cultures in globalization: 1) confrontation; 2) dialogue; 3) fusion of local cultures with global, dominant cultures. The author believes that the most desirable direction in terms of preserving the identity of ethnic cultures is the way to establish dialogue and understanding [1, p. 99-102].

In the scientific community of Azerbaijan, some researchers consider globalism as a positive factor for the integration of Azerbaijani culture into the world

culture. At the same time, other scientists and researchers see the globalization as a serious threat to ethnic identity and national mentality. Globalization, unlimited information flows accelerate the disappearance of individual elements of traditional culture, especially the rules of traditional behavior.

In response to the strengthening of the impact of globalization in Azerbaijan, many scientists and researchers, public and state figures defend ethnic identity. A. Mammadli writes that in recent years, the terms “Azerbaijanism”, which is based on ancient “national mentality”, “traditional culture”, "great historical figures", "heroic historical past" and "multiculturalism", which differ from the concept adopted in Western sociology and political science in official propaganda, are also related to this [2, p.47].

Globalization further complicates the problem of national and cultural identity, and urges many people to seek answers to the question "who are we?". The most controversial, problematic and important area of the globalization is undoubtedly the cultural globalization. This sphere is perceived by the avant-garde of the globe as the “epicenter” of scientific and political discussions around the essence and prospects of the globalization as a whole. The need to discuss the problems of cultural globalization arose as a result of the fear of mankind losing the resources of cultural diversity, versatility and cultural identity of globalizing nations, civilizations. Globalization openly challenges the cultural identity of peoples with universalist-unification trends, providing favorable conditions for traditionalism and fundamentalism. Cultural globalization does not mean that the world is culturally homogeneous and indiscrete. In modern times, in the field of cultural globalism, two main approaches—conventional unification-homogeneous (Western Earth) and heterogeneous-pluralist (diversity as a synthesis of self-identity) - are proposed. In this case, it is possible to eliminate the threat of globalization to national and ethnic cultures, to achieve the preservation of human diversity and the accumulation of different identities as a whole.

As we know, the important role of language in the development of culture is undeniable. First of all, language has a communicative function. The interaction

between language and culture is natural and unbreakable, as culture is also a communicative method of people's adaptation to the environment. Language is a mirror reflecting not only the real world surrounding a person, but also the people's mentality, national character, traditions, moral norms and system of values. It is a treasure of culture, all the knowledge, habits, material and spiritual values of the people are preserved in his language system-folklore, written and oral speech. At the same time, it is the spiritual instrument of the formation of human personality. A person perceives the culture, mentality, customs and traditions of his people, as well as the cultural image of the world by means of language. However, the globalization quickly led to the extinction of national languages and the spread of English. English, which has official language status in more than 70 countries of the world, is also studied as a foreign language in more than 100 countries. This fact once again shows that English plays a global language role.

Concepts such as "diversity", "ethnic identity", "tolerance" are the focus of modern politics. As an alternative to the doctrine of cultural assimilation, the concept of multiculturalism is put forward. This concept includes both the individual rights of citizens and the right to preserve the cultural identity of ethnic groups. Theorists of this concept such as Ch.Taylor, U. Kimlichka, B. Parekkh, as well as other researchers, who make up a large group, offer to explore different countries and regions and to proceed from the dialectic of cultural diversity and identity. "Multiculturalists" try to theoretically substantiate such a point that "there is no alternative to modern identity space" [8, p.36]. They propose to organize "cohabitation" of groups and individuals with different ethnic orientation within the political nation. Some researchers believe that even in countries that declare multiculturalism as a state policy, multiculturalism does not exist in its pure form. Everywhere, the experience of multiculturalism is observed with the segregation and assimilation of other ethnic associations and groups [6, p.233-238].

Perhaps one of the most important elements of this filter is ethnic identity, as mentioned above. Any civilization, any society, any nation or ethnic groups can exist only in that case, whether it has a certain identity [4, p.90-93]. National identity

cannot exist without national traditions. The first component of national identity in the conditions of globalization is the preservation of traditions and national values. The second component is to join the process of globalization, provided that it does not lose national values and identity. Thus, if globalization leads to the gradual disappearance of the national cultural character, then it must mean the domination of this faceless mass culture. This can not be allowed.

Globalization is a factor of the crisis of national identity as a product of several nation-states. Thus, in the context of a large-scale integration process mixing of cultures takes place, there is a weakening of ethnic cultural identity. All these processes are directly related to the global unification (unification) of ethnic cultures [1, p.96-100]. Various unique political and religious forms of identity, which existed in the past, have either been destroyed or weakened enough today, and have lost their own sacredness. Only ethnic identity exists in modern times as a factor of formation of ethnic groups and their public relations.

Ethnic group, as a self-regulating system, is capable of interacting with the system of ethnic base values within and towards internal logic. The disappearance of the ethnic group occurs only with the collapse of this system of base values as a result of the inability to adapt to new external conditions. That is, when ethnic culture loses its vital importance as a system, ethnic group disappears as a social reality, then a new one takes its place [5, p.265-267]. Thus, the development and existence of mankind as a whole depends on the existence of many different ethnic groups. The division into different ethnic groups prevents humanity from being infected with an idea that could be a tragic end for humanity, and in this sense it is a wealth of humanity.

Result. Thus, by generalizing, we can note that the processes taking place in the modern world are associated with a social phenomenon called globalisation. The global way of life, which pervades all spheres of public life, is in fact a means of maintaining the dominance of certain global power structures. It is not a coincidence that many well-known scientists perceive globalism as a form of colonialism in modern times. The consumption of mass culture, common products and Western

values, the western lifestyle promoted by the mass media and the internet cause the destruction of national values, traditions and centuries-old ethnic diversity.

LIST OF LITERATURE

1. Aslanova R. Globalization and cultural diversity, Baku, Elm, 2004, 264 pages (Qloballaşma və mədəni müxtəliflik, Bakı, Elm , 2004, 264 s)

2.Mammadli A. Modern society and ethnocultural diversity: ethnological sketches, Baku, Afpoliqraf, 2017, 224 pages. (Müasir cəmiyyət və etnomədəni müxtəliflik: etnoloji oçerklər, Bakı, Afpoliqraf, 2017, 224 s.)

3. Валлерстайн И. Глобализация или переходная эпоха: Глобальный взгляд на долгосрочное развитие мировой системы. М, Красные холмы, 1999, 127 с

4. Ковалева А.И. Разновидности социальной идентичности подходы к классификации // Социология и жизнь, 2019, №4, с. 89- 103

5. Михайловна О.Р. Этническая культура, цифровизация и неотрадиционфлизм // Вестник Том. Гос. Унив-та. Культурология и искусствоведение. 2019, № 35, с .264-274

6.Мухлинкина Ю.В.Этническая идентичность в эпоху глобализации// Научные ведомости Белгородского Государственного Университета. Философия. Социология. Право, -2008, т.8, №4. –с.233-244

7.Featherstone M. Global culture: Nationalism, globalization and modernity London, 1990, v. 2s. Publisher Sage, 411 p 1-14].

8.Taylor Ch. The politics of Recognition //Multiculturalism. Princeton, 1994, p.25-73

ENVIRONMENTAL ASPECTS IN RENOVATION PROJECTS

Oliinyk Tatiana

Semenova Svitlana

Cand. Sc. (Technology), docent

Vonsovych Olha

student

Odessa State Academy

of Civil Engineering and Architecture

Odessa, Ukrain

Abstract. This work represents the ways to solve the scientific and practical task on the implementation of "green" building in its media library design (Odessa) in order to prevent an impact on the environment and resource conservation. Architectural and space planning solutions for the projected building based on the requirements of environmental security, energy saving and thermal protection of the building are developed in the present work. Structural and technological solutions to the project involve using of alternative energy sources (solar panels, wind turbines). A complex of measures has been analyzed and developed to provide high quality thermal insulation of all surfaces of the building; effective heat transfer resistance of the structure; reduction of heat losses (vestibule, heat blowing, "warm" floor). Using of multifunctional glass will protect rooms from overheating, provide insulation, illumination and necessary heat transfer resistance. The environmental impact during the building construction and operation is considered to be acceptable.

Keywords: ecological house-building, energy efficiency, resource-saving, ecological safety, rational use of natural resources.

Environmental degradation is a serious problem all over the world nowadays. Ecological architecture is an innovative direction of architectural construction based

on environmental protection and sustainable use of natural resources. As a result, the word "architecture" has been used with the word "ecological" so far. This word combination is an important human tendency towards nature, which is gaining momentum in the modern construction.

Relevance of the topic. Architectural projects with the principles of ecological house-building ("green" buildings) as the part of our country strategic framework on environmental security, resource saving and energy efficiency are an integral and important part in terms of scientific and practical relevance.[1].

At present, savings and rational use of resources is gaining momentum in our country. The modern passive buildings design is a priority in the architecture of Ukraine. Ukraine ranks second in Europe in terms of energy consumption. Therefore, energy saving for modern buildings is crucial with further increases of energy cost. We can develop significantly more energy efficient construction through the introduction of modern energy-intensive green building. In such a building energy losses and energy consumption are minimized. Energy efficient buildings are 15% more expensive in construction but 60-70% cheaper in serving.

The purpose of the study: the development of the project by using the methods of "green" construction on the example of the media library in Odessa with regard to building codes and standards.

Object: the business project of the building of the media library in Odessa.

Subject of research: analysis and calculation of ecological-economic indicators

Introduction of "green" construction in accordance with sanitary-hygienic, ecological, urban planning, technical norms [2].

Literature Analysis. Ecological architecture solves the problems of environmental pollution. Rational use and saving of energy resources are in great demand for one of the main requirements of ecological design of architectural sites. The concept of ecological house-building includes consideration of the quality of life of occupants and the environment in design, construction and operation. It is a completely new level of human ecological culture, attitude to natural resources and

the environment. "Eco-house" is a life in harmony with nature. Therefore, eco-house should be considered as a complex natural-anthropogenic ecosystem "house-nature-human".

Calculation of constructions and internal environment for compliance with normative parameters is a compulsory component of any architectural object project, which is a rather complicated task. It is solved by a number of compositional, planning and constructive measures. One of the main principles of ecological architecture is the conservation and efficient use of energy resources. At the same time modern buildings should be not only energy-saving, but also energy-efficient.

Eco-house as an object of ecological house-building is an energy-efficient comfortable housing, built of environmentally friendly materials, with independent systems of life support (energy, heat, water supply), using natural resources (rain, wind, solar radiation), energy and resource saving and recycling of human waste [3].

During its operation, it consumes a small amount of electricity (about 10% of normal consumption). Such a building uses the heat given off by the people themselves. That is why the architectural and planning solution of the internal premises is an integral part and very important. Cost-effectiveness of energy-efficient house provides quality thermal insulation and solar installations (solar panels, windows, facing the sunny side).

The architectural concept of a passive house is based on such following principles as compactness, high quality and effective warming of buildings as efficiently as possible, removing of cold joints in materials and junctions, the right geometry of building, zoning regulation and cardinal orientation. All these things provide a reduction of energy consumption especially by reduction of heat losses. There is a supply ventilation system with recuperation in a passive house which is actively used [4].

Results. Project of media library building in Odessa is built on the real base. The building itself is a 3-storey volume of a building, which consists of a geometric volume, creating a gradual system with the main dominant element (Fig. 1). It provides for the construction of a modern, high-tech building with a range of cultural

and educational functions in Odessa. The technology of modern media libraries involves the use of a high-level buildings equipment.

Fig. 1. General view of the media library project

The main idea of the project was to fit the building into the urban environment in accordance with the main principles of ecological architecture: 1) comfortable environment, which meets physiological needs of young people 2) using of modern materials; using of energy efficient methods; 3) preserve the integrity of architectural ensemble as much as possible.

In accordance with international standards of environmental certification, the project provides ramps at the entrance to the building, a special elevator, bicycle paths. It is assumed to keep all green areas, lawn with existing trees and seats, benches along the walkway, a courtyard for visitors to relax and interact with each other. The architectural and art decision for facades is made to give the building an original exterior appearance, which is in keeping with the purpose of the building and fits in with the surrounding buildings. The architectural and planning decision provides a connection between the interior and exterior spaces. The volume and planning structures of the building and the systems of engineering equipment are designed to provide an optimal level of energy consumption during the operation process.

As to ecological house-building techniques in the design of the building's media library we used: *Buffer zoning*. Optimal orientation and planning organization of the building. The media library site includes the following functional zones:

entrance, exposition, recreational and economic. This will reduce heat loss during the winter by 10% and prevent hot air from entering in the summer. *Use of wind and solar energy.* Individual sources of heat supply of buildings are designed with the use of natural energy sources (solar collectors, wind turbines). *Thermal efficient windows. Environmentally friendly building materials.* All the constructions and equipment were made of materials approved for use by the Ministry of Healthcare in Ukraine. *Comfortable for people* heating (cooling) system based on the radiating surfaces transferring heat to the person directly by waves without preheating the air..*Saving energy* owing to under-floor heating and walls with warmth-keeping. Under floor heating with warm water is for and hot water is supplied by solar collectors. A *balance ventilation system* introduces fresh outdoor air into a home without any draught. Modern air conditioning systems are designed in the exhibition halls and depository with optimal temperature 18-22°C and relative humidity 55±5%. *Rational design*, compactness of forms, right light location and heat permeable surfaces. *Warm roofing* is based on the use of modern roofing felt.

Energy saving and thermal protection. The following architectural, planning and design decisions based on calculations according to regulatory documents have been made to provide the environmental friendliness of the media library.

1. The use of energy-saving devices and techniques addresses our needs to reduce electricity costs. Wind solar systems are the best choice in terms of so called result-cost approach according to a comparative economic assessment of electricity and heat supply. As a result, the wind generator is the main source of energy from October to march, and solar panels are used from April to September. The annual velocity of wind in Odessa is 3,5-4,4 m/s. The strongest winds with the speed 5,4 - 5,7 m/s are observed in winter and at the beginning of spring. The fastest possible speed of wind in autumn and winter because the sun gives less its energy and decreases it by to 8 times. In late spring, summer and early autumn, the lack of wind is compensated by active solar energy inflow. Thus, when the wind speed is low, it is advisable to get 80% of the installed capacity from solar energy, and 20% - from wind energy. The project offers a rotor wind turbine at a height of 12 m with voltage

of 48 V, power of 5 kW and a diameter of wind turbine 4 ... 5 m. which is similar to described in references. The Rotor wind turbine generator with vertical axis of rotation, is planned to install in an open area of the building (Fig.2).

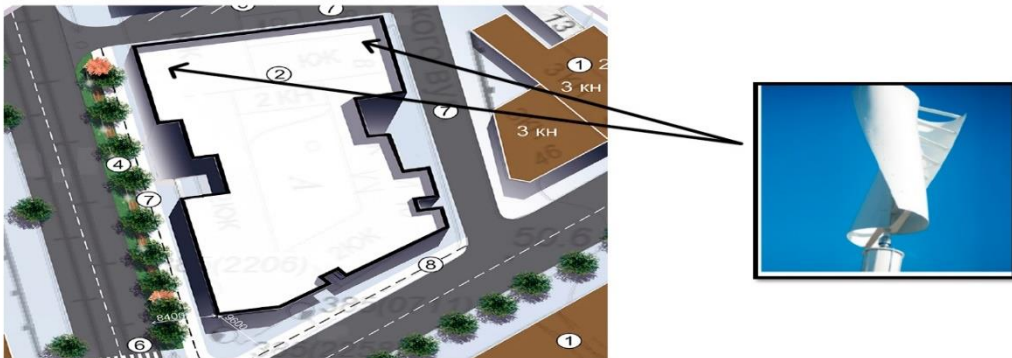

Fig. 2. Rotor wind turbine with vertical axis of rotation

2. Insolation at the level of 3-4 kWh/m² / day is observed in Odessa from March to September. Therefore, the use of solar energy systems (solar panels) of SMIT company, imitating ivy shoots (Fig.3) is projected. System Solar Ivy consists of many leaves - galvanic plates, which generate electricity from daylight. Such solar panels will provide not only an economic effect, but also perform an aesthetic function.

In order to optimize energy consumption during the period of the least solar activity, the following is carried out: control of electric appliances: switching off when there is no use; use of air temperature sensors with switching off air conditioning and heating devices when the temperature is normalized.

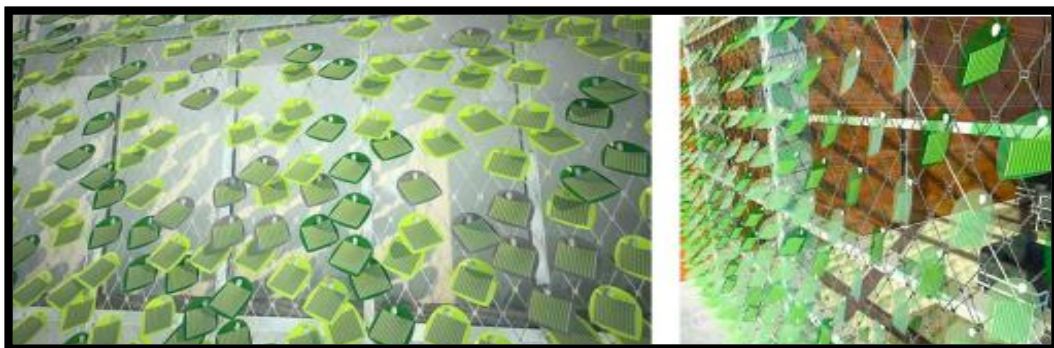

Fig. 3. Solar Ivy panels

3. Install a unified system of automatic control and monitoring of energy consumption in the building. It automatically regulates the temperature regime in the rooms, regulates the air temperature during working and non-working hours/.

4. Install heat metering devices in the building.

5. Install a general heating and air conditioning system using heat recovery units. Also, the project provides for natural ventilation.

6. Install a unified system of automatic management and control of energy consumption in the building. The system will automatically regulate the temperature in the premises, control the air temperature during working and nonworking hours. Do not allow the temperature to drop to the minimum degree which is necessary to maintain the integrity of the supporting structures and prevent the appearance of damp.

7. Install heat metering devices in the building.

8. Use a vestibule at the entrance and install a heat blower to significantly reduce heat loss in winter.

9. Insolation regime - direct solar irradiation of the building surfaces and ground surface is one of the main conditions of hygienic building. Criterion for insolation is the duration of solar irradiation. This value is determined by modeling and calculation-graphic methods (Fig. 4a). The analysis of insolation of the media library building and the territory of the projected site was carried out in accordance with SanPiN 2605-82. The media library building is shaded by its own shadows, as well as the shadows of the surrounding buildings. The relaxation area insolation and its standard itself which should be at least 2.5 hours fail to deliver. For facades F3, F4, and F5, the norm of the duration of insolation on the facade is exceeded and requires structural sun protection. Facade F3 is not insulated. Facade F2 - the norm is ensured.

From these results, we chose the sun protection measures for the premises. The Schuco FLB façade shutter system was used in the project. It provides optimal light, no glare at the workplace, effective protection against overheating, the necessary insolation and lighting (Fig. 11). The use of wide Schuco louvres allows an optimum

combination of sun protection properties and various aesthetic possibilities for façade design.

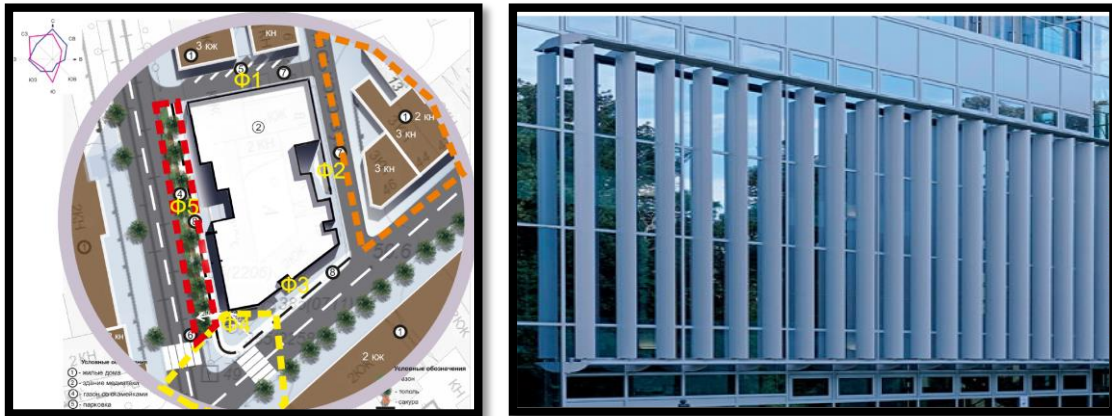

Fig.4. a) Calculation of insolation of facades; b) Schuco FLB façade shutters and general lighting calculation diagram

The advantages of using Schuco FLB facade shutters: effective shading with a small lamella width; reliable sun protection regardless of wind exposure; system compatibility with window and facade constructions; possibility of 360° rotation; motors, transmission and drive mechanisms are located in the profile post.

10. In order to reduce energy costs for lighting, the highest daylight illumination option was calculated in the design. The main challenge is to develop the best solution for both daylighting and solar shading for winter and summer periods. (Fig. 4b). The analysis of natural lighting in the media library building was carried out with an analysis of all rooms of the designed building, taking into account the natural lighting in the rooms and its compliance with the regulatory documents. Based on the results, lighting control measures were selected for the individual rooms.

11. Thermal calculation of the glass envelope. The economics of an energy efficient house is ensured by quality thermal insulation. The most important requirement for the installation of windows in an energy efficient building is their complete tightness. The outside walls of the media library building are glazed with SUN SELECT (solar reflective glass), with a heat transfer coefficient of $1.1 \text{ W}/(\text{m}^2\text{-K})$, light transmission of 74%, light reflection of 13% and a total solar energy conductivity of 43%. SUN / REFLECT are insulating glass units in which the outer

functional glass is transparent or tinted. They have special coatings that reflect both light and solar energy. Qbiss Air multifunctional glass is used as facade glazing (Fig.5),

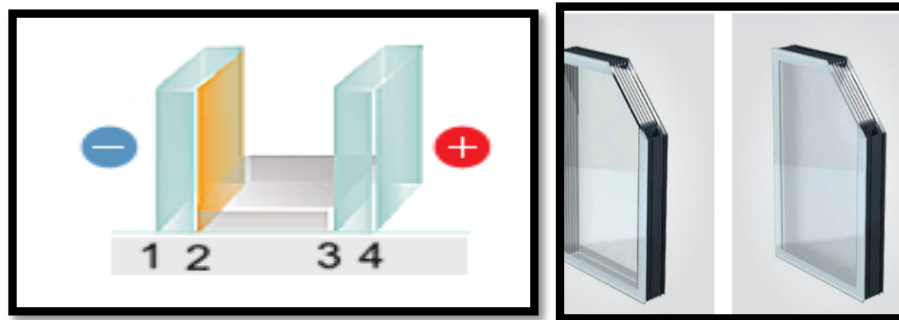

Fig.5. SUN SELECT glazing and Qbiss Air multifunctional glass

12. Bozon Line 10-1000 LED strip in warm white from Bozon was used to illuminate the main contours of the building (Fig. 6).

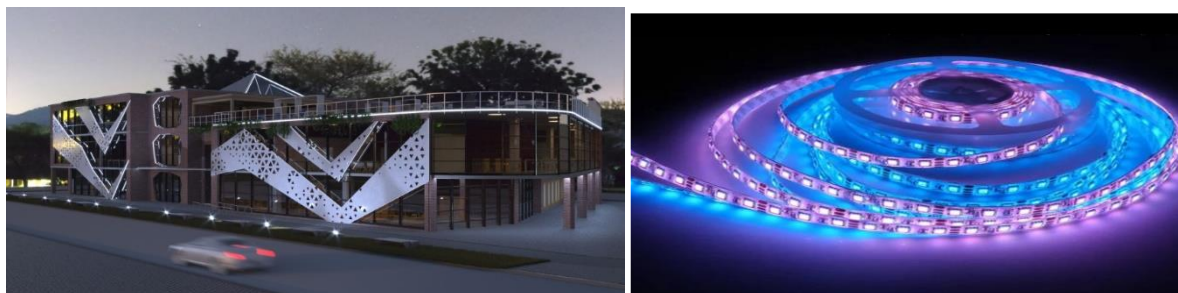

Fig. 6. LED strips from Bozon

The tape is placed in some places on the wide slats to clearly emphasize their structural shape. The LED strip will provide an average energy savings of 70% compared to traditional lamps. According to the references, LED strips are the most energy-intensive and economical in lighting facades of buildings.

13. Thermal calculation of the external enclosing structures. The project provides a reinforced concrete frame filled with aerated concrete blocks. The calculation showed that the resistance to heat transfer of this structure is greater than the required value. They are sufficiently heat efficient. It is proposed to change the stand and window constructions to ensure the normative performance of thermal protection.

Conclusions. The work offers a solution to the scientific and practical problem of implementing the principles of "green" construction in the design of the building of the media library (Odessa) in order to prevent the impact on the environment and resource saving. Architectural, space-planning and construction-technological solutions to the projected building are based on the requirements of environmental savings, energy saving and heat protection of the building. The building is equipped with an engineering system of automatic control and monitoring of energy consumption and heat consumption, which will provide an optimal level of energy consumption during operation.

REFERENCES

1. Sygychko, S.P. (2012). *Ekologiya v arxitekturi i mistobuduvanni: navch. posibny`k/ Xar`kiv: XNAMG, 2012. – 146 p .*
2. Shevchenko, A.S., Velichko, E.G., Chovrebov, E.S. (2017) *Formirovanie i realizaciya metodicheskikh principov ekologicheskogo domostroeniya. Vestnik MGSU, vol. 12, issue 4 (103), pp. 415 – 428*
3. Gorohov, V.A. (2005). *Zelenaya priroda goroda: uchebnoe posobie dlya vuzov Moskva: Architecture, 2005. - 592 p,*
4. Tabunshikov, Yu. A., Brodach, M. M., Shilkin, N. V. (2003). *Energoeffektivnye zdaniya. Moskva: AVOK-PRESS, 2003. - 100 p.*

COMPONENTIAL ANALYSIS AND THE STUDY OF MEANING

Onyshchak Halyna

Candidate of Philological
Sciences, Associate Professor

Popovych Yevheniia

Lecturer

State University «Uzhhorod National University»

Uzhhorod, Ukraine

In recent years, there has been an increasing interest in the issues of meaning as they are “integral and essential to understanding what people do and why” [1, p. 201]. Although the meaning is “a dangerously amorphous word” [2, p. 64], different linguistic theories have somewhat similar ideas of how the meaning of a lexeme may be described. The primary feature of the meaning is the relation of reference between a word and the entity it denotes. In this respect, if we think of reality as a space of entities and events, language so to speak draws lines within that space [3, p. 52].

Every word in the language contains a unique set of semantic features, which are lexicalized differently in different languages. Th. R. Hoffman claims that “languages differ quite a lot in lexical structure, and because this is not easily perceived, it is one of the hardest parts of a language to learn well” [4, p. 25]. However, it is still possible to see how certain formal aspects of languages can be explained as the result of adaptation to the social environment.

Componential analysis is fast becoming a key instrument in semantic studies, providing both “a descriptive model for semantic content” [3, p. 91] and “neat explanations for some sense relations” [5, p. 125]. It was developed in the 2nd half of the 1950s and the beginning of the 1960s by European and American linguists. Evolving in anthropological linguistics as a means of studying kinship terms and

relations between them, componential analysis has proved its usefulness in many spheres of linguistic research on meaning.

The method in question is based on the assumption that meanings can be described on the basis of “a restricted set of conceptual building blocks” [3, p. 91], “the “givens” of the semantic system which cannot be broken down further by semantic analysis” [6, p. 155]. Many terms have been used in linguistics to indicate the lexical meaning components: “semantic feature”, “semantic multiplier/component”, “differential semantic element”, “semantic prime”, “semantic atom”, “content figure”, “noema”, “generalized seme” etc. These units are considered very important in the process of lexico-semantic system description as its holistic analysis undergoes two stages: from the form to the content and, vice versa, from the content to the form.

For the successful application of componential analysis the following principles must be taken into consideration:

- 1) lexis presents a system and, therefore, lexico-semantic variants of the same denotative reference are in the relationship of contrast;
- 2) the oppositions between lexico-semantic variants make it possible to single out the common and differential semantic components;
- 3) dictionary definitions of lexico-semantic variants serve the valid source of information on word semantics;
- 4) the comparison of lexico-semantic variants in order to disclose their common and distinctive features should precede the descriptive analysis of dictionary definitions;
- 5) each semantic component corresponds to some key words or word combinations in the dictionary definitions.

The noun *good* in English represented in Oxford English Dictionary in 20 volumes has been chosen as the object of our analysis, as it indicates the basic moral and cultural value that shapes the way we perceive the world and makes it possible to reveal the essential semantic features of its verbalization. In the process of analysing the word's first and second meanings (*That which is good; Whatever is good in itself,*

or beneficial in effect; The good portion, side, or aspect (of anything)), the semes 'that which', 'whatever is good or beneficial', 'the good portion', 'the good side' and 'the good aspect' can be singled out. The next two dictionary definitions (The well-being, profit, or benefit (of a person, community, or thing); The resulting advantage, benefit, or profit of anything) contain the semes referring to key concepts associated with good: 'well-being', 'profit', 'benefit', and 'advantage'. Since the noun under study is found in great many phases (to do good; think good of; to do any good; to the good; to come to good etc.), it is essential to use a seme 'in phrases' to stand for all of them.

The dictionary definitions that follow (*A particular thing that is good; Something, whether material or immaterial, which it is an advantage to attain or possess; a desirable end or object; A good quality, virtue, grace; A good action; Property or possessions; now in more restricted sense, movable property; Money; pl. Live stock*) provide a numerous set of semes that denote different notions of person's everyday and social life: 'a thing', 'something which', 'a desirable end or object', 'a good quality', 'virtue', 'grace', 'a good action', 'property or possessions', 'money' and 'in plural'.

The proposed methodology is workable not only in the realm of one language, but appears to be promising while comparing both related and non-related languages. It serves an effective tool for disclosing peculiar shades of meanings and the most frequently used semes that constitute the speaker's language world picture.

The results of componential analysis are widely used in translation studies, since such a deep and thorough analysis of word meanings makes it possible to realize the essence of the notion verbalized in the language and the logics of its language bearers.

REFERENCES

1. Goddard C., Wierzbicka A. Words and Meanings: Lexical Semantics across Domains, Languages and Cultures. – Oxford: Oxford University Press, – 2014. – 314 p.
2. Szabó Z. G., Thomason R. H. Philosophy of Language. – Cambridge: Cambridge University Press, – 2019. – 327 p.
3. Geeraerts D. Theories of Lexical Semantics. – Oxford: Oxford University Press, – 2010. – 341 p.
4. Hoffman Th. R. Realms of Meaning: An Introduction to Semantics. – New York/London: Routledge Taylor and Francis group, – 2013. – 339 p.
5. Kroeger P. R. Analyzing Meaning: An Introduction to Semantics and Pragmatics. – Berlin: Language Science Press, - 2019. – 482 p.
6. Brinton L. J., Brinton D. M. The Linguistic Structure of Modern English. – Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, – 2010. – 426 p.
7. Oxford English Dictionary in 20 volumes on CD-ROM (v. 4.0). 2nd ed. – Oxford: Oxford University Press, – 2009.

**THE IMPORTANCE OF SELF-STUDY FOR
MEDICAL STUDENTS**

Semenenko Svitlana Bogdanivna

PhD, Assistant Professor

Tymofiychuk Inha Romanivna

PhD, Assistant Professor

Slobodian Kseniia Valeriivna

PhD, Assistant Professor

Kovpak Alona Vasylivna

Assistant Professor

Ostapchuk Valentyna Heorhiivna

Assistant Professor

Higher State Educational Establishment of Ukraine

“Bukovinian State Medical University” Chernivtsi, Ukraine

Abstract. The main task of teaching medical students is theoretical, clinical thinking and practical activity. However the assimilation of scientific knowledge by students in any studied discipline at the university, the further development of creative abilities and cognitive needs is currently possible only on the basis of active interaction in the educational process of the teacher and the students themselves.

Key words: self-study, medical student, educational process, practical activities, practical skills.

Individual independent work is essential for the better assimilation of the material by students. It is necessary to pre-inform students about theoretical issues that will be considered at lectures, practical and seminars to give the opportunity to organize a lecture in an active form, including elements of discussion, dialogue, business game. Questions and problems that arise during the lecture that require

additional training and information can be considered in practical and seminars in more detail. They can be revealed by the teacher himself or students, independently preparing abstracts. With such an organization of work, interest in the discipline being studied is consolidated, and possibly short essays will become the basis for term papers, thesis or speeches at student conferences [1, s. 650].

The teacher should not directly transfer the results of the theoretical and practical knowledge accumulated by mankind this is also impossible with the constantly increasing information flow. In addition a modern student has sufficient skills to work with sources of information and methods of its analysis, processing and accumulation. Hence it follows that the forms of work of a teacher with students should also be changed towards an increase in the proportion of independence in the study of a specific academic discipline [2, s. 17]. Since practical skills are very important for a doctor which it is necessary to form from the first courses of study, the second most important task is to study methods for studying the activity of organs in an experiment on animals, observing people in order to assess the level of health [3, s. 54].

The organization of a variety of independent work ultimately contributes to the formation of professional skills. Therefore, along with the communication of the system of scientific knowledge and their practical development during classroom lessons it is necessary to teach students the techniques of independent work and give them the opportunity to consolidate them in extracurricular work [4, s. 357]. It is noted that disciplines that are not of paramount importance for the future specialty are studied by students with a significant amount of formalism. But students should not forget, and the teacher should remind them that the very process of studying the discipline, classroom work, are important components of the formation of their professional competence, any part of the completed educational work becomes an important step towards the formation of the image of a modern competent specialist [5, s. 804].

Modern educational technologies make it possible to provide the most effective communication with students in the learning process with the inclusion of all

channels of perception: visual, auditory and kinesthetic. A reasonable combination of authoritarian and communicative teaching methods as well as the means and forms of teaching corresponding to them allows us to distinguish four models of teaching: authoritarian, self-learning, interactive and dialogical self-learning [6, s. 948]. The formation of professional competence occurs even during study and the leading role here belongs to practice but the most important stage in the development of professionalism is the direct independent work of the student [7, s. 158]. The question of diagnosing the effectiveness of scientific activity arises mainly in connection with the need for certification of a future specialist. But society makes high demands on the employee from the first days of his professional activity without providing a period of adaptation to acquire sufficient professional experience. The task of identifying the level of professional competence of a young specialist by means of clear assessment criteria in order to determine the further way of supporting professional growth seems to us urgent. Professional development criteria are objective and subjective indicators, characteristics, parameters by which one can judge the level of development of a professional, his professionalism [8, s. 25].

In the modern educational sphere, the general tasks of information support of the educational process today are determined in accordance with the requirements of the theory and methods of informatization of education, the concept of open education, as well as taking into account the development trends of the Bologna process and integration into it [9, s. 290]. The learning process for medical students must be structured so that active methods, gradually supplemented by independent work, methods of project work, discussions, gradually develop into work on the development of subject, social and personal competencies.

REFERENCES

1. Correspondence: John Q. Young, MD, MPP, Vice Chair, Department of Psychiatry, Zucker Hillside Hospital, Hofstra North Shore-LIJ School of Medicine, 75-59 263rd, Glen Oaks, NY 11004, USA. Tel: 718-470-4891; Fax: 718-962-7717; E-mail: Jyoung9@nshs.edu

2. ISSN 0142-159X print/ISSN 1466-187X online/14/000001–14 B2014 Informa UK Ltd.

4. Morris T.H. Self-directed learning: A fundamental competence in a rapidly changing world // *Int Rev Educ.* - 2019. - №65 (4). – S. 633–653.

5. Ha H., Lopez T. Developing health literacy knowledge and skills through case-based learning // *Am J Pharm Educ.* – 2014. - №78 (1). – S. 17.

6. Semenenko S., Tymofiychuk I., Slobodian X., Boreyko L. Teaching medical and biological disciplines to students of the faculty of laboratory diagnostics // *Annali d'Italia.* – 2020. - №10 (3). - S. 52-58.

7. Gade S., Chari S. Case-based learning in endocrine physiology: an approach toward self-directed learning and the development of soft skills in medical students // *Adv Physiol Educ.* – 2013. - №37 (4). – S. 356–360.

8. Keator C.S., Vandre D.D., Morris A.M. The challenges of developing a project-based self-directed learning component for undergraduate medical education // *Med Sci Educ.* – 2016. - №26 (4). – S. 801–805.

9. Sawatsky A.P., Ratelle J.T., Bonnes S.L. Faculty support for self-directed learning in internal medicine residency: a qualitative study using grounded theory // *Acad Med.* – 2018. - №93 (6). - S. 943–951.

10. Peine A., Kabino K., Spreckelsen C. Self-directed learning can outperform direct instruction in the course of a modern German medical curriculum - results of a mixed methods trial // *Med Educ.* – 2016. - №16. – S. 158.

11. Boruff J.T., Harrison P. Assessment of knowledge and skills in information literacy instruction for rehabilitation sciences students: a scoping review // *JMLA.* – 2018. - №106 (1). – S. 15–37.

12. Buljan I., Jeronci cA., Malicki M. How to choose an evidence-based medicine knowledge test for medical students? Comparison of three knowledge measures // *BMC Med Educ.* – 2018. - №18 (1). – S. 290.

UDC 371.315:378.147

**MULTIDISCIPLINARY APPROACH: VISUAL MEANS FOR ENRICHING
ARCHITECTURE STUDENTS' VOCABULARY**

Sergeyeva Tetyana Viktorivna

Doctor of Science (Pedagogical and Age Psychology)

Professor, Head of Foreign Languages Department

Kushchenko Zhanna Leonidivna

Senior Lecturer of Foreign Languages Department

Orda Oleksandra Fedorivna

Senior Lecturer of Foreign Languages Department

Kharkiv National University of Civil Engineering and Architecture

Kharkiv, Ukraine

Abstract: The current study aims to describe a meaningful, powerful and effective tool, used to encourage architecture students to apply denotation maps in e-learning. For this purpose we describe the implementation of denotation maps in the e-learning process that encourages students to remember new professional vocabulary, enhance their reading skills and brainstorm creative ideas.

Key words: denotation maps, e-learning, professional vocabulary, self-evaluation, terminological vocabulary.

The development of innovative methods of teaching a foreign language at a university is a priority in modern linguistic and methodological sciences. The main advantage of using innovative technologies in foreign language teaching is the shift in emphasis from traditional verbal methods of transmitting information to audiovisual means.

Currently, a professionally-oriented approach in teaching a foreign language to students of non-linguistic faculties is becoming especially relevant. Its essence lies in the integration with special disciplines in order to obtain additional professional

knowledge. At the same time, much attention is given to reading authentic professional literature that requires certain knowledge of terminological vocabulary, as the main distinctive feature of the language of scientific literature is its significant saturation with special terms. Therefore, one of the main tasks of teaching a foreign language in a non-linguistic university is to learn the terms. This is important when teaching all kinds of language aspects, including reading.

When studying the functional language of scientific literature, attention should be given to working with terms, because they are a specific level of the science language and are an integral part of the process of learning a foreign language in the professional sphere. A term is a special word or phrase that denotes a concept that is part of the system of particular field of professional knowledge concepts and is used for special purposes. Accurate and reliable assimilation of terms, which are often absent not only in ordinary but also in terminological dictionaries, provides the necessary speed of reading, helps to extract information from the literature.

The idea of their terminology helps to intensify the assimilation of terminological units. After all, the principle of systematicity is the guiding principle of the terminology organization. An organized set of terms in a special language that serves the communicative needs of a particular field of knowledge is understood as a terminology system. Terms do not exist alone, they are necessarily combined and organized. They reflect the connections that exist between objects in the real world. New terms should be memorized in their clear definition and used according to this definition. Students need to get used to learning the entire system of terms, not individual words.

This study describes an important, powerful and effective tool designed to encourage architectural students to use denotation map technology in e-learning. It is known that the main way of perceiving information is the visual way. Therefore, the use of denotation map technology in the e-learning process encourages students to memorize new vocabulary, improve reading skills and think creatively. The introduction of any innovative methods and technologies aimed at optimizing the process of learning a foreign language is extremely important. These methods are

special techniques for better memorization of information. They are aimed at greatly facilitating the learning of a foreign language, which makes this process not only better and more controlled, but also interesting [1, p.106].

Conceptual entries of a dictionary give the opportunity to compile denotation maps, which quite fully and clearly reveal a concept and contribute to the formation of these concepts at students. This approach can be demonstrated by studying the terms of the architectural specialty. There are a large number of techniques and tools used in the formation of lexical skills, without which it is impossible to implement all types of speech activity. Denotation maps are one of the modern tools, but at the moment there is no developed method of working with them, which determines the relevance of this work.

"Denotation" refers to objects, phenomena and processes of the real world, which are reflected in the human mind - in the form of concepts, and in language - in the form of words. The set of these concepts and objects is called a "subject-denotative" plan, with the help of which you can imagine a particular topic. The connections formed between denotations and the semantic complex formed as a result represent denotative structure of a certain theme.

At the foreign languages department of KNUCEA under the leadership of prof. Sergeyeva T.V. teachers develop a denotation dictionary as part of a professionally-oriented e-course. Professional vocabulary is structured and organized depending on the thematic area. Forming essential terms, we supplement them with related, close lexical units on this issue.

The denotation maps reflect the main logical and semantic connections of the concept, which are an important aspect in the work with professional vocabulary. The teacher can use the map as illustrative material when explaining a new topic, when organizing group or pair types of oral communication in a foreign language. Students can be asked to supplement keywords with definitions of structural elements, thereby stimulating the development of retrieval skills [2, p. 93].

Thus, the dictionary conceptual articles systematically represent specific knowledge of a particular phenomenon, patterns and properties of this phenomenon

and thus organize the subject plan of speaking a foreign language. They can serve as a basis for expression and penetration into the content of the text. In general, denotation maps allow showing connections between phenomena, logic of events, to unite a large amount of data, to build a hierarchy of thoughts and, thus, serve for mastering and systematization of knowledge.

The denotation dictionary includes 18 professional topics with a system of training tasks aimed at the development of general competencies. The exercise should set a certain main goal - to learn, master, form certain mechanisms. It is important both the content of the exercise, what you need to learn, and learning activities to solve this educational and communicative task. Each topic includes a denotation map, where the terminology is systematized around the leading words-concepts and presented in a visualized and structured form. Training tasks are aimed at getting acquainted, studying, practicing pronunciation and writing professional terms. Each topic in the denotation dictionary has an audio track, which allows students to practice the correct pronunciation of terms. Thus, it gives students the opportunity to form the necessary knowledge of terminological vocabulary and master spelling skills, pronunciation and translation skills. Particular attention is given to control and self-control. When completing tasks, students must compare the result with the sample, make corrections and self-assess their effectiveness.

For better mastering of terms it is necessary to apply those methodical receptions which consider features of memory work which to a greater extent influence speed and durability of words memorization. The productivity of learning new words increases when presenting and memorizing vocabulary on the basis of semantically coherent text, with the inclusion of vocabulary in various language practices, with a meaningful way of memorization, with associative and hierarchical organization of lexical material in memory, with the inclusion of the motivating factor [3, p. 106].

A person's memory tends to forget about 50% of the information received after its first introduction. Given these data of psychology, the system of tasks for denotative vocabulary includes many training exercises during the first presentation

of lexical material to ensure the maximum number of repetitions of a new word. [4, p. 390]. Therefore, introducing students the professional terminology and improving its knowledge is a very hard job. Non-contextual exercises include nomination of subjects, grouping words according to certain criteria, translation of individual words from one language to another. Contextual exercises include memorizing and removing words from context or including them in context.

With the help of a specially developed system of exercises for the denotative dictionary, a stable reflex connection is established between the visual image and its verbal definition, which promotes the natural memorization of foreign words. When such a connection is established, then the perception of the word, which is a stimulus entering the brain, in the student's imagination automatically appears a visual image, as a reaction of the brain, which provides understanding of the word [5, p. 413]. The process of memorizing foreign terms becomes more interesting and stimulates further learning of a foreign language.

Denotation maps in the professionally-oriented e-learning of English can be used equally to present new information when students get their first idea of the topic, to introduce new vocabulary in the context of the topic and to acquire knowledge by creating and strengthening associative series. Visualization of concepts significantly enhances the effectiveness of memorizing professional vocabulary.

As the experience of professionally-oriented foreign language teaching has shown, denotation maps reveal the creative potential of students, help to perceive complex terminological material and develop several types of cognitive activities: speaking, attention, memory, imagination, etc. With the help of denotation maps, students can make a translation on a given topic, prepare messages, and use them as a support for a dialogue. In addition, denotation maps are suitable for group work and discussion.

Thus, the latest teaching aids by increasing the effectiveness of work provide new opportunities for the formation of communication skills, ensure the assimilation of educational material and its practical use in the process of professional communication.

REFERENCES:

1. Sergeeva T.V. VMT Mnemonics / T.V. Sergeeva // Kharkiv Autumn Marathon of Psychotechnologies: Proceedings of the Scientific and Practical Conference, (Kharkiv, October 28, 2017) / Ministry of Education and Science of Ukraine, KhNPU named after GS Frying pans [etc.]. - Kharkiv: Disa Plus Publishing House, 2017. - 320 p. - P. 106.

2. Orda O.F., Kushchenko Zh. L., Tikhonova M.E. Self-assessment as a means of self-control of students' cognitive activity // Pedagogical and age psychology. - 2019, №1, Vol.2 - P.93-96

3. Sergeeva T.V. Mnemonics L3MT / T.V. Sergeeva // Kharkiv autumn marathon of psychotechnologies: materials of scientific-practical conference, (Kharkiv, October 28, 2017) / Ministry of Education and Science of Ukraine, KhNPU named after GS Frying pans [etc.]. - Kharkiv: Disa Plus Publishing House, 2017. - 320 p. - P. 106.

4. Mento, A. J., Martinelli, P. & Jones, R. M. (1999). Mind mapping in executive education: Applications and outcomes. *Journal of Management Development*. 18(4). 390-416. <http://dx.doi.org/10.1108/02621719910265577>

5. Nesbit, J. C., & Adesope, O. O. (2006). Learning with concept and knowledge maps: A meta-analysis. *Review of Educational Research*, 76(3), 413-448.

**PERFORMANCE OF RIJCOSX APPROXIMATION IN MODELING OF
EXCITED STATE INTRAMOLECULAR PROTON TRANSFER**

Syetov Yevgen

Cand. Sci. (Phys.-Math.)

Oles Honchar Dnipro National University

Dnipro, Ukraine

Abstract: results of calculations of structure, vibrations, vertical transitions and features of potential energy surface in the ground and first excited states of an isolated molecule of 2-(2'-hydroxyphenyl)benzoxazole by density functional theory and time-dependent density functional theory in conventional approach and RIJCOSX approximation are considered. It is found that results obtained by the RIJCOSX approximation are close to those obtained by conventional approach for the properties of the ground state and vertical transitions. RIJCOSX approximation provides good correspondence of values for geometrical parameters and relative energies of the structures in the excited state. For calculated vibrations in the excited state the difference in frequency reaches 40 cm^{-1} and there are permutation of modes and difference in forms.

Keywords: density functional theory, electronic spectra, vibrational spectra, excited state intramolecular proton transfer, benzoxazoles

Density functional theory (DFT) and time-dependent density functional theory (TDDFT) methods are routinely used nowadays for calculations of properties of molecules and solids [1,2]. One of the most popular density functional used for the calculations of properties of organic molecules is a hybrid functional B3LYP [3]. Combination of 'resolution of the identity Coulomb approximation' (RI-J) and 'chain of spheres exchange' (COSX) approximation for treatment of the exchange part, proposed in [4] and implemented in the ORCA program suit [5,6] allows to speed up

the calculations with the hybrid functional. However, the approximated results deviate from the values obtained with ordinary DFT calculations.

2-(2'-hydroxyphenyl)benzoxazole (HBO) (Fig. 1) is an organic compound that exhibits excited state intramolecular proton transfer. In the ground state a molecule of HBO has enol structure with an OHN hydrogen bond (Fig. 1a). DFT calculations of infrared absorption spectra of HBO performed with the B3LYP functional demonstrate good correspondence with the experimental spectrum except the bands attributed to the out-of-plane vibrations that involve OH bond. Calculated frequencies and forms of these vibrations are found to be dependent on the basis set used [7].

Redistribution of electron density occurs in the molecule upon absorption of a photon that makes the keto structure with the O...HN hydrogen bond (Fig. 1b) to be energetically preferable in the excited state. Transition to the ground state in the keto structure causes luminescence with an anomalously large Stokes shift. In the ground state the proton shifts back to the oxygen atom restoring the enol structure. Calculations of the excited state with the TDDFT methods demonstrate good correspondence to experiments in absorption and luminescence wavelengths as well as enol-keto structure energy relation in the excited state [8]. In this paper we consider performance of the RIJCOSX in modeling of the excited state proton transfer in the isolated molecule of HBO. The aim of the study is to evaluate of the accuracy of the approximation and determine overall speedup for this type of calculations.

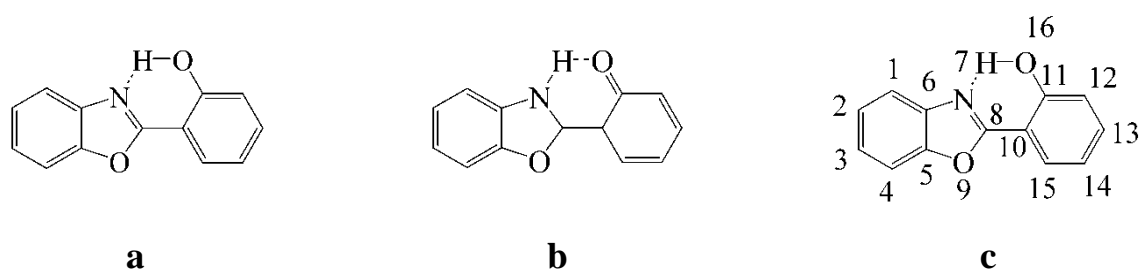

Fig. 1. Enol (a), keto (b) structures and atom numbering scheme (c) of molecule of HBO

The calculations were performed using the ORCA software package [5,6], the B3LYP functional [3], def2-SVP and corresponding auxiliary basis sets [9–11]. For

calculations with the RIJCOSX approximation, the default parameters were used, for calculations with the usual DFT (TDDFT) methods a larger grid for numerical integration (Grid6) was used. The criteria for the convergence of the self-consistent field equations were set TightSCF (10^{-7} Hartree) in both cases. The vibrations were calculated in harmonic approximation using analytical second energy derivatives for the ground state and numerical ones for the excited state. Optimization of geometrical parameters was performed initially with RIJCOSX. Then the obtained structures were taken as start for the conventional DFT optimization.

Ground State. There is no minimum for the keto structure in the ground state of the molecule of HBO. The geometrical parameters of the enol structure, calculated with the RIJCOSX approximation, are very close to those obtained by calculation with the conventional DFT method. Difference in bond lengths is small; the largest deviation is found for the C₁₁-O₁₆ (Fig. 1c) bond and is 10^{-3} Å. Difference in the values of dihedral angles does not exceed 0.02° . The largest deviation of the values of valence angles is found for the angles that determine the relative position of benzoxazole and phenolic fragments (O₉-C₈-C₁₀, N₇-C₈-C₁₀, C₈-C₁₀-C₁₁, C₈-C₁₀-C₁₅) and the magnitude is about 0.2° .

For most normal vibrations, the frequency deviation does not exceed 2 cm^{-1} , including for out-of-plane modes that involve the OH bond. Larger deviations are found for some stretching vibrations of CH bonds (up to 4 cm^{-1}) and stretching OH vibration (deviation of 9.5 cm^{-1}). For the intensities of the absorption bands, the deviation for most vibrations does not exceed 10%. A more noticeable deviation is found for several weak bands and is insignificant, because the accuracy of the intensities calculated by DFT methods allows only a semi-quantitative comparison with the experimental values. The energy of vertical transitions from the ground to the first five singlet excited states is underestimated by the RIJCOSX approximation in comparison with conventional DFT, however, the difference does not exceed 80 cm^{-1} . Oscillator strengths differ within 20 %.

Excited State. Two energy minima corresponding to the enol and keto structures are found in the first singlet excited state. The difference in energy of the

enol and keto structures is about 1380 cm^{-1} (RIJCOSX) and 1530 cm^{-1} (conventional). Energy of the transition state for the excited state proton transfer (energy barrier between the enol and keto structures) is 207 cm^{-1} (RIJCOSX) and 140 cm^{-1} (conventional). Minimum energy curves along OH stretching coordinates obtained by RIJCOSX in the ground and excited states are shown in Fig. 2. The values of energy for the points in the curve are underestimated by RIJCOSX within 35 cm^{-1} in the ground state and overestimated by about $1100 - 1500\text{ cm}^{-1}$ in the excited state.

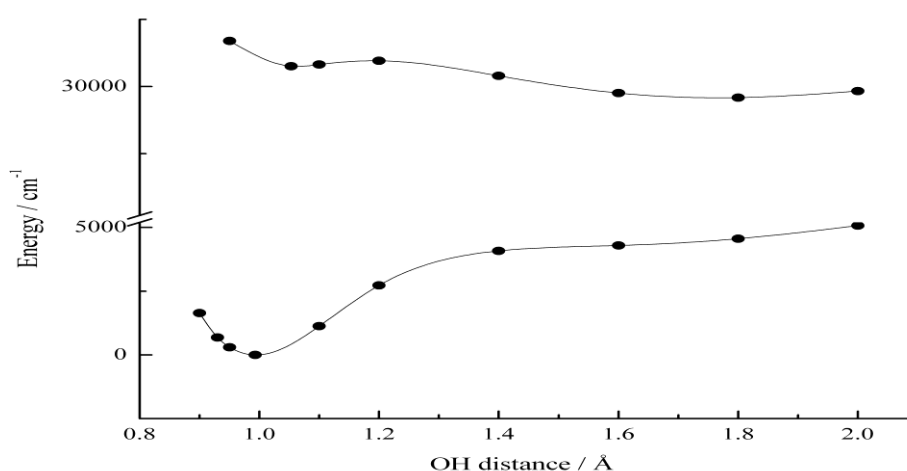

Fig. 2. Minimum potential energy curves along OH stretching coordinate in the ground and excited states of a molecule of HBO

The difference in geometrical parameters for the enol structure in the excited state is larger than in the ground state. The largest deviation in bond length is 0.01 Å for the C_8-C_{10} bond linking the benzoxazole and phenol moieties. The largest deviation in angle is found to be 0.5° for $C_8-C_{10}-C_{15}$. For the keto structure the difference reaches 0.018 Å for the N_7-C_8 bond and 1.2° for the $C_3-C_4-C_5$ angle. The largest deviation for dihedrals in the keto structure is 0.1° for $C_8-C_{10}-C_1-O_{16}$. The geometrical parameters of the transition state structures deviate by less than 0.023 Å in bond length and less than 0.83° in angles. Energies of vertical transitions from the first excited state to the ground state are estimated by RIJCOSX with deviations of about 1100 cm^{-1} for the enol and keto structures. The difference in energy of the vertical transitions is related to the deviation in the excited state. Nevertheless,

calculations by RIJCOSX performed on the structures, obtained by conventional TDDFT optimization, show that the large deviation is caused by difference in geometrical parameters rather than accuracy of energy of the vertical transitions. In this case of the same geometry the deviation is only 30 cm^{-1} for the enol and 8 cm^{-1} – for the keto structures. Calculated vibrational frequencies in the excited state are noticeably less accurate than in the ground state. The largest deviation for the enol structure is about 44 cm^{-1} and found for the in-plane mode with the calculated frequency of 2202 cm^{-1} (conventional DFT). Moreover, there is permutation for several modes with close frequencies. Conventional DFT yields vibrations at 482 and 484 cm^{-1} for the enol structure, the similar modes obtained by RIJCOSX demonstrate frequencies of 486 and 484 cm^{-1} . Frequency permutation is found also for modes 904 and 910 cm^{-1} , they become vibrations at 902 and 898 cm^{-1} . For the keto structure the deviation reaches 40 cm^{-1} , there is permutation of the modes and even noticeable difference in form for a number of vibrations.

The most time-consuming calculations are computations of vibrations in the excited state. The RIJCOSX approximation provides acceleration by about 1.5 times for this type of calculations. Analytical calculations of vibrations in the ground state are accelerated by about 3.5 times, calculations of vertical transitions – by about 2 times.

REFERENCES

1. Sholl, D. S. Density functional theory: a practical introduction / D. S. Sholl and J. Steckel. – Hoboken, New Jersey: John Wiley & Sons, 2009. – 256 p.
2. Escudero, D. Time-Dependent Density Functional Theory: A Tool to Explore Excited States / D. Escudero, A. D. Laurent, D. Jacquemin // Handbook of Computational Chemistry / Ed. by J. Leszczynski et al. – Springer International Publishing Switzerland, 2017. – P. 927 – 961.
3. Becke, A. D. Density-functional thermochemistry. III. The role of exact exchange / A. D. Becke // J. Chem. Phys. – 1993.– Vol. 98. – P. 5648 – 5652.

4. Neese, F. Efficient, approximate and parallel Hartree–Fock and hybrid DFT calculations. A ‘chain-of-spheres’ algorithm for the Hartree–Fock exchange / F. Neese, F. Wennmohs, A. Hansen, U. Becker // *Chem. Phys.* – 2009. – Vol. 356. – P. 98–109.
5. Neese F. The ORCA program system / F. Neese // *WIREs Comput. Mol. Sci.* – 2012. – Vol. 2. – P. 73–78.
6. Neese F. Software update: the ORCA program system, version 4.0, / F. Neese // *WIREs Comput. Mol. Sci.* – 2017. – Vol. 8. – P. e1327.
7. Syetov, Y. Infrared spectra of the benzoxazoles exhibiting excited state proton transfer / Y. Syetov, A. Vdovin // *Vib. Spectrosc.* – 2010. – Vol. 53. – P. 146–150.
8. Syetov Y. TDDFT calculations of electronic spectra of benzoxazoles undergoing excited state proton transfer / Y. Syetov // *J. Fluoresc.* – 2013. – Vol. 23. – P. 689–696.
9. Weigend, F. Balanced basis sets of split valence, triple zeta valence and quadruple zeta valence quality for H to Rn: Design and assessment of accuracy / F. Weigend and R. Ahlrichs // *Phys. Chem. Chem. Phys.* – 2005. – Vol. 7. – P. 3297 – 305.
10. F. Weigend, Accurate Coulomb-fitting basis sets for H to Rn / F. Weigend // *Phys. Chem. Chem. Phys.* – 2006. – Vol. 8. – P. 1057–1065.
11. Hellweg, A. Optimized accurate auxiliary basis sets for RI-MP2 and RI-CC2 calculations for the atoms Rb to Rn / A. Hellweg, C. Hattig, S. Hofener and W. Klopper // *Theor. Chem. Acc.* – 2007. – Vol. 117. – P. 587–597.

**ПРОБЛЕМАТИКА РОЗВИТКУ ДВОСТОРОННІХ ВІДНОСИН МІЖ
УКРАЇНОЮ ТА ПОЛЬЩЕЮ**

Volkivskiy Mykola

Postgraduate student,

Department of Political Science of

Taras Shevchenko National University of Kyiv,

Kyiv, Ukraine

Rohova Anna

Student of Taras Shevchenko

National University of Kyiv,

Kyiv, Ukraine

Oliinyk Artem

Student of Taras Shevchenko

National University of Kyiv,

Kyiv, Ukraine

Анотація: Важливість розвитку та подальшого якісного зміцнення двосторонніх польсько-українських відносин є запорукою стабільності та взаємного потенційного зростання держав у економічних, політичних, дипломатичних, культурних та інших вимірах. Проблемні та контроверсійні питання, що постали поміж нашими націями, зумовлюються багатоманітною динамікою соціокультурних, етноконфесійних та політико-історичних аспектів спільної континентальної історії, що однак не повинно стати реальною обструкцією перед налагодженням міжнаціонального діалогу. Ми переконані, що поліпшення міжнаціональних взаємин матиме найбільший довгостроковий ефект у разі пріоритетного налагодження ситуації у гуманітарній і культурній сферах, а також визнаємо необхідність темпоральної паралельності у реалізації проєктів інших галузей.

Ключові слова: Розвиток, Польща, Україна, міжнародні відносини

Найбільш болючим елементом двосторонніх відносин між Україною та Польщею станом на сьогодні, є дискусійний характер формування історичної пам'яті у народів двох держав, який, на превеликий жаль, відображається також на особливостях економічних відносин, тому що тісно пов'язане з офіційними заявами провідних політичних діячів Польщі.

Найбільш хрестоматійним прикладом стала заява міністра закордонних справ Республіки Польщі Вітольда Вашиковського: “Україна не увійде до Європи з Бандерою”. Подібні заяви такого рівня свідчать про яскраво виражену політично забарвлену риторику Варшави, яка стосується майбутнього України в Європі. Особливо враховуючи класичний образ Польщі як “адвоката України в Європі.”

Непорозуміння стосовно історії свідчить про Показово, що станом на сьогодні досі не створено документу, який би зміг на міждержавному рівні подолати давні історичні образи та стереотипи, які часто відчутно відрізняються у наративах України та Польщі. За словами авторів наукової монографії “Українсько-польські відносини в умовах гібридних загроз безпеці”: “.відмінності в оцінці історичних подій суттєво гальмують розвиток двосторонніх відносин, особливо в рамках формули стратегічного партнерства.

Не можна виключати також впливу на цей процес зовнішнього чинника, а саме — російського, зацікавленого у дестабілізації та послабленні позицій значимих країн Центрально-Східної Європи відповідно до принципу “розподіляй і володарюй”. Тому оптимальним рішенням є акцентування уваги більше на академічній площині подібних дискусій, ніж на міжнародному політичному полі. З цією метою можна створювати спільні освітні-онлайн проекти на кшталт Prometheusa, Coursera, Khan Academy та подібних до них (з гуманітарним спрямуванням), в якому залучати політично незаангажованих фахівців з Польщі та України (роблячи двомовний переклад та субтитри. Можна зробити англійську версію для охоплення), які б популяризували

історію, що об'єднує (для цього необхідно створювати спільні майданчики для дискусій між фахівцями з метою пошуку спільних елементів у минулому).

Варто всебічно інтегрувати енергетичні системи обох країн, що, в свою чергу, призведе до налагодження місцевої інфраструктури, транспортної системи та створення нових робочих місць.

Також доцільно було б розвивати місцеві домогосподарства за рахунок спільної диверсифікованої розробки (створення виробничих потужностей як в Польщі, так і в Україні зі зручною спільною логістикою) та широкого залучення біореакторів для переробки сільськогосподарських відходів в метан, який дозволить не лише утилізувати відходи, а також виробляти тепло для опалення домівок та живити електрогенератори. Для цього необхідно максимально залучати державні апарати та регулятори для встановлення льготних тарифів, як зробила свого часу Німеччина та Данія.

Доцільно навести прогнози Міжнародного енергетичного агентства стосовно порівняльної ефективності майбутнього державних електростанцій та домашніх господарств: “Огляд світової енергії” передбачає, що навіть при втіленні альтернативного сценарію (згідно з яким національні уряди з усіх сил будуть наполягати на енергозбереженні) до 2030 року на великі електростанції все рівно буде припадати близько 50% знову збудованих об'єктів по виробництву електроенергії, в той час як на місцеву енергетику — лише 20%”. Тому розвиток зазначеної галузі є перспективним у глобальному розрізі, але при умові налагодженої системи оподаткування та кооперації між потенційними виробниками на території України та Польщі (що передбачає чітко прописані міжурядові регуляторно-юридичні механізми).

Вибір таких проектів (вже існуючих) у взаємних відносинах, які підкреслюють гармонійну співпрацю та взаємні вигоди як для Польщі, так і для України. У цій галузі видається необхідним врахувати становище працівників з України та їх вплив на розвиток польської економіки, також в контексті труднощів, спричинених пандемією коронавірусу.

Одним з найяскравіших прикладів ефективної польсько-української співпраці є так званий Польсько-Український Міст для Стартапів (PUSB – Poland – Ukrainian Startup Bridge) — неприбуткова організація, яка продукує спільну платформу для пошуку інвестицій, спрямованих на стартапи в різних галузях.

Іншим проектом вартим уваги є польсько-українська фундація співпраці ПАУСІ. Згідно з інформацією на офіційному сайті: “З 1999 року ПАУСІ спрямовувала свою діяльність на передачу Україні успішного досвіду Польщі в переході до ринкової економіки та побудови демократичного громадянського суспільства. Місією Фундації ПАУСІ є розвиток спроможності України інтегруватись до європейських та євроатлантичних структур через запровадження європейського та, зокрема, польського досвіду в Україні, а також інтенсивний транскордонний обмін знаннями та досвідом у ключових сферах, що впливають на розвиток людського капіталу та формування громадянського суспільства.”

Огляд можливих спільних дій у сфері протидії розширенню т. зв. “Російського миру”. Принаймні 3 пропозиції, які можуть бути прикладом гармонійної співпраці між Україною та РП. Насамперед, варто робити особливий акцент на кібербезпеці. Спільні зовнішні загрози дають змогу обмінюватися власним досвідом з союзником та стратегічним партнером. Можна створити тримовний : польський, український та англійський сайт подібний до Belingcat, але локального рівня в якому би проводилася спільна аналітика стосовно пропаганди та дій Кремля.

Труднощі у форматі нашої співпраці полягають у надмірній заполітизованій риториці на тему історичної спадщини. Складні, резонансні події ХХ і попередніх століть мусять бути нам уроками для побудови іншого майбутнього, але не ланцюгом, що обмежує край нашого світу. Ми переконані, що діалог має початися не на площах чи трибунах із картинками та політичними гаслами, а навпаки – на базі польсько-українського інституту чи іншого майданчика, де слово матимуть усі: науковці, політики, очевидці,

представники громадянського суспільства, молодь. Врешті-решт, ми маємо почути молодь. Змушені визнати, що публікація різноманітних книг, монографій, створення фільмів та іншого не позбавлено ідеологічного підтексту, що лише завдає шкоди діалогу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ:

1. Waszczykowski: Ukraina nie wejdzie do Europy z Bandera. Polski ambasador musiał się tłumaczyć [Електронний ресурс]. - Режим доступу до ресурсу: <https://wiadomosci.dziennik.pl/polityka/artykuly/553637,witold-waszczykowski-ukraina-bandera-unia-europejska.html>

2. Українсько-польські відносини в умовах гібридних загроз безпеці / [Балюк В. та ін.]; наук. ред. Валентина Балюка, Миколи Дорошка; Ін-т міжнар. відносин Київ. нац. ун-ту ім. Т. Шевченка, Ф-т політології Ун-ту Марії Кюрі-Склодовської в Любліні, Центр Сх. Європи УМКС за співпраці з Пол. Ін-том у Києві. — Київ: Ніка-Центр; Люблін: Видавництво УМКС, 2019. — С. 125

3. Будущее. 50 идей, о которых нужно знать. - Пер. с англ. Ш. Мартыновой. - М.: Фантом Пресс, 2014. - С. 49

4. Фундація ПАУСІ [Електронний ресурс]. - Режим доступу до ресурсу: <https://pauci.org/ua/foundation>

UDC: 378:615:658.8

**DESIGN OF INTRODUCTION OF TECHNOLOGIES AND EDUCATIONAL
INNOVATIONS IN PROFESSIONAL TRAINING OF MASTERS OF
PHARMACY IN UNIVERSITIES IN CENTRAL AND EASTERN EUROPE**

Voskoboynikova Halyna L.

Dovzhuk Victoria V.

Konovalova Ludmila V.

Bogomolets National Medical University

Pushkinska St. 22. Kyiv, Ukraine

Theoretical substantiation of introduction of technologies and educational innovations in preparation of masters of pharmacy in universities includes the analysis of experience of scientific and pedagogical activity and the organization in system of professional training of masters of pharmacy in universities of the countries of Central and Eastern Europe, the systematic analysis of pedagogical experience Cracow Academy named after Andrzej Fritz Możewski, Jagiellonian University, Karol Marcinkowski Medical University of Poznan, Poland, University of Vienna, Austria, University of Ghent, Belgium, Sorbonne, Paris, University of Paris-Descartes, University of Montpellier-University, University 1: Capitol; 2: Le Miray; 3: Paul Sabatier; University of Cannes-Normandy, France; Alexander and Wilhelm Humboldt University of Berlin, Free University of Berlin, University of Cologne, University of Stuttgart, Germany; University, Czech Republic; University of Bologna, University of Rome la Sapienza, University of Padua, University of Salerno, Italy; University of Salamanca, Spain; Cambridge University, Oxford University, UK; University of Basel, Switzerland, etc. experience of the International Alliance of Research Universities (IARU)) theoretical and experimental study of theoretical and methodological foundations of professional training of masters of pharmacy in EU universities, comparative analysis in universities of Central and Eastern Europe and scientific justification of their integrated implementation in

universities Ukraine, holding scientific and practical conferences, round tables online, webinars with special departments of pharmaceutical training [1–5].

The theoretical and systematic analysis became the basis for the design [6–8], development and integrated implementation of the model of professional training of masters of pharmacy in universities of Central and Eastern Europe in higher education institutions of Ukraine, pedagogical experiment, monitoring the effectiveness of implementation.

Experimental classroom and distance learning was conducted on-line. To improve the educational process of professional training and the formation of professional competence of future masters of pharmacy by means of innovative educational technologies in the context of European integration changes developed and concluded scientific and methodological support for remote access and on-line training of students using remote access platform and developed portfolio of scientific and methodological complexes in accordance with integrated curricula of professional disciplines of master's training on the basis of the implemented model of integrated educational process of training future masters of pharmacy in universities of Central and Eastern Europe in the process of forming professional competence of future masters of pharmacy in European integration processes in medical and classical universities of Ukraine.

In the process of experimental training on-line using a remote access platform used an interactive method and interactive learning technologies: interactive lectures-discussions, situational modeling using cases for differential diagnosis of professional competence levels of future masters of pharmacy, as well as video conferences for final thematic seminars.

The design and implementation of the training cycle of professional competence in the system of professional training of masters of pharmacy is integrated and includes training seminars, discussions on the results of independent work and individual projects of students in management and marketing in pharmacy, supporting the use of industry and educational innovations. interactive methods in the experimental implementation of modernization changes in student learning.

In the system of professional training of future masters of pharmacy, we have implemented new approaches and carried out step-by-step monitoring and differential assessment of the formation of professional competence of future masters of pharmacy in universities using interactive situational modeling technologies, application of test packages to assess the level of theoretical knowledge, the effectiveness of which allows you to establish the level of professional competence.

Step-by-step monitoring and differential assessment of the formation of professional competence of future masters of pharmacy in universities was carried out in the process of modular control measures of professional pharmaceutical disciplines based on solving cases of problematic model situations of future professional activity of masters of pharmacy.

The results of the step-by-step monitoring of the differential assessment of the levels of professional competence of future masters of pharmacy in the experimental group of freelance students using five cases of readiness for the implementation of professional competencies.

According to the results of step-by-step monitoring of differential assessment of levels in the process of pedagogical experiment in the experimental group of students established a positive dynamics of professional competence of future masters of pharmacy: reproductive level - the number of respondents decreased by 28%; functional level - increased by 10%; productive level - increased by 10%; creative level - 8%.

To determine the effectiveness of the organization of experimental training conducted on-line, the analysis of the effectiveness of solving cases of model professional situations, test control of student achievement and qualimetric questionnaires. The use of qualimetric questionnaires provided an opportunity to feedback with respondents and compare test results with the results of self-assessment of student achievement.

Comprehensive diagnosis of the level of professional competence of students, readiness to implement professional competencies based on the results of the formative experiment is based on test control, qualimetric questionnaires, as well as

the results of assessing the quality of individual case tasks as an indicator of quality professional characteristics in experimental groups of students. distance learning.

According to the results of experimental training, the positive dynamics of students' academic achievements in the Free Economic Zone was established and the effectiveness of implementing the model of integrated educational process of training future masters of pharmacy in universities of Central and Eastern Europe and in Ukraine in the context of European integration was confirmed.

In the experimental groups of students of stationary (classroom) form of education, the qualitative indicator increased by 14.96% ($p < 0.05$); the average score on the results of assessing the quality of individual case tasks as an indicator of qualitative professional characteristics in experimental groups of students of distance (distance) form of education increased by 12.85% ($p < 0.05$).

REFERENCE

1. Distance learning as a modern educational technology Materials of the internship webinar on March 31, 2017. URL: http://www.vtei.com.ua/images/VN/31_03.pdf
2. Erasmus Programme for Student and Staff Exchange in the EU. [(accessed on 5 February 2018)]; Available online: <https://info.erasmusplus.fr/>
3. FIP and WHO move forward in developing pharmacy education / Anderson C., Bates I., Beck D. et al. *International Pharmacy Journal*. 2008. Vol. 1, № 8. P.3-5.
4. La Sapienza nelle top 200 della QS World University Ranking 2021/ URL: <https://www.uniroma1.it/it/notizia/la-sapienza-nelle-top-200-della-qs-world-university-ranking-2021>
5. Lutaieva T., Fesenko V., Alokhina N. Role of intercultural communications in implementation of innovations in higher education: historical and pedagogical aspects. *European Humanities studies: State and society*. 2017. № 1. P. 140-153.

6. Nemeth B., Piniashko O. MCDA application in Central and Eastern Europe: selection of the most important criteria based on examples. Value in Health. 2016. ISPOR 19th Annual European Congress Research Abstracts, October 29-November 2, 2016, Vienna, Austria. V. 19, №7. P. 471.

7. Voskoboinikova H., Dovzhuk N., Dovzhuk V., Konovalova L. Implementation of relevant pharmaceutical practices in the master training in university education of the European Union and Ukraine to improve professional adaptation of future protectors. *Modern Science – Moderní věda*. Ind. Copern. Praha: Nemoros, 2017. №3. C. 77–82.

8. Voskoboinicova G., Voskoboinicov S., Dovzhuk V., Melnyk S., Rudyk A., Stupak D. Organization of distance education based on pedagogical innovation and technologization of educational processes in the master training system in conditions of university education. «*Modern Science. Business and Education*». 2018. Vol. XI. Warn: UME, 2018. C. 72 –77.

**ABDOMINAL TUBERCULOSIS: DIFFICULTIES IN SYMPTOM
ASSESSMENT AND DIAGNOSIS**

Yevstihnieiev Ihor Volodymyrovych

c.m.s., assistant

State Institution “Dnipropetrovsk medical
academy of the Ministry of the Ministry
of Health of Ukraine”

Abstract. The article discusses the main problems of abdomen tuberculosis (AT), identifies the features of the clinical course. With this disease, there are no pathognomonic clinical symptoms, and a specific process can be combined with nonspecific diseases of the abdominal organs.

Key words: abdominal tuberculosis, clinical symptom, diagnostics, extrapulmonary tuberculosis, mycobacterium tuberculosis

In developing countries, the proportion of detected extrapulmonary (EP) tuberculosis (TB) is significantly lower in relation to pulmonary TB than in developed countries. These results are due to the higher level of early diagnosis and financial resources.

The term AT assumes a specific lesion of the gastrointestinal tract, mesenteric and retroperitoneal lymph nodes, peritoneum, liver, spleen, pancreas, and pelvic organs. The nonspecificity of symptoms at the onset of the disease leads to late diagnosis with the development of complications, disability [1, p. 2005]. In a complex epidemiological situation, an important task is to identify ET among the contingent with risk factors.

The social significance of AT is determined by the predominant lesion of young patients, especially women of reproductive age after childbirth and abortion.

Organs with a significant amount of lymphoid elements (lymph nodes, terminal ileum, cecum) are more often affected [2, e17652].

The defeat of the mesenteric lymph nodes is accompanied by the appearance of pain that does not depend on food intake or bowel movements. Lymph nodes are located mainly along the mesentery, and pain is more often observed after physical exertion, changes in body position and are aching in nature [3, 683]. Specific mesenteric adenitis can lead to peritonitis with perforation of the lymph node with symptoms of peritoneal irritation.

AT of the intestine is manifested mainly by lesions of the terminal ileum and cecum. Also involved are mesenteric lymph nodes in the ileocecal region. Disturbed by aching pains in this part of the abdomen, alternating diarrhea and constipation [4, p. 401]. As the disease progresses, the appearance of intestinal strictures and fistulas, constipation predominates, symptoms of intestinal obstruction progress. In patients, manifestations of intoxication syndrome are determined [5, p. 2029].

With AT, fever is more often combined with abdominal pain, sweating, alternating constipation and diarrhea, and weight loss. Also, fever can be combined with the development of ascites with the absence of symptoms of cirrhosis of the liver and the presence of abdominal pain.

Acute forms of AT are differentiated from acute appendicitis; with the development of peritonitis and the presence of risk factors and an epidemiological history, the tuberculous process is excluded [6, p. 79]. Chronic forms of AT are often accompanied by symptoms of enterocolitis and mesenteric adenitis.

Difficulties in the diagnosis of AT are mainly due to the simultaneous presence of a nonspecific inflammatory process [7, p. 35]. In the debut of Crohn's disease and tuberculous ileotiflitis, the endoscopic manifestations are very similar in these diseases, as well as in yersiniosis and campylobacter ileotiphilitis. False negative results of the polymerase chain reaction in the study of biopsy specimens are more often determined as structural fibrotic changes progression and in immunosuppressed patients [8, p. 45].

The method of laparoscopy makes it possible to identify tuberculous lesions of the peritoneum (tuberculous tubercles in the form of millet grains), lesions of mesenteric lymph nodes, including calcifications, strictures, fistulas, intestinal constrictions. Calcifications can cause prolonged aching pain and have to be removed by endoscopic methods [9, p. 77].

Thus, in modern conditions, there is a pathomorphosis of the tuberculous inflammatory process with the adaptation of the pathogen to the changed conditions. The incidence is increasing with the presence of widespread and generalized forms during mass migration of the population, an increase in HIV infection, including among people who use drugs and with uncontrolled sexual behavior. The symptoms of AT are disguised as chronic inflammatory processes of the abdominal organs, and can be combined with them. AT progresses against the background of the use of immunosuppressants in the treatment of autoimmune and oncological diseases, which requires timely consultation with a phthisiatrician and correction of treatment.

REFERENCES

1. Sato R, Nagai H, Ten cases of gastrointestinal tuberculosis which were initially misdiagnosed as inflammatory bowel disease. *Intern Med.* 2019 Jul 15; 58(14): 2003-2008.
2. Shen Y, Ma HF, Yang YL, Guan JL. Ulcerative intestinal tuberculosis case as a complication of treatment by infliximab for intestinal Behcet's : a case report. *Medicine (Balt[more]).* 2019 Oct; 28(43): e17652.
3. Chien K, Seemangal J, Batt J et al. Abdominal tuberculosis: a descriptive case series of the experience in a Canadian tuberculosis clinic. *Int J Tuberc Lung Dis.* 2018 Jun 01; 22(6): 681-685.
4. Watermeyer G, Thomson S. Differentiating Crohn's disease from intestinal tuberculosis patients at presentation with tissue granulomas. *S Afr Med J.* 2018 Apr 25; 108(5): 399-402.

5. Rodrigues-Takeuchi SY, Renjito ME, Medina FJ. et al. Tuberculosis pathophysiology and imaging *findings*. *Radiographics*. 2019 Nov-Dec; 39(7); 2023-2037.
6. Kruglyakova IV, Kruglyakova SV. Abdominal tuberculosis in the general physician practice. *Bulletin*. 2018; 67: 77-82 (in Russian).
7. Barkanova DN, Gagarina SG, Kaluzhenina AA, Popkova NI. Tuberculosis of the lungs and gastrointestinal diseases. *Lekarstvennyy vestnik*. 2015; 9(2): 33-38 (in Russian).
8. Barkanova ON, Kaluzhenina AA, Gagarina SG, Popkova NI. Questions of the clinic and diagnosis tuberculosis of the liver and spleen. *Lekarstvennyy vestnik*. 2015; 9(2): 43-47 (in Russian).
9. Savonenkova IN, Aryamkina OI. Comorbidity of the upper gastrointestinal tract in tuberculosis. *Ulyanovsk Medico-Biological Journal*. 2016; 1: 75-79 (in Russian).

ANALYSIS OF FIRE PROTECTION CLADDING METHODS FOR WOODEN BEAMS

Zmaha Yana

Candidate of Technical Sciences, lecturer

Zmaha Mukolay

Postgraduate

Cherkasy Institute of Fire Safety named

after Chornobyl Heroes of National

University of Civil Defense of Ukraine

c. Cherkasy, Ukraine

Abstract. This article examines the assumptions made about the various facing methods of fire protection of wooden beams, in the first case, the protection of OSB - boards, and the second - facing with refractory plywood made of impregnated veneer. This issue is in the spotlight as wooden structures are increasingly used in modern construction, while a number of issues remain unresolved regarding the increase in fire resistance and the class of structures. Accordingly, we conducted fire tests using a standard temperature curve by two methods, for identical samples made of pine beams, to determine the depth of charcoal.

Keywords: fire tests, fire proofingcoating material, fire proof, fire-retardant facing, fire resistance.

1. Introduction

According to DBN B 1.1-7-2016 [1, p. 5], the degree of fire resistance of buildings depends on its purpose, conditional height, floor area within the fire compartment and the material I use in construction. According to this source [1, p. 25], defined the general requirements for calculation methods for assessing the fire resistance of building structures. Which have the following steps:

1. -determination of temperature regimes;
2. - calculation of temperature rise in building structures;
3. -calculation of mechanical work of a structural system.

Therefore, we have a problem of determining the temperature of the impact on wooden structures with certain methods of cladding.

2. Literature review and purpose of research

This research challenges, different times involved: Belikov A.S, S.V Zhartovskoho, WhiteR.H., LieT.T., Shnalya T.N, Pozdeyev S.V, Harmathy T. The existing views on this issue can be classified so that there is a constant improvement of fire-retardant materials, improving their quality properties, so the relevance of the study of compliance with the degree of fire resistance of structures.

At the same time, there are a number of unexplored indicators of the dependence of the degree of charring on the exposure time and the method of protection. The purpose of the article is to compare the changes in the geometric parameters of the charring zone of wooden beams depending on the method of fire protection at standard temperature as a scientific basis for determining the most effective method of fire protection for wooden beams.

The formulated goal requires the solution of a number of specific tasks:

- 1) to analyze the method of experimental study of the behavior of wooden beams with fire-retardant cladding with fire-retardant plywood and OSB-boards;
- 2) to analyze the changes in the geometric characteristics of the charring zone of wooden beams.

3. Basic theoretical provisions for the calculation

The method of fire protection by facing provides protection of beams at the expense of increase of fire resistance of materials by which facing occurs. We considered two types of materials: OSB-boards and fire-retardant plywood boards which have rather small weight, are easy to install, can be impregnated with various fire-retardant connections and leave structure of wood which bears also a decorative component.

To determine the fire safety of the material, the classification according to the degree of flammability according to GOST 30244-94 [2, p. 4] is used.

Class G-1 (low-flammability). Materials with a degree of damage to an area of not more than 65% with a degree of destruction of not more than 20%. The temperature of the flue gases during combustion does not exceed 135 degrees. Drops of melt are not formed. Class G-2 (moderately flammable). A group of materials whose degree of damage during combustion is not more than 85%, the degree of destruction does not exceed 50%, and self-combustion is a maximum of 30 seconds. Flue gas temperature - up to 235 degrees. The formation of drops of molten material is unacceptable.

Class G-3 (normally combustible). Combustibility characteristics are similar to class G-2 - with a difference in self-combustion (300 seconds) and flue gas temperature (450 degrees). Class G-4 (highly flammable). Materials of this class have a degree of damage to the area during combustion of more than 85%, the degree of destruction is more than 50% percent, and self-combustion - more than 300 seconds. The flue gas temperature exceeds 450 degrees.

To identify patterns, it is necessary to analyze the distribution of plywood by purpose:

- depending on the appearance of the veneer - on varieties;
- by the degree of water resistance of the adhesive joint - by brand: FSF - plywood of high water resistance; FC - waterproof plywood;
- according to the degree of mechanical surface treatment - unpolished (NSh), polished on one side - (Sh1), polished on two sides - (Sh2);
- for environmental safety (for formaldehyde content) - for emission classes;
- depending on the outer layers of peeled veneer (E - elite, I, II, III, IV - for deciduous species; Ex, Ix, IIx, IIIx, IVx - for conifers) plywood is divided into varieties.

We conducted a series of experiments on a standard temperature curve for a 10 mm fire-retardant facing layer of fog-protective plywood and OSB. The results are

highlighted in Table One and Figure 1 shows the samples after the tests. To determine the fire resistance class of wooden beams, the results of the depth of the coal cover of the wooden beam were obtained after fire tests according to the standard temperature regime.

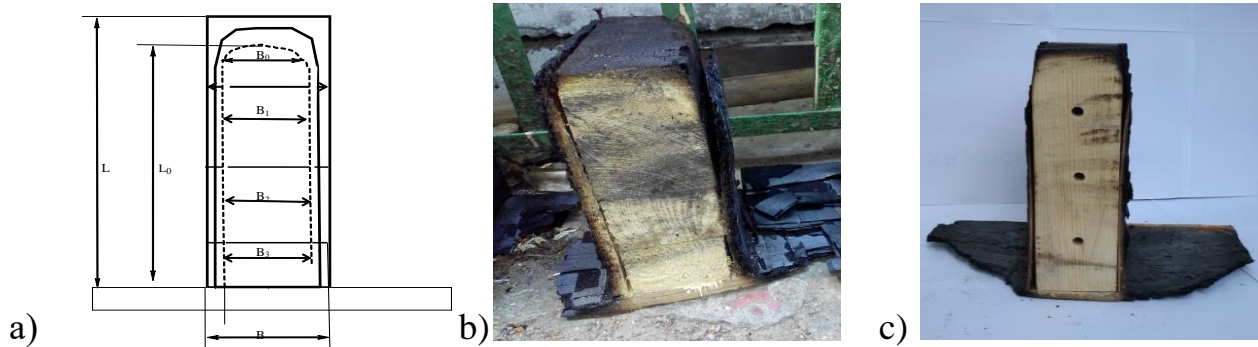

Fig. 1. Schematic representation of the measurement areas on the sample: L - length of the sample before the test begins; L0 is the length of the charred portion of the sample; L1 - sample length after fire test; Bs0, Bs1, Bs2, Bs3 - width at each fragment of glued bar after fire test; B is the width of the specimen prior to the fire test a) schematic view; b) specimen with lining OSB-boards; c) specimen with lining fireproof plywood.

Table 1

The value of the thickness of the charcoal layer

	Sample number	Time exp, min	B ₀ MM	B ₁ MM	B ₂ MM	B ₃ MM	B MM	L ₀ MM	L MM	
With layer OSB-boards 10 mm	1 1.1. 1.2. 1.3.	15	70	70	70	63	70	242	250	
			70	70	70	61	70	243	250	
			70	70	69	61	70	244	250	
		2.1. 2.2. 2.3.	30	52	53	49	44	70	230	250
				56	54	52	43	70	235	250
				56	53	50	42	70	234	250
		3.1. 3.2. 3.3.	60	51	46	45	28	70	205	250
				49	48	47	26	70	207	250
				52	49	46	27	70	206	250
With layer Fireproof plywood 10 mm	1 1.1.1 1.2.1 1.3.1	15	70	70	70	64	70	243	250	
			70	70	70	62	70	244	250	
			70	70	70	62	70	245	250	
		2.1.1 2.2.1 2.3.1	30	56	54	50	45	70	231	250
				56	55	54	44	70	236	250
				56	55	53	43	70	235	250
		3.1.1 3.2.1 3.3.1	60	51	48	44	28	70	206	250
				49	46	42	27	70	208	250
				52	49	45	29	70	207	250

4. Conclusions

Thus, we determined the temperature distributions in cross section of a wooden beam fragment, which was tested using recommendations containing an appropriate standard for the calculation methods of fire resistance of timber structures. The calculation results allow us to determine the effective method of fire protection.

REFERENCES

1. DBN V. 1.1.7(2016) *Fire safety of construction sites*. (Kyiv: Gosbud Ukraine)
2. GOST 30244-94 Building materials. Flammability test methods

ПСИХОЛОГІЯ БРЕХНІ

Александров Юрій Васильович

к.псих,н. доцент

Харківський національний
університет внутрішніх справ
м. Харків, Україна

Анотація: В статті розкривається поняття брехні. Розглядається проблема та деякі психологічні аспекти брехні. Також проведено аналіз поглядів деяких вчених та науковців на цю існуючу проблему людства.

Ключові слова: брехня, моральна брехня, виправдана брехня, замовчування та викривлення.

Брехня, проблема брехні, психологічні аспекти брехні – ці проблеми завжди займали важливе місце в соціальному житті і свідомості простих людей, науковців і дослідників. Ця проблема розглядалася ще в античні часи відомими філософами Аристотелем, Платоном. Ще древні знали про існування «хорошої брехні», добросовісного обману, включаючи брехню умовчанням. Причому Платон, наприклад, пов'язував таку брехню з можновладцями. Так званий добросовісний обман може бути виражений брехнею умовчанням. Вони намагалися з'ясувати сутність брехні та обману й у морально-психологічних аспектах цих явищ, розробити рекомендації, що перешкоджають поширенню брехні.

Брехня отримала теоретичне осмислення у філософсько-етичних і релігійних навчаннях, в таких науках, як етика, логіка, психологія, соціологія. Однак, тим не менш, до цих пір вона ще недостатньо вивчена. Можна сказати, що брехня проникла в усі сфери людського буття. Сьогодні немає такого виду соціальної діяльності, де б не зустрічався обман, - вважають більшість сучасних

дослідників феномена брехні (П.Екман, Г. Штайнер, Н. Смелзер, І. Кант, Є. Спірица, Ю. Холодний та інші). Не оминули увагою цю проблему і такі відомі всьому світу дослідники, як К. Юнг, А.Р. Лурія, С.Аша, Е. Гоффман, М. Аргайл. Інтерес до цієї теми не ослаб і до сьогодні.

Ми вважаємо, сьогодні мало хто сумнівається в тому, що проблема дослідження брехні і ставлення до неї сучасної людини вельми актуальна. Це такий феномен з яким люди доволі часто зустрічаються в своєму житті. Вічна проблема людської щирості, обману і брехні не раз ставала предметом обговорення в художній літературі, філософії, соціології та психології. Можна виділити кілька типів брехні. Це брехня елементарна, корислива, як засіб досягнення егоїстичних цілей, брехня безкорислива та брехня зі співчуття і, нарешті, брехня соціальна, яка затверджується нерідко як борг. Така брехня, на відміну від нічим не прикритої правди, нібито підтримує суспільство, цивілізацію від розпаду і загибелі.

Зарубіжний психолог П. Екман вважає, що не всякий обман повинен бути обов'язково викрито. Таким чином, виявляється ще один феномен - моральна брехня.

Брехня є соціально дозволеною, люди діють в рамках певних соціальних норм, які узаконюють їх обман. У таких випадках, як правило того хто бреше не мучають докори сумління, якщо, звичайно, він упевнений, що це робиться для користі. До такої брехні можна віднести «медичний обман». Такий різновид брехні, на думку багатьох лікарів, виправдана стверджує П. Екман [1. с. 52]. Брехня – суперечливий, багатоплановий, вкрай заплутаний психологічний феномен, що вимагає глибокого, детального вивчення. Суспільна практика показує, що брехня, обман і неправда є неминучими соціально-психологічними компонентами життєдіяльності людини в суспільстві.

Брехня – феномен спілкування, сутність якого в навмисному викривленні дійсного положення речей [2, с. 195].

Пол Екман писав, що існує дві основні форми брехні: замовчування та викривлення. При замовченні брехун скриває істинну інформацію, але не надає

брехливої. Замовчування полягає в тому, що при повідомленні про деяку подію той, хто говорить, замовчує про який-небудь суттєвий, але не вигідний для нього факт. При викривленні брехун проводить деякі дії і не тільки приховує правду, а і надає брехливу інформацію [3, с. 8].

Неможливо уявити світ, в якому б усі люди казали один одному правду-матку, незважаючи на особи і взагалі були гранично відвертими одне з одним. Так, наприклад, при зустрічі одна людина в бесіді з іншою сказала б, що той дуже погано виглядає, неакуратний, некрасивий і т.п. Або чоловік прийшовши на роботу каже як вона йому остогидла. Навряд чи такий світ міг би взагалі існувати.

В деяких випадках ми можемо говорити про брехню як про позитивний моральний феномен. Позитивна моральна оцінка брехні пояснюється можливістю її ситуативно-доцільного застосування, розмежування оцінки вчинку людини і самої людини. Якщо людина бреше свідомо, хоча і говорить неправду, то його не можна назвати брехуном. Наприклад, неможна назвати брехуном спійманого розвідника, який говорить неправду на допиті, або лікаря, який приховує смертельний діагноз.

Кожна людина розуміє це, і навряд чи хто з нас вважає для себе зобов'язаним говорити завжди «правду, одну тільки правду і нічого крім правди». Є правда, яка заподіює біль, і є брехня для порятунку. А ще є такий феномен, як «повідомлення правди у вигляді обману», хоча це і виглядає парадоксально.

Що стосується тієї брехні, яка виривається з нас випадково, ненавмисно, автоматично, то це, мабуть, найпоширеніша форма брехні в нашому житті. Ми часто говоримо один одному не про те, що є насправді, а про те, що ми хочемо, щоб було. Ми часто брешемо не заради вигоди і не через страх, а заради підтримки тієї реальності, як у своїй власній голові, так і в головах інших людей, яку ми хочемо бачити в своєму житті. Не можна говорити про те, що психологія брехні - це психологія слабкої людини, що біжить від реальності.

Мабуть, ви помітили, що сьогодні проходить навіть сама неймовірна брехня, в яку люди вірять також охоче, як вони це робили тисячі років тому, будучи абсолютно неписьменними. Тільки сьогодні проблема людей, яких годують брехнею, полягає не в неграмотності, а у відсутності часу на те, щоб всю інформацію, що надходить до них перевіряти, чи хоча б навіть просто обмірковувати її, щоб розпізнати в ній явну брехню.

О.М. Богатирьова вважає, що обман на благо тільки на перший погляд здається нам цілющим, рятівним і корисним, шкоди такий обман приносить набагато більше, ніж користі. Всім обман обіцяє неспокійне життя і не несе в результаті задоволення. Крім того, людина, обманюючи себе, мимоволі починає обманювати і інших. Брехня породжує брехню. Стів Павлина писав, що брехня породжує нову брехню, заражаючи вашу свідомість і обплутуючи її нитками неправди, вплітається в вашу особистість.

Феномен брехні досить давно став предметом вивчення психологічної науки, завдяки чому сьогодні можна говорити про появу розділу в психології, присвяченого дослідженню цієї проблематики. Вивчення брехні з позицій психології проходить за двома основними напрямками, де одне з них концентрує свою увагу на причинах брехні, а інше - на способах її розпізнавання.

Багато науковців пропонують своє бачення виявлення брехні. Це науковці П. Екман, Стен Уолтерс, С.І. Симоненко, О. Фрай, Є. Спіриця, А. Піз та інші.

Потрібно констатувати, що на сьогодні немає ні одного дуже вірного признака брехні, щоб можна було б зі 100 % впевненістю виявити брехню. Якщо б такі існували, то як просто було б розпізнавати брехню. Однак таких ознак немає і їх не змогли виявити ні вітчизняні ні зарубіжні науковці. Їх не змогли виявити ні американські поліграфологи, які є засновниками та законодавцями інструментальної детекції брехні, ні Пол Екман ні інші верифікатори.

Розроблені психологічні концепції брехні відображають лише окремі боки цього явища реальності і навіть в усій сукупності вони не створюють цілісного уявлення про його психологічну природу.

Вивчаючи брехню у межах індивідуально-психологічного підходу, практично кожний автор дає їй власне розуміння на основі виокремлення якої-небудь однієї особливості психічної діяльності брехуна: його мотивації, волі, мислення тощо.

Мартінова Т.О. та Рудь Ю. В. узагальнюючі сучасні погляди на брехню і правду у науковій літературі зробили аналіз основних поглядів ряду науковців щодо психології брехні, та дійшли до деяких уявлень про це явище.

По-перше, брехня – це повідомлення недостовірної, на думку брехуна, інформації, спрямованої на досягнення якої-небудь його мети за допомогою введення в оману адресата цього повідомлення. Причиною брехні є деякий мотив, безпосередня реалізація якого у даній ситуації без допомоги дезінформування партнера уявляється брехуну ускладненою або взагалі неможливою. Брехня є результатом роботи мислення, уяви, мовлення й інших пізнавальних процесів брехуна, оскільки саме цим шляхом він створює у своїй та чужій свідомості більш-менш виразний і більш-менш правдоподібний образ перекрученої їм реальності.

По-друге, брехня є наслідком вольового акту (або власне вольовим актом), який виражається в прийнятті рішення про її використання всупереч усім внутрішнім перешкодам морального, інтелектуального й емоційного аспектів. При цьому процес подолання зазначених перешкод супроводжується, як правило, емоційними виявами, що надає можливість у деяких випадках використати цю непрямую ознаку брехні для її діагностики. Характер і зміст дезінформації пов'язані з окремими якостями особистості та іншими індивідуальними особливостями брехуна. З цього узагальнення можна зробити хибне заключення про те, що, будучи деяким психічним актом і продуктом психічної діяльності окремо взятої особистості, брехня залежить винятково від її сваволі. Однак, реальна практика людського спілкування такого висновку не

підтверджує. Наприклад, у житті мають місце випадки, коли людина хотіла б, але не може говорити правду. Зустрічається як спонтанна, так і ретельно підготовлена брехня. Буває брехня, яка викликає у брехуна почуття сорому, або, навпаки, почуття гордості за себе тощо[4].

Незважаючи на велику кількість доступної літератури з даної теми, як вітчизняних, так і зарубіжних авторів, не було знайдено золотого правила, яке могло б вберегти людину від обману. Аналіз цієї літератури показав, що проблема брехні, її феномен, є актуальним для сучасної науки, що має велике практичне значення.

В цілому, можна підвести підсумок, що брехня, обман і неправда є як соціальними, так психологічними складовими функціонування людини в суспільстві.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Эко У. Пять эссе на тему этики. СПб. : Симпозиум, 2000. 96 с.
2. Психологический словарь / подобщ. ред. А.В. Петровского, М.Г. Ярошевского. 2-е изд., испр. и доп. Москва : Политиздат, 1990. 494 с.
3. Пол ПолЭкман. Психология лжи. <http://book-online.com.ua/read.php?book=1403>
4. Мартинова Т.О., Руль Ю. В. Сучасні погляди на брехню і правду у науковій літературі. <http://medpsychology.pp.ua/brehnia-pravda>

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ДИЗАЙНУ ІНЖЕНЕРНИХ СПОРУД БАШТОВОГО ТИПУ В ПРОЦЕСІ РЕНОВАЦІЇ

Антоненко Ігор Володимирович

старший викладач

Київський національний університет

технологій та дизайну

м. Київ, Україна

Анотація. У статті виявляються особливості дизайну інженерних споруд баштового типу в умовах реновації. Розглядаються основні фактори впливу на адаптацію інженерних споруд баштового типу під нові функції і обґрунтовуються підходи у формуванні їх дизайну.

Ключові слова: реновація, споруди баштового типу, особливості адаптації, дизайн, елеватор, водонапірна вежа, газгольдер, маяк.

Будівництво споруд з вертикальним зонуванням на сьогодні можна спостерігати в містах, де стрімко зростає урбанізація міського середовища, або де найближчим часом очікується її зростання. Переваги методу вертикального зонування складаються в реальній можливості досягнення економії площі забудови за умов забезпечення зручного і безпечного доступу до об'єктів обслуговування. Крім того, приміщення з вертикальним зонуванням надають широкі можливості в організації простору за рахунок гнучкого планування. Тому особливий інтерес для реновації з організацією нових функцій громадського призначення представляють застарілі інженерні споруди баштового типу, яких в Україні безліч. На сьогоднішній день до таких споруд належать водонапірні вежі, газгольдери, маяки і елеватори. Однак, при тому, що їх об'єднує вертикальне зонування, вони різняться між собою геометрією архітектурного простору, яка визначає принципи формування інтер'єрів.

У країнах Європи, США та Австралії існує багатий досвід реновації споруд баштового типу під громадські функції. На відміну від України, де, незважаючи на велику кількість застарілих інженерних споруд, виведених з експлуатації, відомі лише поодинокі приклади такої реновації, в основному під функції музеїв. Системний підхід до вирішення питання реновації промислових споруд під нові суспільні функції передбачає врахування взаємодії комплексу містобудівних аспектів з рядом інших, які безпосередньо пов'язані з архітектурно-планувальними особливостями споруд. На основі узагальнення наукових досліджень ряду авторів [1, с. 189-192] і аналізу досвіду реновацій, розроблена схема (табл. 1).

Таблиця 1

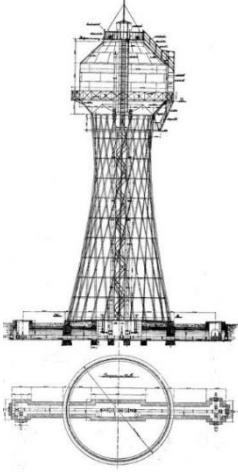
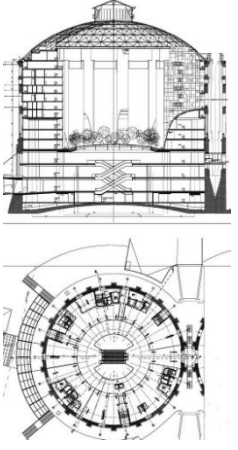
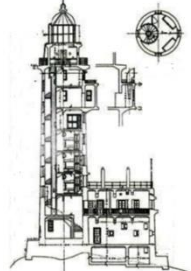
Фактори впливу на реновацію споруд баштового типу

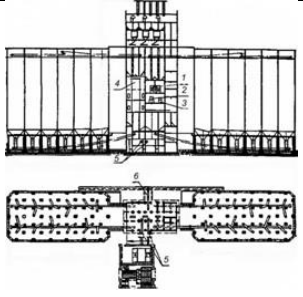
Фактори впливу на реновацію споруди під нові функції	Зовнішні фактори	Містобудівні	локалізація в міському середовищі, розвиток комунікацій
		Історико-культурні	історична цінність, архітектурна виразність
		Матеріальні	відсоток збереження основних конструкцій, їх міцність
		Природно-екологічні	забрудненість навколишнього середовища
		Соціологічні	затребуваність нової типології, можливість створення нових робочих місць
	Внутрішні чинники	Функціонально-планувальні	можливість адаптації нових функцій, освоєння підземного простору, розвиток інженерної та транспортної інфраструктури
		Об'ємно-планувальні	наявність планувальних обмежень, облік обмежень і переваг об'ємно-просторової структури, наприклад, наявність безопорного простору
		Конструктивно-матеріальні	існуючі конструктивні схеми і можливість їх адаптації, наприклад, підвищення поверховості забудови; уніфікація
		Економічні та технологічні	економічність архітектурно-будівельних і функціонально-технологічних рішень, економічна ефективність нових виробничих процесів, характер інвестицій, можливість застосування сучасних безвідходних та екологічних технологій
		Художньо-естетичні	єдність архітектурних рішень в організації простору, місце в системі міського ансамблю

Проведений аналіз показав, що вихідна геометрія внутрішнього простору споруд впливає на особливості просторово-функціонального зонування громадських приміщень, які формуються на їх основі (табл. 2).

Таблиця 2

Вплив геометрії простору на напрямки реновації споруди в залежності від її типу

Тип споруди	Геометрія простору	Напрями реновації	Схематичне зображення
<i>Водонапірна вежа</i>	Конструкція водонапірної вежі складається з ємності («Барабана») і баштового циліндричного стовбура. Діаметр верхньої частини зазвичай більше, ніж нижній. Висота опорної частини від 6 м до 50 м. Ємність резервуара від 15 до 3000 м ³ .	Завдяки такій геометрії вертикальне приміщення можна розділити на поверхи. Велика частина водонапірних веж реконструюється під музеї, житлові будинки і готелі невеликої чисельності, що запобігає великий потік людей і перетину зон.	
<i>Газгольдер</i>	Спорудження в залежності від тиску діляться на групи: - циліндричні газгольдери з сферичними днищами; - сферичні газгольдери. Максимальна висота газгольдера 18 м. Обсяг бака газгольдера може досягати 90 000 м ³ , в діаметрі до 60 м.	Беручи до уваги геометрію газгольдера (Приміщення округле в плані, великого діаметра), на його базі проектують поліфункціональні громадські приміщення з об'єднаним простором і можливістю внесення динамічних предметно-просторових змін.	
<i>Маяк</i>	Конструкція маяка складається з колони, вахтової кімнати і ліхтарного приміщення. Висота різна, залежно від місцевості, від 20 до 30 м і більше.	У маяках найчастіше влаштовуються музеї і готелі. У деяких випадках в прибудовах маяків облаштовують простори, які використовуються під житло.	

<p>Елеватор (з силосними банками)</p>	<p>Силосний корпус складається з: 1) силосної частини; 2) одно- або двоповерхової надсилосного галереї; 3) підсилосного поверху (надземного чи підземного). Силосна частина має різноманітні форми плану. Силосні двоповерхові банки висотою 40-45 м і навіть 60 м. В Україні звичайна висота силосів 22-25 м.</p>	<p>Геометрія простору в якійсь мірі схожа на газгольдери. З урахуванням висоти силосів, на їх базі проєктують виставкові та розважальні центри, музеї, офісні центри, гуртожитки і т.п. Можливе використання під житлові комплекси.</p>	
--	--	---	---

Виявлено наступні типологічні напрямки реновації баштових споруд: *створення музеїв* (часто в комплексі зі збереженням і експонуванням унікального технічного обладнання) в разі історичної цінності споруди; *перетворення під нові функції: житлові* (елітне житло, індивідуальне житло, студентські гуртожитки, готелі); *громадські приміщення різного напрямку діяльності* (громадського харчування, офісні центри, архіви, художні майстерні); *поліфункціональні центри* (культурно-розважальні, спортивно-розважальні, музейно-виставкові), *змішані* (поєднання житлових і громадських функцій, науково-виробничі центри). Окрему групу складають арт-об'єкти.

Залежно від нового призначення, вертикальне зонування споруди дає можливість або створити багатоповерховий простір, або підкреслити масштабність споруди, надати емоційне забарвлення музею, культурно-розважальному, спортивному комплексу за рахунок висоти стелі або атріуму, впровадження сучасних матеріалів і технологій освітлення [2, с. 225].

Рис. 1. Елеватор в Outer Harbor, Buffalo, NY, USA

Одним з найцікавіших в цьому напрямку є проєкт перетворення комплексу елеваторів «SiloCity» неподалік від м. Буффало (рис. 1). З якогось моменту численні зерносховища виявилися незатребуваними і руйнувалися

десятиліттями. Сьогодні існують амбітні проекти по перетворенню «SiloCity» в грандіозний постіндустріальний центр з великою кількістю гуртожитків і готелів, культурних центрів та арт-об'єктів, спортивних споруд тощо. Один з елеваторів став екраном для світлового калейдоскопа. Беззвучне світлове шоу триває від 40 хвилин до години і повторюється від заходу до 23 години вечора [3]. Великі містобудівні комплекси на місці колишніх промислових зон вже мають напрацьовані прийоми, як в області архітектурних рішень, так і девелоперських підходів. Складніше йде питання з ревіталізації інженерних споруд, що не володіють просторими приміщеннями. Але кожен такий перетворений об'єкт унікальний в силу своєї архітектури, невластивої звичайним будівлям [4 – 7].

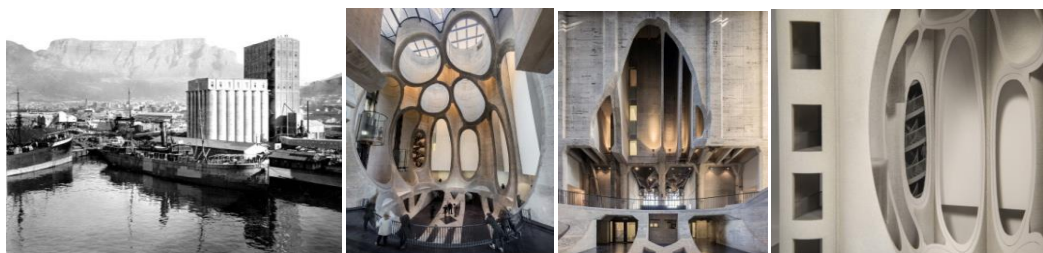

**Рис. 2. Мультифункціональний комплекс в м. Відень, Австрія;
арх. «Соор Himmelb (I) au», Ж. Нувель, В. Хольцбауер, М. Ведорн; 2001 р.**

Газгольдери у Відні з 1940-х років були занедбані. З 1995 р. почалося проектування унікального комплексу, в якому кожен з 4-х газгольдерів розроблявся окремою майстерню при збереженні загальної ідеї. Внутрішні частини споруди були демонтовані, в стінах зроблені нові отвори, вежі перекриті прозорими куполами [5, 6]. У нижніх поверхах розмістилися паркінги, філармонія, і багато об'єктів, необхідних для житлового комплексу. Весь комплекс об'єднав торговий пасаж. Житлова функція різноманітно представлена в кожному газометрі на верхніх поверхах і в новій висотній прибудові (рис. 2).

Аналіз прийомів реновації споруд з вертикальним зонуванням під нові функції дозволяє скласти уявлення про характерні архітектурно-художні особливості проектів конверсії і зробити висновок про високий ступінь свободи

творчої інтерпретації історичного архітектурного простору, а також спільне прагнення до виявлення історичної та художньої значущості культурного пласта, пов'язаного з первісної функцією об'єктів. Зіставлення або навіть «зіткнення» двох епох, виражене в окремих елементах інтер'єру, матеріалах і архітектурних формах, є невід'ємною частиною кожного промислового об'єкта, який зазнав конверсію і отримав новий художній образ, нове функціональне наповнення і нову роль в міському просторі. Це зіткнення має два основні виходи. Один з них – підкреслено контрастне протиставлення. Контраст «старого» і «нового» більш характерний для художнього рішення інтер'єру (це може бути художнє рішення музейної експозиції, житловий або комерційний інтер'єр, розрахований на яскравий репрезентативний ефект). Подібний «контрастний» підхід може поширюватися і на зовнішні форми, вирішуючи все ту ж репрезентативне завдання [8, с. 122-124].

**Рис. 3. Музей «Zeitz Мосаа» в Кейптауні, ПАР,
арх. Thomas Heatherwick, «Heatherwick studio» 2017 р.**

Колишній елеватор в Кейптауні, перебудований британським бюро Томаса Хізервіка, удостоївся численних публікацій. З 1924 р. до закриття у 2001 р. споруда залишалася найвищою будівлею всієї Чорної Африки, тобто Африки на південь від Сахари [4]. До 2017 року в 57-метровому обсязі з'явився музей сучасного мистецтва Йохена Зейтца. Основну частину споруди складають 42 силосних вежі. Вісім з них в центрі зрізані по овальному перетину, утворюючи атриум, освітлений через засклені перекриття (рис 3). Зовні бетонні стіни елеватора очистили від штукатурки і фарби, а верхню частину прямокутного корпусу обернули скляною оболонкою з опуклими вікнами.

Інший шлях – це стилістичне зближення (не буквальна імітація, але масштабна, колористична і ритмічна відповідність старих і нових архітектурних елементів). Це відповідність зчитується на рівні фасадних елементів і площин, ландшафтної розробки території, а також на рівні загального вигляду (коли окремі частини однієї будівлі і комплексу сприймаються в цілому; коли можна порівняти окремі архітектурні форми і загальні просторові характеристики).

Рис. 4. Реновація вежі з великою ємністю резервуара під готель «Mövenpick», арх. Фальк фон Теттенборн, м. Гамбург, 2005 р.

Як приклад можна навести готель «Mövenpick» в Гамбурзі (рис. 4). Унікальність готелю в тому, що він був вбудований в стару водонапірну вежу, створену в 1910 р. Так як будівлю внесено до реєстру спадщини, зовні вежа практично не змінилася. Але всередині зміни були кардинальними – спочатку всередині вежі був створений бетонний стрижень, в якому розмістилися сходи і ліфтові шахти, потім обладнані 14 поверхів з 16 номерами на кожному [7].

Розкриття теми зустрічі двох епох шляхом згладжування різких контрастів, знаходження спільних стилістичних нюансів носить більш монументальний характер. Саме такий підхід бачиться найбільш перспективним, коли об'єкт сприймається як частина міського простору. В цьому випадку сучасні частини будівлі або окремі сучасні споруди, впроваджені в історичний комплекс, грають важливу сполучну роль. Поєднуючи характеристики споруд різних епох, вони найбільш гармонійно пов'язують перефільовані об'єкти з міською забудовою – як правило, різнорідною і різночасною [8, с. 122-124].

Популярність реконструкції промислових споруд пояснюється цілком прагматичними причинами. У нашій країні приклади таких рішень не такі

численні (наприклад Музей води в Києві; етнографічний музей у водонапірній вежі в м. Глухові, музей пам'яті воїнів Вінниччини, загиблих в Афганській війні у Вінниці, готельно-ресторанний комплекс в м. Житомир [9, с. 68-73]. Але більшість пропозицій залишаються в презентаціях і дипломних проектах. У попередні роки вже проводилися дослідження по виявленню містобудівного потенціалу індустриальних об'єктів [1, с. 189-192] і напрямками їх гуманізації в міському середовищі [10, с. 6]. Виконувалися концептуальні дипломні проекти, зокрема – для елеваторів. Зернові елеватори, які зводилися за типовими проектами в 1930-50-х роках не тільки на території Радянського Союзу, а й за кордоном, мають безсумнівні містобудівні гідності. Їх потужний силует читається у відкритому просторі над річкою, вони займають центральні майданчики у головних міських магістралей, мостів. Запас міцності силосних башт викликає великі труднощі при демонтажі і вимагає величезних витрат як на підготовку і проведення вибухових операцій, так і розбір і утилізація тисяч тонн бетону.

Поряд з виявленням і протиставленням двох соціо-культурних і архітектурно-художніх верств, часто виникає нова образна інтерпретація – як будівлі в цілому, так і інтер'єрів. Наведений аналіз дозволяє конкретизувати різницю між поняттями «лофт» і «лофт-проект». Перше з них представляється можливим охарактеризувати як пристосування для багатофункціонального використання раніше нежитлового (як правило, промислового) інтер'єру, який має особливі просторові і стилістичні характеристики, і що вміщає історичні артефакти. Максимально збережені в проекті конверсії, ці характеристики забезпечують унікальність житлового простору, доповненого сучасними інженерними системами і підкреслено сучасними деталями інтер'єру. Нетипове використання колишнього індустриального інтер'єру запускає механізм екзистенціального прочитання наявних архітектурних форм і просторових особливостей. Той же механізм є неодмінною властивістю і для іншого, більш широкого терміна «лофт-проект», який має відтінок перетворювальної дії. «Лофт-проект» також має на увазі екзистенціальне осмислення простору,

позбавленого початкового призначення, але що зберігає певну культурну пам'ять. В результаті «лофт-проекту» або «лофт-перетворення» простір отримує нову «публічну» функцію, і відповідно вимагає організації нової громадської (репрезентативною) зони, що позиціонує проект рефункціалізації з естетичної та ідеологічної точок зору [8, с. 122-124].

Висновки. Застарілі інженерні споруди баштового типу представляють особливий інтерес для реновації з організацією нових функцій громадського призначення, Системний підхід до вирішення питання про реновації передбачає врахування взаємодії комплексу містобудівних аспектів з рядом інших, які безпосередньо пов'язані з особливостями баштових споруд. Вертикальне зонування дає можливість або створити багатоповерховий простір, або підкреслити масштабність споруди, надати нові емоційне забарвлення за рахунок висоти приміщень, впровадження сучасних матеріалів і технологій освітлення. Кожен перетворений баштовий об'єкт унікальний в силу своєї архітектури, невластивої звичайним будівлям. Перебіг реновації можливий як на принципах стилістичного протиставлення, так і навпаки – зближення. Поряд з виявленням і протиставленням двох соціо-культурних і архітектурно-художніх верств часто виникає нова образна інтерпретація – як будівлі в цілому, так і інтер'єрів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Іванов-Костецький С.О. Архітектурно – функціональна реабілітація історичної індустріальної архітектури [Текст] / С.О. Іванов-Костецький // Вісник Національного університету «Львівська Політехніка». Архітектура. – 2013. – № 757. – С. 189-192.

2. Особливості дизайну громадських приміщень в умовах реновації інженерних споруд баштового типу [Текст] / О. О. Сафронова, Р. М. Агліуллін, М. В. Чебикіна, А. М. Вознюк // Вісник Київського національного університету технологій та дизайну. Технічні науки. – 2016. – № 6 (104). – С. 221-229.

3. Новая жизнь старых элеваторов. – URL: <https://elevatorist.com/blog/read/90-novaya-jizn-staryih-elevatorov> (дата звернення: 25.12.2020).
4. Отель The Silo и музей МОСАА в Кейптауне. – URL: http://www.redeveloper.ru/redeveloperskie-proekty/realise_actual/otel-the-siloi-muzeu-mosaa-v-keypaune/ (дата звернення: 25.12.2020).
5. Газометр-Сити, Вена – URL: <https://22sobaki.livejournal.com/55878.html> (дата звернення: 26.12.2020)
6. Gasometer. – URL: <https://www.gasometer.at/de/> (дата звернення: 25.12.2020).
7. Mövenpick. URL: <https://www.movenpick.com/ru/europe/germany/hamburg/hotel-hamburg/overview/> (дата звернення: 07.01.2021)
8. Райкин А.А. Архитектурно-художественные особенности ревитализации промышленных объектов: диссертация ... кандидата: 17.00.04 / Райкин Андрей Андреевич; [Место защиты: ФГБОУ ВПО МГХПА им. С.Г. Строганова], 2016. – 167 с.
9. Войтенко К.П. Особливості реконструкції водонапірної вежі під готельно-ресторанний комплекс в історичному центрі м. Житомира [Текст] / К.П. Войтенко., Л.Р. Гнатюк // Теорія та практика дизайну: Збірка наукових праць. Технічна естетика. – 2015. – Вип.8. – С. 68-73
10. Вотинов М.А. Основные направления гуманизации промышленных объектов в городской среде [Текст] / М.А. Вотинов // Вісник: проблема архітектури і містобудування. – 2014. – Вип.2. – С. 6

УДК: 376.1

СТАТТЄВЕ ВИХОВАННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ, ЯКІ МАЮТЬ ОСОБЛИВІ ОСВІТНІ ПОТРЕБИ

Бабенко Дар'я Андріївна

студентка

Центральноукраїнський державний

педагогічний університет

імені Володимира Винниченка

м. Кропивницький, Україна

Анотація: Актуальність дослідження полягає у наявності суттєвих проблем у сфері статевого виховання дітей з особливими потребами на сучасному етапі. У статті на основі аналізу науково-педагогічної літератури розкрито сутність та суміжні поняття статевого виховання особистості, окреслено найбільш поширені моделі статевого виховання, визначено основні шляхи статевого виховання.

Ключові слова: стаття, гендерне виховання, статево виховання, соціалізація, особистісно-орієнтований підхід, виховання дошкільників.

Актуальність проблеми: В наші дні особистісно-орієнтоване навчання і виховання не можуть бути реалізованими без урахування специфіки статі дитини. Аналіз наукової літератури, програм і нормативних документів демонструє певне обходження цих питань, особливо у дошкільній і початковій освіті.

Одним із основних завдань закладу дошкільної освіти є подальша інтеграція дітей у сучасне суспільство. Одним із складних і дуже важливих напрямків соціалізації вихованців виступає їх підготовка до майбутнього сімейного життя, адже процес соціалізації не обмежується сферою трудової і

суспільної діяльності. Лише у випадку гармонічного поєднання цих сфер буде забезпечений всебічний розвиток особистості.

Актуальність проблеми полягає у наявності проблем у сфері статевого виховання дітей з особливими освітніми потребами на сучасному етапі, а саме: практична відсутність належного та обґрунтованого педагогічного впливу з статевого виховання як у сім'ї, так і в навчальному закладі; фемінізація педагогічного колективу, що призводить до зміни вимог до моделей поведінки вихованців: наявність сумнівних статевоїх еталонів поведінки; статева необізнаність, в майбутньому надзвичайно низька підготовленість молоді до сімейного життя; несприятлива соціальна ситуація у суспільстві (дестабілізація інституту сім'ї, збільшення розриву між статевим і соціальним дозріванням молоді тощо).

Вивченість питання. Питанням статевого виховання займалися такі видатні вчені: В. Бехтерев, П. Блонський, А. Макаренко, Й. Песталоцці, Ж.-Ж. Руссо, В. Сухомлинський, Д. Ісаєв, В. Каган, Д. Колесов, І. Кон, З. Фрейд, В. Кравець та інші.

Метою цієї роботи є теоретичний аналіз особливостей статевого виховання дошкільників у процесі соціалізації.

Основною категорією в контексті статевого виховання є поняття статі. «Стать» – поняття багатогранне, яке розглядається в науці з різних точок зору: біологічної, медичної, психологічної, педагогічної, соціальної та інших.

«Стать», з педагогічної точки зору – біосоціальна властивість людини. Біологічна – тому що обумовлена генними структурами, а соціальна – оскільки її прояв у поведінці та діях людини є результатом формування статі відповідно до виховання і впливу навколишнього середовища, значною частиною якого є суспільство або відносно мала його частина [3, с. 67].

Статеворольова соціалізація – невід'ємна частина загального процесу соціалізації, яка, як відзначає Л.А. Арутюнова, включає в себе три компоненти: розвиток уявлень про себе, як про представника певної статі, виникнення

статоворольових переваг і ціннісних орієнтацій, а також форм поведінки, відповідної статі [1, с. 34].

Дещо відрізняється від статевого виховання поняття гендерного виховання.

Під гендерним вихованням розуміють процес, спрямований на формування певних рис, що визначають необхідне суспільству ставлення людини до представників іншої статі [4, с. 24].

У свою чергу поняття «статеве виховання» різні науковці трактують по-різному.

А.Г. Хрипкова і Д.В. Колесов визначають статеве виховання як «процес, спрямований на вироблення якостей, рис, властивостей, а також установок особистості, що визначають необхідне суспільству ставлення людини з представниками протилежної статі» [9, с. 63].

Л.П. Бочкарьова трактує статеве виховання як «формування поваги, дружби між хлопчиками і дівчатками, прищеплення їм відповідних норм і уявлень, виховання доброзичливих і позитивних взаємовідносин, диференційований підхід з урахуванням специфіки статі у всіх видах діяльності, в організації життя» [5, с. 56].

З.Г. Костяшкін пише: «Статеве виховання є особливою частиною морального виховання. Його специфічний предмет – виховання відносин людини однієї статі до іншої і пов'язаних з цим процесом складних навичок поведінки та самоконтролю» [6, с. 83].

У світовій практиці традиційно склалися три моделі статевого виховання:

- 1) репресивна, спрямована на повне придушення сексуальності, функції якої зводяться лише до продовження роду);
- 2) ліберальна, яка передбачає великий обсяг свободи у виборі її поведінки;
- 3) демократична, що виступає за дотримання «золотої середини» (дитина отримує лише необхідну інформацію, їй надається право вільного вибору

найкращого шляху з розмаїття існуючих, що, у свою чергу, вимагає відповідальності за себе і партнера) [7, с.27].

Основним змістом статевого виховання є все те, що виховує цілісну особистість дівчинки або хлопчика, в майбутньому жінки та чоловіка.

До основних шляхів статевого виховання можна віднести:

- традиції і звичаї,
- передачу буденної свідомості,
- літературу і мистецтво,
- засоби масової інформації,
- науково-популярну літературу.

На жаль, в дошкільному закладі мізерна кількість вихователів насправді приділяє увагу статево вихованню, часто навіть інтуїтивно через диференційований підхід до хлопчиків і дівчаток.

Т.А. Рєпіна вважає, що дружбі між хлопчиками і дівчатками допомагають сюжетно-рольові ігри [2].

Особливо складним процесом є складне виховання дітей з особливими освітніми потребами, адже внаслідок особливостей онтогенезу їм буває дуже непросто гармонійно розвиватися у цьому напрямку.

Тому спеціальні педагоги, батьки мають вчасно почати і вдумливо, грамотно здійснювати даний процес, спираючись на вікові та індивідуальні особливості дитини.

Література і мистецтво – специфічні засоби пізнання навколишнього світу. Проте, яскраво статево-рольові стереотипи відбиваються в фольклорі. Виховне значення уславлення літературою і мистецтвом любові безсумнівно, створює необмежені можливості вироблення позитивного ставлення до дітей іншої статі.

ЗМІ в сучасному світі невід’ємна частина нашого життя, а отже і виховання.

Не тільки спеціальні передачі, а й розважальні програми можуть служити меті статевого виховання. Однак масовість аудиторії може стати і недоліком, коли спотворене трактування дійсності поширюються «масовим тиражом».

Ефективність навчально-виховного процесу багато в чому залежить від того, як педагогом здійснюється індивідуальний підхід до учнів. Гуманістичний, особистісно-орієнтований підхід не може не враховувати того, що діти – не безстатеві особи, а особистості, із всіма притаманними певній статі особливостями.

Слід зазначити, що сім'я посідає найголовніше місце у статевій соціалізації. В.О. Сухомлинський [8] писав, що в дошкільні роки дитина майже цілком ідентифікує себе з родиною, відкриваючи і затверджуючи себе й інших людей переважно через судження, оцінку і вчинки батьків.

Деякі батьки вважають, що життя саме усьому навчить, тому спеціально займатися статевим вихованням не потрібно. У результаті цього у майбутньому багато підлітків потім не мають уявлення про важливі речі.

Висновки. Дошкільний заклад, реалізуючи проблему статевого виховання дошкільників, у тому числі дітей з особливими освітніми потребами, покликаний забезпечити повноту і цілісність процесу виховання з урахуванням диференційованого підходу до хлопчиків та дівчаток. Необхідно, щоб дитина, розвиваючись, мала б можливість відкрити для себе свою стать (фізичну, соціальну, поведінкову, рольову та ін.), придбати статево-рольовий досвід і в підсумку сформувати стійкий, позитивний образ «Я – хлопчика» чи «Я – дівчинки».

Ефективність статевого виховання дуже залежить від злагодженої роботи педагогів і родини. Вивчення дітей, шляхом діагностики, спостереження, спілкування з ними, організація їх змістовної діяльності в ігрових формах та багато іншого дозволяють обґрунтовано вносити необхідні корективи в систему роботи стосовно формування статевої культури, удосконалювати її.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Безруких М.М. Я и другие Я, или правила поведения для всех. М.: Политиздат, 1991. 184 с.
2. Гончар С.Н., Килинская Н.В. К вопросу о полоролевом воспитании дошкольников на основе гендерных моделей мужественности и женственности. Электронный научно-образовательный журнал ВГПУ «Грани познания». 2010. №2 (7).
3. Исаев Д.Н., Каган В.Е. Половое воспитание детей: медикопсихологические аспекты. Л.: Медицина, 1988. 250 с.
4. Кікінежді О. Гендерне виховання змалку. Дошкільне виховання. 2006. № 2. С. 3-6
5. Ковалев С.В. Психология современной семьи: информационно-методические материалы к курсу «Этика и психология семейной жизни»; Книга для учителя. М.: Просвещение, 1998. 174 с.
6. Колесов Д.В. Беседы о половом воспитании. М.: Педагогика, 1996. 237 с.
7. Кравець В. Теорія і практика дошлюбної підготовки молоді. К.: Київська правда, 2000. 688 с.
8. Сухомлинский В.А. Избранные педагогические сочинения: В 3-х томах. М.: Педагогика, 1979-1981.
9. Хрипкова А.Г., Колесов Д.В. В семье растут сын и дочь: Книга для учителя. М., 1995. 159 с.

УДК 628.5.537

**ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ МІНІМІЗАЦІЇ ШКІДЛИВИХ ФАКТОРІВ
ВИРОБНИЧОГО ТА НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА, ЗАХИСТ
ПРАЦЮЮЧИХ ВІД НЕГАТИВНОГО ВПЛИВУ ЕЛЕКТРОМАГНІТНИХ
ПОЛІВ ШИРОКОГО ЧАСТОТНОГО ДІАПАЗОНУ**

Багрій Марія Михайлівна

к.т.н.

Національний авіаційний університет

м. Київ, Україна

Анотація: Інтенсивність виконання технологічних операцій протягом робочого часу прийнято характеризувати як робочу напруженість та трудове навантаження на працюючих, тому засоби індивідуального захисту (ЗІЗ) повинні бути максимально зручні та надійні при експлуатації протягом робочого часу, в свою чергу, не створювати додаткових незручностей, не впливати на загальну стомлюваність чи тимчасову втрату працездатності. Сучасний технічний рівень технологічних процесів виробничого середовища характеризується негативним впливом електромагнітного навантаження на працюючих, що потребує розроблення, дослідження та проектування спеціального одягу для захисту від впливу електричних, магнітних та електромагнітних полів широкого частотного діапазону.

Ключові слова: спеціальний захисний одяг, охорона праці, електромагнітна безпека, екрануючі матеріали.

Захисні функції спеціального одягу являються найбільш вагомими в питаннях утилітарних функцій одягу. Спеціальний захисний одяг повинен захищати працюючого від несприятливих впливів виробничого середовища, механічних ушкоджень та навколишнього середовища [1, с.119].

Трудова діяльність людини супроводжується різною інтенсивністю виконання технологічних операцій протягом робочого часу. Ці операції прийнято характеризувати як робоча напруженість та трудове навантаження, тому засоби індивідуального захисту повинні бути максимально зручні та надійні при експлуатації протягом робочого часу, не створювати додаткових незручностей, не впливати на загальну стомлюваність чи тимчасову втрату працездатності (зміна умов дихання, зміна роботи м'язів, обмеженість рухів, зміні теплового обміну). Всі перераховані фактори впливають на технічні особливості засобів індивідуального захисту, які необхідно враховувати при проектуванні спеціального захисного одягу [1, с.120].

Технічний розвиток високочастотного зв'язку, збільшення кількості та підвищення робочих напруг ліній електропередач (ЛЕП), інше електронне та електричне обладнання обумовлює певні вимоги до індивідуального та колективного захисту працюючих від електромагнітних впливів. Матеріали, що використовуються для екранування великих поверхонь та приміщень (колективний захист), мають ряд технологічних характеристик (жорсткість конструкції, неможливість прання та хімічного чищення, висока вартість, ламкість захисних елементів, необхідність заземлення), що унеможлиблює виготовлення з них засобів індивідуального захисту, а саме екрануючих костюмів [2, с.114]. Це потребує розроблення новітніх матеріалів, дослідження їх захисних властивостей та проектування спеціального одягу для захисту від впливу електричних, магнітних та електромагнітних полів широкого частотного діапазону.

Аналізуючи електромагнітну ситуацію на підприємствах енергетичної галузі України, можна спостерігати ряд невирішених задач пов'язаних з проектуванням та використанням спеціального захисного одягу та розробленням новітніх матеріалів для захисту працюючих від впливу електромагнітних полів в умовах виробничого середовища. Існуючі матеріали в першу чергу не відповідають сучасним технічним вимогам ергономіки та відповідним рівням захисту [3, с.232]. Основна кількісна частина засобів

індивідуального захисту виготовляється з текстильних матеріалів або нетканих матеріалів (одноразові ЗІЗ) для зручності при експлуатації. При проектуванні та практичному впровадженні в реальні виробничі умови захисного одягу з конструктивними елементами для забезпечення відповідних параметрів екранування, необхідно дотримуватися чіткого алгоритму, який передбачає аналіз кожного процесу окремо і в цілому, порівняння вимог та характеристик відповідно до пріоритетів захисту в умовах виробничого середовища.

Важливо прогнозувати запас коефіцієнту екранування (K_e) при перевищенні гранично допустимих рівнів при різноманітних нештатних ситуаціях. Це залежить від динаміки рівнів фізичних факторів у промислових спорудах та виробничих приміщеннях.

На рис. 1 показано схему проектування та виготовлення ЗІЗ для захисту працюючих від впливу електромагнітних полів в умовах виробничого середовища. [4, с.107]

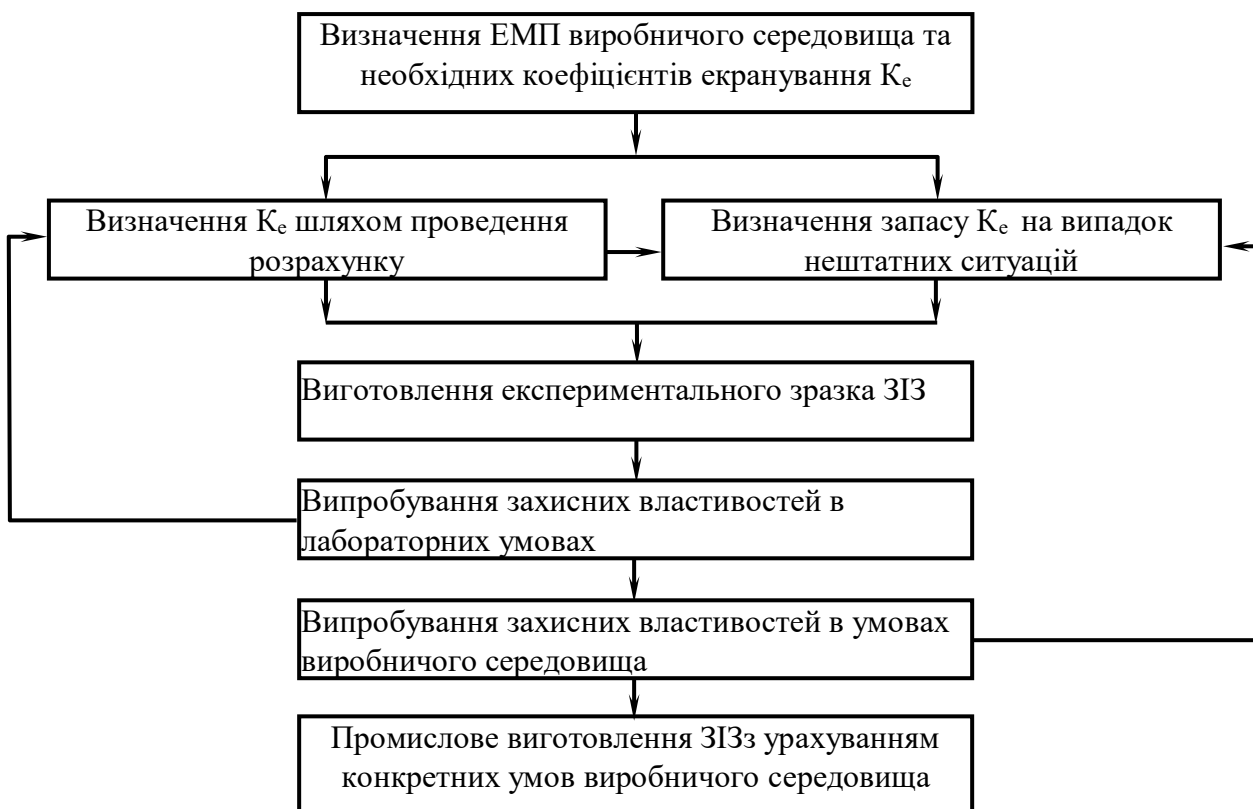

Рис. 1 – Схема проектування та виготовлення ЗІЗ для захисту працюючих від впливу електромагнітних полів

Зростання кількості та схеми розміщення електричного та електронного обладнання підвищує електромагнітне навантаження на умови виробничого середовища в порівнянні з гранично допустимими значеннями та нормативними рівнями.

Проблематику електромагнітної безпеки доцільно досліджувати як комплексну задачу, що включає визначення реальної електромагнітної ситуації та способи зменшення негативного впливу на працюючих шляхом удосконалення засобів колективного та індивідуального захисту в умовах виробничого середовища.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРЫ

1. Багрій М.М. Розроблення та дослідження екрануючих властивостей спецодегу для захисту від електромагнітних впливів. Системи управління, навігації та зв'язку. 2019. Випуск 4 (56). С. 118-121.

2. Глива В.А., Запорожець О.І., Кіпко О.Е., Подкопаєв С.В., Ляшок Я.О., Сахно І.Г., Тюрін Є.А. Електромагнітна безпека: монографія. Покровськ, ДВНЗ «ДонНТУ», 2018. – 349 с.

3. Запорожець О.І., Глива В.А., Клапченко В.І. Конструктивні особливості систем електроспоживання і можливі шляхи підвищення електромагнітної безпеки та електромагнітної сумісності технічних засобів.. Вісник Національного Авіаційного Університету. 2008. №. 51. С. 231-237.

4. Багрій М.М. Захист працюючих від впливу електромагнітних полів з використанням новітніх текстильних композиційних матеріалів: дис. канд. техн. наук: 05.26.01. Київ, 2020. – 153 с.

ИНТЕГРАЦИЯ – ЭФФЕКТИВНАЯ МОДЕЛЬ ДЛЯ РАЗВИТИЯ МЕТОДОВ ОБУЧЕНИЯ

Бегмуратова Гулбахар Асаматдийновна

PhD по филологии, преподаватель

Президентской школы

г. Нукус Республики Каракалпакстан

Аннотация: В статье обобщены результаты исследования по межпредметному взаимодействию в современном образовании. Автор исследовал роль литературных материалов в изучении национальной географической среды.

Результаты исследования могут быть полезны при изучении творческого наследия каракалпакского поэта И. Юсупова.

Ключевые слова: интеграция, человек, природа, литература, география.

Одной из главных особенностей современной системы образования является ведение обучения на основе тесной взаимосвязи идей различных дисциплин. Интеграция дисциплин в решении общественных, экономических, экологических, социальных проблем стала одной из главных категорий образования.

Усиление взаимоотношений между окружающей нас природой и обществом, взаимодействие в решении проблем между такими отраслями как география, физика, химия, биология, экология, литература, история, приводят к частому их пересечению друг с другом. Синтезирование знаний этих отраслей, не ограничиваясь решением проблем лишь отдельно взятой дисциплины способствует установлению тесной связи между ними.

Американский географ И-Фу Туан считает: «Взаимодействие между литературой и географией является соединением не принятого во внимание

обширного опыта взаимоотношений между человеком и окружающей природой» [2, с. 12].

Исходя из этой точки зрения, для правильного понимания места, которое занимает человек в окружающем мире, формирования им правильного восприятия окружающей среды, обучение детей младшего возраста необходимо вести во взаимосвязи литературы и географии, что представляется более интересным и результативным.

Объединение литературы и географии – дает возможности увидеть в ярких красках окружающую природу, сформировать способность к мышлению. Изучение видов и явлений природы, связанных непосредственно с географией при помощи разного рода лаконичной информации, с использованием поэтического языка служит обогащению фантазийного мира ребенка, способствует усилению интереса к изучаемой проблеме, мотивирует на учебный процесс. По этому поводу весьма уместно вспомнить мнение А. Эйнштейна «в научном мышлении всегда должен присутствовать «элемент поэзии» [3].

Вместе с тем, при взаимодействии литературы и географии учащиеся имеют возможность получить знания посредством обратной связи:

1. Изучение географии с позиции литературной;
2. Изучение литературы с позиции географии.

Изучение географии с позиции литературы способствует углублению социально-экономических, бытовых знаний ребенка. Посредством такого подхода добиваемся обретения учеником навыков управления теоретическими и практическими знаниями.

Благодаря изучению литературы с географической позиции ученик знакомится с мастерством художественного слова литературных произведений. На современном этапе интерес детей к художественной литературе заметно снизился. Поэтому наша задача пробудить заинтересованность детей к художественным произведениям посредством методов географии.

В объединении этих двух точек зрения, в предоставлении детям качественного образования, богатым источником служит творчество известного каракалпакского поэта И. Юсупова (1929-2008). К примеру, многие темы уроков географии можно объединить с произведениями поэта, это дает возможность связать информацию с одного источника с другим.

Пример: Стихотворение И.Юсупова «Дэўирлерге даўырық салған жас қала» (Молодой город, всколыхнувший эпоху) [4, с. 107] посвященное 40-летию основания города Тахиаташ. (8 сентября 1993 года). В каждой строчке стихотворения можно обнаружить сведения по «Экономической и социальной географии Узбекистана» для 8–х классов (Мусаев.П.Ф. Шарк: 2019.) Синтезирование информации по отдельным темам учебника друг с другом закладывает основу для укрепления полученных знаний.

Көз қыйығын салып көрсен картаға, Бир қала бар биз жасаған арқада Алтын күннің сынығындай жарқырап, Этирапына сәўле шашар бәрхама [1, с. 5]	Если глянешь на карту, надев очки, Город есть один, на севере страны Светится он словно солнца луч, Светом озаряет все вокруг
--	--

Во второй строке фрагмента поэт приводит сведения о расположении на *Северной широте - арқа кеңликте*, в 4 строке фрагмента речь идет Тахиаташской ГРЭС. Несомненно, эта информация заостряет внимание на социально-экономической жизни, обращает внимание на значение города в социально-экономической жизни республики.

Ол жарқ етсе, кеўлиң ўақты хошлықта, Телевизор көрерсен қол бослықта, Ургениште гилем тоқып бул қала, «Мерседес» ке завод курап «Дослық» та. . [1, с. 163]. Бул қаланы хэмме жерде яд етер, Нуры түскен жерин шын абат етер. Қаратаўда ғасырлатып тас шайнап, Ташаўызда түркмен елин шад етер. [1, с.169]	Освещает он радуется душа, Телевизор на досуге можно посмотреть, В Ургенче ткнут ковры благодаря ему, Построят завод «Мерседер» на Дослык Об этом городе говорить будут везде, Где полетится свет его - будет благоустроена земля. На Каратаў камни с грохотом ломать, Туркменскую землю в Ташаузе будет радовать.
--	---

Эти строки поднимают дух у учащихся, пробуждают гордость и способствуют развитию логического мышления. Дело в том, что деятельность промышленных предприятий крупных городов неразрывно связана с работой

Тахиаташской ГРЭС. В целом эта информация направлена на пробуждение мышления учащегося.

Теперь перед нами стоит задача, с помощью каких интерактивных методов донести до детей эту интересную информацию.

1. Мы можем использовать метод «кластера» - (встесторонняя связь).

Почему именно этот метод?

Дело в том, что этот метод позволяет закрепить полученные знания благодаря созданию информационной карты, соединению географических и литературных сведений друг с другом, искать информацию из одного предмета в другом, дополнять и развивать ее.

2. Использование метода «инсерт» (ввод). Почему нужно использовать этот метод?

Как видим, информация включает в себя несколько тем дисциплины. Таким образом, появляется возможность систематизировать полученные учащимися знания, а также выразить свое отношение к осваиваемой географической и литературной (стихи) информации. Благодаря чему, становится известной освоенная информация. Учащиеся с помощью специальных приемов систематизируют самостоятельно полученные знания, сопоставляют их.

Для этого используются специальные знаки. Например:

«В» – сведения дополняются друг другом

«+» новая информация для меня

«-» информация не связывается друг с другом

«?» информация не понятна для меня

Эти знаки, согласовавшись с учителем, можно заменить на другие. Самое главное, понял ли ученик предмет в сопоставительном плане, смог ли его освоить? Если на эти вопросы мы получим удовлетворительные ответы, можно считать, что урок достиг своей цели.

Кроме этого, можно еще использовать метод «малых групп», когда **1 группа – географы, 2 группа - литературоведы**. Проблема ясна: изучение темы с географической или литературной позиции.

Таким образом, взаимосвязь между дисциплинами и интеграционное образование создает новые возможности для учителей и учащихся и является результативной моделью в развитии методов обучения.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Мусаев.П.Ф. Ўзбекистоннинг экономикалык ҳам социаллык географиясы 8-класс // Ўзбекистоннинг географиялык орны. Ташкент: Шарқ. – 2019. – С. 5-169
2. Tuan Yi Fu. The City as moral universe // The geographical review. – 1988. – № 1.–V. 12.
- 3.Эйнштейн А. Высказывания, афоризмы, мысли. (электронный ресурс) /Режим доступа: URL/<http://www.inpearls.ru/author/albert+Einstein>.
- 4.Юсупов И. Дәуірлерге дауырық салған жас қала // Өмир саған ашықпан. Нөкіс: Қарақалпақстан, – 1999. – Б. 407.

УДК: 338.486: 379.8

**ЄВРОПЕЙСЬКІ ТЕНДЕНЦІЇ ІМПЛЕМЕНТУВАННЯ СТРАТЕГІЙ
ДИВЕРСИФІКАЦІЇ У СІЛЬСЬКОМУ ТУРИЗМІ УКРАЇНИ
(СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ АСПЕКТ)**

Безкоровайна Лариса Вікторівна

д. п. н., професор

кафедра туризму

та готельно-ресторанної справи,

Венгерська Наталя Сергіївна

к. е. н, доцент

доцент кафедри міжнародної економіки

природних ресурсів та економіки міжнародного туризму

Запорізький національний університет

Ніколаєва Тетяна Вікторівна

фізична особа-підприємець

TRG Agency Національна мережа професійних турагенцій

Брацило Людмила Федорівна

почесний голова громадської організації

«Запорізька обласна туристична асоціація»,

м. Запоріжжя, Україна

Анотація: на сьогодні динамічна галузь туризму стає однією з основних галузей, що впливає на загальний стан і тенденції світової економіки. Розвиток сільського туризму в Україні, на відміну від країн Європейського Союзу, перебуває у початковому стані. Це вимагає вивчення позитивного досвіду європейських стратегій диверсифікації у сільському туризмі, розгляду існуючих європейських бізнес-моделей, розробки та імплементування відповідних бізнес-планів у практику туризму в сільських територіях із урахуванням специфіки України та її регіонів.

Ключові слова: туризм, сільський туризм, європейські тенденції диверсифікації сільського туризму, соціально-економічний вимір впливу туризму

Нині туристична галузь стає однією з основних галузей, що впливає на загальний стан і тенденції світової економіки.

Туризм пов'язаний із діяльністю більш як 50 галузей, його розвиток сприяє:

- підвищенню рівня зайнятості;
- диверсифікації національної економіки;
- збереженню і розвитку культурного потенціалу;
- збереженню екологічно безпечного навколишнього природного середовища;
- підвищенню рівень інноваційності національної економіки;
- гармонізації відносин між різними країнами і народами;
- реалізації зовнішньої політики держави.

Зазначимо, що за оцінкою ЮНВТО: внесок туризму до світового валового внутрішнього продукту з урахуванням непрямого ефекту – 10%; загальна кількість робочих місць, що прямо або опосередковано стосуються сфери туризму, – 11% [4].

Стратегіями, що актуалізують розвиток сільського туризму, є:

- на міжнародному рівні:
 - Глобальні 17 цілей сталого розвитку до 2030 (2015) [2];
 - Паризька кліматична угода (2015) [3];
 - Програма ООН з оточуючого середовища (1972) [10];
- на національному рівні:
 - Концепція популяризації України у світі та просування інтересів України у світовому інформаційному просторі (2016) [8];
 - Стратегія розвитку туризму та курортів до 2026 (2017) [9],

а також Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (2017) [Ошибка! Источник ссылки не найден.], згідно зі Статтею 403 якої, здійснюється співробітництво з метою сприяння розвитку сільського господарства та сільських територій, зокрема шляхом поступового зближення політик та законодавства.

Відповідно до програми глобальних 17 цілей сталого розвитку до 2030 (2015) [2] саме 8 ціль стосується сфери туризму, й декларує до 2030 р. такі гасла, як:

- забезпечення розробки та здійснення стратегій підтримки сталого туризму, який сприяє створенню робочих місць, розвитку місцевої культури і виробництву місцевої продукції;
- сприяння поступальному, стійкому економічному зростанню, повній і продуктивній зайнятості та гідній роботі для всіх;
- підтримка економічного зростання на душу населення відповідно до національних умов і, зокрема, зростання валового внутрішнього продукту на рівні не менше 7 % на рік в найменш розвинених країнах;
- домогтися підвищення продуктивності в економіці за допомогою диверсифікації, технічної модернізації та інноваційної діяльності [4].

Варто підкреслити, що Україна має величезний потенціал для розвитку туризму в усіх напрямках: гастротуризм, екотуризм, зимовий туризм, морський туризм, культурний туризм, заходи і фестивалі, MICE (Meetings, Incentives, Conferences, Events) та ін [5].

Специфікою сільського туризму в Україні є рекреаційні можливості території країни та чимала кількість самотніх сіл, де зберігаються національні традиції і фольклор. Сільський туризм здатний вирішити соціальні проблеми Українського села.

Одним із видів диверсифікації сільського туризму є агротуризм, який сформувався у 80-х рр. минулого століття і на сучасному етапі його популярність у світі зростає. Агротуризм спроможний вирішити проблеми

зайнятості сільського населення, а кошти, отримані від його впровадження, могли б використовуватися місцевими громадами для покращення інфраструктури місцевості.

Це посилює необхідність вивчення та регулювання інтенсивності туристичних потоків, а також нормування антропогенного навантаження на навколишнє середовище.

В Європі склалися британська, німецька, французька, італійська, чеська, польська моделі, які приносять до 20 % загального доходу індустрії туризму. В Іспанії діє національна програма з розвитку цього виду відпочинку.

За останнє десятиліття сільське господарство привертає увагу інвесторів та виробників у країнах – членах Європейського Союзу.

Як зазначає А. Сегура, міжнародний технічний спеціаліст Центру стратегічного аналізу сільського господарства (CAESPA), сільське господарство є важливим для зменшення бідності та сприяння розвитку сільських районів.

Зазначимо, що сектор сільського господарства взагалі й сільського туризму зокрема, має тісні зв'язки з рештою економіки і це є одним із найпотужніших способів сприяння економічному зростанню та підтримки розбудови нації.

Коли зростає сільське господарство, зростає й економіка загалом, прискорюючи скорочення кількості сільської бідності.

Водночас, як підтверджує теоретичний аналіз із обраної проблеми, науковці С. Аммірато, А. Фелікетті [1], вивчаючи агротуризм як засіб сталого розвитку сільських територій, зазначають, що на відміну від минулих стратегій розвитку, які були в основному орієнтовані на шляхи економічного зростання, в наш час наслідки такого невибіркового зростання (високі соціальні витрати, невибіркове використання природних ресурсів, узагальнене забруднення), поставили під сумнів парадигму постійного економічного зростання як способу задоволення потреб сільських громад.

Погоджуючись із фахівцями, підкреслимо, що нині поняття сільського

розвитку стає все більш складним, виходячи за межі економічної сфери та акцентує увагу на використанні природних ресурсів і ландшафту, а також стимулюванні та валоризації існуючої системи матеріальних (інфраструктура, пам'ятники, типові місцеві продукти харчування) та нематеріальних цінностей (культурна спадщина, традиції, історія).

Зазначимо, що деякі кроки щодо реалізації європейських тенденцій імплементації стратегій диверсифікації в сільському туризмі України здійснюються в Запорізькому національному університеті [7]. Так, в рамках проєкту DIRUT за Програмою Erasmus+: Jean Monnet Європейського Союзу, презентація якого відбулася 26 лютого 2021 р. [6], студентам різних спеціальностей (туристичного, економічного, управлінського та ін. напрямів)

Запорізького національного університету викладається курс «Диверсифікація сільського туризму через збалансованість та креативність: поширення європейського досвіду в Україні» (2020-2023). Згідно першого модулю, зміст якого спрямований на вивчення теоретичних та практичних основ європейських тенденцій імплементації стратегій диверсифікації у сільському туризмі, з'ясування особливостей їх впровадження в українській туристичній індустрії, до освітнього процесу залучені провідні фахівці цієї галузі, серед яких: Л. Брацило – почесний голова громадської організації «Запорізька обласна туристична асоціація», Т. Ніколаєва – фізична особа-підприємець TRG Agency Національна мережа професійних турагенцій.

Подібні кроки сприятимуть диверсифікації сільського туризму в Україні на засадах поєднання принципів сталого розвитку та креативності шляхом імплементації студентами набутих знань та умінь щодо побудови бізнес-моделей сільського туризму.

Студенти використовують знання, отримані в результаті вивчення курсу, при розробці власних бізнес-моделей, проєктній діяльності, написанні наукових статей та підготовці магістерських робіт.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Ammirato S., Felicetti A. The Agritourism as a means of sustainable development for rural communities: a research from the field. November 2014. International Journal of Interdisciplinary Environmental Studies. 8(1):17-29 DOI: 10.18848/2329-1621/CGP/v08i01/53305. https://izqdfqi5y6hrdtp3uz3blxm2a-ww-researchgate-net.translate.google.com/publication/266498330_The_Agritourism_as_a_means_of_sustainable_development_for_rural_communities_a_research_from_the_field
2. Resolution adopted by the General Assembly on 22 December 2015 (2015). Global Code of Ethics for Tourism. <https://undocs.org/ru/A/RES/70/200>
3. The Paris Agreement under the United Nations Framework Convention on Climate Change. United Nations. 12 December 2015 (2015). <https://www.un.org/ru/climatechange/paris-agreement>
4. World Tourism Organization. UNWTO. URL: <https://ukraine.un.org/uk/sdgs>
5. Безкоровайна Л.В., Волобуєв А.О. Туризм в умовах переходу до зеленої економіки: європейський досвід реалізації. Секція 4. «Циркулярна економіка: впровадження досвіду ЄС в Україні». Матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Розвиток співробітництва між Європейським Союзом та Україною» (International Scientific and Practical Internet Conference «EU-Ukraine cooperation») (26 листоп. 2020, Львів, Україна). Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2020. С. 104-105. <https://ipnu.ua/jmm-circle/internetkonferentsiia> вільний.
6. Запорізький національний університет. Новини пресслужби ЗНУ. Новини. У ЗНУ відбулася онлайн-презентація проекту та курсу «DIRUT» за підтримки Програми «Erasmus+: Jean Monnet Module» URL: https://www.znu.edu.ua/cms/index.php?action=news/view_details&news_id=53368&lang=ukr&news_code=u-znu-vidbulasya-onlajn-prezentatsiya-pro--ktu-ta-kursu---DIRUT---za-pidtrimki-programi---Erasmus---Jean-Monnet-Module--
7. Запорізький національний університет. Офіційний сайт. URL:

<https://www.znu.edu.ua/ukr/university/11560/econ/640/vsr>

8. Про схвалення Концепції популяризації України у світі та просування інтересів України у світовому інформаційному просторі, КМ України від 11 жовтня 2016 р. № 739-р Київ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/739-2016-%D1%80>.

9. Про схвалення Стратегії розвитку туризму та курортів до 2026: розпорядження Кабінету Міністрів України від 16.03.2017 р. №168-р. Урядовий портал. 2017. № 168-2017-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/249826501>

10. Програма ООН з оточуючого середовища (1972) <https://www.unep.org/ru/programma-oon-po-okruzhayuschey-srede>

11. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (2017). Міжнародний документ від 27.06.2014.

https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011?find=1&text=%D0%B7%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%B0#w1_1

УДК 371.39

ПРИМЕНЕНИЕ ИННОВАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА В НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЕ

Белая Татьяна Руслановна

студентка

Гонта Мария Александровна

студентка

Херсонский государственный университет

г.Херсон, Украина

Аннотация. В статье содержится теоретико-методическое обоснование проблемы применения инновационных технологий на уроках русского языка в начальной школе, раскрыты ее теоретические аспекты, а также – сфера ее практического применения в современной лингводидактике.

Ключевые слова: инновационные технологии, уроки русского языка, начальная школа.

В преподавании русского языка программой начальной школы предусмотрено изучение вводного устного курса с целью овладения учащимися знаниями в отношении связного высказывания (текста) и набора речевых навыков, необходимых для устного и письменного общения. И комплекс языковых знаний должен изучаться в таком объеме, который необходим для развития коммуникативных навыков младших школьников. Поэтому сегодня все уроки русского языка должны быть такими, чтобы создавать условия для общения, чтобы ученики могли сочинять монологи, диалоги, полилоги на разные темы для разных целей.

Применительно к образовательному процессу новаторство означает привнесение чего-то нового в цели, содержание, форму обучения, образовательные методы организации совместной деятельности учителя и

ученика. Инновационная технология воздействует на эмоциональную сферу младшего школьника, способствует повышению умственной активности; интереса к предмету и обучению в целом; качеству учебной деятельности [1, с.132]. Основная цель использования инновационных технологий обучения русскому языку – повышение качества знаний учащихся, развитие их интеллектуальных и речевых способностей.

К концептуальным основам инновационной методологии русского языка принадлежат:

1. Принципы инновационного обучения русскому языку:

- принципы дидактической метафоризации лингвистической информации;
- принцип запуска творческих способностей для активного изучения системы,
- принцип соотношения рационального и эмоционального;
- особый методологический принцип достаточного общения, который действует при отборе и оценке текстовых материалов, представленных на занятиях;

2. Инновационные методы обучения русскому языку:

- метод видимости проблемы;
- метод лингвистической аллюзии;
- методы активации ассоциативных связей;

3. Приемы работы на уроках русского языка:

- ассоциативный;
- «немые» вопросы;
- способ составления тематической сетки готового текста и метод ее расчета при создании текста;
- способ составления схемы расположения микротем в будущем тексте и метод извлечения ее из готового текста и другие [2, с.95].

Опора на инновации позволяет разработать методику обучения русскому языку на уровне инновационных технологий, которая обеспечивает

функционирование исследовательских и технологических моделей одновременно на организационном, материально-педагогическом и структурном уровнях [3, с.255].

Организационная сторона инновационной технологии обеспечивается использованием инновационного метода обучения, который функционирует в двух разновидностях:

- для метафоризации лингвистической информации (во время дидактической игры);

- на пути инновационного речевого развития (в уроке – исследовании) [2, с.95].

Таким образом, организационная сторона инновационных технологий, используемых на уроках русского языка, включает в себя понятия: метод инновационного обучения, учебно-дидактическая игра и урок-исследование.

Характерной чертой учебно-познавательной деятельности в инновационном обучении является овладение знаниями в процессе включения учащихся не только в уроки, но и в творческую деятельность.

Это достигается:

1) использованием нескольких источников получения знаний (инновационная визуализация, текст с «прозрачным» набором ассоциаций);

2) спецификой учебной деятельности (наблюдение и практическая деятельность учащихся организована таким образом, чтобы они больше объясняли, а преподаватель – сопровождал эту деятельность (тьюторство);

3) логикой мыслительного процесса (индукция сопровождается дедукцией);

4) организацией образовательного процесса, основанного на механизмах творческой деятельности (синтез, ассоциативный и эвристический анализ, соотношение эмоционального и рационального).

Концепция «инновационной методологии» рассматривается как новая методология использования инновационного способа организации учебных материалов и инновационных средств обучения [4, с.407]. Это прежде всего

образовательные и педагогические технологии, направленные на воссоздание генезиса и развитие творческих навыков личности в инновационной организации образовательного процесса. В них следует предусмотреть тренинги учебной мотивации и на исследовательском занятии, и на уроке дидактической игры.

Урок-исследование – это форма организации умственной, продуктивной и творческой деятельности, способствующая развитию речи, основанная на использовании текстов с набором ассоциативных, «прозрачных» и новаторских методов обучения.

Виды работ, используемые на таких уроках, можно условно разделить на следующие типы:

- работа по образцу;
- работа над частью целого;
- вспомогательные задания и вопросы;
- работа с сопроводительными текстами, инструкциями;
- работа с теоретической информацией;
- работа с алгоритмическими рекомендациями;
- работа с использованием классификаций (схем, таблиц);
- проблемно-умственная работа.

Успешному применению таких технологий мешает множество проблем: отсутствие универсальных книг, специальных учебников и учебных материалов; несовершенство в стандартах оценивания; неточные, неправильные, а иногда и безграмотные формулировки готовых тестовых заданий; несоответствия в программах и образовательных стандартах.

Критериями эффективности методов, используемых в инновационном обучении, являются:

- 1) уровень подготовки, побуждающий обучающихся к учебной и умственной деятельности;
- 2) уровень сформированности интеллектуальных способностей;
- 3) уровень развития словесно-логического мышления;

- 4) уровень удовлетворенности школьной жизнью;
- 5) уровень активности детей во время урока;
- 6) качество знаний и уровень образования учащихся в области русского языка и литературы;
- 7) повышение качества знаний малоуспевающих.

Таким образом, в инновационном обучении все элементы учебных действий: восприятие, мышление, обучение и прочие – должны формировать знания, навыки и умения по русскому языку таким образом, чтобы мотивировать их использование в творческом направлении.

При этом мотивационная сфера ученика приобретает черты целостности, выражающиеся в его желании и умении изучать русский язык, что положительно проявляется в продуцировании идей, закреплении, сохранении и воспроизведении знаний, умений и навыков.

Работа по усвоению материала идет быстрее; знания, полученные в инновационном обучении, запоминаются глубже и прочнее, а их успешное применение свидетельствует о тренировке навыков и способностей.

Благодаря новаторскому подходу исчезают препятствия на пути обучения (страх, неуверенность, безразличие и даже плохие воспоминания) и создаются условия для формирования положительной мотивации.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Polevikova O. The Basis of word-central approach to language education in preschool and primary school age // Eastern European Scientific Journal (Gesellschaftswissenschaften): Düsseldorf (Germany): Auris Verlag, 2016, 1 - 132-134 pp.

2. Полевинова О.Б. Словоцентризм как инновационный подход к языковому образованию и речевому развитию детей старшего дошкольного и младшего школьного возраста // Материалы VIII Междунар. научно-практ. семинара «Дошкольное образование: опыт, проблемы, перспективы» 23—24

марта 2017 г. г.Барановичи, Респ. Беларусь / ред кол.: А.В.Никишова (гл.ред.), Н.Г.Дубешко (отв.ред.) [и др.]. – Барановичи: РИО БарГУ, 2017. – С.95-96.

3. Полевикова О.Б. Словоцентризм как лингвометодическая инновация в реализации преемственности между дошкольным и начальным образованием // Інновації в дошкільній освіті: Зб. абстрактів міжн. наук.- практ. конф., м. Переяслав-Хмельницький, 28-29 березня 2018 р. / за заг. ред. Л.О.Калмикової, Н.В.Гавриш. – Переяслав-Хмельницький: ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди», 2018. – С.255-256.

4. Полевикова О.Б. Методологическая сущность словоцентризма в контексте синергетики Павла Флоренского // Transformacja środowiska międzynarodowego i jego wielowymiarowość, Tom 5, R. Kor-donski, A. Kordonska, D. Kamilewicz-Rucińska (red.), Lwowski Uniwersytet Narodowy im. Iwana Franki, Lwów-Olsztyn 2017, 426 с., авт.: s.407-418.

УДК 8.81

ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ У НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ

Большова Ніна Олександрівна

вчитель української мови та літератури
старший вчитель, вчитель- методист

Большов Олег Олегович

Буйницька Оксана Анатоліївна

вчителі

Барвінківський ліцей №2 м.Барвінкове, Україна

Анотація: у роботі висвітлюються основні питання з формування національної свідомості учнів Нової української школи та наведено приклади виховання у здобувачів освіти почуття національної свідомості на уроках української мови та літератури. Показано, як в українській системі виховання реалізується прийнята цивілізованими країнами аксіома: нормальне навчання, виховання і розвиток підростаючого покоління забезпечуються лише рідною мовою.

Ключові слова: мова, патріотизм, національна свідомість, любов до рідного краю, Батьківщина.

Щоб народ не зник, кожне його покоління має виховуватись в народному дусі, на основі національних духовних і культурних традицій.

Споконвіку школа вбачала основне своє завдання у формуванні в людини таких вічних моральних категорій, як чесність, совість, почуття обов'язку і відповідальності.

Державна національна програма «Освіта», «Національна доктрина розвитку освіти України в ХХІ ст.», «Концепція Нової української школи» головною метою національного виховання визначають створення умов для

розвитку і самореалізації кожної особистості, формування активно мислячого, розумного, духовно багатого і національно свідомого громадянина України. Сьогодні Україні потрібні люди високого інтелектуального і професійного рівня. Метою українського суспільства і держави повинен стати всебічний розвиток особистості.[1, С.2]

Життя потребує від підростаючого покоління постійного пошуку чогось нового, а життєва компетентність стає гарантом життєвого успіху. Лише особистість, яка вміє орієнтуватися на власний досвід, цінності, усвідомлює свої прагнення, розширює можливості, може успішно адаптуватися в сучасному світі швидкоплинних подій, відповідати його вимогам. Соціально компетентна дитина здатна відчувати своє місце в системі відносин між людьми і адекватно поводитись.

Об'єктом і наслідком моєї педагогічної діяльності є розвиток соціальної компетентності через формування національної свідомості школярів.

На основі рідної мови у здобувачів освіти найефективніше формується національна психологія, характер, світогляд, свідомість та інші компоненти духовності народу. Українська система виховання реалізує здавна прийняту цивілізованими націями аксіому: нормальне навчання, виховання і розвиток підростаючого покоління забезпечуються лише рідною мовою. Засвоюючи її з раннього віку, діти поступово стають носіями національного змісту й духу. «Скільки я знаю мов, стільки разів я людина», - говорить народна мудрість. [2, С. 1]

Любов до рідної мови – найприродніше й найглибше духовне начало людського життя. Моя мета – виховувати громадянина, особистість, яка вміє жити інтересами і турботами країни, колективу, бажає працювати чесно і самовіддано, творчо, сформуванати всебічно розвинену людину, яка поєднує духовну досконалість і моральну чистоту, піднести вихованця до рівня особистості – цілісної, гуманістично спрямованої, всебічно розвиненої.

При підготовці кожного уроку беру до уваги всі його етапи. «Як зробити урок не тільки цікавим, а й захоплюючим, як перетворити його на годину

насолоти, хвилюючи мандрівку із здобувачами освіти у незвідані світи, в таємниці людського серця, розкрити перед школярами всю красу і багатство рідної мови?»- ця думка постійно хвилює мене[3, С. 15, 4, С.3-19]

Адже виховання патріота починається з любові до рідної мови, чарівного народного слова. На уроках вчу своїх учнів розмовляти літературною українською мовою, працюю над правильною вимовою, роз'яснюю етимологічне значення окремих слів і виразів, наводжу приклади, бо, вважаю, що педагог – словесник не має права пропускати повз вуха ані найменше знуцання над рідною мовою.

Часто говорю про велике значення України, як держави, вчу досконало володіти рідною мовою, знати пісенну культуру свого народу, глибоко проникати серцем і душею у багатовікову народну мудрість (прислів'я, приказки, загадки, народні заповіді).[5,С. 4-10]

На кожному уроці намагаюсь використовувати елементи народознавства у вигляді текстів з описом народних звичаїв, обрядів, традицій, що сприяють вихованню любові до свого народу, патріотизм, пробуджують у дітей національну свідомість. Учні починають розуміти, що мова – це чарівниця, і кожен з них відчуває на собі її магічну силу.

Іще раз хочеться наголосити, що сьогодні не можливо стати повноправним громадянином України, кваліфікованим спеціалістом без знання державної мови. Володіти нею здобувачі освіти мають на достатньому рівні, щоб з її допомогою в майбутньому можна було реалізувати свої життєві потреби, плани, наміри в умовах зростання попиту суспільства на мислячу, діяльну, творчу, національно свідому особистість.[6, С.35-36]

Необхідно підбирати такі матеріали на уроки рідної мови, щоб вони не тільки навчали, а й виховували. Спираючись на психодіагностику, враховуючи психологію та фізіологію кожного учня, диференційовано підходити до вивчення мовленнєвого матеріалу.

Плануючи урок, слід також враховувати специфіку навчального матеріалу, визначати його місце в системі знань учнів, ґрунтовно продумувати

методи, прийоми та форми організації уроку з огляду на особливості класу та можливості кабінету.

Значну увагу необхідно також приділяти орфографії, пунктуації, граматиці, використанню словникових диктантів, роботі з різнорівневими картками, роботі в групах, самоперевірці і взаємоперевірці, комп'ютерним текстам, які не потребують багато часу, але допомагають виявити знання школярів, виховують у них самостійність.

Під час написання міні-диктантів, переказів, вибіркового диктантів бажано використовувати тексти з книги В.Скуратівського «Берегиня», що сприяють вихованню учнів на народних традиціях.[6. С. 5-55]

На уроках розвитку мовлення, присвяченому написанню автобіографії, необхідно довести випускникам, що влаштовуючись на роботу в органи внутрішніх справ, під час поїздки за кордон, військовослужбовці високих посад, військові радники складають цей документ, де вказують відомості не лише про своїх батьків, але й про дідів та бабусь, інших членів родини. Це потрібно для того, щоб простежити, в якій сім'ї виховувалась людина, адже родина має величезний вплив на формування майбутнього громадянина, його світогляду.

Дуже важливо знати свій родовід, глибше проникати в коріння свого роду. З цією метою декільком учням напередодні уроку слід дати завдання скласти своє родовідне дерево. З найцікавішими роботами знайомимо весь клас. Можна запросити батьків, дідусів, бабусь, які розкажуть учням про свої сімейні традиції, звичаї, чому саме такі імена дали членам родини. Цим підтримується живий зв'язок пам'яті в родині до своїх предків. А це дуже важливо для нащадків, які часто навіть не замислюються над походженням та історією свого роду, так як знання історії свого народу, свого краю починається саме з родини. Таку роботу необхідно проводити регулярно, бо як говориться у приказці «З роду в рід життя кладе мости, без коріння роду не цвісти».[5.С.33-36]

Складовою національного виховання є патріотизм. Йому не вчать, його виховують. І тому саме на уроках української мови та літератури необхідно цим займатися. Мета виховної роботи у сучасній школі – відновити споконвічні шляхетність народу, його національну гідність та свідомість, високу моральність, працелюбність і на цьому ґрунті – свої позиції незалежної та інтелектуальної нації у світовій спільноті.

Виховання здобувачів освіти у дусі свободи, власної гідності і демократії вимагає, щоб школа будувалася, як справжня демократична община, здатна до саморегуляції. Останнім часом молодь стала спрощено ставитись до таких понять, як любов до Батьківщини, патріотизм, громадянський обов'язок, все частіше центральне місце в їхньому світогляді займають атрибути успіху: гроші, престижний рівень споживання та дозвілля, що в майбутньому може стати причиною деградації та розпаду держави. А тому пріоритетним напрямком виховання дітей та молоді в національній системі освіти є патріотичне виховання. В.Сухомлинський зазначав: " Патріотизм – серцевина людини, основа її активної позиції". І щоб «серцевина» була національною особистістю, її треба вчити і виховувати цьому.

В основі української народної системи виховання, ідеалу гуманної, чесною, добропорядною людини, справжнього патріота своєї землі лежить народна етика, яка вимагає морального ставлення до людини. Як правило, учні захоплюються етноетикою, яка віками утверджувала красу і благородство людських взаємин, дотримання принципів, вимог народного права, правил і норм подружнього, побратимського й товариського життя, вірності. Наш народ завжди прагнув будувати свою культуру, побут, дозвілля за законами краси, гармонії, добра, а тому необхідно кожного разу наголошувати учням, що :

Людина починається з добра,

Із ласки і великої любові.

Отже, національне виховання сприяє розвитку у дитини естетичних смаків, морально – естетичних норм, допомагає розкрити здібності, пізнати себе, створює можливості для розвитку духовного світу учнів, для

самореалізації, сприяє формуванню соціальної компетентності, готує здобувачів освіти до успішного самостійного життя, виховує гідних громадян України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності. // Дошкільне виховання. 2003. - №2.-С.3-8.

2. Постанова Верховної ради України від 22 травня 2004 року №865 –IV: про заходи Кабінету Міністрів України щодо захисту національних інтересів держави у сфері національно свідомого виховання молодого покоління та забезпечення умов його розвитку.// Голос України.- 2004. 6 червня. – С. 7.

3. Вашуленко С. Нова українська школа. Методика навчання інтегрованого курсу «Українська мова»./ К. Освіта.- 2019.-С.59-72.

4. Аксьоненко О. Державні символи України. //Історія України.-2005 . - №4.-С.15-17.

5. Гнатюк В. Національне виховання як складова у побудові громадянського суспільства. //К. Світ виховання, 2004. - №1. – С.33-36.

6. Скуратівський В. Берегиня// К. Радянський письменник,1987.-С.5-55.

НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ ЯК ОДНА З КЛЮЧОВИХ КАТЕГОРІЙ ПОЛІКУЛЬТУРНОЇ ОСВІТИ

Борканюк Алла Борисівна

кандидатка філософських наук, доцентка

Національна Академія СБУ України

М.Київ. Україна

У статті аналізується національна ідентичність, основні характеристики, різні погляди щодо визначень поняття «ідентичність»; здійснюється ототожнення понять «нація», «етнічна спільнота» і «український народ».

Ключові слова: етнос, народ, нація, ідентичність, історичність.

Борканюк А. Национальная идентичность как одна из ключевых категорий поликультурного образования. В данной статье дается характеристика анализа национальной идентичности, её основных характеристик разных точек зрения по поводу определения понятия «идентичность»; осуществляется отождествление понятий «нация», «этническая общность» и «украинский народ».

У сучасних гуманітарних і соціально-політичних науках існують серйозні відмінності у визначенні понять: «етнос», «народ», «нація» (за висловом Г. Касьянова, «хаос дефініцій»). Загальнотеоретичні причини полягають у тому, що теорія національної ідентичності розвивається у межах декількох базових підходів: примордіалізму (від англ. «primordial» споконвічний) і модернізму. Прихильники примордіалізму (Е. Сміт, Г. Нільссен, ю. Бромлей, Л. Гумільов, Я. Дашкевич) вважають, що етнос і нація існували з давніх-давен і є своєрідним історико-біологічним феноменом модернізму.

Теоретики модернізму відкидають ідеї класичної філософії й обстоюють ідеї плюральності моделювання світу та відкритості його як системи. У

наукових теоріях модернізм представлено конструктивізмом та інструменталізмом. За конструктивізмом (Е. Гелнер, Б. Андерсон), етноси й нації є історичними спільнотами, які виникають на певному етапі розвитку людства на засадах не стільки спільного походження, скільки спільної культури і які так само зникають на певному етапі. Етнос є результатом соціального конструювання, а нація продуктом політики націоналізму (Е. Гелнер); за Б. Андерсеном, нація є обмеженою і суверенною, «уявною спільнотою», та в інструменталізмі етнічність розглядається як інструмент досягнення людьми певних цілей; цілеспрямована діяльність етнічних еліт у боротьбі за владу та привілеї (елітарний інструменталізм) або усунення економічної нерівності членів різних етнічних груп (економічний інструменталізм). Крім того, існує наукова традиція поділу націй і націоналізму на: східні і західні; етнічні і політичні; історичні і неісторичні/державні і недержавні. Прибічники модернізму трактують національну (серед них і українська) ідентичність як культурну та державну спільноту, яка поділяється членами групи, що склалась історично на основі сукупності об'єктивних характеристик, до яких зараховують загальну територію проживання, мову, релігію тощо. У межах цієї методології національна ідентичність розуміється як незмінна тотожність, що існувала з давніх часів, та отримувалася людиною раз і назавжди. Модерністські версії націогенези (не лише українців, а й усіх «придушених націй» Європи — від Ірландії до Балкан) мають певні відмінності. По-перше, це переконання у тому, що процес націогенези розпочався саме в модерну добу (причому «нижня» хронологічна межа досить чітко окреслюється кінцем XVIII початком XIX ст., а щодо «верхньої» є певні відмінності, пов'язані з особливостями внутрішнього розвитку й зовнішньополітичними чинниками, що визначали політичний розвиток у міжвоєнну, повоєнну добу, пізніше – з розпадом Радянського Союзу, системи Варшавського договору, посиленням глобалізаційних процесів).

По-друге, головна увага дослідників зосереджується на суб'єктивних чинниках — «конструкторах», в уявленні яких визрівав український

національний проект. Застосування поняття «національн(і)ий проект(и)» дозволяє наголосити на модерній природі нації, що відповідає «конструктивістській» концепції нації Б. Андерсона: писемні верстви (бюрократи й інтелектуали) конструювали в дискусіях і практиках проект нації, який проявлявся у формуванні теорій, просвітницьких практиках, культурологічних і загальнокультурних акціях. Український історик О. Удод зазначає, що етнополітологи вирізняють два типи ідентичностей – етнічну та національну. Етніч на ідентичність завжди об'єктивна, навіть якщо вона складна (у випадку народження й виховання дітей у міжетнічних шлюбах) і навіть якщо людина сама того не усвідомлює або її усвідомлення позначене суб'єктивним небажанням належати до певного етносу (з певних об'єктивних історичних причин, як-от: переслідування євреїв, депортація національних меншин, обмеження пересування поза межею осілості тощо). В етнічній ідентифікації спрацьовує принцип «батьків не вибирають» («батьківщину не вибирають»), який поетично сформулював Василь Симоненко: «Все на світі можна вибирати, сину, вибрати не можна тільки Батьківщину». Вирішальну роль у процесі етнічної ідентифікації відіграють об'єктивні чинники — расовий (антропологічний тип), культурний (мова), психологічний (менталітет) тощо.

На думку О. Удода, національна ідентичність, на відміну від етнічної, є категорією динамічною (в історичному та соціальному сенсі), оскільки вона завжди перебуває в процесі змін, адаптації й формування. Розуміння національної ідентичності залежить від розуміння і тлумачення поняття «нація», яке теж формува лося історично. Поняття: «нація», «національна ідентичність», «національна свідомість», їх походження й особливості вживання відображають, на думку Ю. Габермаса, історію виникнення національної держави. У римлян ім'ям *Natio* було названо богиню народження та походження. У часи боротьби з варварами «націями» називали дикі, неорганізовані як політичні союзи язичницькі племена (на відмінну від «*civitas*» самих римлян, що мали добре організовану державу). У період раннього нового часу поняття «нація» стає уособленням і носієм суверенітету. Стани

репрезентували перед королем «націю». Французька революція робить «націю» джерелом державного суверенітету. За кожною нацією відтоді визнають право на політичне самовизначення. Місце етнічного зв'язку займає спільність демократичної волі. Основою колективної ідентичності, яка була функціональною для ролі громадянина і виникла в період Французької революції, став націоналізм, який було опосередковано історизмом. Тож в основу національної ідентичності покладено історичну пам'ять, самоусвідомлення у процесі історичного розвитку, «історизацію» суспільних процесів.

Національна ідентичність спирається, на відмінну від етнічної, на свідомий вибір і залежність від раціональних чинників – усвідомлення суб'єктом ідентифікації (особою, етнічною групою чи нацією) історичних, громадянських, політичних цінностей, що є вторинними щодо тих цінностей, які становлять підґрунтя етнічної ідентифікації і є, як правило, незмінними. Для більш повного та рельєфного розуміння процесу національної ідентичності неабияке значення має правильне визначення джерел, чинників, або ідентитетів, національного самовизначення. Ідентитетами називають основні, сутнісні (об'єктивні та суб'єктивні) показники, які дають можливість максимально об'єктивно зарахувати певного суб'єкта (індивідуального чи колективного) до конкретної спільноти (етнічної чи національної). Учені виокремлюють п'ять найважливіших джерел національної ідентичності (ідентитетів нації). По-перше, це людські переконання: нація існує доти, доки її члени визнають один одного як співвітчизників, визнають, що їхні спільні характеристики схожі та прагнуть продовжувати співіснування. По-друге, спільне історичне минуле (причому не лише переможні моменти, а й по-разки), спільні обов'язки й уявлення про спільне майбутнє. По третє, спільні дії (рішення, досягнення результатів), тобто дієва ідентичність. По-четверте, постійне проживання в одній країні, спільна батьківщина, держава. Це той територіальний елемент, який скріплює зв'язок між нацією і державою як політичним інститутом, що здійснює законну владу в межах певного простору. По-п'яте, спільні характеристики, що їх об'єднано поняттям «національного

характеру», спільна культура, спільні політичні принципи (демократія, верховенство закону тощо) 1

З моменту проголошення державної незалежності значна частина українських учених демонструвала (і продовжують залишатись на цих позиціях) прихильність до різноманітних варіацій примордіалізму. Це пояснюється тим, що створення незалежної держави на початку 90-х рр. ХХ ст. вимагало її легітимації й історичного обґрунтування тяглості державно-політичної, історичної традиції. Ще у ХІХ ст. М. Грушевський у межах народницької школи в історіографії розробив схему «тяглості» української історії, яку і було покладено в основу. До цього додалась інерція радянських часів з пануючою етнологічною концепцією нації. Ототожнення поняття «нації» з такими категоріями, як «етнос» і «етнічна спільнота», «український народ» і «українська нація», стало наслідком категоріальної нерозробленості сучасної української наукової термінології, а також надмірної політичної заангажованості суспільствознавства. Як правило, у визначеннях «нації» переважає етнічний компонент, на зразок: «Термін [український народ] тотожний терміну українська нація й визначає етнонаціональну спільноту, яка ідентифікує себе як власний самобутній етнокультурний і етнополітичний організм на власній споконвічній етнічній території» [2]. Такий підхід зазнав критики з боку сучасних українських істориків Н. Яковенко, Я. Грицака, Г. Касьянова, А. Портнов. Г. Касьянов показав логіку примордіалістів на прикладі його «політико-генетичної версії Я. Дашкевича та Я. Ісаєвича. Я. Дашкевич зазначав, що вже в період Київської Русі існувала нація під назвою «русь». Київська Русь розглядалася ним як «державо-імперія, багатонаціональна за своїм населенням». Логіка міркувань, фактично, дозволяла стверджувати, що в Київській Русі розгорталися процеси, які мало чим відрізнялися від процесів творення «націй до націоналізму» у Франції, Англії й Іспанії. Звідси випливає ще один висновок — джерела українців як нації пов'язані з часами Київської Русі, тобто йшлося про ототожнення «нації» з етносом. Проте інколи в істориків примордіалістські аргументи можуть поєднуватися з модерністськими Г.

Касьянов показує це на прикладі концепції І. Лисяка-Рудницького. Розрізнення понять «народ» і «нація», відіграє в ній ключову роль, оскільки «народ» трактується як «етнічна одиниця», а «нація» — як політична. Нація — явище суб'єктивної сфери, це «колектив людей, що хочуть бути державою», «існування нації спирається на свідому волю її членів». Народ або етнічний колектив, на думку І. Лисяка-Рудницького, - це основа, «підбудова», на якій формується нація у вигляді «надбудови»). Учений наголошував, що становлення української нації — це процес, у якому простежувалися перерви, однак наявність «основи», народу, гарантувало спадковість у націогенезі. У процесі становлення української нації він виокремив три фази: княжофеодальну (від Київської Русі до Люблінської унії), козацьку (XVII-XVIII ст.) та модерну (починається з «національного відродження» XIX ст.

Концепція І. Лисяка-Рудницького формувалася під очевидним впливом теорії поділу націй на «історичні» і «неісторичні»: розриви в «національній» історії пов'язувалися в ній насамперед з втратою державності та політичних еліт. І. Лисяк-Рудницький згадує про «націю» в Київській Русі (називаючи її «руською») та в козацьку добу («козацько-українська нація») але не в модерному сенсі, до неї належали лише еліти княжої та козацької діб. Саме тому виник термін «модерна нація», який мав відображати реалії доби після Французької революції. Формування модерної нації, на думку вченого, стало основним змістом історичного процесу «тривалого» XIX ст.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Удод О. Актуальні проблеми сучасної історичної освіти: гармонія чи компроміс між наукою та історичною пам'яттю / О. Удод // Історія і суспільствознавство в школах України: теорія та методика навчання. – 2017. – № 8. – С. 34.
2. Іванченко І. Український народ / 1. Іванченко // Мала енциклопедія етнодержавознавства. – К2018, – С. 634.

**МАРГІНАЛЬНІСТЬ У ФРАНЦУЗЬКИХ РОМАНАХ ХХ СТОЛІТТЯ:
СЕМАНТИЧНЕ СТРУКТУРУВАННЯ**

Бритвін Дмитро Вікторович

к. філол. н, асистент

кафедри романської філології

Інститут філології КНУ

імені Тараса Шевченка

м. Київ, Україна

Анотація: у статті досліджується семантична структура маргінальності у французьких романах ХХ століття, референтні категорії якої формують варіативний семантичний зміст поняття маргінальності загалом, образ маргінала, маргінального середовища зокрема та експлікують простір маргінальності у романах.

Ключові слова: маргінальність, маргінальний, маргінал, маргінальне середовище, маргіналізація.

З усіх художніх жанрів роман часто постає жанром, який найбільш адекватно передає еволюційні тенденції нових реалій, створює інноваційні художні структури. Саме маргінальність може стати одним з тих феноменів, яким надано право пояснення глобальних процесів у літературі, суспільстві та світі.

Маргінальність (лат. *margo* – край, кордон; *marginalis* – той, що знаходиться на краю) – “поняття, що відоме ще з античних часів і у широкому розумінні позначає межовість, прикордонне положення індивіда чи групи” [1, с. 397–398]. Л. Банникова визначає маргінальність “як стан груп чи індивідів у ситуації, яка примушує їх під впливом зовнішніх факторів змінювати своє соціальне положення, що призводить до втрати попереднього соціального

статусу, соціальних зв'язків, середовища цінностей” [2]. С. Л. Скоринін вважає, що треба розрізняти маргінальність особистісну (внутрішню), групову (основою для аналізу якої є поведінка), та суспільну (критерієм слугують єдині для суспільства ідеали та стандарти) [3]. На думку І. Малишева, поняття “маргінальності” у сучасному світі є безоцінним [4, с. 62–63], адже може мати як позитивні прояви, так і негативні. Маргінальність, що виявляється через “маргінальну свідомість”, “маргінальну особистість” “маргінальну ситуацію” та ін. розглядали такі дослідники: Р. Парк, Е. Стоунквіст, Я. Краусс, Р. Мертон, Е. Х'юз, А. Фарж, І. Попова, А. Атоян, І. М. Биховська, Т. В. Вергун, Л. І. Кемалова та ін., однак семантична структура маргінальності на наш погляд потребує подальшої наукової розвідки.

Актуальність дослідження зумовлена спрямованістю сучасної лінгвопоетики на вивчення семантики художнього тексту, складністю, багаторівневістю, комплексністю та суперечливістю феномену маргінальності, адже у ХХ столітті маргінальність стає розповсюдженим явищем, що, зокрема, структурує соціальне середовище, є фактором масової свідомості, виражає та пояснює усю складність та різноманітність творчих пошуків та рефлексій, сприяє декодуванню смислів закладених у тексті та ідентифікації релевантних структур авторської свідомості.

Метою роботи є окреслення семантичної структури маргінальності у французьких романах ХХ століття.

Об'єктом дослідження є простір маргінальності у художньому тексті.

Предметом аналізу стає семантична структура маргінальності у французьких романах ХХ століття.

Матеріалом дослідження стали французькі романи ХХ століття, а саме: Romain Gary, “La vie devant soi”; Jean Genet, “Journal du Voleur”; Blaise Cendrars, “Moravagine”; L.-F. Céline, “Voyage au bout de la nuit”.

Аналіз французьких романів ХХ ст. засвідчив, що варіативний семантичний зміст поняття маргінальності формується такими семантичними конститuentами (своєрідними “референтами”: під “референтами” ми розуміємо

дефініції, що є ознаками маргінальності та утворюють логіко-семантичну перцептивну структуру, представлену диференційними ознаками, з синтагматичним та парадигматичним характером відношень між їхніми складовими), як ознака, стан, діяльність, суб'єктність, модальність та процес (маргіналізації). Логіко-семантичне розгортання та інтерпретація даних референтів експлікує зміст простору маргінальності у французьких романах. Розглянемо детальніше кожен референтну категорію.

Маргінальність як процес маргіналізації має свої причини та наслідки, буває добровільною та примусовою. Так примусова маргіналізація представлена як процес витіснення “домінуючою більшістю” індивідів чи “підлеглу меншість” за рамки існуючої суспільної структури незалежно від освіченості, життєвих стандартів, ціннісних орієнтирів. У романі Р. Гарі такими є іммігранти з північної Африки. Наприклад, іммігрант на прізвисько Негр вважав, що *il fallait se défendre quand on avait quatorze ou quinze ans sans personne* (8, с. 63). *Mais il ne se piquait pas, il disait qu'il était rancunier et ne voulait pas se soumettre à la société* (8, с. 63).

Французькі письменники ХХ століття у своїх романах акцентують увагу на комплексі причин маргіналізації як особистості, так і певних груп населення: соціально-економічні (безробіття, бідність, відсутність гідної соціальної допомоги, житлових умов, конфлікт із загальноприйнятими нормами, недостатня соціалізація). Наприклад, *Il vivait parmi les mendiants, les voleurs, les tapettes et les filles* (9, с. 5). *Mes vêtements étaient sales et pitoyables. J'avais faim et froid* (9, с. 5); культурно-цивілізаційні (глобалізація, міграційні процеси (примусові чи добровільні), культурологічна криза); політичні (справедливість, еміграційні закони, негативне ставлення до соціально-політичного та організаційно-бюрократичного устрою суспільства, відсутність політичної культури). Так, у романі Р. Гарі арабська громада не намагається повністю асимілюватися з французьким суспільством, тому, з одного боку, зберігає певні норми, правила поведення, цінності та традиції, а з другого, прирікає себе тією чи тією мірою на культурну маргіналізацію; суб'єктно-особистісні як

психологічні (внутрішня незадоволеність, моральне сум'яття, невпевненість, криза ідентичності, психологічні відхилення, загострена рефлексія, відчуженість, внутрішній особистісний конфлікт). Маргіналізаційні процеси у романах показані через призму зміни (часткової або повної): статусу, середовища існування, морально-етичних норм та цінностей, комунікативних, соціальних, психологічних та духовних зв'язків (або їхню втрату): *Je connus enfin la douceur d'être accueilli par les hommes. Ma vie de misère en Espagne était une sorte de dégradation, de chute avec honte. J'étais déchu* (9, с. 20).

Референтна категорія “ознака” імплікує поняття властивості, якості, відношення, стану та ін. Маргінальність як ознака виражається похідним маргінальний (-е; -а), операціоналізація якої дає набір конструктів: маргінальний статус, маргінальне середовище, маргінальна ситуація, маргінальна група, маргінальна особистість, маргінальна зона. Кожний конструкт у тексті твору має свої маркери-характеристики, що представлені певними лексико-стилістичними мовними засобами. Маргінальність як ознака характеризується низкою ситуацій на позначення маргінальності середовища та маргінальності суб'єкта. Прикладом може слугувати опис нелюдських умов існування Бардамю в Африці, які Л.-Ф. Селін характеризує словосполученням “*enfer africain*” (6, с. 82); *j'étais déconcerté par la pauvreté de son installation, celle qu'il devait me léguer, et qui devait m'abriter pendant des années peut-être...*(6, с. 81).

Під маргінальною ситуацією розуміємо систему зовнішніх та внутрішніх умов чи дій у процесі існування індивіда, що здебільшого характеризується внутрішньою конфліктністю, невизначеністю, тривожністю, невпевненістю тощо. Маргінальна ситуація може бути експлікована у текстах романів як: економічна (життя на межі або поза межею бідності): *j'avais pas d'argent de poche et j'allais parfois dans les quartiers français là où il y en a* (8, с. 21); культурно-цивілізаційна (неможливість повноцінної реалізації культурних запитів особистості чи групи, несприйняття традицій, норм, правил титульної нації тощо): *...les Juifs sont des gens comme les autres mais il ne faut pas leur en vouloir*

(8, с. 17); психофізична (призводять фізичні вади чи психологічний тиск): On disait dans la rue que c'était une femme sans coeur et c'est vrai qu'il n'y avait personne pour s'en occuper. Elle avait tenu le coup sans coeur pendant soixante-cinq ans (8, с. 5); катастрофи, кризові, техногенні явища (наприклад, війна): La guerre en somme c'était tout ce qu'on ne comprenait pas (6, с. 3).

Під маргінальною зоною (середовищем) розуміємо території з неналежними умовами для проживання: райони компактного проживання меншин (арабські квартали у Р. Гарі); тюрма (у Ж. Жене); зони проживання криміналізованих верств населення (у романах Ж. Жене, Л.-Ф. Селіна): J'ai longtemps vécu dans une chambre sans fenêtres qu'un vasistas donnait sur le corridor... dans ce vaste désordre sale au milieu d'un quartier puant l'huile, l'urine et la merde (9, с. 9); зони природних нетипових, нелегких для існування умов (африканські джунглі чи умови існування в умовах війни у романі Л.-Ф. Селіна); зони проживання бідних верств населення (присутні у всіх досліджуваних романах).

У французьких романах маргінальність як стан репрезентована семемами на позначення стану середовища та стану суб'єкта. Маргінальне середовище представлено лексемами, що позначають пограниччя (межу), територію, що межує з центром; периферію як основне місце перебування маргінальних суб'єктів, віддалене від центра та маргінес – периферія периферії. Маргінес являє собою окраїнні, необлаштовані, вкрай занедбані місця. Зони маргінесу можуть бути розташовані і локально, у середині периферії. Прикладом периферії може бути район у Драньє, де вів свою лікарську практику Бардамю (Л.-Ф. Селін): ...Moi, je m'étais trouvé pour la pratique un petit appartement au bord de la zone (6, с. 118); Яскраво, метафорично представив розмежування зон проживання багатих та бідних мешканців Парижа

Л.-Ф. Селін: Les gens riches à Paris demeurent ensemble, leurs quartiers, en bloc, forment une tranche de gâteau urbain dont la pointe vient toucher au Louvre, cependant que le rebord arrondi s'arrête aux arbres entre le Pont d'Auteuil et la Porte des Ternes. Voilà. C'est le bon morceau de la ville. Tout le reste n'est que peine et

fumier (6, с. 34). Іншим прикладом представлення маргінесу є в'язниця у романі Ж. Жене: *Les prisons centrales ont leur pouvoir...L'atmosphère y est si lourde qu'on doit s'y trainer. On y rampe...*(9, с. 2).

Маргінальність як стан суб'єкта виражена семами на позначення периферійності (у соціально-економічному, психофізіологічному та культурно-цивілізаційному вимірах) і межовості (перебування маргінальних особистостей у межовому, кризовому стані, стані внутрішньої роздвоєності), наслідком чого стає криза самоідентифікації та пошук ідентичності. Так, перебуваючи у Африці, Бардамю (Л.-Ф. Селін) спостерігає такий самий стан бідності, занепаду, безвиході чорних мешканців як і у Франції: *La négrerie pue sa misère, ses vanités interminables, ses résignations immondes ; en somme tout comme les pauvres de chez nous mais avec plus d'enfants encore et moins de linge sale et moins de vin rouge autour* (6, с. 7). У романі

Л.-Ф. Селіна Бардамю перебуває у різних станах: від страху, тривоги, невизначенності – на війні та у джунглях Африки – до апатії, відчаю, нервового напруження – в Америці та Франції. Маргінальність як стан межовості суб'єкта передбачає (у тих же аспектах) перебування маргінальних персонажів у межовому, нестійкому перехідному, кризовому стані, стані внутрішньої роздвоєності, коли соціальні суб'єкти знаходяться “між” двома системами.

В проаналізованих романах маргінальна діяльність представлена як підпільна, як гра, через нові поведінкові коди, у тому числі через порушення норм (соціальних, економічних, культурних, політичних та правових). При цьому така поведінка може бути як постійною, так і ситуативною. Так, у романі Р. Гарі тіньовим бізнесом займався пан Н'Да Амеде (він був сутенером). Мадам Роза (Р. Гарі) відкрила підпільний пансіон для дітей повій, а доктор Кац лікував усіх, хто цього потребував, у своєму районі: *Madame Rosa était une ancienne pute qui était revenue comme déportée dans le foyers juifs en Allemagne et qui avait ouvert un clandé pour enfants de putes* (8, с. 66);

Характерною рисою соціального поводження маргіналів є зниження рівня соціальних очікувань та потреб. Найбільш поширеними проявами девіантності

у художніх творах французьких авторів є підліткова делінквентність, злочинність, алкоголізм, наркоманія, проституція, суїцид, результатом чого стає зміна статусу, моральна деградація тощо. Активна маргінальна поведінка може бути агресивною та втілюватися у нігілізмі, радикальних рухах, або у самоствердженні, виокремленні кордонів свого світу, свого “Я”. Так, Ж. Жене стверджує, що: *Niant les vertus de votre monde, les criminels désespérément acceptent d’organiser un univers interdit. Ils acceptent d’y vivre* (9, с. 2). Така поведінка подібних маргіналів-девіантів не сприймається оточенням та дестабілізує існуючу систему, їх намагаються ізолювати, як, наприклад, душевнохворих у романі Л.-Ф. Селіна, адже *Les aliénés ont le meurtre encore plus facile que les hommes ordinaires* (6, с. 208).

Пасивна поведінка проявляється у відстороненості, відірванності, ескапізмі, самоізоляції, самотності тощо. Так, Бардамю у романі Л.-Ф. Селіна так характеризує своє перебування у Африці: *En Afrique, j’avais certes connu un genre de solitude assez brutale, mais l’isolement dans cette fourmilière américaine prenait une tournure plus accablante encore* (6, с. 99). Ще однією поведінковою стратегією у романах є активна інтеграція у певне соціальне середовище, приймання “правил гри” титульної нації, інтеріоризація цінностей та норм, виправдання очікувань оточення (Момо у романі Р. Гарі) або пасивне прилаштування на рівні поведінки.

У колективному мисленні склалася думка про маргінальність (як модальність) як про щось негативне, вторинне, аномальне (як порушення, загроза, хвороба чи злочин). Так, коли автори романів корелюють поняття маргінальності та бідності, воно набуває негативної конотації: *Le juge: - Pourquoi avez-vous volé ce cuivre? Le détenu: - C'est la misère, monsieur le président* (9, с. 49). У романах маргінальність експлікована через девіантну, делінквентну чи аморальну поведінку маргінала та сприймається суспільством негативно. Образ маргінальності може бути позитивним, або бути безоцінним, позначаючи перехідність, нестійкість, невизначеність чи парадоксальність та іраціональність, бути точкою біфуркація, у якій система чи персонаж роману

повинні робити вибір. Герої романів французьких письменників часто стоять перед вибором свого життєвого шляху у кризових ситуаціях: *Mes séjours dans la mendicité et dans la prostitution me furent une discipline où j'appris à utiliser les éléments ignobles, à me servir d'eux, à me complaire enfin dans mon choix pour eux* (9, с. 34). Автори також зазначають, що маргінали – це не просто “соціокультурні ренегати” [5], а й ті, хто шукає шляхи морального чи суспільного служіння соціуму (нетипові для даного суспільства – отже, маргінальні вчинки). Наприклад, у романі Ромена Гарі Надін, французька, дає прихисток Момо, незаконнонародженому дитяти повії та імігранта-араба.

Маргінальність набуває ознак суб'єктності, коли виступає фактором формування суб'єкта маргінального типу або групи. У романах французьких авторів суб'єктність людини виявляється в її вітальності, діяльності, спілкуванні, самосвідомості, як тенденція до самореалізації тощо. Показано, що маргінали та маргінальні групи мають як конструктивний, так і деструктивний вплив на суспільство, адже наявність маргіналів у суспільстві вже вказує на необхідність знаходити нові пріоритети. Суспільство, в свою чергу, може відштовхнути, певною мірою ізолювати незрозумілого Іншого, що веде до відчуження (прикладом можуть слугувати герої роману Ж. Жене “Щоденник злодія”), або ж утворити нові об'єднуючі структури, які сприятимуть певній соціалізації маргіналів та вказуватимуть новий напрям розвитку соціуму (наприклад, душевнохворі у романі Л.-Ф. Селіна відвідують звичайний кінотеатр, долучаючись до соціуму. Соціум, у свою чергу, «привчається» до них).

У той же час, суб'єктність маргінала передбачає самореалізацію як пошук ідентичності та самоідентифікацію.

Отже, семантична структура простору маргінальності у романах французьких письменників ХХ століття представлена різноаспектно, через систему логіко-семантичних конститuentів, домінантні смисли яких експліковані у наступних семантичних конструктах: маргінальність – ознака, маргінальність – стан, маргінальність – діяльність, маргінальність –

суб'єктність, маргінальність – модальність та маргінальність – процес (маргіналізації). Інтеграція зазначених базових конструктів утворює семантичну мережу, інформаційні фрагменти якої конкретизуються в значеннях прямих та непрямих вербалізаторів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Усманова А. Р. Маргинальность / А. Р. Усманова // Новейший философский словарь. – Минск : Изд. В. М. Скакун, 1999. – С. 397–398.
2. Банникова Л. М. Культурная маргинальность как социально-философская проблема (теоретико-методологический аспект) [электронный ресурс / Режим доступа [http : //www.nsu.ru /education/virtual/bannikova course.htm](http://www.nsu.ru/education/virtual/bannikova/course.htm).
3. Скоринин С. Л. К вопросу об изучении маргинальности / С. Л. Скоринин // Вестник Волгоград. гос. ун-та. – Серия “Философия”. Социология и социальные технологии. – Волгоград, 2008. – Вып. 1. – С. 172–174.
4. Малышев И. В. Тот, кто “не в ногу” / И. В. Малышев // Маргинальное искусство [под ред. А. С. Моргунова]. – М. : Изд-во МГУ, 1999. – С. 62–63.
5. Рыклин М. М. Маргинализм / М. М. Рыклин // Современная западная философия. Словарь / Сост. В. С. Малахов, В. П. Филатов. – М. : Изд-во полит. лит., 1991. – С. 170.
6. Céline L.-F. Voyage au bout de la nuit / L.-F. Céline Gallimard, Collection Folio, 1972. – 505 p.
7. Cendrars B. Moravagine / B. Cendrars. – Grasset, Les Cahiers rouges, 2011. –282 p.
8. Gary R. La vie devant soi / R. Gary. Collection Folio, 1982. – 288 p.
9. Genet J. Journal du Voleur / Jean Genet. – Paris, Gallimard, 1949. – 320 p.

**ВИКОРИСТАННЯ ТЕСТОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ ДЛЯ ОЦІНЮВАННЯ
РІВНІВ СФОРМОВАНOSTI ПРЕДМЕТНИХ БІОЛОГІЧНИХ
КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ В УЧНІВ БАЗОВОЇ ШКОЛИ**

Ващенко Лідія Семенівна

к.п.н., старш. наук. співробітник, відділ
моніторингу та оцінювання якості загальної
середньої освіти, Інститут педагогіки
НАПН України

Анотація. Педагогічна практика впровадження компетентнісного навчання передбачає зміну підходів до системи оцінювання навчальних досягнень школярів. У статті проаналізовано погляди на оцінювання рівнів сформованості предметних компетентностей учнів основної школи; представлено результати дослідження використання тестових технологій щодо оцінювання здатності школярів використовувати предметні знання та уміння у практичних ситуаціях. Базова школа, продовжуючи традиції початкової, є оптимальним навчальним середовищем для формування предметних компетентностей. Тобто важливо розвивати інновації саме на цьому ступеню навчання.

Ключові слова: система оцінювання, тестові технології, моніторинг, предметні компетентності.

Вступ. Актуальність питання. Для того, щоб бути успішним в житті, вже недостатньо мати глибокі знання зі шкільних предметів. Натомість необхідно вміти оперувати ними у практичній діяльності, бути відкритим до змін, вміти робити раціональний вибір, адаптуватися до змінюваних умов життя. Досвід зарубіжної та української школи підводить до розуміння того, що найбільш перспективним у цьому контексті є саме компетентнісний підхід до

освіти. В статті 12 Закону України «Про освіту» зазначено, що досягнення мети освіти забезпечується шляхом формування компетентностей, необхідних кожній сучасній людині для успішної життєдіяльності [1,ст.12]. Компетентісний підхід до навчання передбачає, що результатом навчальної діяльності учнів мають стати сформовані ключові, метапредметні та предметні компетентності. Предметні компетентності формуються під час вивчення окремої навчальної дисципліни. Вони складають основу для формування ключових та метапредметних компетентностей [2].

Аналіз останніх досліджень. Різними є погляди вчених та практиків на інструментарій оцінювання компетентностей. Переважна більшість з них вважає, що оптимальним інструментом оцінювання є тестові технології, які вимірюють динамічні, а не лише констатуючі характеристики навчальних досягнень і дозволяють проектувати і прогнозувати навчальний процес [3,с.161-184]. Розробляючи методику оцінювання рівня розвитку предметної компетентності учнів базової школи, ми скористалися технологією міжнародного дослідження оцінки знань та умінь учнів - PISA, яке здійснює Організація економічного співробітництва і розвитку. Діагностичний інструмент PISA організований спеціально для перевірки рівня сформованості компетентностей [4,с.173-180]. Предметом оцінювання є не енциклопедичні знання з природничих предметів та математики, а можливість учнів використовувати ті чи інші знання у власній продуктивній діяльності. У ході експерименту була зроблена спроба дослідити можливість школярів використовувати знання з різних розділів шкільного предмету біологія у новій, незвичній ситуації; уміння їх розрізняти відомі знання від невідомих, здатність моделювати практичну ситуацію; інтегрувати міжпредметні та внутрішньопредметні знання. Для перевірки наших припущень щодо методів оцінювання здатності дев'ятикласників використовувати на практиці отримані знання і уміння, ми розробили діагностичний інструментарій та провели експериментальне дослідження. Учням 9-тих класів ліцею №17 м. Хмельницького (207учів) були запропоновані завдання, основою для

конструювання яких, стало поєднання трьох складових, які оцінювалися: предметні знання (на прикладі біології); уміння, що стали інструментом дії, набутий у навчанні досвід особливої для біології діяльності, яка пов'язана із засвоєнням, розумінням та функціонуванням знань; ставлення, яке проявляється у здатності школярів виявляти інтерес до природничих предметів, розуміння цінності наукового пізнання, відповідальне відношення до збереження оточуючого середовища тощо.

Мета нашого дослідження полягала у здійсненні апробації системи педагогічних вимірників, побудованих на основі тестових технологій, методики їх застосування в реальних умовах шкільного навчально-виховного процесу.

Завдання для проведення дослідження містили текст, в якому описувалася певна життєва ситуація (пояснення, аргументація, таблиця, графік, схема тощо). До тексту сформульовано 14 -15 завдань, відповідь на які передбачають уміння учнів працювати з інформацією, створювати власну версію ситуації, залучивши свій досвід. Серед них – відкриті завдання та завдання на вибір відповіді з комплексу відповідей, встановлення відповідностей та послідовностей, прогнозування з використанням власного досвіду, моделювання ситуації, графічні завдання тощо. Текст і завдання, на перший погляд, можуть бути не пов'язані між собою. Поєднати умову, текст і запитання – завдання учня. Досить часто для цього необхідно використати власний учнівський досвід. Фактично кожне завдання це ситуація, випадок, що потребує власного вирішення.

Алгоритм дії щодо виконання такого типу завдань потребував певних послідовних кроків:

1. Виокремити з тексту інформацію, яка необхідна для виконання завдання та відокремити зайву інформацію.
2. Визначити дані, яких не вистачає для виконання завдання.
3. Пригадати, що вивчалось раніше, в яких розділах біології, з інших предметів; актуалізувати власний досвід тощо.
4. Розв'язати завдання.

5. Перевірити правильність виконання завдання.

Аналіз результатів дослідження свідчить про те, що школярі, не маючи досвіду виконувати такі завдання, опинилися у незвичній для них ситуації і діяли, у більшості випадків, не відповідно до наведеного вище алгоритму. Трансформація життєвої ситуації в предметну і склала для них основну трудність.

Розробляючи завдання, ми прагнули перевірити ті уміння, сформованість яких, за нашими припущеннями, може забезпечити використання знань у практичній діяльності, а саме: робити висновок на основі аналізу тексту, власного досвіду; здатність аналізувати графічні дані; моделювати ситуацію; прогнозувати з використанням власного досвіду; знаходити зайву інформацію; встановлювати причинно - наслідкові зв'язки; встановлювати зв'язки будови об'єктів з їх функціями; виявляти ставлення до знань з природничих предметів.

Результати дослідження Тестування проводилося у два етапи. Перший - передбачав перевірити здатність дев'ятикласників користуватися знаннями з біології, що були отримані у попередні роки; другий – уміння використовувати знання, отримані протягом чинного навчального року. Результати тестування учнів за рівнями сформованості умінь, які, за нашими припущеннями, забезпечують здатність використовувати знань та умінь з біології у практичній діяльності складають 54 %. У цілому другий етап дослідження підтверджує загальні результати першого. Водночас ряд запитань другого етапу дослідження видалися ліцеїстам значно складнішими.

В даній статті ми пропонуємо лише окремі результати дослідження [5]. Так рівень сформованості уміння встановлювати причинно-наслідкові зв'язки визначався за допомогою виконання учнями декількох логічних завдань.

Наприклад, учням пропонувалося дати відповідь на запитання - чому з насіння квасолі, повністю зануреного на 5 діб у склянку з водою, не сформується паростки. Відповідаючи на запитання дев'ятикласники розподілилися на дві групи. Третина учнів не виявили уміння встановлювати причинно-наслідкові зв'язки (рисунок 1), вважаючи, що проросток не

сформується без наявності ґрунту або для цього не вистачає тепла та світла. Водночас, майже 70% школярів продемонстрували високий рівень цього уміння, назвавши правильну відповідь – недостачу повітря. Краще виконали це завдання учні, як і навчаються у класах біолого - хімічного та фізико - математичного профілів (рисунок 1).

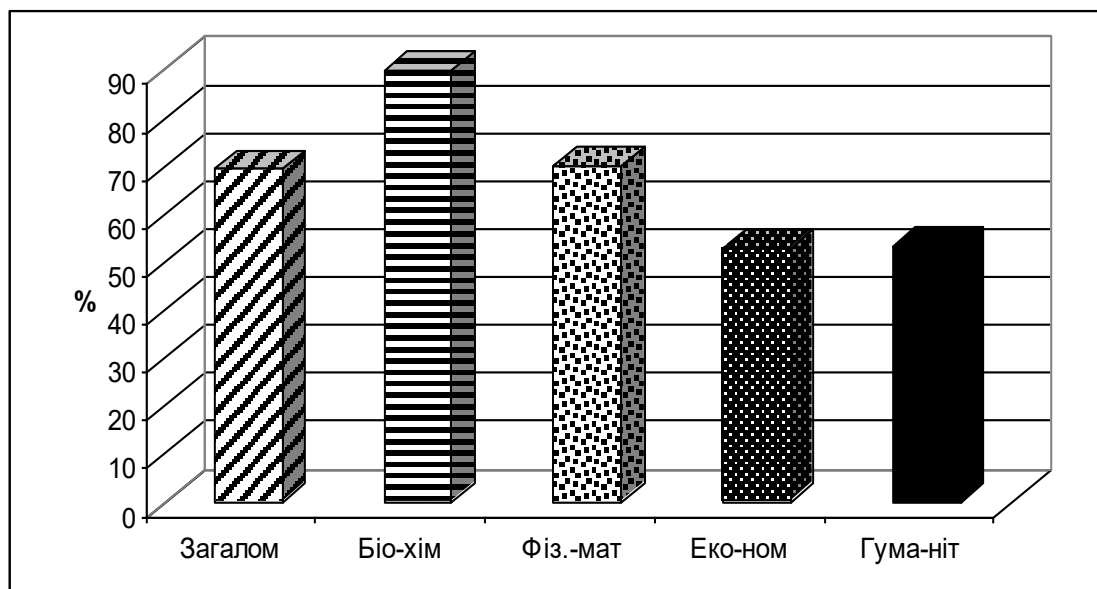

Рисунок 1 Результати виконання учнями завдань щодо уміння встановлювати причинно - наслідкові зв'язки (%), I – етап дослідження

Під час другого дослідження учням пропонувалося складніше запитання. Необхідно було відповісти як зміниться рівень глюкози у крові учня якщо він не мав можливості поїсти 6 годин: знизиться суттєво, незначно, дещо зросте, залишиться незмінним.

Серед чинників, що впливають на динаміку процесів в організмі людини, половина школярів не назвали вплив гормонів.

Зобразити графічно цей процес змогла лише третина учнів. Краще виконали це завдання учні економічного та біолого- хімічного профілів (рисунок 2).

Завдання на встановлення причинно – наслідкових зв'язків є універсальними і використовуються на всіх типах уроків біології.

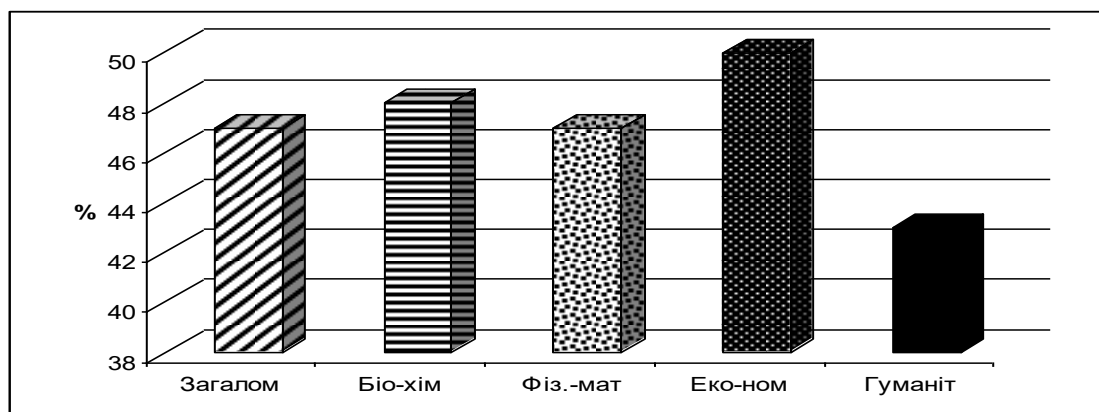

Рисунок 2 Результати виконання учнями завдань щодо уміння встановлювати причинно - наслідкові зв'язки (%), II –етап дослідження

Рівень сформованості уміння дев'ятикласників аналізувати графічні дані визначався за допомогою завдань на встановлення закономірностей та їх графічного відображення. Наприклад, на основі даних таблиці, в якій подано певні характеристики насіння різних видів рослин, необхідно було визначити, який з графіків правильно відображає залежність глибини загортання насіння і його маси. Як видно з рисунку 3, відсоток виконання цього завдання становить 55,9; краще справилися з ним учні, які навчаються у класах біолого - хімічного та фізико – математичного профілів.

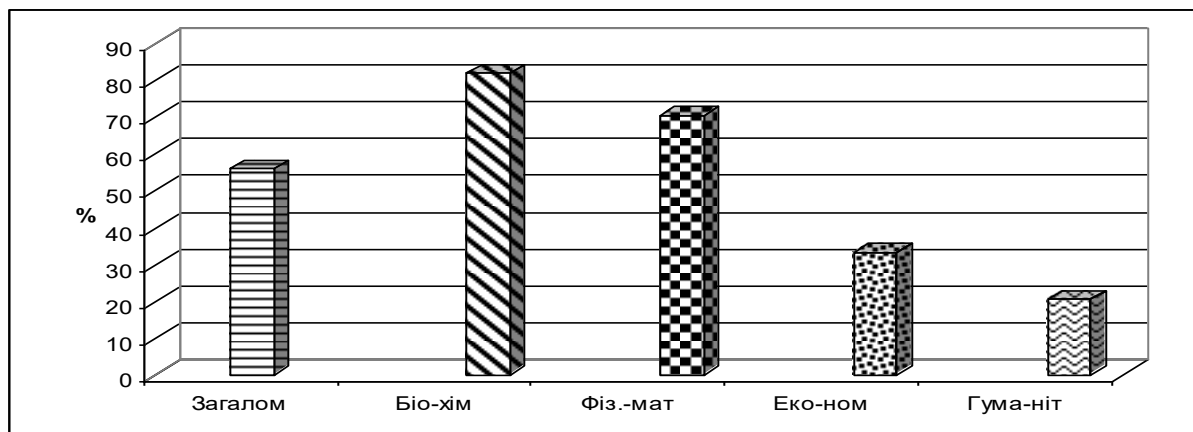

Рисунок 3 Результати виконання учнями завдань щодо уміння аналізувати графічні дані (%), I – етап дослідження

Під час другого дослідження учням пропонувалося два завдання. Необхідно було визначити, який з графіків правильно виражає вплив швидко засвоюваних цукрів на рівень глюкози у плазмі крові та сечі. У цілому відсоток виконання завдання становить 54. Водночас, друге завдання щодо рівня

глюкози у сечі виконано лише на 26,6% .Труднощі виконання таких завдань, на нашу думку, пов'язані з тим, що школярі не володіють навиками роботи з графічними завданнями. Отримуючи нестандартні за змістом та формою завдання, вони прагнуть виконати його звичними діями.

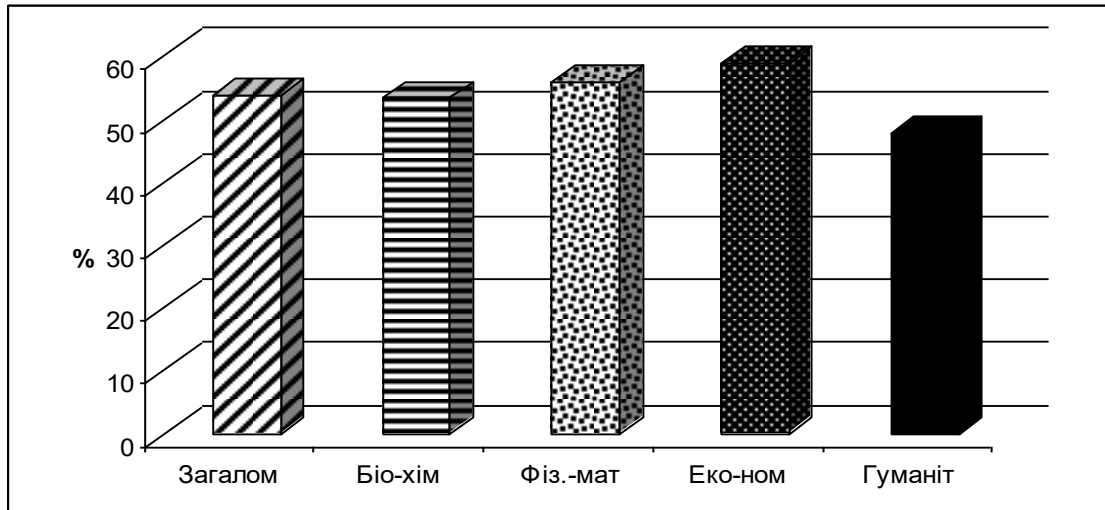

Рисунок 4 Результати виконання учнями завдань щодо уміння аналізувати графічні дані (%),II – етап дослідження

На другому етапі дослідження краще виконали це завдання учні економічного та фізико – математичного профілів (рисунок 4).

Для виявлення *уміння робити висновок на основі аналізу тексту та власного досвіду* учням пропонувалися завдання на встановлення відповідностей. Відсоток виконання цих завдань у першому дослідженні складає 51. Школярам пропонувалося уявити себе власниками сільськогосподарського угіддя, на якому вони вирощуватимуть рослини: пшеницю, гречку, конюшину і смородину. Необхідно було на 4-х ділянках спланувати вирощення цих рослин протягом трьох років. Більшість учнів виконали це завдання лише частково. Школярам видалося складним перетворити життєву ситуацію у предметну, зорієнтовану на питання, які є для них більш звичними. Краще справилися з цим завданням учні біолого – хімічного профілю (рисунок 5).

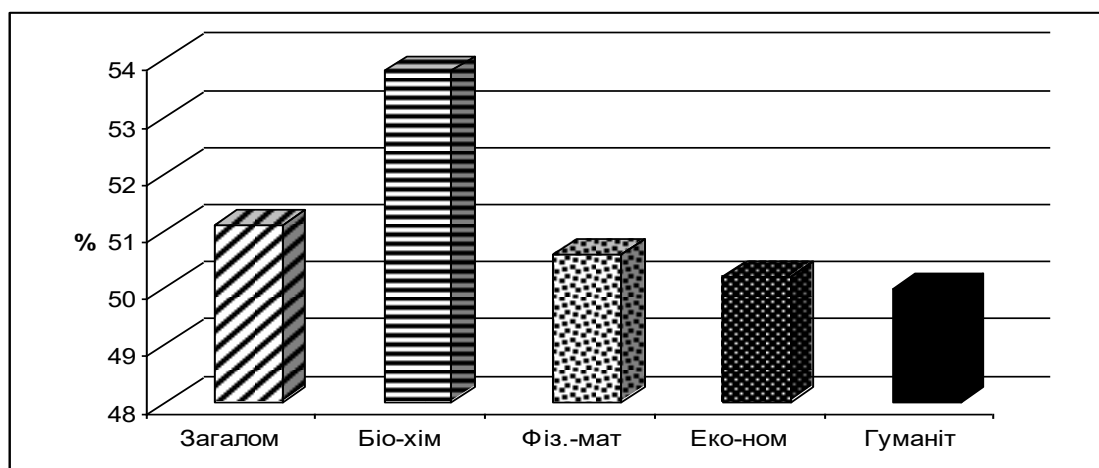

Рисунок 5 Результати виконання учнями завдань щодо уміння робити висновок на основі аналізу тексту та власного досвіду (%), I – етап дослідження

У другому дослідженні школярі в основному справилися із завданням, їм вдалося пояснити вплив цукрозамінників на організм людини. Рівень формування цього уміння складає 72%. Краще справилися з цим завданням учні фізико – математичного профілю (рисунок 6)

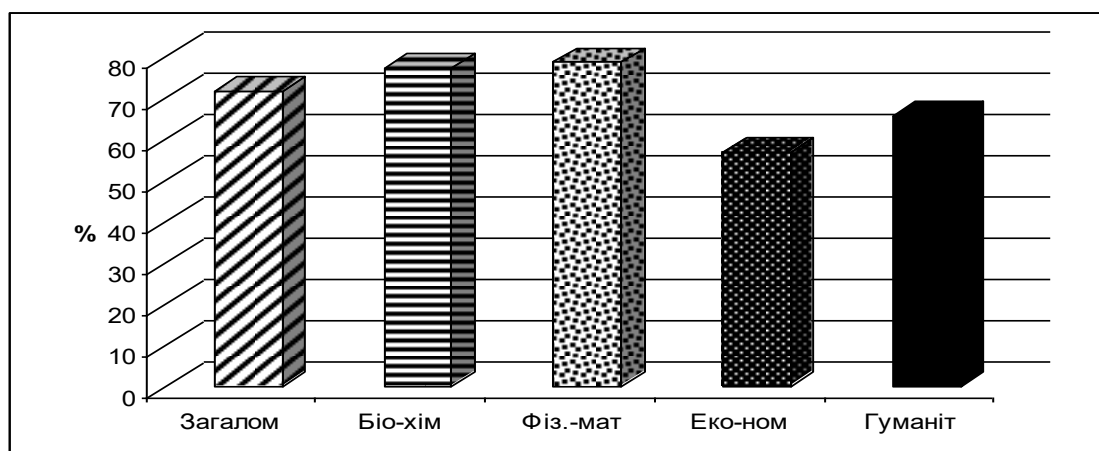

Рисунок 6 Результати виконання учнями завдань щодо уміння робити висновок на основі аналізу тексту та власного досвіду (%), II – етап дослідження

Висновок. Отримані результати дослідження можуть бути основою для широкої дискусії щодо можливості оцінювати компетентності за допомогою тестових технологій. Очевидною є необхідність щодо розроблення технологій формування предметних та ключових компетентностей, створення підручників

на компетентнісній основі; удосконалення предмету оцінювання, форм, розроблення нового інструментарію оцінювання результатів навчальних досягнень школярів. Саме базова школа, продовжуючи традиції початкової школи, є оптимальним навчальним середовищем для формування предметних та ключових компетентностей. Тобто важливо розвивати інновації саме на цьому ступеню навчання. Аналіз виконання завдань дає підстави зробити висновок про те, що маючи незвичні за формою завдання, учні або робили спробу виконати їх звичним способом, або просто не виконували їх. Низькі результати щодо формування деяких умінь пояснюються невмінням школярів працювати з інформацією, аналізувати, моделювати описану у вільній формі ситуацію і перевести її у предметну форму, самостійно організувати її дії з метою отримання результату. Маючи у цілому достатню підготовку з шкільних предметів, наші учні не уміють її використовувати, діють звичним, стереотипним способом, застосовуючи звичні схеми дій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про освіту» Відомості Верховної Ради (ВВР).2017. № 38 – 39. с. 380. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
2. Локшина О. І. Зміст шкільної освіти у країнах Європейського Союзу: теорія і практика (друга половина ХХ – початок ХХІ ст.) : монографія К., 2009. 329с.
3. Голуб Г.Б. Оценка уровня сформированности ключевых профессиональных компетенностей выпускником УНПО: подходы и процедуры. Вопросы образования.2008- № 2.С.161-184.
4. Ковалева Г.С.Международное исследование PISA – 2006. Народное образование. 2008. №7. С.173-180.
5. Ващенко Л.С. Про оцінювання рівня сформованості предметних біологічних компетентностей учнів основної школи. Біологія і хімія у рідній школі. 2015. №3.С.38 - 45.

УДК:712

ПРИНЦИПИ ЛАНДШАФТНО-ПЛАНУВАЛЬНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ПІШОХІДНОЇ МЕРЕЖІ МІСТ

Войко Наталія Юрїївна

канд. арх, доцент

Гамалія Аліна Вікторівна

аспірантка кафедри містобудування

Київський національний університет

будівництва і архітектури

м. Київ, Україна

Анотація: Процес, пов'язаний зі зростанням мобільності людини і різноманітним мотивацій її пересування в сучасному місті, призводить до неминучої функціональної трансформації пішохідних вулиць міст, змінює характер їх використання. Для багатьох міст України, навіть невеликих, характерні проблеми перетворення міських пішохідних маршрутів та просторів, за якими здійснюються комунікації. В зарубіжній практиці, навпаки, ландшафтна організація й створення системи озелених пішохідних просторів міста «greenways» (зелені шляхи) набули широкого поширення в зв'язку з важливим просторово-рекреаційним значенням.

Ландшафтно-планувальна організація пішохідної мережі міста визначається низкою принципів формування її елементів: пішохідних просторів та маршрутів.

Ключові слова: принципи ландшафтно-планувальної організації, пішохідна мережа, «зелені» пішохідні маршрути, «greenways», немоторизовані транспортні засоби.

Вулична мережа міста – один з найстабільніших елементів, тому її потрібно розраховувати на дуже тривалий період використання без істотних

перебудов, що обходяться надто дорого. Вулиці й дороги утворюють на плані міста мережу (каркас) наземних шляхів сполучення та обумовлюють ландшафтно-планувальну організацію зеленої пішохідної мережі.

З метою забезпечення стійкості рекреаційної функції в структурі міст необхідний синтез базових принципів ландшафтно-планувальної організації зеленої пішохідної мережі. На основі узагальнення теоретичних і технологічних передумов міжнародного досвіду, і аналізу поточної ситуації, щодо пішохідних мереж міст, визначено шість базових принципів ландшафтно-планувальної організації зеленої пішохідної мережі міст:

1. Принцип цілісності та єдності (або принцип безперервності) направлений на забезпечення єдності та безперервності функціональних та композиційних елементів і зв'язків «зеленої» маршрутів будь-якого рівня ієрархії. Він полягає в створенні суцільної безперервної розгалуженої системи озелених пішохідних шляхів, що складається з набору самодостатніх просторових зон і фрагментів середовища, призначених для транзитного пересування, а також для руху пішоходів з прогулянковими й культурно-побутовими цілями [1-2].

Функціонально-планувальна та композиційна структура пішохідної мережі, міських та позаміських озелених територій передбачає:

- об'єднання зеленої пішохідної мережі із іншими елементами природного каркасу і об'єктами озеленення міста (парками, скверами тощо);
- вписування вулиць як антропогенних об'єктів в ландшафт з метою збереження природних форм ландшафту і розкриття їх вздовж траси дороги під час руху, у разі включення антропогенних форм;
- створення просторових коридорів пішохідних мереж шляхом вдалого поєднання нових зелених пішохідних маршрутів з оновленими існуючими, що підтримує баланс озелених територій в структурі міст;
- збереження історичного ландшафту, його регенерація, примноження і збільшення різноманітності зелених насаджень

При розробці генерального плану міста цілісність побудови каркасу зеленої пішохідної мережі досягається за рахунок того, що головні осі такої мережі мають бути логічним продовженням тих або інших рекреаційних зон, елементів вуличного каркасу, формуватися вздовж водно-зелених територій тощо. Також, важливим є взаємозв'язок структурних елементів мережі з новими пішохідними просторами (громадськими центрами із значною концентрацією пішоходів) на перетині осей пішохідних маршрутів.

Таким чином, принцип єдності та цілісності території зеленої пішохідної мережі полягає в тому, що вона поєднує в єдине ціле існуючий природний водно-зелений та антропогенний каркас міста, вулично-дорожню мережу, пішохідну мережу, елементи рекреації (парки, сквери тощо), громадські центри, культурно-історичні ландшафти та туристичні маршрути.

2. Принцип екологізації «зелених» маршрутів (або принцип біопозитивності) передбачає:

- пріоритет зелених насаджень в структурі зеленої пішохідної мережі міста;
- формування систем озелених просторів як засобів структурування функціональних пішохідних зон з оптимальним розміщенням площадок з різноманітним функціональним призначенням вздовж пішохідної мережі міста;
- місцеву природню ідентичність, що забезпечує пріоритет місцевих видів рослин і рослинних угруповань при виборі асортименту зелених насаджень;
- впровадження сталого (життєздатного) асортименту зелених насаджень, який зберігає свої якості протягом максимально тривалого періоду, біологічних заходів, важливих для збереження еко-каркасу в процесі розвитку міської забудови та контроль екологічних показників.

Головний зелений маршрут пов'язує воедино ландшафтні, природні, культурні та історичні пам'ятки. Маршрут має включати відповідну інфраструктуру: місця відпочинку, візуально узгоджені інформаційні плакати з

картами і логотипом маршруту. Велосипедні доріжки з невеликим рухом повинні мати загартовані поверхні. Модельні стежки, побудовані у вигляді індивідуальних стежок, які відповідають західноєвропейським стандартам повинні бути безпечними і відокремлюватися від велосипедного руху. Отже, ландшафтно-екологічний принцип спрямований на поліпшення екологічного стану міського середовища та підтримання мікроклімату в містах.

3. Принцип гуманізації середовища полягає в забезпеченні його **комфортності, сегрегації, ландшафтної гармонізації та безпеки пішохідної мережі** засобами благоустрою та озеленення.

Комфортне середовище – це простір максимально пристосований під потреби городян, який може цілорічно використовуватись, навіть у зимовий час. При цьому необхідно враховувати основні зимові та літні, як активні так і пасивні функції, що особливо важливо для великих міст. Комфортність визначається такими факторами як: доступність території різними соціальними і віковими групами, наявність зелених насаджень, багатофункціональність та організованість громадського простору відповідно до сучасних тенденцій, потреб мешканців та діючих норм. Комфортна доступність передбачає створення системи пологих променад, стежок, мостів, що включаються в загальне ландшафтне рішення пішохідної мережі та забезпечує зручність виходів та переходів в інші частини міста, а також формування багаторівневих, різних за функцією просторів, призначених для велосипедистів, немоторизованого індивідуального транспорту та безпосередньо для пішоходів [3].

Сегрегація – це певне відділення між собою всіх учасників дорожнього руху, для забезпечення безпеки пішоходів, уникнення взаємодії пішоходів з рухомими транспортними засобами, до яких відносяться як моторизовані так і немоторизовані індивідуальні засоби пересування нового покоління (електро-скутер, електро-колеса тощо), а також для гармонізації середовища пішохідного потоку та збереження оточуючого ландшафту. Зелені маршрути як в сільських, так і в міських районах необхідно використовувати не тільки з метою

збереження ландшафтів, але й для досягнення цілей збереження біологічного різноманіття в містах. В пріоритеті, маршрути, які можуть проходити вздовж магістральної траси і відокремлюють користувачів від автомобільного руху, а також, ті що ведуть до головних центрів великих міських районів.

Ландшафтна гармонізація – це досягнення певної узгодженості в організації просторового середовища ландшафтних об'єктів з гармонійним поєднанням «відкритих» і «закритих» просторів й гармонійною взаємодією форм і методів практичного здійснення задуму відповідного проектування з можливістю оглянути всю гармонію природних і штучних елементів середовища. Вона орієнтована на вдосконалення сприйняття людиною візуальних якостей пішохідних маршрутів шляхом досягнення композиційної єдності навколишньої забудови, природних елементів, засобів візуальної орієнтації в різних функціональних зонах зеленої мережі. Цей принцип передбачає формування візуально комфортного архітектурного середовища пішохідних шляхів на локальному рівні, за рахунок різних просторових характеристик оточуючих об'єктів, включення об'єктів культурної спадщини різних стилістичних епох та об'єктів різних функціональних типів, які формують візуальне середовище відповідно до естетичних потреб людини [4].

Характерними рисами для створення гармонійних ландшафтних greenways є:

- органічний зв'язок природних та штучних об'єктів із оточуючим пейзажем та включення малих архітектурних форм (лав, альтанок, гротів, водних пристроїв тощо) до планувальної структури просторів;
- урахування декоративних якостей природних та штучних об'єктів (колір, форма, величина елементів та їхній малюнок);
- організація просторів відповідно до функціонального процесу з врахуванням пішохідного потоку та збереженням оточуючого ландшафту;
- гармонійне об'єднання та підпорядкування об'єктів в структурі простору в цілісну систему, що позитивно впливає на людські емоції;

- врахування кольорового співвідношення з точки зору емоційного впливу в ландшафтних композиціях простору greenway;
- формування ландшафтних композицій, зважаючи на психологію вікового сприйняття, що залежить від приналежності людини до певної вікової й соціальної груп, від її ціннісної орієнтації, способу життя, специфіки трудової діяльності та ін.

У створенні гармонійного середовища життєдіяльності людини головна роль усе ж має належати масивам зелені, окремим декоративним групам дерев, водним поверхням, геопластиці рельєфу. Тому greenways мають бути гармонійно пов'язаними з природним середовищем за масштабом, пропорціями, ритмом і кольором, органічно вписуватися в структуру міст. А також враховувати гармонізацію пішохідного потоку та збереження оточуючого ландшафту [5].

Реалізація цього принципу створює:

- збалансованість функціонального використання об'єктів, розташованих вздовж зелених маршрутів, містобудівний порядок та ландшафтну організацію міського простору пішохідної мережі;
- гармонізацію пішохідного потоку, раціональну організацію переміщення людей та комфортне перебування людей на території пішохідних маршрутів з можливістю огляду цікавого ландшафту;
- збереження оточуючого ландшафту та ефективний моніторинг природних і екологічних процесів.

4. Принцип континуальності та економічної доцільності полягає в безперервності процесів якісного оновлення зелених маршрутів з урахуванням появи нових типів та постійного їх перетворення, нових прийомів вдосконалення із застосуванням нових технологій, а також у виборі економічно обґрунтованих доцільних рішень в процесі їх ландшафтно-планувальної організації, застосуванні відповідних матеріалів і технологій, які забезпечують їх тривале функціонування та можливість їх трансформації в разі зміни містобудівних умов зі збереженням природних ресурсів. Змінність в часі

міського середовища, як складної системи, передбачає необхідність пошуку тих моделей зелених маршрутів, що оптимізують його перетворення, за умови реалізація концепції сталого розвитку, виходячи з інтересів майбутніх поколінь, що могла б бути узгоджена з вимогами теперішнього часу. Даний принцип сприяє:

- створенню можливостей використання більш стійких видів транспорту в міських районах, щоб допомогти людям пересуватися пішки, на немоторизованих засобах пересування або на громадському транспорті замість використання власного автомобіля та використанню безмоторного транспорту та екологічно чистого туризму, відпочинку та спорту;

- необхідності утримання зеленої пішохідної мережі в відповідному стані на протязі дня, включаючи недільні та святкові дні, цілорічно включаючи різні сезони року та в часи проведення суспільно важливих подій;

- допомозі та мобілізації місцевих громад щодо розкриття та зміцнення їх культурної та соціальної самобутності й поліпшення умов і якості життя, а саме: підтримує економічний і соціальний розвиток спільнот, включаючи розвиток підприємництва; заохочує місцеві підприємства та створює робочі місця і додаткові джерела доходу, відновлює і захищає традиційні професії; сприяє збереженню природної та культурної спадщини і захисту ландшафту, та співпраці між країнами, регіонами, містами, селами та їх мешканцями.

5. Принцип сценарного рішення передбачає розробку продуманого і цікаво вибудованого сценарію перебування людей на маршрутах різних ієрархічних рівнів, шляхом створення цікавих містобудівних, об'ємно-планувальних та ландшафтних рішень.

Зелена пішохідна мережа має безперервну ієрархічну структуру, що об'єднує пішохідні, та велосипедні маршрути різних рівнів із житловими, рекреаційними і історичними центрами міст. Система функціонування пішохідних просторів для кожного територіально-планувального рівня обирається в залежності від ієрархічного рівня проектування. У Центральній і

Східній Європі існує 3 основних типи зелених маршрутів: зелені маршрути на великі відстані; міські зелені маршрути місцеві зелені маршрути;. Виходячи з цього існує два рівня заходів та критеріїв: загальні (застосовуються для всіх зелених маршрутів) і спеціальні (застосовуються конкретно для кожної категорії маршрутів - міжміські, міські та локальні зелені маршрути) – що суттєво впливає на сценарне рішення кожного типу маршрутів. Однією з форм реалізації принципу сценарного рішення є розвиток і деталізація функціонально-просторової структури пішохідної мережі шляхом виділення в них тематичних мікрзон. У просторі кожної з цих зон, виходячи з її функціональної спрямованості, формується образно-тематична домінанта (маяк). Це може бути як функціональні так й інфраструктурні об'єкти та елементи міського середовища.

Так, наприклад, *міжміські зелені маршрути* з'єднують країни, регіони і великі міста. Основне призначення далеких зелених маршрутів - сталий туризм (як правило, велотуризм). Такі міжміські зелені маршрути повинні відповідати як інфраструктурним, так і функціональним критеріям.

З метою оформлення елементів міського середовища можуть використовуватися різноманітні функціональні та декоративні засоби ландшафтного дизайну, такі як: павільйон для відпочинку, міський годинник, скульптура, арт-об'єкт тощо.

Міські зелені маршрути будуються вздовж річок, струмків, занедбаних залізниць або природних коридорів в міських районах середніх та великих міст. Вони можуть бути призначені для велосипедистів та іншого немоторизованого транспорту або загального користування: для пішоходів, ролерів, ковзанярів, людей в інвалідних візках. Основне призначення міських зелених шляхів – альтернатива тротуарам, безпечна мобільність, відпочинок та інтерпретація спадщини.

Локальні зелені маршрути – це більш короткі шляхи, що зазвичай розвиваються в сільській місцевості, наразі впроваджуються в середніх та великих містах. Основне призначення таких місцевих зелених маршрутів –

одноденний або вихідний туризм, відпочинок та інтерпретація спадщини й природи. Їх зазвичай використовують туристи, велосипедисти [6].

6. Принцип ергономічної ефективності та інклюзивності повинен забезпечити організацію зелених пішохідних маршрутів з урахуванням цілого ряду особливостей їх формування. Ергономічні вимоги забезпечують відповідність антропометричним, фізіологічним, психологічним, психофізіологічним, і гігієнічним особливостям людини.

Необхідно забезпечити ергономічність гнучкості маршруту, предметно-просторової організації всіх його фрагментів та елементів благоустрою, тобто всі предмети, елементи маршруту та процеси, що відбуваються вздовж нього повинні бути функціональними, зручними для життєдіяльності людини. Ергономічність виступає критерієм сумісності об'єкту або процесу з людиною, а також висловлює ступінь придатності маршрутів для реалізації людських потреб і підвищення людського добробуту.

Сутність ергономіки як фактору якості життя полягає в інклюзивності, тобто в рівні адаптованості предметно-просторового середовища маршруту фізіології людини її віковим особливостям розвитку (діти, молодь, доросле населення, пенсіонери).

Інклюзивність маршруту – це його відповідність потребам всіх верств населення, тобто, підпорядкування простору маршруту людині та її потребам, сприйняття об'єктів та елементів маршруту на рівні очей, сомаштабність та безбар'єрність.

Швидкий розвиток міст по вертикалі і горизонталі різко знижує привабливість ландшафту місцевості. Цікаві природні об'єкти - гаї, мальовничі пагорби, береги річок і озер, надзаплавні тераси зможуть відігравати суттєву роль у формуванні міського середовища, якщо будуть збережені і органічно включені в систему міських зелених насаджень, а це значить і в архітектурно-планувальну структуру міста.

Мальовничість ландшафту, мінливе у часі розмаїття барв, аромат квітів, шелест листя благотворно діють на психологічний і фізичний стан людини, її

настрій і нервову систему, сприяють створенню комфортних умов життя людини в місті [7-8].

У сучасному місті застосовують гнучкі планувальні структури, здатні реагувати на потреби і умови, тому системи озеленених територій міста постійно ускладняється, а її окремі елементи все більше диференціюються. Якщо в невеликому місті, як правило, існують один багатофункціональний парк і кілька міських садів, бульварів і скверів, то зі збільшенням міста зростає диференціація об'єктів його системи озеленення за типами, розмірами, функціями.

Невід'ємними елементами сучасної системи озеленення великих міст стають зелені пішохідні мережі (greenways).

Отже, використання всіх цих принципів ландшафтно-планувальної організації «зеленої» пішохідної мережі міст сприятиме вирішенню пріоритетних державних завдань, направлених на підвищення безпеки руху, створення необхідних умов зручності, екологічності, покращення естетичного вигляду вулично-дорожнього та природного каркасів міст.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Куцина І.А. Принципи і методи формування пішохідних просторів малих і середніх міст (на прикладі м.Ужгорода): дис. на здобуття уч. ступеня канд. екон. наук: 05.23.20 / Ірина Анатоліївна Куцина. –К., 2018. – 144 с.;
2. Куцина І.А. Моделювання пішохідних потоків у малих і середніх містах. /Куцина І.А.//Тези доповідей міжнар. наук. практ. конф. «Сталий розвиток міст» (містобудівний аспект). - Харків, ХНУМГ ім.Бекетова, 2017. - С.217-218;
3. Керимова Надежда Алиевна «Ландшафтная организация территорий общественно-деловых центров» (на примере Санкт-Петербурга) Москва – 2012г.
4. Т. П. Литвиненко, І. В. Ткаченко «Принципи розміщення елементів благоустрою вулично-магістральної мережі міст»;

5. Габрель М.М., «Критерій безпечності в просторовій організації та розвитку міст. Методологічний підхід і вимоги»
6. Özyavuz, M., 2013. Advances in Landscape Arch. – Salici A. Greenways as a Sustainable Urban Planning Strategy. Chapter 24, 646–650;
7. Ahern, J., 1995. Greenways as a planning strategy. Landscape Urban. Plan. 33 (1–3), 131–155;
8. Turner, T., 1984. Landscape planning: the need to train specialists. Landscape Plan. 11, 33–36.

УДК 37.08

ЗАВДАННЯ ТА ФУНКЦІЇ СУЧАСНОГО ВИКЛАДАЧА У ПІДГОТОВЦІ КОМПЕТЕНТНОГО ЛІКАРЯ

Гура Тетяна Віталіївна

к. пед. н., доцент

Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»

Кричка Наталія Василівна

к. мед. н., доцент

Харківський Національний медичний університет
м. Харків, Україна

Анотація: у статті викладено сучасні вимоги до науково-педагогічних працівників закладу вищої медичної освіти, що сприяють якісній підготовці майбутніх лікарів. Відповідно до еволюційних особистісних змін обґрунтовано необхідність оновлення педагогічної парадигми у вищій закладах вищої медичної освіти. Визначено, що формування компетентностей майбутнього лікаря пов'язано з перебудовою концепції саморозвитку науково-педагогічного фахівця закладу вищої медичної освіти на основі самооцінки, самореалізації, самомотивації до здорового способу життя, формування лідерського потенціалу, розвитку україномовної та іншомовної комунікативних компетентностей.

Ключові слова: заклад вищої медичної освіти; майбутній лікар; викладач вищої школи; формування компетентності; саморозвиток; самооцінка; самомотивація; лідерський потенціал; майбутній лікар.

Підготовка компетентних фахівців у вищій школі, зокрема і в медичній є пріоритетним напрямом розбудови європейського освітнього простору. Ефективність процесу формування, які необхідні майбутньому фахівцю

компетентностей в закладах вищої освіти, залежить від таких важливих чинників як мотивованість самого студента, компетентнісного наповнення змісту освітнього процесу та компетентності науково-педагогічного колективу незалежно від освітньої галузі [2]. Необхідно зазначити, що компетентнісний підхід викладання навчальних дисциплін передбачає якісно нові вимоги до підвищення професійного і кваліфікаційного рівнів викладачів з активного передачі знань студентам, що в свою чергу підвищує рівень педагогічної компетентності.

Підвищення значущості викладацької діяльності та активна мотивація професійного розвитку науково-педагогічних працівників на основі застосування інноваційних технологій викладання ґрунтується на дотриманні чітких і прозорих процедур кадрового забезпечення (Н. Бутенко, 2009; М. Головань, 2014; Закон України «Про вищу освіту», 2014; О. Сиротенко, 2006). Відповідно до вимог міжнародних інституцій до формування загальних і спеціальних компетентностей випускників сучасний викладач вищої школи, зокрема медичної, повинен демонструвати високий рівень своїх знань, ефективно розробляти та впроваджувати інноваційні технології, форми, методи і методики для організації освітнього процесу [6]. Отже, оновлення вимог, завдань і функцій сучасного викладача, займають важливе місце у освітніх реформах, як в Україні, так і за кордоном. Слід зауважити, що недостатньо уваги приділено питанням конкретизації завдань та функцій щодо лідерства та інновацій для науково-педагогічних працівників закладів вищої медичної освіти, які є інтегрованими з міжнародним освітнім простором.

Метою статті є визначення завдань та функцій сучасного викладача закладу вищої освіти медичного напрямку у професійній підготовці компетентного лікаря.

У визначенні сучасних вимог до науково-педагогічного працівника закладу вищої освіти основними орієнтирами слугують Закон України «Про вищу освіту» (2014) та європейські «Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості освіти» (2015) викладачі відіграють основну роль у

створенні якісного контенту для студентів та забезпеченні умов для набуття ними знань, компетентностей і навичок, про що наголошено у зазначеному європейському документі [13]. Для підвищення рівня викладання і компетентності викладачів закладів вищої медичної освіти саме тому актуалізується оновлення підходів [6,7, 8, 10]. Реалізація принципу студентоцентричного підходу у викладанні передбачає своєчасну корекцію подачі навчального матеріалу, удосконалення процесу оцінювання освітнього результату, налагодження системи зворотного зв'язку студент-викладач потребує особливої уваги [11]. Метою сучасної освіти є вільний розвиток індивідуальних здібностей, мотивів, особистісних цінностей майбутнього фахівця у сучасній вищій школі, зокрема і медичній [12, С .5-9]. а впровадження інноваційних педагогічних технологій більше впливає на якість освітнього процесу і рівень результату навчання [8,С.125-150]. Викладач вищого медичного закладу, окрім демонстрації професійних якостей, повинен впроваджувати в освітній процес позитивні педагогічні ідеї і результати, а саме: високий рівень професійно-етичної та комунікативної культури; розвивати особисту креативність [5, С. 97-105]. Для досягнення зазначених цілей сучасний викладач вищої медичного закладу повинен виступати лідером і демонструвати студентам своє особистісне та професійне зростання і компетентність [3,С.201-205]. Викладач-лідер може активно залучати до своїх дій інших студентів, тим самим своїм прикладом розвивати в них впевненість і переконливість, а також формувати вольові якості в у досягненні поставленої мети. Лідер повинен вміти спілкуватися з різними людьми , тому йому необхідно розвивати комунікативні навички [6,7,8,14]. Сучасний викладач вищого медичного закладу повинен володіти та впроваджувати досягнення зарубіжних вчених, що сприяє формуванню іншомовної компетентності майбутнього лікаря [16]. Високою рівень компетентності викладача у педагогічній діяльності включає наступні складові: соціальну, комунікативну, соціально-інформаційну; когнітивну [4]. Таким чином, вище зазначені чинники суттєво змінюють роль і функції викладача вищого освітнього закладу: перш за

все концепцію професійного самовдосконалення педагога, своєчасну корекцію подачі ним навчального матеріалу та якісного забезпечення процесу оцінювання освітнього результату [17,18,19].

У закладах вищої медичної освіти під час проведення клінічних дисциплін на клінічних базах, зважаючи на специфіку освітнього процесу необхідно конкретизувати відповідні задачі і ролі науково-педагогічних працівників. В епоху глобалізації процес професійної підготовки компетентного лікаря потребує створення відповідних умов у закладах вищої медичної освіти, а саме в оновленні змісту діяльності викладачів, робота яких інтегрує фаховий, науковий і педагогічний компоненти [6,7]. Формування лідерського потенціалу сучасного педагога, особливо клініциста, як невід'ємного компонента професійної діяльності у процесі такої модернізації є однією з актуальних сучасних тенденцій [8, 14]. Ефективність освітнього процесу, як і його результат, значною мірою залежить від урахування особистісних якостей майбутніх фахівців. Науковці визначили, що протягом десятиліть молодь якісно розширувалась на різні категорії [2]. В умовах реформування і модернізації вищої освіти України завдання закладів вищої медичної освіти України у оновленні форм і методів навчання полягають у активізації розвитку особистісного потенціалу студента, що вимагає від викладача виконання нових багатоаспектних функцій. Однією із недостатньо врахованих функцій викладача вищої медичної школи є забезпечення здоров'я майбутнього фахівця [9,14, 15]. Необхідно відзначити, що одним із пріоритетних напрямів державної політики України є збереження і зміцнення здоров'я студентської молоді [2,15].

Під час опитування викладачів Харківського національного медичного університету відзначено, що на думку педагогів, необхідно надати пріоритетне значення збережувальній компетентності здоров'я. Від 75% до 80% займає у комплексі загальних компетентностей збережувальна компетентність здоров'я, а це є вкрай актуальним для успішної професійної діяльності майбутніх лікарів. Таким чином, до нових функцій і ролей викладача сучасного закладу вищої

медичної освіти, додається формування збережувальної компетентності здоров'я. Для гармонійного функціонування психологічної, фізичної, соціальної складових власної життєдіяльності та пацієнтів і полягає значущість її в усвідомленні майбутніми лікарями необхідності ефективно реалізувати знання, навички, компетентності.

У процесі формування збережувальної компетентності здоров'я у студентів відбувається суттєвий вплив викладача на психологічну сферу особистості [1,9,15]. Тому, вважаємо, що необхідним є те, що сучасні заклади вищої медичної освіти повинні враховувати при формуванні сучасного фахівця вимоги науково-педагогічних працівників закладів вищої медичної освіти щодо перебудови власної концепції саморозвитку на основі самооцінки, самореалізації, самомотивації до здорового способу життя, формування лідерського потенціалу, розвитку україномовної та іншомовної комунікативних компетентностей.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Головань М. С. Професійна компетентність викладача вищого навчального закладу / М. С. Головань // Проблеми сучасної педагогічної освіти. Серія: Педагогіка і психологія. Збірник статей. – Ялта: РВВ КГУ, 2014. – Вип. 44. – Ч. 3. – с.79-88.

2. Закон України «Про вищу освіту»: чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 1 вересня 2017 року: (офіц. текст). – К.: ПАЛИВОДА А. В., 2017. – 100 с. // електронний ресурс URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.

3. Запара Л. Лідерство та умови розвитку лідерів. Розвиток форм і методів сучасного менеджменту в умовах глобалізації: Матеріали 5-ї міжнародної наук.-практ. конф. – Дніпро, 7-9.11.2017: тези доповідей. – Дніпро: Друкарня ДДАЕУ, 2017. – 276 с.

4. Зеєр Э.Ф. Психология личностно ориентированного профессионального образования. – Екатеринбург: Изд-во Урал. Гос. проф. пед. ун-та, 2000. – с. 257.

5. Ільчук В. В. Педагогічні умови професійного саморозвитку викладачів фахових дисциплін у вищих навчальних аграрних закладах: дис. канд. пед. наук: 13.00.04 «Теорія і методика проф. освіти» / Ільчук Віта Василівна; Вінницький держ. пед. ун-т імені Михайла Коцюбинського. - Вінниця, 20016. - 254 с.

6. Кульбашна Я.А., Ткачук О.Г. Формування загальних компетентностей майбутніх лікарів // Педагогічний процес: Теорія і практика (серія: Педагогіка) м. Київ, 2016. - №4 (55).

7. Кульбашна Я.А. Підготовка компетентного лікаря: акредитація закладів вищої стоматологічної освіти України і США Педагогічний процес:теорія і практика. – 2016. - №2. – С.100-105.

(Закон України «Про вищу освіту», 2014; Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти, 2015; Tuning Educational Structures in Europe, 2006, Я. Кульбашна (2014), К. Амосова (2018).

8. Кульбашна Я.А. Формування професійної компетентності майбутніх фахівців із стоматології: теоретичні й методичні основи: монографія / Я.А. Кульбашна. – К.: ВПП «Компас», 2014. – 416с.

9. Національна стратегія реформування системи охорони здоров'я в Україні на період 2015 – 2020 років // електронний ресурс URL: http://healthsag.org.ua/wp-content/uploads/2014/11/Strategiya_UKR.pdf.

10. Рябініна О.В. Теорія та практика освіти. URL: http://univer.nuczu.edu.ua/tmp_metod/2174/lkc.pdf

11. Саркісова О. Ю. Реалізація студентоцентризму у навчанні засобом упровадження інтерактивних технологій / О. Ю. Саркісова // Студентоцентризм у системі забезпечення якості освіти в економічному університеті: зб. матеріалів Всеукр. наук.-метод. конф. за міжнар. участю, (Київ, 2–3 берез. 2016 р.) / М-во освіти і науки України, ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана». – Київ: КНЕУ, 2016. – С. 258–259. URL: <http://ir.kneu.edu.ua:8080/handle/2010/17954>.

12. Сиротенко Г.О. Інноваційна діяльність педагога: від теорії до успіху. Інформаційно- методичний збірник /Упорядник Г.О. Сиротенко. – Полтава: ПОІППО, 2006. – 124 с.

13. Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти Нову редакцію було ухвалено на Міністерській конференції 14-15 травня 2015 року.
URL:http://www.enqa.eu/indirme/esg/ESG%20in%20Ukrainian_by%20the%20British%20Council.pdf.

14. Ткачук О. Г. Формування «лідерства», як професійно важливої якості майбутнього лікаря [Текст] / О.Г. Ткачук // Теоретичний та науково-методичний часопис Вища освіта України. Тематичний випуск «Інтеграція вищої освіти і науки». – 2015. № 3 (додаток 1).

15. Указ президента України № 42/ 2016 Про Національну стратегію з оздоровчої рухової активності в Україні на період до 2025 року «Рухова активність - здоровий спосіб життя – здорова нація». URL: <http://www.president.gov.ua /documents/422016-19772>.

16. Kulbashna Ya., Tkachuk O., Zakharova. V. The development of foreign language and leadership competencies in providing competitiveness of future doctor // European humanities studies: State and Society, 2017

17. Paul Haidet, Howard F Stein The Role of the Student-Teacher Relationship in the Formation of Physicians DOI: 10.1111/j.1525-1497.2006.00304.x

18. Shakhmurova G. A., Egamberdieva L. N. Health protection activity of a teacher in formation of students' personality. European Sciences review Scientific journal № 3–4 2017 (March–April) DOI: <http://dx.doi.org/10.20534/ESR-17-3.4-85-86>.

19. Tuning Educational Structures in Europe. Accessed at: http://www.unideusto.org /tuningeu/images/stories/documents/General_Brochure_Ukrainian_version.pdf .

САМООРГАНІЗАЦІЯ ВИКЛАДАЧА

Гураль Оксана Ігорівна

Викладач КАМТС 1

Національний технічний університет України

"Київський політехнічний інститут

імені Ігоря Сікорського"

Анотація: Стаття висвітлює особистісні якості викладача вищого навчального закладу, що відіграють важливу роль у вихованні і навчанні студентів, оскільки він постійно перебуває у сфері уваги молодих людей. Поданий детальний аналіз поняття педагогічної майстерності. Розкриті фундаментальні основи педагогічного професіоналізму.

Ключові слова: викладач, студент, вміння, педагогічна майстерність, професійні якості, культура, вихованість.

Викладач є для студента і взірцем, і засобом виховного впливу на нього. Студент, наслідуючи викладача, переймає його знання, вміння, манери тощо. Знання педагога, його кращі моральні й вольові якості є потужним засобом переконання і впливу на студента.

Педагогічна майстерність – сукупність якостей особистості, які забезпечують високий рівень самоорганізації професійної діяльності педагога [1, с.307].

Складовими професійної майстерності є професійні знання, педагогічна техніка, педагогічні здібності, педагогічна моральність, професійно значущі якості, зовнішня культура.

Професійні знання є фундаментальною основою педагогічної майстерності і охоплюють три блоки навчальних дисциплін: психолого-педагогічні, фахові, соціально-гуманітарні.

Педагогічна техніка передбачає наявність трьох груп умінь: здійснювати навчально-виховний процес, виховну роботу; взаємодіяти зі студентами, управляти ними в процесі різноманітної діяльності; управляти собою, своїм емоційним станом, мовленням, тілом, що виявляється у поведінці. Педагогічні вміння допомагають формуванню професійної позиції викладача, дають змогу отримати результат, адекватний цілям, задумам.

До педагогічних здібностей належать комунікативність, креативність (творчість), рефлексія (аналіз власного психічного стану); перцептивні (здібності до сприйняття нового), інтелектуальні, організаторські. [3, с.35]

Педагогічна моральність передбачає гуманістичну спрямованість особистості викладача і охоплює його ціннісні орієнтації, ідеали, інтереси. Втілюється вона в педагогічній позиції викладача, у виборі конкретних завдань навчально-виховного процесу, впливає на взаємини зі студентами, визначає гуманістичну стратегію педагогічної діяльності.

До професійно значущих якостей зараховують доброзичливість, об'єктивність, вимогливість, самостійність, самоконтроль, порядність, оптимізм, наявність педагогічних здібностей. Ці якості підвищують продуктивність та ефективність педагогічної діяльності. [4]

Усі ці компоненти-характеристики створюють передумови для перетворення педагогічної діяльності на мистецтво. Досягнення цього є тривалим і складним процесом. У цьому процесі виокремлюють кілька етапів (Р. Піонова):

- Професіоналізм. Ним володіє випускник вищого педагогічного закладу. У процесі самостійної роботи в навчальному закладі триває його професійне зростання, вдосконалення, але інтенсивніше й цілеспрямованіше. Ефективність цього процесу залежить від установки на самоосвіту і самовиховання, від наявності відповідної програми. Крім того, викладач може вчитися в педагогів-майстрів, аналізувати роботу досвідчених колег, відвідувати семінари, курси, брати участь у наукових і практичних конференціях.

- Педагогічна майстерність. У процесі діяльності психолого-педагогічна культура викладача зростає. Окрім репродуктивної діяльності, він займається педагогічним моделюванням, пошуком нових елементів у навчально-виховному процесі, його вдосконаленням. Одночасно розвиваються педагогічні здібності, якості, збагачується методичний арсенал. Однак розвиток структурних компонентів педагогічної майстерності відбувається нерівномірно. До педагога-майстра звертаються за порадою та досвідом менш досвідчені колеги.

- Педагогічне новаторство. Викладач-новатор вносить принципово нові ідеї у навчально-виховний процес, розробляє нові методичні системи, створює нові педагогічні технології. Внаслідок цього не лише підвищується продуктивність професійної підготовки студентів, а й змінюється якість. Стати педагогом-новатором допомагають високий рівень теоретичної і практичної підготовки, інтелектуальні здібності, творчий склад розуму.

Удосконалення педагогічної майстерності викладача вищого навчального закладу має ґрунтуватися на таких принципах (В. Гринькова):

а) комплексність, яка полягає в необхідності відпрацьовувати всі елементи в комплексі. Наприклад, викладач, що дбає про свій зовнішній вигляд, отримує гарні результати (елегантний костюм, зачіска до лиця, вдалий макіяж тощо). Водночас якщо він не володіє своїм голосом (говорить голосно або дуже тихо), то досить швидко у педагогові розчаровуються;

б) індивідуалізація, за якої кожного викладача вирізняють індивідуальний стиль, своєрідність жестикуляції, міміки, голосу, постави;

в) самовдосконалення, що передбачає постійний процес підвищення рівня власної професійної майстерності;

г) дотримання професійної культури, що полягає в інтелігентності, педагогічній етиці, педагогічному такті, емоційній стійкості та ін.;

г) концентричність, за якої кожне нове вміння, яке розвиває викладач і яке поступово трансформується у звичку, має ґрунтуватися на попередніх знаннях, вміннях і навичках;

д) активність, завдяки якій відбувається процес самовдосконалення;

е) цілісність, що означає перехід від роботи з елементами до роботи із системними компонентами і системою загалом. Це дає змогу підняти рівень педагогічної техніки, що впливає на рівень зростання педагогічної майстерності;

є) єдність особистісного і дійового, що передбачає самовдосконалення в умовах певної діяльності особистості;

ж) перспективність, тобто бачення близької і далекої перспектив, робота на перспективу, що стимулює діяльність щодо самовдосконалення.

Процес оволодіння педагогічною майстерністю має певні особливості;

– не можна вдосконалити свою педагогічну майстерність, не займаючись постійним вивченням власної методики, і навпаки, не можна вивчати методику, не вдосконалюючи її;

– не можна вдосконалити свою майстерність, не використовуючи досвід колег;

– вивчення своєї методики і методики колег можливе лише у практичній діяльності;

– по-справжньому можна вивчити методику свого колеги, лише допомагаючи йому;

– вдосконалення і самовдосконалення викладача не має меж.

Отже, педагогічний досвід показує, що за наявності доброї професійної підготовленості, педагогічної компетентності, розвинутих особистісних властивостей кожен учитель або викладач може досягнути позитивних результатів у навчанні, вихованні, емоційно-вольовому загартуванні учнів. У цьому контексті доречним буде навести висловлювання Ш. Амонашвілі: «Не

бог народжує педагога-майстра. Учителем не народжуються, а стають. Майстерність учителя можна опанувати» [5,с.32].

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Деркач А.А. Методолого-прикладные основы акмеологических исследований. – К., 1999. - 392с.
2. Зязюн И.А. Основы педагогического мастерства: учебное пособие для высш. уч. заведений. – К.: Вища школа, 1987. – 247с.
3. Зязюн І.А. Педагогічна майстерність: підручник для вищих навч. закл. – К.: Вища школа, 1997. – 80с.
4. https://pidruchniki.com/70124/pedagogika/pedagogichna_maysternist_vi_kladacha_vischogo_navchalnogo_zakladu
5. Амонашвили Ш.А. Психологическая основа педагогического сотрудничества: книга для учителя. – К.: Освіта, 1991. – 103 с.

ФОРМУВАННЯ АУДІАТИВНИХ УМІНЬ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Деменська Яна Ігорівна

студентка

Херсонський державний університет

м.Херсон, Україна

Анотація. Стаття присвячена особливостям розвитку аудіативних умінь дітей молодшого шкільного віку. Автором розкрито зміст, характерні риси та напрями аудіювання, а також фактори формування здатності до аудіювання дітьми молодшого шкільного віку.

Ключові слова: аудіювання, вид мовленнєвої діяльності, методи навчання аудіювання, учні початкових класів.

В умовах модернізації освітнього процесу значна роль відводиться гармонійному мовленнєвому розвитку школяра, його здатності самореалізовуватись, самоудосконалюватись, самовизначатись в умовах сучасності. З огляду на значущість цього завдання у Державному стандарті початкової загальної освіти та навчальній програмі з української мови для 1-4 класів визначено основною змістовою лінією – комунікативну, що передбачає розвиток усного і писемного мовлення учнів, їхнє вміння користуватися мовою як засобом спілкування, пізнання, впливу [4].

Мовленнєвий розвиток дітей молодшого шкільного віку відбувається у процесі формування й вдосконалення усного мовлення, з яким тісно пов'язане аудіювання.

Кінцевою метою аудіативної роботи в період дитинства є автоматизація аудіативних умінь, що забезпечують сприймання дітьми мовного матеріалу на слух і розуміння його [1].

Аналізуючи роботи дослідників з даної теми виявили, що аудіативні уміння на початковому етапі навчання молодших школярів розвинені слабо. Це спричинено недостатньою практикою аудіювання й недооцінкою цієї важливої ланки процесу усної комунікації.

Постійна аудіативна робота в освітньому закладі сприяє успішному опануванню дітьми не лише аудіативними уміннями, а й оволодінням рідною мовою в цілому.

Проблемі розвитку аудіативних умінь учнів молодшого шкільного віку присвячені роботи М. Вашуленка, І. Гудзик, С. Дубовик, Т. Ладиженської, М. Львова, С. Цінько, О. Хорошковської та ін.

Г. Колосніцина розглядає аудіювання «як динамічну багаторівневу систему перцептивно-мислительної, інтелектуальної, мнемічної діяльності», беручи за одиницю цього виду мовленнєвої діяльності елементарну дію, цілісність якої зумовлена єдністю мотиваційної, цільової та виконавчої сторін» [3, с. 9].

М. Пентилюк зазначає, що аудіювання – це «сміслові сприймання як усного, так і озвученого писемного мовлення» [8, с. 26]. І. Гудзик пояснює аудіювання як «складний вид мовленнєвої діяльності, що утворюється з багатьох компонентів чи рівнів» [2, с. 18]. В. Сатінова розглядає аудіювання як «активний творчий процес, який передбачає вмотивовані дії слухача, спрямовані на сприймання, пізнавання і розуміння реальної дійсності, закодованої засобами мови та існуючої у свідомості мовця» [7, с. 49].

Отже, термін «*аудіювання*» означає процес слухання та розуміння усних висловлювань, один із видів мовленнєвої діяльності, обумовлений складністю сприйняття, потребою в одномоментній інтеграції розумових процесів.

В основі розвитку різних навичок мовленнєвої діяльності лежить уміння слухати і розуміти усне мовлення.

Під час навчання в школі постійно збільшується лексичний запас, ускладнюється граматичний лад мовлення, розширюється тематика й

поглиблюється логіка міркувань у висловлюваннях, що пропонуються для слухання.

При цьому значно підвищуються вимоги до швидкості, точності сприйняття усного мовлення, розуміння прослуханого, вміння зосереджувати довільну увагу протягом більш тривалих відрізків часу.

Усе це обумовлює необхідність удосконалювати навичку аудіювання не тільки у початкових, а й у наступних класах школи.

Уміння слухати-розуміти є досить складним цілісним комплексом, що налічує такі компоненти:

- диференціювати почуті звуки;
- інтегрувати їх у смислові комплекси;
- утримувати їх у пам'яті під час слухання;
- контролювати власну комунікативну поведінку;
- здійснювати ймовірне прогнозування.

Визначальними рисами аудіювання є такі:

1. За характером мовленнєвого спілкування аудіювання, як і говоріння, належить до видів мовленнєвої діяльності, що реалізують усне безпосереднє спілкування.

2. За роллю у процесі спілкування аудіювання є реактивним видом мовленнєвої діяльності, як і читання.

3. За спрямованістю на прийом і видачу інформації аудіювання, як і читання, є рецептивним видом мовленнєвої діяльності.

4. Форма перебігу процесу аудіювання – внутрішня, невиражена, на відміну від говоріння і письма, які актуалізуються у зовнішньому плані. Предметом аудіювання є чужа думка, що закодована в аудіотексті і яку належить розпізнати.

5. Продуктом аудіювання є умовивід, результатом – розуміння сприйнятого смислового змісту і власна мовленнєва і немовленнєва поведінка [2, с. 48].

У процесі навчання молодших школярів аудіювати, необхідно проводити роботу за такими напрямками:

1. Аудіювання під час пояснення нового матеріалу. Можливе застосування як на уроках читання, так і на уроках української мови або письма (1 кл.). Наприклад, після читання тексту із підручника, можна використовувати такі види роботи:

- формулювання комунікативного завдання (назвіть дійових осіб; придумайте заголовок до тексту; виберіть малюнок, який найкраще відповідає змісту прослуханого; опишіть головного героя тощо);

- робота із сигнальними картками за тестовими завданнями (схема «так-ні»).

На уроках української мови аудіювання можна використовувати на етапі закріплення знань, умінь і навичок. Наприклад, під час вивчення теми «Текст» або «Типи текстів» у другому класі можливі такі комунікативні завдання:

- доведіть, що прослухані речення це текст;
- доберіть заголовок до тексту;
- визначте тип прослуханого тексту (розповідь, опис, міркування);
- зобразіть предмет, про який ідеться в тексті.

2. Аудіювання як елемент діалогічного мовлення. Робота за цим напрямком відбувається під час формування вміння говорити та виникненні обумовленої необхідності: без аудіювання не буває спілкування. Таку роботу необхідно проводити паралельно на всіх уроках, що сприятиме удосконаленню вміння спілкуватися і вихованню культури спілкування кожного учня.

3. Аудіювання як спеціальний різновид вправ. Має важливу роль у вигляді підготовчих вправ [6]. Оскільки одним із найважливіших завдань вже з першого класу є навчити дітей слухати пояснення вчителя, зосереджувати свою увагу в певні моменти уроку на мовленні учасників освітнього процесу. Підготовчими вправами можуть бути словниково-логічні, лексико-стилістичні та лексико-граматичні вправи. Під час їх виконання важливим є пояснення учнів, аргументація вибору.

Послідовність роботи вчителя щодо організації процесу аудіювання може бути такою:

1. Введення у мовленнєву ситуацію.
2. Здійснення словникової роботи.
3. Прослуховування тексту (презентація аудіоматеріалу), виконання завдань.
4. Контроль прослуханого тексту (в усній чи писемній формі).
5. Підсумкова робота з прослуханим текстом, шляхом виконання вправ (дайте відповідь на запитання; оберіть твердження, що відповідає змісту почутого, складіть план за змістом почутого).

Отже, ефективність розвитку аудіативних умінь учнів залежить від добору методичного апарату вчителем [5, с.141]. Саме вчитель регламентує обов'язкове дотримання етапності в роботі над розвитком аудіювання (мотиваційний етап, аналітико-синтетичний етап, виконавчий етап).

Успішність аудіювання залежить від самого слухача (від рівня розвитку в нього мовленнєвого слуху, пам'яті, уваги, інтересу), мовних особливостей аудіотексту, умов сприймання аудіотексту.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Богуш А. М. Дошкільна лінгводидактика: Теорія і методика навчання дітей рідної мови : Підручник / А. М. Богуш, Н. В. Гавриш. – К.: Вища школа, 2007. – 542 с.
2. Гудзик І.П. Аудіювання українською мовою: Посібник / І.П.Гудзик. – К.: Педагогічна думка, 2003. – 144 с.
3. Колосницина Г.В. Пути оптимального настроения оформления учебного аудиотекста (на материале русского языка как иностранного) / Г.В.Колосницина. – М.: Изд-во Моск. у-та, 1980. – 95 с.
4. Навчальні програми для загальноосвітніх навч. закл. із навчанням українською мовою. 1 – 4 класи. – К.: Видавничий дім «Освіта», 2018. – 392с.

5. Полєвікова О.Б. Аналіз методичних підходів до мовної освіти дітей у контексті словоцентризму / О.Б.Полєвікова // Педагогічні науки. – Херсон, – 2017. – Вип. 75. – С.141-146.

6. Полєвікова О.Б. Система творчих вправ як засіб розвитку мотивації до вивчення рідної мови у молодших школярів : автореф. дис. канд.пед.наук: 13.00.02; Херсон, – 2004. – 22 с.

7. Сатинова В.Ф. Некоторые вопросы обучения аудирования связной речи. / В.Ф.Сатинова //Обучение связной иноязычной речи в средней школе. – Минск: Народная асвета, 1990. –С. 46 -57.

8. Словник-довідник з української лінгводидактики: [навчальний посібник] / Кол. авторів за ред. М.Пентилюк. – К.: Ленвіт, 2003. – С.57

**ІМЕННИКОВІ СТРУКТУРНІ ТИПИ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ
ПОЛЬСЬКОЇ МОВИ НА ПОЗНАЧЕННЯ МЕНТАЛЬНИХ
ВЛАСТИВОСТЕЙ ЛЮДИНИ**

Дем'яненко Наталія Борисівна

кандидат філологічних наук, доцент

доцент кафедри полоністики

Київський національний університет

імені Тараса Шевченка

Анотація: У статті розглядаються структурні типи іменникових фразеологічних одиниць на позначення ментальних властивостей людини у польській мові. Визначенні найбільш вживані структурно-семантичні типи лексико-фразеологічного поля одиниць із спільною семантичною рисою «ментальна (внутрішня) характеристика людини» у польській мові.

Ключові слова: фразеологічні одиниці, ментальність, іменникові фразеологізми, структурні типи, фразеологізм

Кожній етнокультурній спільності притаманна національна ментальність. Вона дозволяє виявити характеристику особистості, її поведінку й характер. Дослідженням цього терміну досить довгий час займалися такі видатні дослідники як А. М. Гуревич, Л. М. Гумільов, І. Я. Лисий, О. В. Нельга, В. П. Храмова та ін. Сьогодні неможливо дійти до єдиної думки щодо цього поняття, тому доцільним вважається розглядати різні точки зору на дослідження проблеми ментальності та її значення у цілому для розвитку національної культури. Національна ментальність творить стержень, навколо якого формується національна картина світу кожного народу. За визначенням етнопсихолога В. Яніва [1, с. 5], основні характеристики нації – це «... єдина територія, єдина мова, спільність економічного життя, спільність психічного

укладу, який виявляється в єдності властивостей національної культури». У сучасній філософії ментальність визначається так: «Ментальність – це сукупність готовностей та установок і схильності індивіда чи соціальної групи діяти, мислити, відчувати й сприймати світ певним чином» [2, с. 107] . Ми приймаємо дане твердження за відправне, додаючи також, що ментальність – це система, яка знаходиться у постійному русі, але елементи якої тісно пов'язані між собою, тобто, це - система образів, уявлень, які у різних соціальних та національних групах сполучаються по-різному, але завжди лежать в основі людських уявлень про світ і мають своє місце у ньому, і, відповідно, регламентують вчинки та поведінку людини. Ментальність розглядається, відповідно, як категорія, що характеризує щось національне, притаманне певному народові, народності, нації. Ментальність дозволяє виявити характеристику особистості, її поведінку й характер.

Об'єктом нашого дослідження є лексико-фразеологічне поле одиниць із спільною семантичною рисою «ментальна (внутрішня) характеристика людини» у польській мові. Фактологічну базу нашої розвідки складають дані фразеологічних словників («Słownik frazeologiczny języka polskiego» / pod red. S.Skorupki; «Mały słownik frazeologiczny języka polskiego» / pod red. S.Bąby, J.Libereka; евентуально також використовувалися дані мови художньої літератури.

Фразеологічні одиниці із загальним значенням ментальної характеристики людини у польській мові є досить різноплановими з точки зору їх формальних властивостей. У своєму аналізі ми виходили із загальних засад описової граматики [3, с. 18-25; 4, с. 42-57; 5, с.157-164], а встановлені нами схеми мають лінійно-структурний характер. У позначеннях іменникових структурних схем нами було наступні символи: **S** – іменник, де відмінок подається у вигляді індексу (**nom** – називний, **gen** – родовий, **instr** – орудний), **Adj** – прикметник. Прийменники та сполучники подаються у такому вигляді, як вони представлені у фразеологізмі. У випадку, коли у джерелі немає точного адресування до суб'єкта, займенник записується у неозначеному вигляді.

Структурний тип **Snom + Sgen** є іменним і виконує найчастіше функцію суб'єкта. Обов'язковим компонентом таких фразеологізмів є іменник, який окреслює певну особу у формі називного відмінка (у словниковому поданні); іменник у формі родового відмінка, що сполучається з ним, є означенням, характеристикою першого компоненту: *cud doskonałości* «osoba doskonała, nadzwyczaj piękna, ideał»; *gołąb dobroci* «ktoś niezwykle dobry, tkliwy».

Фразеологізми такого типу – це підрядне словосполучення, члени якого з'єднані один з одним синтаксичним зв'язком керуванням: *syn natury, ocean mądrości, dziecko szczęścia, człowiek charakteru*. Деякі з цих фразеологізмів можуть характеризувати лише якусь певну особу, а інші – й певні риси особистості, тобто такі одиниці (хоч усі вони мають значення ментальної характеристики особи) в одному випадку позначають відповідну рису ментальності, а в іншому – особу, але взяту з точки зору її ментальності та відповідної якості, особу як носія відповідної ментальної характеристики. Так, уже згаданий фразеологізм *ocean mądrości* та *nieskończoność uczucia* характеризують як особу, так і її окрему властивість.

Частина фразеологізмів даного структурного типу допускає їх поширення одиниці за рахунок упродовження прикметника-означення: *człowiek charakteru i człowiek dużego charakteru, ocean mądrości i ocean dużej mądrości, dziecko szczęścia i dziecko wielkiego szczęścia*; проте не всі фразеологізми можуть таким чином поширюватись. Фразеологізми *brat lata* і *beczka Danaid* не допускають додавання будь-яких означальних елементів до свого складу.

Досить значну підгрупу даного структурного типу складають фразеологізми, які ускладнені додатковим членом-прикметником. Перший компонент фразеологізмів такого типу – це слово *człowiek* або як синонім *obywatel*, лише один фразеологізм має у якості першого члена іменник *gwiazda*, який теж позначає особу, але у переносному значенні. Прикметник, що входить до складу таких фразеологічних одиниць, характеризує другий компонент-іменник, виражений родовим відмінком.

Структурний тип **Snom + Adj + Sgen** є необмеженим у своєму функціонуванні; фразеологізми такого типу можуть виступати як предикат, як суб'єкт і як додаток. Ми відносимо до даного типу такі фразеологізми: *człowiek gołębiej dobroci*, *gwiazda pierwszej wielkości*, *człowiek gorącej krwi*, *człowiek twardego karku*, *człowiek czystych rąk*. Перший компонент може виступати й у формі множини, якщо йдеться про групу осіб, окреслених певною ознакою. Друга ж частина завжди лишається незмінною. На відміну від фразеологізмів типу **Snom + Sgen**, у зворотах даного структурного типу неможливе вживання одиниці без прикметника. Компонент-прикметник, що окреслює другий компонент-іменник, є обов'язковим складником кожної фразеологічної одиниці, опустити або ж замінити на інший його неможливо.

Структурний тип фразеологізмів **Snom + z (bez) + Adj + Sinstr (gen)** - це обов'язковий перший елемент *człowiek*, прийменник *z* або *bez* та іменник у формі орудного (після прийменника *z*) чи родового відмінка (після *bez*). Лише фразеологізми *ktoś bez przyszłości* і *ktoś z przyszłością*, *ktoś bez sumienia* і *ktoś z sumieniem* мають першим компонентом займенник *ktoś* замість іменника *człowiek*. Але і займенник *ktoś*, і іменник *człowiek* мають невизначене значення, тут є тільки вказівка на особу, тобто слід мати на увазі, що займенник *ktoś* може позначати можливість заміни, але може й не змінюватися.

Прийменники *z* або *bez* засвідчують наявність (прийменник *z*) чи відсутність (прийменник *bez*) чогось, із чим пов'язується певна риса характеру людини. Такий структурний тип є необмеженим із синтаксичної точки зору: фразеологізми можуть виступати не лише суб'єктом, а й предикатом, і додатком. Кожен із фразеологізмів, що входять до окресленого типу, може мати антонімічний варіант: *człowiek z głową – człowiek bez głowy*, *człowiek z sercem – człowiek bez serca*, *człowiek z charakterem – człowiek bez charakteru*, *ktoś z sumieniem – ktoś bez sumienia*, *ktoś z przyszłością – ktoś bez przyszłości*. Лише один фразеологізм, у якому замість компонента *człowiek* або неозначеного займенника *ktoś* виступає іменник *wariat* (*wariat z mokrą głową*), не може мати антонімічної пари, оскільки лексемі *wariat* властиве конкретне, а не узагальнене

значення. Усі інші фраземи мають антонімічні варіанти з *bez* та *z*, змінюючи при цьому відмінкові форми. Отже, можна сказати, що розглянуті фразеологізми складають структурний тип **Snom + z / bez + Adj + Sinstr / gen**.

Суто іменні фразеологічні звороти на позначення ментальної характеристики людини представлені різноманітними структурними типами. Це такі типи як **Snom1 + Snom2; Snom1 + nie + Snom2; Snom + od + Sgen; Snom + z + Sgen; ni + Snom1 + ni + Snom2; jak + Snom; Snom**.

Найбільш численним є структурний тип **Snom1 + Snom2**. До складу фразеологічних одиниць такого типу входять 2 компоненти: іменник - назва особи та іменник, що її характеризує: *baba dragon, kozak dziewczyna, kaczka dziwaczka*. Головний компонент фразеологізмів позначає особу жіночої статі (у словнику при окресленні значення вказується, що мова йде про жінку). У трьох випадках до головного слова додається іменник у формі чоловічого роду, тобто важить лексична семантика цього слова чоловічого роду, жінці приписуються риси, властиві відповідній особі чоловічої статі. І хоча головний компонент-іменник і з'єднується з називним відмінком іменника чоловічого роду, проте у даному випадку тут можна поставити питання *яка?: baba (jaka?) dragon, dziewczyna (jaka?) kozak, baba (jaka?) Herod*. Це свідчить про те, що іменник чоловічого роду характеризує першу частину фразеологізму – іменник жіночого роду. І тут немає значення, де стоїть головне слово-іменник жіночого роду, на першому чи на другому місці.

Що ж стосується фразеологізму *kaczka dziwaczka*, то тут ситуація трохи інша. Уже сам головний компонент *kaczka* не є назвою особи, а позначає тварину, отже, несе в собі відповідну оцінку. Другий компонент-іменник *dziwaczka* підсилює цю характеристику і надає їй конкретного змісту.

Фразеологізм *majster klepka* теж складається з двох частин, одна з яких є головною і від якої можна поставити питання *який?* до іменника *klepka*. Іменник характеризує особу, що названа *majster*, додаючи їй певну характеристику. Характерною особливістю фразеологізмів розглянутого

структурного типу є те, що вони можуть виконувати різноманітні синтаксичні функції: предикативну, функцію суб'єкта й додатка.

Структурний тип **Snom1 + nie + Snom2** відтворюють лише 2 фразеологізми: *krewnie woda* і *szampanie kobieta*. Ці звороти включають у себе головний член-іменник у формі називного відмінка й заперечення цього іменника іншим за допомогою заперечної частки *nie*. І тим не менш, синтаксично це все ж не рівноцінні структури, оскільки *krewnie woda* становить речення (пор. *krewnia młoda to nie woda*), а *szampanie kobieta* – це сурядне словосполучення (пор. *szampan, nie kobieta*). Фразеологічні одиниці такого типу можуть виконувати лише предикативну функцію.

Заперечення типу *ni - ni* мають і фразеологізми *ni pies ni wydra*, *ni to ni owo*. Структурна формула таких фразеологізмів має вигляд **ni + Snom1 + ni + Snom2**, тобто, як бачимо, тут виступає подвійне заперечення, і один, і другий члени такого типу фразеологізмів заперечуються. Тут ми теж маємо сурядний зв'язок у словосполученні, обидва члени фразеологізму є рівноправними, але вони можуть існувати як фразеологічна одиниці лише у сполученні один з одним, не допускається пропуск одного з компонентів, так само як і заміна граматичної форми, але вони допускають взаємозаміну. Фразеологізми *ni pies ni wydra*, *ni to ni owo* є синонімами із семантичної точки зору, вони мають однакове значення, а, отже, можуть взаємозамінити один одного. Такі фразеологізми можуть виконувати функцію предиката, суб'єкта й додатка.

Структурний тип **jak + Snom** об'єднує фразеологізми *jak zegarek*, *jak prostak*, *jak pies*. Характерною особливістю цих фразеологічних одиниць є те, що у них виражено порівняння, проте відсутня вказівка на об'єкт такого порівняння і на семантичну рису, спільну для порівнюваних одиниць. Структурний тип **jak + Snom** якоюсь мірою є неповним порівнянням, у якому відсутній перший елемент, тобто, те, із чим порівнюється. З точки зору синтаксичної функції такі фразеологізми виконують предикативну функцію, а також функцію означення й обставини.

Структурну формулу **Snom** представляє невелика група фразеологічних одиниць. Звичайно, конкретизація у вигляді називного відмінка стосується лише словникової форми. У різних контекстах такий фразеологізм може бути представлений будь-якими відмінковими формами. Це фразеологічні одиниці *tuman (człowiek mało inteligentny, tępy, nie rozgarnięty; tępak, głupiec)*, *czort (o człowieku złym, dokuczliwym albo żartobliwie o mającym żywe usposobienie) skarb (o osobie)*. Такі фразеологічні одиниці складаються лише з одного слова, проте мають образно-переосмислене значення, і С. Скорупка розглядає їх як елементи фразеологічної системи польської мови. Фразеологізми типу **Snom** можуть уживатися у будь-якому з відмінків, і їхня синтаксична функція не є обмеженою, так само як і граматична категорія числа.

І остання структурна група – фразеологізми, які є двоскладовим реченням, що складається з двох компонентів – підмета й присудка: **Snom + V**: *czort (kogo) opętał, diabeł (w kogo) wlaźł, klamka zapadła, serce wre, złość tręsie, krew burzy się, krew kipi, krew gra, krew wre, szajtan (kogo) opętał, lichy (kogo) opętało*. Зазначимо, що жоден із фразеологізмів даної групи, природно, не має у своєму складі предиката у формі інфінітиву, частина зворотів має дієслово у формі теперішнього часу, а частина – у формі минулого, але всі вони виступають у формі третьої особи однини. Як правило, всі ці фразеологізми мають у своєму складі додаткові компоненти – прийменник із неозначеним займенником *w kimś, w kogo* або просто неозначений займенник *kogo, ktoś*: *krew burzy się w kimś, szajtan (kogo) opętał, diabeł (w kogo) wlaźł, czort (kogo) opętał*. Ці додаткові компоненти, замінюючись іменниками чи займенниками, конкретизують фразеологізм, направляючи його безпосередньо до особи, яка характеризується, і у той же час поширюють структурну формулу **Snom + V**; лише в одному випадку *ktoś opuszcza się* компонент *ktoś* виступає підметом непоширеного речення. Для фразеологізмів даного структурного типу характерна постійність синтаксичної (відмінкової) структури, дієслово ж, як правило, теж виступає у словниковій формі, хоча у той же час можна говорити про заміну теперішнього часу минулим і навпаки: словникову форму *złość kogo*

trzęsie можна замінити формою *złość kogo trzęsła; krew burzy się, krew kipi, krew gra, krew wre* на форми *krew burzyła, kew kipiała, krew grała, krew wrzała; szajtan (kogo) opętał, lichó (kogo) opętało* на *szajtan (kogo) opęta, lichó (kogo) opęta*. Проте особова форма дієслова (3 особа однини) є незмінною, оскільки дієслово позначає дію суб'єкта.

Таким чином, як вже зазначалось, іменникові фразеологічні одиниці на позначення ментальних властивостей людини є досить різноплановими з точки зору їх формальної характеристики, вони представлені шістьма структурними типами, найбільш численним серед яких є структурний тип іменник у називному відмінку з іменником у називному відмінку.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Янів В. Нариси до історії української етнопсихології / Володимир Янів. – Мюнхен, 1993. – 217 с.
2. Загальна психологія: Курс лекцій. – К.: Правда Ярославичів, 1997. – 436 с.
3. Grzegorzycykowa R. Wykłady z polskiej składni. - Warszawa: PWN, 1996. – 159 s.;
4. Jodłowski St. Podstawy polskiej składni. – Warszawa: PWN, 1977. – 250 s.
5. Nagórko A. Zarys gramatyki polskiej. – Warszawa: PWN, 1996. – 235 s.

**ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ И НАПРАВЛЕНИЯ ИССЛЕДОВАНИЯ
КОНЦЕПТОВ В ЯЗЫКОЗНАНИИ**

Демьянюк Анжела Анатольевна

докт.фил.н., доцент

Исаев Хуршит Байрамович

докт.фил.н., профессор

Кавказский университет

г. Карс, Турция

Аннотация. Данная статья посвящена теоретическим засадам и направлениям исследования концептов в языкознании, которые являются ключевым понятием когнитивной лингвистики. Проанализировано многоаспектное вариативное понимание термина «языковая картина мира». Изучено содержание понятия «концепт» в исследованиях разных ученых. Рассмотрено лингвокультурное восприятие концепта.

Ключевые слова: языкознание, когнитивная лингвистика, картина мира, концепт, концептосфера, концептуальные исследования, лингвокультурология.

Одно из актуальных направлений современного языкознания – когнитивная лингвистика, или лингвоконцептология. Основными понятиями этой науки являются языковая и когнитивная картины мира, основной оперативной единицей последней – концепт.

Понимание термина «языковая картина мира» в современной лингвистике неоднозначно. Так, Ю.Н. Караулов определяет языковую картину мира как «отраженную в специфически национальных языковых формах и семантике языковых выражений совокупность представлений о человеке и окружающем его мире, «сотканную» из противоречащих друг другу тезисов, фактов и утверждений, которые соединены прихотливо мозаичным (несистемным)

образом и создают у носителя языка иллюзорную уверенность, что в рамках своей национальной культуры он найдет ответы на все основные вопросы бытия» [1, с.156].

Исследование языковой картины мира, по мнению З.Д. Поповой и И.А. Стернина, включает в себя: 1) описание «членения действительности», отраженного языком в языковых парадигмах (лексико-семантических, лексико-фразеологических и структурно-синтаксических группах и полях; 2) описание национальной специфики значений языковых единиц; 3) выявление отсутствующих единиц (лакун) в системе языка; 4) выявление эндемичных (свойственных только данному языку) единиц [2, с. 46]. Отметим, что, по мнению этих же авторов, концептосфера – сфера мысли, информационная база когнитивного сознания народа, состоящая из концептов. Языковая картина мира – та часть концептосферы, которая получила выражение с помощью языковых знаков. Основным источником формирования концептов – познавательная деятельность личности, в том числе через ее коммуникативную деятельность (общение, чтение, учебу). Концептосфера человека является информационной базой когнитивной картины мира, но не исчерпывает ее. Когнитивная картина мира и языковая картина мира связаны между собой как первичное и вторичное, как содержание понятия и средство доступа исследователя к этому понятию. При этом авторы отмечают, что языковая картина мира лишь частично отражает концептуальную систему, далеко не все концепты имеют языковое выражение и становятся предметом коммуникации. Поэтому изучение языковой картины мира лишь фрагментарно позволяет судить о концептосфере, хотя более удобного доступа к концептосфере, чем через язык, видимо, нет [2, с. 8].

Концепт – ключевое понятие когнитивной лингвистики. Однако, содержание этого понятия существенно варьирует в концепциях разных научных школ и отдельных ученых.

В России первой докторской диссертацией, посвященной исследованию концептов, была диссертация М.В. Пименовой «Концепты внутреннего мира

человека (русско-английские соответствия» (2001), основные положения которой были изложены в монографии (Пименова, 1999). Тем не менее до сих пор отсутствует однозначное толкование термина «концепт», существует значительное количество дискуссионных вопросов, связанных с теорией концептов: о статусе концепта, его структуре, особенностях вербализации, соотношении концепта и понятия, концепта и значения, а также о типологии концептов [3, с.10].

В.И. Карасик характеризует концепты как «ментальные образования, которые представляют собой хранящиеся в памяти человека значимые осознаваемые типизируемые фрагменты опыта» [4, с.59], «многомерное ментальное образование, в составе которого выделяются образно-перцептивная, понятийная и ценностная стороны» [4, с.71], «фрагмент жизненного опыта человека» [4, с.3], «переживаемая информация» [4, с.128], «квант переживаемого знания» [4, с.361].

Близкое к этому пониманию находим у З.Д. Поповой и И.А. Стернина. Эти ученые определяют концепт как принадлежность сознания человека, глобальную единицу мыслительной деятельности, дискретное ментальное образование, являющееся базовой единицей мыслительного кода человека, обладающее относительно упорядоченной внутренней структурой, представляющее собой результат познавательной (когнитивной) деятельности личности и общества и несущее комплексную, энциклопедическую информацию об отражаемом предмете или явлении, об интерпретации данной информации общественным сознанием и отношении общественного сознания к данному явлению или предмету [5, с. 49].

В.А. Маслова отмечает, что «концепт – сложное образование, включающее в себя различные характеристики: оценочные, образные, ассоциативные, – и все они должны быть учтены в процессе реконструкции концепта» [6, с. 249]; «концепт – это лингвоментальное образование, частично вербализованный культурный смысл, имеющий имя/имена в языке и включающий в себя значение, культурные коннотации, понятие и образ,

лежащий в основе наименования, а также ценностные смыслы» [7, с. 20]. Она подчеркивает: «Если речь идет о концептах, за которыми стоят конкретные предметы объективной действительности, большее значение приобретает внеязыковая направленность, наблюдение, интуиция исследователя. При концептуализации абстрактных сущностей важнее языковая направленность. Однако чаще всего в реконструкции концепта используются и культурные и языковые данные» [6, с. 249].

Для С.Г. Воркачева концепт «операционная единица мысли» [8, с. 66], «единица коллективного знания (отправляющая к высшим духовным сущностям), имеющая языковое выражение и отмеченная этнокультурной спецификой» [8, с. 68-69]. Если ментальное образование не имеет этнокультурной специфики, оно, по мнению ученого, к концептам не относится.

По мнению Ю.С. Степанова, концепт можно определить как понятие, но понятие расширенное в результате всей современной научной ситуации. Понятие без такого расширения – это предмет науки логики, описание наиболее общих и существенных признаков предмета, указание его ближайшего рода и отличия его вида, т. е. рода и видового отличия. Концепт же – предмет иной науки – культурологии и описание типичной ситуации культуры. Понятие «определяется», концепт же «переживается». Он включает в себя не только логические признаки, но и компоненты научных, психологических, авангардно-художественных, эмоциональных, бытовых явлений и ситуаций [9, с. 32].

М.В. Пименова отмечает: «Что человек знает, считает, представляет об объектах внешнего и внутреннего мира и есть то, что называется концептом. Концепт – это представление о фрагменте мира» [10, с. 8]. Она считает, что «концепт – это некое представление о фрагменте мира или части такого фрагмента, имеющее сложную структуру, выраженную разными группами признаков, реализуемых разнообразными языковыми способами и средствами. Концептуальный признак объективируется в закрепленной и свободной формах сочетаний соответствующих языковых единиц – репрезентантов концепта.

Концепт отражает категориальные и ценностные характеристики знаний о некоторых фрагментах мира. В структуре концепта отображаются признаки, функционально значимые для соответствующей культуры. Полное описание того или иного концепта, значимого для определенной культуры, возможно только при исследовании наиболее полного набора средств его выражения» [10, с. 10].

Г.Г. Слышкин отмечает, что «концепт – единица, призванная связать воедино научные изыскания в области культуры, сознания и языка, так как он принадлежит сознанию, детерминируется культурой и опредмечивается в языке» [11, с. 86].

Обобщая эти данные, можно заключить, что в современной лингвистике выделяются такие основные подходы в изучении концептов: семантико-когнитивный (З.Д. Попова, И.А. Стернин), концептуальные исследования (М.В. Пименова, О.Н. Кондратьева), лингвокультурология (В.И. Карасик, Г.Г. Слышкин), лингвокультурная концептология (С.Г. Воркачев).

Несмотря на существующие различия в понимании концептов, в методах и подходах их исследования, представители этих школ считают, что концепт – основная единица сознания, способная к вербализации через языковые единицы, имеющая многомерную сложную структуру. Многомерность культурного концепта связана с внутренним расчленением, что предполагает необходимость построения более чем одной модели для исследования его признаков и природы в целом.

«Описание концепта – это специальные исследовательские процедуры толкования значения его имени и ближайших обозначений» [4, с. 110].

В.А. Маслова отмечает, что «концепт – это «пучок» смыслов, которые торчат в разные стороны, создавая поле концепта. О концепте можно говорить именно в интерпретационном ключе, в плане его реконструкции» [7, с. 25].

В целом в настоящий момент можно говорить о двух тенденциях в изучении концептов. Во-первых, это изучение особенностей концептов и их функционирования в разного рода текстах (словарях, поговорках, пословицах,

художественных и публицистических текстах) и, во-вторых, экспериментальное исследование концептов, в частности, методом свободного ассоциативного эксперимента и рецептивного эксперимента. В рамках ассоциативного эксперимента испытуемые реагируют на слова-стимулы любой словесной реакции, приходящей в голову, и в результате обработки данных производится интерпретация полученных ассоциатов как отражения концептуальных признаков исследуемого концепта. В рецептивном эксперименте исследуется знание и понимание значения языковой единицы носителями языка [3, с. 18].

Лингвокультурологическое направление является, на наш взгляд, базовым, так как основывается на изучении языка с точки зрения его возможностей выражать категории культуры и быть средством хранения культурной составляющей социума, сформировавшейся в коллективном языковом сознании этого социума. Важнейшим, по нашему мнению, уровнем языкового воплощения лингвокультурного концепта является текстовая реализация, т. е. обращение к концепту в конкретных коммуникативных целях. Текст вмещает в себя фактические сведения, ассоциации, образные представления, ценностные установки.

Ставя во главу лингвокультурное понимание концепта, мы говорим о ценностной составляющей как о главном критерии, отличающем лингвокультурный концепт от когнитивного. Понимание культурной ценности и актуальности концептов в этом направлении предполагает серьезное изучение их вербализации.

В основе вербализации текстов лежит не только поиск лексем, объективирующих концепты, но и исследование их контекстуального пространства, парадигматических и синтагматических связей, в которые вступают концепты.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Караулов Ю.Н. Русский язык и языковая личность. – М.: Наука, 1987. – 264 с.
2. Попова З.Д., Стернин И.А. Язык и национальная картина мира. – Воронеж: Истоки, 2003. – 60 с.
3. Пименова М.В. Концептуальные исследования. Введение. – М.: Изд-во «Флинта», 2016. – 173 с.
4. Карасик В.И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс. – М.: Гнозис, 2004. – 390 с.
5. Попова З.Д., Стернин И.А. Понятие «концепт» в лингвистических исследованиях. – Воронеж, 1999. – 186 с.
6. Маслова В.А. Принципы и приемы исследования концептов// Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серия «Филология. Социальные коммуникации». – 2013 г.–№1. – Том 26(65). – С. 249-253.
7. Маслова В.А. Концепт как способ изучения культуры через язык // Актуальные проблемы филологии и педагогической лингвистики. – Владикавказ, 2012. – №14. – С.20-25.
8. Воркачев С.Г. Лингвокультурология, языковая личность, концепт: становление антропоцентрической парадигмы в языкознании // Филологические науки. – 2001. – №1. – С. 64-72.
9. Степанов Ю.С. Концепты. Тонкая пленка цивилизации. – М.: Языки славянских культур, 2007. – 581 с.
10. Пименова М.В. Душа и дух: особенности концептуализации. Серия «Концептуальные исследования». – Кемерово: Изд-во ИПК «Графика», 2004. – Вып. 3. – 386 с.
11. Слышкин Г.Г. Культурные концепты и проблемы интертекстуальности // Языковая личность: жанровая речевая деятельность. – Тамбов, 1998. – С. 86-88.

УДК 378.4](477)

НАБУТТЯ ДОСВІДУ ПЕРЕМІЩЕННЯ: ОКРЕМІ АСПЕКТИ

ДІЯЛЬНОСТІ КАФЕДРИ ІСТОРІЇ

ТА ПРАВА ДВНЗ «ДОННТУ» В 2014-2020 РР

Дмитрик Ірина Олександрівна

к.і.н., доцент кафедри історії та права

ДВНЗ «Донецький національний технічний університет»

м. Покровськ, Україна

Анотація: Восени 2014 року на період проведення антитерористичної операції в м. Донецьк ДВНЗ «ДонНТУ» було переміщено в м. Красноармійськ Донецької області (нині – м. Покровськ). Виш працює у Покровську по теперішній час. У статті розглядаються окремі аспекти досвіду переміщення на прикладі роботи кафедри історії та права в 2014-2020 рр.

Ключові слова: переміщені заклади вищої освіти, реорганізація, ДВНЗ «ДонНТУ», кафедра історії та права, навчально-виховна робота, конференції, профорієнтаційна робота.

ДВНЗ «Донецький національний технічний університет» розпочав свою діяльність із заснування Донецького технічного технікуму 100 років тому – в 1921 році. Через короткий проміжок часу набув статусу інституту, спочатку гірничого, а потім – індустріального. У період Другої світової війни виш пережив досвід переміщення до м. Прокоп'євська Новосибірської області. Після повернення восени 1943 року за короткий термін, здебільшого силами співробітників і студентів, інститут запрацював знову, а до 1951 року був майже повністю відновлений. У тому ж році Донецький індустріальний інститут отримав статус політехнічного. З цього моменту легендарний ДПІ почав швидко розвиватися і розширюватися: створювалися нові факультети і філіали по всьому Донбасу. До початку 1990-х років ДПІ став одним із

найбільших вищих навчальних закладів України з потужним професорсько-викладацьким складом і багатотисячним контингентом студентів. У вересні 1993 року йому було присвоєно статус Державного технічного університету, а влітку 2001-го – національного. [1]

Відповідно до наказу МОН України №1129 від 03.10.2014 р. на період проведення антитерористичної операції в м. Донецьк ДВНЗ «ДонНТУ» було переміщено в м. Красноармійськ Донецької області (нині – м. Покровськ) задля безпеки співробітників і студентів, а також для забезпечення функціонування університету у правовому полі України. Розмістився університет на базі свого структурного підрозділу – індустріального інституту.

Більш детально феномен переміщених закладів вищої освіти, сам процес переміщення, загальне та відмінне в соціальній адаптації на новому місці, у тому числі практики вступних кампаній, авторка вже розглядала в іншій статті [2].

Станом на 03.11.2014 р. в Красноармійську були зареєстровані 289 штатні співробітники та 16 сумісників. Всю документацію (архівну, фінансово-господарську, навчальну та навчально-методичну) та матеріально-технічне забезпечення університету було залишено у будівлях ДВНЗ «ДонНТУ» в м. Донецьк. [3, с.4]. Довелось скоригувати графік навчального процесу у 2014/2015 навчальному році: перший курс приступив до навчання з 4.11.2014 р. у звичайному режимі, а студенти старших курсів відвідували заняття «вахтами» тривалістю 10-12 днів з ротацією контингенту [3, с.14].

Вже у весняному семестрі 2014/2015 навчального року навчальний процес за більшістю напрямів підготовки та спеціальностей здійснювався у звичайному порядку. Станом на 1.03.2015 р. було зафіксовано фактичний обліковий контингент студентів, які продовжили навчання в ДВНЗ «ДонНТУ» на території України, його чисельність склала 2542 особи (без врахування відокремлених структурних підрозділів).

Попри труднощі та випробування, багато в чому завдяки мужності, відданій та наполегливій роботі професорсько-викладацького складу вишу,

вдалося налагодити повноцінну роботу та організувати освітній процес. Станом на 2020-2021 навчальний рік структура університету складається з 4-х факультетів, Навчально-наукового інституту комп'ютерних наук і технологій, Інституту післядипломної освіти, аспірантури і докторантури, Костянтинівського та Бахмутського індустріального фахових коледжів, науково-технічної бібліотеки.

За результатами своєї діяльності у м. Покровськ в 2016 році ДВНЗ «ДонНТУ» продемонстрував найкращі показники серед усіх вишів Східної України, продовжує зберігати достойні місця у Всеукраїнських та міжнародних рейтингах університетів [1].

З моменту заснування у Донецькому індустріальному інституті в 1938 р. кафедри основ марксизму-ленінізму, що забезпечувала викладання історичних дисциплін, бере початок формування, становлення та розв'язок кафедри історії та права, яка отримала сучасну назву у 2001 р.

Евакуація спричинила значну реорганізацію вишу, в тому числі зміни у кадровому та структурному складі кафедри. Колектив кафедри історії та права суттєво оновився. З 2014 р. викладання фізичної культури забезпечувався фахівцями, що увійшли до складу кафедри історії та права. З серпня 2016 р. відбулось приєднання викладацького складу кафедри соціології і суспільно-гуманітарних наук, кафедра історії та права починає здійснювати підготовку бакалаврів за спеціальністю 054 Соціологія. В грудні 2019 р. було відкрито нову спеціальність 081 Право, за якою влітку 2020 р. вперше відбувся набір на освітній ступінь «бакалавр» на 2020/2021 навчальний рік.

Науково-педагогічний склад кафедри забезпечує викладання дисциплін соціо-гуманітарного, правового спрямування, а також фізичної культури для студентів всіх спеціальностей ДВНЗ «ДонНТУ», що, у тому числі, дозволяє втілювати у життя завдання міждисциплінарної та багатoproфільної підготовки фахівців різних галузей знань.

У 2014 р. в умовах евакуації вишу до м. Покровськ Донецької області виникли нагальні завдання навчального, методичного, наукового та

матеріально-технічного характеру, що потребували негайного вирішення. Серед них впровадження нових підходів до навчання та ведення наукових досліджень, обумовлені як дефіцитом матеріально-технічного забезпечення навчального процесу на першому етапі функціонування вишу на новому місці, так і складним процесом соціальної адаптації викладачів та студентів. Особливою задачею став пошук дієвих методів профорієнтаційної роботи з потенційними абітурієнтами, яка проводиться в кардинально інших умовах порівняно з довоєнним досвідом.

Окрім прийняття до свого складу викладачів фізичної культури, соціо-гуманітарних та правових дисциплін, кафедра розширила та інтенсифікувала навчально-виховну роботу зі студентами. В 2015- 2020 рр. проводились:

- засідання круглих столів («Євроінтеграція України очима студентів», «Корпоративна культура»; участь викладачів та студентів вишу в круглому столі «Україна в період Другої світової війни: відомі та невідомі сторінки історії» організатором якого був Донецький юридичний інститут МВС України, м. Кривий Ріг тощо);

- щорічні заходи з нагоди Дня пам'яті та примирення та Дня Перемоги над нацизмом у Європі (семінари, перегляд і обговорення документальних хронік та художніх кінострічок, зустрічі з ветеранами, підготовка тез доповідей на конференцію, святковий концерт);

- щорічні заходи присвячені пам'яті жертв голодомору в форматі підготовки доповідей студентами, перегляду документальних хронік;

- відкриті лекції з нагоди пам'ятних історичних подій, розраховані не тільки на студентів та викладачів вишу, але й на школярів, вчителів, медиків, військових, городян;

- тижні права, які включали заходи в межах міжнародної акції «16 днів проти насилля», зустріч з юристом БФ «Слов'янське серце», в ході якої підіймалися питання гендерного насилля та протидії йому, зустріч студентів з керівником Красноармійської місцевої прокуратури, відвідування

Красноармійського міськрайонного суду Донецької області, організацію та проведення всеукраїнської науково-практичної конференції;

– заходи до Дня захисника України (відкриті лекції, турнір зі Street Workout).

Протягом травня-вересня 2016 р. студенти ДВНЗ «ДонНТУ» під керівництвом авторки цієї статті брали участь у культурно-документальному проекті «Шахтарські історії зі сходу та заходу України», що впроваджували МГО «Основи свободи» та ГО «Наше майбутнє». Головна мета проекту – сприяння діалогу між шахтарськими містами через збір усних історій серед гірників і їхніх родин, привернення уваги до шахтарської праці в цілому, показ спільності життя та традицій гірників з різних куточків України. Студенти 1-го та 2-го курсів стали волонтерами проекту, а авторка статті – локальним координатором по Донецькій області. В результаті реалізації проекту було створено віртуальну виставку зібраних історій, до якої увійшло 28 інтерв'ю з 13 різних сіл та містечок Донеччини та Львівщини [4]. На основі історій життя двох родин було знято документальну стрічку «Шахтарські історії». Прем'єрний показ фільму та обговорення за участі команди проекту та окремих героїв інтерв'ю відбулися у вересні 2016 р. у м.Червоноград Львівської області та м.Покровськ Донецької області.

Студенти спеціальності 054 Соціологія в 2017-2018 рр. успішно брали участь у Школі лідерства та демократії, що була організована Київським офісом інституту Кеннана, громадською організацією «Українське Фулбрайтівське Коло», та у Молодіжній літній школі «Разом до успіху», що була організована представництвом Міжнародної організації з міграції в Україні.

Кафедра історії та права в період 2014-2020 рр. виступила співорганізатором наступних всеукраїнських науково-практичних конференцій:

– «Феномен української інтелігенції в контексті глобальних трансформацій» (2016 р., 2018 р., 2020 р.);

– «Публічне управління: проведення реформи в Україні» (2016 р., 2017 р., 2018 р., 2019 р., 2020р.).

До інших помітних наукових досягнень кафедри слід віднести: захист у 2018 р. дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата соціологічних наук старшим викладачем кафедри В. А. Кречетовою; видання у 2018 р. монографії доцентом кафедри О. В. Сервачак; присвоєння вченого звання доцента кафедри історії та права у 2019-2020 рр. 3-м представникам кафедри; виконання держтеми № 0118U006700 «Українське суспільство в умовах трансформацій: соціально-юридичний аспект» (2018 -2021 рр.).

В межах профорієнтаційної роботи в нових умовах колектив кафедри, як правило, вживає комплексні заходи, які одночасно містять просвітницьку, виховну та профагітаційну складові.

Серед креативних форм викладачі та студенти-соціологи проводять зі школярами різноманітні ділові ігри, спрямовані на формування у абітурієнтів власної життєвої стратегії, усвідомлення складності соціальних процесів та множинності соціальних ролей людини, розуміння важливості правильного вибору майбутньої професії. З батьками абітурієнтів та самими абітурієнтами також проводяться психологічні тренінги.

Отже, за період 2014-2020 рр. колектив кафедри історії та права суттєво оновився, подолав значні труднощі організаційного, методичного, наукового характеру, пов'язані з фактом переміщення та екстреної адаптації до абсолютно нових умов діяльності.

У 2016 році кафедра почала випускати бакалаврів спеціальності «Соціологія», що внесло чергові зміни в характер та різні аспекти діяльності викладачів. Влітку 2020 р. відбувся перший набір на спеціальність «Право».

Тож можна констатувати, що колективу кафедри історії та права вдалося зберегти традиції, а також отримати нові, часом несподівані, але цікаві напрямки перспективного розвитку.

ПЕРЕЛІК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бузгалин А. Человек, рынок и капитал в экономике XXI века // Вопросы экономики. – 2017. – № 3. – С. 125-144.
2. Зикунова И. В. Феномен предпринимательской активности в бизнес-цикле постиндустриального развития: монография. – СПб.: Издательство
3. Історія університету. – Режим доступу ://<https://donntu.edu.ua/history>. – Назва з екрану.
4. Див.: Дмитрик І.О., Сервачак О. В. Переміщені ЗВО як фактор соціальної мобілізації// Юридичний науковий електронний журнал. – 2020. – №8. – С. 31-34.
5. Звіт виконуючого обов'язки ректора Донецького національного технічного університету Ляшка Ярослава Олександровича про виконання обов'язків за 2015 рік. – Красноармійськ, 2016. – 114 с.
6. Віртуальна виставка «Шахтарські історії». – Режим доступу: <http://www.iofc.org/uk/ua-miners-stories-2016>. – Назва з екрану.

**СОЦІАЛЬНА ПОЛІТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ У КОНТЕКСТІ
ДЕЯКИХ СОЦІАЛЬНИХ ПРОГРАМ ІТАЛІЇ**

Довбиш Микита Олегович

аспірант

Південноукраїнський національний
педагогічний університет ім. Ушинського
м.Одеса, Україна

Анотація: В статті проаналізовано зарубіжний досвід забезпечення соціальної сфери на прикладі Італії. Обґрунтовується механізм фінансування соціального захисту та соціального забезпечення. Розглядається роль некомпенсаційних програм забезпечення доходу малозабезпечених в рамках соціальної підтримки в контексті систем соціального захисту (ССЗ) європейських держав та інших держав з розвиненою ринковою економікою (Італія). Розглянуто особливості фінансування соціальної сфери на місцевому рівні.

Ключові слова: соціальні програми, соціальна нерівність, соціальна сфера, соціальна політика, соціальний захист.

Державна економічно-політична система Італії, починаючи з початку 90-х і яка триває до сьогоднішнього дня, характеризується особливим становищем соціальної сфери в країні. Питання соціального забезпечення населення займають домінуючі ролі в економіці. Поворотним моментом і фінальним поштовхом на реформування економічної системи вплинув факт зближення європейських держав під час процесів загальної європейської інтеграції в єдину соціально-економічну структуру. Однією з проблем в соціальному житті Італії залишається традиційна відмінність між півднем і північчю країни. Порівнюючи різні показники і розглядаючи кожен регіон окремо, а також з

огляду на рівень внутрішньої міграції можна прийти до висновку, що північ держави є найбільш економічно розвиненою і вигідною в очах середньостатистичного італійця, що створює непрсту соціальну ситуацію в країні. Для порівняння, рівень безробіття на півдні становить понад 20%, на півночі показник дорівнює 7,5%, маючи тенденцію до зниження.[1]

Наразі в Італії офіційно запрацювала довгоочікувана соціальна програма, яка націлена на якісне поліпшення життя безробітних і бідних жителів країни за рахунок введення базового доходу. Автор проекту, віце-прем'єр і міністр праці Італії Луїджі Ді Майо, пояснив, що на виплати від держави зможуть розраховувати п'ять мільйонів громадян Італії.

Це нова система державної підтримки найбільш вразливих категорій населення: малозабезпечених, пенсіонерів і безробітних. Якщо говорити конкретніше, для несімейних громадян виплата складе 500 євро в місяць (6 тис. євро в рік), якщо їх доходи дорівнюють нулю. Також в разі нульового доходу сім'ї з трьома неповнолітніми дітьми, допомога - в 1050 євро. При цьому, якщо сім'я не має свого житла, вона може претендувати на додаткову компенсацію в розмірі 280 євро. Іноземці, які легально проживають на території Італії, - виплати отримають ті, які є резидентами країни протягом не менше 5 років.

Однак не все так легко і просто, як може здатися на перший погляд - на допомогу не зможуть розраховувати громадяни, чий щомісячний дохід перевищує 780 євро, домогосподарства з доходом вище 6 тис. євро на місяць, а також ті, у кого є у власності нерухомість, вартість якої виходить за межі 30 тис. євро. І навіть ті, чия заявка буде схвалена, всупереч побоюванням потенційних роботодавців, переконаних, що з отриманням привабливої допомоги італійці припинять пошуки роботи і сядуть на шию держави, не зможуть користуватися цими благами довічно.

Відповідні категорії громадян отримають дебетові карти для оплати продовольчих товарів, фармацевтичних препаратів, комунальних послуг та оренди. Однак їх видача буде обмежена півторарічним терміном. Крім того, володар заповітної карти повинен буде підписати угоду, яка зобов'язує його

пройти курси перекваліфікації та відгукуватися на одну з пропозицій про роботу від служби зайнятості в будь-якій точці країни. Якщо здобувач тричі відмовиться від подібних вакансій, він автоматично позбудеться права на "громадянську зарплату".

За попередніми розрахунками, в 2019-му році нова схема виплат обійшлася дефіцитом бюджету країни в досить велику суму - 7 млрд євро. Багато експертів вважають, що італійська економіка, що рухається семимильними кроками до рецесії, до таких широких жестів поки не готова, хоча б тому що запропонована громадянам система далека від досконалості і державні гроші можуть в кінцевому підсумку "опинитися в руках шахраїв", а не тих хто потребує цієї допомоги. Але є серед аналітиків і переконані оптимісти, на думку яких країна давно потребувала подібної ін'єкції.

Тут важливий соціальний аспект - з усіх країн Євросоюзу тільки Італія і Греція не мали до сьогоднішнього дня подібної форми держпідтримки. З огляду на те, що 10 відсотків населення Італії живуть за межею бідності (це один з найвищих показників в Європі), ведення "базового доходу" ми потребували як повітря", - так прокоментував цю програму відомий економіст, професор римського університету Luiss Джузеппе Ді Таранто.[1]

Системи соціального захисту (ССЗ) в державах з розвиненою ринковою економікою включають в себе безліч різних компонентів. При тому, що конкретна структура ССЗ різна для кожної країни (а іноді і для різних регіонів всередині однієї країни), конкретні соціальні програми, які формують ССЗ, можуть бути поділені на компенсаційні і некомпенсаційні пільги. Системи надання компенсаційних пільг, які включають, крім іншого, страхування пенсії і страхування від безробіття, обмежують надання пільг колом осіб, що вносять часткові внески згідно з визначеними схемами.

Навпаки, некомпенсаційні програми фінансуються за рахунок загальних державних доходів. До них відносяться такі програми соціальної допомоги, як допомога багатодітним сім'ям і вони не обов'язково обмежуються охопленням

тільки лише платників податків, але можуть бути «перевіреними на ступінь потреби» і адресовані малозабезпеченим.

Система, яка існує в Італії, передбачає виняткову увагу до пільг, які адресовані людям похилого віку та особам, які втратили годувальника, при цьому маючи в своєму розпорядженні незначні ресурси для фінансування інших типів пільг та допомог.

В рамках системи соціального захисту програми соціальної підтримки грають залишкову роль в країнах континентальної Європи, так як в наявності є і інші типи пільг та допомог. Італійській соціальній державі притаманні риси скандинавської моделі держави добробуту, яка передбачає універсальність освіти і охорони здоров'я, доступ населення до яких здійснюється на безоплатній основі, або за невелику плату (як, наприклад, у випадку з університетською освітою) [3].

Слід зазначити і певний дисбаланс у забезпеченні соціального захисту державою населення від стандартних ризиків, що виражається, наприклад, в тому, що особи похилого віку є досить захищеними, і сім'ї забезпечують себе самостійно, а попит населення на соціальне житло державою не задоволений [3].

В Італії має місце нерівномірність в оподаткуванні, поширене ухилення населення від сплати податків, а також нерівномірність заходів, що вживаються державою для боротьби з цим явищем, наслідком чого є ситуація, в якій жителі Півночі Італії, як правило, платять більше податків, і через це можуть висловлювати незадоволеність і бажання відокремитися від більш бідного Півдня країни [3].

Вище вказана ситуація є не єдиним прикладом відмінностей між різними регіонами Італії, що впливають на соціальне забезпечення. Так, між південними і північними регіонами Італії, в принципі, існують істотні відмінності в соціальному забезпеченні через відмінності в територіальному розподілі державних ресурсів і фінансовому управлінні на місцевому рівні [3].

В рамках італійської системи соціального забезпечення надається високий ступінь соціального захисту особам, які мають постійне місце роботи (зокрема, чоловікам, що є годувальниками сім'ї), і їх сім'ям. У той же час, в рамках даної системи не надається підтримка тим, хто не належить ні до якої конкретної категорії працівників. Таким особам, як правило, надається соціальна підтримка в залежності від їх матеріального становища. Такий стан справ є традиційним для італійської системи забезпечення добробуту населення і реалізує підхід, заснований на категоризації населення (допомога надається нужденним особам деяких певних категорій, наприклад, інвалідам та особам похилого віку). Система також характеризується значним ступенем фрагментованості її здійснення, як в організаційному, так і в територіальному аспектах [2].

Італійська система соціального забезпечення характеризується незбалансованістю соціальних витрат (так, наприклад, на пенсії припадає понад 60% всіх соціальних витрат), а також тим, що на надання грошової допомоги доводиться набагато більша частка витрат, ніж на надання нефінансової допомоги, що робить істотний тиск на родини [2].

Як наслідок, надання соціальних послуг населенню державою є обмеженим, і основну роль в даній сфері відіграють некомерційні організації. У цій ситуації регулювання відносин між державою і некомерційними організаціями ґрунтується на пасивній субсидіарності, тобто, некомерційні організації є важливими для надання послуг по соціальному забезпеченню, але держава надає їм незначну підтримку і не надає фінансування в необхідному розмірі [2, с. 7]

В Італії спостерігається дуже небезпечна ситуація в сфері соціального забезпечення, оскільки політична криза і економічна нестабільність ввели Італію в стан соціальної напруженості. Рівень державного боргу Італії, є найвищим в Європі після Греції і складає 133 відсотки її ВВП. Також країна посідає третє місце в ЄС за рівнем безробіття, який у січні минулого року

сягнув 10,5 відсотка. За даними Євросоюзу, рівень безробіття серед італійської молоді складає 33 відсотки. [2]

Відсутність єдиної системи соціальної допомоги при розходженні в доходах південних і північних регіонів призвело до того, що на більш багатому півночі країни механізми матеріальної підтримки, що гарантують часткове мінімальне забезпечення, більш розвинені, а розміри соціальних виплат більш істотні, ніж на менш багатому півдні, де неможливі при відсутності соціальної підтримки з боку держави можуть іноді розраховувати тільки на допомогу родичів. Однак часто соціальні послуги, що надаються в рамках соціальних програм, не уніфіковані навіть в межах регіону і встановлюються місцевими органами на власний розсуд. Це стосується, зокрема, таких регіонів, як Сардинія, П'ємонт, Ломбардія або Колабрія, де соціальні служби мають більшу вагу, надаючи малозабезпеченим, а також іншим цільовим групам як матеріальну допомогу, так і інші соціальні послуги. Існуючий на сьогоднішній день механізм соціальної підтримки передбачає обмежений в часі пакет соціальних послуг, продовження якого можливо тільки після перевірки матеріального стану. У пакет послуг, соціальних послуг входить не тільки грошова допомога, а й безкоштовне харчування, безкоштовне користування громадським транспортом, оплата оренди житла і комунальних послуг, а також організація дозвіллевих заходів. Оскільки надання соціальної допомоги знаходиться в компетенції регіонів, то її фінансування здійснюється, як правило, за рахунок регіональних бюджетів. В Італії більш досконалим захистом від ризиків, ніж соціальна допомога, служить уніфікована система соціальних пенсій по старості, що надаються людям, які не мають права на страхову пенсію по старості, яка функціонує на національному рівні. [4]

Таким чином, тенденції розвитку соціальної політики в Італії пов'язані з двома особливостями. З одного боку, критерії зближення з ЄС обумовлювали проведення жорсткої реструктивної політики в соціальному секторі. З іншого боку, недосконалість італійської соціальної системи робило очевидним необхідність розширення тих сфер соціального забезпечення (сімейна політика,

страхування по безробіттю, соціальна допомога), які були традиційно слабкими в загальній системі соціального захисту.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. <https://web.worldbank.org/archive/website01506/WEB/IMAGES/DENEUB-3.PDF>
2. Kazepov Y., Arlotti M., Barberis E., da Roit B., Sabatinelli S. Rescaling
3. Social Welfare Policies in Italy / European Centre for Social Welfare Policy and
4. Research // <http://www.euro.centre.org/rescalingDocuments/files/Italy.pdf>. –
5. 2006. – 81 p.
6. Welfare state in Italy. The University reform // <http://massmediumblog.com/download/Welfare-state-in-Italy.pdf>. 2 p.
7. https://spravochnick.ru/socialnaya_rabota/suschnost_i_principy_socialnoy_politiki/socialnaya_politika_italii/

УДК 378.315:811.111

ОСОБЛИВОСТІ ЗМІСТУ ТА СТРУКТУРИ НАВЧАЛЬНО-СТРАТЕГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

Дука Марія Володимирівна

к.п.н., ст.викл. кафедри германської філології

Панченко Юлія Олександрівна

магістрантка кафедри германської філології

Сумський державний педагогічний

університет імені А. С. Макаренка

м. Суми, Україна

Анотація: У статті проаналізовано підходи до визначення поняття навчально-стратегічна компетентність. Уточнено зміст та структуру навчально-стратегічної компетентності. Розглянуто зміст структурних елементів зазначеної компетентності, а саме: навчальну і стратегічну компетентності.

Ключові слова: іншомовна комунікативна компетентність, навчально-стратегічна компетентність, зміст, структура, іноземні мови.

Вступ. Сучасний світ характеризується тенденцією до встановлення міжнародних стосунків, зростанням політичних та економічних зв'язків та, як наслідок, посиленням глобалізаційних процесів у різних галузях науки, культури та освіти. У ХХІ столітті пріоритетним завданням освіти є формування такої особистості, яка усвідомлює свою приналежність до певної соціальної групи та європейської цивілізації у цілому, здатна вільно користуватися соціально-стратегічними вміннями, легко адаптуватися до життєвих ситуацій, ставити особисті цілі та розробляти стратегії для їх досягнення.

З появою нових тенденцій розвитку освіти з'являється компетентнісний підхід, який передбачає формування та розвиток ключових компетентностей

учнів. Науковці київської методичної наукової школи стверджують, що в учнів закладів загальної середньої освіти мають бути сформованими такі базові компетентності, як: мовна (лексична, фонетична, граматична), мовленнєва (компетентності у читанні, аудіюванні, письмі та говорінні), навчально-стратегічна та лінгвосоціокультурна.

На сучасному етапі розвитку методики викладання іноземних мов і культур проблема формування навчально-стратегічної компетентності (НСК) є актуальною та заслуговує особливої уваги.

Через поширення коронавірусної хвороби (COVID 19) всі учасники освітнього процесу вимушені опановувати дистанційну форму навчання, вчитися засвоювати навчальний матеріал у синхронному та асинхронному режимах, застосовувати на практиці свої вміння вибирати й використовувати найбільш ефективні стратегії відповідно до навчальних цілей та індивідуальних особливостей, самостійно контролювати правильність цього вибору, а також знати способи зниження тривожності та подолання негативних емоцій у процесі вивчення іноземних мов.

Метою статті є аналіз передумов формування навчально-стратегічної компетентності у процесі навчання англомовного монологічного мовлення.

Матеріали і методи. Проблемі формування НСК присвячено праці таких науковців, як О. Б. Бігич, Н. Є. Білоножко, Н. Ф. Бориско, О. П. Брусяніна, Ю. П. Гудима, І. П. Задорожна, Л. А. Карева, Н. Ф. Коряковцева, Т. О. Олійник, Л. В. Ягеніч, М. Canale, М. Swain та ін. Зауважимо, однак, що підходи до визначення поняття «навчально-стратегічна компетентність» відрізняються у роботах багатьох науковців.

Крім того, існує розбіжність у трактуванні складових елементів НСК.

Поняття НСК уперше з'явилося в роботах М. Canale та М. Swain [6] у 1980 р. Вони вбачали основною метою формування НСК ідеальне володіння стратегіями вербальної та невербальної комунікації, котрі можуть бути використаними, щоб компенсувати невдачі в останній, спричинені наявними умовами ситуації комунікації, що її обмежують, або недосконалою

компетентністю співрозмовників в одній чи декількох сферах комунікативної компетентності, і щоб підвищити ефективність процесу комунікації.

Потім науковці почали трактувати поняття НСК дещо по-іншому. Так, наприклад, представники київської методичної наукової школи стверджують, що НСК – це володіння різноманітними навчальними і комунікативними стратегіями та вміння застосовувати їх під час вивчення іноземної мови і в ситуаціях реальної міжкультурної комунікації [3, с. 443-444].

Ю. П. Гудима [2] вважає, що НСК – це спроможність та готовність суб'єкта навчання, до усвідомленого, успішного та самостійного навчання й керування процесом іншомовного спілкування, що передбачає постановку ним цілей, комунікативного завдання, здійснення самоконтролю та самооцінювання, а також можливість мовця компенсувати в ході розмови нестачу мовних знань та мовленнєвого і соціального досвіду спілкування іноземною мовою.

Результати і обговорення. Структурними елементами НСК є навчальна і стратегічна компетентності. Першим компонентом НСК є навчальна компетентність. На думку Н. Ф. Коряковцевої [5], навчальна компетентність – це можливість і готовність особистості до осмисленого й результативного самостійного управління освітньою діяльністю від визначення цілей до самоконтролю та самооцінювання.

Змістом навчальної компетентності є знання, навички та вміння (рис. 1).

Рис. 1. Зміст навчальної компетентності [3, с. 444]

Другим компонентом НСК є стратегічна компетентність. Відповідно до тлумачення Е. Г. Азімова [1], стратегічна компетентність є вмінням компенсувати під час комунікації недостатність знання мови, а також мовленнєвого і соціального досвіду спілкування іноземною мовою. Метою формування стратегічної компетентності є подолання мовного бар'єру - складнощів, які виникають у процесі реального спілкування іноземною мовою.

На думку Т. О. Олійник [4], стратегічна компетентність – це циклічна компетентність, в якій кожен з циклів містить певні рівні, на яких учень має зрозуміти і проаналізувати власні стратегії, збагатити обсяг стратегій у наслідку колективного обговорення та власних спостережень, ознайомитися з іншими стратегіями, тренувати нові стратегії, обираючи найефективніші з них, а також має вміти робити висновки стосовно доцільних стратегій.

Зміст стратегічної компетентності складають знання, вміння та навички (рис 2).

Рис. 2. Зміст стратегічної компетентності [3, с. 444]

Висновок. Отже, зазначене вище підтверджує, що НСК є однією з домінантних компетентностей, без якої неможливе успішне формування інших компетентностей, що входять до складу іншомовної комунікативної компетентності. Оскільки НСК є складовою іншомовної комунікативної компетентності, її формування відбувається інтегровано і комплексно з іншими компетентностями.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Азимов Э. Г. Новый словарь методических терминов и понятий (теория и практика обучения языкам) / Э. Г.Азимов, А. Н. Щукин. – М.: Изд-во ИКАР, 2009. – 448 с.
2. Гудима Ю.П. Формування у майбутніх учителів англійської мови навчально-стратегічної компетентності в діалогічному мовленні: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Гудима Юлія Петрівна. – К., 2018. – 236 с.
3. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика: підручник для студ. класичних, педагогічних і лінгвістичних університетів / [Бігич О. Б., Бориско Н. Ф., Борецька Г. Е. та ін.]; за загальн. ред. С. Ю. Ніколаєвої. – К.: Ленвіт, 2013. – 590 с.
4. Олійник Т.О. Зміст стратегічної компетенції в оволодінні німецькою мовою учнів загальноосвітніх шкіл. / Т.О.Олійник // Вісник Київського національного лінгвістичного університету. – 2002. – №5. – С. 266-272.
5. Коряковцева Н.Ф. Автономия учащегося в учебной деятельности по овладению иностранным языком как образовательная цель / Н.Ф.Коряковцева // Иностранные языки в школе. – 2003. – №1. – С. 9-14.
6. Canale M. Theoretical Bases of Communicative Approaches to Second Language Teaching and Testing / Michael Canale. // Applied Linguistics. – 1980. – №1. – P. 1- 47.

**СУЧАСНІ ФОРМИ РОБОТИ З УДОСКОНАЛЕННЯ МОВЛЕННЕВОЇ
КУЛЬТУРИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ**

Жигора Ірина Валеріївна

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри дошкільної та початкової освіти
факультету педагогіки та психології
Центральноукраїнський державний
педагогічний університет імені Володимира Винниченка
м. Кропивницький, Україна

Анотація: У статті розглянуто завдання вироблення орфоепічних умінь і навичок з української мови в молодших школярів; пріоритетним визначено інноваційний підхід у системі формування мовленнєвої культури учнів початкових класів; подано сучасні підходи до проведення уроків української мови в молодшій школі; розглянуто особливості роботи над правильним наголошенням слів та вимовою окремих звуків і звукосполук; описано систему вправ, спрямовану на вдосконалення орфоепічної культури молодших школярів.

Ключові слова: вимова, мовленнєва культура, звуки, орфоепічні вміння та навички.

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Сьогодні педагогіка переосмислює підходи в підготовці фахівців, відмовляючися від деяких усталених традицій і стереотипів. Інтенсивна технологізація й ринкові відносини зумовили розуміння того, що праця вчителя загалом відрізняється від інших видів суспільно корисної праці не тільки своєю специфікою, а й тим, що має свій продукт і свої технології. Саме тому опанування нових технологій стало пріоритетним напрямком у процесі підготовки майбутніх педагогів. З

огляду на це особливого значення набуває вивчення тенденцій розвитку інноваційних технологій, нових методів і прийомів навчання й виховання дітей, зокрема початкової школи.

Стрімкий розвиток сучасного суспільства вимагає від системи освіти нових підходів, форм та підходів до навчання підростаючого покоління. Так, для одних людей, коли дитина починає говорити в два роки – викликає захват і бажання розвивати ці навички далі. А для інших, дитина, яка і в п'ять років не говорить – не вважається проблемою. Розвиток кожної особистості безумовно має індивідуальний характер. Однак ми не можемо не звертати уваги на той факт, що дедалі більше першокласників приходить до школи, не вимовляючи багатьох звуків, або ж маючи діагноз «затримка мовного розвитку». І це дуже проблематично як для педагога, так і для батьків у майбутньому.

Саме такі передумови та сучасна характеристика щодо мовного розвитку дітей молодшої школи й зумовлюють актуальність дослідження сучасних методів роботи над удосконаленням мовленнєвої культури молодших школярів.

Мовлення – це основа спілкування, розуміння, комунікабельності в суспільстві. Воно є не лише засобом для передання думки, а й естетичним засобом, тому повноцінний розвиток особистості дитини неможливий без виховання правильного мовлення [4, с. 29]. Формування відповідних умінь в учнів початкових класів безпосередньо залежить від повноти й точності орфоепічних знань. Так, учні повинні вміти ділити слово на склади, визначати в словах наголошені й ненаголошені, відкриті й закриті склади, виділяти в слові звуки, співвідносити їх із буквами, визначати звукове значення букв у слові, виконувати повний і частковий фонетичний розбір слів, характеризуючи кожен звук у слові, розрізняти наголошені й ненаголошені голосні, дзвінки й глухі, м'які й тверді приголосні, правильно й чітко вимовляти всі звуки мовлення, наголошувати слова в усному мовленні, знаходити невідповідність між вимовою і написанням слів, удосконалювати власне та чуже мовлення [1, с. 206].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науково-методичній

літературі існує велика кількість спроб класифікувати відхилення від норм літературної мови та вимови й порушення принципу комунікативної доцільності, що спричиняє виникнення в мовленні учнів помилок та недоліків (М. Кожина, Т. Ладиженська, В. Мельничайко, М. Пентилюк, Т. Чижова та ін.). Учені зазначають, що «знання цих відхилень учителю необхідне для правильного й раціонального планування роботи з формування техніки усного мовлення» [3, с. 93].

Зважаючи на вікові особливості учнів молодших класів й особливості лінгвістичного матеріалу, який вони засвоюють на уроках української мови, формування системи загальнонавчальних умінь має здійснюватися на основі аналізу, синтезу, виділення головного, порівняння, узагальнення, систематизації, конкретизації, експериментування, аналогії, моделювання, постановки й розв'язання проблеми.

Вивчення орфоєпії української мови має велике значення на всіх етапах шкільного навчання. Особливо важливим є засвоєння такого матеріалу в початкових класах. Молодші школярі повинні опановувати новий матеріал, водночас вивчаючи основні орфоєпічні поняття, засвоюючи вимовні норми. Працюючи над вивченням звуків і наголосу в початкових класах, учні також набувають навичок самостійної роботи над новим матеріалом, удосконалюють свою вимову. Однак вікові психологічні особливості дітей молодшого шкільного віку зумовлюють специфіку подання навчального матеріалу та його засвоєння, а це засвідчує, що чи не найважливішу роль у засвоєнні матеріалу відіграє зацікавленість учнів, зрозумілість та доступність пропонованого навчального матеріалу [5, с. 1].

Проблему засвоєння орфоєпічних знань на уроках української мови в початкових класах вивчали А. Багмут, В. Бадер, О. Бондаренко, М. Вашуленко, В. Зівако, С. Непийвода, Л. Кацюк, М. Львов, О. Передрій та інші вчені. Проте названа проблема залишається до кінця нерозв'язаною, оскільки методистами окреслено лише загальні вимоги до вивчення елементів орфоєпії початкових класів [5, с. 1].

Мета дослідження окресленої проблеми полягає в теоретичному обґрунтуванні та узагальненні ефективних шляхів формування орфоепічних навичок учнів початкової школи, з'ясуванні закономірностей розвитку та вдосконалення орфоепічних навичок молодших школярів, аналізі особливостей використання елементів інноваційних технологій під час удосконаленням орфоепічних навичок учнів початкової школи.

Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких завдань: здійснити теоретичний аналіз проблеми використання інноваційних технологій в системі розвитку орфоепічної грамотності молодших школярів; дослідити та проаналізувати особливості упровадження й використання інноваційних технологій у процесі удосконаленням орфоепічних навичок учнів початкової школи; визначити основні проблеми та помилки в мовленні молодших школярів; узагальнити ефективні методи та прийоми розвитку орфоепічної грамотності молодших школярів; вивчити та узагальнити педагогічний досвід із проблем формування та удосконалення орфоепічної культури молодших школярів.

Виклад основного матеріалу. Учителі, методисти, учені, намагаючись покращити результати навчання з української мови, намагаються впровадити такі ефективні методи й прийоми, які б сприяли цьому. Звичайно, усіх приваблюють сучасні підходи, що реалізуються через інноваційні технології. Інновація – це нововведення, зміна, оновлення, новий підхід, створення якісно нового, використання відомого в нових цілях. Нове в педагогіці – не лише ідеї, підходи, методи, технології, які у таких поєднаннях ще не висувалися або не використовувалися, а й комплекс елементів чи елементи педагогічного процесу, які уможливають успішне розв'язання завдань виховання та освіти [2]. До того ж, під час вибору інновації, прийняття рішення про її доцільність слід аналізувати реальну ситуацію, а не керуватися лише особистим баченням чи уподобанням; важливо враховувати специфіку використання нового (ту чи ту технологію), особистісні якості педагога (професійну підготовленість, комунікабельність, емоційність); прогресивним уважати те нововведення, що

сприяє максимальному результату, а кінцевою метою інноваційного процесу – задоволення нової суспільної потреби.

Традиційно інновації в освітньому просторі поділяють на кілька груп, найважливішими з яких вважаємо інновації в змісті освіти (оновлення змісту навчальних програм, підручників) і в методиках навчання.

Методи та прийоми добираються з урахуванням специфіки навчання орфоепічного матеріалу, що при навчанні закріплюють набуті знання. Ефективними для формування мовленнєвих навичок можна назвати такі методи:

- робота з деформованим текстом;
- складання творів за поданим початком, серединою й кінцем; за запитаннями; за опорними словами; за малюнком, серією малюнків; за поданим планом;
- складання частівок, акровіршів, загадок, чистомовок, віршиків – буріме, кросвордів на задану тему;
- написання переказів, творів, творів – мініатюр тощо.

На уроках із формування вимовних (орфоепічних) навичок, доцільно, на нашу думку, використовувати такі інноваційні технології навчання, зокрема прийоми: *Ранкові зустрічі, Авторське крісло, Мікрофон, Робота в парах, «Два – чотири – усі разом», Робота за обраною темою (Космос. Звірі. Птахи і т.д.), Прийом незакінчених речень (Я люблю..., Я хочу..., Я бажаю...), «Мініажурна пилка», «Мозковий штурм», прийом «Чарівної палички» (наприклад, вимовити дзвінкі звуки в поданому слові, дібрати слова, які починаються звуком г і под.) гра «Так – ні» та інші.*

З-поміж інноваційних технологій треба вибирати такі, що сприятимуть розвитку вмінь усного й писемного комунікативного мовлення. Передусім це ігрові технології, до того ж в освіті здавна використовують театралізовані, ділові, рольові, імітаційні ігри. Проте учитель не завжди усвідомлює роль і завдання цих технологій, використовуючи гру як розвагу, що знімає втому (на зразок «а зараз пограємося... »). Модель навчання в грі – це побудова

навчального процесу за допомогою залучення учня в гру, яка передбачає розв'язання дидактичної мети.

У роботі з формування вимови молодших школярів слід використовувати цікаві вправи та ігри: «Добери риму», «Зрости деревце», «Мама і діти», «Знайди приховані слова», «Загубилася буква», «Що тут не так?», «Заримує вірші», «Відгадай слово», «Спіймай звук» та інші. Вони дають змогу вчителю зробити уроки більш цікавими, яскравими, зарядити дітей позитивними емоціями, залишити приємні враження після уроку, і важливо – збуджують інтерес до мови, сприяють збагаченню лексичного запасу, формуванню мовленнєвої культури учнів початкової школи.

Притаманними ознаками нестандартних організаційних форм навчання є: нетрадиційна структура заняття; ретельно продуманий сценарій; оригінальне оформлення місця проведення; використання різноманітних засобів навчання (музики, відео, мультимедійного обладнання); раціональне поєднання різних способів навчальної взаємодії учасників навчального процесу (колективна, групова, парна, індивідуальна робота); використання інтерактивних прийомів; забезпечення емоційного впливу на учнів; створення атмосфери творчого пошуку; висока активність кожного школяра; оригінальний підсумок заняття.

Розробляючи нестандартні форми організації навчання, необхідно враховувати вікові особливості школярів, специфіку предмета, дидактичні цілі конкретного заняття в системі уроків певного розділу, наявність умов і засобів для проведення нетрадиційного заняття. Зважаючи на те, що учням молодшого шкільного віку дуже близький і зрозумілий світ казки, ефективним у початковій школі є проведення навчального заняття у формі казки.

Заняття, побудоване у формі казкового сюжету, захоплює дитину, знімає психологічне напруження, мотивує навчальну діяльність. Дидактичний матеріал, пов'язаний із казковими образами, краще запам'ятовується й відтворюється. Такий урок передбачає певні вимоги до побудови та проведення: вдалий вибір казкового сюжету; створення на уроці казкової атмосфери; підготовка демонстраційних засобів, ілюстрацій, іграшок-

персонажів чи нескладних костюмів; наявність сюрпризу; використання системи розвивальних творчих завдань; забезпечення ситуації успіху, упевненості у власних силах; використання елементів змагання й пошуку; застосування аргументованих стимулів до навчально-пізнавальної діяльності на зразок «допоможи персонажеві»; обов'язкове використання виховного потенціалу уроку.

Існують різні прийоми застосування технології казок. Якщо необхідно виконати певну кількість завдань, їх можна підпорядкувати досягненню певної ігрової цілі. Такий прийом називається «Приваблива ціль». Наприклад, допомогти персонажам казки «Рукавичка» потрапити в рукавичку, виконавши певні завдання: відгадати загадку, зробити звуко-буквений аналіз слова відгадки, поділити це слово на склади, а персонажам казки «Ріпка» витягти ріпку, визначивши правильні наголоси в словах, пов'язаних із героями казки тощо.

Прийом «Знайомі персонажі в нових ситуаціях» передбачає перебування казкових персонажів у незвичних місцях, де з ними відбуваються незвичайні пригоди. Наприклад, допомогти Незнайкові (Котигорошку, Колобку, Буратіно і под.) подолати якісь перепони, поставивши наголос у поданих словах, утворити місточок через річку з перших складів цих слів, дібрати слова із певним звуком на початку слова, всередині, в кінці й под.

Висновки та перспективи подальших досліджень. На підставі сказаного зазначимо, що норми орфоєпії в сучасній українській літературній мові є нелегкими для засвоєння. Не варто забувати, що кожна мова має свої загальноприйняті правила вимови. Не можна вивчити мову, не оволодівши звуковимовою. Водночас не слід захоплюватися тільки роботою над правильною вимовою окремих ізольованих звуків чи звукосполук. Вихователь, навчаючи дітей української мови, повинен працювати над усіма компонентами звукової культури українського мовлення: артикуляцією, дикцією, інтонаційною виразністю; розвивати мовленнєвий апарат, мовленнєве дихання, фонематичний слух та міжмовне чуття, тому названі складники формування

орфоепічної грамотності молодших школярів потребують подальшого вивчення.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Вашуленко М. С. Компетентнісний підхід до перевірки мовних і мовленнєвих знань молодших школярів // Початкова школа. – 2009. – № 1, 2.
2. Вашуленко М. С. Українська мова і мовлення в початковій школі: Метод. пос. – К.: Видавничий дім «Освіта», 2018. – 400 с.
3. Коваль Г. П. Методика викладання української мови: Навч. пос. – Тернопіль: «Астон», 2008. – 287 с.
4. Крикун М. Роль слова в розвитку зв'язного мовлення молодших школярів // Початкова школа. – 2003. – № 11. – С. 27–35.
5. Орфоепія як наука. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://studopedia.org/12-69653.html>
6. Рихлівська С. «Про дітей з проблемами мовлення» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://tvoemisto.tv/news/pravylyne_movlennya_dytny_koly_varto_zvertatys_do_logo_peda_94311.html.
7. Українська мова. 1–4 класи. Навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/pochatkovashkola.html>.

СОЦІАЛЬНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ

Жувагіна Ірина Олександрівна

к.е.н., доцент

Декан інженерно-економічного факультету
Національний університет кораблебудування
імені адмірала Макарова

Анотація: у роботі досліджено сучасні тенденції цифровізації економіки. Проаналізовано можливості та загрози, викликані надшвидними темпами розвитку нової моделі суспільства. Здійснено оцінку впливу нових технологій на продуктивність у світовому масштабі. Наголошено на тенденціях зниження глобальної продуктивності, збільшення глобальної нерівності та кризи глобального управління.

Ключові слова: економіка, цифровізація, розвиток, тенденції, дивіденди, патенти, активність, стратегії.

Стрімкий розвиток цифровізації стає джерелом не лише нових можливостей, але й серйозних загроз і проблем для всіх верств населення.

З точки зору експертів Групи Світового банку, незважаючи на наявність великої кількості успішних прикладів, вплив нових технологій на продуктивність у світовому масштабі, розширення можливостей для бідних верств населення і середнього класу, а також на поширення принципів підзвітності управління поки що не виправдало очікувань. Так, Світовий банк звертає увагу на те, що цифрові технології поширюються, а цифрових дивідендів – немає [1].

По-перше, майже 60% населення світу досі позбавлені доступу до Інтернету і не можуть відігравати будь-яку значущу роль у цифровій економіці. По-друге, деякі передбачувані вигоди цифрових технологій зводяться нанівець

виникаючими ризиками. Повільне зростання продуктивності загрожуватиме прогресу з підвищення глобального рівня життя, життєздатності систем соціального захисту та здатності економічної політики реагувати на майбутні шоки. Хоча, з точки зору експертів Світового банку, песимізм стосовно глобальних перспектив відчувається не через розвиток цифрових технологій, а всупереч йому.

Так, у світі спостерігається тенденція зниження глобальної продуктивності, збільшення глобальної нерівності та криза глобального управління.

Серед основних причин спаду називають:

- невідповідність і недостатність навичок. Зниження рівня освіти значно уповільнило зростання сукупної продуктивності праці в останні десятиліття – приблизно на 0,3 в.п., порівняно із зростанням продуктивності на початку століття;

- зниження обсягів витрат на науку та інновації, особливо бізнес-сектору; стримування (зниження) інвестицій в нематеріальні активи;

- демографічні фактори, такі як старіння населення. Навички працівників, як правило, збільшуються до певного віку, а потім починають знижуватися із супутнім ефектом на інновації та продуктивність.

Аналіз взаємозв'язку між віковою структурою робочої сили та сукупною факторною продуктивністю (СПФ) свідчить про те, що швидке старіння протягом 2000-х років, можливо, призвело до зниження загального зростання сукупної СФП у розвинутих економіках більш ніж на 0,2 в.п. на рік у середньому відносно 1990-х років [2];

- жорсткі умови та обмежений доступ до кредитування підприємств, у т.ч. інноваційних;

- зниження кількості зареєстрованих нових патентів.

Зростання патентної активності та інтернаціоналізація патентної діяльності стимулює зростання обсягів виробництва високотехнологічної продукції та валової доданої вартості, в першу чергу високотехнологічного

сектору. У сфері ІКТ (інформаційно-комунікаційні технології) спостерігається зниження кількості патентів, які щорічно видаються. Причини цього також пов'язані з розвитком цифрової економіки:

- інновації в ІКТ стають “інноваціями ефективності”, тобто мають на увазі скорочення робочих місць і прискорення процесів;

- життєвий цикл продукту скорочується, а час розгляду патентів зростає. Це пов'язано з прискореною цифровізацією багатьох галузей економіки та невідповідністю патентів малому терміну придатності новітніх цифрових розробок. Кількість перспективних і фундаментальних розробок, як і раніше, залишається обмеженою. Відповідно, більша частина сучасних ІКТ-розробок вирішує короткострокові завдання і через один-два роки поступається місцем новим, тому говорити про сформовані структури цифрової економіки передчасно;

- незапатентовані нові знання, які охороняються фірмами (наприклад, секретна інформація) і не поширюються протягом значного періоду, на відміну від запатентованого знання;

- зниження інвестицій у більш ризиковані (інноваційні) і потенційно більш прибуткові проекти;

- зростання нерівності можливостей, що означає менший доступ до технологій і кращої освіти для бідного населення. Людський потенціал залежить від можливостей, основою його реалізації є справедливий розподіл доходів, що дає кожному шанс отримати якісну освіту, мати можливість успішно працювати; фактично розвивати свій потенціал.

Відтак, сучасний світ уже зробив перший крок до принципово нової технологічної, економічної та соціальної реальності. Проте виклики, які стоять перед сучасним індустріальним суспільством, важко переоцінити. Йдеться про зміну глобального соціально-технологічного укладу, наслідком якого є повне переформатування звичних нам систем, формування нових соціальних та економічних стратегій. Одночасно змінюється технологічна парадигма, змінюються моделі управління і суспільні норми, відбуваються масштабні

демографічні зрушення. Проте проблема не в тому, що перехід до нової моделі суспільства відбувається у принципі. Проблема в тому, що цей перехід відбувається надшвидкими темпами – не за тисячоліття, як аграрний, не за століття, як індустріальний спосіб, а всього за кілька десятків років.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Майбутнє ринку праці. Протиборство тенденцій, які будуть формувати робоче середовище в 2030 році. – PWC, <https://www.pwc.com/ua/uk/survey/2018/workforce-of-the-future-ukr.pdf>.
2. Digital strategy in a time of crisis. – McKinsey, 22 April 2020, <https://www.mckinsey.com/business-functions/mckinsey-digital/our-insights/digital-strategy-in-a-time-of-crisis>.

СУТНІСТЬ КРИПТОВАЛЮТИ ЯК ЦИФРОВОГО АКТИВУ ТА ЇЇ ВИКОРИСТАННЯ В УМОВАХ СУЧАСНОЇ ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Кабаченко Дмитро Васильович

к.е.н., доцент

Калюта Микита Димитрійович

Студент

Національний технічний університет

«Дніпровська політехніка»

м. Дніпро, Україна

Анотація: Розглянуто сутність криптовалюти як цифрового активу, визначено умови отримання та використання криптовалюти (на прикладі біткоїну). Доведено, що криптовалюта в сучасних умовах є частиною цифрової економіки, в основі якої лежить технологія блокчейн. Наведено схему моделювання часового ряду біткоїна з урахуванням фактуальної та суб'єктивної інформації, що дозволяє обґрунтувати доцільність використання інтернет-контенту для прогнозування курсу криптовалют.

Ключові слова: криптовалюта, цифрова економіка, електронна комерція, блокчейн, біткоїн, транзакція, майнінг, IT-технології, прогнозування курсу

Актуальність теми. В останній час світ бурхливо переживає черговий бум, який проявляється у переході акцентів з комунікаційної і інформаційно-пошукової функції глобальної комп'ютерної мережі Інтернет на ведення з її допомогою сучасного бізнесу. Комунікаційні технології змінюють саму сутність бізнес-моделей – базових процесів створення продуктів і послуг виробниками та надання їх кінцевим споживачам. Будь-яка ділова активність, що використовує можливості глобальної інформаційної мережі для модифікації

внутрішніх і зовнішніх зв'язків фірми з метою створення прибутку охоплюється поняттям електронний бізнес та електронна комерція.

Тому поява криптовалют кардинально змінила уявлення про світ фінансів та принципи ведення бізнесу. Упродовж останніх десяти років вони викликають критику, вважаються причиною злочинності, супроводжуються як великими заробітками, так і невдачами. Виникнення криптовалюти є частиною криптоекономіки (цифрової економіки), в основі якої лежить принципово нова технологія – блокчейн. Незважаючи на домінуюче ставлення до криптовалюти як фінансового спекулятивного інструмента, з економічної, соціальної та культурної точок зору пояснення явища криптовалют, може лежати далеко за межами фінансової системи.

На хвилі глобального інтересу до криптовалют питання, що це таке і як їх використовувати, набувають більшої актуальності.

Постановка проблеми. Стрімкий розвиток інформаційних технологій трансформує сучасну економічну систему. За підрахунками фахівців обсяг інтернет-торгівлі у 2020 році перевищив позначку в 2 трлн. дол. США. Водночас, якщо інтернет-торгівля – це лише зміна способу продаж, то новації останніх десятиліть у сфері ІТ-технологій, кидають виклик існуючій грошовій системі та базовим її засадам. Так, одночасно з першими транзакціями децентралізованої цифрової валюти Bitcoin (біткоїн) з 2009 року в лексикон економістів і науковців увійшло поняття криптовалюти. Але питання про сутність, законність, право власності та регулювання криптовалют в Україні все ще остаточно не вирішені.

Аналіз досліджень проблеми. Питанням появи і регулювання криптовалют присвячено ряд праць як публіцистичного, так і наукового характеру. На цю тему є багато статей, блогів, думок і тренінгів, але в більшості випадків це технічні, економічні та маркетингові матеріали. Зокрема, можна назвати праці Є.О. Галушки [1], А.О. Дек [4], К.Ю. Конової [4], М.А. Куцевол [6], О.Д. Пакона [1], Н. Поливки [8], О.А. Шевченко-Наумової [6] та інших авторів. Аналізом розвитку інформаційної економіки займались також

українські на закордонні вчені К.Ю. Кононова [3], О.М. Фролова [9], Li X., Wang C.A. [12]. Не останню роль у визначенні криптовалют відіграла некомпетентність представників НБУ [10]. Думка НБУ про те, що криптовалюта має бути заборонена, оскільки не має ознак, властивих національним валютам, є поверхневою. Визначення криптовалюти як грошового сурогату призвело до того, що її характеристики та особливості вивчені недостатньо. Тому, питання про місце криптовалюти у вітчизняній фінансовій і правовій системах залишається відкритим [5]. Відповідно ці моменти є ключовими для подальшого врегулювання операцій з криптовалютою.

Основна частина. На початку ХХІ століття почалось широке розповсюдження електронної комерції та безготівкових платежів, подальшим зростанням швидкості обміну інформацією та обчислювальних потужностей, автоматизацією виробництва, розповсюдженням дистанційної роботи та навчання; сучасні війни розгортаються в інформаційному просторі. Багато механізмів взаємодії було перенесено у цифровий простір: хмарні технології зберігання інформації, інтернет-банкінг, державні послуги та реєстри, спілкування і навіть переказ цінностей між економічними агентами онлайн без залучення третьої сторони з появою криптовалют.

Криптовалюта – це цифровий актив, призначений для роботи в якості засобу обміну, який використовує криптографію для забезпечення транзакцій, контролю за випуском нових грошових одиниць та верифікації передачі активів [1]. Криптовалюти використовують децентралізований контроль на відміну від централізованої цифрової валюти та банківських систем. Децентралізований контроль над кожною криптовалютою працює за допомогою технології розподіленого реєстру для запису всіх транзакцій (як правило, блокчейн) та алгоритму консенсусу (зазвичай proof- of-work або proof-of-stake). Більш формально, криптовалюта – це система, яка відповідає наступним умовам [6]:

– система не потребує центрального контролюючого органу, її стан підтримується за допомогою розподіленого консенсусу;

- система веде облік криптовалютних одиниць та історії їх власності;
- система визначає, чи можна створювати нові криптовалютні одиниці.

Якщо можна створити нові криптовалютні одиниці, система визначає обставини їх виникнення та спосіб визначення власності на ці нові одиниці;

- право власності на криптовалютні одиниці можна довести виключно криптографічно;

- система дозволяє здійснювати транзакції, в яких змінюється право власності на криптографічні одиниці. Транзакція може бути записана лише суб'єктом, який підтверджує поточне право власності на ці одиниці;

- якщо одночасно вводяться дві різні інструкції щодо зміни власності на одні і ті ж криптографічні одиниці, система виконує щонайбільше одну з них.

Першою децентралізованою криптовалютою став bitcoin (біткоїн). З часів появи біткоїна, перша транзакція якого сталася 12 січня 2009 року, було запущено тисячі інших криптовалют, які узагальнено називаються альткоїнами (від. англ. altcoin – alternative coin). Багато з них є клонами біткоїна зі зміненими характеристиками: розміром блоку, загальною кількістю, схемою емісії, але є й дійсно інноваційні криптовалюти, як, наприклад, запущений у липні 2015 року ефіріум, що запропонував дієвий стандарт для впровадження розумних контрактів ERC-20 [13]. Саме біткоїн став найпоширенішою і найдорожчою криптовалютою [9]. Ця віртуальна валюта є децентралізованою, всі операції з її участю анонімні, а центр емісії відсутній. Торгові угоди проводяться тільки в електронному форматі, а операції купівлі-продажу цієї валюти можна здійснити через онлайн-біржі (наприклад BTC-E). За допомогою спеціальних обмінних пунктів в онлайн-мережах (WebMoney) або через брокера Форексу (FXOpen) криптовалюту можна обмінювати на основні валюти світу. Також біткоїни можна отримати в результаті прийняття оплати за надані товари та послуги або через купівлю безпосередньо у іншого власника. Останній варіант вважається найвигіднішим, оскільки не передбачає комісійної маржі брокера. Ще одним способом отримання цифрової валюти є майнінг. Його зміст полягає в тому, що на комп'ютери користувачів, які знаходяться в

різних точках планети, встановлюють спеціальне програмне забезпечення за допомогою якого в результаті вирішення певних математичних завдань генеруються біткоїни. В даному випадку процес їх створення і розповсюдження не контролюється єдиним емісійним центром, а розгалуженість забезпечує безпеку [8]. Біткоїн подібний до електронних грошей, але саме принципи повної анонімності, відсутності контролю і обмеженого випуску відрізняють його від роботи електронних платіжних систем. Вважається, що ця валюта захищена від інфляції, оскільки процедура емісії запрограмована на зменшення кількості віртуальних грошей в обороті. Всього заплановано до 2033 генерувати 21 млн. одиниць цієї криптовалюти.

Біткоїни діляться на дробові частини, мінімальна з яких складає 0,00000001 біткоїна. Мінімальну одиницю біткоїн часто називають Сатоші – на честь її засновника. Таким чином, 1 біткоїн = 100 млн. сатоші [8]. У 2011 році американська компанія випустила готівкові біткоїни у вигляді монет декількох номіналів і позолочених злитків, які стали предметом колекціонування і сьогодні мають велику інвестиційну цінність [4]. Мережа біткоїн заснована на «блокчейн» (ланцюжку блоків) і є публічним реєстром, який зберігає дані про всі транзакції системи. Дані транзакції захищені електронними підписами користувачів – учасників мережі, які «емітують» біткоїн чи проводять з ними будь-які операції. Зовнішньо система працює аналогічно будь-якій електронній платіжній системі, наприклад, Webmoney. Основні відомі моделі часового ряду ціни біткоїна базуються на фактуальній інформації (попередні значення ціни в авторегресивних моделях, фактуальна інформація з блокчейну чи Google Trends), не так багато досліджень розглядають поведінкові моделі економічних агентів, що приймають рішення про покупку чи продаж криптовалюти, про доцільність майнінгу за заданих умов (ціна електроенергії, ціна криптовалюти, складність майнінгу, вартість обладнання), про доцільність інвестування в криптовалютні проекти, базуючись на новинному контенті та суб'єктивних судженнях агентів про ринок.

Метою даного моделювання є розробка методики та комплексу моделей прогнозування курсу біткоїна на основі аналізу об'єктивного (фактуального) та суб'єктивного (концептуального) контенту. Схема моделювання часового ряду біткоїна [3] наведена у таблиці 1.

Таблиця 1

Схема моделювання часового ряду ціни біткоїна

Збір даних		
Динаміка курсу біткоїна. Отримання котирувань з blockchain.com	Дата майнінг: фактуальний контент тематичні статті новинного порталу CoinDesk	Дата майнінг: концептуальний контент пости користувачів Twitter на задану тему
	Формування БД новин -заголовок статті -текст новини -дата та час публікації -теги до новини	Формування БД твітів -текст твіту -дата публікації -ім'я автора -ідентифікатор автора -кількість ретвітів -геопозначка -активні посилання в тексті
Попередній аналіз даних		
Дослідження характеристик часового ряду ціни біткоїна	Аналіз новин за допомогою тематичних словників: -SentiWordNet -LoughranMcDonald dictionary -Harvard IV-4 dictionary	Аналіз тональності твітів -Profile of Mood States, POMS -Opinion Finder -SentiStrength
	Формування фактуальних екзогенних змінних -Латентно-семантичний аналіз -Словник очікувань	Формування концептуальних екзогенних змінних -6 базових емотивних вимірів -2 додаткові виміри: calm, anxious
	Первинний відбір факторів моделі Казуальність за Гренджером	
Моделювання динаміки валютного курсу		
Моделювання з використанням нейронних мереж		
Формування навчальних пар -Формування множини входів -Вихід –значення курсу		
Тестування різних архітектур нейронної мережі -Мережі прямого розповсюдження сигналу -Рекурентні мережі		
Аналіз адекватності моделей, вибір групи найбільш перспективних		

Інвестор або трейдер, здійснюючи операцію, так чи інакше спирається на новини та загальний інформаційний фон навколо активу, а не тільки на

об'єктивні дані, як-то прибутковість, виплачені дивіденди чи фінансовий звіт за останній рік. Для біткоіна ж, ціна на який формується виключно виходячи з балансу попиту та пропозиції, поточну ціну можна вважати результатом суперечки інформованих покупців і продавців [7]. Тож аналіз інформаційного фону навколо досліджуваного активу є важливою складовою у підготовці до моделювання часового ряду ціни, питання лише в тому, як відокремити реакцію на вже минулі події і складову, яка впливає на майбутні зміни в ціні.

Основу цієї моделі склали положення концепції поведінкових фінансів, в рамках якої передбачається, що поведінка інвесторів і трейдерів ірраціональна, а характер інвестиційних рішень в істотній мірі залежить від психологічних факторів. Найбільш важливими з цих факторів для цього дослідження є чутливість економічних суб'єктів до сторонніх думок, уповільнена зміна суб'єктами своїх переконань під впливом нової інформації та надмірна реакція на інформацію [11]. Розвиток цифрової економіки йде кількома напрямками. Наразі глобальне виробництво товарів та послуг у сфері інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) складає приблизно 6,5% валового внутрішнього продукту (ВВП) у світі, а близько 100 мільйонів осіб зайнято у секторі послуг інформаційно-комунікаційних технологій. Ідеї інформаційної революції та інформаційного суспільства продовжуються у блокчейні: інформація є фактором виробництва разом з капіталом, землею та працею, і право на володіння нею може бути засвідчене у розподіленому реєстрі [2]; інформація є продуктом, що купується і продається, тепер ще й в обмін на іншу інформацію – криптовалюту. Електронна комерція описує ідеалізований стан світової економіки, коли головними продуктами виробництва є інформація і знання, тому цієї доктрини поки що недостатньо для опису всіх аспектів економіки цифрового світу, адже нова економіка все ще пов'язана з традиційними фінансовими інституціями та трудомістким виробництвом обладнання та електроенергії.

Висновки. Криптовалюта – унікальний економічний і соціальний феномен, який викликав підвищений інтерес науковців до неординарного

явища, яким стала поява криптовалют і стрімкий розвиток пов'язаних з ними технологій. За результатами проведеного дослідження можна стверджувати, що виникнення криптовалюти є частиною цифрової економіки, в основі якої лежить принципово нова технологія – блокчейн. Індустрія криптовалют розвивається і змінюється динамічно, такі характеристики, як ціна криптовалют чи хешрейт мережі, є вкрай волатильними; на ринку спостерігаються структурні зміни уявлення про світ фінансів та принципи ведення бізнесу. Можна констатувати, що зараз саме біткоїн є найпоширенішою і найдорожчою криптовалютою у світі. У роботі авторами розглянуто модель прогнозування часового ряду ціни біткоїна з урахуванням фактуальної та суб'єктивної інформації, що дозволяє обґрунтувати доцільність використання інтернет-контенту для прогнозування курсу криптовалют.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Галушка Є.О., Пакон О.Д. Сутність криптовалют та перспективи їх розвитку // Молодий вчений. – 2017. – № 4 (44). – С. 634–638.
2. Кабаченко Д.В., Горбунов Р.О. Переваги використання підприємствами системи NEM Apostille при передачі права власності та перевірки документів на основі технології блокчейну // XIV mezinárodní vědecko-praktická konference: «Věda a vznik–2018», 22-30 prosinců 2018 roku po sekcech. – Volume 13. Економічні науки: економіка підприємства. – Praha. Publishing House «Education and Science», 2018. – С. 23–27.
3. Кононова К.Ю. Інформаційна економіка: моделювання еволюційних процесів: монографія. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, – 2015. – 312 с.
4. Кононова К.Ю., Дек А.О. Initial Coin Offering Benchmarking Study // Big data analytics: Моделювання та інформаційні технології: матеріали міжнародного наукового симпозиуму, 20 березня 2019 р. – Київ, – 2019. – С. 75–78.
5. Криптовалюта в Україні. Все, що треба знати. – Режим доступу: <https://nv.ua/ukr/techno/it-industry/kriptoaljuta-bitcoin-v-ukrajini-vse-shcho-treba-znati1918518.html>

6. Куцевол М.А., Шевченко-Наумова О.А. Поняття та економічна природа криптовалюти. – Режим доступу: <https://ir.kneu.edu.ua/handle/2010/16391>
7. Маланов О. Проблемы и риски криптовалют. – Режим доступу: <https://habr.com/ru/company/kaspersky/blog/341552/>
8. Поливка Н. Криптовалюти і «різноманітні біткоїни» // Юридична газета online. – Режим доступу: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/informaciune-pravo-telekomunikaciyi/kriptovalyuti-i-riznomanitni-bitkoini.html>
9. Фролова О.М. Глобалізаційні процеси в інформаційній сфері та їх вплив на новий світовий порядок // Міжнародні відносини. Серія «Політичні науки», 2017. Вип. 17. Режим доступу: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/article/view/3328/3007
10. Щодо віднесення операцій з "віртуальною валютою/криптовалютою «Bitcoin» до операцій з торгівлі іноземною валютою, а також наявності підстав для зарахування на поточний рахунок в іноземній валюті фізичної особи іноземної валюти, отриманої від продажу Bitcoin: лист Національного банку України від 08.12.2014 № 29-208/72889 (втратив чинність 22.03.2018 р.). – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v2889500-14>
11. Kabachenko D.V., Rudenko A.S. Account of information factor impact on efficiency of enterprise activity while making management decisions based on budgeting // The advanced science journal. Economics: Business management and administrative services. – United States. – Volume 2014. – Issue 1. – P. 77 82.
12. Li X., Wang C.A. The technology and economic determinants of cryptocurrency exchange rates: The case of Bitcoin // Decision Support Systems. – 2017. – Vol. 95. – P. 49–60.
13. Next-Generation Smart Contract and Decentralized Application Platform. – URL: <https://ethereum.org/en/whitepaper/#a-next-generation-smart-contract-and-decentralized-application-platform>

УДК: 75.071.1(430)

**АЛЬБРЕХТ ДЮРЕР - ВЕЛИЧАЙШИЙ МАСТЕР
ЗАПАДНОЕВРОПЕЙСКОГО ВОЗРОЖДЕНИЯ**

Кальная Татьяна Сергеевна

Студент

Чаус Дмитрий Викторович

Доцент кафедры изобразительного искусства

Харьковский национальный

педагогический университет

имени Г.С. Сковороды

г. Харьков, Украина

Аннотация: Альбрехт Дюрер - немецкий художник, достижения которого оставили след в науке и искусстве. Он пишет картины, рисует, печатает гравюры. Мастер любил изучать геометрию и астрономию, философию и градостроительство. Память о талантливом деятеле искусства записана в большом количестве произведений. По объему наследия Альбрехта Дюрера его можно сравнить с собраниями Рембрандта и Леонардо да Винчи.

Ключевые слова: Дюрер, Возрождение, гравюра, живопись, рисунок, автопортрет, портрет, анимализм.

Настоящий новатор своего времени, немецкий художник Альбрехт Дюрер работал в поистине уникальный исторический период перехода от средневековья к эпохе Возрождения. Именно он первым в истории немецкой живописи (и, грубо говоря, полностью европейской) начал писать автопортреты; один из первых, кто применил сложнейшую технику гравюры на медных пластинах; попытался систематизировать процесс создания картин, написав несколько научных трактатов по измерению пропорций.

Деятель эпохи Возрождения родился в Нюрнберге 21 мая 1471 года в венгерской семье, эмигрировавшей в Германию. Немецкий художник - 3 ребенок из 18 детей ювелира. Но до 1542 года дожили только трое: Альбрехт, Ганс и Эндрес.

Альбрехт убедил отца, который воспринимал талант сына как должное, отправить его учиться рисованию в 15 лет.

Михаэль Вольгемут – владелец живописной мастерской, где Альбрехт Дюрер будет проходить обучение ремеслу художника в течение трёх лет. Вспоминая о своём учении у Вольгемута, Дюрер позже напишет, что у него он «очень страдал», и ни словом не обмолвится, чему же там научился. [1, с. 254]

Дебютной работой стал «Портрет отца». Быстро набив руку, чтобы проиллюстрировать впечатляющую Нюрнбергскую хронику с другими студентами в студии Михаэля Вольгемута, Дюрер понял, что в своей родной Германии, как художник, у него нет возможности узнать что-то новое, и уехал в Италию.

Дело в том, что до XVI века живопись как вид искусства в Германии не пользовалась большой популярностью - ценились только гравюры на исторические, но в основном библейские сюжеты, которые могли украсить Библию и объяснить ее содержание для тех, кто не умел читать.

Творчество Дюрера велико, равно как и диапазон его идей. Графика, живопись и гравюра стали с основными сферами работы мастера. Художник оставил в наследство более 900 работ с графикой. По объему и разнообразию произведений искусствоведы ставят его в один ряд с Леонардо да Винчи. В своих произведениях художник хочет вскрыть ту красоту, которая кроется в тайниках самой природы. Здесь мастер не только натуралист, он считает, что искусство даже выше природы. «Сначала художник на основании своего собственного эстетического вкуса отбирает те или иные тела и процессы природы, а уж потом подвергает их числовой обработке. Вся эта возрожденческая числовая вакханалия говорит отнюдь не о первенстве природы, но о первенстве художественного чувства» [2, с. 628]

Дюрер работал с городскими изданиями, и делал работы на заказ. А в 1498 году он сделал ксилографию «Апокалипсис», сделавшего Дюрера известным. Также мастера принимают в гуманистическое общество во главе с Кондратом Целтисом.

Через несколько лет, уже основав свою студию в Нюрнберге, Дюрер вернулся в Венецию, чтобы продолжить изучение и познание новых реалий.

Дюрер оставил рисунки, созданные во время учебы, так что его графика составляет одну из самых крупных коллекций во всем мире. Работая над образом, Альбрехт Дюрер не ограничивал себя желаниями клиента и максимально открывался ему. «Недаром впоследствии Эразм Роттердамский, желая почтить Дюрера, восхвалял прежде всего его высокое мастерство гравера, позволявшее ему без помощи красок, одними лишь черными штрихами передать все, доступное человеческому зрению и чувствам». [3, с. 7]

Хотя он не считается анималистом, но он явно проявил интерес к дикой природе. Некоторые его работы представлены как лучшие образцы анимализма. В акварелях «Заяц» (1502 г.) и «Большая трава» (1503 г.) внимание обращено на ювелирную детализацию изображения. Общеизвестны слова Леонардо: «поистине, живопись — наука и законная дочь природы, ибо она порождена природой». [4, с. 57]

Дюрер создавал свои работы разными материалами: карандашом, углем, акварелью и т.п. Религиозные темы, соответствующие веяниям, играли важную роль в творчестве Дюрера.

Необычное мышление, желание к исследованиям и чему-то новому позволяли художнику постоянно развиваться. Один из первых заказов-роспись поместья гражданина Зебальда Шрейера. Услышав о творчестве художника, саксонский курфюрст Фридрих Мудрый решил заказать ему свой портрет.

«Поклонение волхвов» было написано после его возвращения из Италии и отражает характерные черты Возрождения. Это изображение упомянутой библейской истории. Работы Дюрера, созданные между 1507 и 1511 годами, отличаются симметрией, прагматизмом и строго подчеркнутой симметрией.

Знакомство с императором Максимилианом I стала важной для художника. Ознакомившись с работами Дюрера, император приказал изготовить свой портрет. Он не смог заплатить сразу, поэтому вручил мастеру ежегодную премию. Это позволило Альбрехту временно уйти от живописи и заняться гравюрой и научными работами. «Портрет Максимилиана» известен во всем мире: изображен коронованный мужчина с желтым гранатом.

Гравюра «Рыцарь, смерть и дьявол» (1513) полна символов. Впереди дорога в темном лесу, по которой медленно едет вооруженный рыцарь. Чуть перед ним - полусгнившая фигура в короне (зритель уже догадывается о смерти), играющая перед лицом всадника песочными часами.

Дьявол, уже оставленный и немного опечаленный, еще не потерял надежды поймать путников. Ниже изображен стойкий, верный друг, бегущая собака, которой не нравятся разворачивающиеся события.

А воин? Он непоколебим и спокоен, потому что знает, что, почему и где. Никакие страхи, угрозы или сомнения не влияют на его решение. Ведь цель уже видна - это замок высоко в горах, освещенный дневным светом. Либо земной дом, либо небесный город Иерусалим. Художник обращается к зрителю с мотивационным посланием - проявите смелость, добиваясь своей цели, потому что дорогу может осилить только идущий.

Попытка найти прямую связь с Богом без посредничества церкви жила в душе Дюрера задолго до того, как он познакомился с идеями Лютера, как это показано в его самом известном автопортрете, на который, среди прочего, он часто ссылается на «Автопортрет в образе Христа» (1500 г.).

Это первый портрет (а тем более автопортрет) в истории европейской живописи, который написан фронтально - анфас. Ранее такое положение головы и тела использовалось исключительно для изображения Иисуса Христа, а для светских портретов использовался поворот в три четверти.

Изображение лица - это нечто принципиально новое, а именно феномен человека новой эпохи. На картине, переходящей из тьмы в свет, изображен

хорошо одетый и причесанный молодой человек с задумчивым взглядом, слегка направленным влево, туда, где находится источник мягкого свечения.

Жест привлекает больше внимания - он кажется застывшим в движении. Либо мужчина держит подол своего халата, либо он благословит зрителя. И снова есть параллель со Христом. Но даже если образ не сам Иисус, то чувство, которое возникает в душе зрителя, правильное - есть кто-то, обладающий сверхъестественной силой, а именно силой творчества.

После смерти Максимилиана I в 1520 году премию Альбрехту Дюреру перестали выплачивать. Он отправился в поездку для разъяснения обстоятельств и, будучи в Нидерландах, заболел.

Биографы предполагают, что художник заболел малярией. Приступы болезни мучили художника до самого конца. После 8 лет, 6 апреля 1528 года, Дюрер умер в Нюрнберге.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Дюрер А. Дневники, письма, трактаты. Пер. Нессельштраус Ц. — М.: Искусство, 1957. – Т. 2. – 254 с.
2. Лосев А. Ф., Эстетика Возрождения - М.: Мысль- 1982. - 628 с.
3. Дюрер Альбрехт. Трактаты. Дневники. Письма. - Спб. -2000. - 7 с.
4. Леонардо да Винчи. Избранные произведения. - М.; Л., 1935. - Т.П. - 57 с.

ПЕДАГОГІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ПОДІЄВОСТІ ТА ЙОГО РЕАЛІЗАЦІЯ В ЕКСКУРСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Коваленко Олександр Вікторович

к.пед.н., доцент

Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка

м. Суми, Україна

Анотація: В даній роботі розглянуто івент-технологію, яка є інструментом формування спеціальних подій, наповнених педагогічними процесами, розробленим для передачі цінностей та інформації. В статті детально висвітлено такі поняття як «подія», «івент-технологія», обґрунтовано педагогічний та культуротворчий потенціали івент-технологій. В роботі також зазначено, що на процес формування особистості досить вагомий вплив має розвиваючий педагогічний потенціал подієвості, в тому числі його необхідність. Реалізація педагогічного потенціалу подієвості припускає освоєння вищих верств подієвих комунікацій і суті співбуття, які на операційному рівні виявляються у вигляді освоєних івент-технологій..

Ключові слова: подієвість, івент, екскурсійна діяльність, підготовка фахівців туристичного супроводу (гідів), івент-технології, педагогічний та культуротворчий потенціали.

В умовах сьогодення виявилось, що для пояснення термінів «івент», «івент-технологія», «виняткова подія» використання виданих в минулому енциклопедій, словників та методичних даних недостатньо. Сучасна спеціалізована література теж не містить в повному обсязі доведених і безпомилкових способів сприйняття і визначення наведених вище термінів. На даний момент існує відсутність досліджень з проблематики розробки

педагогічного потенціалу івент-технологій, також на практиці залишаються не освоєні структурні елементи подієвості і подієвих технологій. Це, в свою чергу, відкрило перспективу для вирішення даної проблеми – розробка інноваційних технологій в галузі екскурсійної діяльності – івент-технології.

Івент-технологія є інструментом формування спеціальних подій, наповнених педагогічними процесами, розробленим для передачі цінностей та інформації. Івент-технологія демонструє і орієнтована на реалізацію концептуальних, репутаційних, інформаційних, комерційних і некомерційних (приватних або державних) завдань того чи іншого суспільства, побудованого за відомим аксіологічними основам, соціальним, корпоративними правилами [2, с. 14].

Аналіз останніх наукових досліджень та публікацій показав, що аксіологічні підстави комунікацій події, розкриті в роботах М. Кагана, А. Леонтьєва, С. Рубінштейна, а ідею цілісного педагогічного процесу розкрито у працях Ю. Бабанського, П. Каптерева, А. Пінкевіч, К. Ушинського та інших.

Питання подієвого підходу в педагогіці, пов'язані з цілями і сутністю життя людини, а також розробка категорії «подія», що практикуються в виховних цілях, висвітлювалися в працях таких вчених, як В. Алексєєва, В. Андрєєва, Т. Булигіна, В. Відгофа, Х. Гаспаряна, Є. Головахи, В. М'ясищева, М. Степанова, Е. Ячменнікова та інших. Методологія та технологія педагогічного впливу на особистість розкрита в роботах М. Богуславського, І. Іванова, С. Комісаренка, В. Краєвського, Д. Мак-Клелланда, Г. Селевко та інших.

Особливе значення для нашого дослідження представляли роботи, пов'язані з розумінням проблеми змісту і суті івент-спеціальних подій, які були закладені в наукових концепціях таких зарубіжних вчених, як Д. Гетца, Дж. Голдблатта, Е. Йеттінгера, Л. Картера, Б. Кнауса, Р. Мозера, В. Пекаря, Д. Роджерса, М. Сондера, У. Хальцбаура, М. Целлера, Б. Шмітта та інших.

У рішенні поставленої у даній роботі проблеми ми спиралися на праці ряду дослідників, а саме: Л. Акімова, С. Бріжатовой, А. Жаркова, Т. Кисельової,

Ю. Красильникова, О. Первушиної, Т. Фісюк, М. Ярошенко – в яких порушуються проблеми використання інноваційних технологій, що впливають на особистість через подію.

Метою даної роботи є розкрити педагогічний потенціал подієвості та його реалізацію в екскурсійній діяльності.

Тенденцій зростання світових економічних, соціокультурних, технічних і навіть політичних інтеграцій, що мають вплив на розвиток і функціонування вітчизняних туристичних організацій, стає все більше, а способів і технологій корпоративного управління та навчання все менше, це одні з головних проблем, порушених при впровадженні в життя педагогічного потенціалу подієвості в рамках екскурсійної діяльності.

Сучасна наука визнає педагогічний потенціал подієвості – універсальною освітньою стратегією, яка характеризується винятковістю, унікальністю і, в підсумку, продуктивною діяльністю та конкурентною перевагою будь-якої особистості і організації [1, с. 258].

Подієвий підхід не можна розглядати у відриві від педагогіки, як науки і, як виховної системи. Це обумовлено тим, що, з одного боку, він втілюється через аналіз структури життєвого шляху особистості, специфіку подієвості конкретної особистості за змістом «першопричина – наслідок» або «мета – засіб», які представлені цілісною суб'єктивною характеристикою життєвого шляху, який практикується в виховних цілях, які, в свою чергу, формують структуру особистості. Педагогічний потенціал подієвості визначається як обов'язкова структурна онтологічна концепція особистості, а на операційному рівні є системою встановлених і тих, що встановлюються, технологій (комунікаційних і подієвих) з метою реалізації стратегічних завдань формування культури [4, с. 26].

Розглянемо більш детально поняття «подія». Подія – це значуща для суб'єкта перетворення в його поведінкової лінії, світовідчутті і в соціальній дійсності [4, с. 21]. Рамки події обумовлені глибиною відображення цих змін в психіці суб'єкта. Подія визначається не тільки важливістю змін, але і

наявністю їх просторово-часової локалізації. Вивчення системи подій як структурного елементу ситуації та ситуації в цілому, представлено як одне єдине, де елементи специфічно взаємопов'язані: «Як причини того чи іншого поведінкового акту виступає, як правило, не окрема подія, а система подій або ситуація» [5, с. 354].

В рамках нашого дослідження під педагогічним потенціалом подієвості маються на увазі педагогічні та дидактичні ресурси соціального феномена, вони припускають педагогічні та художні – явні і приховані – можливості особистості. Однією з «індустрій» сучасної культури виступає процес проживання та реалізації життєвих подій, що в результаті створює актуальний напрямок в діяльності спеціальної предметної області івент-маркетингу, а з іншого боку – конкретної спрямованості до реалізації самої івент-технології. Суть подієвості не обмежується виключно фіксацією сенсу, стандартного для поняття, скоріше, прагне до реалізації інноваційного комплексу термінів, знань, здійснюючи аналіз смислових граней поняття подія та івент.

Дослідження проблеми підтверджує, що педагогічний потенціал подієвості – це обов'язкова структурована онтологічна концепція особистості, а на операційному рівні демонструє ряд зафіксованих або фіксованих технологій з метою реалізації інноваційної системи корпоративної культури.

Обґрунтування педагогічного потенціалу івент-технологій визначається:

- присутністю подієвості, справжньої події, інтерактивної та комунікативної моделі спілкування як приватної форми комунікації, що має значення для розробки івент-технології;
- культуротворчим потенціалом терміна «подія», який передбачає принцип творчості;
- наповненням івент-технологій корисними та соціально значущими принципами;
- створення івенту як елемента соціально-комунікативної діяльності івент-менеджерів.

Педагогічний потенціал івент-технологій реалізується в:

- системі корпоративних комунікацій;
- області прикладних комунікацій («івент-маркетинг»; «подієві комунікації»; «спеціальна подія»; «маркетинг події»);
- інструментах конструювання соціокультурного простору.

Аналіз структури івент-технології показує, що ефективність реалізації педагогічного потенціалу безпосередньо залежить від з'єднання всіх ресурсів в загальному концепті корпоративної діяльності; планомірної роботи з розвитку та координації образу та репутації компанії; професійної організації івент і рекламних компаній; організації позитивного діалогу з керівним складом і внутрішньофірмової аудиторією; від створення спеціальних корпоративних відділів в структурі компанії.

Процес формування комунікативно-творчих та подієвих основ івент-технологій диктує також коригування та аналіз існуючих педагогічних методів, а також розширення області комунікативних технологій. Тим часом, мабуть, слабкий акцент робиться на структурних елементах івент-технологій. У сучасному педагогічному просторі з'явилася необхідність адаптації терміна «івент» до особливостей корпоративної культури та наявного діапазону знань і виховних напрацювань, набутих в системі корпоративної освіти. Аналіз і подальше коректування педагогічних технологій івент і планів по їх реалізації, з одного боку, охарактеризовані сучасним соціально-культурним контекстом [4, с. 55].

Ми можемо стверджувати, що спеціальна подія набуває форми реальної події та події виключно в ході процесу взаємної та зворотньої комунікації суб'єктів, котра відбулась у формі діалогу. Унікальність і неповторність подієвих комунікацій визначається ресурсами реалізації емоційно-образної та психологічної атмосфери «тепла людської присутності» – комунікації міжособистісного рівня. Подієвість несе як позитивні, так і негативні, транзитивні та деструктивні психологічні «заряди»; процес «запуску» зарядів в індивідуальну та суспільну свідомість може стати як конструктивним, так і

деструктивним. Зазначений аспект робить актуальною педагогічну і соціальну відповідальність при роботі з івент-технологією.

Культуротворчий потенціал івент-технологій актуальний, якщо даний напрямок розуміти як гуманітарний і спиратися на конкретні принципи:

- принцип творення (події конструюються за смисловим спіралі, наділяються соціально важливими смислами, актуалізується людинотворчий ресурс особистості в основі події);

- принцип творчості (здатність створювати нові ідеї та реалізовувати їх через актуальні форми).

Отже, підсумовуючи все вище зазначене, можна зробити наступні висновки, про те, що нами було встановлено розвиваючий педагогічний потенціал подієвості, в тому числі його необхідність в процесі формування особистості. Реалізація педагогічного потенціалу подієвості припускає освоєння вищих верств подієвих комунікацій і суті співбуття, які на операційному рівні виявляються у вигляді освоєних івент-технологій. Центральним ресурсом організації та самоорганізації особистості за допомогою сприйняття події стає художньо-педагогічна група технологій, заснованих на подієвих і корпоративних формах соціально-культурної діяльності.

В репертуарі існуючих технологій формування будь-якого виду культури однією з найбільш ефективних є івент-технологія. У педагогічній теорії і практиці не визначено незбиране сприйняття феномена «наповненості». Це знаходить своє пояснення в його багатогранній природі, варіативності змістів. Нами розкрито феномен подієвості – це взаємодія колективу: комунікативна, педагогічна, ігрова, створена з взаємодії психології, драматургії, інтеракції, в основі якої лежить реальна або вигадана подія».

Перспективами подальших досліджень ми вважаємо подальшу роботу в руслі більш детального звернення до подієвості, особливо в педагогічній сфері, що має високе прикладне значення з позиції встановлення подієво-комунікаційного зв'язку з корпоративною культурою. Актуальним є також

вивчення корпоративної культури співробітників як простору професійного та особистісного розвитку, який формується за допомогою інноваційних івент-технологій – технологій події.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Михайліченко М. В., Рудик Я. М. Освітні технології: навчальний посібник. Київ : ЦП «КОМПРИНТ», 2016. 583 с.

2. Пашкевич М. Ю. Івент-технології у сфері дозвілля. Культурно-дозвіллева діяльність у сучасному світі: кол. монографія. Київ: Ліра-К, 2017. 328 с.

4. Родіонова О. М. Конспект лекцій з курсу «Івент-технології» (для студентів 2-го курсу денної та заочної форм навчання напрямів підготовки «Готельно-ресторанна справа», «Туризм»). Харків : Видавництво ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2015. 67 с.

4. Хальцбаур У. Event-менеджмент (переклад з німецької Ю. Григора). Київ : Знання, 2016. 384 с.

5. Bowdin G. A. J., Allen Johnny, O'Toole William. Events management. Oxford; Burlington: Elsevier Butterworth-Heinemann, 2016. 510 p.

УДК: 378.242

**ОЗНАЙОМЛЕННЯ З ТЕХНОЛОГІЄЮ ПРОДУКЦІЇ ТА ДИЗАЙНУ
СТРАВ РЕСТОРАННОГО ГОСПОДАРСТВ ЯК СКЛАДОВА
ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ З ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОЇ СПРАВИ**

Конох Олена Євгенівна

кандидат наук з фізичного виховання і спорту,
доцент кафедри туризму та готельно-ресторанної справи
Запорізький національний університет

Конох Андрій Анатолійович

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри туризму та готельно-ресторанної справи
Запорізького національного університету

Шагера Антоніна Миколаївна

директор громадського харчування
м. Запоріжжя, Україна

Анотація. У статті визначається актуальність проблеми професійної підготовки висококваліфікованих фахівців готельно-ресторанної справи з технології продукції та дизайну страв ресторанного господарства. Коротко висвітлено досвід Запорізького національного університету щодо формування знань і практичних навичок майбутніх фахівців готельно-ресторанної справи при роботі на підприємствах ресторанного господарства на основі кулінарного мистецтва дизайну страв, їх оформлення в ресторанах, барах, кафе. Надається анотація дисциплін, вивчення яких студентами сприяє розв'язанню означеної проблеми.

Ключові слова: професійна підготовка, майбутні фахівці, готельно-ресторанна справа, технологія продукції, дизайн страв, завдання творчого характеру.

Політичні та економічні зміни, що відбуваються останнім часом в Україні, поглиблюють ділові і культурні зв'язки між нашою країною й іншими державами. Активізація ділових контактів між суб'єктами господарювання призводить до зростання кількості іноземних туристів, які прибувають в Україну [1, с. 15].

Незважаючи на складний стан розвитку економіки в Україні, сфера ресторанної індустрії має стійку тенденцію до зростання. Ресторанний бізнес є галуззю з високим рівнем конкуренції, що має на меті максимально задовольнити потреби своїх гостей, забезпечити високий рівень комфорту, гарантувати виконання найрізноманітніших побутових, господарських і культурних вимог своїх відвідувачів. Із кожним роком запити щодо рівня цих послуг зростають. Ресторанна справа – це надання такого рівня обслуговування, який би задовольнив і навіть перевершив очікування гостей [2, с. 77].

Зазначені тенденції обумовлюють потребу в комфортабельних підприємствах готельного і ресторанного господарства, в сервісі відповідного рівня. Серед спеціальних дисциплін, які забезпечують підготовку фахівців на рівні бакалавра, здатних організувати виробництво високоякісної продукції харчування науково-обґрунтованими і економічно вигідними способами, важливе місце належить дисциплінам «Технологія продукції ресторанного господарства» та «Дизайн страв». У зв'язку із зростанням кількості ресторанних закладів невеликої потужності та різних форм власності, випускник бакалаврату дуже часто в одній особі поєднує керівника виробництва і виконавця. Це зобов'язує випускників оволодівати як глибокими теоретичними знаннями з технології продукції ресторанного господарства так і професійними вміннями її виробництва.

Сучасний фахівець повинен мати підготовку, яка відповідає вимогам виробництва. Він повинен бути творчою особою, вміти застосовувати отримані теоретичні знання для вирішення складних задач, які постійно змінюються. Подальший розвиток закладів харчування вимагає постійних змін у

виробництві з метою впровадження нових видів кулінарної продукції для задоволення попиту споживачів [3, с. 57].

Проблеми розвитку ресторанного господарства та туристичної індустрії досліджували М.І. Кабушкін, В.А. Квартальнов, М.П. Мальська, Н.О.П'ятницька, Дж.Р. Уокер, А.Д. Чудновський та ін. Більшість публікацій стосуються специфіки організації туристичної діяльності загалом або того чи іншого аспекту розвитку ресторанного господарства. Проте мало дослідженими залишаються проблеми професійної підготовки висококваліфікованих фахівців готельно-ресторанної справи з технології продукції та дизайну страв ресторанного господарства.

Метою статті є висвітлення ролі і місця навчальних дисциплін «Технологія продукції ресторанного господарства» та «Дизайн страв» у процесі професійної підготовки студентів спеціальності «готельно-ресторанна справа».

Дисципліни дисциплін «Технологія продукції ресторанного господарства» та «Дизайн страв» відповідають сучасним вимогам вищої освіти – професійній компетентності та є базовими для подальшого вивчення економічних дисциплін: «Бізнес-планування в готельному та ресторанному господарстві», «Експертиза якості надання послуг готельного і ресторанного господарства», «Менеджмент готельного та ресторанного господарства», «Моніторинг світового ринку готельних і ресторанних послуг» та ін., які будуються на знаннях, отриманих під час опрацювання цієї дисципліни.

Згідно навчального плану дисципліна відноситься до основних (фундаментальних) дисциплін нормативної частини підготовки, утворюючи суміжні зв'язки з дисциплінами свого розділу та іншими циклами підготовки (циклом соціально-гуманітарної підготовки, циклом природничо-наукової та загальноекономічної підготовки).

У процесі вивчення дисципліни в студентів сформуються професійно-орієнтовані знання, практичні вміння та навички стосовно професійної діяльності.

Методика викладання предметів «Технологія продукції ресторанного господарства» та «Дизайн страв» визначається системою модульного навчання, що, в свою чергу, започатковує концепцію формування професійного мислення фахівця та має відповідати вимозі «якості сфери послуг», що визначає взаємовідносини виробника та споживача ресторанних послуг. Детермінантом концепції має стати повторне звернення клієнта.

Вивчення дисципліни «Дизайн страв» є забезпечує глибоку теоретичну базу знань і практичних навичок майбутнім фахівцям ресторанної справи при роботі на підприємствах ресторанного господарства на основі кулінарного мистецтва дизайну страв, їх оформлення в ресторанах, барах, кафе.

В той же час навчальна дисципліна «Технологія продукції ресторанного господарства» формує у студентів базові знання з технології виробництва кулінарної та кондитерської продукції, оволодіння основними правилами обробки продуктів харчування для отримання готової продукції, оволодіння професійними знаннями, навичками та вміннями щодо підготовки виробничих процесів у закладах ресторанного господарства, випуску кулінарної продукції та її споживання.

Отримані майбутніми фахівцями знання, вміння та практичні навички сприятимуть успішному професійному становленню, що є дуже важливим, адже практичне застосування набутих теоретичних знань допоможе студентам оволодіти навиками роботи в підприємствах ресторанного господарства, та відрегулювати його успішну діяльність ресторанного закладу.

У процесі навчання студенти отримують необхідні знання під час проведення аудиторних занять: лекційних, практичних (семінарських). Особливе значення в процесі вивчення та закріплення знань відіграє самостійна робота студентів. Зазначені види занять розробляються згідно з положеннями Болонської декларації [4, с. 25-31].

Таким чином, дисципліни «Технологія продукції ресторанного господарства» та «Дизайн страв» є обов'язковими, професійно спрямованими дисциплінами в навчальному процесі підготовки фахівців сфери

обслуговування, охоплює великий об'єм матеріалу та вивчається протягом двох років навчання бакалаврів. Її вивчення направлено на формування у студентів системи знань та вмінь з організації діяльності ресторанного підприємства, технологічного процесу обслуговування туристів у ресторані.

Навальні дисципліни дисципліни «Технологія продукції ресторанного господарства» та «Дизайн страв» допомагає студентам краще ознайомитися зі своєю майбутньою спеціальністю, прискорює процес адаптації до специфічних умов професійної діяльності в сфері гостинності, розширює знання про роль, значення та організацію харчування туристів у ресторанах.

Перспективи подальших досліджень полягають у поглибленні інформаційної складової курсу та посиленні навчально-методичного комплексу викладання даних дисциплін.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Василенко О. В. Необходимость подготовки специалистов к инновационным механизмам управления предприятиями ресторанного бизнеса. /European Applied Sciences: nationales ISSN Zentrum für Deutschland (Национальный центр ISSN Германии), 2014. – Р. 51-54.

2. Мостова Л. М. Організація обслуговування на підприємствах ресторанного господарства: навч. посіб. Київ: Ліра-К, 2010. – 308 с.

3. Яшина О. В. Особливості розвитку ресторанного господарства в Україні URL: [http:// www/ tourlib.net/ statti_ukr/ yashyna.htm](http://www/tourlib.net/statti_ukr/yashyna.htm).

4. Вища освіта України і Болонський процес: Навч. посіб. [М.Ф. Степко, Я.Я. Болюбаш, В.Д. Шинкарук, В.В. Грубіянко, І.І. Бабин]; за ред. В.Г. Кременя. Тернопіль: Навчальна книга. Богдан, 2004. – 384 с.

СПРЯМОВАНІСТЬ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ У ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ

Короткіх Михайло Анатолійович

кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри тактики та загальновійськових дисциплін,
Військова академія,
м. Одеса, Україна

Анотація: У статті розглянуто теоретичні засади спрямованості самостійної роботи майбутніх офіцерів у процесі фахової підготовки. Проаналізовано проблему спрямованості самостійної роботи майбутніх офіцерів, яка вказує на її особливу роль не тільки в забезпеченні свідомого засвоєння навчального матеріалу та міцно засвоєних знань, але і їх творчого застосування, на роль самостійної роботи в вихованні особистості як важливої умови її правильного розвитку. З'ясовано аспекти спрямованості самостійної роботи майбутніх офіцерів у процесі фахової підготовки, а саме: виділення мети діяльності, визначення предмета діяльності, вибір засобів діяльності, а також виконання практичних дій та самоконтроль, аналіз результатів дій, їх співставлення з наміченою ціллю. З'ясовано та обґрунтовано етапи організації самостійної роботи майбутніх офіцерів у процесі фахової підготовки залежить від мотивування до професійного становлення.

Ключові слова: вища військова освіта, система підготовки майбутніх офіцерів, майбутні офіцери, фахова підготовка, самостійна робота.

Сучасні підходи до сутності військової освіти передбачають інтереси нації, врахування проблем національної безпеки, важливих і пріоритетних завдань збройних сил, розуміння економічних ресурсів держави, освітнього

процесу із врахуванням спрямованості самостійної роботи майбутніх офіцерів у процесі фахової підготовки.

Успішне розв'язання завдань військово-професійної освіти визначається належним рівнем розвитку теорії та методики військового навчання, наповненням їх сучасним гуманістичним змістом, своєчасним вирішенням організаційно-методичних проблем бойової та гуманітарної підготовки, навчання підрозділів і частин на основі особистісно орієнтованих технологій навчання, гуманізацією, гуманітаризацією та демократизацією військово-дидактичного процесу, організації самостійної роботи майбутніх офіцерів у процесі фахової підготовки [5, с. 94].

Самостійна робота є основою для формування необхідності постійного поповнення своїх знань, готовності до самоосвіти засобом її реалізації. Розкриття суті самостійної роботи сприяє аналіз структури самостійної діяльності. Він передбачає такі компоненти, як: виділення мети діяльності, визначення предмета діяльності, вибір засобів діяльності, а також виконання практичних дій та самоконтроль, аналіз результатів дій, їх співставлення з наміченою ціллю [3, с. 146].

У дослідженнях Е. Голант суть самостійної роботи розкривається в широкому історичному плані. Автор виокремив «три напрямки діяльності» самостійної роботи, за якими вона може розвиватися, а саме: пізнавальна, організаційна та практична. Оцінюючи значення пізнавальної самостійної роботи, вказує на її особливу роль не тільки в забезпеченні свідомого засвоєння навчального матеріалу та міцно засвоєних знань, але і їх творчого застосування, на роль самостійної роботи в вихованні особистості як важливої умови її правильного розвитку [1, с. 11].

В основі процесу самостійної роботи майбутніх офіцерів лежить комплекс особистісних якостей, здібностей, знань, навичок, умінь і досвіду, ставлень, цінностей, наукового й фахового зростання, на надбання компетентнісного досвіду на професійну діяльність. Систематизація самостійної роботи майбутніх офіцерів потребує значного досвіду роботи,

самоконтролю, самовдосконалення, самооцінку на розвиток у них здібностей формулювання та зростання науково-дослідницької діяльності. Організація та підвищення самостійної діяльності майбутніх фахівців – це діяльність закладів вищої освіти з викладацьким складом, спрямована на створення умов для успішного набуття умінь і навичок виконання освітнього процесу.

Вона формується з:

– поставлених цілей, форм, методів і засобів організації освітнього процесу в межах закладів вищої освіти;

– особливостей фахової діяльності в процесі навчання з формуванням умінь і навичок аналізу, синтезу відпрацьованого матеріалу з реалізацією творчого та креативного виконання самостійної навчально-пізнавальної діяльності;

– індивідуальних характеристик кожного майбутнього фахівця самостійно мислити та знаходити конструктивні рішення з розвитком творчих, розумових здібностей у виконанні професійних завдань та виявом самостійної навчально-пізнавальної діяльності з урахуванням поставленої мети конкретної навчальної ситуації;

– активізації освітньої діяльності та розвитку її диференціації щодо потреби в самореалізації, самоосвіти, самовдосконалення та саморозвитку [2, с. 134].

Спрямованість самостійної роботи майбутніх офіцерів у процесі фахової підготовки проводилася:

– здатності задіювати позитивну мотивацію до самоорганізації та планування своєї діяльності для досягнення поставлених цілей у професійному зростанні;

– необхідності перетворювати та самопроекувати свою діяльність, яка спрямована на вдосконалення своєї особистості в сфері професійної діяльності;

– упровадження індивідуального консультування офлайн, онлайн викладачами вищого військового навчального закладу, надання доступу до відповідного навчально-методичного контенту;

– розробкою та проєктною роботою комплексу практичних завдань для самостійної роботи з навчальних фахових дисциплін фахових дисциплін «Військова топографія», «Тактика», «Радіаційний, хімічний, біологічний захист»;

– наявності важливих дієвих якостей фахівця та розвитку неперервної самоосвіти до фахової діяльності та особистісно росту пов'язаного з професійними досягненнями.

Організація самостійної роботи майбутніх офіцерів у процесі фахової підготовки залежить від мотивування до професійного становлення. У зв'язку з цим, можна визначити такі етапи:

– репродуктивний: оволодіння майбутніми офіцерами основ особистісного саморозвитку та здобуття фахових компетентностей;

– продуктивний: оволодіння навичками та вміннями щодо самореалізації результатів власної освітньої діяльності та успішної продуктивної діяльності у самотворенні;

– творчий: оволодіння особистісним творчим стилем освітній траєкторії та творчо-креативними здібностями до самоосвіти;

Однією з найважливіших складових самостійної роботи є пізнавальна діяльність, сформованість якої, виходячи з аналізу психолого-педагогічної літератури, залежить від цілої низки факторів. Серед них варто виокремити такі вміння: планувати освітній процес, організовувати самостійну діяльність, активізувати мотивацію до навчання, підсилувати розуміння важливості засвоєних професійних знань, опановувати нові та удосконалювати практичні уміння і навички професійної діяльності, удосконалювати рівень сформованості професійної готовності до майбутньої діяльності, чітко формулювати проблему та знаходити шляхи її ефективного вирішення [4, с. 25].

Висновки. Сучасна система освіти підвищує значущість завдання підготовки майбутніх фахівців до інтелектуального, наукового, професійного рівня, творчих здібностей, постійного професійного самовдосконалення. У подальших дослідженнях, на основі аналізу науково-педагогічної літератури з

проблеми дослідження, розкриємо пріоритетні складові розвитку цифрової компетентності майбутніх офіцерів у вищих військових навчальних закладах.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Голант Е. Я. О самостоятельной работе в высшей школе. Л., 1947. 15 с.
2. Карабін О. Й. Формування готовності майбутніх учителів гуманітарних дисциплін до роботи в інформаційному середовищі: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Тернопільський нац. пед. ун-т ім. Володимира Гнатюка. Тернопіль, 2013. 274 с.
3. Підкасистый П. І. Самостоятельная деятельность учащихся. Дидактический анализ процесса и структуры воспроизведения и творчества. Москва: Педагогика, 1972. 184 с.
4. Солдатенко М. М. Деякі особливості науково-пізнавальної діяльності майбутніх учителів. *Науковий вісник Миколаївського державного університету*. 2008. Вип. 20. С. 20–27.
5. Чистовська І. П. Формування педагогічної компетентності майбутніх магістрів військового управління : дис...канд. пед. наук : 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти». Національна академія оборони України. – К., 2006. – 223 с.

ОЦІНКА ОБ'ЄКТИВНОЇ ТЯЖКОСТІ СТАНУ ПОРАНЕНИХ ПРИ ПОЄДНАНИХ ПОШКОДЖЕННЯХ

Костенко Максим Григорійович

слухач-анестезіолог III курс ФПВЛ

Українська військово-медична академія

м. Київ, Україна

Вступ. Проблема оцінки тяжкості стану поранених з поєднаними пошкодженнями на теперішній час відіграє важливе місце, адже під час війни на Сході України в структурі санітарних втрат за даними Командування Медичних сил частота поєднаних поранень сягає – 20-22%, що складають значну частку найтяжчої категорії пацієнтів з пораненнями. За даними ВООЗ, за рік від різноманітних травм гине до 2 мільйонів людей. Найбільш питому вагу в цій статистиці займає не ізольована, а саме поєднана травма, яка становить 60-70% усіх травм, та на її частку припадає до 70,0% летальних випадків.[1,2,3]

Мета. Покращення результатів лікування пацієнтів з поєднаними пораненнями шляхом вдосконалення оцінки тяжкості стану поранених.

Матеріали та методи. В роботі досліджувалися хворі з поєднаними пошкодженнями, які перебували на лікуванні в НВМКЦ ГВКГ. Було проаналізовано ретроспективним методом 75 історій хвороб поранених із поєднаною травмою голови, грудей, живота, тазу, кінцівок. За інформацією, що містять історії хвороби та за допомогою шкал оцінки тяжкості стану поранених при поєднаних пошкодженнях на момент поступлення, був проведений аналіз оцінки стану поранених та прогноз наслідків пошкодження. Хворі із поєднаними пошкодженнями були поділені на п'ять груп, в залежності від переважаючої ділянки ураження тіла при поєднаних пошкодженнях.

Перша група 17 (23 %) поранених — з переважаючою ділянкою ураження тіла «Голова».

Друга група 12 (16%) поранених — з переважаною ділянкою ураження тіла «Грудна клітка».

Третя група 25 (33 %) поранених — з переважаною ділянкою ураження тіла «Живіт».

Четверта група 9 (12 %) поранених — з переважаною ділянкою ураження тіла «Таз» за даними шкали об'єктивної оцінки тяжкості стану «Шкала PTS» $9,2 \pm 2,4$ бала, можлива летальність хворих із такими пошкодженнями 14%.

П'ята група 12 (16 %) поранених — з переважаною ділянкою ураження тіла «Кінціки» за даними шкали об'єктивної оцінки тяжкості стану «Шкала PTS» $8,6 \pm 3,2$ бала, можлива летальність хворих із такими пошкодженнями 9% .

Статистичний аналіз результатів дослідження проводився за допомогою пакету прикладних програм «Microsoft Office Professional Plus Excel» 2016.

Результати. В наслідок проведення оцінки тяжкості стану поранених при поєднаних пошкодженнях за допомогою шкали об'єктивної оцінки тяжкості стану «Шкала PTS», ми визначили можливість летальності поранених. На момент поступлення в першій групі за даними шкали тяжкість стану складає $27,8 \pm 4,4$ бала, можлива летальність хворих із такими пошкодженнями 26%. В другій групі за даними шкали тяжкість стану складає $10,4 \pm 8,2$ бала, можлива летальність хворих із такими пошкодженнями 14% . В третій групі за даними шкали тяжкість стану складає $25,3 \pm 10,28$ бала, можлива летальність хворих із такими пошкодженнями 37%. В четвертій групі за даними шкали тяжкість стану складає $9,2 \pm 2,4$ бала, можлива летальність хворих із такими пошкодженнями 14%. П'ята група за даними шкали тяжкість стану складає $8,6 \pm 3,2$ бала, можлива летальність хворих із такими пошкодженнями 9%.

Висновок. Враховуючи результати дослідження, можна сказати, що в поранених із поєднаними пошкодженнями важливу роль відіграє ділянка переважаною ураження, що ми і можемо спостерігати в третій та першій групах де відзначається найвища вірогідність летальності поранених при поєднаних пошкодженнях.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Абакумов М.М. Объективная оценка тяжести травмы у пострадавших с сочетанными повреждениями / М.М. Абакумов, Н.В. Лебедев, В.И. Малярчук // Вестн хир. – 2001. – №6. – Р. 42-45.
2. Военно-Полюва хірургія // за ред. Я. Л. Заруцького, В. Я. Білого — Київ: «Фенікс», 2018. — 55-65с.
3. Chawda M.N. Predicting outcome after multiple trauma: which scoring system / M.N. Chawda, F. Hildebrand, H.C. Pape, P.V. Giannoudis // Injury, Int. J. Care Injured. – 2004. – Vol. 35. – P. 347-358.]

ЕТАПИ РОЗВИТКУ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ АКТИВНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ЕКСПЕРИМЕНТУВАННІ

Котелянець Наталка Валеріївна

доктор педагогічних наук, професор

Центральноукраїнський державний

педагогічний університет

імені Володимира Винниченка

м. Кропивницький, Україна

Анотація. У статті уточнено сутність поняття «дослідницька активність»; визначена логіка розвитку дослідницької активності в дошкільному віці. Встановлено, що умовою розвитку дослідницької активності дитини є її суб'єктна позиція, яка проявляється в умінні висунути і реалізувати гіпотезу вирішення проблеми в умовах різноманітної пошукової діяльності та експериментування. Акцентовано увагу на тому, що дослідницька активність як цілісне утворення являє собою єдність трьох компонентів: мотиваційного, змістового, операційного. Розкрито педагогічну технологію та етапи розвитку дослідницької активності дітей старшого дошкільного віку.

Ключові слова: дослідницька активність, експериментування, діти дошкільного віку, дослідницькі уміння.

Постановки проблеми. Сучасне суспільство потребує активної особистості, здатної до пізнавально-діяльної самореалізації, до прояву дослідницької активності і творчості у розв'язанні життєво важливих проблем. Першооснови такої особистості необхідно закласти вже в дошкільному дитинстві (О. Поддяков, З. Михайлова, Л. Кларін, О. Герасимова, Н. Шумакова, І.Куліковська та ін.).

Дошкільна освіта покликана забезпечити саморозвиток і самореалізацію дитини, сприяти розвитку дослідницької активності та ініціативи дошкільника (Н. Поддяков, О. Поддяков, О. Дибіна, О. Князева). Науковий пошук ефективних засобів розвитку дослідницької активності дошкільників представляє актуальну проблему, що вимагає теоретичного й практичного вирішення.

Виклад основного матеріалу. Активність, як предмет дослідження, у різних науках трактується по-різному. Г. Костюк зазначає, що активність це «здатність змінювати навколишню дійсність у відповідності з власними потребами, поглядами, цілями. Активність як особливість особистості проявляється в енергійній, ініціативній діяльності, у праці, в навчанні, у суспільному житті, різних видах творчості, в спорті, в іграх тощо» [1, с.61].

Дослідницька активність спонукає суб'єкта до набуття необхідних дослідницьких навичок і умінь, формує дослідний тип мислення, забезпечуючи становлення дослідницької позиції, яка проявляється в прагненні «шукати і знаходити незвідане раніше» [2]. Пізнавальна потреба дитини знаходить вираженні у формі дослідницької активності, спрямованої на виявлення нового.

Дослідницька активність старшого дошкільника може бути розглянута як наполегливе прагнення реалізувати за допомогою пошукової діяльності (експериментування, методу проб та помилок, дослідів, спостережень) потребу в пізнанні об'єктів навколишнього світу, наслідком чого стає відкриття нових для дитини знань і можливість їх подальшого застосування в досвіді пізнання й діяльності.

Як цілісне утворення дослідницька активність являє собою єдність трьох компонентів: мотиваційний, пов'язаний з інтересом, бажанням особистості вести дослідницький пошук вирішення проблеми й проявом наполегливості в досягненні мети; змістовий, пов'язаний з уявленнями про можливі способи і засоби здійснення дослідницького пошуку вирішення проблеми; операційний відображає досвід практичного використання дошкільником дослідницьких умінь для вирішення проблеми в процесі експериментування.

Одним з найбільш яскравих і ранніх проявів активності дитини є її безкорисливе прагнення до пізнання й дослідження навколишнього світу. Дослідницька активність виявляється у дитини як широка допитливість до всього нового [3;4] й завершується отриманням нового знання, первинним розумінням.

Проведений аналіз дає підстави стверджувати, що дослідницька активність пов'язана з опануванням різних дослідницьких умінь, які допомагають дітям вести індивідуальний і колективний пошук в експериментуванні. На основі сучасних досліджень (О. Дибіна, Г. Тугушева, А. Чистякова, О. Афанасьєва, Н. Косолапова) нами були виділені наступні групи дослідницьких умінь, пов'язаних з розвитком дослідницької активності дошкільників в експериментуванні:

1. Уміння, безпосередньо пов'язані з здійсненням дослідницького пошуку, організацією й проведенням експериментування: уміння прийняти проблему, яка вимагає експериментального рішення, висунути дорослим або поставити її самостійно; вміння висувати гіпотези вирішення проблеми; вміння здійснювати комбінаторний перебір в пошуку оптимального шляху й способу вирішення проблеми експериментальним шляхом; вміння вести спостереження за об'єктами експериментування, порівнювати, аналізувати, узагальнювати отриману експериментальним шляхом інформацію; вміння здійснювати елементарний самоконтроль в ході експериментування.

2. Уміння, пов'язані з наочною фіксацією ходу і результатів експериментування: вміння користуватися в експериментуванні готовими схемами, таблицями, моделями; вміння самостійно відображати хід і результати дослідження, отримані в експериментуванні, у вигляді найпростіших наочних схем або умовних зображень.

3. Уміння, пов'язані з використанням приладів (обладнання, інструментів) в експериментуванні: вміння відбирати інструменти, прилади, необхідні для проведення дослідження об'єктів; вміння спільно з дорослим

(батьки, педагоги) створювати нескладні пристосування (прилади) для експериментування.

4. Уміння, пов'язані із здійсненням спільного дослідницького пошуку в експериментуванні: вміння діяти узгоджено з партнером в експериментуванні й вести загальний дослідницький пошук; вміння приходити на допомогу партнеру в експериментуванні в разі виникнення труднощів; вміння ділитися з іншими дітьми й дорослими (батьками і педагогами) ідеями що до способів вирішення проблеми, здобутих експериментальним шляхом, брати участь в проблемних обговореннях та діалогах.

Констатує експеримент дозволив виділити особливості прояву дослідницької активності старших дошкільників в експериментуванні та визначити на основі комплексного показника рівні розвитку дослідницької активності дітей.

Високий рівень (10%) характеризується вираженою дослідницької активністю, що проявляється в стійкому інтересі старших дошкільників до дослідницького пошуку як в спеціально створених проблемних ситуація, так і у вільній діяльності дітей. Дошкільники адекватно приймають проблемне завдання, самостійно виявляють проблемні об'єкти й протиріччя в повсякденному житті, активно висувають різні припущення, здійснюють практичний пошук вирішення проблеми, використовуючи комбінаторний перебір засобів розв'язання, міркують вголос, не обмежуються одним рішенням, відбирають необхідні прилади для отримання ефективного результату. За своєю ініціативою роблять подальше дослідження з цікавими для себе об'єктами, активно шукають і знаходять можливості для нового варіанту розв'язання, проявляють наполегливість в отриманні результату, висловлюють задоволення від експериментування, позитивно оцінюють результати своєї діяльності, прагнуть до взаємодії з іншими дітьми.

Середній рівень (28%) розвитку дослідницької активності характеризується нестійкою дослідницької активністю. Дітям цю рівня властивий активний прояв інтересу до експериментування тільки на початкових

етапах вирішення проблемних завдань, надалі інтерес згасає й діти переключаються на інші види діяльності. Дошкільники висувають припущення за допомогою вихователя, проте в їх гіпотезах не враховуються всі умови задачі, здійснюють самостійний пошук розв'язання проблеми, але обмежуються одним варіантом, після чого пошук припиняють. Пошукові дії дітей носять непослідовний характер, наполегливість дошкільників нестійка, тому результат діти отримують частковий. Діти висловлюють задоволення від вирішення проблеми, але власної ініціативи щодо продовження експериментування не висувають, проте охоче відгукуються на спільний з вихователем подальший дослідницький пошук. У процесі експериментування дошкільники обмежують свій вибір знайомими приладами, не прагнуть до узгоджених дій з партнером в експериментуванні.

Нижче середнього рівень (34%) розвитку дослідницької активності характеризується ситуативною, короткочасною дослідницькою активністю. Дітям властивий прояв нестійкого інтересу до експериментування, їх переваги пов'язані переважно з новими предметами й матеріалами. Діти цього рівня замінюють завдання експериментування, завданням з ознайомленням з матеріалами, не намагаються висловлювати припущення щодо способів вирішення проблемного завдання, здійснюють практичний дослідницький пошук, використовуючи випадковий вибір засобів вирішення проблеми, їх дослідні дії мають однотипний характер, не прагнуть міркувати й аналізувати свої дії, не проявляють наполегливості в досягненні результату, часто відмовляються від експериментування, тому що бояться зробити помилку. Діти мають високий ступінь відволікання, відмовляються від експериментування коли виникають труднощі. Оцінюють свою діяльність невизначено, відмовляються від пропозицій щодо подальшого експериментування, обґрунтовуючи свою відмову труднощами дослідницького пошуку. Дошкільники цього рівня не приходять на допомогу до партнера в експериментуванні в разі виникнення труднощів, не обговорюють питання які

виникають з іншими дітьми, не вступають в проблемні діалоги, потребують покрокової допомоги вихователя.

Низький рівень (28%) розвитку дослідницької активності характеризується відсутністю інтересу дітей до експериментування, не ухваленням завдання дослідження. Дошкільники даного рівня проявляють невпевненість, скутість, не намагаються самостійно висловити припущення що до способів вирішення завдання, підміняють експериментування ігровими діями з предметами і матеріалами, потребують покрокової навчальної допомоги вихователя. Діти не прагнуть до аналізу отриманої інформації, не виявляють прагнення до участі в колективному дослідницькому пошуку, висловлюють нейтрально-негативне ставлення до експериментальної діяльності, вважаючи за краще звичні заняття.

Констатуючий експеримент показав перевагу у дошкільників нестійкої дослідницької активності ситуативного характеру, що стало наслідком обмеженого досвіду самостійного експериментування, недостатнього опанування необхідними дослідницькими вміннями та інтересу до вирішення проблем за допомогою експериментування. Разом з цим, наявність високого рівня дослідницької активності свідчить про потенційні можливості її розвитку у старших дошкільників.

Аналіз практики розвитку дослідницької активності в експериментуванні показав недостатню компетентність педагогів в організації дослідницької діяльності старших дошкільників, проблеми у використанні експериментування як педагогічного засобу розвитку дослідницької активності, відсутність ефективної взаємодії педагогів і батьків, спрямованої на розвиток дослідницької активності дошкільників, що свідчить про недооцінювання використання потенціалу сім'ї в цьому процесі.

Проведене дослідження довело, що розвиток дослідницької активності старших дошкільників в експериментуванні відбувається успішно при етапній побудові цього процесу, що забезпечує розвиток основних структурних компонентів дослідницької активності, поступове залучення дошкільників до

експериментування, можливість здійснення самостійного дослідницького пошуку.

Педагогічна технологія процесу розвитку дослідницької активності старших дошкільників включає декілька етапів. Перший етап - мотиваційно-орієнтовний - спрямований на розвиток інтересу дітей до експериментування, подолання скутості дитячого мислення, боязні помилок і невірних дій у вирішенні пізнавальних проблем. Для цього використовувалися фокуси, проблемні ситуації, що порушують звичний погляд дітей на речі, прийоми ТРВЗ, довготривалі спостереження за явищами природи. Педагог активно привертав увагу до експериментування, організовуючи проблемні ситуації й пошук способів їх вирішення, ініціював проблемний діалог обговорення результатів експериментування. Батьки дошкільників на першому етапі займали наглядно-підтримуючу позицію: проявляли інтерес до дитячого експериментування, за рекомендацією вихователя вели разом з дітьми спостереження за погодою, оформлювали календарі природи, проводили нескладні досліди, підтримуючи бажання дітей брати участь у дослідницькій діяльності.

В результаті стали помітними загальні зміни групи: діти стали виявляти виражений інтерес до незвичайних явищ, сміливіше висловлювати свої міркування; навчилися проводити міні-дослідження й тривале спостереження, фіксуючи отримані результати.

Другий етап- змістовно діяльнісний - полягав у розвитку дослідницької активності старших дошкільників в процесі накопичення практичного досвіду експериментування. Забезпечувався розвиток дослідницької активності дітей в умовах поступово ускладнюючого експериментування.

Завдання даного етапу полягало в подальшому розвитку інтересу старших дошкільників до експериментування; в опануванні необхідних дослідницьких умінь, які забезпечують можливість самостійного варіативного пошуку рішення значущих для дітей проблем, що вимагають проведення експерименту й прояву наполегливості в отриманні результату. У ході другого етапу здійснювалося

тематичне експериментування в рамках певної теми: «Вода - чарівниця», «Чудеса піску», «Таємниці світла», зміст яких було побудовано за принципом доповнюючого один одного міні-дослідження. Підсумком другого етапу стало активне прагнення дітей до самостійного експериментування із застосуванням сформованих дослідницьких умінь.

Завершальний третій етап - ініціативно-творчий - припускав спільний дослідницький пошук в рамках колективного проекту дорослих і дітей «Як багато цікавого навколо». Мета етапу полягала в створенні умов для прояву дослідницької активності старших дошкільників в самостійному і колективному експериментуванні. Третій етап побудований на взаємодії дитячо-дорослого співтовариства (діти, вихователі, батьки) в рамках спільної діяльності, що дозволило дошкільникам розгорнути дослідницький пошук у відповідності з власними інтересами, ініціативами, можливостями.

Висновок.

Дослідження довело, що розвиток дослідницької активності старших дошкільників в експериментуванні забезпечується зміною позиції педагога від навчально-організуючої через спрямовуюче- коригувальну до стимулюючої й підтримуючої самостійне експериментування дітей.

Таким чином, дорослими (вихователем і батьками) підтримується й стимулюється прагнення дошкільників до експериментування з урахуванням спрямованості дитячих інтересів і створюється необхідне для експериментування предметно-розвивальне середовище.

В результаті проведеної експериментальної роботи відбулося загальне підвищення рівня дослідницької активності дітей в експериментуванні, наростання емоційно-суб'єктних, діяльнісно-суб'єктних проявів, що стало підтвердженням раціональності та ефективності педагогічних підходів.

В цілому, проведене дослідження довело, що розвиток дослідницької активності старших дошкільників в експериментуванні сприяє становленню суб'єктної позиції у вирішенні пізнавальних завдань і взаємодії з однолітками.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Педагогическая энциклопедия: в 4-х томах. М., 1964. Т.1. 831 с.
2. Савенков А.И. Путь в неизведанное: Развитие исследовательских способностей школьников: Методическое пособие для школьных психологов. — М.: Генезис, 2005. 203 с.
3. Берлайн Д.Е. Любознательность и поиск информации//Вопросы психологии. 1996. №3. С. 54-56.
4. Лисина М.И. Развитие познавательной активности детей в ходе общения со взрослыми и сверстниками. Вопросы психологии. 1982. №4. с. 18-35.

УДК 378.14.015.62

**ПРО РЕЗУЛЬТАТИ КОНСТАТУВАЛЬНОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ
ЩОДО ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ
ДО ДИДАКТИЧНОГО ПРОЄКТУВАННЯ**

Котенєва Ірина Сергіївна

к.п.н., доцент

Вовк Сергій Володимирович

к.б.н., доцент

ДЗ «Луганський національний університет

імені Тараса Шевченка»

м. Старобільськ, Україна

Анотація: У статті розглянуто дидактичне проєктування як педагогічний феномен та складову професійної компетентності майбутнього вчителя. Схарактеризовано компоненти дидактичного проєктування. Визначено складові готовності майбутнього вчителя до дидактичного проєктування: мотиваційна, теоретична, практична та особистісна. Результати проведеного констатувального експерименту виявили характерні недоліки в знаннях майбутніх учителів щодо змісту (когнітивна складова) та організації дидактичного проєктування (операційно-діяльнісна складова). Виокремлено фактори, які перешкоджають ефективному формуванню у майбутніх учителів готовності до дидактичного проєктування.

Ключові слова: освітній процес, професійна компетентність, фахова підготовка, педагогічне проєктування, дидактичне проєктування, складові дидактичного проєктування.

Соціальні зміни в суспільстві спричинили реформування вітчизняної освіти та до підготовки кваліфікованих фахівців визначили нові вимоги, які узгоджуються зі світовими тенденціями якості освіти. Головна мета реформи –

створення нової прогресивної освітньої системи, яка не тільки дає знання, а й навчає застосовувати їх у практичному та майбутньому професійному житті. Одним із пріоритетних напрямків цього реформування стало оновлення змісту, форм і методів підготовки майбутнього фахівця (вчителя) у вищій школі, що обумовлює актуальність нашого дослідження.

Питання професійної підготовки майбутніх учителів до дидактичного проектування в процесі фахової освіти досліджували Л. Бережна, Н. Левитова, Ф. Загубін, О. Зосименко, І. Зязюн, І. Ільясів, Е. Коваленко, С. Кримський, О. Морева, М. Опачко, Т. Подобєдова, Н. Тарапака.

Характеризуючи дидактичне проектування як напрям підготовки майбутнього вчителя в закладі вищої освіти, варто зазначити, що науковці проектування трактують як здатність намічати, окреслювати план дій, конструювати, планувати та здійснювати задум, намір, тобто це своєрідне створення прообразу передбачуваного об'єкта.

У сучасному трактуванні слово «проектування» означає процес створення саме проекту – прототипу, прообразу передбачуваного або можливого об'єкта та його стану [1].

Спираючись на сучасні наукові дослідження означеного феномену, узагальнено логіку проектування представимо там: змістовий простір → вибір теми → задум → ідея → ціль → план (програма організаційних дій) → завдання → вибір методів, форм → ресурси → результат (наявний і бажаний) [1, с. 56].

Зроблений нами аналіз теоретичних уявлень про проектування дозволяє стверджувати, що на цей момент у науці створена проектна парадигма, концептуальні основи якої складають:

- положення філософії освіти задля визначення її цінності й сенсу;
- загальна методологія проектування, що дозволяє встановити цілі та засоби цієї діяльності;
- аспекти педагогіки, психології та соціології, які вивчають передумови й умови розвитку освітніх систем;

– становище освітньої практики, що показує реальний стан справ.

Слушним для нашого дослідження є визначення та роз'яснення терміну «педагогічне проектування», яке дає Н. Яковлева: «цілеспрямована діяльність педагога по створенню проєкту, який представляє собою інноваційну модель педагогічної системи, орієнтовану на масове використання» [2, с. 90]. Проектування полягає в тому, щоб створювати приблизні варіанти майбутньої професійної діяльності та прогнозувати її результат. Воно нерозривно пов'язане з поняттям «діяльність», у якій виявляється генерація, опрацювання та інтеграція комбінаторних проєктних ідей та рішень. Її результатом виступає сукупність розроблених, обґрунтованих і логічно вибудуваних ідей [3].

Аналіз наукових праць Е. Машбіц, В. Монахова, Т. Смиковської дозволив визначити основні компоненти проєктувальної діяльності вчителя та встановити, що до її структури вводять такі компоненти: задум, аналіз ситуації, діагностика проблеми, структурування процесу, пошук педагогічних засобів, реалізація проєкту, експертна оцінка, коригування.

У рамках педагогічного проектування в якості самостійного напрямку виокремилося дидактичне проектування, яке пов'язане саме зі створенням різноманітних проєктів процесу навчання. На наш погляд, дидактичне проектування – це складна багатоетапна діяльність вчителя, яка пов'язана зі створенням дидактичних моделей і процесів їх здійснення, що відбуваються як ряд послідовних етапів, наближаючи задум від загальної ідеї до описаних дій. Сучасний учитель бере участь у проектуванні трьох типів об'єктів: дидактичних систем, дидактичних процесів і дидактичних ситуацій. Усі вони мають проектуватися взаємозалежно, з урахуванням їх цілісності й єдності. Такими проєктами процесу навчання в загальноосвітній школі вважаємо урок з його сценарієм. Новітні підходи та технології навчання дозволили визначити наступні сучасні дидактичні проєкти уроків: інтерактивні, інтегровані, компетентнісно орієнтовані, уроки з опорними сигналами та уроки розвитку критичного мислення. Система форм дидактичного проектування представлена:

щаблями – моделювання, проєктування, конструювання; об'єктами та змістом проєктування – педагогічні системи, педагогічні процеси; педагогічні ситуації.

Саме в такому контексті, з нашої точки зору, доцільно розглядати дидактичне проєктування як напрям педагогічної підготовки вчителів.

Ґрунтовний аналіз сучасних наукових досліджень щодо проблеми дидактичного проєктування дозволив визначити такі його компоненти:

- цільовий – усвідомлення вчителем і учнями мети і завдань навчальної діяльності;

- стимулювально-мотиваційний – стимулювання в учнів пізнавальних інтересів, які викликають мотиви навчальної діяльності;

- змістовний – зміст визначає вчитель з урахуванням мети та завдань навчання, інтересів і здібностей учнів;

- операційно-діяльнісний – відображає процесуальну сторону дидактичного процесу (форми, методи, прийоми, засоби);

- контроль-коригувальний – включає поєднання самоконтролю і контролю вчителя з корегуванням;

- рефлексивний – самоаналіз, самооцінка з урахуванням оцінки інших і визначення подальшого рівня своєї діяльності.

Готовність майбутнього вчителя до дидактичного проєктування також фокусує в собі ансамбль особистісних та індивідуальних властивостей (психологічна готовність людини), а також систему знань та умінь, необхідних для успішного виконання професійних функцій (функціональна компетентність). Таким чином, складовими готовності майбутнього вчителя до дидактичного проєктування виступають: мотиваційна, теоретична, практична та особистісна. Між усіма означеними компонентами існують інтегративні зв'язки.

Для діагностики сучасного стану готовності майбутнього вчителя до дидактичного проєктування нами був проведений констатувальний експеримент (респондентами виступали здобувачі вищої освіти ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»). Отриманню

достовірних даних сприяла розроблена критеріально-рівнева база дослідження, відповідно до якої виокремлено мотиваційний, когнітивний, операційний та рефлексивний критерії, а також їхні показники, рівні та обрано методики. Перехід від нижчого до вищого рівня готовності майбутнього вчителя до дидактичного проєктування відбувається шляхом кількісних та якісних змін у показниках означених компонентів (мотиваційний, теоретичний та практичний).

Важливим завданням дослідження мотиваційної готовності майбутнього вчителя до дидактичного проєктування був аналіз професійних установок і мотивів вибору професії, про що свідчать наступні результати опитування: формальна потреба здобути вищу освіту визначена 34 % респондентів; соціальний статус педагога – 22 %; зацікавленість конкретним навчальним предметом – 29 %; бажання зреалізувати себе у сфері «людина-людина» – 15 % респондентів. Аналіз результатів спостережень, бесід, анкетування свідчить, що у багатьох здобувачів вищої освіти (майже 78 %) відсутні внутрішні суб'єктивні джерела, що виступають стимулами професійного самовдосконалення, які ми розглядаємо як внутрішні фактори, що суттєво впливають на ставлення вчителя до виконання своїх професійних обов'язків та дидактичного проєктування зокрема.

Мотиваційний компонент готовності майбутніх учителів до дидактичного проєктування ми визначали також через самооцінку. З'ясувалося, що майбутні вчителі вважають себе більш неготовими, ніж готовими до зазначеного виду діяльності. На запитання про готовність до дидактичного проєктування лише 13,9 % студентів відповіли позитивно, 51,9 % не впевнені у своїй готовності до такого виду професійної діяльності, а решта (34,2 %) не змогли відповісти на це запитання. Отримані дані свідчать про те, що основою термінальних цінностей респондентів є цінності особистого життя, натомість професійні цінності (пізнання, професійний розвиток) отримали незначне число виборів. На підставі отриманих результатів визначено рівні професійно-особистісної мотивації майбутніх учителів.

Для встановлення показників теоретичної готовності майбутніх учителів до дидактичного проектування принциповим для нас було те, що в ній проявляються не тільки знання, але й відносини як форма свідомості. Таким чином, знання трактуються нами як «Я»-концепція та розглядаються в динаміці: як оперування знаннями, як діяльність відповідно до чітко усвідомлюваної мети, що спрямовується переконанням у необхідності проектування й реалізації цілісного педагогічного процесу. Дотримуючись загальнотеоретичних уявлень, можна виділити методологічні, загальнонаукові й професійні знання. Оскільки в професійних знаннях фокусуються і методологічні, і загальнонаукові, ми зосереджуємо свою увагу на оцінюванні професійних знань, до яких відносимо, в тому числі, й знання про дидактичне проектування. Отже, з урахуванням специфіки розглянутої нами проблеми оцінювання знань, що стосуються дидактичного проектування, слід проводити за наступними ознаками, які можуть виступати об'єктом вимірювання: повнота, глибина, конкретність, узагальненість, системність, міцність, обсяг, усвідомленість, гнучкість, рівень (В. Беспалько, К. Денек, В. Михеєв, І. Підласий та ін.). Для з'ясування рівня сформованості когнітивного компонента нами був розроблений комплексний опитувальник. На запитання «Що, на Вашу думку, належить до категорії «дидактичне проектування» 64,8 % опитуваних відповіли, що це дидактична система підготовки майбутніх вчителів; 17,6 % – це головний напрям щодо викладання, 17,6 % – система професійної підготовки майбутніх вчителів. Аналіз відповідей довів, що методами дидактичного проектування володіють лише 48,91 % респондентів.

Характерними недоліками в знаннях майбутніх учителів щодо змісту та організації дидактичного проектування є: недостатня теоретична спрямованість психолого-педагогічних та методичних знань на проблеми дидактичного проектування; відсутність практичної спрямованості отриманих знань (сформовані знання не є інструментом педагогічної діяльності та дидактичного проектування зокрема); невміння теоретично осмислити факти та явища освітнього процесу. Майбутні вчителі не мають цілісного уявлення про

особливості, технології та методики дидактичного проектування. Більша частина респондентів ототожнюють досліджуваний об'єкт із педагогічною майстерністю (52,68 %), частина зводить його лише до знань, умінь та навичок (24,89 %), інші вважають його методичною творчістю (12,24 %) або зводять до інновацій (10,19 %). При систематизації відповідей на запитання «Чи готові Ви до дидактичного проектування? Якщо так, то вкажіть рівень» одержано такі результати: 62,41 % опитаних вказали низький рівень; 20,37 % – середній рівень; 17,22 % – достатній. Вражає той факт, що жоден студент не підкреслив високий рівень, що свідчить про недостатню знаннєву базу та прогалини в організації освітнього процесу щодо формування досліджуваного явища. Передбачаючи таку ситуацію, нами було запропоновано запитання, яке б дало змогу виявити рівень готовності майбутнього вчителя до дидактичного проектування. Результати дослідження: 41,27 % респондентів вказали на недостатність саме теоретичних знань, 42,64 % – на брак практичних умінь; 7,2 % наголосили на недостатню кількість методичної літератури; 6,18 % вказали свої варіанти (недостатнє інформаційне, технічне, методичне забезпечення навчального процесу); 2,71 % зізнались у пасивному особистісному ставленні до означеної проблеми. В цілому, результати вказують на те, що когнітивний компонент готовності майбутніх учителів до дидактичного проектування сформований на низькому та середньому рівнях.

Таким чином, показником теоретичної готовності майбутнього вчителя до дидактичного проектування виступають дії щодо аналізу й оцінки педагогічної ситуації, процесу, системи, їх прогнозуванню й проектуванню. Якщо мати на увазі якість цих дій, то їх також можна диференціювати на три рівні: узагальнені дії, конкретні дії й несформовані (відсутні) дії.

Визначальним моментом наповнення компоненту практичної готовності майбутнього вчителя до дидактичного проектування є те, що вона проявляється в діяльності й реалізується за рахунок умінь і навичок. На нашу думку, дидактичне проектування вимагає сформованості в учителя безлічі вмінь. Більш детальне знайомство з переліком проектних умінь показує, що вони є

такими компонентами діяльності педагога, які задовго до його активної участі в освітній ситуації визначають її образ, динаміку й логіку взаємозв'язку та розгортання всіх інших компонентів. Це не просто випереджувальна діяльність планування, а діяльність щодо створення особливої віртуальної реальності, яка сама по собі не виникне і не зумовить актуальну поведінку в майбутньому без спеціально організованих зусиль. Щодо сформованості операційного компонента готовності майбутніх вчителів до дидактичного проектування встановлено, що лише 4,83 % респондентів усвідомлюють значущість дидактично-проектної діяльності для успішного професійного майбутнього, володіють її методами і прийомами; 17,5 % можуть побудувати модель проблемної, квазіпрофесійної чи ігрової ситуації на уроці; 13,7 % можуть розробити сценарій інтерактивного, 12,4 % – компетентнісно орієнтованого, 9,8 % – інтегрованого уроку. Змоделювати урок, добираючи ефективні методи та прийоми роботи та використовуючи сучасні технології, можуть лише 15,96 % респондентів.

Рефлексія як складник компонента готовності майбутнього вчителя до дидактичного проектування дозволяє здобувачу вищої освіти усвідомлювати, проаналізувати власний професійний досвід і визначати ресурси для його вдосконалення; оцінити сформовані професійні здібності, співвіднести їх із цілями й очікуваними результатами майбутньої професійної діяльності. В контексті нашого дослідження цей складник включає не лише рефлексію цілей, способів виконання професійної діяльності й реалізацію дидактичного проектування в цій діяльності, а й рефлексію самоаналізу як уміння корегувати й удосконалювати власну діяльність на основі минулого досвіду. Дослідження рівня готовності майбутніх учителів до дидактичного проектування за рефлексивним компонентом довело, що 5,56 % респондентів виявили високий рівень рефлексії; 21,18 % – достатній рівень; 35,53 % – середній рівень, 37,73 % – низький рівень здатності до педагогічної рефлексії. Лише в 4,6 % респондентів виявлено високий рівень здатності до саморозвитку; 19,04 %

респондентів характеризуються достатнім рівнем; 37,20 % виявили середній рівень; 39,38 % – низький рівень саморозвитку.

Узагальнені результати готовності майбутніх учителів до дидактичного проєктування на етапі констатувального експерименту представлено в таблиці 1.

Таблиця 1

Загальний рівень готовності майбутніх учителів до дидактичного проєктування

Рівні готовності майбутніх вчителів до дидактичного проєктування			
низький	середній	достатній	високий
38,93 %	33,95 %	19,85 %	7,27 %

Результати діагностики свідчать, що практично всі респонденти розподілилися за двома початковими рівнями готовності – низьким і середнім. Представникам першої групи (низький рівень) притаманні: індиферентне ставлення до дидактичного проєктування (як до технології професійної діяльності); відсутність уявлень та знань про особливості та складники дидактично-проєктної діяльності вчителя; несформованість умінь відтворювати дидактичне проєктування в освітньому процесі закладу середньої освіти. Другій групі (середній рівень) властиве амбівалентне ставлення до проблеми. Невисокий відсоток опитуваних, які належали до достатнього рівня, вважаємо наслідком роботи засобів масової комунікації, які останнім часом досить часто висвітлюють аналогічні проблеми, обговорюючи необхідність зближення систем загальної та спеціальної освіти, можливість вибору способу отримання освіти. Незначна вибірка респондентів за високим показником свідчить про стабільну наявність відсотка здобувачів вищої освіти, яким притаманний професійний та творчий потенціал, спрямованість на успішне професійне майбутнє, що ґрунтується на сформованих професійних компетентностях майбутньої діяльності.

Однак існують окремі фактори, що перешкоджають ефективному формуванню готовності майбутніх вчителів до дидактичного проєктування, до яких ми відносимо:

- переважно репродуктивний характер оволодіння знаннями в закладі вищої освіти, що відірвані від практики та засновані на формальному засвоєнні в освітньому процесі;
- недостатня увага до формування вмій дидактичного проєктування в процесі фахової підготовки в закладі вищої освіти;
- недостатня тривалість педагогічної виробничої практики;
- відсутність чітко визначеного складу ключових змістових і операційних компетентностей дидактичного проєктування, які мають бути сформовані в процесі фахової підготовки.

Отримані результати свідчать про недостатній загальний рівень готовності майбутніх учителів до дидактичного проєктування. Це актуалізує потребу в розробці методичної моделі формування готовності майбутніх учителів до дидактичного проєктування в процесі професійної підготовки в закладі вищої освіти.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Морева О. В. Теоретические основы педагогического проектирования : монографія. – Новосибирск: СО РАН, 2006. – 270 с.
2. Яковлева Н. О. Педагогическое проектирование инновационных систем: дисс. ... доктора пед. наук: 13.00.01. – Челябинск, 2003. – 355 с.
3. Дубасенюк О. А., Семенюк Т. В., Антонова О. Є. Професійна підготовка майбутнього вчителя до педагогічної діяльності : монографія. – Житомир: Житомирський державний педагогічний університет, 2003. – 193 с.

УДК 616.345

**СИНДРОМ ПОДРАЗНЕНОГО КИШЕЧНИКУ У ДІТЕЙ ТА СТАН
ПСИХОЕМОЦІЙНОЇ СФЕРИ**

Кравченко Тетяна Юріївна

к. мед. н., доцент

Зубаренко Олександр Всеволодович

д. мед. н., професор

Копійка Ганна Кузьмівна

к. мед. н., доцент

Лотиш Надія Григорівна

к. мед. н., доцент

Мартюк Віктор Іванович

к. мед. н., асистент

Одеський національний медичний університет,

м. Одеса, Україна

Анотація. Відповідно сучасній концепції, синдром подразненого кишечника розглядається як біопсихологічне захворювання, у розвитку якого важливу роль відіграє взаємозв'язок психологічних факторів, вегетативних дисфункцій з моторними та секреторними порушеннями різних відділів кишечника. Доведена пряма залежність виникнення синдрому подразненого кишечника від наявності стресових ситуацій у житті дитини. Метою дослідження було вивчення психоемоційних порушень у дітей з СПК.

Ключові слова: діти, синдром подразненого кишечника, психоемоційна сфера

Синдром подразненого кишечника (СПК) - один з найчастіших діагнозів в практичній гастроентерології у дітей різних вікових груп [2]. В Україні поширеність СПК среди дітей різних ставить від 19,4% до 21,2% [7]. Симптоми,

властиві СПК – абдомінальні болі, порушення пасажу – ускладнюють соціальну адаптацію хворих, ведуть до утруднення контактів із навколишнім світом, що істотно знижує якість життя [1,11,12]. Це єдине захворювання з різними варіантами перебігу, що причинно пов'язане з порушенням регулюючої ролі центральної нервової системи (ЦНС) і вегетативними дисфункціями, що призводить до розвитку насамперед рухових розладів з боку товстої кишки і проявляється порушеннями акту дефекації, зміною частоти і якості стільця, супроводжується абдомінальною болем [2,4,8,5,9,13]. Психотравмуюча ситуація може бути перенесена задовго до початку розвитку захворювання, за декілька тижнів або місяців, та навіть мати персистуючий характер [3].

Незважаючи на успіхи у вивченні патогенезу СПК та інших функціональних розладів шлунково-кишкового тракту, ще донедавна вітчизняні фахівці приділяли недостатньо уваги дослідженням психоемоційної сфери хворих, і особливо, дитячого віку [6].

Матеріали та методи. Були обстежені 68 дітей (42 дівчинки і 26 хлопчиків) у віці від 14 до 18 років з синдромом подразненого кишечника. При госпіталізації пацієнти скаржилися на біль в животі. Також діти пред'являли скарги на закреп, діарею, нестійкий стілець, дискомфорт при дефекації, здуття, інколи нудота. При вивченні скарг встановлено, що всі діти мали ознаки вегетативних порушень: пітливість, зміна настрою, запаморочення, напади серцебиття, перебої в серці, біль в грудній клітці, знижена працездатність, сухість шкірних покривів, погана переносимість тепла/холоду.

З боку нервової системи реєструвалися наступні симптоми: збудливість, підвищена нервова збудливість, тривожність, відчуття "спустошення", страх невідповідності ідеалу, невиправданих сподівань, неповний контроль емоційного фону, дратівливість, замкнутість.

Діагноз СПК ставився згідно з Римськими критеріями 1V на підставі анамнезу, характеру клінічної картини, загального та біохімічного аналізу крові, аналізу кала, рівня фекального кальпротектину, інструментальних методів дослідження (ректороманоскопія, УЗД органів черевної порожнини).

Всі діти були розділені на 4 клінічні групи: I - СРК з закрепом (n = 32), II - СРК з діареєю (n = 7), III - СРК без класифікації (n = 12), IV - СРК зі змішаними ритмами дефекації (n = 17).

Для визначення типу акцентуації характеру використовувався тест-опитувальник Шмішека- Леонгарда - дитячий варіант (за методом Г.Шмішека і К.Леонгарда). Дітям було запропоновано лист-опитувальник, який складається з 88 висловлювань та запитань, відповіддю на які має бути «так», якщо опитувальний згоден з висловлюванням, або «ні», якщо не згоден. Отримані дані були представлені у вигляді «профілю особистісної акцентуації».

Для визначення психоемоційних порушень був використаний тест-опитувальник SCL-90-R (за методом Л.Дерогатіс), його внутрішня суть передбачає вивчення схильності особистості до певних психологічних девіацій. SCL-90-R включає в себе 90 тверджень, згрупованих в ряд шкал. Кожен з 90 питань оцінюється за п'ятибальною шкалою (від 0 до 4), де 0 відповідає позиція «зовсім немає», а 4 - «дуже сильно». Пацієнт оцінює висловлювання, орієнтуючись наскільки вони близькі йому. SCL-90-R містить наступні шкали: соматизація, obsесивно-компульсивні розлади (нав'язливості), інтерперсональна чутливість, депресія, тривожність, ворожість, нав'язливі страхи (фобії), параноїдні (паранояльні), психотизм, загальний індекс тяжкості, індекс тяжкості наявного дістреса, число позитивних відповідей (число тривожних симптомів). Після опрацювання опитувальника записувався профіль особистості та на підставі чого визначалась подальша тактика ведення пацієнта.

Результати дослідження. В результаті дослідження було визначено, що у більшості пацієнтів були присутні порушення психоемоційного статусу.

З урахуванням типу акцентуації характеру, в I групі, куди входили пацієнти з СРК з закрепом, частіше реєструвався емотивний тип акцентуації характеру. Також у цих пацієнтів зустрічався демонстративний та педантичний типи.

Другу групу хворих, в котрих був діагноз СРК з діареєю, складали діти з циклоїдним та демонстративним типом.

Третя група була представлена пацієнтами з СПК без класифікації. У них реєструвалися демонстративний тип в більшості випадків. Також зустрічалися емотивний та циклоїдний типи.

Пацієнтам четвертої групи був встановлен діагноз СПК зі змішаними ритмами дефекації. Більш розповсюджений тип акцентуації характеру в у цих дітей – циклоїдний. Емотивний та педантичний типи теж були присутні.

Враховуючи психологічні ознаки підлітків з СПК, в I групі, де провідною скаргою був закреп, у більшій частці пацієнтів реєструвався соматизований тип психологічного розладу, менше – депресивний тип.

У другій групі, де СПК протікав з діареєю, всі підлітки демонстрували тривожний тип розладу.

У дітей третьої групи, куди відносилися пацієнти з СПК без класифікації, реєструвалися 4 типи психологічний розладів, так як соматизований, депресивний, тривожний та тривожно-фобічний.

Четверта група була представлена дітьми з СПК зі змішаними ритмами дефекації, котрі у більшій кількості випадків проявляли риси соматизованого типу. Також до групи входили діти з депресивним та тривожним типом.

Висновки

1. У групі дітей з СПК, котрий протікав з закрепом, зустрічався частіше емотивний тип акцентуації характеру, рідше – демонстративний та педантичний типи. Із психологічних розладів – соматизований та депресивний тип.

2. Хворі на СПК з діареєю мали циклоїдний та демонстративний типи акцентуації характеру. Всі пацієнти цієї групи демонстрували тривожний тип згідно до опитувальника SCL-90.

3. Когорта підлітків з СПК без класифікації поділилася на 3 групи типів акцентуації характеру: демонстративний, емотивний, циклоїдний. Із психологічних розладів реєструвалися соматизований, депресивний, тривожний та тривожно-фобічний.

4. Пацієнти з СПК зі змішаними ритмами дефекації демонстрували риси циклоїдного, емотивного та педантичного типу акцентуації характеру. Із психологічних розладів реєструвалися депресивний, тривожний, соматизований тип.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Белоусова О.Ю. Корекція моторних порушень при хронічних захворюваннях кишечника у дітей – Перинатологія та педіатрія – 2006 - №1 –с. 100-101.

2. Голованец Ю.Д., Годованец А.С., Дроник Т.А. Аспекти клинки и диагностики синдрома раздраженного кишечника у детей грудного возраста - Неонатология, хірургія та перинатальна медицина – 2015 - №3 (17) – с.100-105.

3. Жуков Н.А. Дисфункция вегетативной нервной системы в формировании синдрома раздраженного кишечника и принципы ее коррекции / Н.А. Жуков, Е.А. Сорокина, В.А. Ахмедов, Т.Н. Березнякова // Российский журнал гастроэнтерологии, гепатологии, колопроктологии. — 2004. — Т. 14, № 5. — С. 35-41.

4. Заздравнов А. А. , Супрун О.В. Особливості клінічного перебігу синдрому подразненого кишечника в осіб молодого віку, хворих на нейроциркуляторну дистонію. Сучасна гастроентерологія. - 2015. - № 4. - С. 28-31.

5. Кульчицька О. М. Вплив соціально-економічних чинників та способу життя на формування синдрому подразненого кишечника. Вісник Вінницького національного медичного університету. - 2013. - Т. 17, № 1. - С. 206-210.

6. Нагурна Я.В. Перший досвід вивчення поширеності синдрому подразненого кишечника в окремих районах західного регіону України // Сучасна гастроентерологія. - 2014. - № 3. - С. 27-31..

7. Платонова О.М. Серотонінергичні механізми розвитку функціональних захворювань кишечника у дітей. - Вісник проблем біології і медицини , вип.3, том 1 (102) 2013

8. Шадрін О.Г. Добовий паттерн секреції та метаболізм мелатоніну у дітей з синдромом подразненого кишечника. Педіатрія, акушерство, гінекологія.2012г -№6(454) – с 25- 27.

9. Chang J.Y., Talley N.J. Current and emerging therapies in irritable bowel syndrome: from pathophysiology to treatment // Trends Pharmacol Sci.— 2010.— Vol. 31 (7).— P. 326—334.

10. Koppen IJ, Nurko S, Saps M, Di Lorenzo C, Benninga MA. The pediatric Rome IV criteria: what's new?//Expert Rev Gastroenterol Hepatol. 2017 Mar;11(3):193-201.

11. Quigley E.M., Abdel-Hamid H., Barbara G.[et al.]. A global perspective on irritable bowel syndrome: a consensus statement of the World Gastroenterology Organisation Summit Task Force on irritable bowel syndrome// J. Clin. Gastroenterol. – 2012. – Vol. 46 (5). – P. 356-366.

12. Reshetnikov OV, Kurilovich SA, Simonova GI, Pylenkova ED, Maliutina SK Quality of life at dyspepsia and irritable bowel syndrome: population-based studies.Eksp Klin Gastroenterol.2010;(3):27-31.

13. Tseng PT1, Zeng BS, Chen YW, Wu MK, Wu CK, Lin PY Medicine (Baltimore). A meta-analysis and systematic review of the comorbidity between irritable bowel syndrome and bipolar disorder. 2016 Aug;95(33):e 4617.

УДК 37.012.3

**ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ
ФАХІВЦІВ З ТУРИЗМУ ТА ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОЇ СПРАВИ В
ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ «РЕКРЕАЦІЙНІ КОМПЛЕКСИ»**

Криволапов Едуард Анатолійович

Старший викладач кафедри туризму та

готельно-ресторанної справи

Запорізький національний університет

м.Запоріжжя, Україна

Анотація: У статті розглядаються проблеми компетентнісного підходу у контексті підготовки майбутніх фахівців з туризму та готельно-ресторанної справи в процесі вивчення дисципліни «Рекреаційні комплекси» циклу професійної підготовки спеціальності. Виділені основні напрями розвитку з даних питань, вирішення яких покращить результати вивчення дисципліни майбутніми фахівцями туристичного бізнесу.

Ключевые слова: фахівець, рекреаційні комплекси, компетентність, туризм, готельно-ресторанна справа

На всіх етапах становлення особливим є формування професійних якостей фахівця, які спрямовані на виявлення та розв'язання актуальних проблем підготовки конкурентоспроможного фахівця туристичної галузі.

Проблема ефективності формування професійної компетентності в процесі вивчення дисципліни «Рекреаційні комплекси» майбутніми фахівцями туристичної галузі у сучасних умовах зумовлена необхідністю подолання суперечностей, які виникають між: вимогами інформаційного суспільства до професійної підготовки майбутніх фахівців і їх кваліфікацією відповідно до освітньо-кваліфікаційного рівня; змістом професійно-орієнтованих дисциплін і педагогічними технологіями реалізації цього змісту; орієнтацією на нові моделі

навчально-виховного процесу у вищій школі та традиційною підготовкою фахівця й недостатнім осмисленням і узагальненням цього процесу в педагогічній науці.

У сучасних наукових дослідженнях (І.Зімя, М.Левочко, О.Овчарук, Б.Оскарссон) це поняття трактується по-різному, тому що автори використовують і трактують їх у контексті певних проблем: соціальних, економічних, технічних тощо. Розглянемо поняття «компетентності» у широкому і вузькому значенні [1;2;3].

Порівняльний аналіз різних наукових підходів свідчить, що компетентності, окреслені дослідниками в межах тієї чи іншої класифікаційної бази, перехрещуються в таких аспектах, як соціальна взаємодія у полікультурному світі, комунікація, накопичення й опрацювання інформації, саморозвиток, ефективне професійне самовтілення. Саме це й зумовлює необхідність звернення до категорії ключових компетентностей майбутнього фахівця, які в узагальненому вигляді концентрують у собі та сприяють розвитку інших супутніх компетентностей, що визначають прикінцеву ефективність спеціаліста в його особистісній та професійній життєдіяльності.

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми підготовки в процесі динамічного поєднання знань, вмінь та навичок, студенти повинні досягти таких професійних компетентностей:

- Здатність розуміти моральні, культурні особливості суспільства шляхом ознайомлення з історією та закономірностями розвитку предметної галузі, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство; вести здоровий спосіб життя; здатність працювати в міжнародному середовищі;
- Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями;
- Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу;
- Розуміння предметної області і специфіки професійної діяльності.

В таблиці 1 нами наведено відповідність результатів навчання та форм і методів їх демонстрування під час вивчення дисципліни «Рекреаційні

комплекси» студентами спеціальності 242 «Туризм» та 241 «Готельно-ресторанна справа».

Таблиця 1

Відповідність результатів навчання та форм і методів їх демонстрування

Заплановані результати навчання та компетентності	Форми та методи досягнення результатів навчання
Здатність розуміти моральні, культурні особливості суспільства шляхом ознайомлення з історією та закономірностями розвитку предметної галузі, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство; вести здоровий спосіб життя; здатність працювати в міжнародному середовищі	Лекційні та практичні заняття. Розповідь та обговорення. Репродуктивний метод: кросворди, "подорожі" по географічній карті, рольові ігри
Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями	Практичні заняття. Розповідь та бесіда на заняттях з приводу особливостей праці з іноземними партнерами та клієнтами. Рольові ігри.
Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу	Практика. Дослідницький метод. Під час проходження практики студенти повинні проаналізувати місце практики з точки зору навчальної дисципліни
Розуміння предметної області і специфіки професійної діяльності	Практичні заняття. Використання цікавих аналогій Проблемний метод: створення ігрових ситуацій з метою отримання практичного досвіду в туристичній роботі. творчі справи.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Зимняя И. Ключевые компетентности как результативно – целевая основа компетентностного подхода в образовании. Авторская версия. – М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2004.- 42с.
2. Левочко М. Професійна підготовка майбутніх фахівців економічної галузі: теорія, методика, організація: [монографія]; Держ. акад. статистики, обліку і аудиту. – К.: ДП «Інформ. – аналіт. Агенство», 2009. – 495с.
3. Овчарук О. Ключові компетентності: Європейське бачення. – Управління освіти. – 2004. - №2
4. Оскарссон Б. Базовые навыки как обязательный компонент высококачественного профессионального образования // Оценка качества профессионального образования. Доклад 5 / Под общ.ред. В.И. Байденко, Дж. Ван Зантворта. – М.: Европейский фонд подготовки кадров, 2001р. – 218с.

**КУЛЬТИВУВАННЯ ХЛОРЕЛИ ІЗ ВИКОРИСТАННЯМ
АЛЬТЕРНАТИВНИХ ПОЖИВНИХ КОМПОЗИТІВ**

Кривошей Юрій Іванович

старший викладач

Коломієць Людмила Василівна

к.с.г.н., доцент

Центральноукраїнський національний

технічний університет

м. Кропивницький, Україна

Анотація: У статті розглянуто можливість підтримки культури та отримання біомаси *Ch. vulgaris* із використанням стандартних, найбільш доступних та економічно вигідних екстрактних поживних композитів на органічній основі; культура при цьому має бути стабільною та екологічно безпечною в якості корму для лабораторних тварин.

Ключові слова: біотехнологія, культивування, гетеротрофи, хлорела, штами, симбіонти, композити, гумати

Актуальним є проведення досліджень у прикладних екологічних галузях, що вимагає постійної підтримки лабораторних культур різних видів дрібних тварин. Біотехнології їх культивування вимагають використання специфічних кормів, які у природі часто сезонні, а їх замітники малоефективні.

Аналіз досліджень та публікацій. Одним із зручних, біотехнологічно-відновлюваних кормових об'єктів є Хлорела (*Chlorella*) - типовий рід родини Хлореллові (*Chlorellaceae*) та порядку Хлореллові (*Chlorellales*) одноклітинних зелених хлорококових водоростей (рис.1). Рід включає до 20 видів, із них найвідоміші - *Chlorella vulgaris* (Beyerink), *Ch. infusionum* (Beyerink), *Ch. actinosphaerii* (Averinzew), *Ch. conduxtrix* (Brandt), *Ch. parasitica* (Brandt), які

різняються між собою за дрібними ознаками - розмірами та формою хроматофорів і клітин, тощо. Ряд видів і штамів є симбіонтами безхребетних тварин та фікобійнтами лишайників, інші можуть викликати «цвітіння» води. Для культивування найчастіше використовується *Ch. vulgaris*, що включає багато як природних, так і селекційних штамів. Її культури відрізняються високою конкурентоспроможністю до інших видів водної мікрофлори [1, с.67].

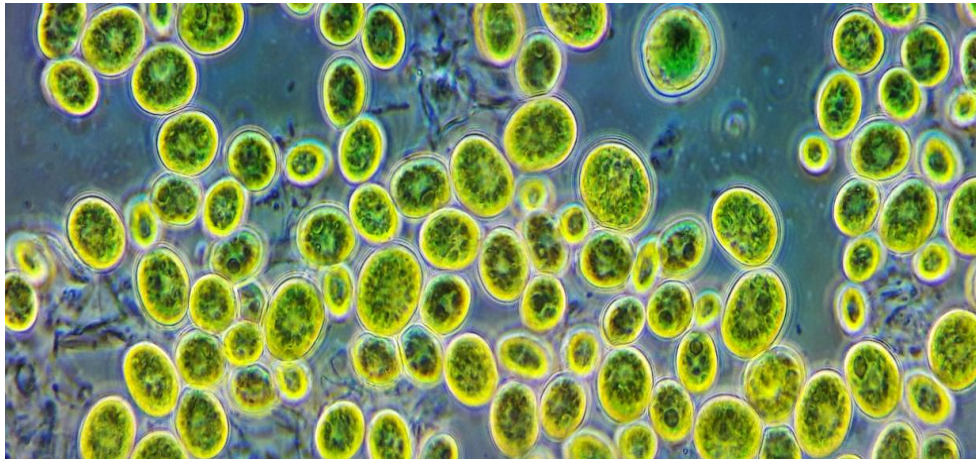

Рис. 1. Хлорела

Джерело: автор Andrei Savitsky - собственная работа, CC BY 4.0, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=78130718>

Ця мікробіодорість може утворювати особливі біологічно-активні комплекси, за умови оптимального співвідношення вуглекислоти, освітлення та поживних речовин. Хлорела є органічним біостимулятором рослин, оскільки здатна прискорювати ріст, розвиток, коренеутворення, цвітіння. А ще сприяє антистресовій стійкості рослин до різноманітних факторів. Ставши свого часу піонером фікотехнології, продовжує викликати науковий інтерес у все нових сферах народного господарства [2, с.89-91].

Історія дослідження цих організмів нараховує понад 150 років, та їх корисні властивості і досі досліджені та використовуються недостатньо, незважаючи на значну практичну цінність. Хлорела використовується для біологічного очищення стічних вод, а також із метою рециклізації води та повітря у космічних апаратах та інших замкнутих екосистемах, та є кормом для лабораторних гідробіонтів, преміксом у комбікормах тощо. Вона розглядається

і як потенційний об'єкт для отримання харчових продуктів, та поки що у цьому відношенні не має прогнозованого значення.

За сучасними методиками культивування хлорели використовують переважно суто мінеральні середовища, орієнтовані на її автотрофно-фотосинтетичне живлення. Проте за своїми ферментними можливостями це мікотроф. М. В. Бейєрінк (*M. W. Beijerinck*, 1851-1931) досліджуючи специфіку живлення хлорели, встановив, що для отримання азоту вона може використовувати метаболічні шляхи гетеротрофних організмів. Проте для цього вона потребує не лише водорозчинної нітрогеновмісної органіки, але і низькомолекулярних вуглеводів.

Тому він зарахував її, згідно введеної ним екологічно-фізіологічної градації мікроорганізмів, до фізіологічної групи пентон-вуглеводних організмів.

Це свідчить про велике різноманіття альтернативних поживних композитів, придатних для культивування хлорели: їх вибір - у залежності від доступності компонентів та собівартості даної біотехнології, у компромісі із вимогами до хімічних характеристик отриманої біомаси або її екологічної чистоти. Останнє є позитивним фактором для забезпечення якості сільськогосподарської продукції [3, с.4].

Метою дослідження є доведення можливості підтримки культури та отримання біомаси *Ch. vulgaris* із використанням стандартних, найбільш доступних та економічних екстрактних поживних композитів на органічній основі; культура при цьому має зберігати стабільність та екологічну безпеку в якості корму для лабораторних тварин.

Результати досліджень. За критерієм вибору вищенаведеним вимогам найбільше відповідають гумати - органічні речовини, натрієві та калійні солі гумінових кислот, екстраговані із природних субстратів - торфу, бурого чи кам'яного вугілля - водними розчинами лугів. Їх виробництво належить до ресурсозберігаючих технологій.

Це складна суміш органічних сполук різного складу, будови та властивостей. У Світі накопичено чималий досвід застосування гумінових препаратів в різних галузях сільського господарства.

Водорозчинні гумати, переважно торфові, застосовуються у рослинництві і тваринництві як стимулятори росту і розвитку рослин та тварин, а нині і у квітникарстві (хоча засвоєння їх складових рослиною опосередковане – через участь ґрунтової мікрофлори).

Виходячи із вищесказаного, для культивування хлорели обрано: Гумат «універсал» для квітів, що відповідає ГОСТ 24297 та ТУУ 20.1-2163411174-001:2013, із приготуванням робочого розчину у концентраціях, що не перевищували 10% від рекомендованих для підгодівлі рослин [4].

Культивування проводилося протягом 10 місяців у ємностях по 500 мл., в умовах природного освітлення та довжини світлового дня, у температурних межах сезонного характеру 14-28^oC, механічна протидія седиментації культури. Заміна 2/3 робочого розчину для відновлення його складу – 1 раз на 3, 5 та 10 діб. Додаткове мінеральне підживлення, газація CO₂ та постійне перемішування не проводилися.

За цей час відмічено, що *Ch. vulgaris* утворює на гуматовмісному середовищі стабільну культуру. Отримана культура має позитивні показники накопичення біомаси в усьому вищезазначеному діапазоні умов, швидкість росту має лінійну залежність від регулярності внесення поживного субстрату.

Висновок. Зважаючи на результати досліджень, що доводять екологічну толерантність хлорели щодо умов живлення, доцільним є подальше дослідження умов культивування та використання хлорели в біотехнологічних процесах народного господарства.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Вінярська Г.Б., Боднар О.І., Бурега Н.В. та ін. Культивування *Ci.vulgaris* у фітобіореакторі неперервної дії під впливом сонячної інсоляції // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного ун-ту. Серія Біологія. – 2017. – С.67-73.
2. Шарило Ю.Є., Деренько О.О., Дюряєва О.А. Використання водоростей виду *Chlorophyta* як біологічного методу очищення водойм // Водні ресурси та аквакультура. - 2020. – С.88-102.
3. Білявцева В.В. Застосування простих одноклітинних водоростей у сільському господарстві // The scientific heritage. – 2020. - № 47. – С.3-10.
4. <http://www.ukrgumat.com.ua/produksiya/sertifikatsiya-ta-naukova-pidtrimka>

ЄВРОПЕЙСЬКА ІНТЕГРАЦІЯ У ВИМІРІ ТРАНСКОРДОННОЇ ВЗАЄМОДІЇ: ПОЛІТИКО-УПРАВЛІНСЬКИЙ АСПЕКТ

Кривцова Олена Миколаївна

к.н.держ.упр.

Кадук Наталя Іванівна

к.політ.н., доцент

Одеський регіональний інститут державного управління

Національної академії державного управління

при Президентові України

м. Одеса, Україна

З 362 регіонів, зареєстрованих Радою Європи та її 47 державами-членами, більше 140 є транскордонними. Саме вони найбільш відчували та скористалися наслідками розширення та поглиблення процесу європейської інтеграції. Європейська горизонтальна мобільність товарів, капіталу і людей в прикордонних регіонах є дуже помітною та значущою, але також залишаються й перешкоди для цієї горизонтальної взаємодії. Саме тому прикордонні регіони часто називають лабораторіями, а транскордонне співробітництво може бути інтерпретовано як конкретний горизонтальний аспект європейської інтеграції [1]. В останні роки лімітрофні регіони перетворилися на важливі вузли соціально-економічних обмінів між сусідніми державами, а їх історична роль в якості «мостів» навіть посилилася[2].

Сьогодні очевидним є факт, що прикордонне співробітництво в ЄС, маючи давню традицію в старих європейських державах-членах, швидко набуває важливого значення для відносно нових прикордонних регіонів в Східній Європі. Історія взаємовідносин прикордонних регіонів, інституційні виклики, що постійно змінюються, та специфічні передумови в кожному випадку транскордонної взаємодії стимулювали розробки конкретних рішень щодо відповідного транскордонного управління [3].

На відміну від національного контексту, де регіональне співробітництво здійснюється в єдиному правовому, інституційному та фінансовому полі, транскордонна співпраця характеризується складністю управління поєднаними політико-адміністративними системами, кожна з яких має власну правову основу, і регіони якої поділяють різний ступінь вертикальної диференціації з точки зору організації, ресурсного забезпечення та автономності дій [4].

Метою даного дослідження є визначення впливу наднаціональної європейської політики на формування системи транскордонного співробітництва країн-членів ЄС в контексті принципал-агентського підходу до організації транскордонної взаємодії.

Як відомо, кордони являють собою складний багатовимірний феномен в сучасній Європі [5]. Беручи до уваги реалії життя населення прикордонних регіонів [1], горизонтальні зв'язки між промисловістю і науковими установами [6] або співпрацю між політиками та адміністраторами [7], маємо відмітити, що феномен прикордоння, а отже і предмет транскордонного співробітництва, більше не можуть сприйматися лише як подолання бар'єрів територіального поділу [8].

Прикордонні зони та впроваджені на відповідних територіях підходи до транскордонної співпраці є специфічними підсистемами, які складаються з горизонтальної мережі функціональних компонентів, що формуються національними (політико-адміністративними) системами країн-партнерів. На додаток до просторового виміру прикордонне і транскордонне співробітництво охоплює політичні, економічні, правові, адміністративні, лінгвістичні і культурні виміри. Зазначене розширює фокус аналізу конкретних структурних і функціональних моделей підсистеми «транскордонне співробітництво» [9].

Прикордонні регіони та процеси транскордонної взаємодії, сьогодні можна визначити як окреме транснаціональне політичне поле, чийі складові характеристики і функціональні можливості, на додаток до визнання таких регіонів підсистемами національного і регіонального управління, все більшою мірою обумовлюються стратегіями загальноєвропейського рівня.

З точки зору європейської інтеграції та пов'язаної з нею багаторівневої перспективи можна зазначити, що транскордонне управління з плином часу стає все більш значущим об'єктом європейської політики. [9] Очевидно, що транскордонні регіони Європи істотно виграли від досягнень процесу європейської інтеграції. На життя населення в прикордонних регіонах у позитивному сенсі вплинули такі значущі європейські інтеграційні кроки як підписання Шенгенської угоди, Єдиного європейського акту, Маастрихтського договору або введення євро в рамках валютного союзу. Хоча в цих європейських проектах прикордонні регіони не були визначені як цільові об'єкти регулювання згаданими документами, але все ж повинні розглядатися як символічні сфери застосування відповідних наднаціональних європейських політичних стратегій. Поряд з цим маємо особливо відзначити істотний вплив європейської політики згуртування як на виникнення, так і на практичну реалізацію транскордонного співробітництва в ЄС протягом останніх 30 років [9].

В рамках європейської політики згуртування наприкінці 1980-х років регіони отримали доступ до відносно обмеженого фінансування для просування транскордонного співробітництва. Проте впроваджена на наднаціональному рівні ініціатива INTERREG стала справжнім локомотивом розвитку транскордонної взаємодії. Відтоді було сформовано 100 транскордонних програмних регіонів, і до 2020 року в фонди ЄС інвестовано 29,5 млрд. євро. Крім того, тільки за період 2014-2020 рр. додаткових 876 млн. євро інвестовано в рамках транскордонного компонента європейської політики сусідства (IPA-CBC та ENPI-CBC). Ці фінансові інструменти територіального співробітництва дозволяють спільно розробляти і втілювати специфічні проекти транскордонного розвитку регіонам-партнерам з абсолютно різних національних юрисдикцій. Модель управління спільною європейською регіональною політикою, що виходить за рамки адміністрування і реалізації вузького проекту, забезпечує оптимізоване структурування всієї організації транскордонного співробітництва в Європі.

Проте маємо зазначити, що транскордонне співробітництво все ще стикається і іноді навіть вступає в конфлікт з принципом територіального суверенітету відповідних національних держав. Навіть юридичні інструменти, спрямовані на краще структурування транскордонної взаємодії шляхом створення груп співпраці з належним статусом юридичної особи [10] як, наприклад, Європейська група територіального співробітництва (EGTC), не вирішують проблеми забезпечення країнам-партнерам незалежної транснаціональної діяльності щодо бюджетних правил, соціального права, оподаткування, правового нагляду і т. п. Особливості практичного функціонування EGTC повністю залежать від внутрішнього законодавства держави, в якій транснаціональне угруповання нарешті вирішило отримати свій юридичний статус.

Навіть в прикордонних регіонах з добре розвинутою співпрацею, транскордонне співробітництво залишається транснаціональною політико-адміністративною підсистемою, яка створена і складається з відповідних «внутрішніх» національних партнерів. Інституції, процедури, програми і проекти транскордонного співробітництва на практиці залежать від рішень, які часто все ще приймаються за межами тісного контексту прямої двосторонньої або багатосторонньої горизонтальної співпраці. Виробленню та впровадженню ефективної транскордонної політики в Європі дотепер бракує прозорого делегування відповідних повноважень, - від національних партнерів до транснаціональних акторів, і саме на національних партнерів покладений обов'язок доводити, відстоювати і підтверджувати необхідність своїх дій та залучати юридичну і фінансову підтримку для кожної окремої транскордонної ініціативи. Таким чином, «зовнішній» вплив на таку підсистему співпраці слід розглядати як достатньо вагомий. В цьому контексті транскордонне співробітництво можна розглядати як типову взаємодію «принципал – агент» [11]; де принципали є національними інституційними партнерами цієї співпраці (регіони, державні організації, органи місцевого самоврядування і т.п.), що представляють правові, адміністративні, фінансові та управлінські

повноваження та інтереси свого регіону, а агенти є акторами (партнери у транскордонних проектах, члени транскордонних об'єднань або спеціальних органів, виконавці програм та координатори), відповідальними за реалізацію комплексної транскордонної політики. Принципали тут відіграють більш важливу роль, чітко визначаючи сферу і межі дій для агентів в транснаціональному контексті «малої дипломатії». Таким чином, транскордонне співробітництво завжди має як міжінституційний, так і міжособистісний вимір та вимагає співпраці як корпоративних, так і індивідуальних суб'єктів з їх специфічною функціональною логікою, мотивованою особливими інтересами в кожному конкретному випадку реалізації транскордонної ініціативи.

Дослідження у сфері багаторівневої розробки політики в ЄС показали, що продуктивне переплетення і взаємодія акторів з різних адміністративних рівнів та з різним досвідом громадянської і публічної активності можуть бути настільки ж ефективними, як і класичний інституціональний підхід у вирішенні проблем та реалізації інтересів прикордонних регіонів. Проте інституційні та функціональні передумови транскордонного співробітництва набагато складніші. Центральним критерієм оцінки успішного транскордонного управління є як ступінь мобілізації та участі (структура і якість) відповідних інституційних і функціональних акторів, так і ефективність проблемно-орієнтованих результатів, що досягаються такою співпрацею.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА:

1. Beck J., Thevenet A., Wetzel Ch. (hrsg.) Europa ohne Grenzen. 15 Jahre gelebte Wirklichkeit am Oberrhein / L'Europe sans frontières. 15 ans de réalité dans le Rhin supérieur. Zürich, Baden-Baden, 2009 (Dike/NOMOS).
2. Mission Operationelle Transfrontalière — MOT (ed.) Atlas de la coopération transfrontalière. Dynamiques transfrontalières et projets, deuxième édition. Paris, 2007.

3. Benz A., Lütz S., Schimank U., Simonis G. (hrsg) Handbuch Governance: Theoretische Grundlagen und empirische Anwendungsfelder. Wiesbaden, 2007.
4. Eisenberg E. Learning from cultural experiences and interactions: Cross-border administrative cultures, in Franz Thedieck (ed.), Foundations of Administrative Culture in Europe. Baden-Baden, 2007. P. 183–193.
5. Blatter J. Entgrenzung der Staatenwelt? Politische Institutionenbildung in grenzüberschreitenden Regionen in Europa und Nordamerika. Baden-Baden, 2000.
6. Jakob E., Friesecke M., Beck J., Bonnafous M. (hrsg.) Bildung, Forschung und Innovation am Oberrhein. Dokumente zum 12. Dreiländerkongress vom 2. Dezember 2010 in Basel. Formation, recherche et innovation dans la région du Rhin supérieur. Documents du 12ème Congrès Tripartite du 2 décembre 2010 à Bâle. Zürich/Baden-Baden (Dike/NOMOS), 2010.
7. BVBS-undesministerium für Verkehr, Bau und Stadtentwicklung (hrsg.). Metropolitane Grenzregionen. Abschlussbericht des Modellvorhabens der Raumordnung (MORO) «Überregionale Partnerschaften in grenzüberschreitenden Verflechtungsräumen». Berlin, 2011.
8. Amilhat Szary A.-L. Qu'est-ce qu'une frontière aujourd'hui? Paris, 2015.
9. Beck J. Territorial Institutionalism and the European Administrative Space in South-Eastern Europe: Capturing the Institutional Dynamics of Cross-border Cooperation // Matei A., Sandu C. (eds.) Enlargement of the European Administrative Reforms Space. Public Administration on the road to E. U. Membership. Saarbrücken, 2017 (forthcoming). 20 Seiten.
10. Janssen G. Grenzüberschreitende Regionalkooperation. Europäische Verbände für territoriale Zusammenarbeit, OSTEUROPA, 57. Jg. 2–3 2007. P. 133–144.
11. Jansen D., Schubert K. (hrsg.): Netzwerke und Politikproduktion. Konzepte, Methoden, Perspektiven. Marburg, 1995.

УДК 681.511.4

**СУЧАСНІ МЕТОДИ КЕРУВАННЯ ТЕХНОЛОГІЧНИМИ ПРОЦЕСАМИ
НЕСТАЦІОНАРНИХ ОБ'ЄКТІВ З ВИКОРИСТАННЯМ НЕЛІНІЙНОЇ
ДИНАМІКИ ТА НЕЙРОМЕРЕЖЕВИХ МЕТОДІВ**

Крищенко Дмитро Олександрович

Білецький Микола Сергійович

Аспіранти

Національний університет харчових технологій

М. Київ, Україна

Вступ. /Introduction. Роботи по керуванню технологічними процесами, на ряду з керуванням нестационарними об'єктами мають виражену інноваційну направленість в галузі харчової промисловості, їх характеризує співвідношення чітких математичних результатів з практичними інженерними розробками.

Мета роботи. /Aim. Дослідити доцільність використання методології аналізу, оперативної діагностики та прогнозування нестационарних багатовимірних процесів.

Матеріали і методи. /Materials and methods. Використано методи нелінійної динаміки, нейромережеві методи аналізу та прогнозування, синтезу, абстрагування, узагальнення та інші.

Результати і обговорення. /Results and discussion.

Розглянута прикладна направленість характеризується рішенням задач оптимальної в середньоквадратичному сенсі фільтрації та диференціюванні, ідентифікації параметрів динамічних об'єктів управління, синтезу оптимальних адаптивних нейромережевих регуляторів, комплексного синтезу багатовимірних алгоритмів управління складними динамічними нелінійними системами.

Основні теоретичні аспекти полягають в розробці теорії адаптивної ідентифікації нестационарних систем, постановці та застосування мінімаксового

підходу до ідентифікації, синтезі методів та алгоритмів ідентифікації і управління в єдиній системі.

Практичні розробки та експерименти орієнтовані на оцінку та підвищення точності обробки інформації та даних в системі. Однак в галузі харчової промисловості важливу роль при ідентифікації динамічних нелінійних і нестационарних систем відіграють також методи імітаційного моделювання та його використання при проектуванні масштабних автоматизованих технологічних комплексів, наприклад - сушарки зерна або брагоректифікаційної колони.

У ХХІ столітті утворилися методи синтезу основних контурів нелінійних систем з неповною інформацією про динамічні характеристики зовнішніх збурень [1]. Ці підходи та методи було використано при розробці нових сучасних методів синтезу основного контуру. Також, на сьогодні розробляються та впроваджуються алгоритми ідентифікації та керування технологічними процесами на різних рівнях промислового керування: від управління технологічними процесами та оперативного управління підприємством, до управління ресурсами підприємства та оцінкою якості продукція, яка виробляється.

Методи ідентифікації нелінійних об'єктів на основі нечітких алгоритмів асоціативного пошуку та нейромережевих методів представляють собою механізм використання бази технологічних знань підприємства в системах керування в реальному часі. Алгоритм, що використовує апарат нечіткої логіки, продемонстрував високу точність у різних ситуаціях, як наприклад - при ідентифікації технологічних процесів, динамічних неперервних об'єктів [2], зокрема - сушарки зерна та брагоректифікаційної колони.

На сьогоднішній день, для європейських підприємств стає необхідним їх перехід на нові технічні засоби автоматизації, а також впровадження систем удосконаленого керування, таких, які б використовували всі можливості мікропроцесорної техніки та приносили б більший технологічний та економічний ефект [3]. Під системою вдосконаленого керування

технологічними процесами мається на увазі широкий клас систем: від розширеного регулювання до систем багатовимірного керування технологічними об'єктами. Останні включають в себе набори віртуальних аналізаторів, що дозволяють безпосередньо контролювати якість продукції в автоматичному режимі. Серед різноманітних підходів до вдосконаленого керування, найбільше поширення у багатьох галузях промисловості (в тому числі і в харчовій) отримала технологія, що заснована на використанні прогнозуючих моделей, які найефективніше адаптовані для робастного керування великомасштабними об'єктами з великою кількістю перехресних зв'язків.

Віртуальні аналізатори також можуть бути використані в цілях підтримки прийняття рішень оператором технологічної установки, в якості додатку до систем керування, що формує прогноз показників якості вихідної продукції в режимі реального функціонування технологічного процесу [3]. Рекомендовані керуючі дії або значення необхідних технологічних показників, отриманих в результаті моніторингу технологічного процесу, надходять оператору або безпосередньо на мнемосхему системи управління, або за допомогою автономного інтерфейсу. Алгоритми ідентифікації, що використовуються в сучасних системах автоматизації засновані на експертних знаннях. В нашому випадку використовуються як експертні знання самого експерта, який приймає рішення, так і автоматизованої нейромережевої системи та її бази знань, отриманої з даних підприємства та з їх циклічної обробки та навчання.

Висновок. Було розроблено метод виявлення змін характеристик системи в режимі реального часу. Таким чином сумісний аналіз змін в компонентах процесу і в зв'язках між компонентами базується на перевірці узгодженості в компонентах та зв'язках.

Запропоновані алгоритми аналізу систем, що описані випадковими багатовимірними нестационарними процесами, в яких в невизначені моменти часу змінюються їх характеристики. Розроблена загальна методологія розвитку автоматизації об'єкта, що опирається на метод аналізу наявного рівня об'єкту.

Розроблено метод ефективного розподілу обмежених ресурсів на прогнозовані змінні. Метод обробки експертних оцінок при аналізі характеристик продукту, що дозволяє виключити суб'єктивні рішення при порівнянні різних засобів або систем одного класу, що дозволяє проаналізувати роботу експертів, їх компетентність та об'єктивність. Метод оцінки ефективності систем автоматизації на всіх етапах їх життєвого циклу. Метод аудиту використовуваних АСУТП. В основі всіх цих методів полягає теорія багатокритеріального вибору, задачі ефективності інноваційних проектів, нейромережева підтримка прийняття рішень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

- 1) Ладанюк А.П. Інноваційні технології в управлінні складними біотехнологічними об'єктами агропромислового комплексу: монографія / А.П. Ладанюк, В.М. Решетюк, В.Д. Кишенько, Я.В. Смітюх. – К.: Центр учбової літератури, – 2014. – 280 с.
- 2) Тарасик В. П. Математичне моделювання технічних систем / В. П. Тарасик. – Мінськ: Дизайн ПРО, 40.
- 3) Ларічев, О. І. Наука і мистецтво прийняття рішень О.І. Ларічев. – М: Наука 979. 2000.

ЛОКАТИВНІ ОЗНАКИ В ОНОМАСІОЛОГІЧНІЙ СТРУКТУРІ НАЙМЕНУВАНЬ НА ПОЗНАЧЕННЯ АГРЕСІЇ

Круть Олена Володимирівна

к.ф.н., доцент

Горлівський інститут іноземних мов

ДВНЗ «Донбаський державний

педагогічний університет»

м. Бахмут, Україна

Анотація: у роботі розглядаються локативні ознаки в ономасіологічній структурі найменувань на позначення агресії. Встановлено, що саме предикат існування та дії надає локативні ознаки базисові класу живої матерії та дії. Визначено, що локативні ознаки є засобом утворення негативної оцінки, що лежить в основі побудови концептуальної системи «агресія».

Ключові слова: локативні ознаки, ономасіологічна структура, предикат, базис, негативна оцінка, концептуальна система «агресія».

Сучасний етап розвитку лінгвістики характеризується зростанням розвідок науковців до вивчення номінативних, когнітивних та комунікативних процесів у мові та мовленні [1; 2; 3], які мають підґрунтя у виокремленні ономасіологічної структури, зокрема. З погляду О. С. Кубрякової ономасіологічна структура тернарна, тобто складається з трьох елементів: базису (формуючої частини, що кладеться в основу найменування), предикату (експлікованого або імплікованого) та ознаки (референтної частини, що пояснює або уточнює зміст поняття, що позначається) [4].

Мета цієї роботи полягає у визначенні локативних ознак в ономасіологічній структурі найменування на позначення агресії.

Результати дослідження свідчать про те, ознакова зона містить зовнішньо-/ внутрішньо-розрізнявальні, квалітативні, локативні, темпоральні та інклінативні ознаки [5, с. 13]. Отже, звернемося до розгляду локативних ознак.

В ономасіологічній структурі одиниць на позначення агресії встановлено три групи локативних ознак: постійне місце проживання об'єкту; постійне місце роботи суб'єкту та напрям руху.

На ономасіологічному етапі локативні ознаки на позначення постійного місця існування об'єкта, постійного місця роботи суб'єкта та напрямку руху фільтруються в ознакову зону одиниць позначення агресії за наявністю взаємодії базисів класу живої матерії, дії та предикатів існування та дії.

При формуванні локативних ознак на позначення постійного місця існування об'єкта спостерігається спільність в їхньої структурно-семантичній організації, а саме: у далеко- та близькоспоріднених мовах похідні слова (пор. англ. *prisoner* 'невільник', укр. *невільник* 'людина, що перебуває під владою кого-/ чого-небудь, позбавлена свободи', рос. *острожник* 'арештант') структуруються за моделлю 'іменникова твірنا основа+суфікс' за наявністю об'єктних базисів дії –*ник, -ник, -er*. Предикат існування надає цьому базисові ознаки постійного місця існування об'єкта, що співвідноситься з функціями пацієнса та локатива.

Локативні ознаки на позначення місця роботи суб'єкта фільтруються в ознакову зону складнопохідних іменників ('іменникова твірنا основа+дієслівна твірنا основа)+суфікс' в англійській мові (англ. *shop-breaker* 'зломник, злодій у крамниці') та похідних іменників 'іменникова твірنا основа+суфікс' в українській та російській мовах (укр. *майданник* 'вокзальний злодій', рос. *магазинщик* 'злодій у крамниці') завдяки взаємодії предикату дії або існування та базису класу живої матерії (люди): англ. *-er*; укр. *-ник*, рос. *-щик*. Предикат дії надає базисові живої матерії (люди) локативну ознаку. В близькоспоріднених мовах негативне значення агресивної дії суб'єкта імпліковано у пропозиції фрейму похідних іменників.

Фільтрація локативних ознак на позначення місця роботи суб'єкта в ознакову зону можлива за наявності взаємодії предикату дії та базису класу дії (англ. *-ing*, укр. *-уха*, рос. *-уха*) в структурі складних слів 'іменникова твірна основа + дієслівна твірна основа + суфікс' в англійській мові (англ. *parlour-jumping* 'квартирна крадіжка через вікно') та похідних іменників 'іменникова твірна основа + дієслівна твірна основа + суфікс' в українській та російській мовах (укр. *майдануха* 'вокзальна крадіжка', рос. *городуха* 'крадіжка у крамниці самообслуговування, що здійснена під виглядом купівлі'). Згідно з цим, предикатно-актантна рамка таких утворень заповнюється локативом та результативом. У далеко- та близькопоріднених мовах негативна оцінка дії на позначення агресії закладена у предикатно-актантній рамці та розглядається на когнітивному етапі дослідження.

У досліджуваних мовах спостерігаються й розрізнення в структурно-семантичній організації зони локативних ознак похідних та складних слів на позначення агресії. Фільтрація локативних ознак на позначення *напрям руху* здійснюється у структурі похідних одиниць в українській та російській мовах. Негативна оцінка закладена у предикаті дії. У структурі похідних іменників агресії, наприклад, англ. *knock-back* 'нищівний удар', укр. *підступ*, рос. *наезд*, виокремлюються сателіти (постпозитив англ. *-back* та префікси укр. *під-*, рос. *на-*). Негативну оцінку дії на позначення агресії імпліковано в предикатно-актантній рамці.

На когнітивному етапі локативні ознаки характеристики постійного місця роботи суб'єкта та напрям руху підлягають конотації, завдяки чому формується переважно абстрактне розуміння простору, перетворене шляхом її різнобічної метафоризації. Отже, у мовах, що досліджуються, спостерігаються подібності в організації концептуальної системи "агресія" у зоні локативних ознак. Так, концептуальна система локативних ознак є засобом утворення домену ПРОСТІР.

Формування негативної ознаки постійного місця роботи суб'єкту пов'язано з особливостями місця знаходження, тощо. Національно-культурна

традиція англійців репрезентує місце дії суб'єкта – *panel, church, parlour* – у структурі складних іменників, наприклад, *panel-thief* ‘зłodий, який проникає до притона <...> крізь розсувну панель у стіні’, *church-robber* ‘злочинець у церкві’, *parlour-jumper* ‘квартирний злочинець’.

В українській та російській мовах конотація ознаки постійного місця роботи суб'єкту створюється реалізацією домену ПРОСТІР у структурі похідних іменників на позначення агресії, наприклад, укр. *балконщик* ‘квартирний зłodий, що проникає в приміщення через балкон’, *дачник* ‘особа, що здійснює крадіжки на дачах’, *могильник* ‘той, хто здійснює крадіжки на кладовищі’; рос. *буфетник* ‘злочинець, що здійснює крадіжки у їдальнях, буфетах’, *домушник* ‘зłodий, що спеціалізується на квартирних крадіжках’. Негативна ознака постійного місця роботи суб'єкту в українській та російській мовах репрезентується асоціаціями, які пов'язані з місцем дії – *балкон, дача, могила (кладовище); буфет, дом (будинок)* та агресивними діями суб'єкта, метою яких є захоплення та пограбування.

На відміну від слов'янських мов, в англійській мові місце дії суб'єкта визначається особливостями природи (*bush*) або є найменуванням огороження біля хат (*hedge*) у структурі складних іменників агресії, наприклад, *bush-ranger* ‘розбійник’, *hedge-bird* ‘грабіжник’. Ситуація відображення об'єктивної дійсності репрезентується так: ХТОСЬ (ТАКИЙ) – РОБИТЬ – ЩОСЬ (ТАКЕ) – ТАМ, завдяки чому фрейм заповнюється семантичними ролями згідно зазначеній ситуації: *локатива, результатива, агенса*. Значення *квалітатива* імпліковано.

Незважаючи на те, що концептуалізація ПРОСТОРУ в ознаковій зоні з позначенням напрямку руху здійснюється у трьох досліджуваних мовах, в англійській мові конотація з мовленнєвою основою реалізується у структурі складних іменників на позначення агресії, наприклад, *far-outer* ‘бесцеремонна людина’, та похідних іменників, наприклад, *knock-back* ‘удар’, при взаємодії домену ПРОСТІР з доменами ЗВУК, ДІЯЛЬНІСТЬ, ЛЮДИНА. Предикатно-актантна рамка складних іменників на позначення агресії заповнюється

локативом, результативом, агенсом. Утворення значення похідних іменників здійснюється у фреймі, репрезентація якого забезпечується реалізацією семантичних експлікованих ролей *квалітатива, локатива, результатива* та імплікованими – *агенсу і пацієнсу*.

В українській та російській мовах домен ПРОСТІР реалізується у структурі похідних іменників на позначення агресії (укр. *навала*, рос. *наезд*) при взаємодії з доменами ДІЯЛЬНІСТЬ та ЧАС, предикатно-актантна рамка яких включає *локатив, результатив, темпоратив*. Агенс та пацієнс імпліковано у предикатно-актантній рамці похідних іменників.

Отже, конотація локативних ознак є засобом утворення експресивного негативного ефекту, що здійснюється у просторових координатах та лежить в основі утворення концептуальної системи «агресія». Негативна експресивна оцінка закладена у функціональному призначенні домену ПРОСТІР, що пов'язано з місцем здійснення злочину. Додатковий експресивний ефект створюється завдяки взаємодії домену ПРОСТІР із доменом ЧАС та ДІЯЛЬНІСТЬ. Результати аналізу фактичного матеріалу показали, що у концептуальних системах досліджуваних мов відмінності спостерігаються у національно-культурній специфіці місця діяльності, що підтверджуються структурами фрейму у пропозиції предикатно-актантних рамок.

Перспективи дослідження ми вбачаємо у побудові концептуальних мереж ономасіологічної структури найменувань на позначення агресії та у реалізації цих одиниць у дискурсі мов, що зіставляються.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Жаботинская С. А. Имя как текст: Концептуальная сеть лексического значения (анализ имени эмоций) // Когниция, коммуникация, дискурс. – 2013. - № 6. – С. 47-76.
2. Кубрякова Е. С. Язык и знание: На пути получения знаний о языке: Части речи с когнитивной точки зрения: Роль языка в познании мира. – М.: Языки славянской культуры, – 2004. – 560 с.

3. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика : напрями і проблеми: Підручник. – Полтава: Довкілля-К, – 2008. – 712 с
4. Кубрякова Е. С. Типы языковых значений семантика производного слова. – М.: Наука, – 1981. – 200 с.
5. Круть О. В. Ономазіологічна структура одиниць вторинної номінації на позначення агресії (на матеріалі англійської, української та російської мов) : Автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.15 – загальне мовознавство. – Київ, – 2019. – 20 с.

УДК 37.013

АКТУАЛЬНОСТЬ ТЕСТИРОВАНИЯ КАК МЕТОДА КОНТРОЛЯ ЗНАНИЙ СТУДЕНТОВ В СОВРЕМЕННОМ ВУЗЕ

Кузнецова Г. П.

ст. преподаватель

Одесская национальная академия связи

им. А.С Попова

г. Одесса, Украина

Аннотация: В статье рассматриваются преимущества и недостатки тестирования как средства повышения качества высшего профессионального образования, как формы контроля, которая все больше используется в практике высшей школы, анализируются его преимущества и недостатки по сравнению с традиционными формами проверки знаний.

Ключевые слова: тест, тестирование, профессиональное образование, эффективность образования, контроль, обучение, компьютерное тестирование.

В настоящее время общество предъявляет повышенные требования к профессиональным навыкам специалистов в разных областях знаний, поэтому повышение качества образовательных услуг является одним из путей совершенствования высшего образования.

Современные педагоги уделяют большое внимание средствам и методам повышения качества высшего профессионального образования, новым технологиям обучения, а также критериям оценивания качества, т.е. его эффективности. Категория качества становится символом цивилизационного развития и будущей выживаемости цивилизации. [3, с.3]

Результаты успешности обучения студентов свидетельствуют об эффективности высшего образования, а средством получения информации об эффективности образования является контроль. В педагогической теории и

практике было разработано тестирование, метод оценивания и мониторинга уровня компетентности студентов. [5,с.18; 6,с.48-50].

Во многих странах мира (Японии, Германии, Финляндии, Великобритании, США) уже на протяжении нескольких последних десятилетий широко используется тестирование, а в последнее время также и компьютерное тестирование, диагностический метод, «стандартизированная процедура объективного измерения образовательных достижений испытуемого по различным учебным предметам». [12,с.9]. В последнее время тесты и тестирование подвергаются переосмыслению, часто критике и являются предметом научных споров и дискуссий. [12, с.3] Как и всякий метод, тестирование характеризуется как положительными, так и отрицательными моментами и отношение к тестированию, как преподавателей, так и студентов различно.

Итак, какие есть преимущества у тестирования? Прежде всего, на наш взгляд, тестирование исключает субъективные оценки и выводы преподавателя, которые могут основываться на предвзятом отношении к обучаемому. Кроме того, тест, объединяет в себе контроль и обучение, позволяет быстро проверить объем усвоенной информации, выявить ошибки с целью последующей работы над ними и их устранения, скорректировать сложность и особенности подачи изучаемого материала. Тест позволяет объективно оценить знания учащихся и разнообразить занятие, т.к. в процесс решения тестов вводится элемент состязательности и конкуренции, что очень нравится студентам и мотивирует их.

Говоря о тестах, отдельно следует остановиться на компьютерном тестировании. Как известно, компьютерный тест может сочетать в себе различные технологии, сложную систему подсказок, «отслеживать пошаговое выполнение обучающимся каких-либо действий, фактически реализовывая функции индивидуального репетитора» [7,с.26; 8,с.20-22]. Тест может быть и индивидуальной программой обучения для каждого студента, учитывать его

особенности восприятия информации, «тем самым, реализуя организующую, обучающую, мотивирующую функции педагогического контроля» [11, с.7].

К наиболее употребительным формам тестовых заданий можно отнести тексты с пропусками, краткий ответ, задания на дополнение, формы, предполагающие выбор ответа, свободная форма ответа (сочинение) и т.д.

Наиболее частотными являются автоматические тестовые задания (выполняются в диалоге с компьютером и результаты сразу переносятся в блок обработки), полуавтоматические (задания выполняются письменно, а решения проверяются компьютером), автоматизированные (задания выполняются письменно, решения проверяются преподавателем, а в компьютер вводят результаты проверки). [12, с.79].

Нельзя обойти вниманием и сетевое тестирование, которое способствует более активному изучению материала. К достоинствам сетевого тестирования можно отнести простоту входа-выхода в систему, удобный интерфейс, минимальность информации, необходимой для регистрации участника, возможность автоматической проверки ответов в любое удобное время, сохранность данных в системе, индивидуальность тестирования. [12, с.108].

Очень многие критикуют тестирование как форму педагогического контроля за невозможность его применения, например, при проверке знаний по гуманитарным предметам: истории, литературе, философии, поскольку с помощью тестов нельзя проверить культуру мышления обучающегося, его исследовательские качества, умение рассуждать, общаться с сокурсниками и оппонентами, отстаивать свою точку зрения, поскольку тесты формализуют попытки мышления. [9, с.42; 4] Тестирование может влиять и искажать мотивацию обучения, когда целью студента, абитуриента является набрать как можно больше баллов при выполнении теста, а не получить систематические и глубокие знания по предмету. С помощью тестов преподаватель имеет возможность проверить «информированность учащегося о различных фактах» [12, с.42], но не может сделать вывод о способностях обучающегося, оценить оригинальность мышления.

Также следует отметить, что тестирование способствует разрозненности и фрагментарности знаний.

Нельзя не упомянуть о том, что объективность тестового контроля ограничена и не всегда тестовые ответы основываются на реальных знаниях. Причины этого явления могут быть самыми различными: зубрежка, выбор ответа наугад, возможность предварительного ознакомления с тестовыми заданиями. [11,с.53]

Следует отметить, что большинство недостатков тестовой формы контроля проявляются, прежде всего, тогда, когда этот вид контроля используется как единственный при вступительных и итоговых экзаменах, т.е. когда результаты этого контроля влияют на социально-экономический статус педагогов и обучающихся. [11,с.128]

Тестирование, как форма контроля эффективности образования, получения новых знаний, всё шире используется и в практике высшей школы как необходимый фактор корректировки скорости, трудности и детальности подачи материала. Многие педагоги [1,с.7; 2,с.15;7,с.36; 8,с.21;10,с.13] в своих работах отмечают, что тестирование - одна из наиболее технологичных и объективных форм педагогического контроля, поскольку применение тестов позволяет преподавателю получать информацию о качестве полученных студентами знаний по изучаемой дисциплине с минимальными затратами времени и усилий, Это дает возможность корректировать полученные знания в дальнейшем и стимулировать у студентов познавательный интерес к изучаемому предмету. Тестовый контроль позволяет опросить **всех** студентов по пройденному материалу без особых затрат времени, а оценки, полученные за тест, могут являться рейтингом знаний, который может служить основой для получения студентом «автомата» по предмету, конечно, по усмотрению преподавателя.

Бесспорно, объективное тестирование является эффективным для проверки первых трёх уровней усвоения знаний: узнавания, воспроизведения и понимания, в то время, как контрольные работы, зачёты и экзамены

эффективны на уровне применения знаний, т.е. умений. Результаты проведения ВНО прошлых лет говорят о том, что абитуриент успешно справляется с заданиями, если его знания по предмету доведены до автоматизма. Однако, следует отметить, что эти тесты демонстрируют высокую степень теоретизированности тестовых заданий и избыток информации.

Следует также отметить, что, например, компьютерное тестирование является более технологичным по сравнению с традиционным (бумажным) за счёт использования мультимедийных компонентов, а также позволяет избежать ошибок при проверке тестовых бланков.

Сегодня сложилось противоречие между традиционными формами промежуточного контроля знаний обучаемых (устный и письменный опрос) и итоговым тестированием, что обуславливает важность создания системы тестового контроля в процессе всего курса обучения. Систематический и плановый тестовый контроль за учебной деятельностью студентов повышает качество обучения, так же как и ответственность обучающихся за результаты самостоятельной работы, обеспечивает связь «студент – преподаватель». Этот тип обратной связи служит основанием для внесения изменений в процесс обучения, является необходимым фактором корректировки скорости, трудности и детальности подачи материала, методов и форм организации, руководства и управления учебно-познавательной деятельностью студентов. [12, с.115]

На наш взгляд, тестирование целесообразно проводить в качестве первой ступени контроля, т.е. для оценки готовности соискателя к сдаче традиционного экзамена, традиционный экзамен в форме собеседования необходимо проводить после проверки базовых (основных) знаний. Целью такого собеседования должна быть оценка логики мышления экзаменуемого, способности решать различные задачи, глубины знаний и профессиональной подготовки, соответствие навыков обучаемого предъявляемым требованиям, изложенным в специальных программах. Однако компьютерное тестирование не позволяет оценить усвоенные навыки, для проверки которых целесообразно использовать контрольные работы, следовательно, более полно и объективно

оценить знания обучающегося. Кроме того, важным является тот факт, что тестовый контроль также стимулирует постоянную работу всех студентов, которые должны быть готовы к неожиданной проверке знаний, тестированию; побуждает студентов заниматься постоянно, а не от случая к случаю, так же как и увидеть объективные результаты и оценить свой уровень подготовки по предметам, основываясь на результатах тестирования. [11,с.135] Таким образом, тестирование позволяет провести самодиагностику пробелов и недостатков в его образовании.

Подводя итоги вышесказанному, следует отметить, что тестовый контроль позволяет преодолеть умозрительные оценки знаний студентов, повысить эффективность учебного процесса, улучшить практику решения образовательных задач и уменьшить перегрузку преподавателей.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Аванесов В.С. Научные проблемы тестового контроля знаний //Учебное пособие. М., 1994.- 135 с.
2. Ефремова Н.Ф. Тестовый контроль качества учебных достижений в образовании // Автореф. дисс. докт. пед. наук., РГПУ,2003, - 45 с.
3. Заир-Бек Е.С.. Теоретические основы обучения педагогическому проектированию //Автореф. дисс. докт. пед. наук. СПб.: РГПУ, 1995. – С.3.
4. Калам А.Тестирование: возможна ли золотая середина? Газета Первое сентября, № 62, в [Электронный ресурс]. – 2002. – Режим доступа: <https://ps.1sept.ru/article.php?ID=200206209>. – Дата доступа: 29.12.2020
5. Кадневский В.М. Генезис тестирования в истории отечественного образования.// Автореф. дисс. докт. пед. наук., 2007. – С.18. Режим доступа: http://irbis.gnpbu.ru/Aref_2007/Kadnevskiy_V_M_2007.pdf
6. Квитченко Г.В. История развития и становления тестирования как метода контроля знаний// Вестник Полоцкого государственного университета. Серия Е, 2009, - С.48-50.

7. Кречетников К.Г. Проектирование креативной образовательной среды на основе информационных технологий в ВУЗе //Москва: Изд-во Госкоорцентр, 2002. – 296 с.
8. Кречетников К.Г. Гуманизация информационных технологий в обучении // Информатика и образование. 2002. № 7. – С. 20-22.
9. Равен Дж. Педагогическое тестирование: проблемы, заблуждения, перспективы//М. 1999. -144 с.
10. Хлебников В. А. Теория и методы оценки эффективности систем обучения коллективного пользования.// Автореф. дисс. докт. пед. наук., 2006. – 163 с.
11. Щербинина И.А. Интеграция традиционного контроля и компьютерного тестирования как средство повышения эффективности обучения в вузе//Дисс. канд.пед наук, 2007. - 165 с.
12. Шмагринская Н.В. Тестирование в системе общего среднего образования. //Дисс. канд.пед наук, 2007, Пятигорск, 2008. - 207 с. в [Электронный ресурс]. – 2001. – Режим доступа: <http://www.oim.ru/reader.asp?whichpage=2&mytip=1&word=&pagesize=15&Nomer=125> – Дата доступа: 12.01.2008.

ГЕНДЕРНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ПЕДАГОГІВ В МИСТЕЦЬКИХ ЗАКЛАДАХ

Курдибаха Олена Миколаївна

викладач-методист вищої категорії

ДМШ №31

м. Київ, Україна

Анотація: у статті окреслено основні фактори впливу на особистість в мистецьких закладах та гендерну компетентність педагогів, як агентів становлення та соціалізації особистості. Розкривається поняття педагогічної та гендерної культури, що дозволяє дати визначення гендерної культури педагога, як сукупність соціально значущих знань, навичок, умінь і компетенцій ставорольової взаємодії педагога в освітньому середовищі.

Ключові слова: гендерна компетентність педагога, музичне мистецтво, гендер, формування особистості, формування гендерної культури педагога, педагогічна культура.

Гендерна компетентність педагога є системно-утворюючим елементом загальної культури в освітньому середовищі. Організація навчальних занять з позицій гендерного підходу передбачає диференціацію подачі навчального матеріалу і методику оцінки його засвоєння з урахуванням статевої приналежності учнів.

Щодо реалізації умов формування гендерної культури педагогічних працівників, як важливих агентів становлення особистості передбачає забезпечення гендерної поінформованості, обізнаності, чуйності та вироблення асертивності в дійовому протистоянні й протиставленні гендерним стереотипам.

Особливе місце в загальній культурі педагога займає педагогічна культура, яка характеризує рівень його ерудиції, освіченості, компетентності і майстерності, що виявляється через систему педагогічних цінностей, спрямованості мислення, професійно-особистісних якостей, способів педагогічної діяльності, мовної комунікації і стилю професійної поведінки в освітньому середовищі. Педагогічна культура співвідноситься із загальною культурою як елемент з системою.

Синтез педагогічної та гендерної культури дозволяє нам дати визначення гендерної культури педагога, під якою розуміється сукупність соціально значущих знань, навичок, умінь і компетенцій ставорольової взаємодії педагога в освітньому середовищі, що відображає ступінь сформованості необхідних морально-етичних якостей, вироблені педагогічною практикою світоглядні цінності, що характеризують відношення до чоловіків і жінок як до суб'єктів соціальної взаємодії.

Сьогодні кожному викладачу потрібен базовий комплекс гендерних знань, які були б покладені в основу його професійної діяльності. І кожен педагог повинен відповідати за їх наявність і поповнення.

У цьому ракурсі гендерна поінформованість і гендерна чутливість повинні стати обов'язковими складовими професійної компетентності педагогів.

Кожен педагог повинен вміти аналізувати свою професійну діяльність з точки зору наявності в ній гендерних компонентів, враховувати й особливості власного сприйняття, й особливості аудиторії, вміти застосовувати конкретні знання та підходи.

Використання нових технологій та джерел інформації, самоосвіта та підвищення кваліфікації педагога сприятиме більш ефективному процесу гендерної соціалізації.

Вивчення, усвідомлення та поширення гендерних знань, упровадження в життя принципів гендерної рівності та формування нових стандартів і традицій поведінки формуватиме відповідальну поведінку педагогів [4].

На сьогодні музичне мистецтво є найбільш гнучкою позашкільною підструктурою освіти України, яка здатна оперативно реагувати на суспільні зміни, соціокультурні потреби і запити дітей та учнівської молоді. В умовах варіативності освітніх систем виконує важливе державне завдання, спрямоване на індивідуалізацію роботи з вихованцями в позаурочний час, сприяє досягненню ними високого рівня освіченості, соціальної активності, національної самосвідомості та гідності, суспільної і громадської культури, здатності до самопізнання та саморозвитку.

Саме компетентність викладачів в позашкільних музичних закладах допомагає у формуванні особистості хлопців та дівчат внутрішньої етичної інстанції. Формується елементарна система дитячих цінностей та інтересів, розвивається здатність до саморегуляції, виникає супідрядність мотивів – менш важливі поступаються місцем пріоритетним якостям. До них відносяться: самостійність, спостережливість, відповідальність, самовладання, креативність.

Музичне мистецтво формується на таких засадах, які постійно розвиваються, варіюються в чому і простежується безперервна динамічність цієї ланки освіти, її нестандартність та варіативність [4].

Розвиток особистості школяра виходить з головних умов, що забезпечують ефективність процесу навчання і виховання. Високі моральні, естетичні, етичні та інтелектуальні почуття, що характеризують розвинену дорослу людину, здатні надихнути її на великі справи і в цьому важливими агентами виступають викладачі позашкільних мистецьких закладів.

Саме гендерна культура викладачів допомагає знайти індивідуальний підхід, як до хлопців, так і дівчат, підлітків та юних осіб, що дає змогу особистісному зростанню під впливом соціальних умов життя і насиченості різнобарвними емоціями.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бочкарев Л. Л. Психология музыкальной деятельности. – М: «Классика XXI», 2008–352 с.
2. Гордійчук М. М. та ін. Історія української музики. – К.: Наукова думка, 1989.
3. Курдибаха О. М. Гендерна ідентичність підлітків в умовах позашкільних навчальних закладів. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія психологічні науки. Херсон: Видавничий дім «Гельветика», - 2016; 3 (3). С. 206–210. Кузнецов В. С. Психолого-педагогические условия формирования личности учащихся / В. С. Кузнецов. – М., 1994. – 144 с.
4. Максименко С. Д. Науково-психологічні основи формування особистості / С. Д. Максименко // Рідна шк. – 1991. – № 11. – С. 27–31.
5. Мочнева С. В. Гендерні відношення: деякі фізіологічні та поведінкові відмінності / С. В. Мочнева. – М. : Педагогика, 1997. – 241 с.

РЕГІОНАРНА АНЕСТЕЗІЯ У ТРАВМАТОЛОГІЇ ТА ОРТОПЕДІЇ

Кучеренко Богдан Юрійович

асистент

Ібрагімова Шафаг Ельнур кизи

Студентка

Харківського національного медичного університету

м. Харків, Україна

Анотація. В останні роки істотно змінилися підходи до хірургічного лікування пацієнтів з травмами і захворюваннями опорно-рухового апарату. Зокрема, були сформовані нові принципи лікування, які включають в себе проведення оперативного лікування на ранніх стадіях захворювання і збільшення кількості хірургічних втручань, які виконуються за екстреними показаннями, безпосередньо після травми [5, с. 13].

Сучасні хірургічні методи лікування хворих в клініці ортопедії і травматології базуються переважно на малоінвазивних технологіях лікування хворих: остеосинтез апаратами зовнішньої фіксації, використання компресують інтрамедулярних штифтів, артроскопические операції на великих суглобах і ін [6, с. 3].

Слід особливо відзначити, що незначне пошкодження м'яких тканин і мінімальна інтраопераційна крововтрата сприяють нівелюванню негативного впливу оперативного втручання на систему гомеостазу хворого, істотно зменшуючи ризик власне оперативного втручання.

За останні три десятиліття синтезовано велику кількість фармакологічних препаратів і детально розроблені методи проведення загальної анестезії [4, с. 65].

Ключові слова: регіонарна анестезія, травматологія та ортопедія, анестезіологія, травми і захворювання опорно-рухового апарату.

Традиційними способами анестезіологічного забезпечення оперативного лікування травм і захворювань органів опорно-рухового апарату в даний час є інгаляційна анестезія і тотальна внутрішньовенна анестезія (ТВА) [1, с. 34]. У більшості випадків застосування цих методів анестезії не відповідає сучасним вимогам.

Зазначені способи знеболювання з одного боку значно перевищують ризик самого оперативного втручання через можливість розвитку серйозних ускладнень, з іншого - неповноцінний інтраопераційний ноцицептивний захист хворих, неможливість післяопераційного знеболювання без застосування наркотичних анагетиків обмежують використання загальної анестезії для забезпечення великих травматичних втручань.

Актуальність. В сучасній анестезіології переглянуті відносини регіонарної анестезії. В силу своєї специфічності, найбільшого поширення регіонарна анестезія отримала в травматології та ортопедії [1, с. 115]. Частота невдач, пов'язана з індивідуальними анатомо-топографічними особливостями областей, які перебувають в зонах інтересів регіонарної анестезії, залишалася перешкодою поширенню даного виду анестезіологічного забезпечення [2, с. 34; 3, с. 27].

Мета роботи. Оцінка ефективності та безпечності застосування провідникової анестезії у пацієнтів похилого віку.

Матеріали та методи. У досліджувану групу були включені 73 пацієнта, яким проводилася провідникова блокада плечового сплетіння на верхній кінцівці. Їм виконувалися наступні види операції відновлювальні операції на нервах, сухожиллях, при пошкодженні м'яких тканин і кісток верхньої кінцівки. Анестезія плечового сплетення виконувалася за методом Соколовського або Кулленкампа.

Хворим перед проведенням блокади створювали адекватний седативний фон, але при цьому зберігали контакт з пацієнтом. Більшість хворих мали одне або кілька супутніх захворювань (гіпертонічна хвороба, ішемічна хвороба серця, серцеву або дихальну недостатність).

Результати. Після виконання блокади наропіну дозі 100 -150 мг через 20-25 хвилин розвивався адекватний моторний і сенсорний блок. Знеболювання по ВАШ відповідало (0 - 1 бал) і не було потрібне додаткове введення наркотичних анальгетиків.

При тривалих оперативних втручаннях використовували катетеризацію параневральних структур нервових структур нервових сплетінь, використовуючи епідуральний катетер.

При наявності катетера провідникова анестезія ставала більш керованою. На всіх етапах оперативного втручання зберігалися стабільні показники гемодинаміки.

У всіх хворих зберігалось спонтанне дихання з інсуфляцією кисню через маску, повітроводи або ларингеальні маски не використовувалися.

Висновки. В основі даного методу лежить візуальна оцінка м'язовий відповідь на низкочастотное роздратування при наближенні голки-електрода на 2-3 мм до нервового стовбура. це підвищило ефективність провідникової анестезії, майже скоротилася частота типових ускладнень.

Завдяки електростимулятору Stimuplex Dig підвищився відсоток ефективних блокад і може бути методом вибору у пацієнтів похилого і старечого віку високим анестезіологічним ризиком в травматології -ортопедії. Даний спосіб анестезії дає можливість зберегти у пацієнтів адекватне спонтанне дихання і відмовитися від інвазивних методів респіраторної підтримки.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1 Beattie W., Badner N., Choi P. Epidural analgesia reduces postoperative myocardial infarction: a meta-analysis. // Anesth.Analg. – 2001.- V.93.- P.853-858.

2 Connolly D . Ortopaedic anaesthesia . // Anaesthesia . – 2003.- V .58.- P .1189-1193.

3 Parker M., Handoll H., Griffiths R. Anesthesia for hip fracture surgery in adults (Cochrane Review). In: The Cochrane Library, Issue 2, Oxford: Update Software, 2001.

4 Sharrock N., Cazan M., Hargett M. Changes in mortality after total hip and knee replacement over a ten year period. // Anesth.Analg. – 1995.- V.80.-P.242-248.

5 Urwin S., Parker M., Griffiths R. General versus regional anaesthesia for hip fracture surgery: a meta analysis of randomized trial.//Brit.Med.J.–2000.-V.84.-P.450-455.

УДК: 342.95

**АДМІНІСТРАТИВНА ЮРИСДИКЦІЯ ЯК ЗАСІБ ЗАХИСТУ
ЕКОНОМІЧНИХ ІНТЕРЕСІВ ДЕРЖАВИ:
ГЕНЕЗА НАУКОВОГО ПІДХОДУ**

Лавренюк Юрій Федорович

кандидат наук

з державного управління, докторант

Національного університету

«Одеська юридична академія»

Анотація. Доповідь присвячена характеристиці генези наукового підходу щодо адміністративної юрисдикції як засобу захисту економічних інтересів держави. Доведено, що можливість оскарження нормативно-правового акту як засобу публічного адміністрування у сфері економіки реалізовується відносно нечасто, але результати розгляду таких справ значною мірою впливають на законність здійснення публічного адміністрування у цій сфері.

Ключові слова: адміністративна юрисдикція, правовий засіб, правовий захист, економічний інтерес, державний інтерес, науковий підхід.

Здійснення правосуддя як гарантія забезпечення законності та реалізації вимог верховенства права традиційно займає особливе місце у правових наукових дослідженнях з огляду на положення судової влади як самостійної третьої гілки державної влади. При цьому правовідносини, що виникають у зв'язку із здійсненням правосуддя в адміністративних справах тільки останнім часом впевнено включаються науковцями до предмету адміністративного права [1, с. 74]. З огляду на притаманність правосуддю значної кількості специфічних рис порівняно із іншими гарантіями законності (юридична сила судового рішення, особлива процесуальна форма, специфічні підстави та порядок

звернення до адміністративного суду) така гарантія законності діяльності щодо забезпечення економічних інтересів України заслуговує на окрему оцінку.

Визначення методології подальшого дослідження окресленої у цьому підрозділі проблематики ґрунтується одночасно на декількох методологічних підходах. По-перше, необхідно казати про поєднання класичної та сучасної парадигм методології правового пізнання. Так, класична парадигма базується на: сталості наукових підходів до вивчення явищ правової реальності, визнанні її об'єктивного характеру, набутті отриманим знанням властивості верифікованості. Натомість сучасна парадигма ґрунтується на активній ролі правосвідомості у правовому пізнанні при одночасному визнанні правосвідомості частиною правової реальності, суб'єктивного характеру правового знання, не притаманності йому властивості верифікованості [2, с. 461]. Особливістю сучасного правового пізнання є певний збіг суб'єкта пізнання (правосвідомості) та його об'єкта (правової реальності), що призводить до тверджень про, фактично, пізнання правом самого себе як невід'ємної властивості права. Вирішенням цієї проблеми є уточнення межі між правосвідомістю як суб'єктом пізнання та правом як його об'єктом. Іншою актуальною проблемою правового пізнання виступає суперечливість істини у праві з огляду на іманентну суперечливість права та закону. Виходом із цієї ситуації вбачається спрямування правового пізнання передусім на фундаментальні, вихідні правові та пов'язані філософські цінності, і вже на їх основі звертатись до вивчення законодавства. Ефективним методом з'ясування змісту зазначених цінностей постає застосування комплексного історично-логічного підходу, що уможлиблює простеження сутності правового явища у контексті його історичного розвитку, але без відриву від його сутності на різних етапах його історичного розвитку [3, с. 162-164, 187]. Оскільки засобом забезпечення законності у досліджуваній сфері визначено адміністративну юрисдикцію як комплексне явище, то поетапне історичне дослідження її у цьому контексті дозволить комплексно розкрити її сутність та визначити

підґрунтя для подальшого вирішення конкретних проблем її застосування у сучасній національній правовій системі.

Сучасних засад, тобто - як засіб захисту суб'єктивних прав, свобод, законних інтересів від незаконних актів суб'єктів публічної влади адміністративне судочинство набуває починаючи з 1789 року, із прийняттям Цивільного кодексу Наполеона. Тогочасна система правосуддя передбачала можливість оскарження до суду відповідних актів суб'єктів публічної влади та їх участь у таких справах у статусі, подібному до статусу відповідача у сучасному національному адміністративному судочинстві [4, с. 61]. До цього відповідні функції могла виконувати влада монарха, але це відбувалось на принципово інших засадах. На території сучасної України судова система у вигляді, наближеному до сучасного, сформувалась у 1864 році із проведенням Судової реформи 1864 р. Зокрема, були інституційно виділені суди, з'явилися зародки адміністративної юстиції [4, с. 61-62]. Втім, повноваження судів щодо розгляду справ щодо оскарження правових актів значною мірою обмежувались, порівняно із сучасністю, з огляду на монархічну форму правління того часу. У часи існування Радянського Союзу роль адміністративної юрисдикції як засобу захисту приватних прав була значною мірою обмеженою, хоча певною мірою питання адміністративної юрисдикції були врегульовані у процесуальному законодавстві. Захист прав, порушених актами суб'єктів державної або місцевої влади відбувався, як правило, в адміністративному порядку, без передання спору до суду. Тому варто відмітити історичну обумовленість адміністративної юрисдикції як способу захисту суб'єктивних прав, свобод, законних інтересів, роль якої піддавалась обмеженням з огляду на, передусім, політичні причини відповідного історичного періоду розвитку суспільства.

Функції публічного адміністрування у сфері економіки (визначення та забезпечення реалізації стратегічних пріоритетів її розвитку, забезпечення балансу економічних та адміністративних засобів її регулювання тощо) [5, с. 340-343] зумовлюють пріоритетну роль актів нормативного характеру у здійсненні публічного адміністрування у вказаній сфері, тому характеристика

адміністративної юрисдикції має враховувати спроможність розгляду адміністративних справ про оскарження не тільки індивідуальних, але й нормативних актів. Історичний контекст розвитку адміністративної юрисдикції свідчить про значення її як, переважно, засобу захисту прав від порушень у вигляді індивідуальних актів. Зокрема, до 1917 року нормативні акти, що діяли на всій території Російської Імперії видавались, переважно, царем або Сенатом, що у поєднанні із ідеологічними чинниками як правило виключало можливість їх оскарження приватною особою. З огляду як на політичні, так і ідеологічні чинники відповідні функції не були притаманні адміністративній юрисдикції й за часів існування Радянського Союзу. Цивільний процесуальний кодекс Української РСР від 18.07.1963 року, в якому врегульовувались також питання розгляду справ адміністративної юрисдикції, передбачав можливість розгляду спорів щодо актів нормативного характеру починаючи з 1988 року (гл. 31-А) [6]. Втім, з огляду на наведені вище чинники, а також - плановий характер державного управління економікою реалізація цих норм у досліджуваному аспекті носила винятковий характер. Лише із прийняттям діючого Кодексу адміністративного судочинства України від 06.07.2005 № 2747-IV (далі - КАС України) [7] у п. 1 ч. 1 ст. 5 КАС України безпосередньо закріплене право на оскарження нормативно-правового акту, а статтею 264 КАС України закріплено процесуальні особливості розгляду таких справ.

Отже, оскарження нормативних актів органів державної влади є іманентною рисою адміністративної юрисдикції, що не могла набути розвитку до часів здобуття Україною незалежності з огляду на особливості зовнішньоправових (політичних, ідеологічних, соціальних) умов розвитку суспільства. Можливість оскарження нормативного акту у порядку адміністративного судочинства є гарантією реалізацією права людини на справедливий суд та свідчить про практичну реалізацію концепції мінімального втручання держави у приватно правову сферу. Можливість оскарження нормативно-правового акту як засобу публічного адміністрування у сфері економіки реалізовується відносно нечасто, але результати розгляду таких

справ значною мірою впливають на законність здійснення публічного адміністрування у цій сфері.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Коломоєць Т.О., Колпаков В.К. Сучасна парадигма адміністративного права: генеза і поняття. *Право України*. 2017. № 5. С. 71-79.
2. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Х.: Право, 2017. Т. 2: Філософія права / редкол.: С.І. Максимов (голова) та ін. 1128 с.
3. Актуальні проблеми філософії права: посібник / О. М. Балинська, А. С. Токарська, В. А. Ященко; за заг. ред. О. М. Балинської. Львів: ЛьвДУВС, 2017. 612 с.
4. Адміністративне судочинство України: теорія та практика: монографія / кол. авт.; за заг. ред. О.М. Нечитайла. К.: ВАІТЕ, 2015. 288 с.
5. Галуцько В., Діхтієвський П., Кузьменко О., Стеценко С. Адміністративне право України. Повний курс: підручник. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2018. 446 с.
6. Цивільний процесуальний кодекс Української РСР від 18.07.1963 р. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1501-06#Text> (дата звернення 18.02.2021).
7. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. № 2747-IV. *Офіційний вісник України*. Офіційне видання від 26.08.2005 — 2005 р., № 32, стор. 11, стаття 1918, код акта 33303/2005.

УДК 372.881.111.1

**МЕТОДИ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
ДІТЕЙ З АУТИЗМОМ НА ЗАНЯТТЯХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ЗА
ДОПОМОГОЮ ВІДЕОМАТЕРІАЛІВ**

Лазарева Олена Сергіївна

К.ф.н., доцент

Харківський національний педагогічний університет

імені Г.С. Сковороди

Харків, Україна

Анотація. У статті розглядається проблема навчання дітей з особливими освітніми потребами англійської мови. Аналіз можливостей інклюзивної практики та виокремлення умов для адаптації освіти та успішного навчання іноземним мовам дітей з аутизмом дав можливість виявити методи та прийоми формування комунікативної компетентності відповідно до мети та змісту навчання з урахуванням особливих потреб учнів та вікових особливостей та сприяв створенню інноваційного процесу навчання із залученням відеоматеріалів. Розроблені стратегії навчання англійської мови з урахуванням технологій супроводу та прописані умови успішної інтеграції та адаптації до навчального процесу дітей з розладами аутичного спектру.

Ключові слова: інклюзивна освіта, взаємодія, освітній процес, холдінг терапія, інтеграція, розлади аутичного спектру.

Вступ. Актуальним питанням в останні десятиріччя є проблема модернізації сучасної освіти. Особливу нішу в цьому процесі займає розвиток нового напрямку – інклюзивного навчання учнів з особливими освітніми потребами в єдиному освітньому середовищі, де особливо гостро виділяється проблема створення гуманного ставлення соціуму до учнів з обмеженими можливостями здоров'я. Створення доступної освіти для таких учнів вимагає

прояву толерантності, що передбачає підготовку соціуму в багатомовному культурному середовищі.

Ефективна соціалізація учнів з особливими освітніми проблемами є основним завданням всієї системи корекційної допомоги. Інклюзія спрямована на соціальну інтеграцію, на включення дітей з аутизмом та вадами здоров'я в життя суспільства. Освітня інтеграція як частина соціальної інтеграції розглядається як процес виховання і навчання учнів з особливими освітніми потребами спільно зі здоровими [4].

Соціальна інтеграція осіб з обмеженими можливостями, серед яких є діти з аутизмом, представляє для сучасного суспільства важливу гуманітарну задачу, що вирішується, в тому числі, засобами освіти.

Методика викладання іноземних мов вирішує проблему формування комунікативної компетентності. У випадку з аутистами виявлення ефективних способів її досягнення є актуальним та експериментальним. При цьому основна функція викладача – створити максимально комфортні умови для всіх учасників інтегрованої групи та створити уявні ситуації спілкування, які відтворюють зміст матеріалів, які обрано для демонстрації на уроці.

Мета. Метою дослідження є виокремлення методів та прийомів навчання англійської мови дітей з розладами аутичного спектру та обґрунтування доцільності використання відеоматеріалів для формування мовленнєвої компетентності.

Матеріали та методи. Залучення відеоматеріалів до навчання стимулює розвиток самомотивації, цікавий матеріал не просто сприймається візуально, але й формуються аудитивні навички. Проте необхідно пам'ятати, що в той час, коли учні в групі будуть отримувати задоволення від перегляду відеоматеріалів, аутисти можуть відчувати страх та невпевненість замість мотивації та задоволення від образів, жестів та звуків на екрані. Тому основне завдання комунікативної методики – налагодити процес оволодіння мовою як збагнення реалій дійсності країни, мова якої досліджується, – ускладнюється і потребує модифікації та адаптації до потреб аутистів.

Виклад основного матеріалу. Ефективні методи та прийоми формування комунікативної компетентності дітей з аутизмом на уроках англійської мови було виокремлено відповідно до мети та змісту навчання з урахуванням особливих потреб та вікових особливостей учнів. Актуальною при цьому є потреба розвитку та активізації пізнавальних здібностей учнів, формування вмій та навичок практично використовувати здобуті знання у повсякденному житті, а надалі й у самостійному житті без психолого-педагогічного супроводу.

Застосування відеоматеріалів на уроці іноземної мови є важливим елементом сучасної освіти, оскільки воно допомагає не тільки орієнтуватися у світі та пізнавати культуру іншої країни, але і слухати мову.

Використання відео контенту підвищує мотивацію до навчання та залучає всіх учнів до сприйняття нової інформації або відтворення певних мовних ситуацій. Але у випадку з аутистами тільки за допомогою певних методів та прийомів навчання стимулюється пізнавальна активність, мотивація до навчання та створюються умови для самостійної роботи дітей, що саме і є метою залучення автентичних відеоматеріалів до навчання іноземної мови.

Перегляд відеоматеріалів сприяє розвитку психічної діяльності учнів: пам'яті та уваги. При цьому, як відомо, довільна увага заміщується предметною. Аутисти прикладають багато зусиль, щоб зрозуміти зміст кожного окремого фрагменту, а іноді і слова.

Нетривала концентрація уваги, дефіцит уваги, відволікання та гіперактивність, гіперчутливість до сенсорних стимулів (фонові звуки, шум), тривала фіксація на неприємних враженнях, «спотворення цілісної картини реального предметного світу і витончене виокремлення окремих, афективно значущих, відчуттів власного тіла, а також звуків, кольорів» [3], відсутність інтересу до нового та іноді нездатність самостійно переносити здобуті навички у аналогічні мовні ситуації потребує особливих прийомів та методів навчання, урахування особливостей сенсорного, пізнавального та психічного розвитку дітей з розладами аутичного спектру. Від інтенсивності уваги залежить процес

запам'ятовування. Відео контент дозволяє задіяти зоровий та слуховий канали сприйняття інформації та впливає на тривалість фіксації як мовного матеріалу.

Сучасним УМК іноді бракує країнознавчої інформації або відео контенту для розуміння правил ввічливості, побутових ситуацій, рекламних оголошень, тощо. А розуміння соціальних відносин та причетність до соціуму є актуальною проблемою аутистів.

Тому розуміння відео контенту дозволить цим школярам не тільки сформулювати та вдосконалити мовну компетентність, але й засвоїти соціальні ритуали та стереотипи. При цьому важливою є самоідентифікація.

Залучення відеоматеріалів дозволяє вирішити наступне коло навчальних завдань: розширення словникового запасу з обраної теми (професії та обов'язки людей, подорожі, парки та зоопарки тощо).

За допомогою етапів введення відеоматеріалу (демонстрації фрагментів, пояснень та пауз для засвоєння матеріалу та коментування як викладачем, так і дітьми) вирішується завдання поступового формування мовленнєвої компетентності.

У випадку з аутистами засвоєння відео контенту є набагато складнішим, ніж аудіо, оскільки задіяні різні канали сприйняття і важко тримати увагу на змісті, а не на звуках чи образах. Тому перед переглядом фрагменту завданням викладача є концентрувати увагу на тому, що саме треба почути або побачити (назви тварин, професій, ознаки зими тощо). Отримавши інструкцію, аутист почне набувати саме аудитивних вмінь.

У сучасному відео просторі є безліч постанов навчальних роликів з різної тематики. Проте не слід обирати на початковому етапі складні рекламні відеокліпи чи художні фільми, навіть якщо словниковий запас дітей вже дозволяє, оскільки соціальні навички аутистів обмежені.

Ефективною в не тільки в корекційній роботі, а й в навчанні аутистів вважаємо метод М. Уелча – холдінг-терапію (holding therapy) – для подолання конфронтації, зняття афективного напруження та отримання дозволу від аутичної дитини на засвоєння нею нової для неї інформації [Welch]. Цей метод

може бути ефективним, якщо дитина веде себе агресивно під час введення нового матеріалу; при цьому дитину може обнімати або тримати за руку вчитель, інша дитина, або згодом іграшка, яка викликає довіру.

Під час сеансу холдінгу аутична дитина навіть може встановити контакт очима та сприймати нову інформацію від вчителя, аудіо чи відео ресурсів.

При цьому тривалість холдінгу залежить від проблемної ситуації та важливим є отримання дозволу на сприйняття інформації та розвиток позитивної емоційної взаємодії. Якщо є така можливість, до холдінг-терапії можливо залучати навіть батьків дитини для створення комфортних умов навчання для всіх.

Проте не треба стимулювати розвиток дітей з розладами аутичного спектру тільки за допомогою цього методу. Застосовувати цей метод доцільно орієнтуючись на ступінь сформованості емоціональної сфери дитини.

На практиці результатами холдінг-терапії стала активність аутичних дітей при прослуховуванні подкастів та засвоєння інформації з відеоресурсів.

Поступово дитина може тримати якусь невеличку річ, не повертаючи до себе уваги, при цьому концентруватись на матеріалі та імітувати звуки, слова, артикуляцію та міміку героїв відео. Тим самим формуються мовні навички та мовленнєва компетенція.

При цьому завданням вчителя є збереження мовних навичок та підтримка мовної активності дитини на протязі тривалого часу, що стає можливим при використанні ритуалів багаторазового повторення та відтворення тих самих ситуацій для спілкування, які діти бачили у відеоматеріалах.

Доцільним є багаторазове повторення як в аудиторії, так і дома в супроводі батьків. Треба звертати увагу і на те, що іншим дітям в аудиторії потрібні будуть продуктивні та творчі вправи з певним рівнем самостійності в виконанні, проте аутисту необхідно більше часу та разів повторення рецептивно-репродуктивних вправ.

Стереотипи, які формуються в аутистів пов'язані зазвичай з конкретною ситуацією.

Це обмеження не дозволяє таким дітям використовувати набуту навичку в інших обставинах. Тому завдання вчителя організувати ситуацію, в яких дитина може продемонструвати вміння та навички, які було сформовано раніше.

За допомогою візуальних засобів презентації аутист формує уявлення про жести, дії, назви предметів. Надалі стає можливим навіть формувати власні асоціації, якщо вчитель не тільки демонструє фільм, мультик чи окремі малюнки на екрані, але й але і створює з дитиною асоціативний ланцюг.

Результати та обговорення. Вивчення аспектів викладання англійської мови учням з аутизмом дозволяє надати наступні рекомендації до практичних занять:

- необхідне забезпечення сприятливого середовища та формування толерантного ставлення до дітей в особливими освітніми потребами, як у викладачів, так і в учнів;

- відео контент потрібно відбирати з урахуванням віку та інтересів школярів; бажано уникати контенту, який може викликати страх в аутиста або спровокувати агресивну поведінку (шум або темрява при перегляді відеоматеріалів, прямих фізичний контакт);

- потрібне чергування видів вправ;

- забезпечення багаторазового повторення матеріалу;

- важливим є вміння викладача допомогти учням як в плані навчання, так і в психологічному плані; найбільш ефективно в плані передачі інформації та формування адекватних уявлень, поєднувати різні види наочності, використовуючи якомога більше аналізаторів;

- при перегляді навчальних фільмів та презентацій слід коментувати те, що відбувається на екрані, пояснюючи не тільки слова, а також і міміку та жести;

- робота над вимовою заснована на сприйнятті та імітації мови дикторів подкастів та вчителя, а також за допомогою використання пісень та

рифм для аутистів. Артикуляція деяких звуків ([ð], [θ], [æ]) пояснюється і демонструється вчителем.

– якщо матеріалом обрано інтерв'ю або новини, треба обмежити час на перегляд або розбити матеріал на короткі фрагменти, попередньо приготувати та роздрукувати для учнів завдання до кожного фрагменту; перехід до наступного фрагменту є можливим за умовою успішного виконання попередніх завдань.

– матеріал, що демонструється, повинен відповідати навчальній програмі;

– контроль сформованості лексичних та аудитивних навичок набутих після перегляду відео фрагментів можна здійснити за допомогою тестів, в звичному для аутистів форматі, при цьому важливе коректне ставлення як до поведінки дитини з особливими освітніми потребами, так і до результатів навчання.

Висновки. Розробка методів та прийомів навчання дітей з розладами аутичного спектру є перспективною для наукових розвідок, оскільки вдосконалення в Україні інклюзивної освіти дітей з особливими освітніми потребами в різних освітніх установах сприяє реалізації прав таких дітей на соціалізацію та отримання якісної освіти.

Вивчаючи англійську мову за допомогою комунікативного підходу, діти з аутизмом засвоюють лексико-граматичний матеріал; аудіолінгвальний метод навчання та застосування відео матеріалів сприяють формуванню комунікативної компетентності з пріоритетом аудіювання і говоріння над іншими видами мовної діяльності.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Владимірова І.В. Впровадження інклюзивної форми навчання осіб з особливими освітніми потребами. / Інклюзивне та інтегроване навчання: стан проблеми і перспективи. Збірник наукових праць. Харків, 2019. С. 43-47
2. Земляна к. В. особливості навчання дітей з розладами аутичного спектру в системі інклюзивної освіти. / Інклюзивне та інтегроване навчання: стан проблеми і перспективи. Збірник наукових праць. Харків, 2019. 80-84.
3. Програма розвитку дітей дошкільного віку зі спектром аутичних порушень. / Науковий редактор та упорядник Д.І. Шульженко. Київ, 2013, 251с.
4. Слозянська Г.І. Інтеграція осіб з обмеженими можливостями в систему вищої освіти. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2013. С.198-201.
5. Welch M. Holding-Time. New York: Saimon and Shuster, 1988. 254 p.

АНАЛИЗ ФАКТОРОВ РИСКА ПРИ ИНВЕСТИРОВАНИИ В ЭНЕРГЕТИЧЕСКИЙ ИНВЕСТИЦИОННЫЙ ПРОЕКТ

Ломсадзе-Кучава Майя Карловна

Доктор менеджмента

профессор факультета

энергетики и телекоммуникаций

Грузинский технический университет

Грузия, Тбилиси

Аннотация: В статье рассмотрены методы управления риском инвестирования в энергетическое предприятие. Утверждается, что инвестор должен принять решение о вложении капитала в пользу той инвестиции, ожидаемая доходность которой является наибольшей.

В статье показано, куда инвестору следует вложить деньги: построить малую или большую ГЭС с учётом коэффициента возврата инвестиций.

Ключевые слова: инвестиция, ГЭС, инвестор, доходность, риск, окупаемость

В целом, многие факторы риска могут повлиять на инвестиционный доход предпринимателя. Поэтому перед инвестированием предпринимателю необходимо рассмотреть возможные факторы риска, которые могут возникнуть в результате вложения денег, но существующие риски не должны пугать инвестора, ему следует продумать способы устранения и снижения риска.

Что такой риск? Риск - это вероятность наступления неблагоприятного события, чем больше вероятность такого события, тем выше риск и наоборот. Именно эти вероятности должен учитывать инвестор, чтобы управлять инвестициями с меньшим риском и каким-то образом остановить неблагоприятное событие.

Иногда инвестиции дифференцируются по степени риска. Из-за риска для инвестора возврат инвестиций может быть меньше ожидаемого дохода. Поэтому при принятии инвестиционных решений актуальными становятся вопросы распределения факторов риска.

При оценке ожидаемых результатов инвестиций используются различные методы, такие как:

– Метод «чистой приведенной стоимости» (NPV - Net Present Value), используемый для определения приведенной стоимости ожидаемого будущего дохода:

– Метод внутренней нормы прибыли (IRR - Internal Rate of Return), используемый для определения допустимого уровня процентных расходов в случае финансирования проекта за счет привлеченных средств и подтверждения оценки проектов, полученной в результате использования методов расчета чистой текущей стоимости (NPV) и индекса рентабельности инвестиций (PI).

– Дисконтированный срок окупаемости инвестиций (DDP), используемый как инструмент учета стоимости денег во времени.

– Индекс доходности (рентабельности) инвестиций (Profitability Index, PI), показывающий относительную прибыльность проекта, или дисконтированную стоимость денежных поступлений от проекта в расчете на единицу вложений.

Основные факторы риска, с которыми сталкивается инвестор перед инвестированием, можно сформулировать следующим образом:

Экономический риск: который может возникнуть в результате ожидаемых значительных изменений в экономической структуре страны, а также вероятности того, как эти изменения повлияют на ожидаемую доходность инвестиций.

Риск перевода: какова возможность вывода капитала за пределы страны.

Риск инфляции: существующие и прогнозируемые темпы инфляции определяют наличие платежеспособного спроса и функционирование ключевых

рынков.

Региональный риск: совокупность негативных последствий, которые могут возникнуть в регионе;

Суверенный риск: в основном связан с обслуживанием внешних долгов и опасностью того, что правительство не сможет выплатить государственные долги.

Политический риск: связанный с ожидаемой гражданской нестабильностью внутри страны.

Охарактеризовав экономическую сущность вложений, очень важно определить этапы, которые проходят инвесторы после принятия решения о вложении средств:

Первый этап направлен на быстрый рост капитала, что связано с тем, что на начальном этапе инвестирования у инвесторов обычно ограниченный объем средств, поэтому они стремятся получить средства быстро в относительно короткие сроки;

Второй этап, во время которого становятся важными качество прироста капитала и текущая отдача от инвестиций;

Третий этап предполагает поддержание капитала и получение стабильного и в то же время высокого дохода.

При инвестировании ключевым моментом является разработка методов управления рисками, которые определяют, во-первых, избегание риска, а во-вторых, снижение риска.

Самое главное инвестор не должен бояться в умеренном объеме рисковать, потому что это означает, что он отказывается получать прибыль. Часто бывает, что инвестор перекладывает ответственность за риск на кого-то другого, а именно на страховую компанию. В целом страхование - это самый распространенный метод снижения степени риска. Суть страхования в том, что инвестор готов отказаться от части своего дохода, чтобы избежать ожидаемого риска, т.е. такой инвестор страхует свой бизнес!

Когда инвестор вкладывает деньги в бизнес, он, конечно, ожидает

определенную прибыль или отдачу от этого бизнеса. Возврат - это разница между окупаемостью инвестиций и окупаемостью инвестиций.

Возврат выражается в процентах. Например, 100% доходность означает, что заработанный доход вдвое превышает расход:

$$\begin{aligned}\text{Возврат} &= (\text{доход} - \text{расход}) / \text{расход} \times 100\% = \\ &= (2 \times \text{расход} - \text{расход}) / \text{расход} \times 100\% = 100\%.\end{aligned}$$

Возврат также может иметь отрицательное значение. Например, если возврат инвестиций еще не получен, возврат составляет -100%.

Во время инвестирования невозможно со 100% точностью определить доход, который получит инвестор. Тем не менее, анализ возможного дохода является естественным. На основе этого анализа оценивается ожидаемый доход (возврат) K , которая представляет собой средневзвешенное значение возможных доходов: Ожидаемый доход

$$K = P_1K_1 + P_2K_2 + \dots + P_nK_n = \sum_{i=1}^n P_iK_i$$

Здесь P_i - это вероятность реализации K_i (одного из возможных возвратов), а n - количество возможных возвратов.

На первый взгляд, инвестор должен принять решение об инвестировании капитала в инвестицию, ожидаемый доход которой является наибольшей, но на самом деле размер ожидаемого дохода не является достаточным критерием для принятия такого решения. Также необходимо учитывать риск.

Может возникнуть риск возникновения неблагоприятного события, поскольку это событие отрицательно сказывается на возврат. Другими словами, в случае возникновения неблагоприятного события полученный фактический доход K_F будет ниже ожидаемого дохода ($K_F < K$). Также необходимо учитывать, с каким нежелательным явлением мы имеем дело ($|K_F - K|$). Таким образом, в процессе оценки риска мы учитываем возможные значения доходности (K_i) и вероятность реализации этих значений (P_i).

Поскольку доход может принимать разные значения, в статистической терминологии доход является случайной величиной. Случайная величина

может быть дискретной или непрерывной. Существует дискретный доход, количество возможных значений которого является счетным (конечным), и непрерывный доход, набор возможных значений которого представляет определенный интервал (например, от 10 до 30%).

Сначала мы рассматриваем оценку риска, когда доходность представляет собой дискретную случайную величину, а затем переходим к предположению, что доходность является непрерывной случайной величиной. Предположим, что инвестор хочет вложить некоторую сумму денег в энергогенерацию и он сталкивается с альтернативой: где выгоднее инвестирование - в постройке малой ГЭС или большой ГЭС. Рассмотрим возможные варианты: лучший, нормальный и плохой.

В лучшем случае через 1 год окупаемость инвестиций в крупную ГЭС составит 100%, а в малую - 20%; При нормальном ходе событий доходность обеих компаний будет одинаковой - 15%; А в случае неэффективного развития рентабельность большой ГЭС составит -70%, а возврат малой ГЭС - 10% (см. таблицу 1). Обратите внимание, что процесс прогнозирования в первую очередь предполагает проведение маркетинговых исследований.

Таблица 1

Возможные направления событий	Вероятности реализации возможных направлений событий	Обратный ход при развитии событий в том или ином направлении k_i	
		Большая ГЭС	Малая ГЭС
Лучшее	0.3	100%	20%
Нормальный	0.4	15%	15%
Плохой	0.3	-70%	10%

Сначала определите ожидаемую доходность для каждой компании:

$$K_A = 0,3 \times 100\% + 0,4 \times 15\% + 0,3 \times (-70\%) = 15\%$$

$$K_B = 0,3 \times 20\% + 0,4 \times 15\% + 0,3 \times 10\% = 15\%.$$

Следовательно, вероятность возникновения нежелательного явления - Р ($K \leq 15\%$) одинакова в обоих случаях и составляет 0,3 или 30%.

Как уже упоминалось, для оценки риска также важно учитывать, с какими

нежелательными явлениями мы имеем дело. Для этого ниже мы введем понятие «нежелательного» стандартного отклонения. Стандартное отклонение (σ) - значение, которое обычно вычисляется следующим образом:

1. Вычисляем ожидаемый доход:

$$K = \sum_{i=1}^n P_i K_i;$$

2. Для каждого возможного дохода (возврата) вычисляем отклонение от общего ожидаемого дохода (возврата)

$$\Delta K_i = K_i - K;$$

3. Возьмем каждое отклонение в квадрат один за другим, умножим на вероятность получения соответствующих доходов, просуммируем полученные умножения, тем самым получим дисперсию:

$$\sigma^2 = \sum_{i=1}^n (K_i - K)^2 P_i$$

Квадратный корень из дисперсии называется Стандартное отклонение (или среднеквадратичное отклонение):

$$\sigma = \sqrt{\sum_{i=1}^n (K_i - K)^2 P_i}$$

Теперь перейдем к «нежелательному» стандартному отклонению, обозначим это значение через σ' . Тогда «нежелательное» стандартное отклонение

$$\sigma' = \sqrt{\sum_{i=1}^n (K_i - K_i)^2 P_i}$$

Это «нежелательное» стандартное отклонение, которое мы используем для измерения риска отдельного инвестиционного проекта. Таким образом, чем меньше возможная доходность для σ' , тем менее рискованными будет доход (возврат). Для нашего примера

$$\sigma'_A = \sqrt{(-70\% - 15\%)^2 \cdot 0.3} = 46.6\%,$$

$$\sigma'_B = \sqrt{(10\% - 15\%)^2 \cdot 0.3} = 2.7\%.$$

Как мы видим, в случае оценки риска с «нежелательным» стандартным отклонением инвестирование в большую ГЭС примерно в 17 раз более рискованно, чем вложение в небольшую ГЭС.

В рассматриваемом примере ожидаемый доход (возврат) от обеих ГЭС была одинаковой, а критерии оценки рисков - разными. Как правило, инвестор обычно предпочитает относительно менее рискованные инвестиции (хотя в случае развития событий в определенном направлении ожидается, что доход от таких инвестиций будет намного меньше, чем доход от более рискованных инвестиций). Назовём эту особенность инвестора «избеганием риска». Таким образом, в приведенных выше примерах будет сделан выбор в пользу малой ГЭС. Таким образом, когда инвестиции имеют одинаковый ожидаемый доход, выбор делается в пользу относительно менее рискованных инвестиций. Кроме того, среди инвестиций, связанных с одинаковым уровнем риска, естественно, предпочтение отдается вложению с наиболее высоким ожидаемым доходом; Но какой выбор следует сделать, если одна инвестиция имеет более высокую ожидаемый доход, а другая - меньшее стандартное отклонение?

В таком случае нам необходимо рассчитать величину риска на единицу дохода, которая требует отношения общей суммы риска к ожидаемому доходу. Полученное значение называется коэффициентом риска:

$$\text{Соотношение риска} = \frac{\text{Сумма риска}}{K}$$

Приведем пример, в котором необходимо учитывать эту величину, чтобы сделать выбор. Предположим, что существуют проекты X и Y, оба требуют одинаковые суммы инвестиций и

$$K_X = 60\%, \quad \sigma_X = 15\%, \text{ и}$$

$$K_Y = 8\%, \quad \sigma_Y = 3\%.$$

Коэффициент риска для проекта X составит $15/60 = 0,25$, а для Y - $3/8 = 0,375$. Как мы видим, хотя проект X имеет больше стандартное отклонение,

проект Y более рискован с точки зрения единицы прибыли. Причина ясно видна на рис.1. Шансы получить меньший доход намного выше в случае проекта Y. Таким образом, необходимо сделать выбор в пользу X проекта.

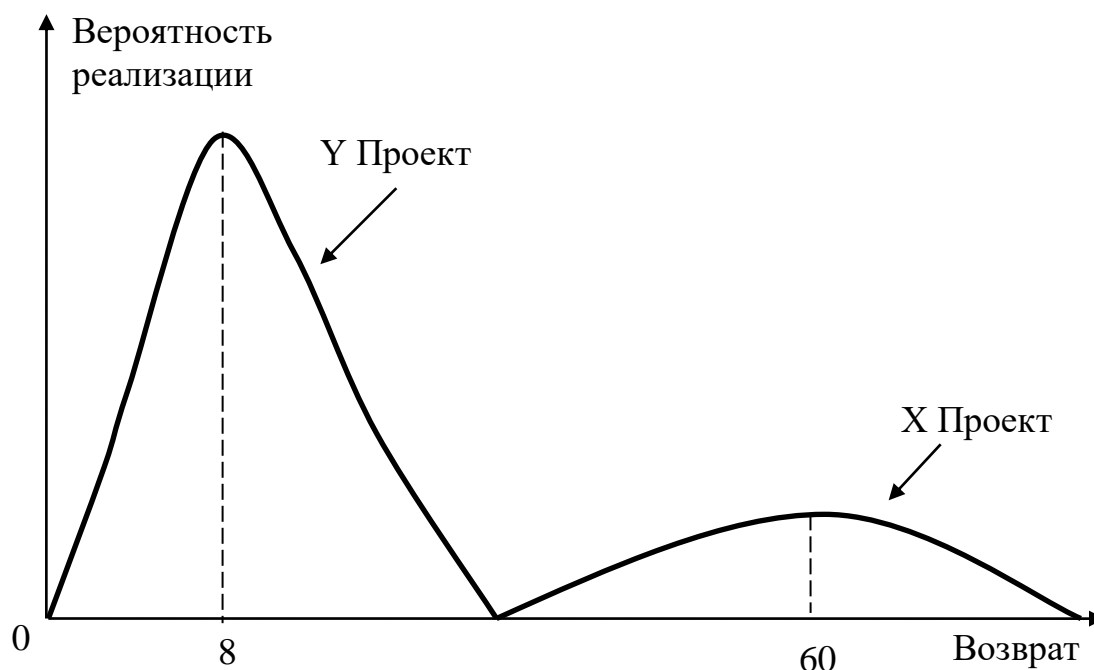

Рис.1. Сравнение проектов с разными стандартными отклонениями и ожидаемыми доходами

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Vidmantas Jankauskas, Paulius Rudzkis, Adomas Kanopka. Risk factors for stakeholders in renewable energy investments. Lietuvos mokslų akademija, 2014.
2. Carraro, C., Favero, A., & Masetti, E. Investments and public finance in a green, low carbon, economy. *Energy Econ.* 34, S15–S28 (2016).
3. World Energy Investment 2016 (OECD/IEA, 2016).
4. Iyer, K. C., and D. Purkayastha. Credit Risk Assessment in Infrastructure Project Finance: Relevance of Credit Ratings. *Journal of Structured Finance* 22 (4): 17–25; 2017.
5. Ioannou, A., Angus, A., Brennan, F. Risk-based methods for sustainable energy system planning: A review. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 74, 602–615. 2017.

**ФОНОЛОГІЧНІ, ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ТА СИНТАКСИЧНІ
ОСОБЛИВОСТІ ВІДЕНСЬКОГО ДІАЛЕКТУ**

Лопушанський Василь Михайлович

к.психолог.н., доцент,

завідувач кафедри практики німецької мови

Дрогобицький державний педагогічний університет

ім. І. Франка

м. Дрогобич, Україна

Анотація. У статті проаналізовано роль віденського діалекту у становленні австрійського національного варіанта німецької мови. Його вплив досліджено на фонологічному, лексико-семантичному та синтаксичному рівнях. Особливий акцент зроблено на типово віденській діалектній лексиці, яка побутує серед студентської молоді.

Ключові слова: австрійський варіант німецької мови, віденський діалект, фонологія, лексика, синтаксис.

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень. Дослідженням австрійського варіанта німецької мови займалися і досі займаються як закордонні, так і вітчизняні науковці. Якоб Ебнер (Jakob Ebner) видав словник «Як говорять в Австрії? Словник австрійської німецької мови» [6], Ульріх Аммон (Ulrich Ammon) стверджує, що німецька мова в Австрії не є якоюсь окремою мовою, а лише австрійським національним мовним варіантом. Цій проблемі він присвятив працю «Німецька мова в Німеччині, Австрії і Швейцарії. Проблема національних варіантів» [4]. Анатолій Домашнев розробив і обґрунтував основне розуміння варіантів німецької мови [5]. Значний вклад у дослідження цієї проблеми внесли також Марія Горнунг (Maria Hornung), яка проаналізувала лексику Відня, її багаточисельність і межі [7],

Вольфганг Тойшль (Wolfgang Teuschl) уклав діалектний лексикон Відня [9], Петер Візінгер (Peter Wiesinger) [10] та Роберт Седлячек і Меліта Седлячек (Robbert Sedlaczek, Melita Sedlaczek) [8] опублікували фундаментальні статті про функціонування австрійського варіанта німецької мови. Українські науковці Володимир Сулим та Олег Свистович дослідили роль віденського діалекту у формуванні австрійського національного варіанта німецької мови [3, с. 39-44], а Олег Остапович – національну ментальність мовних варіантів [2, с. 90-95].

Актуальність дослідження пояснюється тим, що тепер в багатьох країнах Європи та й в Україні повертається мода на вживання діалектів. Воно й не дивно, адже ще Й. В. фон Гете вважав, що кожна провінція любить свій діалект, оскільки він є тим елементом, у якому душа шукає свій дух. Зараз у мовознавстві актуалізується поняття ділінгвізм (на противагу білінгвізм). Мова йде про те, що людина повинна добре володіти не лише своєю рідною літературною мовою, але й тим діалектом, говіркою чи наріччям, якими розмовляли її батьки, діди та прадіди і яким вона, живучи переважно в сільській місцевості, сама колись розмовляла. Така інтелігентна людина, повертаючи до отчого дому, могла би поспілкуватися з родичами чи односельчанами їхнім діалектом і це тепер вважається доброю манерою поведінки. Якщо екстраполювати тезу ділінгвізму до нашої проблеми, то дальшого ґрунтовнішого дослідження потребує динаміка розвитку як австрійського варіанта німецької мови, так і віденського діалекту.

Мета наукової роботи полягає у дослідженні основних лексичних, граматичних та фонетичних особливостей австрійського варіанта німецької мови та деяких особливостей віденського діалекту.

Для досягнення мети наукової роботи було поставлено такі завдання: а) дослідити диференціацію німецької мови в Австрії; б) проаналізувати основні особливості австрійського варіанта німецької мови; в) з'ясувати деякі особливості віденського діалекту.

Об'єктом дослідження є австрійський національний варіант німецької мови, а його предметом – фонологічні, лексико-семантичні та синтаксичні особливості віденського діалекту.

Для вирішення поставлених завдань і досягнення мети дослідження у роботі використані загальнонаукові теоретичні методи: аналіз, синтез, індукція, дедукція, абстрагування; лінгвістичні: описовий, порівняльно-історичний, структурний, метод лінгвістичної географії, а також соціолінгвістичні методи, зокрема анкетування та інтерв'ю.

Теоретичне значення дослідження та особистий внесок автора полягають у тому, що методом соціологічного дослідження виявлено низку найбільш уживаних лексичних одиниць віденського діалекту, якими послуговуються студенти – носії цього діалекту.

Виклад основного матеріалу. У рамках німецької мови австрійська літературна мова є її варіантом і включається у загальну систему лексики, фонетики та граматики, однак в багатьох сферах у неї розвинулись деякі характерні риси. В Австрії німецька літературна мова виконує також роль нормованої літературної мови, однак вона конкурує з іншими мовними рівнями, зокрема зі стандартною мовою (*Hochsprache, Schriftsprache*), яку вживають і розуміють на всьому німецькомовному просторі, з регіональним стандартом, який обмежений у вживанні державними кордонами (Німеччина, Австрія, Швейцарія) або ж більшими мовними регіонами, з розмовною мовою, яка хоч і базується на літературній мові, але має багато діалектальних елементів і власне з діалектом, який охоплює, як правило, меншу територію і вживається здебільшого в усній формі та не дотримується норм літературної мови [див. детальніше про це 1, с. 7-9].

В австрійському варіанті німецької мови у зв'язку з її географічним розташуванням та багатою історією зустрічається багато запозичень та іншомовних слів, як напр. з італійської (*Fisole, Melanzani, Biskotte, Krida*), з угорської (*Schinakel, Fogosch*, через угорське посередництво також з румунської (*Palatschinke*), чи чеської (*Powidl, Kolatsche, Petschaft*).

Австрійський варіант німецької мови вирізняється передусім своєю особливою лексикою: *Jänner* (Januar), *Feber* (Februar), *heuer* (in diesem Jahr) *Topfen* (Quark), *Exekution* (Pfändung), *Parte* (Todesanzeige), *Pickerl* (Aufkleber), *Palatschinke* (Omelett, Pfannkuchen), *Marille* (Aprikose), *die Matura* (das Abitur), *Auf Wiederschauen* (Auf Wiedersehen) . Існує також регіонально обмежена лексика, напр.: *Heuriger* (*junger Wein im ersten Jahr*). Важливою ознакою мови в Австрії є також зменшувальний суфікс *-erl*: *Tischerl* (Tischchen). У деяких словах цей суфікс перетворюється на словотвірний склад, напр.: *Pickerl*, *Zuckerl* (Bonbon), *Stockerl*. Значна кількість слів походить із загального німецькомовного простору, але має в Австрії інше або додаткове значення: *Pfusch* (погана робота, брак, в Австрії також незаконна діяльність), *Fuß* (частина тіла від п'ятки до пальців ноги, в Австрії – від стегна і до пальців ноги), *Schnalle* (пряжка чи застібка на ремені або взутті, в Австрії також клямка).

Граматична система німецької мови в Австрії опирається на загальну граматичну систему німецької мови. Але тут також присутні певні відхилення. В утворенні форм слова спостерігається схильність до утворення форм множини із умляутом. Деякі слова належать до іншого роду. Вживання прийменників в Австрії у багатьох випадках відрізняється від загальноприйнятих правил. В Австрії усі дієслова, що виражають поставу, положення тіла та рух, утворюють форму перфекта із допоміжним дієсловом *sein*.

З погляду лексики, інтонації, наголосу та вимови австрійський варіант німецької мови зберігає значний незалежний характер і є важливим елементом національної ідентичності. Загальною особливістю не лише австрійської, а також південно-німецької вимови є відсутність дзвінкої вимови м'яких приголосних. Ще однією важливою особливістю вимови є відсутність твердого вступу голосу у словах, що починаються голосним звуком, і це сприяє м'якшому звучанню мови.

У формуванні австрійського національного варіанта німецької мови важливу роль відіграв віденський діалект. Можна виділити три етапи його розвитку: старовіденський (до часів правління імператорів Франца та Фердинанда), нововіденський (період правління Франца Йосифа), сучасновіденський (триває до сьогодні).

Модель віденської міської мови складається з таких мовних різновидів: австрійської стандартної німецької мови, регіонального стандарту, розмовної мови та власне діалекту. Використання віденської мови поширюється і на околиці Відня.

Віденський діалект в основному асоціюється зі стереотипами: винні таверни та шинки, винні пісні, фіакри, ковбасні кіоски, корчми, вуса та кефаль. Але історія цього міського діалекту сягає у деяких відношеннях до другої половини XIII століття. Раніші сліди історії поселення виявляють кельтські елементи. Оригінальна назва міста Відня походить з цього часу. Середньовічна форма "Wenia" простежується до кельтсько-романської форми "Vedunia". Назва означає "Waldbach", нині річка Відень. При віденському дворі часів Марії-Терезії діалектом розмовляла вища знать і сама ерцгерцогиня. Цей період називають ще "віденським рококо" або "віденським шноркелем". Епоху правителів імператора Франца Фердинанда називають "Altwienerisch", а "Neuwienerisch" відноситься до часів імператора Франца Йосифа. Термін "Jungwienerisch" застосовується до епохи з 1920 року.

Умови віденського двору протягом століття суттєво змінилися і аристократи та вищі класи повільно перестали в повному обсязі використовувати свій діалект, натомість розвинулась діалектно-забарвлена вимова літературної німецької мови. Слова, раніше відомі як популярні вислови, тепер сприймалися як грубі та старомодні і замінювалися новими. Стара народна мова втрачала дедалі більше значення не лише при віденському дворі, а й у дрібнобуржуазних колах. Письмова мова найчастіше вживалась на уроках у школі, читанні, відвідуванні театру та, зрештою, у повсякденному спілкуванні.

У культурному центрі монархії вже склалася своєрідна розмовна мова, яку можна розглядати як перехідну форму між діалектом та стандартною мовою.

Деякі вирази, які використовувались у Відні ще в 40-50-х роках ХХ століття в наш час використовуються лише в сільських діалектах. До них і є лексично дуже близька віденська мова, про що також свідчить вживання старих виразів, які використовувались у Відні не так давно. Іноді це слова, які задокументовані середньовісньонімецькою мовою, але які повністю відсутні в писемній формі нової літературної німецької мови: так, слово Bett (ліжка) у Відні жартома називають Fledricha'l (Flohrühelein) або ж Niassschschl.

З розпадом монархії Габсбургів багато слів зовсім зникли з часом через відповідні позалінгвістичні зміни: наприклад, der Bosniak – продавець запальничок, годинників, пернів тощо. боснійського походження, Kochlöffl Kråwåt –Kochlöffelkroate – мандрівний вуличний торговець, який зазвичай не був хорватом, а словаком. Віденська міська мова не є мовною одиницею і навіть немає такого поняття, як віденська мова; різниця в мові базується на диференціації суспільства на різні групи. Місто Відень має складну соціальну структуру, а його мова базується на диференціації суспільства на різні групи. Освіта, професія, соціальний статус мають при цьому велике значення. Сьогодні між існуючими п'ятьма соціальними групами немає чітких розмежувань, а швидше є плавні переходи.

Подібна структура також може бути використана для поділу на мовні рівні, так звані варіанти мови. Структура має дві сторони: письмова мова, яка, звичайно, також використовується усно і для якої поширене позначення "стандартна німецька" або "письмова німецька". Письмова мова має певні правила, які визначаються граматиками та словниками. З іншого боку, є діалект, як сформована, локально фіксована, особливо усно реалізована форма мови. Діалект не позбавлений правил, однак його правопис не врегульовано жодною нормативною граматикою. Своєрідна внутрішня норма зберігається в мовному колективі та передається від одного покоління до іншого. Розмовна ж

мова, яка є своєрідним зв'язком між стандартною мовою та діалектом, сформувалася за останні 250 років.

Володимир Сулим вважає, що важливою фонологічною характеристикою нижньоавстрійських діалектів є відкритий монофтонг [a:] на місці довгого o, що перейшло з середньовісньонімецького ô. Цей монофтонг походить з віденської мови пануючих класів (Herrensprache) та через його вплив раніше відомий дифтонг [oI] відійшов у північно-західний край [3, с.42]. Тут люди старшого покоління ще часто вживають форми [ZdrOI], Stroh 'журавель', чи [rOIð], rot 'червоний'. В наш час відкрите [a:] замінюється закритим віденським [o:] – [Zdro:], [ro:d]. Дифтонг [ui] також запозичений з мови пануючих класів та представляє u, напр.: [guid] – gut 'добре', [bruidP], Bruder 'брат'.

Сучасна лінгвістична ситуація навколо столиці Австрії є такою ж комплексною, як і мовна історія самого міста. "Одна стара риса, запозичена з Herrensprache, – присутність [a:] на місці стандартного та інваріантного ei, напр. [ha:s] – heiß – 'гарячий', [bra:d] – breit 'широкий', [latP] – Leiter 'драбина'. Так зване закрите [o:], вживане на місці стандартного довгого o, з'явилося лише в другій пол. XVIII ст. як назальна реалізація -en після лабіальних фрикативів f, ff, pf, велярного фрикатива ch та велярного плозива ck, напр. [o:vm], Ofen – 'пічка', [hofm], hoffen – 'сподіватися', [hupfn], hupfen – 'стрибати" [3, с. 42]. Аналізуючи лексико-семантичні особливості віденського діалекту, слід мати на увазі те, що вони відображають типові для Відня реалії, або є фонетично дещо видозміненими лексичними одиницями стандарту.

Ми виділяємо лише такі семантичні значення, які не зустрічаються в інших випадках, за винятком віденського діалекту, або такі, які є територіальними дублетами. Для наведення прикладів послуговуємося словником віденських діалектів Вольфганга Тойшля.

1. **Abanehmen/ owanema** - herunternehmen/ausbeuten - здирати, експлуатувати (фонетична та семантична видозміна).

2. **Abfotzen/ oofozzn** - ohrfeigen - давати ляпаса (видозміна семантичного значення).

3. **Gschaftl/ gschafdl** - Arbeit/Beschäftigung - робота, заняття (видозміна семантичного значення).

4. **Kanalforellen/ kanäuforön** - Ratte - пацюк (слово відоме лише у Відні).

5. **Reitschul/ reitschui** - riesiges Zimmer - просторе приміщення (слово відоме лише у Відні).

6. **Zerscht/ zeaschd** - zuerst - спочатку (фонетична видозміна).

7. **Zhaus** - zu/nach Hause - вдома/додому (фонетична та семантична видозміна).

8. **Zdrucken/zdrukkn** - zerdrücken - роздушити (фонетична видозміна) [9].

Підчас наукового стажування у віденському педагогічному інституті по програмі Erasmus + ми провели соціолінгвістичне дослідження з 18 студентами, які народилися і вирости у Відні. За допомогою анкетування та інтерв'ю нам вдалося зафіксувати найбільш уживані лексичні одиниці віденського діалекту, які запропоновані нижче.

1. "Oida" – це слово зазвичай використовується як звертання чи вигук. Наприклад, "Oida" може використовуватися як синонім до слів "старий", "чувак" або "друзяка". Тож ви можете звернутися до друга чи незнайомця, чоловіка чи жінки, за допомогою "Oida". Однак, "Oida" також може використовуватися як вираз подиву, гніву чи радості. Отже, залежно від ситуації та контексту це слово також може використовуватися як заміник "Вау", "Блін" або "Круто".

1. umadum - herum, rundherum
2. ugschaut - unbedenklich
3. ungestl - unsympathischer, widerlicher Mann
4. urassen - verschwenden
5. uijegerl - etwas ist schief gegangen
6. Hackn - Arbeit
7. Gemma - Losgehen
8. firti - fertig
9. Guckerln - Augen
10. Urhackl - am Seil hagen (дитяча рогатка з резинки і паперу)

11. Sackrl - Tüte,
12. Hallo - Servus, Grüss' di'
13. ur - das ist super
14. cool - leiwand
15. gor net - gar nicht
16. aufi - hinauf
17. obi - hinunter
18. umi - hinüber
19. eini - hinein
20. auss(a) - heraus
21. da – hier

Що стосується синтаксичних особливостей, то віденський діалект так само як і австрійський національний варіант німецької мови не надто відрізняється від наднаціонального інваріанта. Проте все ж варто звернути увагу на деяку його специфіку. Так, відповідно до норми, зворотній займенник *sich* відмінюється за особами, однак у віденському діалекті він може не змінюватися і такі речення, як *wir haben sich gut unterhalten* (нормативна граматика – *wir haben uns gut unterhalten*) або *setzen wir sich!* (*setzen wir uns!*) вважаються привильними. "Поясненням цього є те, що у розмовно-діалектальному мовленні замість *wir* – ми, вживається неозначений займенник *man* у редукованій формі *ma* (*setz'ma sich!*), з яким і узгоджується зворотній займенник" [цит. за 3, с. 43]. Ще однією особливістю є те, що дієслова *sitzen*, *stehen*, *hängen* та ін. у складених часових формах вживаються не з допоміжним дієсловом *haben*, а із *sein*.

З огляду на вище наведене, доходимо висновку, що національна і культурна ментальність австрійського варіанта німецької мови та віденського діалекту не дуже пов'язана з граматикою, а проявляється в основному через фонетику та ще суттєвіше через лексику. Віденський діалект відігравав значну роль у становленні австрійського варіанта німецької мови, однак на сучасному етапі його поступово витісняє розмовна мова, яка більше тяжіє до стандарту. Студенти, які брали участь у соціологічному експерименті, хоч і розуміють віденський діалект та все рідше послуговуються ним у щоденному спілкуванні.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Лопушанський В.М, Сивик О.А. Особливості австрійського варіанта німецької мови. Дрогобич: Сурма, 2008. - 72с.
2. Остапович О.Я. Національна ментальність у дзеркалі австрійського варіанта німецької мови // Іноземні мови у навчальних закладах. К., 2004. -N 1. - С.90-95.

3. Сулим В.Т., Свистович О. П. Віденський діалект та його роль у формуванні австрійського національного варіанта німецької мови // Іноземна філологія, 2008. Вип. 120. – С. 39-44.

4. Ammon U. Die deutsche Sprache in Deutschland, Österreich und der Schweiz: Das Problem der nationalen Varietäten. – Berlin / New York: de Gruyter, 1995. – 575 S.

5. Domaschnew A. Noch einmal über die nationalen Sprachvarianten im Deutschen // Zeitschrift für germanistische Linguistik. – 1989., N 17. – S. 342 – 355.

6. Ebner, Jakob. Wie sagt man in Österreich? Wörterbuch des österreichischen Deutsch. Mannheim, 1998. – 713 S.

7. Hornung, Maria. Der Wortschatz Wiens, seine Vielschichtigkeit, seine Grenzen.– Wien, 1980. – S. 185 – 196.

8. Sedlaczek, Robert, Sedlaczek Melita. Das österreichische Deutsch: wie wir uns von unserem großen Nachbarn unterscheiden. Wien, 2004. – 496 S.

9. Teuschl Wolfgang. Wiener Dialektlexikon. Wien& Karl Schwarzer Verlag, 1994. – 268 S.

10. Wiesinger Peter. Die deutsche Sprache in Österreich // Wiesinger P. (hrsg.) Das österreichische Deutsch. – Wien / Köln / Graz, Böhlau Verlag, 1988. – S. 9-31.

УДК 377.112.4

**ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ РОБОТИ В
ЗАКЛАДАХ РОЗМІЩЕННЯ ТУРИСТІВ**

Маковецька Наталія Валеріївна

доктор педагогічних наук, професор
завідувач кафедри

туризму та готельно-ресторанної справи

Запорізький національний університет

Дядечко Анастасія Ігорівна

менеджер з продажів готелю Khortitsa Palace

м. Запоріжжя

Анотація. У статті визначається актуальність проблеми підготовки висококваліфікованих фахівців різних сфер і, зокрема, сфери обслуговування. Коротко висвітлено досвід Запорізького національного університету щодо підготовки бакалаврів з готельно-ресторанної справи до організації роботи в закладах розміщення туристів, надається анотація дисциплін, вивчення яких студентами сприяє розв'язанню означеної проблеми.

Ключові слова: майбутні фахівці сфери обслуговування, заклади розміщення туристів, індустрія гостинності, завдання творчого характеру.

Однією з передумов ефективного сталого розвитку держави є наявність висококваліфікованих фахівців різних галузей. Сьогодення потребує вдосконалення підготовки фахівців для всіх галузей народного господарства України, успішний розвиток економіки України, її конкурентоспроможність на світовому ринку вимагає наявності кадрів, здатних вирішувати складні завдання, що постають перед господарськими суб'єктами в умовах трансформації соціокультурного простору.

Безперечно вищевикладене стосується і туристичної галузі, основною метою якої є створення туристичного продукту, складовими якого є надання послуг проживання та харчування, екскурсійне та транспортне обслуговування. Однією з умов конкурентоспроможності турпродукту є професіоналізм фахівців, які його створюють та забезпечують реалізацію. До таких фахівців зокрема належать працівники закладів розміщення туристів.

Розглянемо окремі шляхи підготовки майбутніх фахівців у Запорізькому національному університеті до організації роботи в закладах розміщення туристів. Зазначимо, що серед дисциплін професійної підготовки, які є пріоритетними у цьому процесі, нами визначено «Менеджмент готельно-ресторанної справи», «Організація готельного господарства», «Основи комунікації у сфері обслуговування» тощо.

Вивчення дисципліни «Менеджмент готельно-ресторанної справи» надає майбутнім фахівцям можливість опанувати знаннями щодо основних функцій менеджменту, змодельовати на практичних заняттях ситуації щодо їх застосування.

Безперечно, отримані студентами таким чином знання та вміння сприятимуть їхньому успішному професійному становленню, що є дуже важливим, адже вчені зазначають, що кадровий потенціал підприємств готельно-ресторанного бізнесу визначає рівень ефективності функціонування їх господарської системи, оскільки від особистих і ділових якостей керівників та спеціалістів, їх загальноосвітнього та кваліфікаційного рівня, залежить якість прийнятих управлінських рішень та результати їх реалізації [1].

У процесі вивчення дисципліни «Організація готельного господарства» студенти знайомляться із сучасними тенденціями розвитку індустрії гостинності, класифікаціями готелів за різними ознаками, назвами служб готелів, їх функціоналом тощо. Актуальність цих знань пояснюється тим, що формування національного ринку послуг гостинності є результатом взаємодії внутрішніх і зовнішніх соціально-економічних процесів, які зумовлюють

потребу в послугах підприємств готельного господарс Отже, готельний бізнес тісно пов'язаний із туристичним [2].

Не викликає сумніву той факт, що однією із найважливіших особистісних професійних якостей фахівця сфери обслуговування є його комунікабельність, формування та подальший розвиток якої відбувається під час вивчення дисципліни «Основи комунікації у сфері обслуговування». Формуванню комунікативної компетентності сприяє насамперед навчання студентів постановки запитань та надання обґрунтованих відповідей на них, комунікації у малих та великих групах, участі у ділових іграх, дискусіях, мозкових штурмах тощо. Увага акцентується на участі студентів у вправах творчого характеру, спрямованих на вдосконалення вміння висловлювати думку чітко, впевнено, коректно. Вирішенню пріоритетних завдань курсу сприяє теоретична підготовка студентів і на її основі використання під час проведення практичних занять завдань творчого характеру, декілька з яких наводимо нижче [3].

Гра – розминка «Що нас об'єднує».

Мета: комунікація студентів у невеликих групах, чітке виконання поставленого завдання, добір влучних висловлювань.

Група розподіляється на дві команди, гравці яких по черзі називають ознаки, які об'єднують усіх учасників гри. Наприклад; ми всі студенти, ми всі навчаємось за спеціальністю «туризм» тощо. Перемагає та команда, яка відповість останньою.

Конкурс – вправа «Дивитись на світ чужими очима».

Мета: комунікація студентів у невеликих групах, вміння подивитись на ситуацію з різних боків.

Всім командам пропонується незакінчений розповідь: «Вранці небо в Запоріжжі покрито хмарами і пішов сніг. Великі сніжинки падали на будинки, дерева, тротуари, газони, дороги ... ». Пропонується продовжити розповідь. Команді №1 від імені туриста- жителя східній екзотичної країни, який бачив сніг тільки по телебаченню, команді №2 - від імені водія

туристичного автобуса, команді №3 - від імені працівника готелю, куди будуть поселятися туристи - мешканці східної екзотичної країни.

Отже, підготовка фахівців до організації роботи в закладах розміщення туристів є багатограним комплексним процесом, успішність якого залежить, зокрема, від різноманітності тих методів і прийомів, що застосовуються у цьому процесі.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Нечаюк Л.І., Телеш Н.О. Готельно-ресторанний бізнес: менеджмент. К.: Центр навчальної літератури, 2003. 348 с.
2. Бойко М.Г., Гопкало Л.М. Організація готельного господарства: Підручник. - К.: Київ, нац. торг.-екон. ун-т, 2006. 448 с.
3. Основы теории коммуникации: практикум / Л.Г.Викулова, А.И.Шарунов. М.:Аст Москва, 2008. 316 с.

АВТОБІОГРАФІЧНІ ТВОРИ ОСТАПА ВИШНІ

Мала Наталія Леонідівна

вчитель української мови та літератури
Гаврилівський ліцей Барвінківська міська рада
Ізюмський район Харківська область

Анотація. У статті висвітлюється аналіз автобіографічних творів Остапа Вишні зокрема такі, як: «Моя автобіографія», «Перший диктант», щоденник «Думи мої, думи мої...», «Як колись ми учились», «Ох, і лікували ж нас», «Отак і пишу». Звідси можна почерпнути інформацію як про особистість гумориста, так і про його літературно-естетичні погляди.

Ключові слова: автобіографічні твори, гуморист, щоденник, літературно-естетичні погляди.

Сатирично-гумористичні твори розходяться нині надзвичайно швидко. Веселу книжку люблять всі. Хотілося б вловити в цьому приємний відгомін тих благословенних часів, коли в українській літературі засіяла зоря на ім'я Остап Вишня. Щоб нині зрозуміти творчість Вишні, потрібно ретельно з'ясувати, хто він, легендарний Остап, чиїх батьків дитина, де зріс і в кого навчався, що робив і з ким дружив, з чого радів і з чого мучився... перед нами життя, яке й досі не дуже охоче розкриває свої таємниці, частково поховані в недоступних архівах, а частково збережені в усних джерелах, що не завжди співвідносяться з істиною.

Йому випало жити в пору великих соціальних зрушень, в період світлих надій і чорної розлуки, епохальних звершень і масового терору.

Творчість Остапа Вишні стала об'єктом вивчення багатьох дослідників (Л. Антипова, Л. Бузевська, І. Дузь, І. Зуб, В. Коваль, С. Козак, О. Кошарна, В. Чемерис, О. Чехівський, Ю. Цеков та ін.). Неоднаразово досліджували і

автобіографічні твори Остапа Вишні, з яких можна почерпнути різну інформацію як про особистість гумориста, так і про його літературно-естетичні погляди.

Павло Михайлович Губенко (більше відомий як Остап Вишня) зумів втілити у своїх мудрих, дотепних, кмітливих, щирих і безпосередніх героях риси характеру українського народу, передати його ментальність.

Тому багатьох струн душі людської торкає вишнівське мудре, дотепне слово. Палітра письменника досить різноманітна. Це і лагідна, м'яка усмішка, сповнена любові і приязні до людини. Й ущипливий дотеп, коли йдеться про безгосподарність, лінощі, безвідповідальність, неуцтво. Цикл творів «Моя автобіографія», який був написаний протягом 15-16 березня 1927 році, сповнений саме м'якого і доброго усміху. Скільки тепла і любові до людей, що його оточували в дитинстві, передає нам Вишня в оповіданні «Моя автобіографія»! У назві гуморески є термін «автобіографія». У літературознавчому словнику-довіднику подається таке його визначення: «Автобіографія (грец. *autos* – сам, *bios* – життя і *graphō* – пишу) – літературний жанр, головним героєм якого (в літературному сенсі) є сам автор; основа автобіографістики, що включає, крім автобіографії, мемуари (спогади), щоденники, почасті й листування, а також автобіографічні художні твори. Все це разом можна означити терміном «автобіографізм», тобто тією особливістю, що полягає в наповненні твору фактами з власного життя письменника». У «Моїй автобіографії» автор із гумором розповідає, що ж спонукало його взятися за перо: «А так сам зробиш, – знатимеш уже, напевно, що вдячні нащадки ніколи тебе не забудуть». Однією з найвагоміших ознак автобіографічності у творі є оповідь від першої особи. Остап Вишня використовує багато особових займенників, підкреслюючи, хто є виконавцем дії: «у мене нема жодного сумніву, що я народився», «оддали мене в школу рано», «в Києві я роззявив рота», «пишу я так» та ін. Важливу роль відіграють особові форми дієслів: «так й залишився в Києві», «взагалі любив я книжки з тонкими палітурками», «як я пишу».

«Моя автобіографія» складається з окремих невеликих розділів-«фресок». Але умовно твір можна поділити на вісім семантичних частин, які зображують певний період «долітературного» життя гумориста. У першій частині автор розповідає, де і коли він народився, про батьків та дідів. Остап Вишня використовує традиційні погляди на появу в сім'ї дитини: «Витягли з колодязя, коли напували корову Оришку» [6, с. 6], «послав їм Господь усього тільки сімнадцятеро дітей, бо вміли вони молитися милосердному» [6, с. 7]. Про батьків зазначає, що «взагалі батьки були нічого собі люди. Підходящі». З гумором оповідач згадує дідів: «Батьків батько був у Лебедині шевцем і пив горілку. Материн батько був у Груні хліборобом і пив горілку» [6, с. 6]. Митець використовує простонародну лексику, але іноді вживає такі невідомі сільському мешканцю слова, як «генеалогія», «світогляд», «автобіографія», «конституція», «фейлетон», «кваліфікація», «неокласицизм», «екстерн» та ін. Друга і третя частини присвячені не просто навчанню, а, так би мовити, формуванню світогляду майбутнього письменника. Тут гуморист використовує сталі народні епітети («лиха година», «дитинства золотого», «доброї душі дідуган», «казьонний кошт»), метафори («ходяча совість людська», «нема де правди діти»), фразеологізми («як муха дише», «сяде на голому місці», «вертівся, як мокра миша»). Четверта частина присвячена подіям громадянської війни. Остап Вишня з гумором розповідає про свої воєнні досягнення: «Брав участь. Летить шрапнель, а я ховаюсь».

Цікавою композиційною знахідкою є своєрідний відступ про «Катехізіс» Філарета та інші книги: «Взагалі любив я книжки з м'якими палітурками. Їх і рвати легше, і не так боляче вони б'ються, як мати, було, побачить» [6, с. 11]. Про початки літературної творчості Остапа Вишні ми дізнаємося з наступної семантичної частини. «Перекладав я, перекладав, а потім думаю собі: «Чого я перекладаю, коли ж можу фейлетони писати?! А потім – письменником можна бути. Он скільки письменників різних є, а я ще не письменник»... Зробився я Остапом Вишнею, та й почав писати» [6, с. 12], – так мотивує свою письменницьку діяльність автор. З підтексту розділу напрошується висновок,

що першорядну роль у творчій роботі відіграють ступінь обдарування митця, його громадянська позиція і уперта, часом пекельна праця.

Цій роботі і присвячує Остап Вишня наступний епізод. Називає він його «моментом творчості». У кінці – висновок: «На підставі свого досвіду радив би все-таки працювати так: спочатку подумати, а потім уже писати, а не навпаки. Так якось краще виходить, хоч праця трішки й тяжка» [6, с. 14]. Восьма семантична частина за стилем викладу суттєво відрізняється від попередніх, вона схожа на відповіді письменника під час інтерв'ю або заповнювання анкети. З любов'ю, з ліричними інтонаціями змальовує митець епізод із полювання: «Коли ранок, коли над лиманом срібний туман устає, коли сидиш у ямці й очі твої плавають у тумані, вишукуючи десь аж он там чорну крапку з чиряти або з крижня. Ах!» [6, с. 15]. Глибокий зміст вкладено в таку, здається тільки гумористичну «Мою автобіографію». Цікавими можуть стати роздуми про цінність і вагомість кожної думки письменника. Гострий на слово жартівник постає у рядках твору серйозним і вдумливим. Гумореска «Моя автобіографія» вражає людяністю, глибокими і щирими почуттями.

Дитинство видатного українського письменника-гумориста Остапа Вишні припало на добу царизму. Нелегкі то були часи, але письменник віднаходить найтепліші інтонації, змальовуючи своє дитинство. Один з таких творів має назву «Перший диктант». У сім'ї Остапа було дванадцять дітей. Складно було батькові й матері поратись у такому «хазяйстві», та що робити! Батькам дуже кортіло, щоб їх діти були письменними, але на хуторі ніякого навчального закладу не передбачалось. До найближчої школи було далеко, не в кожній дитині були чоботи, і ними доводилося «чергуватися». З особливою ніжністю Остап Вишня згадує стареньку Марію Андріївну, «чудесної душі людину, народну вчительку», яка ставилась до учнів, немов до власних діточок. На третій рік навчання малим довелося писати диктант російською мовою, «бо шкіль на рідній українській мові за царя на Україні не було». Була в диктанті така фраза: «За коляской бежала и лаяла собачка испанской породы». І

п'ятнадцять із шістнадцяти учнів замість «испанской породы» написали из панской породы». Дуже сміялась учителька, а сам оповідач отримав двійку.

В оповіданні «Перший диктант» Остап Вишня майстерно створює комічний ефект, дивлячись на своє нелегке дитинство очима дорослої, досить забезпеченої людини. Письменник дуже вдало демонструє свій подив від порівняння тогочасного й сучасного, але найбільше в цьому творі все ж таки теплоти й доброти. Найкомічнішим, звичайно, є епізод з песиком іспанської породи. У цьому епізоді, мов через збільшувальне скло, видно всі різючі протиріччя дореволюційної України: треба писати російською, та ще про «господ», а на додаток про їхнього собачку, який, як не верти, усе одно з панської породи.

Минуле здається втраченим повністю, але спогади можуть повернути його в усій повноті, хоча й на короткий час. Згадавши про дитинство, людина відчуває живий зв'язок між власним минулим і майбутнім, що з такою ширістю доводять автобіографічні твори Остапа Вишні.

До автобіографічного циклу можна віднести й інші твори Остапа Вишні: «Як ми колись учились», «Ох, і лікували ж нас», «Отак і пишу», «Великомученик Остап Вишня», «Все життя з Гоголем», «Панська ялинка», щоденник «Думи мої, думи мої...», який є цікавим зразком мемуарної літератури. У всіх цих творах — та ж легка «вишнева усмішка», бо виучувалися тоді, коли проходили курс від випасання гусенят до випасання коней, а виліковувалися — коли «баба-прохвесор» виголошувала чергове заклинання на зразок:

Місяць у небі,

Медвідь у лісі,

Камінь у полі,

Всі ви три брати.

Як зійдетесь у чисте поле гуляти,

Тоді тільки (ім'я) молитовного й хрещеного

Почнуть зуби грати.

Тьху! Тьху! Тьху!

І все ж у кожній гуморесці Остапа Вишні, попри смішки над тим, що було кумедне, химерне, недолуге, відчувається справжня любов до людей, серед яких зростав, яких шанував і які, власне кажучи, були носіями тієї сміхової української культури, речником і продовжувачем якої став він — славнозвісний Остап Вишня, неповторний Павло Михайлович Губенко. «Треба любити людину. Більше, ніж самого себе», - писав великий гуманіст, письменник Остап Вишня. Свій народ, рідну землю Павло Михайлович любив, як сонце, як повг; У щоденнику митець з великою гордістю пише, що він завжди відчував себе гою народним - і з того був щасливий, що все своє життя «хотів, щоб зробити народові щось хороше». ». Щоденник Остапа Вишні «Думи мої, думи мої...» (перший запис зроблено 26 грудня 1948 року, а останній – у січні 1955 року) розкриває його погляди призначення письменника, його думки про місце сатири й гумору в літературі. Для неї, за глибоким переконанням письменника, потрібна «перш за все чесність. Потім уже геній, талант, здібність». Широковідомими стали слова Остапа Вишні: «Коли входиш у літературу, чисть черевики! Не забувай, що там був був Гоголь, був Шевченко! Обітри черевики!» Таким кришталево чистим, чесним, безкомпромісним до відчаю був і сам письменник, який усе своє життя чесно служив народові й батьківщині, лякав людей, незважаючи на тяжкі життєві обставини (він був репресований, перебував у сталінських таборах), але не зневірився, не перестав бути добрим і усміхненим, не розчарувався в людях, даруючи їм свої чудові твори, допомагаючи жити, боротися з недоліками вірити у краще.

Табірний щоденник Остапа Вишні за формою дуже подібний до захлаявних книжечок Тараса Шевченка. Сторінки «Чиб'ю» списані мікроскопічним почерком, букви – завбільшки з макове зернятко. Але написане змогла розшифрувати дочка Варвари Маслюченко – Мура, як її називав прийомний батько Остап Вишня, - Марія Михайлівна Євтушенко. Її Вишня дуже любив і вважав рідною дитиною. У щоденнику він згадує своїх репресованих друзів – письменників В. Гжицького, О. Досвітнього, С.

Пилипенка, М. Ялового, М. Куліша, М. Ірчана, актора театру «Березіль» Й. Гірняка, розповідає про їхні трагічні долі на засланні. Аналізуючи I Всесоюзний письменницький з'їзд, він іронічно ставиться до творчих здобутків самого Горького, що власноручно записав себе в генії, а іншим, «не менш талановитим», як звичайнісінькі графомани й неуки Бедний, Беземенський (в Росії) та Микитенко, Кулик (в Україні), видав квоту бодай на талант.

На жаль, не міг Остап Вишня спрямувати своє перо сатирика проти всього, що заважало його рідному народові стати вільним, не міг сказати болючої правди вголос. Робив те, що дозволяли обставини. І все ж з його творів постала Україна, яка мовби дивилася у дзеркало і всміхалася, пізнаючи себе. «У моєму сміхові завжди бачив народ: хорошого чоловіка, привітну жінку, дівчину веселооку, дитину, бабу з дідом... І так мені хотілося, щоб посміхнулися вони, щоб веселі вони були, радісні, хороші...», - писав Остап Вишня. У словах - ідейно-естетичне кредо неперевершеного сатирика, визначного гумориста, твори якого були, є і ще довго будуть популярними. «Він світив, як зірка, до нього люди тяглись, як до сонця», - писав про Остапа Вишню Максим Рильський. І з цими його словами важко не погодитись.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антипова Л.М. Остап Вишня – великий український оптиміст. Урок в 11 класі // Вивчаємо українську мову та літературу. – 2009. – № 32. – С. 19 – 21.
2. Дзевер І. О. Твори: В 4 т.-К.: Дніпро, 1988.
3. Зуб І.В. Остап Вишня. Нарис життя і творчості.- К.:Дніпро, 1989,- 239 с.
4. Іванова І. Б., Клімова С.В. Українська література: Навч. посібник. – Харків: Парус, 2005. – 288 с.
5. Літературознавчий словник-довідник / За ред. Р.Т. Гром'яка, Ю.І. Коваліва, В.І. Теремка. – К.: ВЦ “Академія”, 2007. – 752 с. (Nota bene)
6. Україна сміється. Збірка / Укладач Н. Д. Кусайкіна. – К.: Шанс, 2008. – 464 с.

СПЕЦИФИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ УПРАВЛЕНИЯ В СУБЪЕКТАХ МСП

Мамедова Вафа Ганбар кызы

Доцент

Азербайджанский Государственный

Аграрный Университет

Аннотация: Субъекты малого и среднего предпринимательства играют важную роль в экономике создавая новые рабочие места и обеспечивая занятость населения, являются локомотивом развития и основой устойчивости экономики любой страны, в том числе и Азербайджана. Исследования показывают, что субъекты малого и среднего предпринимательства, в которых правильно организовано и осуществляется управление, более успешно осуществляют свою деятельность. В статье рассматриваются специфические особенности управления в субъектах МСП.

Ключевые слова: предпринимательство, управление, менеджмент, малый бизнес, мобильность, гибкость, эффективность, простая структура, проблема роста.

Во многих развитых странах малое и среднее предпринимательство является одним из важнейших социально-экономических институтов. По мнению многих исследователей субъекты малого и среднего предпринимательства являются локомотивом развития и основой устойчивости рыночной экономики. Субъекты малого и среднего предпринимательства играют важную роль в обеспечении процветания национальной экономики, развитии инновационных технологий, которые являются основными позывами современной экономики.

Неоспоримо место субъектов малого и среднего предпринимательства в развитии Азербайджанской экономики. Субъекты МСП играют важную роль в

создании новых рабочих мест и обеспечении занятости в стране. Государство оказывает всемерную помощь созданию и развитию субъектов МСП в стране. Но несмотря на это каждый год большое число субъектов малого и среднего предпринимательства терпят крах и закрываются. Одним из главных причин этого является недостаток управленческих знаний и навыков у руководителей субъектов МСП. Правильно организованное и осуществляемое управление в субъектах малого и среднего предпринимательства позволяет правильно понять текущую рыночную ситуацию и использовать ее для достижения их целей. Исследования показывают, что субъекты малого и среднего предпринимательства, в которых правильно организовано и осуществляется управление, более успешно осуществляют свою деятельность. Правильно налаженный менеджмент позволяет им действовать более активно и инициативно, проводить профилактические меры, успешно выходить из непредвиденных и неподконтрольных им ситуаций. Менеджмент также позволяет правильно оценить слабые и сильные стороны субъектов малого и среднего предпринимательства и сконцентрироваться на стратегически важных направлениях и успешно решать тактические вопросы.

Предпринимательство, являющееся важной составной частью рыночной экономики, прежде всего проявляется в малом бизнесе. Малый бизнес оказывает решающее влияние на создание конкурентной среды на потребительском рынке, структуру, качество и темпы роста валового национального продукта. Малый бизнес является предпринимательской деятельностью, осуществляемой субъектами рыночной экономики. [4 с 464]

Опыт экономически развитых стран показывает, что в этих странах 60% ВВП, 50%-ов занятости обеспечивается субъектами малого и среднего предпринимательства в этих странах. В Азербайджане 7068 субъекта МСП, 86,5 процента из которых основаны на частной собственности. 4,5 процента субъектов малого и среднего предпринимательства функционируют в сельском хозяйстве, 16,5 процента в промышленности, 13,5 процента в строительстве, 26,6 процента в торговле, 5,5 процента в транспорте, 3,7 процента в туризме,

3,5 процента в отрасли информации и связи, 5,9 процента в образовании и здравоохранении, а 20,3 процента в прочих отраслях. Субъекты малого и среднего предпринимательства в Азербайджане создают 7,3 процента добавленной стоимости созданной в экономике страны. в то же время здесь заняты 37,6 процента всех занятых. 24 процента вложенных в стране в основной капитал инвестиций приходится на субъекты малого и среднего предпринимательства. 12,3 процента отгруженных в стране товаров приходится на субъекты малого и среднего предпринимательства. Средняя номинальная заработная плата в субъектах малого и среднего предпринимательства в 1,6 раза выше, чем средняя заработная плата по стране.

Естественно, что эти показатели намного отстают от показателей в таких странах, как США, Япония и страны Европейского Союза, в связи с чем всестороннее развитие субъектов малого и среднего предпринимательства является объективной необходимостью. Согласно азербайджанскому законодательству под предпринимательской деятельностью понимается свободно осуществляемая любым лицом деятельность основной целью которой является извлечение прибыли (для индивидуального предпринимателя получение дохода) от использования имущества, производства и (или) реализации продукции, выполнения работ или оказания услуг. В нашей стране предпринимательством могут заниматься имеющие способности любой гражданин Азербайджана, все юридические лица независимо от формы собственности, иностранные граждане и лица без гражданства, зарубежные юридические лица. В зависимости от характера предпринимательской деятельности и отношений с собственником, предпринимательской деятельностью может заниматься и сам собственник, и в рамках определенных им полномочий субъект управляющий имуществом собственника на правах руководителя хозяйства. Собственник предприятия после заключения договора с лицом, управляющим предприятием, не может вмешиваться в деятельность предприятия за исключением случаев предусмотренных уставом предприятия и законодательством азербайджанской Республики. [1]

Правительство Азербайджана оказывает особое внимание развитию малого и среднего предпринимательства. Так во многих экономических программах правительства этому вопросу уделяется особое внимание и особенно отмечается оказание дополнительной помощи субъектам малого и среднего предпринимательства. [2]

Но несмотря на сильную поддержку государства субъекты малого и среднего предпринимательства зачастую терпят крах и разваливаются. Одним из главных причин этого является отсутствие у руководителей субъектов малого и среднего предпринимательства управленческих знаний и навыков.

Менеджмент позволяет субъектам МСП оценить свои слабые и сильные стороны и сосредоточить свои усилия на стратегически важных участках деятельности. И поэтому значение управления и менеджмента в деятельности субъектов малого и среднего предпринимательства велико.

Управление охватывает многообразие возникающих на предприятии отношений. В современном мире важность изучения и понимания основ управления обуславливается тем, что оно обеспечивает интеграцию всех ресурсов и процессов предприятия и повышает его конкурентоспособность. Тем самым играя ключевую роль в деятельности любого субъекта хозяйственной деятельности.

Менеджмент в экономике вообще и особенно в субъектах малого и среднего предпринимательства играет особенно важную роль. Здесь менеджмент имеет свои специфические особенности. Эти особенности связаны с малым масштабом производства и вытекающим отсюда несовершенством организационной структуры и отсутствием серьезного разделения труда. При исследовании управления в субъектах малого и среднего предпринимательства необходимо учитывать их мобильность и динамичность, интеграцию прав, обязанностей и ответственности их собственника и взятого им на работу руководителя.

Отнесение субъектов предпринимательства к малым, средним и крупным проводится на основе ряда критериев, каждый из которых в той или иной мере

влияет на управление конкретного субъекта. Этими критериями могут быть размеры субъекта предпринимательства, численность и состав работников, область деятельности, объем и номенклатура выпускаемой продукции, организационная структура предприятия, спрос и особенности потребности на его продукцию. В соответствии с законодательством Азербайджанской Республики к субъектам микро предпринимательства относят субъекты, среднегодовая численность работников которого составляет 1-10 человек, а годовой доход до 200 тысяч манат. К субъектам малого предпринимательства относятся субъекты среднегодовая численность работников которого составляет 11-50 человек, а годовой доход от 200 до 3000 тысяч манат, а к субъектам среднего предпринимательства соответственно – 51-250 человек и от 3 до 30 миллион манат. К субъектам крупного предпринимательства относят субъектов, в которых численность работников больше 351 человек, а размер годового дохода более 30 миллион манат. [3]

Практика управления показывает, что в субъектах малого предпринимательства, где численность работников менее 20 человек, специального управленческого подразделения не бывает, а само управление ведется на элементарном уровне и состоит из ведения бухгалтерского учета, контроля за рентабельностью хозяйственной деятельностью и руководства работами. Не предприятиях, где численность работников до 70 человек, обычно имеется специальное подразделение, умеющее управлять хозяйством в организованном порядке. Здесь практикуется управление производством, сбытом, трудом и финансами. В субъектах хозяйствования, где численность работников до 100 человек, могут создаваться специализированные управленческие подразделения. И каждый из таких подразделений обладает высокими управленческими технологиями в своей области. [5]

Такое деление субъектов предпринимательства по уровню управления логично. Наличие специального менеджера в маленькой парикмахерской или кафе необязательно. Обычно в субъектах малого предпринимательства функции управления берет на себя его владелец. При этом он считает, что

лучше взять эти обязанности на себя, чем поручать другим. Но отказываясь от делегирования полномочий, такой руководитель сталкивается с нехваткой времени на управление, что отрицательно сказывается на результатах работы субъекта предпринимательства. Потому что руководитель занимается не только текущей работой объекта, но и должен предусмотреть и перспективы деятельности. Поэтому целесообразно иметь специального работника, который справиться с этой работой.

С ростом масштабов деятельности субъекта предпринимательства возникает необходимость в привлечении специалиста по управлению или даже в создании специального управленческого подразделения или подразделений, состоящий из линейных и функциональных руководителей. В этом случае руководитель предприятия занимается координированием работы линейных и функциональных служб.

На методы, формы и стиль управления в субъектах малого и среднего предпринимательства влияет ряд факторов. И задача управленца состоит в том, чтобы учитывая все эти факторы определить оптимальную систему управления для выполнения поставленной цели и достижения успеха.

Сегодня мобильность в управлении, то есть умение и способность в короткое время перестраиваться, не упускать новые возможности, открываемые инновациями и рынком, намного важнее чем прямая экономия управленческих затрат. Ориентация на потребительский спрос, проведение гибкой научно-технической, инновационной и рыночной политики превратилось в основную идею новой философии управления.

Особое место управления в рыночной экономике обуславливается тем, что именно менеджмент обеспечивает взаимосвязь и интеграцию всех процессов, происходящих на предприятии. Правильно построенное управление в субъектах малого и среднего предпринимательства усиливает их адаптивность и конкурентоспособность.

Субъекты малого и среднего предпринимательства обладают простой структурой, характеризующейся не развитой технотструктурой, малым

количеством вспомогательного персонала, слабым разделением труда, неразветвленностью организационных единиц и относительно слабой управленческой иерархией. Управленческое поведение здесь слабо формализовано, ограниченно используются инструменты планирования, обучения и взаимодействия. Но простая структура органична. [6].

В простой структуре координация осуществляется в основном посредством прямого контроля. Право на принятие всех важных решений сосредотачивается в руках руководителя-собственника и он является ключевой фигурой управления и все сотрудники подчиняются непосредственно ему. Если имеется группировка, то она ведется по функциональному принципу, а их деятельность координируется непосредственно руководителем. В этой структуре коммуникация осуществляется не формальным способом и состоит в основном из общения между руководителем и остальными работниками. Благодаря этому руководитель узнает о проблемах в операционном ядре до того, как ему об этом докладывают. В таких простых организациях распространены мобильные рабочие потоки, осуществляется относительно не профессиональная деятельность, работники часто заменяют друг друга. Процесс принятия решений отличается мобильностью, централизация власти позволяет быстро реагировать на изменения внешней среды. Определение стратегии здесь является исключительной прерогативой руководства и в основном носит интуитивный характер, направленный на поиск новых возможностей.

Но надо иметь в виду, что простая структура эффективна не всегда, а в определенных условиях. Для этого в первую очередь окружающая среда должна быть одновременно и простой, и динамичной. Простота внешней среды заключается в том, что руководитель понимает основные ее аспекты и может единолично контролировать принятие решений. Высокая динамичность окружающей среды требует, чтобы у органической среды одновременно была относительно простая и нерегулируемая техническая структура. Для сложной системы в этом случае потребовалось бы наличие развитой структуры

вспомогательного персонала и делегация им полномочий по техническим решениям, а для регулируемой системы наличие бюракратического операционного ядра. Среди всех управленческих конфигураций простая структура является самой рискованной, так как она зависит от здоровья и желаний одного человека. Один сердечный приступ уничтожит весь механизм координации.

Для субъектов МСП самым простым является структура фирмы, которая находится в единоличной собственности. Такой субъект обычно управляется собственником, который берет на себя все предпринимательские риски. В большинстве случаев руководитель фирмы сам занимается бухгалтерским учетом и финансами, сбытом и снабжением, ценой и рекламой и пр. при этом многое зависит от его стремления к достижению цели и работоспособности. С ростом бизнеса создается управленческая группа. Сюда могут входить менеджер, технолог, агент по снабжению и другие. Для временной работы привлекается бухгалтер. В таких предприятиях за счет объединения профессий, функций управления, родственные или семейные отношения создают предпосылки для экономного использования ресурсов. [7]

Субъектов малого и среднего предпринимательства на всех этапах их жизненного цикла подстрекает опасность. По мнению американского ученого А.Адезиса если субъект МСП прошел период зарождения и детства и вступил в период интенсивного роста здесь его подстрекает ловушка семейности. Если он с успехом преодолевает эту ловушку можно сказать что будущее его бизнеса обеспечено. По Адезису упорядоченные законы управления вступают в силу когда предприятие вступает в фазу интенсивного роста. Функции управления отделяются от функций собственника, усиливается бюрократия, эмоциональность уступает место рациональности, усиливается контроль. После периода стабильности дела организации ухудшаются, для предотвращения хаоса система контроля еще более усиливается, что приводит к еще более сильной бюрократизации и краху организации. [8]

Классическим превосходством крупных предприятий является эффект масштаба. В период индустриализации это стало основной причиной успеха крупных компаний. А основным преимуществом малого предпринимательства является его мобильность и умение быстро реагировать на рыночные изменения. В настоящее время устойчивость экономики многих стран зависит от успешного развития субъектов малого и среднего предпринимательства.

Созданные малые фирмы занимают особые сегменты рынка и ориентируются на своего конкретного потребителя. Создание интернета ускорило процесс развития. Расширение отраслей услуг создало предпосылки для их роста. Субъекты предпринимательства в этой сфере предпочитают оставаться малыми, так как таким образом они смогут быстро реагировать на изменения в потребностях потребителей. Но одним из основных особенностей субъектов малого предпринимательства является то, что их малые размеры не позволяют содержать управление на должном уровне. [9].

Задачи высшего руководства в субъектах малого и среднего предпринимательства требуют большей универсальности и больших навыков. Здесь топ-менеджмент не опирается на группу прошедших особое обучение менеджеров. Даже субъекты предпринимательства средних размеров слишком малы для того, чтобы должным образом стимулировать своих менеджеров. Они с финансовой точки зрения слишком слабы, чтобы выплачивать специалисту высокого уровня зарплату, которую он мог бы получить на крупном предприятии. Они также не могут подготовить в достаточном количестве новое поколение профессиональных менеджеров.

Как уже отмечали, малый бизнес обычно бывает семейным. Поэтому здесь высокие позиции занимают члены семьи собственника, хотя зачастую они не имеют управленческих навыков и знаний. В результате сотрудники которые обладают нужными управленческими знаниями и навыками, но не являются членами семьи, вынуждены бывают уйти в другие компании. Кроме этого субъекты МСП не могут предоставлять своим работникам интересные должности и выгодные перспективы. Здесь топ-менеджеры страдают от узости

взглядов и недостаточности внешних связей. Руководители иногда не осознают, что предприятие находится в затруднительном положении и есть необходимость в анализе ситуации и прогнозировании будущих перспектив.

С ростом субъектов малого и среднего предпринимательства растут и их затраты на организацию и внутренние информационные процессы. В целом самой большой проблемой субъектов малого и среднего предпринимательства является их рост. Самым сложным испытанием управления является решение проблемы роста. Главным требованием успешного роста является умение руководителей коренным образом изменить свою позицию и поведение.

С ростом бизнеса интересы дела требуют, чтобы в управлении субъектов МСП усилилась стратегия, изменилось соотношение между механизмами постановки целей и их достижения; чем крупнее будет бизнес тем больше его верховные структуры управления будут заниматься разработкой глобальных целей, а вопросам конкретных шагов для их достижения будут уделять все меньше внимания потому, что этими вопросами будут заниматься более низшие управленческие структуры. Будут изменяться и коммуникационные процессы внутри управленческой структуры в целом. Теперь руководство будет уделять больше внимания потокам информации снизу вверх. Обязанности будут строго делиться на всех уровнях управления.

Обычно в субъектах МСП цели устанавливаются на 2-3 года. Разработка эффективных целей усиливает побудительные мотивы, устанавливает более точные ориентиры и определяет перспективы достижения ожидаемых результатов. [10]

Сегодня выживают те субъекты малого и среднего предпринимательства, которые внедряют формы и методы управления, основывающиеся на предприимчивости и инновационности.

Успех таких фирм обеспечивается внедрением продуктовых инноваций, которые позволяют создавать новые рынки, удовлетворять новые потребности.

В условиях сильной рыночной конкуренции выживает и успешно функционирует тот субъект, который следит за развитием спроса и

предложения и в соответствии с ними меняет характер и направление производства.

Иными словами в рыночных условиях главным требованием, которое стоит перед управлением субъектами малого и среднего предпринимательства, является обеспечение их мобильности и способности приспосабливаться к изменяющимся условиям хозяйствования.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Закон Азербайджанской Республики «О предпринимательской деятельности» город Баку, 15 декабря 1992-ого года. № 405, с изменениями и дополнениями 22 апреля 2002-ого года, 11 ноября 2016-ого года, 29 декабря 2017-ого года.
2. Стратегическая дорожная карта по перспективам развития национальной экономики Азербайджанской Республики, утвержденная Указом Президента Азербайджанской Республики от 6 декабря 2016-ого
3. Постановление Кабинета Министров Азербайджанской Республики за № 556 от 21 декабря 2018-ого года
4. Коллектив авторов при участии и под редакцией А.Б.Аббасова. Организация и управление бизнеса. /Учебник.Баку: Издательство «İqtisad Universiteti», 2011-ый год.
5. Минцберг Г. Структура в кулаке: создание эффективной организации /Г. Минцберг; пер. с англ. под ред. Ю.Н. Каптуревского. — СПб.: Питер, 2002. —512 с. с. 273–281
6. Мардас А.Н. О.А.Гуляева. Основы менеджмента. Практический курс, учеб.пособие для СПО. 2-е издание. М. Издательство Юрайт, 2019 . 175 с
7. Виханский О. С., Наумов А. И. В54 Менеджмент : учебник / О. С. Виханский, А. И. Наумов. —5_е изд. стереотипн.—М. : Магистр : ИНФРА_М, 2014.—576 с. 31-32

8. / Nurdan SEVİM vb. KÜÇÜK İŞLETME YÖNETİMİ ANADOLU ÜNİVERSİTESİ Web-Ofset Tesislerinde 10.000 adet basılmıştır. ESKİŞEHİR, Ocak 2013/

9. Е.Л. Драчева, Л.И.Юликов. Менеджмент : учеб. для студ. учреждений спо— 13-е изд., стер. —М. : Издательский центр «Академия», 2012. — 304 с./

10. Удалов Ф.Е., Алёхина О.Ф., Гапонова О.С. ОСНОВЫ МЕНЕДЖМЕНТА: Учебное пособие. – Нижний Новгород: Нижегородский госуниверситет, 2013. – 363 с.

ЗАСТОСУВАННЯ ГАЗОРОЗРЯДНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ДЛЯ ПОКРАЩАННЯ АДАПТИВНИХ ВЛАСТИВОСТЕЙ РОСЛИН

Мельник Олексій Володимирович

к. с.-г. н., старший науковий співробітник,
завідувач лабораторією адаптивного овочівництва,
зберігання і стандартизації

Інститут овочівництва і баштанництва НААН

Україна

Семенченко Олена Леонідівна

к. с.-г. н., старший викладач
кафедри селекції і насінництва

Дніпровський державний
аграрно-економічний університет

Україна

Пугач Сергій Григорович

начальник сектору трансферу технологій

Національний науковий центр

«Харківський фізико-технічний інститут»

Україна

Анотація. Внаслідок переважно вегетативного способу вирощування часнику озимого спостерігається значне ураження садивного матеріалу різними видами хвороб та шкідників. Наявність у складі цибулин великої кількості поживних речовин створює умови для їх поширення, що спричиняє зниження урожайності та погіршення якості. Особливу увагу звертають хвороби, що викликають сапрофітні мікроорганізми, які зберігаються у ґрунті та рослинних рештках. Зокрема, це – чорна пліснява (*Aspergillus niger*) та синьо-зелена пліснява (род *Penicillium*). Одним з перспективних шляхів зменшення поширення хвороб є використання технологій на основі електрофізичних

процесів, а саме – на застосуванні озону, ультрафіолетового та інфрачервоного випромінювання, що дозволить мінімізувати використання синтетичних пестицидів. Висока хімічна активність озону обумовлена його окислювальними властивостями.

Незважаючи на поверхневу дію озону, існують відомості про його вплив на кутикулярні шари та каталітичну дію на точки росту, що є особливо актуальним за передсадивної обробки.

Ключові слова: озон, часник, передсадивна обробка, хвороби.

Мета роботи. Стимуляція проростання часнику озимого дозволить покращити його укорінення та перезимівлю, що в результаті призведе до зростання продуктивності рослин.

Матеріали и методи. Дослідження проведено в 2019-2020 рр. В Інституті овочівництва і баштанництва НААН України. В дослідженнях використовували сорт часнику озимого Дюшес. Передсадивну обробку здійснено за 3-5 діб до садіння за допомогою озонатора серії OzW Stream Ozone ТМ у чотирьохразовій повторності. Польові дослідження було проведено відповідно «Методики дослідної справи в овочівництві і баштанництві» (2001).

Результати та обговорення. Обробку рослинного матеріалу (зубки часнику) здійснювали у малооб'ємній камері шляхом продування озоноповітряною сумішшю крізь масу продукції. В лабораторних умовах вивчено експозиції озонування від 10 до 1000 хв. за концентрації від 10 до 100 мг/м³. Встановлено зменшення ураженості чорною та зеленою пліснявою в усіх досліджуваних варіантах. В середньому воно склало 10 і 5%, відповідно (табл.).

Таблиця

Вплив озону на ураження садивного матеріалу часнику грибними хворобами, %

Варіант	Грибні хвороби	
	Aspergillus	Penicillium
Контроль	55	12
Озон	45	7

В результаті відмічено покращання адаптивних властивостей рослин часнику, а саме – проходження перезимівлі. Практично в усіх досліджуваних варіантах спостерігається більша, порівняно до контролю, густина стояння рослин після появи сходів. Так в середньому по варіантах досліді вона склала 82% (контроль – 72%). Покращання умов перезимівлі та зменшення інфікування рослин сприяло розвитку біометричних показників, зокрема – висоти рослин. В усіх досліджуваних варіантах відмічено її зростання в середньому на 3,3 см. Формування біометричних параметрів рослин часнику під впливом озонування сприяло повноцінному його росту та розвитку. Середня урожайність досліджуваного сорту за використання озону склала 6,6 т/га (контроль – 3,8 т/га).

З метою встановлення ефекту озонування на біохімічний склад часнику визначали вміст сухої речовини, цукрів, нітратів та аскорбінової кислоти за досліджуваних концентрацій та експозицій. Суттєвого впливу на органолептичні та біохімічні показники не відмічено.

Висновки. За результатами досліджень найбільш доцільним є застосування передсадивної обробки часнику озимого озonom в концентрації 50 мг/м³ з експозицією 60 хв. Відмічається зменшення ураженості грибними хворобами, зростання біометричних показників, покращання адаптивних властивостей та збільшення урожайності.

ВПЛИВ МУЗИКИ НА ПСИХОЛОГІЧНИЙ, МОРАЛЬНИЙ СТАН ЛЮДИНИ

Мельничук Ольга Олександрівна

вчитель II категорії

КЗ “Олександрійська спеціалізована

мистецька школа - інтернат I - III ступенів”

м. Рівне, Україна

Анотація: у статті розкрито механізми впливу музичного мистецтва та різних стилів музики на особистість. За допомогою різних стилів музики людина може віднайти для себе впевненість у вирішенні життєвих ситуацій, змінити погляди на весь світ, покращити психоемоційний та моральний стани та за допомогою музики продемонструвати свої почуття різного характеру.

Ключові слова: музика, музичне мистецтво, психологічний стан, моральний стан, музична будова, стилі музики.

Немає жодної людини, котру б музичне мистецтво не лишило осторонь. Музика чарує, заворожує, хвилює, захоплює, змушує мріяти і ворушити пам'ять, в думках переноситись в моменти в яких було незабутньо.

Чи були ці моменти тільки хорошими, прекрасними, ні, не обов'язково, інколи людина не дає собі забути, щось, що змусило її очі плакати, душу боліти, а серце тріпотіти від болю.

Всі ми різні, різноманітні наші переживання, причини для радості чи журби. Ми порізному дивимось на небо і сонце, по різному відчуваємо краплини дощу, по різному помічаємо квіти і їхнє забарвлення.

Тому і музика кожному подобається різна. Наприклад є люди які люблять джаз. Цікаві складні в деякій мірі, дуже загадкові акорди, в побудові джазових творів, деяких людей приводять в повну ейфорію, а є ті, які цього стилю не

розуміють. Є роздуми, що джазову музику переважно слухають люди в яких складне, логічне мислення, які можуть неординарно вирішувати ті чи інші головоломки в своєму житті.

Джаз виник на межі ХІХ - ХХ ст., у США серед пригнобленого безправного афроамериканського населення. Характерними рисами музичної мови джазу спочатку стали імпровізації, поліритмія, заснована на синкопованих ритмах.

Ось і люди, які люблять джазову музику, мають внутрішній світ, який є дуже креативним, з гнучкою лінією та позицією в житті, вони вміють імпровізувати, проте не виходити за окресли свого стилю життя.

Музика естрадного стилю є більш легкою в музичній, акордовій будові, не така складна мелодійно, як джазова музика, часто буває проста і в текстових написаннях.

Людина яка слухає музику естрадного стилю, шукає простоти у вирішені життєвих ситуацій, тому що не хоче яскраво заявляти про свою життєву позицію і свої життєві погляди на весь світ, чого не скажеш про людей, які схиляють свої музичні уподобання до такого стилю, як «Рок».

Виконавці «Рок» музики зазвичай дуже імпульсивні, енергійні, емоційні особистості. Музика яку вони пишуть, виконують - це є серйозна, гучна заявка на думку, життєву позицію. Одним словом такі люди не бояться продемонструвати свої почуття різного характеру.

Яку ж роль може відігравати класична музика, на психічний і моральний стан людини? Наприклад А. Вівальді коли писав свій циклічний твір «Пори року» з невимовною тонкістю відтворив усі примхи природи, в звуках нот, які він написав на нотному стані.

П. Чайковський написав одну із чутєвих арій «Колискова». Вокальну лінію, він виразив дуже ніжно, лірично, передавши усі почуття матері за свою дитину, яка переживає за кожен її подих, за її спокій і тихий сон. А саме тривогу жінки він передав в акомпонементі.

Щодо хорового співу, можу сказати одне, що це є один із складних

варіантів музичного напрямку. Складних, але дуже цікавих. Саме хоровий спів, змушує учня, професіонала, починаючого співака задіювати рецептори головного мозку, які відповідають за слух, мовлення, звуковидобуття, дисципліну, відповідальність, уважність, точність. Цікаво чому?

Слух - якщо співак не буде прислухатися до того, що він співає, що відтворює своїм голосом, і що співають його колеги - співаки, то буде повний колапс, твір хоровий не буде звучати злагоджено, тому саме тут задіюються і інші рецептори такі, як точність і уважність. Потрібно точно попадати в ноти і уважними бути, коли диригент мовою жестів звертається до співаків.

Мовлення - коли дикція буде не чіткою, артикуляційний апарат буде в'ялим, слухачі не зрозуміють тексту музичного твору, що саме по собі стане не цікавим.

Звуковидобуття - простішою мовою, можна сказати - вокал, це є найскладніше. Мало того, що потрібно знати, що то за нота і як вона називається, а ще, як її заспівати, так гарно і ніжно, щоб було схоже на спів «селер» в морській затоці, а не нявкотіння голодного кошеняти. Мозку просто немає коли нудьгувати і потихеньку спати. Він мусить включати обидва свої реактори, задіяти дві свої півкулі, щоб справитись з такими задачами.

Дисципліна і відповідальність, напевно в цих двох пунктах спрацьовує більше людський фактор. Кожен інколи думає: - «ай там всіх і без мене багато, можна один раз не піти на репетицію», але вчасно беруть себе в руки і розуміють, що якщо я не прийду на репетицію і ще декілька співаків, то для диригента не буде вистачати головного звена від ланцюжка. Саме хоровий колектив це одне ціле, коли когось не має на репетиції, чи концерті - це як з ланцюжка випадає одне звено. Ось тут і виховується почуття відповідальності, дисципліни, а ще кожен знає свою потрібність в цій справі.

Музика для людини, це як фарба якою малює життя, вона така різноманітна. Буває темних кольорів, а буває дуже яскравих, або пастельних. Яку мелодичну палітру обере людина, залежить від її духовного, морального психологічного стану. Тому в якому ритмі не билось б серце, в якій би

тональності не співала ваша душа, слухайте, співайте, грайте ту музику, яку ви любите, не думаючи про те, що скаже ваше оточення, зцілюйте себе за допомогою музичного мистецтва.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Бочкарев Л. Л. Психология музыкальной деятельности. – М: «Классика XXI», 2008–352 с.
2. Гордійчук М. М. та ін. Історія української музики. – К.: Наукова думка, 1989.
3. Курдибаха О. М. Гендерна ідентичність підлітків в умовах позашкільних навчальних закладів. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія психологічні науки. Херсон: Видавничий дім «Гельветика», - 2016; 3 (3). С. 206–210.
4. Курдибаха О. М. Гендерні відмінності розвитку пізнавальних інтересів та інтелектуальних здібностей підлітків. Луцьк. Молода наука Волині: пріоритети та перспективи досліджень. – 2015. С. 35–37.
5. Масол Л. М. та ін. Вивчення музики в 5-8 класах. Навчально-методичний посібник для вчителів. Ч.2. – Харків.: Скорпіон, 2003.
6. Масол Л. М. Школа культури виховує людину, яка мислить і прагне творити. Початкова школа. – 2001. - №4.

УДК: 911.3 : 796.5 (076)

СОЦІОКУЛЬТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Омельяненко Галина Анатоліївна

к.пед.н., доцент

Запорізький національний університет

м. Запоріжжя, Україна

Анотація: в статті уточнено поняття культура, розглянуто типології культури та соціокультурних утворень з метою обґрунтування особливостей і стандартів туристично-рекреаційної діяльності. Виявлено роль міжнародного туризму та туристично-рекреаційної діяльності у налагодженні культурних контактів та крос-культурної комунікації.

Ключевые слова: культура, соціокультурна система, туризм, туристично-рекреаційна діяльність, комунікація

Особливості організації міжнародної туристично-рекреаційної діяльності в сучасному світі неможливо розглядати окремо від глобалізації економічних процесів та широкого спектру соціокультурних аспектів.

Серед науковців вже тривалий час продовжується обговорення питань, пов'язаних з дослідженням витоків культурного різноманіття. Деякі з них є приверженцями ідеї єдиного загальноісторичного соціокультурного розвитку людства, коли кожна культура у власному розвитку проходить певні етапи, які є спільними для них, проте, існують і протилежні погляди, коли науковці не визнають існування спільних рис в різних соціокультурних формаціях та заперечують взаємовплив культур.

Отже, дослідження соціокультурних особливостей організації туристично-рекреаційної діяльності постає на сучасному етапі як необхідна умова

подальшого розвитку дослідження можливостей крос-культурних комунікаційних аспектів.

У процесі розвитку суспільства культура творилася людиною та творила людину, бо в ній і через неї формувався суто людський спосіб буття у світі, відмінний від першоствореного, тобто природного. Мова, міф, мистецтво, релігія – складники символічного світу, що разом створювали певне середовище – призму, через яку людина сприймала наявну реальність. Культура – це і діяльність людини, і її вираження, і її результат. Вона є і накопичення, і зберігання, і трансляція, і духовно-творчий процес, і рівень розвитку здібностей людини. Культура – це вища система норм і цінностей, що допомагає зберегти єдність і безперервність процесу історичного розвитку [1].

Існують певна кількість типологій культури в залежності від обраних за основу типології чинників. Так, широко відомими є: історична типологія (де за основу обрано епохи в розвитку суспільства); формаційна типологія (як, наприклад, первісна культура, антична культура і т.п.); типологія, побудована на стадіях розвитку суспільства (доіндустріальна, індустріальна, постіндустріальна) та традиційна регіональна типологія, за якою культуру поділяють на східну і західну.

Проте, з позицій дослідження особливостей і стандартів туристично-рекреаційної діяльності, доречно спиратись на системний підхід як метод наукового пізнання світу.

Системний підхід дозволяє: розглядати об'єкт діяльності як систему (тобто як множину взаємопов'язаних елементів), визначати склад, структуру елементів системи та виявляти зв'язки між ними та зовнішні зв'язки системи; визначати функції системи і її роль серед інших систем; аналізувати діалектику структури і функції системи та виявляти на цій основі закономірності і тенденції її розвитку [2].

Отже, більш цікавою, на наш погляд, є наведена Д.В. Ніколаєнком [3] концепція соціокультурних систем. Автор надає визначення понять соціокультурного простору, соціокультурного часу, соціокультурних процесів

та соціокультурних утворень, до яких належать соціокультурні системи, соціокультурні середовища, регіони змішаного соціокультурного освоєння, зовнішні буферні зони та інші.

Відтак, під соціокультурною системою розуміють тип соціокультурного утворення, домінуючий в соціокультурній еволюції.

Соціокультурні системи включають основну частину заселених територій і населення світу, характеризуються великими розмірами територій і значущою чисельністю свого населення, мають оригінальні стандарти організації простору, суспільства і держави та мають наступні головні риси:

- здатність розширювати свій хоумленд за рахунок соціо-культурної переробки нових територій;
- здатність генерувати складну структуру власного простору, з внутрішніми буферними зонами;
- наявність повного циклу соціокультурної переробки територій;
- домінування внутрішніх закономірностей над зовнішніми чинниками;
- наявність своєї світової релігії або її власного унікального варіанту;
- здатність поширювати свою мову за межами хоумленд;
- надійність і самодостатність власної економіки;
- здатність генерувати і реалізовувати стійкі оригінальні економічні стандарти і форми [3].

Відповідно до зазначених рис, автором виокремлено вісім соціокультурних систем, а саме: Західну соціокультурну систему, Російську соціокультурну систему, Китайську соціокультурну систему, Мусульманську соціокультурну систему, Південноамериканську соціокультурну систему, Чорну африканську соціокультурну систему, Індуську соціокультурну систему та Варварсько-кочову соціокультурну систему.

Дослідження стандартів рекреації в межах кожної з зазначених соціокультурних систем дозволяє з'ясувати особливості організації міжнародної туристично-рекреаційної діяльності.

Зазначимо, що міжнародний туризм, до якого долучаються мільони представників різних національностей, безперечно сприяє крос-культурній комунікації, «діалогу культур» та їх взаємодії, що сприяє зближенню та запобігає конфліктам.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРЫ

1. Шабанова Ю. О. Філософія культури : підручник / Ю. О. Шабанова. – Дніпро : ЛПРА, 2019. – 240 с.
2. Андреев И.Д. Методологические основы познания социальных явлений. М.: Высш. школа, 1977. – 328с.
3. Рекреационная география. Учебное пособие для студентов высших учебных заведений. М.: ВЛАДОС, 2001. – 288 с.

ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХІЧНОЇ ПІЗНАВАЛЬНОЇ СФЕРИ РОЗУМОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ ПІЛОТІВ

Орленко Наталія Анатоліївна

канд. пед. наук, доцент,

Величенко Миколай Анатолійович

ст. викладач,

Скидан Інна Володимирівна

ст. викладач,

Гейченко Світлана Петрівна

ст. викладач,

Національний авіаційний університет,

Київ, Україна

Як відомо, психологічна підготовка майбутніх пілотів є однією із складових фізичної та професійно-прикладної фізичної підготовки. Великого значення у майбутній діяльності пілота має розумова праця, що пов'язана з прийомом й переробкою інформації та потребує напруження вищої нервової (психічної) діяльності. До професійно важливих психічних пізнавальних процесів розумової діяльності майбутніх пілотів належать: сприйняття, пам'ять, увага, мислення й емоції, які досліджуються, переважно, за допомогою психологічних методик. У нашому дослідженні для оцінки розумової працездатності ми спробували дослідити пізнавальні процеси які впливають на майбутню професійну діяльність майбутніх пілотів.

Згідно з М. Корольчуком [1], рівень найвищої працездатності (її оптимальний рівень) характеризують такі ознаки:

- скорочення часу на перехід від спокою до високої працездатності;
- найвищі показники функцій системи (швидкість реакцій, переробка сигналів і т. ін.);
- найбільш економні біоенергетичні витрати;

- тривале збереження працездатності (зростання витривалості);
- адекватність реакцій організму на зовнішні дії;
- найлегша адаптація, регуляція функцій та автоматизація навичок [1].

Пізнавальна сфера нашого дослідження полягала у розгляді уваги, мислення та пам'яті при підготовці майбутніх пілотів. Виходячи з того, що увага – це зосередження свідомості на визначеному об'єкті, яке забезпечує його особливо якісне відображення [2], розподіл уваги виражається в тому, що в процесі професійної діяльності майбутні пілоти можуть утримувати в центрі уваги декілька об'єктів.

Характерною особливістю уваги є зосередження (концентрація) психічної діяльності (зосередження суб'єкта на об'єкті), яке передбачає не просто відволікання від усього стороннього, від усього, що не відноситься до даної діяльності, але й гальмування (ігнорування, усунення) побічної, конкуруючої діяльності. Завдяки цьому відбиття об'єктів даної діяльності стає більш ясним і чітким. Чим важче завдання, що стоїть перед людиною, тим напруга інтенсивніша, поглибленою є її увага, і, навпаки, чим легше завдання, тим менш поглибленою є увага. Із зосередженням пов'язана інтенсивність, або напруженість уваги, а саме, чим більший інтерес до діяльності (чим більше усвідомлення її значення) і чим складніша діяльність (чим менше вона знайома людині), чим більший вплив відволікаючих подразників, тим більш інтенсивним буде увага.

Звичайно, увага виражається через міміку, позу, рухи. Уважного слухача легко відрізнити від неувважного. Але іноді увагу спрямовано не на навколишні об'єкти, а на думки й образи, що перебувають у свідомості людини. Слід також зазначити, що в деяких випадках, коли людина проявляє підвищену зосередженість на фізичних діях, має сенс говорити про моторну увагу. Все це свідчить про те, що увага не має свого власного пізнавального змісту, а лише обслуговує діяльність інших пізнавальних процесів. У ході нашого дослідження нами використовувався комплекс психологічних методів, які проводились відповідно до стандартів тестування наприкінці першого, третього, п'ятого,

сьомого та дев'ятого семестрів навчання. При дослідженні рівня уваги нами використовувалася методика діагностики концентрації уваги, результати якої представлені на рис. 1.

Рис. 1. Рівні уваги майбутніх пілотів (%)

За результатами дослідження було виявлено, що, починаючи з першого курсу по п'ятий, кількість студентів з високим рівнем уваги збільшується із рис. 1. можна побачити, що на 5 курсі рівень уваги відповідає 99%, що свідчить про те, який величезний вплив на розвиток уваги та іншої пізнавальної сфери має організаційно-методична система професійно-прикладної фізичної підготовки. Другим пунктом пізнавальної сфери діяльності майбутніх пілотів ми вибрали мислення як процес пізнавальної діяльності людини, що характеризується узагальненим і опосередкованим відображенням зовнішнього світу і внутрішніх переживань. Динаміка рівня мислення майбутніх пілотів показана на рисунку 2.

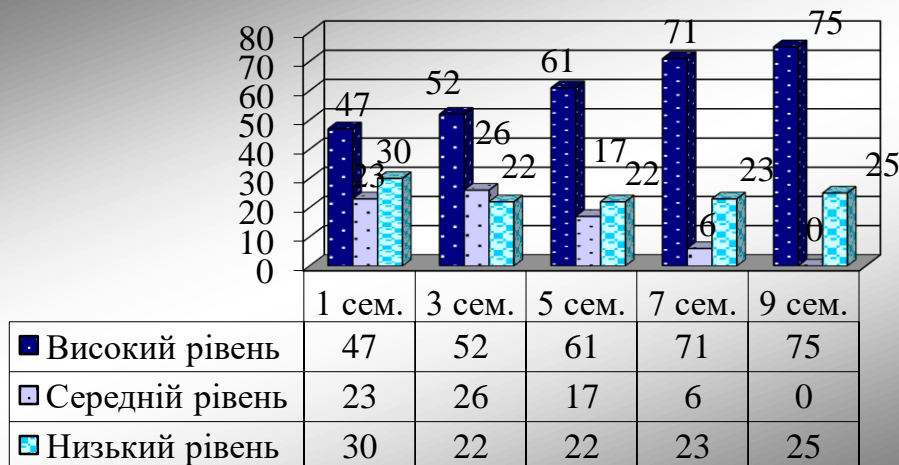

Рис. 2 Динаміка рівня мислення майбутніх пілотів (%)

Метою формування мислення є пристосування до нових умов на поведінковому рівні і вирішення нових завдань. Процеси мислення у системі освіти зводяться до: 1) загальних уявлень і понять; 2) суджень і умовиводів. Для оцінки мислення ми використовували методику образного мислення Г. Айзенка «Знайди закономірність».

Висновки. За результатами дослідження було виявлено, що, починаючи з першого курсу по п'ятий, студентів з високим рівнем мислення збільшується (так, серед студентів 5 курсу у 75% простежується високий рівень мислення, у 25% – низький рівень). Загалом, як ми бачимо, різниця між курсами у формуванні мислення незначна. Із цього можна зробити висновок, що організаційно-методична система професійно-прикладної фізичної підготовки має недостатній вплив на формування мислення у студентів-пілотів у процесі навчання і потребує більшої уваги.

Визначено, що психофізіологічна підготовка майбутніх пілотів (є ключовою з'єднувальною ланкою, в якій знаходять єдність біологічні та психологічні процеси і закономірності) представляє собою комплексний процес формування високої надійності організму, навичок і вмінь, особливо важливих у складних, екстремальних умовах діяльності, що визначає успіх льотного навчання, підвищення стійкості організму до екстремальних умов професійної діяльності, високого рівня працездатності і динамічного здоров'я, які формують професійне довголіття.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Корольчук М.С. Актуальні проблеми психофізіології військової діяльності / М.С. Корольчук. – К.: КВГІ, 1996. – 164 с.
2. Корольчук М.С. Психофізіологія діяльності: підручник / М.С. Корольчук. – К. : Ельга, 2004. – 397 с.
3. Орленко Н.А. Професійно-прикладна фізична підготовка майбутніх пілотів: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Орленко Наталія Анатоліївна. – Київ, 2010. – 186 с.

УДК: 373.5.015.31:7.011

**ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК МИСТЕЦТВ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ
ЕСТЕТИЧНИХ СМАКІВ СУЧАСНИХ СТАРШОКЛАСНИКІВ**

Павленко Ірина Григорівна

к.п.н., доцент

Луганський національний університет

імені Тараса Шевченка

м. Старобільськ, Україна

Анотація. У статті розглянуто питання, пов'язані з необхідністю урахувати особливості використання впливу взаємозв'язку мистецтв на формування естетичних смаків старшокласників сучасної загальноосвітньої школи. Досягти цього можна через відкритий діалог шкільної освіти і мистецтва. Навчити старшокласників відчувати і бачити світ в його повноті і багатогранності, розвинути естетичний смак — основні завдання уроку літератури. Навчальний матеріал, який пропонується на уроці літератури, не повинен бути відірваний від інших видів мистецтва. Викликаючи інтерес до літературного твору безпосередньо на самому інтегрованому уроці або в позаурочний час, ми тим самим розширюємо кругозір учнів, формуємо естетичний смак, виховуємо гармонійно розвинену особистість.

Ключові слова: мистецтво, естетична освіта, естетичний смак старшокласників, засоби мистецтва, художнє сприйняття, творчі здібності.

Сучасне суспільство, що дало поштовх розвитку та утвердження науково-технічного прогресу, одночасно породило і ряд досить болючих проблем, властивих сучасній цивілізації, які найбільш гостро проявилися в ХХ столітті і благополучно перекочували в третє тисячоліття. Гуманітарні засади відтіснені технократичним підходом до світу природи, суспільства і людської діяльності.

Основне навантаження щодо розв'язання цієї проблеми лягло на педагогічну громадськість.

У професійному середовищі вчителів відзначається, що стало наболілою проблемою ослаблення уваги до загальної культури учнів, яка, на жаль, продовжує знижуватися. Сьогодні на уроці рідко звучить повноцінне дитяче висловлювання про твори мистецтва, дитяча мова далеко не завжди виконує комунікативно-мовні функції. Більшість учнів, закінчуючи школу, не має уявлення про художній досвід поколінь, не вміє спілкуватися з високим мистецтвом, не володіє мистецтвознавчої термінологією. Це призводить до емоційної «глухоти», несприйнятливості прекрасного, ускладнює формування сприйняття, мислення, уяви самої особистості. Естетична освіта школярів — це найслабша ланка сучасної школи, тому актуальним є звернення до будь-яких можливих способів вирішення цієї ситуації. Випускники середньої школи в основному не вміють сприймати твори мистецтва, багато з них зовсім не цікавляться художньою літературою, класичною музикою, театром, образотворчим мистецтвом. Навчити старшокласників контактам з мистецтвом, розвинути в них художнє сприйняття мистецтва — завдання школи, реалізація якої відіб'ється на загальному рівні їх культури.

Саме школі відводиться головна роль у вирішенні складного завдання — допомогти особистості, що розвивається, знайти себе, розкрити внутрішню свободу і гармонію шляхом відродження і утвердження духовних цінностей, що є ключовою проблемою шкільної освіти. А здійснити все це можна через відкритий діалог шкільної освіти і мистецтва. Реалізуючи функції (евристичну, компенсаторну, комунікативну, аксіологічну, естетичну та ін.) мистецтво розвиває пізнавальні і творчі здібності людини, активізує уяву. Звернення до нього є необхідним елементом процесу навчання і виховання школярів, що допомагає у вирішенні одного з найактуальніших завдань шкільної педагогіки — виховання гармонійно розвиненої особистості. Для гуманітарного знання в XXI столітті проблема «відносин» людини з культурою є однією з найактуальніших. Ідея діалогу, як методологічна основа

гуманітарного пізнання і культури в цілому, є сполучною проблемою в роботах багатьох дослідників (М. Каган, Ю. Лотман, Д. Лихачов, С. Аверинцев, А. Зісь, В. Розина та ін.). У руслі цієї проблеми в сучасних дослідженнях в галузі культури вирішується і проблема особистості, яка пізнає культуру в творчій діяльності. Відзначаючи постійний діалог мистецтв в контексті історичного розвитку культури, дослідники виділяють особливу роль художньої літератури в цьому діалозі. Проблему діалогу культур і мистецтв дослідники тісно пов'язують з іншою проблемою — проблемою інтерпретації, оскільки інтерпретація — це завжди діалог. Шляхи залучення людини до культури, механізми впливу мистецтва на нього вивчаються під різним кутом зору в педагогіці, психології, етиці, мистецтвознавстві. Одна з головних проблем в цьому контексті — проблема сприйняття мистецтва. Л. Виготський, розробивши теорію про спосіб емоційного впливу твору мистецтва на людину, пояснює формування людини у процесі спілкування з творами мистецтва. Орієнтуючись на цю теорію, дослідник пов'язує естетичне виховання з творчою діяльністю дитини. Ідеї Л. Виготського про необхідність розвитку в людині здібностей сприймати твори мистецтва висвітлюються в мистецтвознавчих, психологічних, педагогічних дослідженнях. Дослідники відзначають, що художня творчість і художнє сприйняття — схожі явища: читач (глядач, слухач) освоює твір мистецтва, орієнтуючись на себе, свій досвід і свої асоціації. Отже, рівень художнього сприйняття залежить від рівня загальної культури людини. У зв'язку з цим у вихованні школярів зростає роль естетичної освіти. Сучасні тенденції естетичного розвитку учнів (В. Біблер, Д. Кабалецький, В. Маранцман, Б. Неменський) свідчать, що викладання предметів гуманітарно-естетичного циклу відбувається більш результативно і динамічно, якщо навчальний процес здійснювати в системі інтеграції цих предметів. Поняття «інтеграція» в освіті в наш час досить концептуальне і «наповнене»: його активно розглядають в педагогічному, дидактичному і методичному контексті. У контексті естетичної освіти активно розробляються способи міжпредметної інтеграції, яка розглядається як діалог всередині

гуманітарної освіти. Вирішення проблеми ефективності інтеграції, дослідники пропонують вибудувувати інтегративний підхід у кожному окремому випадку, з огляду на підстави для інтеграції, методичну основу і ефекти. На наш погляд, підставою для інтеграції гуманітарних дисциплін, об'єднаних ідеєю діалогу мистецтв у творчій діяльності учнів, може служити задача підвищення якості естетичної освіти. Дослідник І. Кон зазначає, що період юнацького віку виключно важливий для формування особистості школяра, для розвитку його загальної культури. Шкільна освіта саме на цьому етапі може активно впливати на всебічний художній розвиток старшокласників, а не обмежуватися їх літературним розвитком, що традиційно спостерігається в системі загальноосвітньої школи. У 10-11 класі загальноосвітньої школи «література» — єдиний предмет, у курсі якого старшокласники спілкуються з мистецтвом.

Метою статті є виявлення особливостей використання взаємозв'язку мистецтв та його вплив на формування естетичних смаків старшокласників сучасної загальноосвітньої школи.

Урок літератури завжди був і залишається першим помічником у вихованні «людини культури». Сьогодні, у століття нових технологій, важливо не забувати про духовний розвиток особистості. Культура є запорукою досягнення гармонії людини в предметному світі, де вона живе, і в предметно-умовному світі, яким є мистецтво. Робота вчителя повинна бути націлена на досягнення учнями рівня компетентності на основі діалогу культур. Учитель повинен пам'ятати про триєдність мовного, літературного та культурного розвитку людини.

Навчити старшокласників відчувати і бачити світ в його повноті і багатогранності, розвинути естетичний смак — основні завдання уроку літератури. «Естетичний смак є своєрідним почуттям міри, вмінням знаходити необхідну достатність в особистому ставленні до світу культури і цінностей. Наявність естетичного смаку проявляється як відповідність внутрішнього і зовнішнього, гармонія духу і соціальної поведінки, соціальної реалізації

особистості» [1, с. 115]. Багато в чому допомогу тут надасть поєднання на уроці літератури художнього твору і живопису. Живопис сприяє більш уважному, цілісному сприйняттю художнього тексту, збагачує методику шкільного вивчення літератури.

Знайомство з мальовничими полотнами допомагає досягти важливих цілей: воно розсовує горизонти життя, вчить бачити світ ширше, розуміти явища глибше і всебічно, розвиває різноманітні духовні потреби і широкі гуманітарні інтереси. Сучасний графік А. Гончаров стверджував, що література і образотворче мистецтво — тісна двуєдність, в якій кожне з цих мистецтв по своєму прекрасне і необхідне [2, с. 197 - 198]. Одним з основних видів образотворчого мистецтва, використання якого має давні традиції при вивченні літератури у школі, є живопис.

Важлива особливість художньої літератури, що відрізняє її від інших видів мистецтв — можливість перетворювати у словесні образи зміст, сенс, картини різних видів мистецтва. Звичайно, з повною точністю не можна передати їх словами, так як кожен вид мистецтва має свої образотворчі засоби.

Споріднена літературі і музика. Взаємозв'язок літератури і музики ми спостерігаємо в багатьох літературних творах, в основі яких лежить музична тематика: «Квартет» І. Крилова, «Моцарт і Сальєрі» О. Пушкіна, «Співаки» І. Тургенєва, «Музикант» Т. Шевченка, «Сліпий музикант» В. Короленка, «Крейцерова соната» Л. Толстого, «Як склали пісню» М. Горького, «Марсельєза» Л. Андрєєва, «Intermezzo» М. Коцюбинського, «В космічному оркестрі» П. Тичини, «На репетиції VII симфонії Шостаковича» О. Толстого, «Шопен» М. Рильського та ін. Багато творів літератури покладені на музику.

Композитор М. Мусоргський вважав музику «художнім відтворенням людської мови у всіх найтонших вигинах її». Але є художні переваги в поєднанні звуків: у музиці в тисячу разів більше емоційних відтінків, ніж у поєднанні слів.

Художнє слово найбільше стає музичним у ліричному творі, що передає рух почуттів. Проза теж може звучати музично. У неї є ритм, внутрішня

мелодія, зберігається темброва поліфонія, як і у віршах. За силою і виразності музика в прозі відрізняється від музики у віршах, так як у прозі відсутній метр. Тому почути музику в прозі не так легко, тим більше там, де вона проходить приховано, де музичні враження викликаються виключно засобами слова і без музичної термінології. У прозових творах, в яких образи або картини наповнені звуковими асоціаціями, словами, що відносяться безпосередньо до музики як самостійного виду мистецтва, музика прослуховується краще.

Природно, у літературному творі йдеться лише про «музику», яку відчуваємо внутрішнім слухом, уявляємо її звучання за допомогою словесних образів. Але майстерність і натхнення поета, його внутрішній слух здатні, шляхом відповідної «мови інструментування», налаштувати читача на музичний лад, змусити його почути «музику» через слово.

Іншою позицією, яка зумовлює природність синтезу літератури і музики в навчальному процесі, є спрямованість педагогіки на створення у школярів цілісного уявлення про світ.

У наш час у науковій літературі визначено такі типи взаємодії мистецтва, і зокрема, літератури і музики: міжпредметні зв'язки в межах традиційного навчального плану, комплексний підхід до поліхудожнього виховання школярів, викладання окремих видів мистецтв на поліхудожній основі — із залученням аналогів і стимулів з інших видів мистецтв, а також поєднання обов'язкових предметів естетичного циклу з заняттями в позаурочний час. Реалізацією цього підходу є проведення концертів у формі літературно-музичних композицій. При цьому концерт є одночасно й умовою для безпосереднього спілкування учнів із справжніми шедеврами світового мистецтва і реалізацією головного завдання — формування шляхом активізації слухацьких вражень світогляду старшокласників.

Перед тим як приступити до аналізу літературного твору, учням пропонується при читанні тексту звертати увагу на музичні картини, образи. Поступово можна виробити у них розуміння ролі «музики» у розвитку сюжету, конфлікту, у характеристиці героя.

Кожний художній твір, що вийшов з-під пера письменника, відображає певний історичний період. Сама діяльність письменника протікає в часі. Тому дуже важливо встановити, яке місце в житті письменника і яке значення для його творчості мали його взаємини з композиторами, художниками і майстрами сцени, його сучасниками. Такі відомості пробуджують у учнів симпатії й увагу до самого художника слова і до героїв його творів, до суспільної культури досліджуваної епохи. Розширюється кругозір учнів, запам'ятовуються імена композиторів, літературних творів, перекладених на музику, крім цього, визначається роль письменника в розвитку культури.

Підводячи підсумки, необхідно ще раз підкреслити, що навчальний матеріал, який пропонується на уроці літератури, не повинен бути відірваний від інших видів мистецтва. Викликаючи інтерес до літературного твору безпосередньо на самому інтегрованому уроці або в позаурочний час, ми тим самим розширюємо кругозір учнів, формуємо естетичний смак, виховуємо гармонійно розвинену особистість, але залишається проблема залучення учнів до самого процесу читання творів і кожен учитель повинен шукати шляхи її рішення самостійно.

Сприйняття музики пов'язано з моральним виглядом людини. Виховання «музичної людини» означає розвинути в неї риси моральної чутливості. Внутрішню «мелодію» літературного тексту учні поступово пізнають у процесі вивчення поетичної мови. Учитель повинен уважно стежити за тим, як під час самостійного грамотного читання учнями художнього тексту поетична мова перетворюється в «мелодію», відбувається злиття образного слова з музикою. Звучання слова має набувати яскраві інтонації під час виразного читання вчителя на уроках; у своїй промові слід показати красу рідної мови, її багатющий інтонаційний лад. Слід допомогти учням виробити «внутрішній слух» під час прослуховування творів, що виконуються в грамзапису майстрами художнього читання.

Головне, від чого залежить успішне використання музики та живопису на уроках літератури — прагнення викликати у старшокласників інтерес до

мистецтва взагалі. Твори літератури у різному ступені пов'язані з музикою та живописом. Слід вибирати з них ті, де яскраво окреслені художні образи, що повинні залишити слід у душі учнів і показати красу слова, палітри, мелодії.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Левчук Л.Т., Панченко В.І., Оніщенко О.І., Кучерюк Д.Ю. Естетика : підручник / за заг. ред. Л.Т. Левчук. 3-тє вид., допов. і переробл. Київ : Центр учбової літератури, 2010. 520 с.

2. Стрілько В.В. Формування естетичних смаків старшокласників у роботі загальноосвітньої школи : навч. посіб. Харків : Колегіум, 2011. 252 с.

ПЕРЕВАГИ ЦИФРОВИХ МЕДІА У СТВОРЕННІ СТАЛИХ ПОЛІТИЧНИХ ДИСКУСІЙ

Панасенко Олексій Ігорович

аспірант

Одеський національний університет

ім. І. І. Мечникова, Україна

Анотація: На даний час цифрові політичні зв'язки з громадськістю вже є вирішальним фактором під час передвиборчих агітацій. Певні складові вдалої політичної комунікації краще реалізуються через цифрові політичні зв'язки з громадськістю, ніж через інші медіа. Використання переваг цифрових платформ та соціальних мереж, таких як Twitter, Facebook та Instagram є ключовим у досягненні сталих політичних зв'язків та подовженні життєвого циклу політичної комунікації. Результати цього дослідження базуються на президентських виборах у 2019 та місцевих виборах у 2020 роках та показують, що зміст чи політичне послання та фактор впливу сформували певні сталі політичні дискусії та семантичні форми, які масово не вживалися раніше та значно переживають період активних політичних агітацій. У ключовому посланні політичні кандидати використовували поняття західного та східного світогляду, які прижились та нині використовуються в соціальних медіа, в розмовах звичайних користувачів. Це політичне повідомлення має тенденцію на появу подібних дискусій з характерними ключовими словами на майже нульовому значенні до початку передвиборчих агітацій, отримуючи пікове значення під час агітацій та зберігає довгий низпадаючий хвіст активних дискусій, який досі має ненульові значення.

На наш погляд, подібний ефект є виключною особливістю соціальних мереж та є яскравим маркером, який вказує на створення більш сталих політичних зв'язків через взаємодію спільнот в середині самих мереж.

Ключові слова: Політичні зв'язки з громадськістю, соціальні медіа, суспільні дискусії, зміст та політичне повідомлення, цифрові політичні зв'язки з громадськістю.

Цифрові політичні зв'язки з громадськістю вже є вирішальним фактором на виборах і стануть ще важливішими у майбутньому. У цьому дослідженні ми прагнемо розкрити суть та дослідити переваги цифрових політичних зв'язків з громадськістю над іншими їх видами. Ми прагнемо розкрити питання, як громадяни взаємодіють з цифровими політичними повідомленнями та як це впливає на термін життя політичних повідомлень, темпи їх розповсюдження та ефективність засвоєння. Цей тип тривалої політичної комунікації важливий для дослідників політичних зв'язків з громадськістю для розуміння повного процесу цифрової політичної комунікації та причини формування більш тривалих стосунків з громадськістю за допомогою інтернет медіа.

Стратегічно такий підхід передбачає кілька різних можливостей для створення політичних відносин з громадськістю, багато з яких були визначені та викладені раніше С. Киосисом та Дж. Стромбаком. Вони визначають політичні відносини з громадськістю як процес управління, за допомогою якого організація або особа задля досягнення політичних цілей, через цілеспрямоване спілкування та дії, прагне впливати, встановлювати, будувати та підтримувати вигідні стосунки та репутацію з ключовим ядром громадськості задля забезпечення підтримки її місії та досягнення її цілей. [1, с.38]

Тепер розглянемо два аспекта цього визначення стосовно цифрових політичних зв'язків з громадськістю. По-перше, процес управління повинен функціонувати як механізм цілеспрямованого спілкування та дії. Це означає, що комунікація у цифровому форматі не повинна існувати як відокремлена одиниця. Цифрове розповсюдження - це ще один інструмент передачі повідомлення, який повинен використовуватися в повній відповідності з іншими політичними зусиллями. Якщо цифрова комунікація розглядається у відриві від інших політичних зусиль, то вся комунікаційна стратегія може

опинитися під загрозою. Наприклад, комунікаційні зусилля, які суперечать реальним діям політичного діяча можуть сформувати недовіру до всього комунікаційного каналу, або навіть до самого діяча. Функція управління забезпечує відповідність комунікацій, включаючи цифрові, відповідно до загальної стратегії.

По-друге, розуміння того, що стосунки є головними для успішного збереження репутації та підтримки рівня впливу. Сучасна комунікація, можливо, краще реалізується через цифрові політичні канали, ніж інші медіа. Цьому свідчать наступні два фактори. По-перше, цифрові політичні зв'язки з громадськістю мають найбільші можливості завдяки охопленню, швидкості розповсюдження та швидкості зворотнього зв'язку. По-друге, цифрові інструменти можуть бути використані з метою впливу та переконання, але для досягнення таких цілей одержувач не повинен мати вже сформовані відносини засновані на довірі з медіа-джерелом посередником. Наприклад, виборець може не довіряти Facebook, але довіряти політичному діячу, який публікує свої повідомлення у ньому. Неминуче, що в цифрових зв'язках з громадськістю потрібні цифрові медіа, які інтегровані в політичну стратегію [2].

Головною перевагою цифрових медіа у створенні сталих політичних зв'язків з громадськістю є подовжений життєвий цикл політичних повідомлень. Спілкування через Інтернет-медіа перестає проходити в одному напрямку (від відправника до одержувача), а розвивається у два напрямки (відправник - одержувач) та (одержувач - одержувач). Розвиток соціальних мереж типу-мікроблог, таких як Twitter, Facebook та Instagram, відкриває нові можливості для організації спілкування та розвитку стосунків з різними зацікавленими сторонами або громадськістю. За словами Дж. Улдам та Е. Вестергоард, соціальні медіа заохочують розповсюдження цікавого контенту, висвітлення свого ставлення до нього та його обговорення. Такі політичні повідомлення використовується спільнотою для формування бесід, пов'язаних з будь-якими проблемами, які значно продовжують життя політичної комунікації та її ефективність [3].

Ефективність впливу соціальних медіа на громадськість базується виключно на їх соціальному аспекті: це означає взаємодію та участь, які можуть бути розвинені завдяки політичній кампанії. Соціальні медіа, як частина нових медіа, вважають сполучною ланкою між різними компонентами суспільства. Вважається, що ЗМІ змінив спосіб у передвиборчій агітації. Норріс описав, що є щонайменше три періоди еволюції від самої кампанії: домодерний (середина 19 століття до 1950-х років); сучасний (початок 1960-х - кінець 1950-х); і пост-модерн (після 1990-х). Досучасна кампанія все ще є місцевою, а засоби масової інформації обмежені радіо, брошурами та підтримуючою пресою. У своєму розвитку кампанія стала сучасною, з національним розмахом, де телебачення щодня стає частиною звичайних засобів масової інформації. Останнє - це постмодерна кампанія, в якій мережа Інтернет є важливим інструментом. Це йде рука об руку зі звичайними ЗМІ, які існували раніше, як телебачення, яке також досі використовується в епоху постмодерних кампаній.

В Україні політичні кампанії із використанням соціальних медіа не є чимось новим чи надзвичайним. Президентські вибори 2019 року можна розглядати як політичний момент, який забарвлюється використанням соціальних медіа як засобом політичної комунікації кандидатів. Використання соціальних медіа в політичній кампанії також відбулося на регіональних виборах у 2020 року, не тільки під час президентських виборів. На цих виборах майже всі кандидати та агітаційні групи використовували соціальні медіа для проведення агітації водночас зі звичайними засобами масової інформації.

У наш час існує багато різних тем для розмов, які можна знайти в соціальних мережах, включаючи політику. Наприклад, у соціальних мережах Twitter, Facebook та Instagram теми, пов'язані з державною політикою, часто перебувають у центрі уваги, особливо якщо політики створюють полеміку характеру "за і проти" в суспільстві. Дебати, що відбуваються серед користувачів Twitter, Facebook та Instagram, зазвичай називають терміном "шерінг". Регіональні вибори в 2020 року також були невіддільними від цього явища. Одне з питань стосувалося політичного протистояння західних та

східних поглядів на розвиток України, яке пережило передвиборчі кампанії та майже не затихає до сьогоднішнього дня, незважаючи на те, що подібна риторика вперше масово була піднята саме політичними акторами місцевих виборів у 2020.

Наявний в нас семантичний аналіз вказує на те, що тенденція появи подібних дискусій з характерними ключовими словами має майже нульові значення до початку передвиборчих агітацій, пікове значення під час агітацій та довгий низпадаючий хвіст активних дискусій, який досі має ненульові значення.

На наш погляд, подібний ефект є виключною особливістю соціальних мереж та є яскравим маркером, який вказує на створення більш сталих політичних зв'язків через взаємодію спільнот в середині самих мереж.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Стромбак Дж., Коисис Ш. Політичні відносини з громадськістю: Принципи та Застосування. – Нью Йорк: Роутледж, – 2011, – 38с.
2. Стромбак Дж., Коисис Ш. Стратегічні комунікації в передвиборчих компаніях. – Нью Йорк: Роутледж, – 2014.
3. Улдам Дж., Вестергард А. Громадянське залучення та соціальні медіа: Політична участь поза протестом– Лондон: Пилграве Макмиллан, – 2015.

**БОРОТЬБА ЗА ЛІДЕРСТВО В ПІВДЕННО-СХІДНІЙ АЗІЇ В СВІТЛІ
ГЕОСТРАТЕГІЧНИХ ГРАВЦІВ В'ЄТНАМУ ТА ТАЇЛАНДУ**

Панова Ірина Олексіївна

к.е.н., ст.викл.

Пашкевич Сергій Сергійович

Шевяков Ілля Дмитрович

Студенти

Харківський національний університет

імені В.Н. Каразіна

м. Харків, Україна

Анотація: На даний момент, Таїланд й В'єтнам – країни Південно-східної Азії, що набирають швидкого темпу розвитку й тим самим, стають все більш важливими акторами на міжнародній арені. Стабільність, багатовекторність зовнішньої політики, багаті території та природні ресурси, усі вище перелічені фактори присутні для обох країн, що сприяє появі інтересу до дослідження та порівняння цих країн.

Ключові слова: В'єтнам, Таїланд, співробітництво, регіональний лідер, Південно-Східна Азія.

Відносини між країнами історично мали складний характер – від конфронтації за сфери впливу на півострові до протистояння в період холодної війни. З часом, в правлячих колах Таїланду почала формуватися думка щодо необхідності переходу від конфронтації з СРВ до перетворення Індокитаю з місця змагань до зони розвитку тісних ринкових відносин. Це було продемонстровано на практиці, коли у 1995 р. Таїландська сторона підтримала прийняття В'єтнаму до ряду повноважних членів АСЕАН. Внаслідок цього в майбутньому створено і закріплено конкурентно-співробітницькі стосунки між

двома країнами, які будуть змагатися за лідерство на Індокитайському півострові та політико-економічну співпрацю, що буде розвиватись завдяки двостороннім відносинам [1, с. 13].

На сьогоднішній день політика Таїланду спрямована на зміцнення відносини з країнами в своєму й інших регіонах, а також на співпрацю з регіональними та міжнародними організаціями щодо збереження миру, стабільності й безпеки. Таїланд має вигідне геополітичне та гео економічне розташування, яке дає можливість бути економічним центром для сусідніх країн, з якими, окрім спільних кордонів, маються й спільні обов'язки, що виникли в результаті історичних процесів. Держава веде активну співпрацю з Камбоджею, Лаосом, М'янмою та Малайзією, направлену на підтримку зростання економіки, благоустрою населення й рішення загальних проблем [2, с. 77].

Співпраця Таїланду з сусідніми країнами базується на взаємній вигоді. В цих державах маються величезні запаси природних ресурсів, але недостатньо підприємницького досвіду і низький рівень технологій. Однією з головних причин, що стримує економічне зростання є брак іноземних інвестицій, тому було вирішено відкрити економіку для зарубіжного капіталу. У той же час, економіка цих країн швидко розвивається. Вони мають найвищий сукупний економічний потенціал в АСЕАН, а це відкриває перспективні можливості для тайських інвесторів. При цьому інвестиції Таїланду в сусідні країни допомагають державі покращити динаміку розвитку тайської економіки. Наприклад, Лаос є країною, що не має виходу до моря, але у той же час розвиває тісні зв'язки з іншими країнами АСЕАН, Китаєм та Індією. Тому співпраця з Лаосом, безумовно, вигідна й Таїланду [2, с. 80].

Стосовно відносин Таїланду з США, слід сказати, що Таїланд – ключовий союзник з безпеки США в Азії. Підтримка США спрямована на реформування системи кримінального судочинства, сприяння справедливому управлінню шляхом демократії, прав людини та діяльності громадянського суспільства. Таїланд і США мають давню співпрацю в галузі міжнародної правоохоронної

діяльності, спільно проводять міжнародну правоохоронну діяльність, беруть участь у проведенні Cobra Gold – найбільших щорічних багатонаціональних військових навчань в Індो-Тихоокеанському регіоні. З 1950 року Таїланд отримує військову техніку США, необхідні матеріали, навчання та допомогу у будівництві й вдосконаленні об'єктів. В рамках спільного оборонного співробітництва, країни розробили програму військових навчань, в якій задіяні усі служби кожної держави, крім того щорічно проводять більше 400 воєнних навчань [3, с. 131].

На даний момент, Таїланд займає 20 місце серед головних торговельних партнерів США, завдяки комерційній угоді, «Договору про дружбу та економічних відносин» 1966 року, який сприяє доступу американських і тайських компаній на ринки один одного. Під час переговорів по «Рамочній угоді про торгівлю та інвестиціях між США і Таїландом» в липні 2019 р., основна увага приділялась двостороннім торговельним відносинам, в тому числі діям Таїланду, що сприятиме скороченню дефіциту торгівлі товарами у США [3, с. 138].

Відносини між Китаєм і Таїландом менш інтенсивні, ніж з США. Китай вбачає у Таїланді надійного політичного та економічного партнера, але у той же час, останній не має наміру ризикувати змінювати курс від США, що привело б до погіршення їх відносин. Тому співпраця між країнами, в основному, базується на відносинах у рамках АСЕАН.

Таїланд в регіоні Південно-східній Азії займає друге місце за розвитком економіки та четверте за розвитком промисловості й багатством корисних копалин. Близько 2/3 частини ВВП країни залежить від експорту. Таїланд знаходиться серед світових лідерів-експортерів гіпсу, територія країни також багата на такі корисні копалини, як: буре вугілля, вольфрам, олово, свинець, срібло, тантал та флюорит. Збоку уряду країни, приділяється велика увага на розвиток рибальського ремесла, адже близько 10% державного бюджету складає ця галузь, що дозволяє країні, на сьогодні, займати третє місце серед держав-постачальників морських та океанських сортів риб. Берег

Андаманського моря та Сіамського заливу, залишаються найбільш розвиненими у сфері риболовства та видобутку креветок, що спрямовані на експорт [4, с. 242].

Приблизно 43% від ВВП, складає виготовлення електроніки та автомобільна промисловість. Таїланд поступається лише Південній Кореї та Японії в Азії за виробництвом автомобілів і друге місце у світі за виробництвом пікапів на базі джипів. Приблизний експорт автомобілів в країні складає, приблизно 200 тисяч на рік. Важливий сектор займає туризм, розвиток якого, активно підтримується керівництвом країни. За даними Міністерства туризму, в 2019 році, Таїланд прийняв приблизно 35,8 мільйонів іноземних гостей, що дозволило країні увійти в десятку кращих країн туристичного напрямку [4, с. 247].

Згідно з даними останнього перепису населення, чисельність мешканців Таїланду становить приблизно 70 млн чоловік, таким чином, країна займає 21 місце у світі. Теперішній щорічний приріст населення становить 0,25%. В Таїланді спостерігався зниження народжуваності та збільшення населення похилого віку, в період з 1970 по 1990 рр., коли коефіцієнт фертильності впав з 6 народжень до 2 народжень на жінку [5].

Коефіцієнт народжуваності в Таїланді становить приблизно 1,5% народжень на жінку, що приблизно на 30% нижче коефіцієнту відтворення населення, що складає 2,1 народжень на жінку. Рівень народжуваності був таким низьким на протязі декількох років, проте, зараз спостерігається приріст населення, який на думку науковців, скоротиться після 2028 року. До недавнього часу, чисельність населення зростала більшими темпами, але стверджується, що державна програма планування родини підвищила обізнаність й привела до різкого зниженню показників народжуваності [5].

Хоча більше 95% населення відносяться до тайців, країна має важкий етнічний склад. Самі тайці значно відрізняються: мешканці центральної рівнини відрізняються культурою, мовою від мешканців півночі та північного-сходу, відомих як лаосці. Багато тайців мають китайське походження й

китайське населення складає найбільш багаточисельну меншину, більше 15%. Приблизно 2% населення складають бірманці. 95% тайців – буддисти традиції тхеравади, мусульмани – друга за величиною релігійна група в Таїланді з показником 4,5%. В південних провінціях Таїланду – Паттані, Яла, Наратхиват та частини Сонгкхла-Чумпхон – перевищує мусульманське населення, що складається як і з етнічних тайців, так і з малайців [6].

Всього за 10 років країна змістилась з 36 % міського населення на майже 50%. Хоча темпи урбанізації в Таїланді й досить низькі порівняно з іншими розвинутими країнами, як можуть досягати рівня 80-90% – ця трансформація в Таїланді – значна, тому, що велика частина цього приросту відбувається в районі Крунг Теп, більш відомому як Бангкок – столиці та крупнішому місту Таїланду. В Крунг Теп зараз проживає більше 5,7 мільйонів чоловік. Другим за величиною містом є Нонтхабури, але в ньому проживає лише чверть мільйона мешканців. Цей розвиток буде сприяти підвищенню вимог до міської інфраструктури, оскільки чисельність буде зростати з часом [6].

Відносини США та СРВ після завершення холодної війни все ще залишалися фактично відсутніми, не дивлячись на певну нормалізацію. Дипломатичні відносини між США та СРВ було встановлені лише у 1995 році, головною причиною був піст переконаності американського істеблішменту у необхідності протидії та стримування КНР, яка активно посилювалася. У рамках своєї «політики стримування» Китаю, США розглядають М'янму, Таїланд, Філіппіни та В'єтнам як держави, які виступатимуть у ролі бар'єру на шляху китайської експансії у регіоні ПСА. У рамках цієї політики СРВ з-за наявності у неї значного узбережжя й великих за чисельністю та рівнем боєздатності ЗС має відігравати роль замкового каменю. Тому у 1996 році розпочалося налагодження контактів між ЗС США та СРВ. Двостороннє співробітництво СРВ та США у 2000-х характеризуються значною кількістю двосторонніх візитів високого та найвищого рівня й переходом до партнерства. Після візиту міністра оборони В'єтнаму до США у 2001 році протягом

наступних двох років тривали двосторонні оборонні перемовини, а у 2006 р. Дж. Буш (тодішній президент США) відвідав СРВ із робочим візитом [7, с. 14].

Наступний етап у розвитку американо-в'єтнамських відносин розпочався у 2009 році після оголошення КНР лінії дев'яти рис у Південно-Китайському морі, згідно якої КНР претендувала на 80% акваторії і де-факто висунула територіальні претензії цілому ряду країн ПСА у тому числі й СРВ. У відповідь на це в 2010 р. держсекретар Х. Клінтон під час візиту до СРВ висловила від імені уряду США тезу про те, що свобода судноплавства у регіоні ПСА є одним з ключових національних інтересів США. На початку 2010-х рр. військове співробітництво між двома країнами вийшло на новий рівень, так у 2013р. була підписана угода про співробітництво берегової охорони двох країн, згідно з якою США почали надавати допомогу у розробці тренувальних програм для берегової охорони СРВ, у грудні того ж року держсекретар Джон Кері анонсував надання СРВ із сторони США 18 мільйонний пакет фінансової допомоги для подальшого розвитку берегової охорони СРВ та подальшого співробітництва між відповідними органами двох країн [8].

У тому ж році В'єтнам надав відносинам з США статус «всеохоплюючого партнерства», що означає що відтепер СРВ вбачає можливим співробітництво із США у всеохоплюючому спектрі питань. У 2014 р. США частково зняли із СРВ санкції, які забороняли поставки до В'єтнаму літальних озброєнь, які остаточно були зняті 2015-го року. Усі ці ініціативи отримували підтримку й у адміністрації Д. Трампа у 2016 р., а зважаючи на проблеми у відносинах з Філіппінами та невизначеність зовнішньо-політичного курсу військової хунти у М'янмі, значення СРВ для США у якості противаги та бар'єру на шляху експансії КНР лише зростатиме [9].

На початок 90-х років стосунки між СРВ та КНР були надзвичайно напруженими, що пов'язано як з наявністю цілого ряду територіальних суперечностей так й тим, що протягом 1979-90 рр. між СРВ та КНР точилася тривала та запекла війна. Починаючи з 1991р. обидві держави почали робити кроки для урегулювання суперечностей, так 1992 року була прийнята угода про

«Основні принципи вирішення питань прикордонних територій між Китайською Народною Республікою та Соціалістичною Республікою В'єтнам», якою було врегульовано питання довкола Тонкинської затоки. Стосунки між КНР та СРВ продовжували поліпшуватися: у 2000 р. була підписана «Спільна декларація про всебічне співробітництво між двома державами у Новому сторіччі», було досягнуто угоду с приводу Тонкинської затоки. Протягом 2005 р. проводився ряд спільних патрулювань у Південно-Китайському Морі для боротьби з піратством [10, с. 44].

Однак, починаючи з середини 2000-х КНР почала акцентувати увагу на тому, що усі вищезгадані дії є наслідком лише доброї волі Китаю. А після проголошення КНР у 2009 році Лінії дев'яти рис, двосторонні відносини остаточно погіршилися. При цьому лідери КПК на формальному рівні продовжують артикулювати значущість спільних інтересів СРВ та КНР, КНР формально є головним торгівельним партнером СРВ, проте на практиці конфлікт довкола ЕЕЗ між СРВ та КНР є найбільшим елементом ширшого конфлікту між КНР та рядом країн ПСА. Так і КНР, і СРВ системно затримують риболовецькі судна протилежної сторони, намагаються переконати Західні компанії, які зацікавлені у видобутку тамтешніх енергоносіїв, не співпрацювати із протилежною стороною, а також проводять розробку покладів енергоносіїв на спірних територіях [11, с.182].

Як член АСЕАН, СРВ підтримує ділові відносини із всіма державами регіону, однак відносини є неоднозначними. Так СРВ має двосторонню оборонну угоду з Лаосом, у той час відносини з Камбоджею залишаються складними через тривалу окупацію В'єтнамом Камбоджі у період з 1975-1990 рр., стосунки із Таїландом пройшли шлях від суперництва до всеосяжного партнерства [12].

Економіка СРВ демонструє стабільну тенденцію позитивного росту починаючи з 1998 року. При цьому основними пунктами експорту СРВ продовжують залишатися текстильна продукція, морепродукти, електроніка, сира нафта, продукція деревообробної продукції та машинерія. На разі СРВ

робить акцент на розвитку енергетичної та хімічної промисловості. Значна частина приросту виробництва відбувається за рахунок підприємств з DFI, частка товару подібних підприємств складає 25-30% ВВП. Основними ринками збуту продукції з СРВ є США – 20,1% КНР – 14,5% Японія – 8% та Республіка Корея – 6,8%. Переважно кількість продукції, що імпортується припадає на КНР 25,8% Республіка Корея 20,5% Японія 7,8% та Таїланд 4,9%. Переважно імпортується машинерія та устаткування, нафтопродукти та продукція металургії, а також сировина для текстильної продукції [12].

Загальна чисельність населення СРВ за різними даними складає від 94 до 102 млн. осіб. В'єтнам є полі-етнічною країною не дивлячись на те, що абсолютну більшість населення складають Кінь (В'єтнамці) – 85,7%, Тайці – 1,8%, Мионг та Кхмери – 1,5%, Монг – 1,2%, Нунг – 1,1%, Хао 1% та інші етноси – 4,3%. СРВ є багатоконфесійною країною, так буддисти складають 7,9%, католики -6,6%, місцеві вірування (Хао Хао та Цао Даі сумарно) –2,6% протестанти -0,9%, мусульмани – 0,1%, абсолютна більшість атеїсти – 81,8%. Приріст населення є незначним у порівнянні з іншими країнами регіону і складає 1%, при цьому абсолютні числа приросту населення є значними та перевищують рівень смертності (16,04 новонароджених на 1000 осіб). Рівень урбанізації у СРВ є достатньо незначним і складає лише 37,3%, а найбільшими агломераціями країни є Хо Ше Мін із населенням у 8,83 млн. осіб та Ханой (столиця) із населенням у 4,87 млн. осіб [12].

Висновки. Отже, можемо стверджувати, що політичне становище обох країн є складним, це пов'язано з напруженими відносинами з КНР, при цьому зазначимо, що СРВ має набагато більше суперечностей із Китаєм ніж Таїланд. Крім того, історично тайська монархія налагодила стабільні союзницькі зв'язки з США, у той же час між СРВ з США налагодилися лише нещодавно, однак з урахуванням вигідного географічного положення та перетину ключових інтересів відносини В'єтнаму та США надзвичайно стрімко поліпшуються. Взаємини Таїланду з країнами-сусідами регіону є більш рівномірними, ніж у СРВ, де залишаються невирішеними питання щодо оборонного союзу з Лаосом

та глибинних протиріч з Камбоджею. У економічному відношенні обидві держави достатньо стрімко розвиваються, при цьому тайландська економіка є більш розвинутою за в'єтнамську, однак значні запаси енергоносіїв у ЕЕЗ СРВ можуть стати значним економічним підґрунтям. У демографічному відношенні СРВ беззаперечно випереджає Таїланд. Таким чином, у короткостроковій перспективі Таїланд має набагато більше можливостей для забезпечення регіонального лідерства, однак у середньостроковій перспективі наявність значних запасів енергоносіїв, вдале географічне положення та більший демографічний потенціал може забезпечити В'єтнаму регіональне лідерство у регіоні ПСА.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Колдунова Е.В. Таиланд и Вьетнам: от противостояния к региональному сотрудничеству в рамках АСЕАН. *Вьетнамские исследования. Серия 2*. 2020. №3. С. 5-16.
2. Типпакди Л., Вирийяпханич М. Soft Power Таиланда. *Дискурс-Пи*. 2016. С.77-81.
3. Фомичева Е.А. Таиланд и новая внешнеполитическая стратегия США в Азиатско-Тихоокеанском регионе. *Юго-Восточная Азия: актуальные проблемы развития*. 2015. №29. С. 128-140.
4. Сомкамнерд Н. Таиланд как региональный актер в Юго-Восточной Азии: опыт «мягкого» регионализма. *Научный диалог*. 2018. №4. С. 240-248.
5. Demographics of Thailand. URL: https://www.cs.mcgill.ca/~rwest/wikispeedia/wpcd/wp/d/Demographics_of_Thailand.htm (дата звернення: 25.02.2021)
6. Thailand Demographics. URL: <https://www.worldometers.info/demographics/thailand-demographics/> (дата звернення: 25.02.2021).
7. Мосяков Д.В. Сближение Вьетнама с США и политика КНР. *Китай: история и современность: материалы IX междунар. науч.-практ. конф.* 2016. С.11-20.

8. Murry Hiebert, Gregory B. Poling. A New Era in U.S.-Vietnam Relations. Deepening Ties Two Decades after Normalization. 2014. URL: https://csis-website-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/legacy_files/files/publication/140609_Hiebert_USVietnamRelations_Web.pdf (дата звернення 25.02.2021)
9. U.S.-Vietnam Relations. 2021. URL: <https://fas.org/sgp/crs/row/IF10209.pdf> (дата звернення 25.02.2021)
10. Новакова О.В. Вьетнам и Китай: притяжение и отталкивание. Морская дипломатия в Тонкинском заливе. 1991-2019. *Азия и Африка сегодня*. 2020. №10. С. 41-45.
11. Нархова Е.И. Влияние территориальных споров в Южно-Китайском море на вьетнамо-китайские отношения: дис. канд. полит. наук: 23.00.04. Москва, 2019. 182 с.
12. CIA Library. The World Factbook. Vietnam. URL: <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/vietnam/> (дата звернення 25.02.2021).

УДК 54:61+612]:378.091.214.18-027.557

ВИОКРЕМЛЕННЯ МІЖДИСЦИПЛІНАРНИХ ЗВ'ЯЗКІВ МЕДИЧНОЇ ХІМІЇ ТА ФІЗІОЛОГІЇ ПРИ ПІДГОТОВЦІ МАГІСТРІВ МЕДИЦИНИ

Перепелиця Олеся Орестівна

к.б.н., доц., доцент кафедри
медичної та фармацевтичної хімії,

Косуба Раїса Борисівна

д.м.н., проф., професор кафедри фармакології,

Гордієнко Віктор Веніамінович

к.м.н., доц., доцент кафедри фізіології,

Яремій Ірина Миколаївна

к.мед.н., доц., доцент кафедри
біоорганічної та біологічної хімії і клінічної біохімії,

Купчанко Катерина Петрівна

викладач коледжу

«Буковинський державний медичний університет»,

Театральна площа, 2, 58000, м. Чернівці

Анотація: У статті висвітлено підхід до реалізації міжпредметних зв'язків природничої навчальної дисципліни «Медична хімія» та фундаментальної дисципліни «Фізіологія» при викладанні студентам вищого навчального закладу напряму «Медицина». що Ретельнішої уваги при викладанні медичної хімії потребує виокремлена низка змістових елементів знань, що є фундаментальними для розуміння фізіологічних процесів в організмі. Акцентовано увагу на таких структурних елементах знань як «поняття», «процес», «явище», «закон», «фундаментальна теорія», «фізіологічна константа», «метод дослідження». За результатами аналізу виділено 113 термінопонять, 3 фундаментальних теорії, 16 законів, 13 методів дослідження, та 48 показників фізико-хімічних та фізіологічних констант, які

закладають термінологічну базу для вивчення фізіології. Засвоєння навчального матеріалу шести змістових модулів з фізіології із 16-ти забезпечуються елементами знань усіх 12 змістових модулів з медичної хімії.

Ключові слова: змістові елементи знань, медична хімія, міждисциплінарні зв'язки, фізіологія.

Вступ. Усвідомлене використання потенціалу фундаментальних дисциплін у структурі системного вивчення професійно орієнтованих навчальних дисциплін сприяє інтегруванню предметних областей у системі вищої освіти, формує вміння цілісного бачення проблеми, що вивчається [1, с. 144; 2, с. 50]. Цій меті сприяє міждисциплінарна інтеграція з її широким арсеналом підходів. Унікаючи вузькодисциплінарної підготовки інтеграція між дисциплінами, зокрема на початкових курсах навчання майбутніх лікарів, реалізується налагодженням міжпредметних зв'язків, які дають змогу в подальшому сформувати спеціалістів з широким науково-професійним фундаментом [1, с. 145; 3, с. 97; 4, с. 113-114; 5, с. 1792]. Тому якість викладання природничо-наукових дисциплін, зокрема медичної хімії, в структурі фахової підготовки медика повинна бути фундаментальною, системоутворюючою та практично-орієнтованою [6, с. 8].

Аналіз праць вітчизняних фахівців з напрямку дослідження. Проведений інформаційний пошук засвідчив, що дослідження щодо конкретних інтеграційних зв'язків між медичною хімією та фізіологією поодинокі й, більшою мірою, мають описовий характер [1, 7; 3, с. 98, 7, 5, с. 1792]. У наших попередніх роботах [8, с. 22-27] проведено аналіз окремих змістових модулів з фізіології на предмет виокремлення міждисциплінарних зв'язків з медичною хімією. Продовжуючи роботу в цьому напрямку на основі практичного досвіду та теоретико-методологічного аналізу виокремлені вертикальні інтеграційні зв'язки між навчальними дисциплінами «Медична хімія», що викладається на 1-му курсі студентам вишів напряму «Медицина» та «Фізіологія», що викладається на 2-му курсі навчання. Зважаючи на те, що

основними проблемами в реалізації горизонтальної та вертикальної міждисциплінарної інтеграції є інформаційна та методична недостатня підготовленість викладачів кафедр з невеликим педагогічним досвідом, запропоновані у статті результати аналізу можуть бути використані педагогами-початківцями при викладанні як медичної хімії, так і фізіології.

Мета статті: виокремити поняттєво-термінологічну базу навчальної дисципліни «Медична хімія» як підґрунтя системного вивчення «Фізіології».

Для аналізу використано навчально-методичне забезпечення та навчальні програми дисциплін «Медична хімія» та «Фізіологія», розроблені відповідно до Стандартів вищої освіти України, навчального плану, освітньо-професійної програми підготовки фахівців у Буковинському державному медичному університеті та на основі програм з медичної хімії та фізіології для студентів вищих медичних навчальних закладів освіти (МОЗ України, К. 2017 р). У роботі використані методи систематизації, узагальнення, теоретичний та статистичний аналіз.

Виклад основного матеріалу. На вивчення дисципліни «Фізіологія» за навчальною програмою передбачено 300 год, з яких 60 год лекційних, 120 – практичних занять та 120 год – самостійної роботи студента. Курс фізіології охоплює 16 змістових модулів (ЗМ), сформованих у два модуля: «Загальна фізіологія та вищі інтегративні функції» та «Фізіологія вісцеральних систем». Для викладання медичної хімії передбачено – 90 год, з яких 10 год – лекційні, 40 год – практичні заняття та 40 год – самостійна робота студента. Медична хімія охоплює 12 ЗМ, які сформовані у два модулі: № 1 «Гомогенні рівноваги в біологічних рідинах», № 2 «Гетерогенні рівноваги в біологічних системах».

Фундаментом будь-якої природничої дисципліни є її «мова» – поняттєво-термінологічна база, яка дозволяє описати процеси, явища, залежності, закономірності властиві живій матерії.

На основі цих елементів знань формується набір методів досліджень, якими оперує та чи інша наука. Діагностика багатьох патологій базується на результатах біохімічних і фізико-хімічних методів аналізу, результати яких за

умов норми відповідають сукупності гомеостатичних констант біологічних рідин організму. Тому при аналізі змісту навчальних дисциплін медична хімія, фізіологія акцентовано увагу на таких структурних елементах поняттєво-термінологічної бази знань як «поняття», «термін», «категорія», «процес», «явище», «закон», «фундаментальна теорія», а також «фізико-хімічна константа», «гомеостатична константа», «метод дослідження».

Оволодіння цією сукупністю знань сприяє формуванню результуючих навичок з кожного окремого ЗМ з медичної хімії, на основі яких формуються компетенції з дисципліни, які важливі для опанування знань, вмінь, навичок та компетенцій з фізіології.

Результати проведеного аналізу елементів знань у вигляді понять, термінів, категорій, явищ, процесів, законів, теорій, констант, методів дослідження, виокремлених зі змісту медичної хімії (7, с. 11-327) й необхідних для вивчення фізіології [9, с. 7-450; 10, с. 5-523], наведено в табл.

При цьому для кожного окремого ЗМ з медичної хімії виокремлені навички та компетенції, необхідні для системного оволодіння елементами знань, навичками та компетенціями з фізіології, які виділені в таблиці після кожного ЗМ з медичної хімії. У межах 12-ти ЗМ з медичної хімії виокремлено 115 термінопонять, 3 фундаментальних теорії, 16 законів, 13 методів дослідження та 48 показників фізико-хімічних та гомеостатичних констант, які сприяють засвоєнню матеріалу 106,5 год (35,5 %) з 300 годин, передбачених на вивчення фізіології.

Таблиця

Міждисциплінарні зв'язки в забезпеченні інтеграції медичної хімії з фізіологією

Елементи поняттєво-термінологічної бази	Методи дослідження, константи	Навички, компетенції
<i>Медична хімія: М 1. Гомогенні рівноваги в біологічних рідинах ЗМ 1. Біогенні елементи в медицині (теорія – 0 год/практика – 2 год/СРС–4 год)</i>		
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Біогенні елементи ▪ Класифікація біогенних елементів 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Склад атмосферного повітря ▪ Склад альвео- 	<ul style="list-style-type: none"> Н:Тракувати фізіологічну роль O₂, CO₂ Н: Тракувати зв'язок

<ul style="list-style-type: none"> ▪ Електронні аналоги ▪ Антагонізм ▪ Парамагнітні та діамагнітні властивості сполук ▪ Правило Клечковського ▪ Правило Хунда ▪ Принцип Паулі 	<p>лярного повітря</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Вміст мінеральних солей у крові ▪ Добові норми мікро-елементів феруму, цинку, кальцію 	<p>електронної будови з властивостями атомів та їх іонів</p> <p>Н: Трактувати біологічну роль іонів натрію, калію, кальцію, феруму, цинку, хлору</p>
<p><i>Фізіологія: М 2. Фізіологія вісцеральних систем. ЗМ 9. Система крові (6/14/12 год)</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Характеризувати мінеральний склад плазми крові <p><i>ЗМ 11. Система дихання (4/8/7,5 год)</i></p> <p>ПН: Визначати вміст кисню парамагнітним аналізатором</p> <p><i>ЗМ 15. Система виділення (4/6/4,5 год)</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Аналізувати параметри гомеостазу, що регулюються нирками ▪ Робити висновки про механізми реабсорбції Na^+, Cl^- та Ca^{2+} <p>Н: Аналізувати стан системи виділення, зокрема, функцію нирок, на підставі кількісного та якісного складу сечі</p> <p>Н: Трактувати механізми регуляції гомеостазу за участі системи виділення на основі аналізу констант гомеостазу, зокрема, концентрації іонів</p>		
<p><i>Медична хімія: М 1. ЗМ 2. Способи вираження кількісного складу розчинів (1/4/4 год)</i></p>		
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Класифікація розчинів ▪ Розчинення ▪ Розчинність газів ▪ Правило Сеченова ▪ Закон Генрі-Дальтона ▪ Коефіцієнт розчинності Бунзена ▪ Парціальний тиск ▪ Дифузія газів ▪ Гідратація, дегідратація, гіпергідратація ▪ Частка масова, об'ємна ▪ Густина ▪ Концентрація масова, молярна, нормальна 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Парціальний тиск в атмосферному повітрі: O_2, CO_2, N_2 ▪ Уміст глюкози в крові ▪ Склад крові ▪ Газовий аналіз 	<p>Н: Характеризувати розчинність газів залежно від тиску та температури</p> <p>Н: Проводити розрахунки, пов'язані з умістом газів у повітрі</p> <p>Н: Проводити розрахунки пов'язані з різними способами вираження складу розчинів</p> <p>СК: Оцінювати вплив навколишнього середовища на стан здоров'я населення</p>
<p><i>Фізіологія: М 2. ЗМ 9. Система крові</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Характеризувати фізико-хімічний склад крові ▪ Трактувати дихальну функцію крові <p>ПН: Проводити визначення вмісту гемоглобіну в крові</p> <p>ПН: Визначати кольоровий показник</p> <p><i>М 2. ЗМ 11. Система дихання</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Характеризувати розчинність газів у крові ▪ Пояснювати роль парціального тиску CO_2 у виникненні гіпер/гіпокапнії ▪ Розуміти значення сталості газового складу в крові ▪ Розуміти процеси альвеолярної вентиляції ▪ Розуміти механізми регуляції сталості кислотно-основної рівноваги <p>Н: Розраховувати вміст газів у повітрі за методом Холдена</p> <p>Н: Робити висновки про стан кожного з етапів процесу дихання на підставі аналізу</p>		

параметрів, що характеризують зовнішнє дихання: дифузія газів через дихальну мембрану, транспортування газів кров'ю, дифузія газів між кров'ю й тканинами відповідно до рівня метаболізму
СК: встановлювати попередній та клінічний діагноз захворювання

Медицина хімія: М 1. ЗМ 3. Колігативні властивості розчинів (1/2/4 год)

<ul style="list-style-type: none"> ▪ Осмос ▪ Осмотичний тиск ▪ Закон Рауля ▪ Закон Вант-Гофа ▪ Осмомолярність ▪ Ізотонічний, гіпертонічний, гіпотонічний розчин ▪ Ізоосмія ▪ Кріоскопія ▪ Гемоліз (хімічний, осмотичний) ▪ Плазмоліз ▪ Склад розчину Рінгера-Локка 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Осмомолярність крові ▪ Осмотичний тиск плазми крові ▪ Температура замерзання крові ▪ Ізотонічний розчин глюкози ▪ Ізотонічний розчин натрій хлориду ▪ Кріоскопічний метод ▪ Осмометричний метод 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Тракувати залежність осмотичного тиску від концентрації ▪ Тракувати явища гемолізу, плазмолізу Н: Визначати молекулярну масу невідомої речовини кріоскопічним методом Н: Визначати осмотичний тиск крові кріоскопічним методом
---	---	---

Фізіологія: М 2. ЗМ 9. Система крові

- Характеризувати властивості крові (густина, осмотичний тиск, в'язкість)
 - Характеризувати види гемолізу еритроцитів
- Н: Тракувати механізми регуляції системи крові на основі аналізу параметрів гомеостазу: об'єму крові, кислотно-основної рівноваги, осмотичного та онкотичного тиску, кількісного та якісного складу плазми та формених елементів крові
ПН: Визначати осмотичну резистентність еритроцитів

М 2. ЗМ 15. Система виділення

- Аналізувати вплив гідростатичного, онкотичного та осмотичного тиску на процеси фільтрації в клубочках нирок
 - Тракувати механізми регуляції гомеостазу за участі системи виділення на основі аналізу констант гомеостазу, зокрема осмотичного тиску
- Н: Визначати осмотичну резистентність еритроцитів

Медицина хімія: М 1 ЗМ 4. Кислотно-основна рівновага та водневий показник (1,5/4/4 год)

<ul style="list-style-type: none"> ▪ КОР ▪ Дисоціація (йонізація) ▪ Теорія Ареніуса ▪ Теорія Бренстеда-Лоурі ▪ Закон розведення Оствальда ▪ Йонний обмін ▪ Гідратовані йони ▪ Константа дисоціації ▪ Показник константи кислотності ▪ Показник константи основності ▪ Водневий показник 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Добовий об'єм шлункового соку ▪ рН плазми крові ▪ рН шлункового соку ▪ рН слини ▪ Потенціометричний метод ▪ рН-метрія 	<ul style="list-style-type: none"> Н: Оцінювати силу кислот та основ за показником константи дисоціації Н: Оцінювати середовище за значенням рН ПН: прогнозувати реакцію середовища, спричиненого гідролізом солей ПН: розраховувати ступінь гідролізу солей ПН: Визначати рН біологічних рідин різними методами
--	--	---

<ul style="list-style-type: none"> ▪ Гідроліз ▪ Ацидоз (компенсований /некомпенсований) ▪ Алкалоз (компенсований/некомпенсований) 		
<p><i>Фізіологія: М 2. ЗМ 9. Система крові</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Розуміти процеси регуляції йонного гомеостазу за рахунок транспорту між плазмою і еритроцитами ▪ Визначати об'ємні співвідношення клітин крові до плазми <p>Н: Трактувати механізми регуляції системи крові на основі аналізу параметрів гомеостазу: кислотно-основної рівноваги, осмотичного та онкотичного тиску, кількісного та якісного складу плазми та формених елементів крові</p> <p><i>М 2. ЗМ 11. Система дихання</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Характеризувати значення змін рН щодо спорідненості Нв до О₂ (ефект Бора) ▪ Розуміти процеси тканинного дихання і оксигенації <p><i>М 2. ЗМ 12. Система травлення</i></p> <p>Н: Оцінювати стан системи травлення на підставі аналізу параметрів гідролізу харчових речовин, швидкості їх переміщення у травному каналі, параметрів гомеостазу, що відображають процеси всмоктування</p> <p>Н: Аналізувати регульовані параметри гомеостазу й робити висновки про стан процесів всмоктування речовин у травному каналі та механізми їх регуляції</p> <p><i>М 2. ЗМ 15. Система виділення</i></p> <p>Н: Трактувати механізми регуляції гомеостазу за участі системи виділення на основі аналізу констант гомеостазу, зокрема кислотно-основного стану</p>		
<p><i>Медична хімія: М 1. ЗМ 5. Титриметричний аналіз (0,5/2/0 год)</i></p>		
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Титрування ▪ Титриметрична (титраційна) одиниця 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Кислотність шлункового соку ▪ Титриметричний аналіз 	<p>ПН: Визначати кислотність шлункового соку</p>
<p><i>Ф: М 2. ЗМ 12. Система травлення (6/8/7,5 год)</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Трактувати результати досліджень рН шлункового соку 		
<p><i>Медична хімія: М 1. ЗМ 6. Властивості буферних розчинів (1/2/0 год)</i></p>		
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Буферна система ▪ Класифікація буферних систем ▪ Склад гемоглобінової та гідрогенкарбонатної буферних систем ▪ Буферна ємність крові ▪ Лужний резерв крові 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Лужний резерв крові ▪ Співвідношення компонентів фосфатного та гідрогенкарбонатного буферних систем крові 	<p>Н: Трактувати механізм дії біологічних буферних систем</p> <p>Н: Характеризувати функціонування буферних систем при зміні рН</p>
<p><i>Фізіологія: М 2. ЗМ 9. Система крові</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Розуміти механізм дії буферних систем крові для забезпечення КОР ▪ Трактувати функції гемоглобінової буферної системи ▪ Характеризувати буферну ємність крові <p><i>М 2. ЗМ 11. Система дихання</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Характеризувати значення гемоглобінової буферної системи для газообміну ▪ Оцінювати значення буферної ємності крові ▪ Трактувати значення буферних систем крові у регуляції сталості КОР 		
<p><i>Медична хімія: М 2. Гетерогенні рівноваги в біологічних системах. ЗМ 7.</i></p>		

<i>Термодинамічні та кінетичні закономірності перебігу біохімічних процесів (2/4/4 год)</i>		
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Ентальпія згорання ▪ Екзергонічні реакції ▪ Ендергонічні реакції ▪ Закон Гесса ▪ Правило Вант-Гофа ▪ Макроергічні зв'язки ▪ Швидкість реакції ▪ Хімічна кінетика ▪ Період напіврозпаду ▪ Фотохімічні реакції (на прикладі окиснення білірубіну) ▪ Ланцюгові реакції ▪ Каталізатори, ферменти ▪ Окиснення вуглеводів ▪ Окиснення білків ▪ Окиснення жирів 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Стандартні умови ▪ Норми споживання: білків, жирів, вуглеводів ▪ Калоричний коефіцієнт: білків, жирів, вуглеводів ▪ Калорійність добових раціонів при: легкій, середньої важкості, важкій роботі ▪ Калориметричний метод 	<p>Н: Оцінювати енергетичну цінність продуктів харчування</p> <p>Н: Оцінювати залежність швидкості хімічних реакцій від температури</p> <p>Н: Характеризувати основні етапи біологічного окиснення</p> <p>ПН: Використовувати термодинамічні функції для оцінки направленості процесів</p> <p>СК: Оцінювати вплив навколишнього середовища на стан здоров'я населення</p>
<p><i>Фізіологія: М 2. ЗМ 11. Система дихання</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Оцінювати період напіврозпаду сурфактанту ▪ Розуміти вплив ферменту карбоангідрази на реакцію утворення карбонатної кислоти в еритроцитах ▪ Характеризувати транспортну функцію крові <p><i>М 2. ЗМ 12. Система травлення</i></p> <p>Н: Робити висновки про інтенсивність метаболізму на підставі аналізу енергетичних витрат, що характеризують основний обмін</p> <p><i>М 2. ЗМ 13. Енергетичний обмін (1/2/1,5 год)</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Пояснювати фізіологічні основи методів прямої й непрямой калориметрії <p>Н: Робити висновки про добові енергетичні витрати людей різних професій та відповідність енергетичним витратам їх харчових раціонів, потреби у білках, жирах, вуглеводах</p> <p>Н: Робити висновки про переважне окиснення білків, жирів, вуглеводів у процесі метаболізму на підставі аналізу дихального коефіцієнту</p> <p>Н: Аналізувати стан терморегуляції у людини залежно від температури й вологості навколишнього середовища на підставі температури тіла та процесів теплоутворення й тепловіддачі</p>		
<p><i>Медична хімія: М. 2. ЗМ 8. Комплексоутворення в гетерогенних системах. Реакції осаждення та розчинення (0/4/4 год)</i></p>		
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Пряма, оборотна реакція ▪ Закон дії мас ▪ Хімічна рівновага, умови зсуву ▪ Правило Ле Шательє ▪ Комплексний йон ▪ Теорія Вернера 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Добова потреба V_{12} ▪ Вміст гемоглобіну в крові чоловіків, жінок 	<p>Н: Тракувати будову КС</p> <p>ПН: кількісно оцінювати вплив зовнішніх чинників на стан рівноваги</p> <p>ПН: прогнозувати випадання осадів</p>
<p><i>Фізіологія: М 2. ЗМ 11. Система дихання (4/8/7,5 год)</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Оцінювати чинники зміщення рівноваги в дисоціації оксигемоглобіну ▪ Характеризувати дихальну функцію крові, процеси газообміну 		

<ul style="list-style-type: none"> ▪ Робити висновки щодо зсуву кривої дисоціації оксигемоглобіну вліво і вправо з урахуванням факторів, які можуть зумовлювати її зсув ▪ Пояснювати утворення метгемоглобіну 		
<p align="center"><i>Медична хімія: М.2 ЗМ 9. Визначення електродних потенціалів (1/2/0 год)</i></p>		
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Електродний потенціал ▪ Окисно-відновний потенціал ▪ Мембранний потенціал (потенціал спокою) ▪ Потенціал дії ▪ Дифузійний потенціал ▪ Оксидаційний процес ▪ Електрод 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Мембранний потенціал клітин ▪ Потенціометричний метод ▪ Полярографічний метод 	<p>Н: Характеризувати явище виникнення мембранного потенціалу</p> <p>Н: Тракувати умови виникнення потенціалу дії</p> <p>ПН: прогнозувати напрямок ОВР</p> <p>ПН: Робити висновки щодо результатів потенціометричного визначення</p> <p>ПН: вимірювати ОВП</p>
<p><i>Фізіологія: М 1. Загальна фізіологія та вищі інтегративні функції.</i></p> <p><i>ЗМ 1. Загальна фізіологія збудливих структур (2/6/6,5 год)</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Розуміти механізм виникнення потенціалу спокою та потенціалу дії при зміні осмотичного тиску <p>Н: Пояснювати механізми розвитку потенціалу спокою й потенціалу дії у нервових і м'язових волокнах й інтерпретувати їх параметри</p> <p><i>М.2. ЗМ 9. Система крові</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Розуміти механізм порушень дихальної функції крові <p><i>М.2. ЗМ 11. Система дихання</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Визначати парціальний тиск O₂ в крові полярографічним методом 		
<p align="center"><i>Медична хімія: М 2. ЗМ 10. Адсорбційні процеси та йонний обмін у біосистемах. Хроматографія (1/4/4 год)</i></p>		
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Поверхневий натяг ▪ ПАР, дифільність ПАР ▪ Правило Дюкло-Траубе ▪ Гідрофільність ▪ Сурфактанти ▪ Сорбція ▪ Адсорбція, абсорбція ▪ Сорбент, адсорбент ▪ Правило Панета-Фаянса ▪ Гемо-, ентросорбція 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Поверхневий натяг води ▪ Поверхневий натяг крові ▪ Хроматографічні методи аналізу 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Тракувати дифільність ПАР ▪ Характеризувати процеси абсорбції, адсорбції та десорбції <p>Н: Вирізняти за будовою ПАР серед речовин різної природи</p> <p>Н: Визначати поверхневий натяг рідин</p>
<p><i>Фізіологія: М. 2. ЗМ 9. Система крові</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Розуміти механізм підтримки гемостазу <p><i>М. 2. ЗМ 11. Система дихання</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Тракувати роль сурфактанту у запобіганні виникнення респіраторного дистрес-синдрому новонароджених ▪ Розуміти значення поверхневого натягу крові 		
<p align="center"><i>Медична хімія: М 2. ЗМ 11. Одержання, очистка та властивості колоїдних розчинів. Коагуляція колоїдних розчинів (0,5/4/4)</i></p>		
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Золь ▪ Коагуляція, гемокоагуляція ▪ Коагулянти, антикоагулянти 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Густина крові ▪ Час згортання крові ▪ Швидкість осідання 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Тракувати процес коагуляції та чинники, що її спричиняють

<ul style="list-style-type: none"> ▪ Правило Шульце-Гарді ▪ Біологічний гемоліз ▪ Електрофорез ▪ Закон Фіка ▪ Агрегація ▪ Швидкість осідання еритроцитів 	<p>еритроцитів у чоловіків, жінок</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Електрофоретичний метод 	<p>Н: Проводити кількісну оцінку чинників, які спричиняють коагуляцію золів</p> <p>ПН: проводити одержання та очищення колоїдних розчинів різними методами</p>
<p><i>Фізіологія: М. 2. ЗМ 9. Система крові</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Розуміти механізми процесів згортання крові ▪ Тракувати фізіологічні закономірності функцій системи крові: дихальної, транспортної, захисної ▪ Пояснювати фізіологічні основи процесів каналцевої секреції та реабсорбції речовин у нефронах ▪ Тракувати фізіологічні закономірності підтримання рідкого стану крові та розвитку гемостазу при пошкодженні кровоносних судин <p>Н: Робити висновки про стан фізіологічних функцій організму, які здійснюються за участю системи крові, на підставі кількісних та якісних показників крові, зокрема швидкості осідання еритроцитів</p>		
<p><i>Медична хімія: М 2. ЗМ 12. Фізико-хімія розчинів полімерів (0,5/2/4 год)</i></p>		
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Амфотерність білків ▪ ІЕТ ▪ Класифікація білків ▪ Гідрофільність ▪ Електрофорез ▪ Онкотичний тиск ▪ В'язкість крові ▪ Набрякання ▪ Драгливання ▪ Ефект Доннана 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Вміст білку в крові ▪ Онкотичний тиск плазми ▪ В'язкість крові ▪ В'язкість плазми ▪ Віскозиметричний метод ▪ Метод електрофорезу ▪ Метод осмометрії 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Розраховувати онкотичний тиск рідин <p>Н: Пояснювати ефект Доннана</p> <p>Н: Пояснювати розділення білків методом електрофорезу</p> <p>Н: Робити висновки щодо заряду розчинених біополімерів за їх ІЕТ</p> <p>ПН: Визначати в'язкість рідин</p> <p>ПН: Визначати молекулярну масу білку</p>
<p><i>Фізіологія: М. 2. ЗМ 9. Система крові</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Оцінювати фізико-хімічні властивості крові (гемодинаміка) ▪ Розуміти фізіологічне значення онкотичного тиску крові ▪ Оцінювати показники білків плазми крові <p><i>М. 2. ЗМ 15. Система виділення</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Характеризувати кислотні властивості білків плазми крові 		

Примітка: МХ – медична хімія, Ф – фізіологія, М – модуль, ЗМ – змістовий модуль, СРС – самостійна робота студента, Н – навичка, ПН – практична навичка; СК – спеціальна компетенція; КС – комплексні сполуки; ПАР – поверхнево-активна речовина, ОВР – окисно-відновна реакція, ОВП – окисно-відновний потенціал, Нб – гемоглобін, рН – водневий показник, КОР – кислотно-основна рівновага, ІЕТ – ізоелектрична точка.

Для оцінки виокремлених елементів знань та розуміння глибини міждисциплінарних зв'язків між фізіологією та медичною хімією розглянемо на конкретному прикладі.

Вивчаючи розділ медичної хімії «Способи вираження кількісного складу розчинів» (М 1. ЗМ 2.) на заняттях звертається увага на такі елементи знань як «розчинність газів», «парціальний тиск», «дифузія газів», «правило Сеченова», «закон Генрі-Дальтона» й на чинники, які впливають на розчинність газів. А також на те, що при збільшенні тиску розчинність газів збільшується, а за умов збільшення концентрації електролітів у розчині – зменшується. Студент повинен засвоїти той факт, що речовини з йонним та полярним типом ковалентного зв'язку добре розчиняються у полярних сполуках, зокрема, у воді та ліпідах, згідно емпіричного правила «подібне розчиняється в подібному». Тоді в курсі фізіології при вивченні матеріалу змістового модуля «Система дихання» студенту буде легше зрозуміти питання проходження вуглекислого газу та кисню через аерогематичний бар'єр, а саме те, що вуглекислий газ із-за наявності в молекулах ковалентного полярного зв'язку розчиняється в ліпідах та воді у 23 рази активніше, ніж кисень, для молекул якого властивий ковалентний неполярний зв'язок. Тому, незважаючи на менший градієнт тиску (для CO_2 – 6 мм.рт.ст., а для O_2 – 60 мм.рт.ст. (Ходоровський Г. І., 2014), вуглекислий газ проникає через легеневу мембрану швидше, ніж кисень. Розуміючи ці процеси студент зможе характеризувати розчинність газів у крові, пояснювати роль парціального тиску вуглекислого газу у виникненні гіпер/гіпокапнії, розуміти значення сталості газового складу в крові, процеси альвеолярної вентиляції та механізми регуляції сталості кислотно-основної рівноваги. А ці вміння в сукупності формують навичку – «робити висновки про стан кожного з етапів процесу дихання на підставі аналізу параметрів, що характеризують зовнішнє дихання: дифузія газів через дихальну мембрану, транспортування газів кров'ю, дифузія газів між кров'ю й тканинами відповідно до рівня метаболізму», яка в свою чергу є елементом спеціальної

компетенції з фізіології – «встановлення попереднього та клінічного діагнозу захворювання».

Вищенаведений приклад наочно свідчить про важливість та потребу у вивченні міждисциплінарних зв'язків природничо-наукової дисципліни «Медична хімія» та фундаментальної медичної дисципліни «Фізіологія» для забезпечення системних цілісних знань студентів.

Висновки. 1. Виокремлено низку елементів знань, які становлять поняттєво-термінологічну базу з медичної хімії для системного вивчення фізіології, й потребують ретельнішої уваги при викладанні курсу медичної хімії. 2. Засвоєння навчального матеріалу 6 із 16 змістових модулів з фізіології, що становить 35,5 % годин курсу, забезпечуються елементами знань усіх 12 змістових модулів з медичної хімії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Карпець М. В. Міждисциплінарна інтеграція – основа професійної спрямованості навчання. Світ медицини та біології. 2016. № 4 (58). С. 144–147.

2. Скробач Н. В., Шаповал О. А., Петрина В. О. Шляхи підвищення якісного рівня вищої освіти. Медична освіта. 2018. № 1. С. 50-53. doi 10.11603/me.2414-5998.2018.1.8289

3. Стучинська Н. В., Лисенко Т. А. Формування предметних компетентностей з фізики та хімії при вивченні поверхневих явищ та їх ролі у медико-біологічних процесах. Фізико-математична освіта. 2015. Вип. 3(6). С. 97–108.

4. Шульгай А. Г., Федонюк Л. Я., Мудра А. Є., Олещук О. М. Міждисциплінарна інтеграція як складова проблемно-орієнтованого навчання у медичному університеті. Медична освіта. 2018. № 4. С. 113-116. doi 10.11603/me.2414-5998.2018.4.9342

5. Shen Ji, Ou Lydia Liu, Sung Shanon. Designing Interdisciplinary Assessments in Sciences for College Students: An example on osmosis. International

journal of Science Education. 2014, 36, 1773–1793.
doi.org/10.1080/09500693.2013.879224

6. Волощук Н. І., Пашинська О. С., Іваниця А. О., Таран І. В. Міждисциплінарна інтеграція як фактор удосконалення викладання фармакології у медичному виші. Медична освіта. 2016. № 4. С. 8–11.

7. Медична хімія / Калібабчук В. О. та ін. Київ: ВСВ Медицина, 2013, 336 с.

8. Перепелиця О.О., Косуба Р.Б., Гордієнко В.В., Яремій І.М., Труфен Л.І. Використання міждисциплінарних підходів у викладанні медичної хімії при підготовці фахівців медичного напрямку: Materials of the XV international scientific and practical conference prospects of world science. Sheffield: Science and education LTD, 2019. 72 с.

9. Філімонов В. І. Фізіологія людини в запитаннях і відповідях. Навчальний посібник. Вінниця: Нова Книга, 2010, 456 с.

10. Ходоровський Г. І., Ткачук С. С., Швець В. І. Основи фізіології. Навчально-методичний посібник. Чернівці: Видавництво БДМУ, 2014, 560 с.

ІНТЕРАКТИВНЕ НАВЧАННЯ ЯК ОДИН З ЧИННИКІВ РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА

Підлісна Світлана Володимирівна
науковий кореспондент лабораторії
психології навчання імені І.О.Синиці
Інститут психології
імені Г.С. Костюка НАПН України
Вчитель початкових класів
Києво-Печерського ліцею №171

Вступ. Особистість людини один з найголовніших предметів вивчення психології. Знаючи живу особистість та її буття, можна прогнозувати, як вона поведеться у тій чи іншій ситуації і як можна сприяти її розвитку.

Відомо, що на формування людської особистості впливають зовнішні і внутрішні, біологічні та соціальні фактори.

До зовнішніх факторів належать макро-, мезо- і мікросередовище природне і соціальне, виховання в широкому і вузькому, соціальному і педагогічному сенсі.

На думку науковців, до внутрішніх факторів відноситься спадковість та власна активність особистості, породжувана протиріччями, інтересами та іншими мотивами, що реалізується в самовихованні, а також в діяльності і спілкуванні. На молодших школярів таким же чином впливають зовнішні та внутрішні чинники розвитку. Якщо на такий внутрішній чинник, як спадковість, ми вплинути не можемо, то на власну активність особистості – цілком. Окрім того, якщо організувати позитивний вплив на такі зовнішні чинники як учбова діяльність, спілкування, організація сприятливого та безпечного середовища, то це дозволить реалізувати потенціал молодшого школяра, як активного суб'єкта, що пізнає світ і самого себе.

Мета роботи. Метою нашого дослідження було створення сприятливого та безпечного середовища, завдяки постійному психологічному супроводу, з використанням нових методів інтерактивного навчання, які допоможуть молодшим школярам розкрити внутрішній потенціал учнів у процесі тих діяльностей, які природно забезпечують саморозвиток дитячої особистості.

Матеріали і методи. Інтерактивне навчання, за дослідженнями сучасних науковців, є найбільш цікавим та ефективним. Під час інтерактивного навчання учень стає не об'єктом учіння, а суб'єктом навчання, він відчуває себе активним учасником подій, що сприяє формуванню внутрішньої мотивації та спонукає до саморозвитку. Проте не можна відкидати надбання традиційної освіти, у зв'язку з чим найефективніші уроки були побудовані нами за традиційною методикою із застосуванням елементів інтерактивного навчання, зокрема психологічних ігор.

Експериментальне дослідження проводилося упродовж 2012 – 2020 рр. на базі Києво-Печерського ліцею №171 «Лідер» міста Києва і було лонгітудним. Дослідження проводилося в рамках Всеукраїнського експерименту: «Психологічні засади інноваційних технологій розвитку особистості» на базі Києво-Печерського ліцею № 171 «Лідер» (Наказ МОН № 414 від 9 квітня 2015 року). В експерименті взяли участь 366 молодших школярів, а саме 111 учнів експериментального «Б» класу початкової школи першого потоку, 129 учнів експериментального «Б» класу початкової школи другого потоку та 126 паралелі «А» другого потоку, які виступили в якості контрольного класу.

Специфіка емпіричного дослідження полягає в тому, що воно було лонгітудним і проводилось у два етапи. Під час першого етапу проводилось констатувальне дослідження на базі учнів експериментального класу першого потоку (2012-2016 рр.). Робота на другому етапі дослідження (2017-2019 р.р.) базувалась на результатах першого етапу і особливістю його є постійний взаємозв'язок констатувального і формувального дослідження.

Щоб довести нашу гіпотезу про те, що використання нового інтерактивного методу психологічної гри у зв'язку постійним психологічним супроводом позитивно впливає на учнів і є чинником розвитку особистості молодших школярів, ми продовжили наше експериментальне дослідження на другому потоці учнів молодшої школи Києво-Печерського ліцею №171 «Лідер» (2016-2019 р.р.), під час якого констатувальне дослідження проходило паралельно з формувальним. Вихідні умови експериментальному та контрольному класі були тотожні, оскільки чисельність учнів у них була майже однакова, в цілому з однаковим рівнем підготовки. У подальшому навчання в експериментальному класі було організовано згідно з визначеними психолого-педагогічними умовами, з використанням нових методів інтерактивного навчання, зокрема психологічних ігор та постійного психолого-педагогічного супроводу, у контрольному класі – навчання здійснювалося в усталених умовах.

Ми досліджували вплив інтерактивного навчання на розвиток психічних процесів молодших школярів: концентрації та вибірковості уваги, логічної та механічної пам'яті, креативності, розумового розвитку та рівня тривожності, за умови створення сприятливого та безпечного середовища.

Результати та обговорення. Для статистичної перевірки факту однакового рівня розумового розвитку та інших психічних процесів учнів контрольного та експериментального класу, наприкінці проведення експерименту, використано методи – первинні описові характеристики (знаходження середніх величин, стандартного квадратичного відхилення, процентних співвідношень), перевірка статистичних гіпотез (критерії Стьюдента і Манна-Уїтні) і кореляційний аналіз.

Це дозволило на основі порівняння емпіричних значень критерію контрольної і експериментальної груп виявити закономірності отриманих результатів та підтвердити правомірність висунутої гіпотези дослідження.

Позаяк експериментальні дані не відповідають нормальному розподілу, то для їхньої статистичної обробки використали непараметричні тести, зокрема

U-Манна Уїтні – для визначення відмінностей між показниками в учнів експериментального та контрольного класів, отриманими на 1 та 4 зрізах.

Відтак, після проведення аналізу відмінностей показників, які було отримано після 1 та 4 зрізів в молодших школярів експериментального класу, було визначено значне зниження показників рівня тривожності та значне підвищення показників вибіркової і концентрації уваги, логічної пам'яті, креативності та розумового розвитку. А в школярів контрольного класу таких відмінностей ми не спостерігаємо, що засвідчує таблиця 1 і 2.

Таблиця 1

Аналіз відмінностей показників в учнів експериментального класу

№	Показники	1 зріз	4 зріз	U тест Манна-Уїтні
		ЕК	ЕК	
1	Тривожність	62,86*	50,42	U=894,0 p≤0,05
2	Вибірковість уваги	47,83	64,15*	U=945,5 p≤0,05
3	Концентрація уваги	46,49	65,06*	U=857,5 p≤0,05
4	Механічна пам'ять	53,57	53,39	U=1315,5 p=0,98
5	Логічна пам'ять	47,79	62,93*	U=943,0 p≤0,05
6	Креативність	47,57	63,29*	U=928,5 p≤0,05
7	Розумовий розвиток	41,90	60,53*	U=856,0 p≤0,05

Примітки: ЕК – експериментальний клас; 1 зріз – 2016 р.; 4 зріз – 2019 р.

Таблиця 2

Аналіз відмінностей показників в учнів контрольного класу

№	Показники	1 зріз	4 зріз	U тест Манна-Уїтні
		КК	КК	
1	Тривожність	50,42	58,58	U=1117,0 p=0,19
2	Вибірковість уваги	51,20	57,29	U=1168,5 p=0,31
3	Концентрація уваги	55,77	49,75	U=1092,5 p=0,51
4	Механічна пам'ять	55,60	50,04	U=1170,0 p=0,30
5	Логічна пам'ять	54,96	51,09	U=1223,5 p=0,68
6	Креативність	53,57	53,39	U=1315,5 p=0,98
7	Розумовий розвиток	60,75	75,53	U=769,0 p=0,087

Примітки: КК – контрольний клас; 1 зріз – 2016 р.; 4 зріз – 2019 р.

Висновок. Отже, результати проведеного дослідження дозволяють стверджувати, що застосування нових методів інтерактивного навчання та постійний психологічний супровід підвищують ефективність навчання та розвиток усіх психічних процесів учнів, таких як пам'ять, увага, уява, креативність. Встановлено, що саме інтерактивне навчання та постійний психологічний супровід як специфічна форма організації пізнавальної діяльності, сприяють розкриттю внутрішнього потенціалу молодших школярів і виступають чинником розвитку особистості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Выготский Л.С. История развития высших психологических функций: Собр.соч. М.: Педагогика, 1983. Т.3. 366 с.
2. Коробко С.Л. Работа психолога з молодшими школярами: метод. посібн. 2-ге видання К.: Літера ЛТД, 2008. 416 с
3. Лонгітюдний_метод. Режим доступу: uk.wikipedia.org/wiki
4. Підлісна С.В. Використання психологічних вправ на уроках у початковій школі *Психологічний супровід як засіб активізації пізнавальної діяльності учнів*: [методичний посібник] за ред. С.Д. Максименка. К.: ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2015. С.21-27.

УДК 069.001

**ВИКОРИСТАННЯ ПРИНЦИПІВ ТИМБІЛДИНГУ ПІД ЧАС
ПРОВЕДЕННЯ МУЗЕЙНИХ ЗАНЯТЬ З УЧНІВСЬКОЮ МОЛОДДЮ**

Позинич Ірина Сергіївна

к.б.н., м.н.с.

Климишин Олександр Семенович

д.б.н., с.н.с., пров.н.с.

Державний природознавчий музей НАН України

м. Львів, Україна

Анотація: розглянуто застосування командотворення під час проведення занять з учнівською молоддю, формування навичок командної роботи дітей та підвищення їхньої ефективності на уроках у формі ігор, що відбуваються у Державному природознавчому музеї НАН України (м. Львів). Головними завданнями при цьому є формування і розвиток навичок командної роботи (team skills), формування командного духу (team spirit) та формування команди (team building). В результаті уроків-ігор на природничу тематику діти легко засвоюють матеріал, з цікавістю та охоче відвідують наступні заняття.

Ключові слова: тимбілдинг, командна робота, командний дух, формування команди, музейні заняття, учнівська молодь.

Термін «тимбілдинг» (team building), або «командотворення» у перекладі з англійської – побудова команди. У літературі складно знайти єдину дату першої згадки терміну «командотворення». Більшість вчених схильні вважати засновником концепції тимбілдингу американського професора, психолога і соціолога Елтона Мейо [5]. Ця ідея командних методів роботи запозичена зі світу спорту та почала активно впроваджуватися в практику корпоративного менеджменту в 60-70-ті роки ХХ ст. та зарекомендувала себе як один з найефективніших інструментів управління персоналом.

Нами тимбілдинг застосовується для проведення занять з учнівською молоддю, формування навичок командної роботи дітей та підвищення їхньої ефективності на уроках природознавства, біології, географії, хімії, історії, інформатики, музики та інших предметів у стінах природничого музею [1, с. 18]. Для здійснення цих заходів необхідно визначити фактори, що допомагають формуванню команди: вміння слухати, співпереживання, сприйняття, вміння знайти «точки дотику», чіткі терміни, відкритість та гнучкість.

Саме у такий спосіб створюються сприятливіші можливості проведення заходів, пов'язаних з розвагами, квестами, акціями, іграми або творчістю. Такі зустрічі сприяють кращому «знайомству» дітей один з одним та зі світом природи, а також формуванню дружнього колективу, який є запорукою успіху будь-якої справи. Для музею є важливо правильно підібрати захід залежно від поставлених завдань, віку та інтересів дітей та їхнього колективу.

Головними завданнями при цьому є:

1. Формування і розвиток *навичок командної роботи* (team skills). Для цього навчаємо формулювати власну думку, правильно її висловлювати, доводити власну позицію, аргументувати й дискутувати. Попри це не залишаємо поза увагою набуття вміння слухати іншу людину, поважати альтернативну думку, бути готовим до ситуаційного лідерства – зміни лідера під конкретне завдання. Важливим є формування усвідомленої здатності прийняття відповідальності за результат команди, вміння гармонізувати спільну мету з особистими цілями, приймати єдине командне рішення й узгоджувати його з членами команди.

2. Формування *командного духу* (в англійській літературі – team spirit) як комплексу заходів, спрямованих на оволодіння вміннями будувати конструктивні взаємини у групі, уникання конфліктів та їх розв'язання, розвиток довіри між членами команди, пошук компромісів, прагнення до діалогу та консенсусу, посилення почуття згуртованості.

3. *Формування команди* (team building), що розглядається як внутрішньокolleктивний процес, який спрямований на підвищення

згуртованості та успішної взаємодії членів команди на основі загальних цінностей та уявлень, де кожен на всі 100% може себе проявити.

В природничому музеї на постійній основі діють уроки, які музейні педагоги проводять у вигляді ігор, розділяючи дітей на команди, де вони вчаться допомагати один одному, бути одним цілим. Відповідаючи на питання і «заробляючи» бали своїй команді, учні набувають вмінь координувати спільні дії, згуртовуватися в потрібний момент, тренують впевнену поведінку, коли комусь потрібно висунути ідеї, взяти на себе лідерські функції. В результаті таких уроків-ігор на природничу тематику, діти легко засвоюють матеріал уроку, з цікавістю та охоче відвідують наступні заняття.

З цією метою в роботі з учнями у Державному природознавчому музеї НАН України використовується низка ігор при розробці музейних уроків.

«Гра на виживання». Уявіть, що трапиться, якщо ви з класом заблукали в лісі? І дві команди шукають відповіді, як вони будуть поводитися. Питання попередньо складені педагогом: Як вони будуть орієнтуватися в просторі? Що вони будуть їсти? З чого будуть будувати собі укриття? Які небезпеки чатують на них у лісі? і таке інше.

Чому навчить гра: критичному мисленню, вмінню вести дискусію, командній роботі, пошуку компромісів.

Гра **«Подорож в минуле»** пропонує дітям одного класу зробити відео розповідь про життя мамута, представленого на музейній експозиції. Що він їв? Де жив? Як виглядав? Особливого устаткування не потрібно – можна використати смартфон. Разом з учнями визначаємо, хто буде сценаристом, режисером, монтажером, хто й які ролі виконуватиме. Спільна справа створить атмосферу партнерства, дозволить учням розкритися, проявити себе, виявити ті якості, які, можливо, вони ще не демонстрували в класі.

Чому навчить гра: формуванню і розвитку навичок командної роботи.

Гра **«Підбери пару».** На фліпчарті записують у довільному порядку дві колонки, наприклад: в одній – поняття, в іншій – його визначення. Або: назву

системи, в іншій – її складові частини. Учні в команді мають з'єднати стрілками відповідні пари. Час виконання вказується. Всі працюють разом.

Чому навчить гра: формуванню і розвитку навичок командної роботи, логічному та критичному мисленню.

Гра **«Знайди мешканців лісу»**. Діти повинні замалювати мешканців лісу, які ховаються у ньому, і вказати їхню кількість.

Чому навчить гра: формуванню і розвитку навичок командної роботи, логічному та критичному мисленню.

Гра **«Усе робимо одночасно»**. Дуже проста гра, яка зацікавить не лише молодших школярів, але й старшокласників, яким інколи теж хочеться жартувати і пустувати. Діти можуть залишатися на своїх робочих місцях, стояти там, де їм зручно. Той, кого обрали ведучим, демонструє певні рухи тварин, які всі мають повторити. Можна додати й музику на свій смак. У ході гри рухи можуть ускладнюватися. Головне завдання – всі учні мають виконати їх однаково. Рухи повторюються, поки всі учасники не виконають їх правильно.

Чому навчить гра: формуванню командного духу (team spirit), вмінню будувати конструктивні взаємини у групі.

Гра **«Малювання спільної картини»**. Командне малювання картини (метелика, ведмедя, вовка) є ідеальним інструментом для налагодження взаємодії між учнями. А особливість полягає в тому, що учасники малюють разом.

Чому навчить гра: формуванню команди (team building), де кожен себе проявить повною мірою.

Отже, основним завданням тимблдингу в музеї є перетворення групи дітей в одну команду, навчити їх успішно взаємодіяти, довіряти один одному і разом йти до спільної мети.

Досить часто у школярів відчувається брак згуртованості, що в майбутньому може призвести до негативних наслідків – невмінню співпрацювати в команді, спілкуватися в колективі, разом працювати над одним проектом і, як наслідок, мати проблеми на робочому місці. Тому в

процесі ігор важливим є переведення уваги учасника із себе на команду, формування командного духу, вболівання за просування команди до перемоги за рахунок особистої відповідальності за результат. Саме тому важливою умовою проведення уроків у природничому музеї є використання командотворення – низки заходів, ігор, спрямованих на згуртування колективу [2, с. 25].

Застосування тимблдингу на музейних уроках підвищує емоційне насичення школярів, покращує стосунків між учнями, посилює жвавість на уроках та сприяє засвоєнню нового матеріалу. Тому практику проведення занять і об'єднання дітей в команди слід вважати ефективною, що дає позитивний результат.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Климишин О. С., Дяків Х. І., Позинич І. С. Освітні аспекти природничомузейної комунікації // Наук. зап. Держ. природозн. музею. – Львів, 2015. – Вип. 31. – С. 15-22.
2. Климишин О. С., Позинич І. С. Розробка і реалізація спеціальних природничомузейних освітніх програм та проєктів // Наук. зап. Держ. природозн. музею. – Львів, 2020. – Вип. 36. – С. 21-26.
3. Heathfield, Susan M. How to Build Powerfully Successful Work Teams [Електронний ресурс]. – Режим доступу :<https://www.thebalancecareers.com/how-to-build-a-successful-work-team-1918515>. – Назва з екрану.
4. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://dengodel.com/management/22-что-такое-timbilding.html#Istoria_timbilinga. – Назва з екрану.
5. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.bl.uk/people/elton-mayo>. – Назва з екрану.

СТВОРЕННЯ МУЛЬТФІЛЬМІВ У ЗАКЛАДІ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Полевікова Ольга Борисівна

к.пед.н., доцент

Романів Ольга Олексіївна

студентка

Херсонський державний університет

м.Херсон, Україна

Анотація: У статті міститься теоретико-методичне обґрунтування проблеми створення мультиплікаційних фільмів у закладі дошкільної освіти, висвітлення її теоретичних аспектів, окреслення сфери її практичного застосування у галузі сучасної педагогіки в аспекті запровадження нової редакції Базового компоненту дошкільної освіти 2021 року.

Ключові слова: мультиплікаційний фільм, алгоритм роботи, діти дошкільного віку.

Освітні реформи засвідчують зміну вектора розвитку дошкілля від Державного стандарту 2012 року до нової її редакції [1, с.3]. Продовжується імплементація компетентнісного підходу на першому освітянському рівні України.

Надається увага кожному із видів діяльності дитини, специфіці її взаємодії з дошкіллям, сприятливому освітньому середовищу, фаховій підготовці вихователя.

На разі існує потреба в універсальних технологіях, що забезпечували б комплексну реалізацію завдань кожного освітнього напрямку нової редакції Базового компоненту дошкільної освіти (далі – БКДО) 2021 року.

Однією з таких технологій є технологія створення мультфільмів, оскільки в цьому процесі найкращим чином інтегруються різноманітні види дитячої

діяльності: мовленнєва, ігрова, дослідницька, мистецько-творча, рухова в межах 7 освітніх напрямів стандарту.

Педагогічні можливості мультфільмів надзвичайні. Це і розширення уявлень дітей про довкілля, і збагачення лексики, і ознайомлення з новими явищами та ситуаціями, і формування оцінних суджень, і розвиток мислення, естетичного смаку, і демонстрація прикладів поведінки для наслідування, а отже – забезпечення соціалізації дитини тощо.

Окрім цього, мультфільми – величезне джерело радості для дошкільнят, можливість вироблення емоційно-ціннісного ставлення до світу, на якому наголошується в новій редакції БКДО.

Це чудове підґрунтя для активізації пізнавального інтересу, формування необхідних компетентностей, зазначених у новому Державному стандарті дошкільної освіти: особистісної; сенсорно-пізнавальної; рухової та здоров'язбережувальної; предметно-практичної і технологічної; природничо-екологічної; логіко-математичної і дослідницької; соціально-громадянської; ігрової; художньо-продуктивної, музичної, театралізованої тощо.

Особливо варто виокремити можливості створення мультиплікаційних фільмів для забезпечення мовленнєвої, художньо-мовленнєвої компетентностей здобувачів дошкільної освіти [5, с.77].

Адже у процесі створення мультфільму дитина має змогу бути й сценаристом, актором, художником, аніматором, оператором, забезпечивши унікальність свого внеску до спільної справи [4, с.128].

Перед тим, як приступити до творчості, слід обрати текст – оповідання, казку чи поетичний твір; пригадати історію з досвіду або створити нову. Тут доречним буде використання технології сторітелінг [3, с.369].

На готовій текстовій основі народжується сценарій.

Далі починаємо виготовляти персонажів.

Добираємо декорації та фон, які бажано виготовити власноруч на художньо-мовленнєвому занятті.

Готуємо усіх, хто буде «працювати» на знімальному майданчику: розучуємо рухи персонажів, варіанти перестановки декорацій відповідно до сценарію мультфільму, готуємо голосовий супровід, оператора, який мусить знати, що йому щосекунди треба буде робити кадри (1 хвилина фільму – як мінімум 60 фото без відбраковування).

Розміщуємо необхідні атрибути для зйомки в анімаційному коробі.

Для безпосереднього процесу анімації із технічного обладнання знадобляться фотоапарат; штатив та додаткове освітлення.

Відеокамеру чи фотоапарат закріплюємо на штативі – оператор приступає до виконання своїх обов'язків.

Зйомка тим вдаліша, чим більше деталізовані рухи персонажів, зміни декорацій, а фон має бути статичним.

Також якість забезпечує відсутність у кадрі тіней, рук аніматорів, сторонніх предметів.

Для цього знімати слід із однієї точки.

Потім увесь знятий матеріал переносимо на комп'ютер, добираємо найкращі кадри, працюємо в програмі Windows Movie Maker.

Рухи персонажів можна скомбінувати на комп'ютері. Наприклад, зняти 2-3 стрибки, а потім зробити потрібну кількість копій.

Потім записуємо голосовий супровід: кожен аніматор озвучує свого персонажа у відповідному кадрі, усі інші – дотримуються тиші «в студії».

Накладаємо, у разі потреби, звукові ефекти (шум моря, спів пташок, гуркіт машини тощо).

Додаємо музичний супровід, титри.

Монтуємо – і готово!!!

Можна запрошувати на прем'єру однолітків із інших груп, батьків.

Таким чином, процес створення мультиплікаційних фільмів у закладі дошкільної освіти – вид творчої діяльності, що задовольняє потреби здобувачів дошкільної освіти в самовираженні, отриманні нової та корисної інформації,

художній діяльності, у живому спілкуванні з однолітками і дорослими, що відповідає сучасним тенденціям нової редакції БКДО.

Перспективи подальших досліджень убачаємо у з'ясуванні лінгводидактичних можливостей роботи на створенням мультфільмів у закладі дошкільної освіти [2, с.141].

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Нерянова С., Швачова О. Досягнення та перспективи розвитку дошкільної освіти // Дошкільне виховання. – 2021. – № 1. – С. 3-6.

2. Полєвікова О.Б. Аналіз методичних підходів до мовної освіти дітей у контексті словоцентризму / О.Б.Полєвікова // Педагогічні науки. – Херсон, – 2017. – Вип. 75. – С.141-146.

3. Полєвікова О.Б., Левик І.О. Методичні основи розвитку мотивації дошкільників до вивчення рідної мови через сторітелінг // ADVANCESOFSCIENCE: Proceeding sofarticles the international scientific conference. Czech Republic, Karlovy Vary – Ukraine, Kyiv, 5 April 2019 [Electronic resource] / Editors prof. L.N. Katjuhin, I.A. Salov, I.S. Danilova, N.S. Burina. – Electron. txt. d. (1 файл 4,6 MB). – Czech Republic, Karlovy Vary: SkleněnýMůstek – Ukraine, Kyiv: MCNIP, 2019. – С.369-381.

4. Полєвікова О.Б., Шурда Ж.І. Формування мовленнєвої особистості дошкільника в процесі навчання у співробітництві // Теоретико-методологічні основи розвитку освіти та управлінської діяльності: матеріали V Всеукр.наук.-практ.конф. (12-13 вересня 2019 року, м.Херсон) за ред.Кузьменка В.В., Слюсаренко Н.В.: у II ч. Ч.І. Херсон : КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2019. – С.128-132.

5. Полєвікова О.Б., Шурда Ж.І. Мовленнєва особистість у лінгводидактичному просторі дошкільця // The 12th International conference “Science and society” (June 7, 2019) Accent Graphics Communications & Publishing, Hamilton, Canada. 2019. – P.77-87.

УДК 373 . 3 : 78] : 159. 91 (045)

РОЛЬ ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНИХ АСПЕКТІВ У ПЕРІОД ПОЧАТКОВОГО МУЗИЧНОГО РОЗВИТКУ І НАВЧАННЯ

Полинько Ярослава Русланівна

здобувачка вищої освіти Комунального закладу
«Харківська гуманітарно-педагогічна академія»

Харківської обласної ради

науковий керівник

Варганич Галина Олексіївна

доцент кафедри вокально-хорової підготовки вчителя

Комунального закладу

«Харківська гуманітарно-педагогічна академія»

Харківської обласної ради

м. Харків, Україна

Анотація: у статті проаналізовано роль психофізіологічних аспектів у період початкового музичного розвитку і навчання. Доведено, що вивчення фізіології і психології дитини допоможе викладачу музичного мистецтва професійно побудувати роботу з дітьми.

Ключові слова: психофізіологічні особливості, музичні здібності, вокальна і рухова діяльність, зорові і слухові аналізатори, музичний слух.

На початку ХХІ ст. світ пізнав, що існує українська нація, яка виборює свою державність, свою духовну культуру, що він творить своє власне життя, велику, своєрідну культуру і національну школу. Це проявляється і у розвитку національної співочої школи. Професор О. Я. Ростовський справедливо відзначив, що «форсування музичної культури школярів є головним завданням сучасної музичної педагогіки. Учитель має розвинути чутливість і потяг до музики, ввести їх у світ добра і краси, відкрити в музиці животворне джерело

людських почуттів і переживань, навчити захоплюватися неповторністю музичних творів» [6, с. 129].

Щоб правильно й успішно навчати дітей музики, треба знати їхні психофізіологічні особливості, зважати на наукові дані про музичний розвиток і формування у людини музичних уявлень.

Музичний розвиток і навчання є одним із складних психофізіологічних і педагогічних процесів, пов'язаних з комплексним розвитком всього організму. «Не можна дійти до вірного розуміння психології сприйняття музики, якщо розглядати музику тільки як естетичний предмет, тільки як об'єкт естетичного переживання». Саме спів по нотах розглядається як важливий засіб розвитку всіх музичних здібностей дитини.

Музичні здібності не є природженими, вони виникають і виховуються в процесі взаємодії людини з музикою. Б.М. Теплов пише – «Природженими можуть бути лише анатомофізіологічні особливості, тобто існують задатки, які лежать в основі розвитку здібностей, самі ж здібності завжди є наслідком розвитку»[7, с.35].

Якість розвитку музичних здібностей повністю залежить від середовища, практики, послідовності матеріалу, методів навчання.

Глибоке вивчення фізіології та психології дитини значною мірою допоможе педагогу правильніше побудувати роботу з учнями.

Розуміння законів вищої нервової діяльності, як основи навчального процесу, відкриває широкі можливості для розуміння внутрішнього світу школяра, дає змогу вчителю об'єктивніше підійти до формування його музичних здібностей.

Музичне виховання і навчання реалізується рефлексорною діяльністю головного мозку. Музична педагогіка в навчальному процесі зустрічається з усіма видами рефлексорної діяльності людини. Реакцію людини на зовнішні подразники можна розглядати тільки в плані співвідношення першої і другої сигнальних систем, безумовних і умовних рефлексів. Друга сигнальна система властива тільки людині і служить їй, як засіб свідомого сприйняття

навколишнього світу, в тому числі й музичної мови. Розучування пісень по слуху відбувається завдяки дії першої сигнальної системи, а при співі по нотах постійно вдосконалюється друга сигнальна система, як основа музичного мислення.

Відомий науковець В. Ковалів у книзі «Методика музичного виховання на релятивній основі» визначає, що нервова система здатна відповідати на зміни навколишнього середовища сенсорним процесом. Неточність відтворення звуків відразу ж фіксується відповідним процесом, що лежить нижче порога другої сигнальної системи [3, с. 36].

Таким чином розвиток другої сигнальної системи в процесі навчання музики загострює відчуття відповідної реакції на всілякі зовнішні зміни і тим самим посилює чутливість нервових клітин на різкі зміни в музиці. Одним з важких положень про вищу нервову діяльність є положення про провідну роль аналізаторів.

І.П. Павлов стверджує, що «нервова система є завжди більший або менший комплекс аналізаторних приладів – аналізаторів» [5, с. 100].

В період музичного розвитку і навчання активно діють, слуховий, зоровий і руховий, а також голосовий апарати. Вони нерозривно пов'язані між собою і однаковою мірою впливають один на одного і на весь музичний розвиток школяра. Тому весь музично-освітній і виховний період потрібно будувати з урахуванням не тільки слухового, а і зорового, і рухового аналізаторів, оскільки гостра зорового сприйняття у дітей раннього віку набагато вища від слухового, а рухливий аналізатор досить сильно розвинений в дитячому організмі.

Реакція дитячого організму на шумові звуки проявляється набагато раніше, ніж на висотні. Вже в перші тижні життя дитина вільно реагує на звуки брязкальця. При цьому її реакція залежить від сили ударів. Б. Теплов стверджує: «Звукова розпізнавальна чутливість розвивається з віком, підвищується внаслідок музичних занять і може швидко і сильно поліпшитись внаслідок нескладних і коротких вправ» [7, с.103]. Отже, гострота слуху дитини

залежить від життєвого середовища, в якому вона знаходиться, її спадковості і віку.

Звуковисотне відчуття відіграє провідну роль в музичному розвитку дитини. Весь процес початкового музичного розвитку можна поділити на такі періоди:

- перший період – вироблення слухових, ударно-ритмічних і силових співвідношень;
- другий – звуковисотних уявлень;
- третій – темброво-тональних відчуттів.

Науковці вважають, що розвиток музичних здібностей полягає тільки в розвитку «зовнішнього» слуху. Музичні здібності учня і музичний розвиток та освіту в цілому не можна розглядати тільки з боку слуху, оскільки в процесі музичного розвитку бере участь не тільки слух, а й інші аналізатори, які не менше впливають на сприйняття і відтворення музичних звуків.

Зміст музичної освіти в методичній системі Жак-Далькроза представлений у трьох взаємозв'язаних сферах: ритміці, сольфеджіо, імпровізації. Ритміка виконує основоположну роль, забезпечуючи музичний розвиток за допомогою рухів тіла. Сольфеджіо формує слух, завдяки якому удосконалюється вокальна і рухова діяльність учня. Імпровізація не тільки активізує музиканта під час співу і руху, але й виступає основною формою оволодіння грою на музичному інструменті.

Жак-Далькроз стверджував, що розвивати музичні здібності необхідно засобами ритму Щоб бути музично освіченою людиною, він писав, що треба:

1. мати слух, тобто бути спроможним запам'ятати звуки і сприймати їхню різноманітну тривалість;
2. володіти тілом, здатним відтворювати звуки.

«Ми сприймаємо музику тільки вухом, але не відчуваємо її всім тілом, не здригаємось від її могутності, ми відчуваємо лише слабкий відголосок її справжньої суті» [1, с. 79].

Рух у поєднанні з музикою дає неймовірну силу для фізіологічного і психічного розвитку людини, своїм стереотипом полегшує трудову діяльність головного мозку. Крім того, учні молодших класів не люблять нерухомого навчання, їм більше подобається грати, рухатись, вивчати той чи інший матеріал з рухомою моторикою. Рухові ігрові елементи, які застосовуються на початку музичного розвитку і навчання як ритмічно-рухомі й рухово-звукові вправи, не відволікають дитину від необхідного свідомого засвоєння матеріалу, а навпаки, допомагають їй краще і швидше його засвоїти.

Музичний ритм не може існувати поза мелодією, як і мелодія не існує без ритму. Б. Теплов пише: «почуття музичного ритму має не тільки моторну, але й емоційну природу – в основі його лежить сприйняття виразності музики. Тому поза музикою почуття музичного ритму не може ні пробудитися, ні розвинутися» [7, с.284].

Всі люди в основному володіють *релятивним (відносним) слухом*, здатним вловлювати різні звуки та їх співвідношення. Основні компоненти релятивного слуху – це слухові уявлення, які є основою музичного мислення.

Розвиток музичного слуху як «зовнішнього», так і «внутрішнього» іде паралельно. Методичні прийоми по розвитку слуху в якійсь мірі можна систематизувати і підрозділити на такі етапи.

Перший етап – розвиток музичного слуху зовнішніми подразниками, тобто спів по слуху, засвоєння ритмічних і ладо-ступеневих звуків безпосередній допомозі різних інструментів. В цьому періоді на перший план виходить «зовнішній» слух і зовнішні подразники, тобто засвоєння музичного матеріалу засобами всякого роду підігрівання й підспівування.

Другий етап – на цьому етапі внутрішньо – слуховим уявленням, тобто спів по нотах, таблицях, ручних знаках з мінімальним використанням музичних інструментів надається більше уваги, ніж зовнішньо-слуховим.

На третьому етапі головна увага приділяється внутрішньо-слуховим уявленням і, зокрема, «внутрішньому» слуху. Розучування пісенного матеріалу іде тільки по нотах, інструмент у цьому процесі відіграє роль контролера і

акомпаніатора. Велика увага приділяється читанню нот з листа, слуховим, письмовим диктантам та імпровізації.

Підходячи до питання початкового музичного розвитку, ми повинні, в першу чергу, засвоїти звуки, близькі до сприйняття і відтворення дитячим організмом. Ударні звуки сприймаються дітьми у дуже ранньому віці, тому вистукування ритмічних рисунків, буде тим етапом з якого необхідно починати музичну освіту. Ритміко-рухові (слухові) вправи на початковому етапі розвитку виробляють у дітей не тільки фізіологічне почуття ритму, але й поліпшують гостроту слухового сприйняття звуків.

Велику роль в музичній освіті і впливі її на руховий і слуховий апарат відіграє *зоровий аналізатор*. Людські очі являють собою дуже чутливий і точний інструмент для сприйняття і оцінки навколишнього світу. Діти набагато краще сприймають звуки зоровим і слуховим аналізатором, ніж тільки слуховим. При співі по нотах викладачеві необхідно пам'ятати, що треба постійно пов'язувати слухові і зорові елементи. Цей зв'язок повинен бути особливо сильним на початковому етапі. Нотні і ручні знаки, різні таблиці посилюють реакцію на сприйняття і відтворення звуків. Невідповідність зорових знаків звуковисотності негативно впливає як на слух так і на відтворення звука.

Д. Кабалецький підкреслював важливість хорового співу для формування музичної культури школярів. Увесь процес навчання співу має сприяти активному, зацікавленому і творчому ставленню учнів для музики.

Він стверджував «Кожен клас-хор! – ось ідеал, до якого має спрямовуватися це прагнення» [2. с.209].

Болгарський педагог Борис Тричков (1881-1944) вніс вагомий внесок у розвиток музичної педагогіки ХХ ст.

У 1923 році він видав методичний посібник «Східці» (рос.мовою-«Лестница»), в якому були викладені музично-психологічні основи методу «свідомого нотного співу», що викликав значний інтерес у вчителів Болгарії.

Численні музично-педагогічні курси, організовані самим автором та його послідовниками сприяли поширенню ідей Б.Тричкова.

Термін «Східців» як методу лежить переконання в тому, що спів –це не тільки психологічно-інтелектуальний процес. На думку Б. Тричкова, це означає,що при «свідомому співі» необхідні не тільки розум і свідомість, а й «слухняне горло»-голосовий апарат. Найважливішим завданням навчання співу педагог вважав: «встановлення координації між слухом і голосом, виховання у співака здатності точно співати основні тонові східці. Природним засобом досягнення такої координації виступав спів по слуху (слухо-наслідувальний спів)».

Виховання музичного слуху, музичної сприйнятливості ,музичних уявлень у процесі музичної діяльності мав забезпечити хоровий спів; по-друге, людський голос, цей найдоступніший і найкращий «інструмент», мав включити усіх учнів до активного музичного життя.

Він писав «Глибока музична освідченість розвивалась завжди тільки там, де основою її був спів.»

Природно,що головним видом музичних занять у школі став хоровий спів, якому З. Кодай надавав визначального й універсального значення. Він писав «Глибока музична освідченість розвивалась завжди тільки там, де основою її був спів...Коріння музики у співі»[6,с.54].

З. Кодай вважав, що відчуття колективу, радість від спільними зусиллями досягнутих у співі результатів виховує дисциплінованих, благородних людей. Поряд із повсякденною зарядкою, повсякденний спів розвиває однаково тіло і душу. Спів пісень поєднувався з рівномірною ходою, різноманітними рухами, плесканням, тактуванням метру, ритмічним супроводом, іграми тощо, що робило уроки музики яскравими і багатоплановими.

Якщо музикування проводити на класичних музичних інструментах, то оволодіння складною технікою гри на них вимагатиме значних зусиль, тривалих вправлянь, неодмінно відволікатиме увагу дітей від музики, імпровізації, до такого висновку дійшов науковець К. Орф.

Віддав перевагу елементарним інструментам, якими діти могли порівняно легко оволодіти. До складу орфівського дитячого оркестру входять мелодичні ударні інструменти (дитячі литаври, барабани, тарілочки тощо), прості духовні інструменти, близькі до народної сопілки (блокфлейти різного діапазону), смичкові інструменти для гри на «пустих» струнах.

Синтетичний підхід (єдність слова, музики, руху; театр), творчість як метод навчання, елементарне музикування на простих музичних інструментах, опора на пентатонічні лади стали методичними компонентами музично-педагогічної системи К. Орфа.

Інтерес Орфа до музичного виховання пов'язаний із «рухом нового танцю», який у перші десятиліття ХХ ст. поширився в Німеччині й був пов'язаний з іменами А.Дункан і М.Вігман. Так звані «нові танці»- це великі групові танцювальні композитори з суто ритмічним супроводом.

Визначними віхами розвитку європейської музичної педагогіки ХХ ст. стали цілісні системи масового музичного виховання дітей, створені Е. Жак-Далькросом, К. Орфом, З. Кодаєм, Б. Тричковим, Д. Кабалевським. Гідне місце серед них посіли педагогічні здобутки видатних українських музикантів М. Леонтовича, К. Стеценка, В. Верховинця, Б. Яворського.

Виходячи з наших досліджень, ми дійшли до висновку, що процес музичного розвитку і навчання комплексний. В ньому беруть участь рухова моторика, зоровий і слуховий аналізатори, голосовий апарат і весь організм людини в цілому.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Жак-Далькрос Э. Ритм и его воспитательное значение для жизни и искусства. СПб., «Театр и искусство»
2. Кабалевський Д. Б. Воспитание ума и сердца : Кн. для учителя. – Москва.: Просвещение, 1984. – 206 с.
3. Ковалів В. Методика музичного виховання на релятивній основі. – «Музична Україна»: – Київ 1973. – 149 с.

4. Кодай З. Избранные статьи. – Москва: Сов. Композитор, 1983. – 400с

5. Павлов И. Полное собрание сочинений, т. 4. Москва, изд. АН СССР, 1947, 100 с.

6. Ростовський О. Я. Теорія і методика музичної освіти: Навч.-метод. посібник. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2011. – 640 с.

7. Теплов Б. М. Психология музыкальных способностей // Избр. Труды: В 2 т. – Т. 1. – М.: Педагогика, 1985.

УДК 536.7 + 519.8

**СОЛНЕЧНО-ВОДОРОДНАЯ ЭНЕРГЕТИКА
ДЛЯ УКРАИНСКОЙ АНТАРКТИЧЕСКОЙ СТАНЦИИ
«АКАДЕМИК ВЕРНАДСКИЙ»**

Распопов Виктор Борисович

Семяновский Вадим Николаевич

кандидаты физико-математических наук

доценты

Научно-учебный центр

прикладной информатики НАН Украины

г. Киев, Украина

Аннотация: Обсуждаются научно-практические аспекты солнечно-водородной энергетики, в частности, «экологические плюсы» аккумуляции солнечной энергии, вырабатываемой семейством «безлюдных» автоматических солнечных электростанций, которые можно разместить, например, в Антарктиде, Арктике и в иных пустынях или мало населенных регионах планеты, где они смогут функционировать автономно, или почти автономно, без постоянного обслуживания персоналом. Предложены оптимизационные компьютерно-математические модели и алгоритмы для автоматического управления ориентацией полупроводниковых солнечных панелей, используемых для выработки водорода и кислорода на солнечно-водородной станции.

Ключевые слова: энергия, водородная энергетика, водород, солнечная электростанция, компьютерно-математическое моделирование и управление.

Введение. Заснеженный шестой континент Антарктида – это один из самых экологически чистых регионов планеты, он еще не загажен продуктами жизнедеятельности человека, и по убеждению экологов должен таким

оставаться в будущем. Однако научно-практическая и хозяйственная деятельность полярников нуждается в значительных объемах традиционного топлива – бензина, солярки, сжиженного газа и т.д. Необходимые для полярников запасы топлива ныне доставляются в Антарктиду на теплоходах. Сжигание этого топлива, увы, нарушает экологическую стерильность Антарктиды.

В то же время современные инновационные технологии солнечно-водородной энергетики, думается, смогли бы решить означенную экологическую проблему. Полупроводниковые панели солнечных электростанций, если их разместить на безкрайних просторах заснеженного континента Антарктида, могли бы поглощать солнечное излучение, регулируя скорость таяния ледников Антарктиды, препятствуя тем самым глобальному потеплению планеты.

В Антарктиде имеются огромные запасы пресной воды (вода там хранится в виде снега и льда). С помощью электролиза, от электроэнергии солнечных полупроводниковых электростанций, воду H_2O можно разлагать на составляющие химические элементы – водород H_2 и кислород O_2 . Причем заметим, что КПД полупроводниковых панелей тем выше, чем ниже температура окружающей среды. То есть антарктический холод повышает рентабельность проекта. Выработанное экологически чистое водородное топливо H_2 может длительно храниться в объемных резервуарах, из которых полярники смогут его поставлять по трубопроводу непосредственно в свои жилища. Кислород O_2 также может пригодиться (например, для медицинских целей, на случай коронавирусной пандемии). Или же с пользой для всех живых организмов планеты излишний кислород можно безопасно «сравливать» в атмосферу.

Подытожим: научно-практический проект, изложенный нами в этой статье, представляется перспективным, и по экологическим причинам, и выгодным экономически.

С 11 по 13 мая 2021 года на Южном полюсе Земли запланировано

проведение X Международной Антарктической конференции, которая будет посвященная 25-летию поднятия Государственного флага Украины на антарктической научной станции «Академик Вернадский» (<http://uac.gov.ua/x-international-antarctic-conference-ua/>) [1]. Представленный ниже доклад имеет целью апробировать идеи, инновационные аспекты молодежного научно-практического проекта, который (в онлайн-режиме) будет нами обсуждаться со специалистами на предстоящем научном форуме в Антарктиде.

Суть водородной энергетики. Возобновляемые источники энергии (ВИЭ) перестают быть альтернативными после подписания Парижского соглашения (2015 г.) о сокращении выбросов парниковых газов. Они все увереннее становятся мейнстримом. Мировые корпорации – Google, Mitsubishi, Hitachi, General Electric и Siemens переориентируются на «зеленую» энергетику. В 2016 году сумма инвестиций в ВИЭ в мире составляла \$297 трлн, а в теплоэнергетике – \$143 трлн.

В конце 2017 года Всемирный банк заявил об отказе от инвестиций в ископаемое топливо, - из-за его пагубного влияния на климат. Страховые компании и инвестиционные фонды сокращают или вовсе прекращают свою активность в традиционной энергетике.

Ныне *зеленая энергетика* – одна из самая быстро развивающихся отраслей промышленности в мире. В ее структуру входит множество различных возобновляемых источников энергии [2-4]. В настоящее время флагманами развития зеленой энергетики являются солнечная и ветровая энергетика, но бурно развиваются и другие сектора ВИЭ.

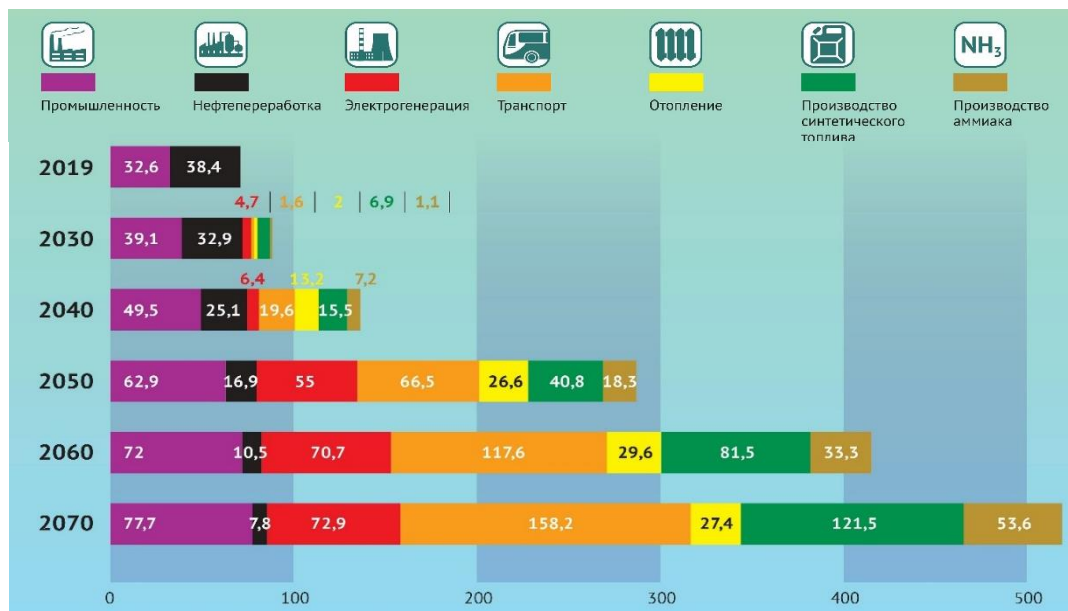
Одним из глобальных трендов развития зеленой энергетики и современной энергетики вообще, в последнее время, становится водородная энергетика. Мировое потребление водорода (2020 г.) оценивается в 75 миллион тонн и прогнозируется дальнейшее значительное увеличение его производства и потребления (табл. 1).

Пока, по стоимости производства, водород не может конкурировать с традиционными энергоносителями, но в перспективе - через 15–30 лет, - его

стоимость может сравняться с иными видами топлива [5]. К 2050 году, по подсчетам ученых Стэнфордского университета и Университета Калифорнии, мир «будут заряжать» ветер, солнце и вода.

Таблица 1

Прогноз потребления водорода в мире (млн. метрич. т /год)

Источники: IEAS, Sustainable development scenario.

<https://theconversation.com/hydrogen-energy>

Преимущества водородной энергетики. Водород является самым распространенным элементом во Вселенной (90% атомов, 75% массы). Энергетическая плотность водорода в 3 раза выше бензина и в 2 раза выше природного газа.

Водород является мощным и экологически чистым энергоносителем. Высокие эксплуатационные и технологические показатели энергоносителя позволяют преодолевать трудности на пути к получению, хранению, транспортировке и использованию этого источника энергии. Имея низкий показатель вязкости, водород без проблем транспортируется по трубам. Его можно хранить в сжиженном или в газообразном состоянии. Он довольно легкий, срок хранения продолжительный [6].

Проблемы. Существуют различные ресурсы, и различные технологии, которые используются для получения водорода, однако ныне нет согласия

относительно экономически выгодного механизма получения водорода.

Основные проблемы водородной энергетики заключаются в том, что получение водорода сопряжено с необходимостью траты иных энергоносителей (нефть, электричество, газ) и высоким риском аварийных взрывов (т.н. «гремучая смесь» водорода и кислорода). Получение водорода из воды требует огромных затрат электроэнергии. Существуют в ряде стран законодательные проблемы развития водородной энергетики. Важно также более активное включение вопросов ВЭ в существующие национальные системы энергоменеджмента [7].

Специалисты интенсивно работают над устранением проблемных аспектов ВЭ, удешевление технологий, исключение минеральных ресурсов и уменьшение выбросов парниковых газов.

1. Ресурсное обеспечение водородной энергетики. Вода, как источник для получения водородного топлива, неисчерпаема, учитывая, что мировой океан исчисляется миллионами тонн воды. Минеральные источники (уголь, нефть, газ) – ресурсы исчерпаемые и вызывают образование парниковых газов. Необходимо использование дорогого оборудования и катализаторов.

Существуют новые инновационные технологии производства водорода и, соответственно, новые ресурсы. Однако эти технологии и сами ресурсы пока что достаточно дорогие.

Практически все технологии получения водорода нуждаются в большом количестве электроэнергии. Источники электроэнергии – солнечные и ветровые станции, атомные электростанции, биогаз, биомасса.

2. Производство водорода. На данный момент известны несколько способов получения водорода. Среди них – химический, электролиз, термохимический.

Все они относятся к традиционным методам. Но каждый способ сегодня является экономически и экологически нецелесообразным, по причине необходимости затраты природных ископаемых. Учитывая, что залежи природных материалов стремительно истощаются, нет смысла тратить

дорогостоящие энергоносители для получения иного, пусть и дешевого [8].

В настоящее время водородные топливные элементы все еще стоят значительную сумму денег, а чтобы запустить водородное транспортное средство, требуется большое количество энергии для сжигания топлива.

Пока основная доля водорода в мире производится методом парового риформинга метана (SMR). В новой водородной стратегии ЕС такой водород назван "серым", поскольку при его производстве выбрасывается CO₂. Он противопоставляется "зеленому" водороду, который производится из воды методом электролиза с помощью энергии из возобновляемых источников. Также существует "голубой" водород, получаемый из метана, но с обязательным улавливанием и хранением CO₂.

Водород из биомассы получается термохимическим или биохимическим способом. При термохимическом методе биомассу (отходы древесины) нагревают без доступа кислорода до температуры 500-800° C, что намного ниже температуры процесса газификации угля. В результате процесса выделяется H₂, CO и CH₄. Себестоимость процесса \$5–7 за килограмм водорода.

По типам используемых ресурсов и технологии производства различают разные виды водорода.

Зеленый водород – при его производстве используются возобновляемые источники энергии (солнечная, ветровая, ...). В данной статье рассматриваются практические аспекты получения «зеленого водорода» из лучевой энергии, вырабатываемой полупроводниковыми солнечными панелями. Электрическую энергию затем можно использовать для разложения воды H₂O на составляющие газы – водород H₂ и кислород O₂, запасать для последующего использования в «водородных» и «кислородных» аккумуляторах.

Серый водород – получают путем парового метанового риформинга из ископаемых видов топлива (уголь, газ, нефть, ...). Это относительно дешево, но неэкологично. При высокой температуре и давлении сырье смешивается с паром. При этом, кроме водорода, выделяются парниковые газы, как от

сжигания топлива.

Синий водород – получают путем парового метанового реформинга из ископаемых видов топлива (уголь, газ, нефть, ...), но технология использует повторное использование выбросов CO₂ или их складирование в подземных и подводных резервуарах. Технологию можно рассматривать как промежуточную, так как она не обеспечивает большие объемы получения водорода (чтобы удовлетворить объемы спроса).

Бирюзовый водород (низкоуглеродный водород) – получают путем пиролиза природного газа. Газ проходит через расплавленный металл, образуя твердый углерод, который имеет полезное применение. Технология не имеет широкого распространения.

Недавно S&P Global Platts оценило приведенные затраты на производство "серого" водорода (включая CAPEX и плату за выбросы CO₂) в 1,24 евро за килограмм, "голубого" - в 1,31 евро за килограмм, а "зеленого" (электролиз PEM, включая CAPEX) - в 3,43 евро за килограмм. По прогнозу Aurora Energy Research, затраты на "голубой" и "зеленый" водород сблизятся только к 2045 году

Учеными ведутся активные разработки различных вариантов добычи водородного топлива и удешевления технологий.

3. Хранения водорода. Хранение водорода - одна из главных технологических проблем водородной энергетики. Водород хранят в сжиженном, абсорбированном, либо сжатом газообразном состоянии. Основные проблемы, требующие решения при разработке технологий хранения водорода, имеют отношение к обеспечению их рентабельности и безопасности, что напрямую связано с химическими и физическими свойствами водорода. Опасность при хранении водорода представляет так называемая взрывоопасная «гремучая смесь» газов водород и кислород.

Наиболее перспективным методом считается хранение водорода в абсорбированном состоянии. Большинство материалов позволяют сорбировать не более 7-8 % водорода в массовой доле.

Для хранения сжатого газообразного водорода, требуются специальные цистерны высокого давления, похожие на те, что используются для хранения сжатого природного газа. Эти цистерны должны иметь большой объём, что позволит избежать бесчисленных поездок на заправочную станцию через десятки километров. Многие экономисты полагают, что хотя водородные автомобили в будущем могут стать весьма популярными, пройдёт еще не одно десятилетие, прежде чем мы увидим эти транспортные средства в массовых количествах на рынке. Необходимо провести ещё много исследований и разработать целый ряд прорывных технологий, чтобы устранить существующие препятствия для перехода на водород в качестве основного источника энергии.

4. Транспортировка водорода. Транспортировка водорода, в основном, осуществляется баллонами (газ под давлением или сжиженный) и водородными трубопроводными системами. Трубопроводы изготовлены из стальных труб диаметром 25—30 см и действуют при давлении 10-20 бар. После небольших изменений водород может передаваться по существующим газопроводам природного газа

Старейший водородный трубопровод действует в районе германского Рура. 210 километров трубопровода соединяют 18 производителей и потребителей водорода. Трубопровод действует более 50 лет. Самый длинный трубопровод длиной 400 километров проложен между Францией и Бельгией. В США действует 750 километров, а в Европе - 1500 километров водородных трубопроводных систем.

5. Потребление. Современные технологии водородной энергетики позволяют получать качественный топливный материал с высоким коэффициентом теплоотдачи. Этот энергоноситель с легкостью можно использовать как в промышленном производстве, так и для отопления жилых зданий. Он безопасен для окружающей среды, не токсичен. Не несет ни малейшей угрозы человеку и животным. По своей сути, водород является отличным топливным материалом. И есть огромные перспективы его использования. Однако вместе с ними существуют и определенные трудности.

Проблемой пока является создание разветвленной инфраструктуры для автомобильного транспорта на водороде (как и самих авто).

Кроме того, водород имеет большой потенциал для применения его в качестве топлива для двигателей внутреннего сгорания, поскольку имеет большую эффективность, чем бензин или дизельное топливо. При нагреве водород сжигается, но при этом не выделяет диоксид углерода (CO₂). Соответственно, водород меньше загрязняет атмосферу. Если сравнить один и тот же объём водорода и бензина, то получится, что автомобиль на водороде сможет проехать вдвое дальше. Сегодня существует несколько компаний, которые работают над созданием водородного двигателя для автомобилей. Многие из них (такие компании как Honda, BMW) уже вложили миллиарды долларов в свои исследования, пытаясь создать дешёвые водородные топливные элементы.

Стратегии развития водородной энергетики. Наиболее крупные стратегии и масштабы инвестиций в водородную энергетику имеют США, Китай, Япония, Германия, Южная Корея, Россия. Крупные проекты и инновационные разработки осуществляют крупнейшие корпорации. Создаются Национальные и корпоративные комитеты по водородной энергетике, исследовательские и экспертные центры, лаборатории и т.д.

8 июля 2020 г. ЕС принял стратегию развития водородной энергетики до 2050 г. [9]. С целью уменьшения выбросов углекислого газа, в программе приоритет отдается выработке водорода методом электролиза воды при помощи электроэнергии, полученной из возобновляемых источников энергии - солнечной и ветряной энергии. За первые 5 лет, с 2020 по 2024 гг. запланировано ввести в действие электролизеров для получения водорода общей мощностью 6 ГВт для получения 1 миллиона тонн водорода ежегодно. Затем, к 2030 г. мощности электролизеров будут увеличены до 40 ГВт и производство водорода будет увеличено до 10 миллиона тонн в год. При этом к 2050 г. намечено снизить себестоимость производства водорода из возобновляемых источников энергии до 1 долл. за кг.

Хотя водородная энергетика имеет плюсы и минусы в равной степени, ученые все же склоняются к мысли, что смысл выполнять научно-практические и инновационные исследования для ее развития имеется. Изобретение новейшего оборудования для добычи водорода поможет решить проблемные моменты. Уже сегодня есть некоторые наработки и понимание того, как удешевить процесс получения энергоносителя.

Конечно, на пути к достижению этой цели специалистам предстоит решить не одну сложнейшую задачу. Однако обнадеживает то, что ученые имеют представление о процессе получения водорода. Остается только создать специальное оборудование, с помощью которого удастся экономически выгодным способом воплотить идеи в реальность.

Следует сказать, что ряд ученых пессимистически настроены на перспективы развития водородной энергетики. По их мнению, его производство и использование может представлять огромную угрозу для человечества. Массовые технологии способны стать причиной техногенной катастрофы вселенского масштаба. Правда, их предположения пока не имеют четких аргументов в свою поддержку.

Водород является уникальным энергоносителем, но человечество сегодня не имеет технически совершенных способов его беспроблемной добычи. Сейчас понятно одно: главные игроки на энергетическом рынке уже выбрали стратегию по развитию водородной энергетики. Украина имеет серьезные перспективы присоединения к глобальному тренду, - научные, технические, инфраструктурных и кадровые. Необходима разработка инновационной стратегии Украины «Водородная энергетика – 2050», ее серьезная научная проработка и интенсивная деятельность по реализации проектов в этой сфере деятельности.

Если же принять во внимание отрицательные «экологические» последствия нынешнего глобального потепления, то можно смело утверждать, что солнечно-водородная энергетика будет иметь огромные перспективы, если солнечно-водородные электростанции разместить в пустынных и в мало

населенных регионах Земли - в Арктике, в Антарктиде, в Сахаре. С помощью семейства автоматических солнечных электростанций можно накрыть пустынные снежные и песчаные районы планеты. Тем самым с помощью солнечных панелей, которые будут впитывать излишнюю лучевую энергию Солнца, и аккумулируя эту энергию в водородных аккумуляторах, можно предотвратить излишний разогрев песчаных пустынь, таяние ледников на полюсах Земли. При этом у человечества нет причин опасаться, что водород, накопленный в аккумуляторных хранилищах, станет взрывоопасным и нанесет вред населению, так как эти территории Земли практически не обитаемы.

Современная микропроцессорная компьютерная техника очень надежна, на нее можно возложить безлюдное оптимальное управление ориентацией солнечных полупроводниковых панелей, чтобы солнечно-водородной энергетикой в снежных и песчаных пустынях управляла автоматика. В будущем наработанный водород из подземных хранилищ-аккумуляторов будет надежно и в нужном количестве транспортироваться по трубопроводам в места компактного проживания и хозяйственной деятельности человека.

Суть предлагаемого молодежного научно-практического стартапа по солнечно-водородной энергетике. К программно-технической реализации семейства автоматических устройств, динамически управляющих пространственным расположением солнечных батарей - так, чтобы на протяжении всего светового дня они вырабатывали максимально возможный электрический ток, - приглашаются аспиранты, студенты-дипломники украинских технических вузов. Амбициозная задача, которую мы перед собой ставим, является комплексной, междисциплинарной. Для ее решения нужны знания и усилия различных специалистов - физиков, техников, химиков, математиков, программистов, экономистов, экологов. Ныне нами формируется креативная команда из числа академически одаренных, талантливых студентов.

С этой целью в Научно-учебный центр прикладной информатики НАН Украины (<http://www.nucpi.nas.gov.ua/>) на преддипломную стажировку по прикладной математике и программированию мы приглашаем увлеченную

научно-техническим творчеством молодежь; инициативные молодые исследователи смогут принять участие в инновационном научно-техническом проекте по разработке компьютерно-математических моделей солнечно-водородной энергетики будущего.

Учимся у живой природы. Вот как выглядит поле подсолнечников в летний солнечный день.

Цветочные головки растений дружно поворачиваются за Солнцем, непрерывно отслеживают положение Светила на небосводе. Подмечено, что подсолнечники, ромашки и многие другие цветы всегда «смотрят» на Солнце, максимально впитывая в себя его живительную лучистую энергию.

Математический подход, изложенный в этой статье, по сути, является «бионическим». Максимально возможный электрический ток будет «вырабатываться» полупроводниковой солнечной панелью, когда солнечные лучи падают строго перпендикулярно к ее поверхности (то есть *по нормали к поверхности*). При компьютерно-математическом моделировании силы тока, вырабатываемого полупроводниковой панелью, в зависимости от ее геометрического расположения и температуры окружающей среды, запыленности панели или налипания на нее снега, приходится опираться *на эвристику* и *на предположение*, что ЭС имеет дело с одно экстремальной и по меньшей мере дважды дифференцируемой математической функцией.

Математическая формализация задачи. Необходимой составляющей любой современной экспертной системы (ЭС) является модуль математического моделирования. С помощью ЭС осуществляется прогноз изучаемого процесса. ЭС предоставляет пользователю конкретные

рекомендации относительно выбора значений тех или иных технологических параметров, используемых для управления технической системой. Например, ЭС может управлять шаговыми электродвигателями, которые разворачивают солнечную панель, или варьируют ее угол наклона таким образом, чтобы плоскость полупроводниковой панели всегда оказывалась перпендикулярной к лучам света. Особенностью является то, что приходится опираться на весьма ограниченный набор исходных данных. При этом подвижную конструкцию, на которой монтируется солнечная панель, следует сделать достаточно прочной, такой чтобы она смогла противостоять порывам сильного ветра, и по возможности желательно удешевить.

Изложение математического метода продолжим на конкретном примере. Величина электрического тока, вырабатываемого солнечной панелью, зависит от ряда параметров: ее геометрического расположения по отношению к солнечным лучам, степени загрязнения поверхности панели, температуры окружающей среды и прочих параметров. Моделируем силу тока математической функцией $y = f(x_1, x_2, \dots, x_n)$, где $\{x_i\}$, $1 \leq i \leq n$ - это перечисленные выше физические параметры (они характеризуют расположение панели относительно Солнца, температурный режим, степень налипания снега, льда зимой или пыли, песка, грязи – летом).

Математическая задача оптимального управления состоит в том, чтобы варьируя названные выше параметры, максимизировать значение вырабатываемого панелью электрического тока – функцию $y = f(x_1, x_2, \dots, x_n)$.

Примеры. Поясним суть метода адаптивного поиска экстремума $y = f(x_1, x_2, \dots, x_n)$ на примерах однопараметрической функции $y = f(x)$, а затем - двухпараметрической функций $y = f(x_1, x_2)$.

Пример 1. Пусть $n=1$, $x = x_1$, $y = f(x)$; здесь x - угол наклона плоскости панели, $y = f(x)$ - величина электротока, вырабатываемого панелью.

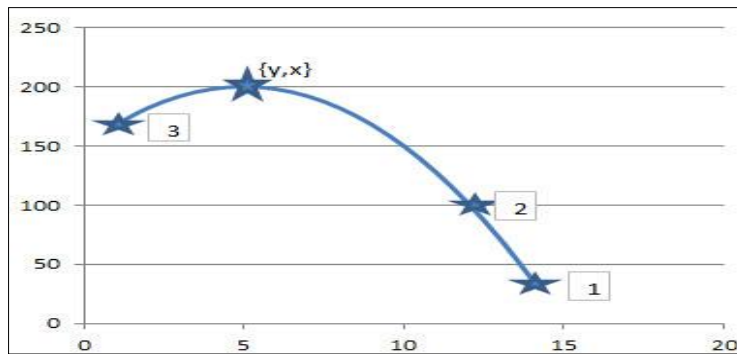

Рис. 1 Модель выпуклой функции в окрестности экстремума - это

парабола $y = Ax^2 + Bx + C$

Если $y = f(x)$ является выпуклой, то есть вблизи экстремума функцию $y = f(x)$ можно приблизить (т.е. аппроксимировать, «заменить») некоторой параболой. Параметры этой параболы – коэффициенты A, B, C , - изначально неизвестны, но их можно оценить, вычислить, зафиксировав на графике координаты точек (y_1, x_1) , (y_2, x_2) , (y_3, x_3) , то есть чтобы установить, какие же значения имеют параметры A, B, C , необходимо найти решение следующей системы трех уравнений, линейных относительно коэффициентов:

$$\begin{cases} (x_1)^2 A + (x_1)B + C = y_1 \\ (x_2)^2 A + (x_2)B + C = y_2 \\ (x_3)^2 A + (x_3)B + C = y_3 \end{cases}$$

Используем метод Крамера, чтобы вычислить неизвестные значения коэффициентов A, B, C :

$$\Delta = \begin{vmatrix} x_1^2 & x_1 & 1 \\ x_2^2 & x_2 & 1 \\ x_3^2 & x_3 & 1 \end{vmatrix}; \quad \Delta_A = \begin{vmatrix} y_1 & x_1 & 1 \\ y_2 & x_2 & 1 \\ y_3 & x_3 & 1 \end{vmatrix}; \quad \Delta_B = \begin{vmatrix} x_1^2 & y_1 & 1 \\ x_2^2 & y_2 & 1 \\ x_3^2 & y_3 & 1 \end{vmatrix}; \quad \Delta_C = \begin{vmatrix} x_1^2 & x_1 & y_1 \\ x_2^2 & x_2 & y_2 \\ x_3^2 & x_3 & y_3 \end{vmatrix}$$

$$A = \frac{\Delta_A}{\Delta}; \quad B = \frac{\Delta_B}{\Delta}; \quad C = \frac{\Delta_C}{\Delta}$$

Найденные коэффициенты A, B, C позволяют оценить (а значит, и «спрогнозировать») значения (y_0, x_0) для координат экстремума параболы:

$$x_0 = \frac{-B}{2A}, \quad y_0 = Ax_0^2 + Bx_0 + C$$

Таким образом, практические рекомендации (для инженера-технолога или для *Экспертной системы*) будут такие: целесообразно установить солнечную панель в новое положение, под углом $x = x_0$, и если окажется, что ожидаемый электрический ток $y_{\text{эксперимент}}$ совпадает (или почти совпадает, в пределах некоторой погрешности d) с прогнозируемым значением y_0 , то «наилучший» на практике результат уже найдено.

Мерой достижения результата - то есть погрешностью прогноза d , - может служить формула:

$$d = |y_0 - y_{\text{эксперимент}}|$$

Если же оценка погрешности d , по «мнению» инженера-технолога (или ЭС) остается еще достаточно большой, то есть когда величина d превышает размер допустимой погрешности в достижении максимума, то адаптивный поиск экстремума электрического тока $y = f(x)$ имеет смысл продолжить. А именно, результаты трех последних «экспериментов» - с параметрами (y_2, x_2) , (y_3, x_3) , $(y_{\text{эксперимент}}, x_0)$ нужно будет переобозначить так: $x_1 = x_2, y_1 = y_2$; $x_2 = x_3, y_2 = y_3$; $x_3 = x_0, y_3 = y_{\text{эксперимент}}$, что позволит заново рассчитать коэффициенты A, B, C по математическими формулами, которые нами приведены выше, а затем еще раз нужно будет «спрогнозировать» обновленные экстремальные значения параболы - точку с координатами (y_0, x_0) , - и еще раз, но уже с обновленным значением $x_0 = \frac{-B}{2A}$, осуществить следующий этап коррекции расположения панели, чтобы экспериментально выяснить новое значение величины $y_{\text{эксперимент}}$, и т. д.

Пример 2. Пусть $y = f(x_1, x_2)$, $n = 2$. Здесь x_1 - угол наклона плоскости панели («угол тангажа»), x_2 - угол разворота панели в горизонтальной

плоскости («угол рыскания»), $y = f(x_1, x_2)$ - величина электротока, вырабатываемого панелью.

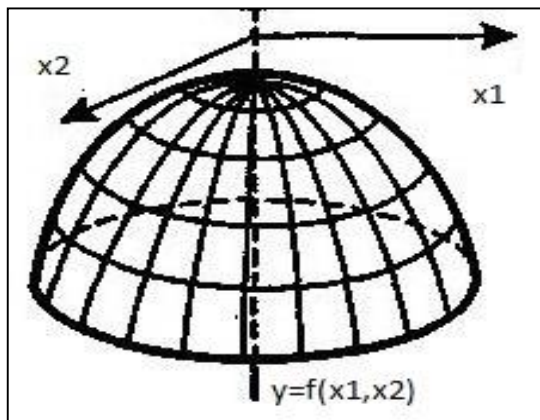

Рис. 2 Приближение функции в окрестности экстремума параболоидом

$$y = Ax_1^2 + Bx_1 + C + Dx_2^2 + Ex_2 + Fx_1x_2$$

Числовые параметры параболоида – коэффициенты A, B, C, D, E, F , - неизвестны, но их значения также могут быть вычислены, оценены, если известны результаты шести «экспериментов» (y_1, x_{11}, x_{21}) , (y_2, x_{12}, x_{22}) , (y_3, x_{13}, x_{23}) , (y_4, x_{14}, x_{24}) , (y_5, x_{15}, x_{25}) , (y_6, x_{16}, x_{26}) , здесь второй индекс j обозначения x_{ij} указывает на номер «эксперимента».

Чтобы установить, каковы же значения параметров A, B, C, D, E, F , следует воспользоваться математическими методами линейной алгебры. Предстоит отыскать решение системы из шести линейных уравнений относительно шести неизвестных коэффициентов A, B, C, D, E, F :

$$\begin{cases} A(x_{11})^2 + B(x_{11}) + C + D(x_{21})^2 + E(x_{21}) + F(x_{11}x_{21}) = y_1 \\ A(x_{12})^2 + B(x_{12}) + C + D(x_{22})^2 + E(x_{22}) + F(x_{12}x_{22}) = y_2 \\ A(x_{13})^2 + B(x_{13}) + C + D(x_{23})^2 + E(x_{23}) + F(x_{13}x_{23}) = y_3 \\ A(x_{14})^2 + B(x_{14}) + C + D(x_{24})^2 + E(x_{24}) + F(x_{14}x_{24}) = y_4 \\ A(x_{15})^2 + B(x_{15}) + C + D(x_{25})^2 + E(x_{25}) + F(x_{15}x_{25}) = y_5 \\ A(x_{16})^2 + B(x_{16}) + C + D(x_{26})^2 + E(x_{26}) + F(x_{16}x_{26}) = y_6 \end{cases}$$

После того, как значения A, B, C, D, E, F найдены, воспользуемся необходимыми условиями экстремума непрерывной функции, чтобы вычислить координаты (y_0, x_{10}, x_{20}) - точки экстремума параболоида $y = Ax_1^2 + Bx_1 + C + Dx_2^2 + Ex_2 + Fx_1x_2$, а именно

$$\begin{cases} \frac{\partial y}{\partial x_1} = 0 \\ \frac{\partial y}{\partial x_2} = 0 \end{cases} \quad \text{или} \quad \begin{cases} 2Ax_1 + Fx_2 = -B \\ 2Dx_2 + Fx_1 = -E \end{cases}$$

Решение этой системы, обозначенное (x_{10}, x_{20}) , позволит нам вычислить значение $y_0 = Ax_{10}^2 + Bx_{10} + C + Dx_{20}^2 + Ex_{20} + Fx_{10}x_{20}$.

Практические рекомендации для инженера-оператора (или для Экспертной системы) такие: нужно провести еще один адаптивный эксперимент с расположением солнечной панели, но уже при $x_1 = x_{10}$, $x_2 = x_{20}$, и если результат эксперимента $y_{\text{эксперимент}}$ совпадает (или «почти совпадает», конечно, в пределах допустимой погрешности) с прогнозируемым значением y_0 , то приходим к заключению, что наилучший результат $\{x_{10}, x_{20}\}$ уже найден, далее настраивать расположение солнечной панели не целесообразно.

Количественной мерой достижения результата - то есть погрешностью d , - может быть следующая формула:

$$d = |y_0 - y_{\text{эксперимент}}|$$

Если же величина погрешности d , по субъективной оценке инженера-оператора (или ЭС), все еще достаточно велика (то есть когда она превышает размер ожидаемых потерь), то адаптивный поиск экстремума имеет смысл продолжить.

Замечания относительно модификации метода. В отличие от рекомендаций по допустимой мере отклонения d и переобозначению точек x_{ij} , которые будут учитываться на следующем шаге алгоритма построения параболоида, иногда можно воспользоваться регрессионным моделированием, суть которого в том, чтобы вычислять новые значения параметров A, B, C, D, E, F параболоида на основании всех без исключения результатов предыдущих «экспериментов», используя для этого метод наименьших квадратов (МНК). Возможны и иные подходы, основанные на применении

критерия Чебышева, или же на эвристиках. Например, из множества всех предыдущих «экспериментов» для дальнейших расчетов оставим только те шесть, которые обеспечили лучший прогноз значения y_0 . То есть, при программной реализации математического блока *Экспертной системы*, в условиях дефицита достоверной информации об $y = f(x_1, x_2)$, инженер-программист (или ЭС) может основываться и на эвристике, осознавая при этом, что математическая модель функции $y = f(x_1, x_2, \dots, x_n)$ в виде параболоида – это лишь некое математическое допущение (гипотеза) выше формализованной задачи.

Обобщение метода. Экспериментальный поиск экстремума многопараметрической функции $y = f(x_1, x_2, \dots, x_n)$, для $n \geq 2$, потребует проведения еще более сложных вычислений. Разработчику ЭС также понадобятся определенные теоретические и практические знания по численным методам оптимизации, о которых не упоминалось в данной статье. Этому мы обучаем студентов и аспирантов, которые на преддипломной практике стажировались в Научно-учебном центре прикладной информатики НАН Украины (<http://www.nucpi.nas.gov.ua/>).

Выводы. «В практической науке столько науки, сколько в ней математики», - писал великий философ Иммануил Кант. Приведенные в этой статье математическая модель, примеры и методические рекомендации по их применению определяют суть теоретических исследований, с которыми на практике сталкивается программист, разработчик *Экспертной системы* [10].

Математические *методы планирования эксперимента* позволяют научно обосновать и практически спланировать, в условиях не полной информации, адаптивный поиск экстремума стохастической функции $y = f(x_1, x_2, \dots, x_n, \omega)$ для произвольного значения $n \geq 2, \omega \in \Omega$ [11].

Модели, приведенные в статье, могут быть использованы при разработке математических разделов современных учебных курсов, учебных пособий и учебников, ориентированных не только на «технарей», но и на «гуманитариев»

- экономистов, финансистов, будущих специалистов по экономической кибернетики. Изложенная выше компьютерно-математическая модель применима и в экономике – для оценки коррупционной составляющей хозяйствования монополии; эта компьютерно-математическая модель адаптивной «максимизации дохода» уже прошла апробацию на всеукраинской и международной конференциях экономистов (2018, 2019.) [12, 13].

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Сайт української антарктичної станції «Академік Вернадський». - URL: <http://uac.gov.ua/vernadsky-station/station-3d/>
2. Русан В.И. Возобновляемая энергетика и энергоэффективность : монография / В.И. Русан. - Минск : Энергопресс, 2015. - 380 с.
3. Елистратов В.В. Возобновляемая энергетика / В. В. Елистратов. - Санкт-Петербург: Издательство политехнического университета, 2016.-421 с.
4. Семяновський В.М. Основи енергоменеджменту: Навч. посіб. - К.: Бізнес Медіа Консалтінг, 2012.- 400 с. ISBN 978-966-2425-29-1
5. Рифкин Дж. Если нефти больше нет... Кто возглавит мировую энергетическую революцию?.- М.: Секрет фирмы, 2006.- 416 с.
6. Основы водородной энергетики / под ред. В.А. Мошникова и Е.И. Терукова. СПб.: Изд-во СПбГЭТУ «ЛЭТИ», 2010.- 288 с.
7. Семяновський В.М. Енергоменеджмент як фактор сталого розвитку економіки України.- К.: ДП „Інформаційно-аналітичне агентство”.- Науковий Вісник НАСОО.- 2011.- № 1, с.71-75. ISBN 5-12-01573-5
8. Основы современной энергетики / под общей редакцией чл.-корр. РАН. Е.В. Аметистова. Том 1 / под редакцией проф. А.Д. Трухня // В 2-х томах. Москва: Издательский дом МЭИ.- 2008.
9. Brussels, 8.7.2020 A hydrogen strategy for a climate-neutral Europe // Communication from the Commission to the European parliament, the council, the European economic and social committee and the committee of the regions

10. Распопов В.Б. Інженерний підхід до проектування математичного блоку експертної системи технолога // Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського: Серія: «Технічні науки». Том 28 (67), № 2, 2017. – С.: 44-48. – URL: <https://en.calameo.com/read/0031683727973b2e54122>
11. Асатурян В.И. Теория планирования эксперимента: Учеб. пособие для вузов. – М.: Радио и связь, 1983. – 248 с.
12. Распопов В.Б. Адаптивна максимізація прибутку монополії в умовах "корупційного ринку". - Стратегія розвитку України: фінансово-економічний та гуманітарний аспекти: матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції. - Київ, "Інформаційно-аналітичне агенство", 2018. - 445 с. - С.: 275-280. – URL: <https://en.calameo.com/books/00316837266e49e0e7630>
13. Распопов В.Б. О компьютерно-математическом моделировании взаимовлияния олигархата и коррупции в постперестроечной экономике. - Проблемы і перспективи інноваційного розвитку економіки в контексті інтеграції України в Європейський науково-інноваційний простір: матеріали XXIV Міжнародної науково-практичної конференції, Одеса, 19–21 червня 2019 р. / НАН України, ДУ «Інститут досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки ім. Г. М. Доброва НАН України», Київ. – «Видавництво «Фенікс», 2019. – 243 с. – С.: 180-185. – URL: <https://ru.calameo.com/read/0031683727c0cc58f36c5>

МОНІТОРИНГ ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ ЯК ІННОВАЦІЙНА ФОРМА УПРАВЛІНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Рассохіна Людмила Ростиславівна

магістр

Кубіцький Сергій Олегович

к.п.н., професор

Національний університет біоресурсів і
природокористування України, м. Київ, Україна

Анотація. У статті охарактеризовано основні підходи до визначення категорії «освітній моніторинг», розкрито її сутність, здійснено характеристику понять. Розглянуто погляди науковців на класифікацію системи освітнього моніторингу. Доведено доцільність трактування моніторингу закладу освіти як інноваційної функції контрольно-аналітичної діяльності керівника ЗНЗ. Наведено конкретні приклади моніторингу освітнього закладу.

Ключові слова: освітній моніторинг, контроль, інструментарій моніторингу, освітня діяльність, заклад освіти, функції керівника.

У сучасних умовах розвитку освіти принципового значення набуває пошук нових підходів щодо підвищення якості й ефективності освітньої системи. Власне якість освіти має важливе значення у створенні Єдиного Європейського освітнього простору, що зумовлює необхідність реформування системи державного управління освітою України. Таким чином, на сьогодні моніторинг якості освіти виступає інструментом методичного та управлінського забезпечення державного стандарту освіти.

Моніторингові дослідження дають змогу відстежити не лише реальні результати освітнього процесу, а й дізнатися, наприклад, як ці результати оцінюються учнями, вчителями, батьками, громадськістю. Але моніторинг

може стати ефективною складовою освітньої системи навчального закладу лише за умов, якщо для своєчасного прийняття управлінських рішень буде відпрацьована технологія використання матеріалів за його результатами [9].

Мета статті – розкрити сутність моніторингу, визначити його роль як функції керівника, окреслити вимоги та функції освітнього моніторингу, визначити інструментарій застосування моніторингу та довести його результативність на прикладі конкретного закладу освіти.

Аналіз наукових публікацій свідчить, що на сучасному етапі розвитку системи освіти в Україні моніторинг та моніторингова експертиза перебувають на стадії становлення. Серед досліджень з цієї проблематики можна виділити публікації Г. Єльнікової, К. Крутій, Т. Лукіної, О. Майорова, О. Орлова, С. Подмазіна та ін.

Моніторинг (лат. *monitor* – той, хто нагадує, попереджує; англ. *monitoring* здійснення, виконання контролю) – комплекс спостережень, аналітичної оцінки, прогнозу загального стану певної системи.

За визначенням професора Г.В. Єльнікової, **освітній моніторинг** – це процес спланованого спостереження за функціонуванням даної системи, що дозволяє надати інформацію про її стан та зміни, які відбуваються, виявити тенденції в її розвитку та здійснити коригування в процесі діяльності [3].

Т.О. Лукіна розглядає моніторинг якості загальної середньої освіти як спеціальну систему збору, обробки, зберігання і розповсюдження інформації про стан загальної середньої освіти, прогнозування на підставі об'єктивних даних динаміки й основних тенденцій її розвитку та розробку науково обґрунтованих рекомендацій для прийняття управлінських рішень стосовно підвищення ефективності функціонування освітньої галузі [9].

За О.І. Ляшенком, моніторинг розглядається як системна процедура, що не обмежується лише контрольною функцією, а дозволяє досліджувати чинники, які потрібні для розвитку всіх об'єктів і суб'єктів, а також обирати стратегію для пошуку шляхів подальшого вдосконалення та розвитку [10].

Моніторинг – цілісний управлінський інструмент, до складу якого входять діагностика, дослідження, оцінювання і контроль, які в свою чергу знаходяться у постійному взаємозв'язку і проявляються залежно від завдань моніторингу [9].

Інструментарій моніторингу – засоби, які використовуються при його проведенні. Виділяють такі як найбільш ефективні:

- *анкетування* – являє собою досить непростий процес, оскільки в анкетуванні визначальну роль відіграє людський фактор. Тому необхідно ретельно й обережно підходити до оцінки отриманих результатів та, особливо, до їх оприлюднення;

- *тестування* – це метод педагогічної діагностики, за допомогою якого вибір поведінки, що презентує передумови чи результати навчального процесу, повинен максимально відповідати принципам зіставлення, об'єктивності, надійності та валідності вимірів [5];

- *спостереження* – метод наукового дослідження, що полягає в активному, систематичному, цілеспрямованому, планомірному і навмисному сприйнятті об'єкта, в ході якого отримується знання про зовнішні сторони, властивості й відносини досліджуваного об'єкта. Спостереження містить в якості елементів: спостерігача (суб'єкта), об'єкт спостереження і засоби спостереження;

- *опитування* – це метод збору інформації про досліджуваний об'єкт під час безпосереднього (інтерв'ю) або опосередкованого (анкетування) спілкування соціолога з респондентом;

- *відвідування системи уроків* здійснюється з метою надання індивідуальної методичної допомоги;

- *аналіз статистичної звітності* – є основним джерелом інформації, яка забезпечує керівництво економікою на загальнодержавному, галузевому і регіональному рівнях управління;

- *тематичні перевірки* – вид перевірки діяльності об'єкта наглядно уповноваженими особами з окремого питання діяльності об'єкта наглядно;

- *аналіз шкільної документації* – дає змогу визначити систему вивчення певного предмету в закладі освіти та з'ясувати якість знань учнів;

- *соціологічні дослідження* – система логічних і послідовних методологічних, методичних та організаційно-технічних процедур для отримання наукових знань про певне явище, процес;

- *самооцінка* – оцінка людиною своїх якостей, себе, рівня успішності власної діяльності. Самооцінка – суб'єктивне утворення в людській психіці, але воно є відображенням норм і оцінок, що існують в суспільстві та в міжособистісних відносинах;

- *моніторинг навчальних досягнень учнів* – складова освітнього моніторингу, що забезпечує відстеження стану навчальних досягнень учнів, його прогнозування та вдосконалення [10].

Моніторинг в освітньому закладі дає можливість на ранніх етапах з'ясувати причини, які сповільнюють освітній процес, а також дозволяє адміністрації закладу освіти самостійно формулювати і вирішувати освітні проблеми.

Аналіз діяльності виконавців можна проводити за такими основними показниками: ступінь виконання планів; якість виконання; вміння самоорганізації; самооцінка діяльності та її результатів; наявність нових і раціональних форм і методів у організації праці; здатність до творчої та дослідницької діяльності.

Моніторингові дослідження є надійним інструментом аналізу різноманітних аспектів освітнього процесу. Вони дозволяють отримати реальну картину результативності інноваційних процесів, напрямів плану розвитку закладу освіти, якості знань учнів, рівень сформованості та розвитку їх громадянської відповідальності тощо. Завдання моніторингу в освітньому процесі ліцею не тільки визначати якість навчальних досягнень учнів, а й рівень їх соціалізації; зв'язок між успішністю учнів і результатами роботи педагогів, моральними установками, запитами, громадянськими якостями [9].

Об'єктами моніторингу якості освіти в Житомирському обласному ліцеї є педагогічний процес у цілому та окремі його складові: процес морального, громадянського виховання; рівень і якість сформованості навчальних досягнень, процес і результати сформованості життєвих принципів, громадянської відповідальності та здатності до самостійного подальшого життя після закінчення ліцею тощо; явища (вихованість, освіченість, майстерність педагога тощо).

Метою моніторингу в закладі освіти є підвищення якості освітніх послуг шляхом неперервного спостереження за станом освітнього процесу, за змінами, що відбуваються та факторами, що їх викликають. Ці дослідження стають передумовою вибору подальшої стратегії змін, необхідних для розвитку закладу та пошуку шляхів її реалізації [12].

Моніторингові дослідження в ліцеї охоплюють усі аспекти, зокрема:

- фактори, що впливають на результативність роботи закладу;
- формування позитивного іміджу ліцею (як зробити ліцей привабливим для учнів та їхніх батьків);
- визначення якості освітніх послуг, які надає заклад освіти.

Колектив закладу ділиться досвідом роботи під час обласних та районних семінарів, зокрема у 2018 році на базі закладу була проведена Всеукраїнська науково-практична конференція на тему: *«Сучасні проблеми розробки і впровадження системи моніторингу якості освітньо-виховного процесу: теоретичні основи, досвід, перспективи»*.

Успішному проведенню моніторингових досліджень сприяє якісна підготовка та їх здійснення, а саме:

- визначення мети та об'єкту дослідження, форми збору інформації, терміни його проведення;
- здійснення моніторингу через окремі або комплексні методи збору інформації (спостереження, аналіз ліцейної документації; відвідування уроків, проведення контрольних зрізів знань, тестувань, тощо);

- опрацювання та аналіз отриманої інформації, вироблення рекомендацій, прийняття управлінських рішень, узагальнення інформації шляхом наказу, рішення педагогічної або науково-методичної рад ліцею.

Моніторингові дослідження учнівського колективу закладу охоплює всі аспекти його діяльності, зокрема:

- здоров'я (психічне, соматичне, фізичне, соціальне);
- духовність (рівень вихованості, рівень сформованості національної свідомості, соціальна та громадянська активність);
- академічний рейтинг (діагностичний та контрольні семестрові зрізи знань, рівень навчальних досягнень за семестри та за рік, результати державної підсумкової атестації та зовнішнього незалежного оцінювання, результати вступу до закладів вищої освіти, творча активність учнів шляхом участі в олімпіадах, конкурсах, турнірах).

Навчання – основний пріоритет ліцею. Як зазначено в рекомендаціях Державної служби якості освіти України щодо побудови внутрішньої системи забезпечення якості освіти в закладі загальної середньої освіти: «Система оцінювання навчальних досягнень учнів потребує постійного моніторингу з боку керівництва закладу освіти. Основною метою такого моніторингу є виявлення об'єктивного та раціонального підходу до оцінювання навчальних досягнень учнів з боку вчителя, простеження системності в оцінюванні учнів, динаміки їх навчальних досягнень».

Одним з напрямів моніторингових досліджень у закладі є саме діагностика рівня навчальних досягнень учнів як неперервний аналіз стану навчального процесу, при здійсненні якого звертається увага на такі питання:

- чи існує позитивна динаміка у порівнянні з попередніми діагностиками;
- чи відповідає рівень вимог рівню складності навчального матеріалу (допрофільність, профільність, стандарт);
- чи існують умови щодо покращення рівня навчальних досягнень тощо.

Реалізація поставлених завдань здійснюється поетапним проведенням та аналізом зрізів знань – діагностикою рівня навчальних досягнень учнів.

Узагальнення результатів дозволяє встановити динаміку успішності засвоєння предмету як окремими учнями, так і класу в цілому, провести порівняння результатів контрольних зрізів знань з оцінками за семестр, за рік тощо.

Моніторинг – універсальна, дієва методика, яка дозволяє проводити діагностику усіх складових освітнього процесу. Зокрема проблема об'єктивного оцінювання учнів напряду пов'язано з питанням «накопичення» оцінок протягом теми, семестру. Моніторингове дослідження середньої кількості оцінок (що припадає на одного учня) з навчальних предметів та конкретних класів дає можливість проаналізувати якість роботи кожного конкретного вчителя в цьому питанні.

Рівень накопичення оцінок залежить від багатьох факторів (тижнева кількість годин, поділ класу на групи, специфіка самого предмету), тому аналіз робиться з урахуванням усіх зазначених умов. За результатами проведеного моніторингу рівня навчальних досягнень учнів 9 класів за 2019-2020 навчальний рік, в основі якого діагностика «нульового» (первинного) зрізу знань, отримали дані щодо середнього балу успішності учнів 9-х класів ліцею за I семестр, річних оцінок та результатів державної підсумкової атестації (рис. 1).

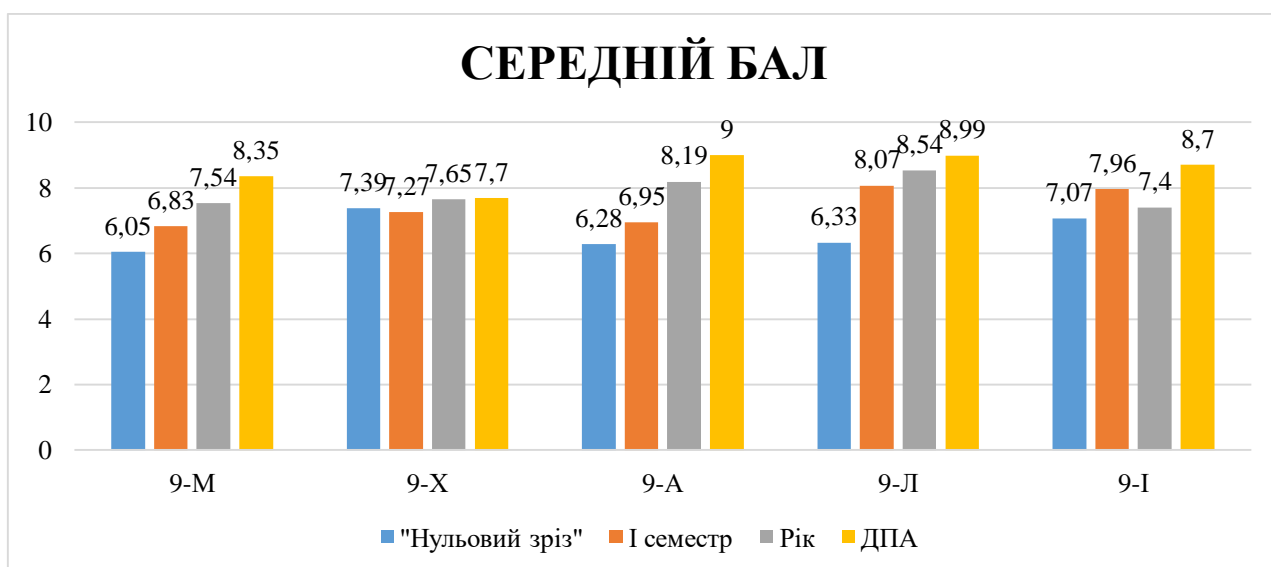

Рис. 1. Середній бал успішності учнів 9-го класів

На початку запровадження в Україні зовнішнього незалежного оцінювання неодноразово зазначалося, що його результати не впливатимуть на

оцінку роботи педагогічних колективів чи конкретного вчителя. Проте на сьогодні результати ЗНО стали одним із вагомих показників якості роботи закладів освіти. Тому *аналіз результатів зовнішнього оцінювання* став важливою складовою моніторингу рівня навчальних досягнень учнів та свідчить про позитивну динаміку рівня навченості ліцеїстів завдяки наполегливій спільній праці педагогічного та учнівського колективу закладу. Відсоток якості (160 балів і вище) зовнішнього незалежного оцінювання протягом останніх трьох років (українська мова і література та профільні предмети (табл. 1) становить:

Табл.1. Відсоток якості зовнішнього незалежного оцінювання

Предмет ЗНО	2017	2018	2019	2020
Українська мова і література	54.73	65.24	70.91	72.03
Історія України	24.06	42.31	61.76	75.34
Математика	42.11	48.0	49.32	51.27
Англійська мова	33.84	37.68	45.80	45.93
Біологія	24.53	52.28	50.0	56.07
Хімія	20.84	51.85	70.58	69.86

Одним із складових рівня творчої активності учнів є діагностика результатів їх участі в інтелектуальних змаганнях протягом навчального року. Проводиться докладний аналіз результатів по учнях-призерах, учителях, які їх підготували, по навчальних предметах (особлива увага допрофільним та профільних предметах), по методичних кафедрах, по класах та «якостях» дипломів (ступінь).

За результатами 2019-2020 навчального року учні закладу вибороли призові дипломи у конкурсних змаганнях та предметних олімпіадах обласного рівня (табл. 2).

	Ступ. дипл.	8- А	8- Б	8- В	9- А	9- Л	9- І	9- В	9- Г	10- М	10- Х	10- А	10- Л	10- І	10- С	11- М	11- Х	11- А	11- Л	11- І
Олімпіади, мовно-літ. конкурси	I	2				1	1		1									1		
	II	1			1					1	1		1			1	2	3		
	III				1		1			3	1	1	3			2	1	3	4	
Конк.захист МАН	I																1	1	1	
	II					1														
	III											1								
Предметні турніри	I									2							3			
	II										1	1						1	2	
	III														5		5			
Інші інтелект. конкурси													1							1
ВСЬОГО:		3	-	-	2	2	2	-	1	4	4	2	6	1	-	8	7	14	7	1

Табл. 2. Діагностика результатів участі школярів у інтелектуальних змаганнях

Для вирішення завдань особистісного розвитку обдарованої дитини, які стоять перед педагогічним колективом закладу, необхідно мати цілісне уявлення про особистість учня, про шляхи й механізми його самореалізації.

Однією із складових вирішення завдання є проведення психодіагностичних досліджень, зокрема шкільного тесту розумового розвитку (рівень обізнаності, здатності до проведення аналогій, класифікації, узагальнення) та визначення рівня тривожності учня, останній набуває особливого значення на період адаптації до навчання в ліцеї учнів 8-9 класів.

Узагальнений аналіз моніторингових досліджень розглядається на щорічному психолого-педагогічному консилиумі.

З конкретними результатами діагностики можуть бути ознайомлені лише куратори і вихователі курсів, а також за їхнім бажанням – батьки.

Приклад дослідження, що проводився протягом вересня-жовтня, наведено на рівні трьох класів різного профільного (допрофільного) спрямування.

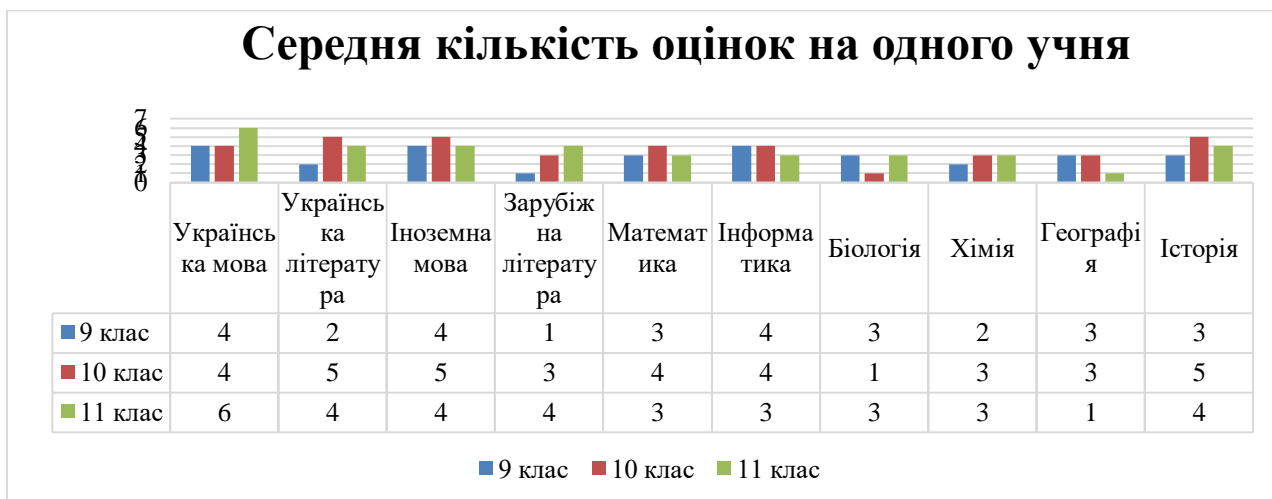

Рис. 2. Середня кількість оцінок на одного учня

У ліцеї діє система збору, аналізу та використання інформації про рівень навчальних досягнень учнів. Куратори курсів складають моніторингові звіти рейтингу успішності учнів наприкінці I, II семестрів та навчального року за результатами досягнень з навчальних предметів. Адміністрація закладу узагальнює відомості та складає моніторингову відомість рівня навчальних досягнень учнів закладу освіти. Соціально-психологічна служба ліцею на підставі результатів проведеної діагностики, з урахуванням рівня навчальних досягнень складає рекомендації для роботи кураторів, вихователів з кожним учнем класу та проводить з окремими вихованцями корекційну роботу протягом навчального року.

Система моніторингу в Житомирському обласному ліцеї Житомирської обласної ради – багатогранний процес, який складається з цілого ряду взаємопов'язаних елементів. Адже щоб стати відповідальними активними громадянами, учні мають розвивати не лише знання, й володіти такими навичками, як: формулювати, комунікувати й відстоювати власну думку, бути впевненими в собі, розвивати емпатію, бути готовими діяти чи утримуватися від необдуманих дій у ситуації невизначеності, співпрацювати з різними людьми, поважати себе й інших. Розвиток такого комплексу компетентностей дає змогу учням підготуватися до самостійного відповідального життя, зваженого прийняття рішень й ефективної взаємодії в спільноті – у класі, ліцеї, державі.

Таким чином, моніторинговий підхід у закладі загальної середньої освіти як інноваційна управлінська технологія дає можливість керівнику: побачити успіхи й недоліки в діяльності педагогічного колективу; внести корективи; створити соціально-психологічні умови для самореалізації колективу; простежити за змінами, які відбуваються в освітньому процесі; отримати матеріали й підстави для порівняння, аналізу; спланувати подальшу роботу адміністрації, науково-методичну роботу; визначити шляхи підвищення рейтингу закладу; прогнозувати об'єктивні дані динаміки освітнього процесу в цілому.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Базелюк В.Г. Шляхи формування організаційної культури ЗНЗ [Електронний ресурс]. *Теорія та методика управління освітою: електронне наукове фахове видання*. 2010. № 3. Режим доступу до журн.: <http://tme.uio.edu.ua/>.

2. Вознюк О.В., Кубіцький С.О., Машталір А.М. Формування творчої особистості курсанта: синергетичний аспект. *Науково-методичний збірник «Нові технології навчання»*. Київ: НМЦ ВО, Вип. 38, 2004. С.109-117.

3. Голтяй Т.М., Євтушенко С.С., Капустін І.В., Клімова С.В. Методика розробки інструментарію моніторингових досліджень. Харків: Харківська академія неперервної освіти, 2012. 95 с.

4. Голтяй Т.М., Євтушенко С.С., Капустін І.В., Клімова С.В., Шевченко Н.В. Моніторинг результатів державної підсумкової атестації. Харків: Харківська академія неперервної освіти, 2012. 204 с. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.edu-post-diploma.kharkov.ua>.

5. Євтушенко С.С., Голтяй Т.М., Капустін І.В., Клімова С.В., Шевченко Н.В. Методичні рекомендації керівникам Р(М)МО вчителів-предметників щодо здійснення інтерпретації результатів моніторингових досліджень. Харків: ХОНМІБО, 2010. 8 с. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.edu-post-diploma.kharkov.ua>.

6. Журавська Н.С. *Методологія і методика навчання спеціальних дисциплін: монографія*. Ніжин: Видавець ПП Лисенко ММ, 2012. 360 с.
7. Кубицький С.О. Деякі аспекти оцінки якості підготовки конкурентоспроможного фахівця в Україні та за її межами. *Науково-методичний збірник «Проблеми освіти»*. Київ: Вид-во НМЦ ВО, Вип. 27, 2002. С. 3-9.
8. Кубицький С.О., Дубровинський Г.Р., Зонь В.В., Черняк А.І., Безбах В.Г. *Основи загальної та військової психології і педагогіки: навчальний посібник*. К., 2010. 400с.
9. Лукіна Т.О. *Державне управління якістю загальної середньої освіти в Україні: Монографія*. К.: Вид-во НАДУ, 2004. 292 с.
10. *Моніторинг якості освіти: світові досягнення та українські перспективи*. За заг. ред. О.І. Локшиної. К.: «К.І.С.», 2004. 128 с.
11. *Національна доктрина розвитку освіти*. Затверджено Указом Президента України від 17 квітня 2002 року № 347 / 2002 // *Освіта України* № 33 від 23 квітня 2002 р. С. 4-6.
12. *Стратегія реформування освіти в Україні: Рекомендації з освітньої політики*. К.: «К.І.С.», 2003. 212 с.

**ДЕРЖАВНИЙ ПОДАТКОВИЙ РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТ: ПЕРЕДУМОВИ,
СУТНІСТЬ І ЗНАЧЕННЯ**

Романенко Валерій Валерійович

Центр інновацій та технологічного розвитку
Інституту досліджень
науково-технічного потенціалу та історії науки
ім. Г. М. Доброва НАН України

У даній статті описані передумови появи та висвітлена сутність державного податкового ризик-менеджменту. Проаналізовано ряд наявних означень понять, пов'язаних із управлінням податковими ризиками, запропоновані нові та уточнені визначення зазначених понять. Описується досвід упровадження окремих інструментів та цілісних систем державного податкового ризик-менеджменту, яке співвідноситься з динамікою показників розвитку національних систем оподаткування. Коротко характеризуються основні показники розвитку національних систем оподаткування. Описано вплив систем державного податкового ризик-менеджменту і на показники розвитку національних систем оподаткування, і на ряд інших макроекономічних показників. Висловлюється припущення про доцільність упровадження систем державного податкового ризик-менеджменту.

Ключові слова: державний податковий ризик-менеджмент, показники систем оподаткування, інноваційний розвиток, передовий світовий досвід, міжнародні порівняння, оподаткування

Навіть із навчальних посібників для студентів дізнаємося, що ризик-менеджмент розпочинає своє існування як суто прикладна дисципліна оцінювання імовірності виживання команди та збереження майна при створенні кас взаємної допомоги з метою страхування торгівців ще в часи Шумеру –

близько чотирьох – п’яти тисяч років тому [1, с. 263]. Управління ризиками або ризик-менеджмент, тяжіє наразі до універсалізації: від архітектури і дизайну інтер’єрів (враховуються ризики пожеж і сейсмічної активності) до державних фінансів (враховуються ризики валютних коливань, погоди, геополітичних конфліктів тощо) існують напрями застосування систем управління ризиками.

Серед ризиків, пов’язаних із державними фінансами, чільне місце може бути надане ризикам податковим, адже переважна більшість усіх фінансових надходжень більшості держав саме податками і формуються.

Науковці відносять до функцій податкової системи наступні [2, с. 38]: фіскальна; регулююча; розподільча; стимулююча (заохочувальна); контрольна; економічна; соціальна; дестимулююча (обмежувальна); накопичувальна; структуротвірна; розподільчо-регулююча.

Очевидно, розподільча та накопичувальна функції є проявами фіскальної (сутність розподільчої функції полягає в отриманні коштів у платників податків та перерозподілі зазначених коштів через відповідні бюджети, а накопичувальної – у накопиченні у бюджетах фінансових ресурсів. Аналогічно, економічна, стимулююча (заохочувальна), дестимулююча (обмежувальна), контрольна, соціальна, структуротвірна та розподільчо-регулююча функції є проявами регулюючої функції податкової системи. Тому, на нашу думку, варто віднести до основних функцій податкової системи дві – фіскальну та регулюючу [3, с. 37]. У такому випадку, дерево сукупності функцій податкової системи може мати наступний вигляд:

- **фіскальна:** розподільча; накопичувальна;
- **регулююча:** дестимулююча (обмежувальна); економічна; контрольна; розподільчо-регулююча; соціальна; стимулююча (заохочувальна); структуротвірна.

Податковий ризик (далі – ПР) визначаємо як спричинене природними або соціальними факторами явище, яке *полягає* в можливості часткового невиконання податковою системою її функцій і *характеризується* ймовірністю, обсягом можливих негативних наслідків та суб’єктивним

сприйняттям факторів ризиків суб'єктами відповідних суспільних процесів. *Державний податковий ризик-менеджмент* (далі – ДПРМ) визначимо як діяльність органів державної влади та відповідних посадових осіб у взаємодії з органами місцевого самоврядування та громадянським суспільством, направлену на зниження до припустимих меж можливих втрат унаслідок ПР.

На різних континентах упроваджені окремі інструменти та цілісні системи ДПРМ. Австралійським податковим офісом не лише ведеться контрольно-перевірочна робота, а й опубліковані рекомендації для платників податків з управління ПР. У передмові до зазначених рекомендацій указано: «Податковий ризик – це ризик того, що компанії можуть сплачувати або вираховувати неправильну суму податку, або що податкові позиції компаній не відповідають апетиту до ПР, який директори дозволили або вважають розумним. Ми сприйняли все більш глобальну думку про те, що управління ПР має бути частиною належного корпоративного управління» [4]: йдеться про співпрацю податкових органів і підприємців у зниженні можливих наслідків ПР.

Із 2004 року група фахівців Європейського Союзу (далі – ЄС), у сфері оподаткування, – Fiscalis Risk Management Platform Group, розробляла рекомендації з державного податкового ризик-менеджменту, видавши 2006 року Керівництво з ризик-менеджменту для податкових адміністрацій, де описані теоретичні основи, середовище, процес і організаційні чинники державного податкового ризик-менеджменту. Зі 2008 року, напрацювавши доповнення до цього керівництва, 2010 року ЄС видав Керівництво з ризик-менеджменту щодо дотримання законодавства для податкових адміністрацій [5], у якому доопрацьована теоретична частина і приведені 25 прикладів успішного застосування методів ДПРМ у ЄС.

Згідно [5], процес державного податкового ризик-менеджменту поділяється на п'ять основних етапів роботи з ризиками [5, р. 8], це їх:

1. Виявлення.
2. Аналіз.

3. Розподіл за пріоритетами.
4. Опрацювання і
5. Оцінювання отриманих результатів.

Згідно словника термінів зазначеного Керівництва, ризик – це загроза або ймовірність того, що дія чи подія негативно вплине на здатність організації досягати її цілей [5, р. 110]. Ризик-менеджмент із дотримання законодавства (Compliance risk management), на думку авторів зазначеного документа, є процесом підвищення ефективності адміністрування податків у середовищі, повному ризиків [5, р. 109]. Попри звуженість означень понять ризику та ризик-менеджменту в зазначеному документі, він містить цінний опис досвіду практичного впровадження маси систем ДПРМ урядами держав-членів ЄС.

Запровадження цілісної системи ДПРМ у сучасній Україні може бути назване інновацією. Інновації класифікуються наступним чином [6]:

- інкрементальні – мають локальний характер і призводять до короткотермінових (вплив відчувається упродовж 1-2 років) позитивних змін;
- радикальні – є результатом тривалих цілеспрямованих розробок і локалізуються у певній галузі, споріднених галузях, із довшою тривалістю впливу, можуть сприяти помітним змінам і в мікро-, і в макроекономіці;
- інновації, результати яких стимулюють появу нових технологічних систем, – призводять до змін у кількох галузях економіки чи стимулюють появу нових секторів виробництва і споживання, вплив відчувається понад 10 років;
- інновації, що призводять до зміни техніко-економічної парадигми – призводять до змін у технології такої глибини, що справляють істотний вплив на світову економіку в цілому.

Впровадження та розвиток ДПРМ є, по суті, радикальною інновацією, оскільки є результатом тривалих цілеспрямованих розробок і локалізується у галузі адміністрування податків, тривало сприяючи сталому розвитку країни.

Далі співвіднесено факти впровадження систем ДПРМ із динамікою основних показників якості систем оподаткування відповідних держав.

Говорячи про показники якості систем оподаткування, маємо на увазі основні показники, за якими оцінюється система поподаткування кожної держави, представленої у розділі «Paying Taxes» міжнародного рейтингу «Doing Business» [7]:

Податкові платежі (кількість податкових платежів) – загальна кількість сплачених податків та внесків, спосіб сплати, частота сплати, частота подання заявок та кількість агентств, що беруть участь у дослідженні компанії протягом другого року діяльності. Включає податки, утримані платником (податок з продажу, податок на додану вартість (далі – ПДВ) та податки, пов'язані з працівниками, включаючи обсяги коштів, які компанія традиційно збирає у споживача або працівника як податковий агент). Враховуються й електронні подання та сплата. Там, де дозволена повна електронна реєстрація та оплата, і вона використовується більшістю середнього бізнесу, податок зараховується як сплачуваний один раз на рік, навіть якщо заявки та платежі частіші. Якщо два або більше податків чи внесків сплачуються спільно за однією формою, кожен із цих спільних платежів зараховується один раз. Наприклад, якщо внески на загальнообов'язкове медичне страхування та обов'язкові пенсійні внески сплачуються та сплачуються разом, лише один із цих внесків буде включений до числа виплат. Позначимо цей показник як **N**.

Час, необхідний для дотримання основних податкових вимог. Фіксується у годинах на рік. Вимірюється час, необхідний для підготовки, подання та сплати трьох основних видів податків та внесків: податку на прибуток підприємств, ПДВ або продажів та податку на працю, включаючи податки з заробітної плати та соціальні внески. Включається час збору всієї інформації для обчислення суми до сплати. Включається час заповнення всіх необхідних форм податкових декларацій та їх подання у податковий орган. Враховуються години, необхідні для здійснення платежу в мережі «Інтернет» або особисто. Коли податки та внески сплачуються особисто, включаються затримки під час очікування. Позначимо цей показник як **T**.

Загальна ставка оподаткування та внесків. Вимірюється сума податків та обов'язкових внесків, сплачуваних підприємством протягом другого року діяльності, виражена як частка комерційного прибутку. Загальна сума податків та внесків, що сплачуються, – це сума всіх різних податків та внесків, що підлягають сплаті після обліку допустимих відрахувань та звільнень. Утримувані податки (наприклад, податок на доходи фізичних осіб) або стягнуті компанією та перераховані податковим органам (наприклад, ПДВ, податок з продажів або податок на товари та послуги), але не сплачені підприємством.

Загальна ставка податку та внесків покликана забезпечити вичерпну оцінку вартості всіх сплачуваних бізнесом податків. Позначимо цей показник як **Z**. Відрізняється від встановленої законодавством ставки податку, яка є коефіцієнтом, застосовуваним до бази оподаткування. При обчисленні **Z** фактичний податок або внесок ділиться на комерційний прибуток.

Ряди значень показників **N**, **T** і **Z** приведені у Таблиці 1.

Таблиця 1.

Динаміка показників розвитку систем оподаткування (N, T і Z).

Динаміка N	2005	2007	2009	2011	2013	2015	2017	2019
Світ	34,56	33,25	31,81	29,86	27,41	25,93	23,97	23,84
Данія	10	10	10	10	10	10	10	10
Ірландія	9	9	9	9	9	9	9	9
Італія	14	14	14	14	13	14	14	14
Нідерланди	20	9	9	9	9	9	9	9
Польща	41	41	41	30	19	7	7	7
Швеція	6	6	6	6	6	6	6	6
Динаміка T	2005	2007	2009	2011	2013	2015	2017	2019
Світ	301,97	291,83	263,02	253,14	261	254,87	238,53	232,89
Данія	135	135	135	135	132	132	132	132
Ірландія	75	75	75	75	79	81	81	81,5
Італія	340	340	314	285	269	269	238	238
Нідерланди	250	180	131	124	120	120	119	119

Польща	420	420	397	296	286	269	258	334
Швеція	122	122	122	122	122	122	122	122
Динаміка Z	2005	2007	2009	2011	2013	2015	2017	2019
Світ	301,97	291,83	263,02	253,14	261	254,87	238,53	232,89
Данія	32,6	31,3	27,6	25,7	25,6	23,9	23,8	23,8
Ірландія	25,4	25,4	25,6	25,5	25,9	26	26	26,1
Італія	76,7	75,3	67,6	67,6	65,6	64,8	48	59,1
Нідерланди	47,7	41,8	38,5	39,6	39,5	41	40,7	41,2
Польща	43,2	43,4	42,2	40,1	40,1	40,3	40,5	40,8
Швеція	54,1	53,8	53,9	52,1	52,1	49,1	49,1	49,1

Джерела: [9], [10], [11].

Рейтинг економік за простотою сплати податків визначається шляхом сортування їх балів щодо простоти сплати податків. Ці бали є простим середнім балом для кожного з компонентних показників, з пороговою та нелінійною трансформацією, застосованою до одного із компонентних показників, загальної ставки податку та внесків [8]. Цей бал, позначимо його **Q**, на нашу думку, є основним показником якості систем оподаткування.

Ряди значень показника **Q** приведені у Таблиці 2.

Таблиця 2.

Динаміка показника Q – підсумку балів щодо простоти сплати податків

Динаміка Q	2006	2008	2010	2012	2014	2016	2017	2018	2019	2020
Данія	88,7	89,3	91	91,7	91,8	91,1	91,1	91,1	91,1	91,1
Ірландія	95,3	95,3	95,3	95,3	95,1	94,6	94,6	94,6	94,6	94,6
Італія	52	52,9	59,1	60,6	63,1	60,3	62,6	68,3	66,3	64
Нідерланди	69,8	82,5	84,9	86,4	86,7	87,5	87,7	87,6	87,6	87,4
Польща	51,7	51,6	53,3	65,7	76,3	79,1	79,1	76,5	76,5	76,4
Швеція	80,9	81	81,9	82	83,5	85,3	85,3	85,3	85,3	85,3

Джерела: [12], [12].

Ретроспективний аналіз упровадження систем ДПРМ почнемо з Данії. 2007 року Податкова та митна адміністрація Данії розпочала впровадження нової стратегії сприяння дотриманню законодавства, розробленої з метою поєднання зниження обсягів податкового розриву з високим рівнем задоволеності платників податків [5, pp. 62 – 63]. Центральною в реалізації є модель управління ризиками щодо дотримання законодавства, за основу якої взяті рекомендації, викладені у публікаціях із питань управління ризиками ОЕСР (OECD 2004) та FISCALIS (FISCALIS 2006). Зазначена модель базується на шести послідовних етапах, що формують цикл управління ризиками: перші два етапи стосуються виявлення та аналізу ризиків; наступні два – планування та опрацювання; а останні два – вимірювання, оцінювання та навчання. Виходячи з даних у Таблиці 2, період після впровадження моделі управління ризиками відповідає періоду позитивної динаміки показника Q у Данії.

Огляд упровадження ДПРМ продовжимо аналізом досвіду Ірландії. 2006 року розпочато Національний проект щодо будівельної галузі з метою підвищення рівня дотримання її представниками вимог податкового законодавства – кампанії, яка включала статті та інтерв'ю у ЗМІ, спеціальну сторінку на веб-сайті податкових органів тощо. За 2 роки підвищено рівень повноти щомісячної сплати податків: серед великих платників – із 72 % до 80%, середніх – із 77 % до 83 %, малих – із 73 % до 76 % [5, pp. 84 – 85]. У Ірландії 2008 року 60 % податкових перевірок були проведені серед 20 % суб'єктів господарювання, визначених новоствореною системою REAP (Risk Evaluation Analysis and Profiling) найбільш ризиковими. Запровадження зазначених інструментів не відбилося на динаміці показника Q у Ірландії.

Італія також має досвід упровадження систем ДПРМ, вартий дослідження. До 2010 року італійським Агентством з доходів впроваджено цілий ряд систем ДПРМ: ризик-аналіз нових номерів платників ПДВ [5, p. 63], застосунки проти ухилення від сплати податків «APPLE» [5, p. 65] та «FALCO» [5, p. 70], програми дослідження секторів [5, p. 79] та сертифікації якості [5, p. 88]. Період після впровадження зазначених інструментів є періодом зростання

динаміки показника **Q** у Італії на 23 відсотки – від значення «52» до значення «64».

Державою з багатим досвідом упровадження систем ДПРМ є Нідерланди. Національна база даних ризиків [5, р. 64], веб-робот «XENON» [5, р. 67], інформаційно-аналітична система «Категорія уваги» [5, р. 71], консультування аграріїв [5, р. 72], звільнення від звільнення від штрафних санкцій в обмін на інформацію про раніше не відомий податковій адміністрації свій рахунок в іноземному банку [5, р. 78], система горизонтального моніторингу [5, р. 83] та організаційно оригінальна система управління податковими ризиками [5, pp. 103 – 104] є тими системами ДПРМ, які сприяли підвищенню показника **Q** у Королівстві Нідерланди на 11,6 відсотка – від «21,6» до «24,1».

Досвід розвитку ДПРМ у Польщі полягає у впровадженні таких інструментів, як відвідання шкіл із просвітницькою метою [5, р. 76], публікування інформації в областях податкових перевірок [5, р. 77], акція «Візьміть чек» [5, р. 81] та організація цілісної системи ДПРМ усередині податкового відомства з метою мінімізувати загальну кількість податкових помилок, ефективно використовувати ресурси податкової адміністрації та підвищити рівень добровільності сплати податків [5, р. 105]. Період упровадження зазначених систем ДПРМ є періодом зростання динаміки показника **Q** у Польщі на 48 відсотків – від значення «51,7» до значення «76,4».

Досвід упровадження систем ДПРМ у Швеції є також доцільним для дослідження, адже впровадження таких систем ДПРМ, як «Шведська карта податкового розриву» [5, р. 66], інформування про податкові обов'язки суб'єктів продажу предметів антикваріату [5, р. 73], програма формування податкової культури населення [5, р. 75], консультування школярів [5, р. 76], кампанія проти запізнь у сплаті податків [5, р. 85] та ієрархічно організована система управління податковими ризиками [5, р. 107] сприяло підвищенню показника **Q** у Королівстві Швеція на 5,4 відсотка – від «80,9» до «85,3».

Висновки. На показники балів щодо простоти сплати податків, безумовно, вплинула маса чинників, які можуть бути не пов'язаними зі

впровадженням систем ДПРМ. Але, попри зазначене, провівши співвіднесення досвіду впровадження систем ДПРМ із рівнем балів щодо простоти сплати податків, який є визначальним показником для розміщення економіки у розділі «Paying Taxes» міжнародного рейтингу «Doing Business», можна стверджувати про однозначну доцільність упровадження як окремих інструментів, так і цілісних систем ДПРМ у кожен національну економіку, адже це впровадження сприяє підвищенню рівня:

- якості податкового законодавства;
- дотримання податкового законодавства;
- законності у суспільстві;
- цілісного виконання функцій податкової системи.

Проведене дослідження виявило значний позитивний вплив упровадження ДПРМ на показники якості систем оподаткування, що є визначальним чинником економічного розвитку країни, а отже і сталого розвитку загалом.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Іванюта С. М. Антикризове управління. Навчальний посібник. К.: Центр учбової літератури, 2007. 288 с.
2. Крупей Н. С. Економічна сутність податків та їх функції / Н. С. Крупей // Наукові записки [Національного університету "Острозька академія"]. Сер. : Економіка. – 2012. – Вип. 19. – С. 36–40.
3. Податкова система: Навчальний посібник / [Баранова В. Г., Дубовик О. Ю. та ін.]; за ред. В. Г. Баранової. – Одеса: ВМВ, 2014. – 344 с.
4. Tax risk management and governance review guide URL: ato.gov.au/business/large-business/in-detail/key-products-and-resources/tax-risk-management-and-governance-review-guide/
5. Compliance risk management guide for tax administrations. URL: https://ec.europa.eu/taxation_customs/sites/taxation/files/resources/documents/common/publications/info_docs/taxation/risk_managt_guide_en.pdf

6. Соловйов В. П. Інновації: як ми їх розуміємо, що від них чекаємо і чого не хочемо помічати. Наука та інновації. 2011. Т. 7. № 5. С. 81—88.
7. DOING BUSINESS. Measuring Business Regulations. Paying Taxes methodology. URL: <https://www.doingbusiness.org/en/methodology/paying-taxes>
8. Paying Taxes. What is measured? URL: <https://www.doingbusiness.org/en/data/exploretopics/paying-taxes/what-measured>
9. Time to prepare and pay taxes (hours). World Bank, Doing Business project URL: <https://data.worldbank.org/indicator/IC.TAX.DURS>
10. Tax payments (number). World Bank, Doing Business project URL: <https://data.worldbank.org/indicator/IC.TAX.PAYM>
11. Total tax and contribution rate (% of profit) World Bank URL: api.worldbank.org/v2/en/indicator/IC.TAX.TOTL.CP.ZS?downloadformat=excel
12. Tax revenue (% of GDP). World Bank URL: api.worldbank.org/v2/en/indicator/GC.TAX.TOTL.GD.ZS?downloadformat=excel
13. World Bank. Measuring Business Regulations. Historical Data Sets and Trends Data URL: www.doingbusiness.org/en/custom-query

УДК 80

**МЕТОДИКА ВИКОРИСТАННЯ МУЛЬТИМЕДІЙНИХ ОПОР У
ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ УЧНІВ ЗЗСО ФРАНКОМОВНОЇ ГРАМАТИКИ**

Руснак Діана Андріївна

доцент

Стойка Михаела Валеріївна

студентка

Чернівецький національний університет

м. Чернівці, Україна

Темою дослідження є методика використання технології навчання учнів ЗЗСО франкомовної граматики з використанням опор.

Мета дослідження - проаналізувати використання мультимедійних опор в навчанні французької мови та навести приклади застосування мультимедійних опор у процесі формування граматичної компетентності у дітей середнього шкільного віку.

Об'єктом дослідження виступає використання технології навчання учнів ЗЗСО франкомовної граматики з використанням опор.

Предметом дослідження виступають технології використання мультимедійних опор у процесі формування граматичної компетентності в учнів середньої школи.

Методика дослідження – методи аналізу науково-методичної літератури з проблем дослідження, аналіз сучасних прикладних програм, спостереження за навчальним процесом.

Результати дослідження можуть бути використані у практиці викладання французької мови, у курсі методики викладання іноземної мови.

Матеріалом дослідження слугуватимуть мультимедійні опори, які можуть бути використані у процесі навчання граматичного матеріалу та наукові праці методистів Ніколоєвої С.Ю., Пассова Е.І., та інші.

Отже, щодо розробки мультимедійних вправ з граматики був обраний додаток LearningApps.org. Це ідеальна платформа для подання та вивчення граматичного матеріалу, можна додати аудіо, відео, фрагменти фільмів та різні малюнки. Завдяки використанню такої платформи учні набагато легше та цікавіше вивчатимуть граматичний матеріал в середній школі.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Пассов Е. И., Кузнецова Е.С. Формирование лексических навыков. Воронеж: Интрелингва, 2002. 320 с.
2. Шеховцова Е.Д. Картинка как опора для развития устной речи на уроках французского языка. Иностранные языки в школе. 2004. №4. С. 52–60.
3. Lancien, T. (1998). Le multimédia. Paris: CLE International, p. 250

УДК 80

МЕТОДИКА ВИКОРИСТАННЯ ІГРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ЛЕКСИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В УЧНІВ ЗЗСО

Руснак Діана Андріївна

доцент

Падурару Анастасія Северінівна

студентка

Чернівецький національний університет

м. Чернівці, Україна

Темою дослідження є методика використання ігрових технологій у процесі формування лексичної компетентності в учнів ЗЗСО. Робота дозволяє підвищити мотивацію та зацікавленість учнів до навчання, і таким чином, покращити процес засвоєння навчального матеріалу.

Мета даного дослідження є дослідити роль використання ігрових технологій на уроках іноземної мови, які б сприяли підвищенню ефективності навчання лексичного матеріалу та формування лексичної компетентності в учнів середньої школи.

Об'єктом дослідження є процес формування лексичної компетентності в учнів середньої школи.

Предметом дослідження є використання ігрових технологій як засобу підвищення ефективності навчання лексичного матеріалу.

Методика дослідження – методи аналізу науково-методичної літератури з проблем дослідження, аналіз сучасних прикладних програм, спостереження за навчальним процесом.

Результати дослідження можуть бути використані у практиці викладання французької мови та в курсі методики викладання іноземної мови.

Матеріалом дослідження слугують результати наукових праць та розробок вчителів-методистів Ніколаєвої С.Ю., Пассова Е.І., Бігич О.Б. та інші.

Ключові слова: лексика, компетентність, ігрові технології, методика, навичка.

Використання ігрових технологій є дуже важливим та ефективним засобом навчання іноземної мови, тому що він включає різні методи та прийоми для організації освітнього процесу в формі гри. Одним із важливих завдань, яке ставиться перед учнями при вивченні іноземної мови, є оволодіння лексичною компетентністю, оскільки вона є складовою комунікативної компетентності учнів. Під лексичною компетентністю розуміють лексичні знання, а також здатність використовувати мовний словниковий запас у мовленні[1, с. 123].

Таким чином, ігрові технології є одним із способів організації навчання, який спрямований на реалізації поставлених завдань. З огляду на це виокремлюють: ігри-вправи, ігрові дискусії, ігрові ситуації, рольові та ділові навчальні ігри, комп'ютерні ділові ігри. [2, с. 87].

- Ігри-вправи. До них належать кросворди, ребуси, вікторини тощо. Застосування цього методу сприяє активізації певних психічних процесів, закріпленню знань, набуттю навичок.

- Ігрова дискусія. Вона передбачає обмін думками та ідеями між кількома учасниками.

- Ігрова ситуація. Основою цього методу є проблемна ситуація. Він активізує пізнавальний інтерес в учнів, спрямовує їх розумову діяльність.

- Рольова гра. Вона дає змогу відтворити будь-яку ситуацію в "ролях". Такий метод інтенсифікує розумову працю, сприяє швидкому і глибокому засвоєнню навчального матеріалу.

- Ділова навчальна гра.

- Комп'ютерні ділові ігри. [3, с. 48].

Для дослідження ми розробили приклад вправи ігрової ситуації: «Хто може додати більше слів». Ведучий називає слово (ЛО), наприклад “confiture”. Учень до якого він звертається, повинен додати слово яке стосується цієї

тематики. Гравець, який не зміг придумати слово або словосполучення вибуває з гри. Дану ігрову ситуацію доцільно проводити у 6 класі. Така ігрова ситуація допомагає спілкуванню, сприяє передачі накопиченого досвіду, одержанню нових знань, розвитку комунікативних навичок людини, її сприйняття, пам'яті та мислення, а також закріпленню вивченого матеріалу.

З огляду на проведені дослідження, можна зазначити, що використання ігрових технологій на уроках французької мови є одним з ефективних засобів підвищення та навчання іншомовного лексичного матеріалу, яка дасть можливість засвоювати знання не примусово, а зацікавивши учнів у їх вивченні.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Андріївська-Левенстерн Л. С. Методика викладання французької мови в початковій і середній школі. М.: Вищ. шк., 1995. 235 с.
2. Пассов Є. І. Комунікативний метод навчання іноземному говорінню. М.: Освіта, 1991. 145 с.
3. Ніколаєва С. Ю. Методика навчання іноземних мов у середніх навчальних закладах. К.: Ленвіт, 1999. 320 с.

УДК: 339.332

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ОПТОВОЇ ТОРГІВЛІ В УКРАЇНІ

Самойленко Антоніна Анатоліївна

канд. техн. наук, доцент, професор
Національний університет будівництва і архітектури
м. Київ, Україна

Кулік Анна Володимирівна

канд. екон. наук, доцент
Національний торговельно-економічний університет,
м. Київ, Україна

Анотація. У статті виділено та зазначено сутність оптової торгівлі, проаналізовано структуру та динаміку оптового товарообороту в Україні у 2010–2019рр., визначено загальні тенденції розвитку.

Ключові слова: оптова торгівля, товарооборот, динаміка, продовольчі товари, непродовольчі товари.

Торгівля відображає економічні відносини суспільства. За рівнем торгівлі можна оцінювати рівень розвитку соціально-економічних відносин. Як форма обміну, торгівля є опосередкованою ланкою між виробництвом і споживанням. Сучасна торгівля України йде шляхом раціоналізації, інтенсифікації та оптимізації послуг відповідно до особливостей попиту споживачів.

Оптова торгівля це важлива ланка, що забезпечує інтенсивність і прискорення процесу товароруку в сучасних економічних умовах, шляхом придбання товарів для наступної їх реалізації підприємствами роздрібною торгівлі, іншим суб'єктам підприємницької діяльності.

Оптова торгівля це складова внутрішньої торгівлі, яка займається реалізацією товарів, як великими так і малими партіями, з метою їх подальшого

перепродажу та виробничого використання. Вона забезпечує стимулювання збуту товарів, перетворення виробничого асортименту в торговий, здійснює зберігання та транспортування товарних одиниць, тобто організовує рух товарів каналами розподілу, сприяє синхронізації виробництва та споживання товарів.

Більш того оптова торгівля є стратегічною сферою діяльності, оскільки вона може відігравати важливу роль у розвитку вітчизняного виробництва, внутрішньої та зовнішньої торгівлі, тобто сприяти більш повному задоволенню потреб споживачів та позитивно впливати на соціально-економічний розвиток країни в цілому.

Раціонально організована торговельна діяльність сприяє оптимізації виробничої і комерційної діяльності, розширенню її масштабів та підвищенню ефективності, вивченню факторів ризику, достовірному прогнозуванню майбутнього з достатньо чіткими орієнтирами бажаного комерційного успіху

Метою нашого дослідження є оцінка стану оптової торгівлі в Україні та визначення основних тенденції щодо позитивних змін в даній формі торгівлі. Дослідженням стану та змін в оптової торгівлі в Україні займалися достатньо науковців, зокрема, Апопій В.В., Богославець Г.М., Бозуленко О.Б., Голошубова Н.О., Торопков В.М. Трубей О.М., Кіняк Г.В., Мазаракі А.А., Трішкіна Н.І., що підтверджує актуальність дослідження та потребу в поглибленні дослідження. [1-7]

В нашій країні розвиток оптової торгівлі характеризується позитивними показниками (табл.1)

За останні 15 років оптовий товарооборот України мав сталу тенденцію до зростання. І якщо в 2005 році він складав 492506,2 млн.грн, то у 2010 р. – 993695,8 млн.грн., тобто він зріс у 2 рази в порівнянні з 2005 р. У 1015 р. оптовий товарооборот України склав 1244220,8 млн. грн., зростання за п'ять років відбулося у 1,25 раз, враховуючи кризовий для нашої держави 2014 р. У 2019 р. оптовий товарооборот України склав 2322176,9 млн.грн., і зростання становило майже 1,9 раз, в порівнянні з 2015 р., у 2,4 рази в порівнянні з 2010 р., і у 4,7 рази в порівнянні з 2005 р.

Таблиця 1.

Структура оптового товарообороту підприємств оптової торгівлі [8]

Роки	Оптовий товарооборот, млн.грн			Питома вага в оптовому товарообороті, %			Частка продажу това- рів, що вироблені на території України, %		
	Усього	продоволь- чі товари	непродово- льчі товари	Усього	продоволь- чі товари	непродово- льчі товари	Усього	продоволь- чі товари	непродово- льчі товари
2005	492506,2	79123,2	413383,0	100,0	16,1	83,9	71,8	78,6	70,5
2010	993695,8	193848,5	799847,3	100,0	19,5	80,5	66,5	75,1	64,4
2011	1107283,4	194516,0	912767,4	100,0	17,6	82,4	63,9	75,5	61,4
2012	1093290,8	215169,0	878121,8	100,0	19,7	80,3	58,9	73,7	55,3
2013	1074753,2	199674,1	875079,1	100,0	18,6	81,4	54,3	71,7	50,3
2014*	987957,0	194669,3	793287,7	100,0	19,7	80,3	48,5	71,4	42,9
2015*	1244220,8	224268,9	1019951,9	100,0	18,0	82,0	46,9	75,2	40,7
2016*	1555965,7	252771,0	1303194,7	100,0	16,2	83,8	44,5	76,4	38,3
2017*	1908670,6	314047,6	1594623,0	100,0	16,5	83,5	43,7	76,8	37,2
2018*	2215367,4	356102,8	1859264,6	100,0	16,1	83,9	42,0	77,2	35,3
2019*	2322176,9	392139,9	1930037,0	100,0	16,9	83,1	44,1	75,1	37,8

*Дані наведено без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях.

Отже, оптовий товарооборот України показує сталу тенденцію до зростання. Що стосується питомої ваги продовольчих і непродовольчих товарів, то вона майже не змінилася, хоча й мала незначні коливання протягом останніх 15 років. Незначного зменшення зазнала частка продажу продовольчих товарів, що вироблені на території України з 78,6 (2005 р.) до 75,1 (2019 р.). А от частка продажу непродовольчих товарів, що вироблені на території України зазнала істотного падіння з 70,5 (2005 р.) до 37,8 (2019 р.). І хоча вона мала сталу тенденцію до зниження протягом усіх 15 років, ала стрімке падіння почалось після кризи 2014 р.

Оптовий товарооборот продовольчими і непродовольчими товарами також показав сталу тенденцію до зростання. У 2010 р. питома вага продовольчих товарів зросла у 2,5 рази по відношенню до 2005 р., у 2015 р. у 1,2 рази – по відношенню до 2010 р., а у 2019 р. у 1,75 раз – по відношенню до 2015 р. Загальна питома вага продовольчих товарів у оптовій торгівлі України

зросла за останні 15 років у 5 разів. Що стосується питомої ваги непродовольчих товарів то у 2010 р. зросла майже у 2 рази по відношенню до 2005 р.; у 2015 р. в 1,3 рази – по відношенню до 2010 р., а у 2019 р. у 1,9 разів – по відношенню до 2015 р. Загальна питома вага продовочих товарів у оптовій торгівлі України зросла за останні 15 років у 4,7 рази.(рис 1, 2)

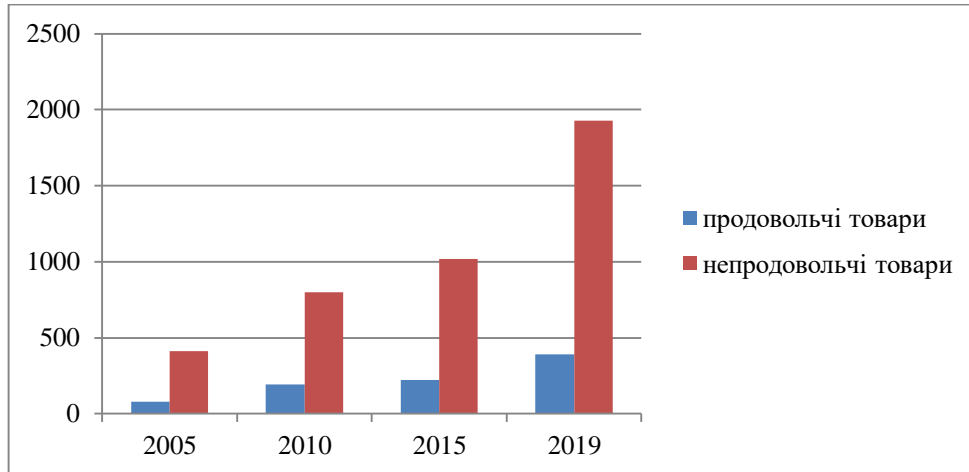

Рис.1 Динаміка зростання оптового товарообороту України за 2005-2019 рр. (млрд.грн) [8]

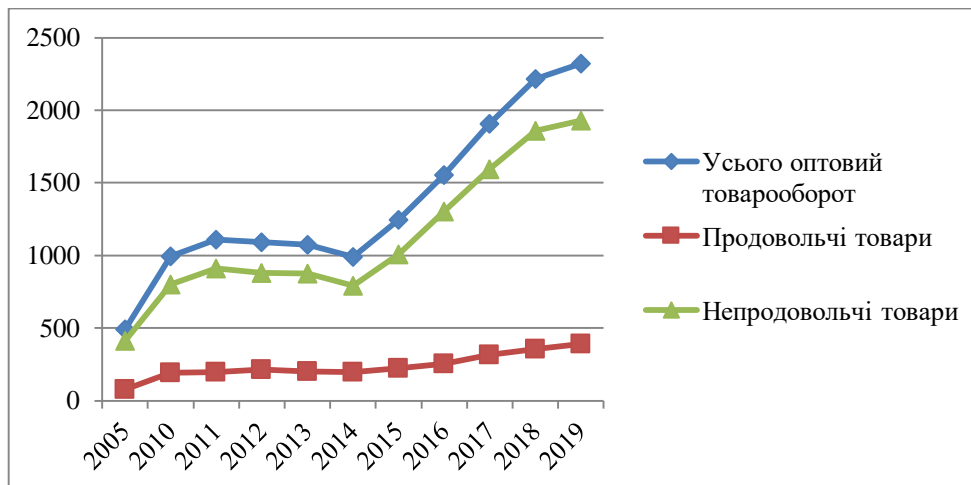

Рис.2. Динаміка росту та структура оптового обороту за групами товарів (млрд.грн) [8]

Хоча ми маємо динаміку розвитку сфери оптової торгівлі в Україні, однак, їй, як і більшості сфер економіки, притаманні певні проблеми, серед яких:

- зростання заборгованості із заробітної плати населенню;

– обмеження споживчого кредитування на придбання товарів тривалого користування;

– обмеження конкуренції на оптових ринках;

– недосконалість податкового законодавства, нормативно-правової бази, які створюють передумови до збільшення кількості економічних злочинів та правопорушень, заниження оподаткованої бази оптових підприємств та ін.

Ці проблеми неможливо вирішити сфері оптової торгівлі самостійно. Вони потребують обов'язкового втручання державних органів, для забезпечення розвитку конкурентного середовища та стимулювання впровадження активних форм просування товарів українських виробників.

Ще одним з шляхів вирішення проблем, що стримують активний розвиток оптової торгівлі є паритетне інвестування об'єктів оптової торгівлі, як державою, так і приватним бізнесом. Створення ефективної логістичної системи дозволить налагодити систему товаропостачання, пакування, зберігання, транспортування та продажу товарів та впровадження сучасних складських технологій.

Отже, оптова торгівля України має поступовий рух вперед, про що свідчить зростання оптового товарообороту уже 15 років поспіль, не зважаючи на деякий спад у 2014 році. Їй притаманні, як позитивні зміни, так і недосконалість. Негативні тенденції у сфері оптових продажів пов'язані з низкою чинників: з недосконалістю нормативно-правової бази та податкового законодавства, розбалансуванням внутрішнього ринку споживчих товарів і економічного обміну між регіонами України тощо. Однак, протягом останніх років структурна перебудова галузі та оптимізація діяльності посередників оптової ланки за видами, типами, територіальним розміщенням, а також переорієнтація інтересів оптової ланки на національного виробника із створенням мережі регіональних оптових комплексів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Апопій В.В. Система регулювання внутрішньої торгівлі України: монографія / В.В. Апопій, І.М. Копич, О.Г. Біла. – К.: Академвидав, 2012. – 424с.
2. Богославець Г.М. Проблеми та перспективи розвитку підприємств оптової торгівлі України / Г.М. Богославець, О.М. Трубей // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2014. – №5. – С.28 – 31.
3. Бозуленко О.Ю. Оптова торгівля в Україні, її проблеми та перспективи [Електронний ресурс] / О.Ю. Бозуленко // Чернівецький торговельно-економічний інститут КНТЕУ м. Чернівці, Україна. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: http://sophus.at.ua/publ/2015_06_4_5_kam_podils/sekcija_section_3_2015_06_4_5/optova_torgivlja_v_ukrajini_jiji_problemi_ta_perspektivi/99-1-0-1401 (дата звернення 01.03.21). – Назва з екрана.
4. Голошубова Н.О. Стратегічні напрями розвитку оптової торгівлі споживчими товарами / Н.О. Голошубова // Підприємство, господарство і право. – 2013. – № 10. – С. 22 – 26.
5. Голошубова Н.О. Оптова торгівля: організація та технологія [Текст]: [навч. посібн.] / Н.О. Голошубова, В.М. Торопков – К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2005. – 265 с.
6. Ільченко Н.Б. Тенденції розвитку підприємств оптової торгівлі в Україні / Н.Б. Ільченко // Вісник ОНУ імені І.І. Мечникова. – 2014. – Т. 19. – Вип. 2/3. – С. 132–136.
7. Оптова торгівля в Україні : монографія / А.А. Мазаракі, Г.М. Богославець, О.М. Трубей, А.М. Носуліч ; за ред. А.А. Мазаракі. – Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2016. – 208 с.
8. Державна служба статистик України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення 01.03.21).

УДК 811.93

**СУЧАСНА СТАТИСТИЧНА УКРАЇНСЬКОМЕНТАЛЬНА
НЕЙРОЛІНГВІСТИКА (ДО 150-РІЧЧЯ ЛЕСІ УКРАЇНКИ)**

Свередюк У. Д.

здобувач кафедри фольклористики

імені академіка Філарета Колесси

Львівський національний університет

імені Івана Франка,

провідний спеціаліст

з управління та організації охороною здоров'я,

директменеджер-дефектоскопіст,

лікар-офтальмолог

Львівський національний медичний університет

імені Данила Галицького

Наукові керівники проекту “НООСФЕРА”:

Мельник Володимир Петрович

доктор філософських наук,

професор кафедри філософії,

ректор Львівського національного університету

імені Івана Франка

Держко Ігор Зеновійович

доктор медичних наук, професор,

завідувач кафедри філософії і економіки

Львівського національного медичного університету

імені Данила Галицького

м. Львів, Україна

Анотація: Дослідження законів виходу за межі твірного кола, коли на кону найцінніше – здоров'я людини, стали основою академічної науки на зорі

християнства і продовжується в гуманітарному проекті НООСФЕРА львівських науковців. До 150-річчя Лесі Українки доцільно дослідити українську традицію нейролінгвістичних технологій перекладача з класичних мов, професора Франкового університету Андрія Содомори, які набирають нового вигляду в ІТ-технологіях сучасної пісенної індустрії в наш час становлення цифрової епохи в статистиці гармонії фізика-пісняра Святослава Вакарчука.

Ключові слова: Леся Українка, Андрій Содомора, нейролінгвістика, технології зцілення, Мар'яна Служинська, Ольга Ворожбит, Андрій Сорокаліт, Юрій Кароль, філософ Володимир Мельник, фольклорист Ярослав Гарасим, фізик-пісняр Святослав Вакарчук, міри ока.

Закони виходу за межі твірного кола, коли на кону найцінніше – здоров'я людини, цікавлять науковців здавна. До 150-річчя Лесі Українки доцільно дослідити українську традицію нейролінгвістики, що бере свій початок зі стародавньої Греції в наукових зомбі-технологіях, через призму історії хвороби поетки як вічної мандрівки легендарної українки у пошуках зцілення. Це безсумнівно не тільки продовжило життя Лесі Українки в умовах тяжкої невиліковної інфекційної хвороби, але також і надихнуло на пошуки нових нейролінгвістичних формул за мірами ока під враженнями від тривалих на той час мандрівок через усю Україну з північної Волині в краї теплі південні.

Завдяки туристичній фірмі “Поїхали з нами” та її адміністрації, що дозволяє здійснити мрію правильного вибору мандрівки для відновного відпочинку після невтомної викладацької роботи у режимі телеекранування під час дистанційного навчання, вже в цей момент кожен потребує один з 50 000 “горящих” турів, пропорованих надійним вітчизняним туроператором.

Наукові гуманітарні проекти дослідження ноосферогенезу ректора Львівського національного університету імені Івана Франка професора Володимира Мельника [1] у співпраці з кафедрою фольклористики імені

академіка Філарета Колесси у філологічній НООСФЕРІ під керівництвом фольклориста професора Ярослава Гарасима [2] і кафедрами, що задіяні у вивченні статистичних методів, у тому числі в напрямку рекреаційної медичної підтримки, спрямовані також і на підтримку львівських медиків. Перш за все хірургів та середнього і молодшого медичного персоналу, що отримали тяжкі ступені інвалідизації внаслідок професійної травми від зараження збудниками рідкісних ендемічних інфекційних хвороб Азійського і Африканського континенту, що передаються і поширюються через дихальні шляхи і через кров, в тому числі антибіотикорезистентних форм туберкульозу, малярії, вірусних гепатитів, ВІЛ-інфекції/СНІДу, коронавірусної інфекції та ін. Науково-практична платформа в частині соціальної програми протидії ВІЛ-інфекції/СНІДу розроблена і затверджена учнями відомого класичного філолога, перекладача з греки та латини професора Андрія Содомори медиками Мар'яною Служинською і Андрієм Сорокалітом – керівниками комунального закладу «Львівський обласний центр з профілактики та боротьби зі СНІДом», та Ольгою Ворожбит – відповідальним секретарем, доцентом кафедри інфекційних хвороб ЛНМУ ім. Данила Галицького, спеціалістом з тропічної медицини, імунодіагностики та інфекційних вірусних хвороб з поразенням печінки. До проекту також долучено дослідження спеціалістів: ДУ «Інститут патології крові та трансфузійної медицини НАМН України» – старшого наукового співробітника Кароля Юрія Степановича; статистичні дані досліджень проведених за допомогою ендосонографічних капсул, що під контролем рентгендіагностичної топографії передають інформацію зі скануванням 60 тисяч відеокадрів ультразвукової картини ШКТ і прилеглих до нього органів протягом 8-годинного обстеження кожного пацієнта при проходженні ультразвукової капсули у ШКТ – статистичні дані з практики доцента кафедри ендоскопії і ендоскопічної хірургії ЛНМУ ім. Данила Галицького, доктора-ендоскопіста Олексія Кушнірука; статистичні дослідження глаукоми у повсякденній практиці працівників кафедри офтальмології факультету ФПДО ЛНМУ ім. Данила Галицького під

керівництвом доктора медичних наук, професора, керівника кафедри Андрія Степановича Гудзя. Всі перераховані медики також колишні випускники школи професора Андрія Содомори, який розробив основи сакральної математики в філологічних науках, переклавши на українську мову античних поетів-філософів, в тому числі праці про поетичне мистецтво Горація, та про метаморфози Овідія [3; 4].

Статистичні методи дослідження використовують як аналогові, так і цифрові методики. Цифрові методики можливі тільки у випадках оцифрованої інформації за схемами кладистки, яка належить тільки однорідним полям (наприклад, тільки аудіорепортаж, або тільки відеорепортаж).

Ілюстрація 1. Фоторепортаж з пресконференції епідеміолога Андрія Сорокаліта та Мар'яни Служинської.

У випадках перервановідображених конструкцій параболічних дзеркал (очне дно, психіка та ін.), до яких відносяться системи інформаційних нашарувань доцільно використовувати аналогові методики. Також в окремих випадках не можна обійтися без комбінованого способу, де просторове накладання аналогових одиниць відбувається у лінійному часі за цифровими методиками. Іноді доцільна змішана комбінація часових нашарувань аналогових одиниць зображень, що вибудовують плоскооб'ємні площинні візуальні конструкції, які легко оцифровуються за критеріями змінних геометричних форм відповідними алгебраїчними формулами за мірами ока як за очевидними просторовими формами. Результатом будь-якої обробки

інформації є зведення у гармонічний розподіл усіх показників і переведення їх у гармонічноконструйовані фіксовані візуальні образи за теоремою Піфагора і формулами Паскаля. Такий підхід передбачає очевидну двовідкрити безлімітну схему простої формули “ета”, або більш вдосконалене гармонічне співвідношення часовопросторових балансів як формули: складного співвідношення $t+h=$ “тета”, що є позначенням рефракційно-дифракційних гармонічних пропорцій світлового конуса у вимірі обернених квадратів і відповідає срібному перетину на відміну від одновідкритої формули грецької літери-ієрогліфа “таυ”, яка використовувалась в часі москальського узалежнення в науках при позначенні золотого перетину як “божественної пропорції”, божественного виміру, наприклад, у позначенні термінів “тео+логія”, Теодор-Федір-Хведір і т. п., де ієрогліфікація ТЕО з древньогрецької перекладається як “бог триєдиний всюдисущий”. Сучасна Вікіпедія так подає інформацію про ці літери-ієрогліфи-святинні знаки (з др. гр.): “**Τάυ** (велика **Т**, мала **τ**; грец. Ταυ МФА: [taf]) – дев’ятнадцята літера грецької абетки, в системі грецьких чисел, має значення 300.

Ета, іта (велика **Η**, мала **η**; грец. ἦτα, новогрец. ἦτα) – сьома літера грецької абетки.

Первісно вживана для позначення приголосного [h], надалі в аттичному діалекті (класичній давньогрецькій) стала означати довгий голосний [ε:]. У середньогрецькій й новогрецькій вимові цей звук перейшов у [i]: процес, відомий як йотацизм”. У системі грецьких чисел ета/іта має значення 8”.

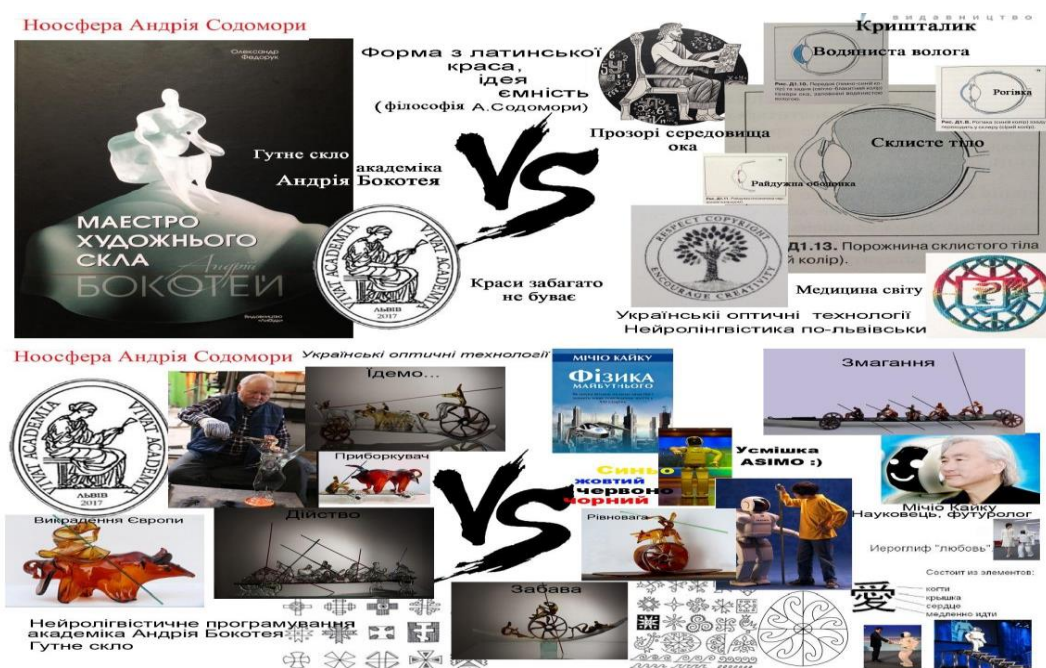
Оминувши ітизм перейдемо до йотизму, так як його подає сучасна Вікіпедія: “Читання η як [i] існувало в середньогрецькій (візантійській) мові, воно є орфоепічною нормою й у новогрецькій.

Від унціальної форми цієї літери Η походить і кирилична И, що означала схожий звук у старослов'янській мові. Поряд з η, цей звук також передають інші літери – ι (йота), υ (іпсилон), а також диграфи ει, οι. Всі явища уподібнення вимови голосних до «йоти» прийнято звати загальним терміном йотацизм”.

Формула грецької літери “ета” є широкоживаною в терміносистемах науково-практичної хімії, фізики, фармакології (тут і надалі хімічні формули подаються за загальноприйнятою методикою у фольклористиці у їх фоновичному літературному записі): формула гаш-два, гаш-два-о, о-два, формули лугів та основ – о-гаш, ізотонічних гіпертонічних і гіпо- чи гіперосмолярних розчинів системи пе-гаш.

Саме система о-гаш визначає фундаментальність у відмінності філософії між хімією органічною та хімією неорганічною й у схожості між хімією біоорганічною і фізикоїдною.

Як бачимо, позначення ізотонічності і лужності та основності через літеру “ета” виводить нульовий рівень, точку відліку в сучасному вимірі надтонких матерій в біологічному світовимірі як світловимірі осучасненої колориметрії.

Ілюстрація 2. Колаж на тему механізмів нейролінгвістичного програмування в НООСФЕРІ Андрія Содомори.

Отже, так чітко диференціюються різноманітні форми оптичних ілюзій, що дає змогу уникати зомбі-пасток в системі сучасної міжнародної комунікації на всіх рівнях і передусім в системі візуалізуючих ІТ-технологій та

ієрогліфікаційних графічних засобів у лінгвістиці та мові науки як в інерціальних гуманітарних системах [5].

У той час, коли в українськоментальній пісенній практиці гурту “Океан Ельзи” саме відеокліп фізика-пісняра Святослава Вакарчука “Обійми” в системі активної інерціальності набрав 38 мільйонів переглядів, проти 23 мільйонів офіційного відеокліпу “На небі”, що з великою натяжкою відноситься до інерціальних систем, оскільки демонструє активний поступ подолання парадигми, то типово інерціальний відеокліп-відеоряд тільки за один рік перегляду “жіночовимірних” стереотипів пісні “Плакала” у виконанні гурту “Казка” вийшов на світові чарти і набрав понад 361 млн переглядів. Така суттєва відмінність в подоланні часопросторової парадигми свідчить про те, що, розглядаючи людину в її побутуванні, в оточенні речей-флешок ретроекмоцій за класифікацією Лесі Українки – поборниці зомбітехнологій пісень лісових, які позначають пропорції гуманітарного масштабування віку лицарства – дослідники потрапляють в інерціальну гармонічну материнську систему відліку.

Вона є основою будь-якого фізичного дослідження на засадах тригонометричних функцій і кола в геометричній та оптометричній математиці.

Аналогові взаємовідносини в прив’язці до оцифрування електромагнітних коливань, якими є також і голоси живих істот, і мовотворення допомагають орієнтуватися в трьох основних парадигмах часопростору тільки завдяки символній системі української мови: як у процесах їх продукування, так і в актах їх рецесії [6].

Це підтверджують результати дослідження, наведені в цій статті, отримані на підставі попередніх досліджень різномірних лісових пісень за формулами Лесі Українки: “ні я жива, я буду вічно жити, я маю в серці те, що не вмирає”, що стосується винятково фрактального потойбічного виміру, оскільки людські серця мають свій ресурс зношення як усякі реальні механізми.

Ілюстрація 3.

Колаж на тему механізмів утворення наукових стереотипів в медичній парадигмі “неситого ока” та в українськоментальній академічній і філософській традиції.

Такі висновки впливають з математичної формули Гнеденка викарбуваної на пам'ятному барельєфі при вході на кафедру механіко-математичного факультету Франкового університету. Цю ж ідею зношуваності людських механізмів-сердець у їхній невтомній праці освоєння всесвіту прагнула донести нам видатна Леся Українка методами аналогової невідвортної статистики смертності піснярів-Лукашів закоханих у обіймах лісових мавок, як у істот за межами кола гармонічних співвідношень божественної пропорції, за межами цілочисельної сакральної математики грецького математика часів зародження християнства Піфагора Самосьського в гуманітарному масштабуванні, що набирає нового вигляду в ІТ-технологіях сучасної пісенної індустрії в наш час становлення цифрової епохи в статистиці об'ємів гармонії фізика-пісняря Святослава Вакарчука.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Мельник В. П., Маринюк В. Г. Людина і технонаука в контексті ноосферної парадигми // Вісник Львівського університету. 2013. С. 3–18. (Серія: Філософські науки; вип. 16). URL: www.irbis-nbuv.gov.ua > irbis_nbuv > cgiirbis_64 > V1...
2. Гарасим Я. Національна самобутність естетики українського пісенного фольклору. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2010.
3. Свередюк У. Латиномовна спадщина України як еталон у філософії серця Григорія Сковороди: символіка емблематичної поезії Теофана Прокоповича // Scientific developments of European countries in the area of philological researches. URL: <https://doi.org/10.30525/978-9934-588-56-3.2.8>
4. Сучасні методологічні засади виховання особистості лікаря та провізора у вищих навчальних закладах [Текст]: [навч. посіб.] / А. В. Магльований, С. О. Вакарчук, М. В. Вісьтак, В. С. Гриновець [та ін.]; за загальною ред. Б. С. Зіменковського; МОЗ України, Львів нац. мед. ун-т ім. Данила Галицького. Львів: [б. в.], 2018. 162 с.
5. Свередюк У. Д. Фізичні методи дослідження для виявлення астигматизму в українськоментальній та англійській нейролінгвістиці // Матеріали I міжнародної науково-практичної конференції “Priority directions of science and technology development” 27–29 вересня 2020 року. Київ, Україна. URL: https://sci-conf.com.ua/i-mezhdunarodnaya-nauchno-prakticheskaya-konferentsiya-priority-directions-of-science-and-technology-development-27-29-sentyabrya-2020-goda-kiev-ukraina-arhiv/?utm_source=eSputnik-promo&utm_medium=email&utm_campaign=MATERIALY_KIEV&utm_content=921214362
6. Болеста І. Теорія електромагнітного поля. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2013.

**ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ
ТРИВОЖНОСТІ СПОРТСМЕНІВ**

Сергієні Олена Віталіївна

доктор мед. наук, професор
професор кафедри психології та педагогіки,

Мкртчян Каріне

магістр другого року навчання спеціалізації
«Психологія»

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ,
кафедра психології та педагогіки

Анотація: в роботі наведені результати теоретичного аналізу стану тривожності спортсменів та емпіричного дослідження її як в період тренувального процесу, так і під час змагань. Встановлено, що тривожність спортсменів підвищена в тренувальному періоді, значно зростає під час змагань. Також суттєвим був підвищений рівень особистісної тривожності, що вимагає проведення психологічного відбору у спорт та психокорекційних заходів, спрямованих на її зниження.

Ключові слова: тривожність, спортсмени, спеціалізації занять спортом, ефективність, спортивні успіхи.

Актуальність дослідження. Значна увага психологів прикута до спорту, оскільки у ньому найбільш чітко проявляється феномен емоційних станів агресивності та тривожності, а тому спортивне середовище є зручною моделлю для його вивчення. Дослідження саморегуляції ситуативної тривожності та агресивності спортсмена відкриває специфічні, нетрадиційні можливості для розуміння і змістового пояснення загальних закономірностей побудови та реалізації довільної активності суб'єкта, яка спрямовує його агресивність на

досягнення перемоги, надає їй конструктивного характеру, в той час як тривожність постає перепоною на шляху ефективності спортивної діяльності. Ряд тренерів та спортсменів вважає, що агресивність - це важлива складова, в той час як тривожність розглядається як перепона для досягнення успіху в спорті; більшість теоретиків розглядає її як шкідливий чинник психологічного стану з негативними аспектами її проявів.

Важливе значення для наукового тлумачення сутності феноменів агресивності та тривожності мають розробки вітчизняних і зарубіжних учених у сферах дослідження особливостей їх проявів у спортсменів різної спортивної спрямованості та впливів на результативність спортсменів.

Метою дослідження слугувало визначення тривожності спортсменів різної спортивної спрямованості.

Об'єктом дослідження були психологічні стани спортсменів; **предметом** - психологічні стани спортсменів різної спортивної спрямованості у навчально-тренувальній та змагальній діяльності.

Методи дослідження. У роботі було використано теоретичні (аналіз наукових джерел) та емпіричні методи (спостереження, бесіда, констатуючий і формуючий експерименти, анкетування, тестування за методикою "Діагностика шляхом самооцінки тривожності, фрустрації, агресивності, ригідності"; методикою оцінки ситуативної та особистісної тривожності Спілбергера, Ханіна).

Теоретичне значення дослідження полягає у поглибленні психологічних знань про детермінанти тривожності спортсменів; визначенні основних підходів до психологічної корекції тривожності у навчально-тренувальній та змагальній діяльності спортсмена, а також методів і способів її здійснення.

Тривога - емоційний стан, що виникає в ситуаціях невизначеної небезпеки, що виявляється в чеканні неблагополучного розвитку подій.

Тривожність – стан підвищеного психологічного дискомфорту, що пов'язаний з особистісними властивостями людини, зокрема, темпераментом та типом нервової системи. [1, 2, 3]

У відмінності від страху, як реакції на конкретну погрозу, тривожність являє собою генералізований, дифузний або безпредметний страх у людини. Тривожність, як правило, пов'язана з очікуванням невдач у соціальній взаємодії, нерідко обумовленої неусвідомленістю джерела небезпеки.

Функціонально тривожність не тільки попереджає суб'єкта про можливість небезпеки, але і спонукає до пошуку і конкретизації цієї небезпеки, до активного дослідження навколишньої дійсності з установкою визначення загрозливого предмету.

Тривожність, тривога, страх – психологічні явища. Однак ці явища, що мають істотний вплив на поведінку людини і відносини між людьми, ще не привернули належної уваги дослідників.

Особливу роль тривожності і тривоги відзначали видатні психіатри і патопсихологи минулого. Так, Э. Крепелін писав, що найпоширеніша форма неприємних, хворобливих відчуттів – це тривога, яку можна розглядати як з'єднання почуття невдоволення з внутрішнім напруженням. Жодне почуття не відбивається так на духовному і фізичному стані, як це. Внутрішнє напруження виявляється в положенні тіла, виразних рухах, судорожних напругах м'язів, воно розряджається в криках, у буйних спробах захисту і втечі, у замахах на навколишніх чи на власне життя. До цього приєднуються всі нервові явища, що супроводжують тривогу: запаморочення, нудота, почуття розслабленості. Спочатку почуття тривоги може бути безпредметним; для вищих ступенів тривоги характерне помітне усвідомлення ситуації, при дуже сильному порушенні виявляються не ясні і поплутані уявлення.

У психології тривожність сприймається як підвищена індивідуальна схильність до занепокоєння у всіляких життєвих ситуаціях, у тому числі і таких, котрі об'єктивно не містять ніяких для цього причин. Вона звичайно підвищена при нервових і важких соматичних захворюваннях, а також у здорових людей, що переживають наслідки будь-якої травми. Дуже важливо відзначити, що тривожність – це вираження суб'єктивного неблагополуччя особистості, і необхідно розрізняти ситуативну тривожність, пов'язану з

конкретною зовнішньою ситуацією, і особистісну, що є стабільною властивістю особистості. [5]

У відмінності від страху як реакції на конкретну погрозу тривожність являє собою безпредметний страх, так сказати, страх узагалі. Вона часто буває обумовлена неусвідомленістю джерела небезпеки. Тривожність не тільки попереджає суб'єкт про можливу небезпеку, але і спонукає до пошуку і конкретизації цієї небезпеки, до активного дослідження навколишньої дійсності, у пошуках загрозливого предмета. Вона може виявлятися як відчуття безпорадності, непевності в собі, безсилля перед зовнішніми факторами, перебільшення їхньої могутності і загрозливого характеру. Таке відчуття може призводити до дезорганізації поведінки, зміні його спрямованості. Тривожність може виникати через завищені домагання, що не можуть бути задоволені.

Феномен тривоги є унікальним і, мабуть, психічно самостійним станом людини, формою його духовності. Тривога пов'язана з основами свідомості, проявами внутрішнього життя. З'ясування суб'єктом предмета свого переживання, утрата його чи заміна — усесупроводжується феноменом тривоги. Ні в рамках нормальних, тобто повсякденних суб'єктних станів, ні в патологічних тривога як така не має психологічно зрозумілого зв'язку з жодним із предметів переживання. Тривога — це стан самосвідомості, що охоплює будь-яке переживання людини, джерела її завжди полягають в предметному світі. Тривога немов указує на якесь внутрішнє протиріччя між свідомістю і самосвідомістю в предметному переживанні людини як неодмінному атрибуті суб'єктивної реальності.

У тривожних особистостей погроза буттю, біологічному чи соціальному, здатна перебороти будь-які моральні перешкоди. Саме тому тривожна особистість попросту не приймає їх до уваги, не реалізує їх у своєму поведженні. Соціальні норми, що регулюють відносини між людьми, у силу зазначених особливостей і відсутності цілеспрямованого виховання не сприймаються ними. Звичайно, за допомогою цілеспрямованого, індивідуалізованого впливу з одночасною, якщо це потрібно, зміною умов

життя можлива компенсація зазначених рис. Якщо такий вплив має місце, він знімає страх смерті і загальну невпевненість у собі і своєму місці в житті.

Є підстави вважати, що деякі люди йдуть у себе, замикаються у своєму суб'єктивному світі ще і з тієї причини, що вони бояться зовнішнього світу і тому живуть зі значним внутрішнім напруженням. Ця напруга ускладнює диференціацію значних і незначних подразників, адекватну оцінку ситуації, що значно підсилює тривожність у цілому.

Тривога і тривожність можуть бути розглянуті в аспекті стресу, тому що в стресових ситуаціях відбуваються багато необдуманих і необережних вчинків та дій. У цих випадках суб'єкт часто змушений діяти під сильним впливом зовнішніх психотравмуючих факторів і гострого дефіциту часу на обмірковування й ухвалення рішення. Поводження стає суголубо емоційним, а тривожність, спалахуючи миттєво, виконує свої захисні функції.

З цього стає очевидним, що особи, що характеризуються підвищеною тривожністю, не можуть відповідати вимогам, пропонованим до успішного вирішення екстремальної ситуації, наприклад в умовах змагання. [5]

Прояви тривожності у спортсменів втілюються у невпевненість у собі; наявність комплексів неповноцінності; зосередженість на власних недоліках, самоаналіз; підвищене почуття відповідальності за доручену справу; ускладнення при ухваленні рішень; занепокоєння про можливі неприємності; схильність до акцентуацій характеру (тривожно-боязливий тип); непереносимість очікування. [4]

Проведений нами теоретичний аналіз наукової літератури з проблеми тривожності спортсменів свідчить про те, що, незважаючи на досить повне дослідження тривожності як загальнолюдської властивості, тривожність спортсменів висвітлена в ній недостатньо, особливо по відношенню до тривожності під час змагань.

Проведене нами емпіричне дослідження стану тривожності спортсменів в залежності від періоду тренувального процесу або участі у змаганнях з застосуванням комплексу психодіагностичних методик (Г.Айзенка

“Діагностики шляхом самооцінки тривожності, фрустрації, агресивності, ригидності”, Д.Тейлора “Діагностика загального рівня тривожності”, Спілбергера, Ханіна з визначення ситуативної та особистісної тривожності) дозволило оцінити рівень їх тривожності.

При дослідження станів спортсменів різних видів спорту (загальна кількість 120 чол.) за методикою Г.Айзенка “Діагностики шляхом самооцінки тривожності, фрустрації, агресивності, ригидності” в період навчально-тренувальної та змагальної діяльності було отримано наступні результати: у період навчально-тренувальної діяльності кількість спортсменів, які мають показники, що не перевищують нормальний рівень більша, ніж в період змагань. Так, в період навчально-тренувальної діяльності кількість спортсменів, які мають показники тривожності в межах норми – 75%, а в період змагань цей показник значно нижчий – 35% спортсменів. Тобто в період змагань кількість спортсменів з підвищеною тривожністю збільшується. Такі ж результати отримані за шкалою фрустрації.

Результати дослідження за методикою Д.Тейлора “Діагностика загального рівня тривожності” вказують на те, що загальний рівень тривожності спортсменів змінюється в залежності від виду діяльності – навчально-тренувальної або змагальної. Так, відсоток спортсменів, які мають високий рівень тривожності в період навчально-тренувальної діяльності – 20%, а в період змагальної діяльності він збільшується вдвічі та складає 40,8%. Змінюється кількість спортсменів, які мають середній рівень тривожності. У період навчально-тренувальної діяльності їх кількість становить 41,6%, у період змагань – 47,5%. Найбільш вираженою є зменшення кількості спортсменів, які мають низький рівень тривожності з 38,4% (у навчально-тренувальній діяльності) до 11,7% (у період змагань).

Результати дослідження спортсменів за методикою Спілбергера-Ханіна свідчать про те, що підвищені показники як особистісної, так і ситуативної тривожності в період тренувального процесу при участі їх у змаганнях відрізняються підвищенням вдвоє рівня саме ситуативної тривожності.

Таким чином результати дослідження свідчать про підвищений рівень тривожності спортсменів в період тренувань, який в період змагань підвищується майже вдвоє.

Практичне значення роботи полягає в тому, що обґрунтовує необхідність впровадження профілактичних заходів:

- застосування превентивного відбору для занять спортом осіб з низьким рівнем тривожності, особливо особистісної;
- виявлення підвищеного рівня тривожності потребує застосування корекційних заходів, спрямованих на його зниження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бурлачук Л.Ф., Михайлова Н.Б. К психологической теории ситуаций // Психологический журнал. - 2002. - Т. 23. - № 1. - С. 5 - 17.
2. Гиссен Л.Д. Время стрессов. Обоснование и практические результаты психопрофилактической работы в спортивных командах. - М.: Физкультура и спорт, 1990. - 192 с.
3. Гордякова О.В. Влияние личностной агрессивности и тревожности подростков на эмоциональное отношение к агрессии в телевизионной рекламе // Психологический журнал. - 1999. - Т. 20. - № 4. - С. 96 - 101.
4. Зент Йохан. Массовый психотерапевтический процесс: психологические особенности его участников и эффект воздействия: Дис.канд. психол. наук. - К., 1997. - 162 с.
5. Изард К.Э. Психология эмоций / Пер. с англ. - СПб.: Питер, 2000. - С. 240-267.

УДК 355.1

**ПОРЯДОК ТА ФОРМИ ОРГАНІЗАЦІЇ ХУДОЖНЬОЇ
САМОДІЯЛЬНОСТІ У РОБОТІ З ОСОБОВИМ СКЛАДОМ ВІЙСЬКОВОЇ
ЧАСТИНИ (ПІДРОЗДІЛУ) В ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ**

Сидоренко Любава Вікторівна

к. мист-ва, доцент, професор кафедри МПЗ ДВ

Національна академія сухопутних військ

ім. гетьмана П. Сагайдачного

м.Львів, Україна

У статті розглянуто особливості організації військового колективу художньої самодіяльності, його ознаки, принципи розвитку, порядок виявлення інтересів учасників творчого колективу. Досліджено специфіку простих і комплексних форм самодіяльної художньої творчості у роботі з особовим складом.

Ключові слова: самодіяльна художня творчість, культура, дозвілля, військовослужбовці, Збройні Сили України.

В умовах бойової діяльності організація художньої самодіяльності спрямована на формування духовно-змістовного дозвілля та культурного обслуговування військ. Тому основними завданнями художньої самодіяльності у роботі з особовим складом військової частини (підрозділу) в зоні ООС є підтримка та відновлення моральних, психічних і фізичних сил особового складу, його мобілізація на виконання бойових завдань та задоволення духовних (культурних) потреб військовослужбовців. Основною метою є формуванні позитивної мотивації виконання бойових завдань за призначенням в зоні ООС.

Вибір форм і методів організації художньої самодіяльності у роботі з особовим складом військової частини (підрозділу) в зоні ООС залежить від конкретних видів бойової діяльності і відпочинку особового складу.

Форми художньої самодіяльності – це організаційне поєднання засобів та методів впливу, а також людей за ідейно-тематичним задумом заходу. Вони поділяються за змістом на прості та комплексні.

Прості форми художньої самодіяльності – це ті, що реалізуються одним виконавцем (учасником): художнє читання, сольні виступи вокалістів та інструменталістів, сольний танок, сольна пантоміма, сольні циркові виступи, у тому числі з елементами художнього читання.

Комплексні форми художньої самодіяльності характеризуються складністю структури, різноманіттям методів і засобів, що при цьому використовуються: тематичні читання, вечори (відпочинку, вшанування, запитань та відповідей. кіновечори), усні журнали, університети культури, вікторини, кінофестивалі, кінолекції, конкурси художньої самодіяльності, клуби веселих і кмітливих, виставки, бали, карнавали, ритуальні дії (масові видовища) тощо.

Вибір форм художньої самодіяльності *залежить насамперед від видів діяльності, місця їх реалізації і відпочинку особового складу.*

Серед найбільш ефективних форм художньої самодіяльності у роботі клубу військової частини, відзначимо наступні: концерт, художнє читання, масові видовища, хорові та естрадні колективи, де одночасно поєднуються декілька видів мистецтва: музика, хореографія, театр, естрада тощо.

Розвиток форм художньої самодіяльності також реалізується у проекті високомобільних груп Збройних Сил України з 2017 року, саме вони проводять активну комунікаційну роботу серед військовослужбовців в зоні ООС [4]. На сьогодні працюють близько 15 груп внутрішніх комунікацій, які розрізняються за видами діяльності. У кожному з них входять чотири підготовлених в ході спеціальних тренінгів спеціаліста: інспектор (найбільш досвідчений комунікатор), психолог, священник, спеціаліст з інформаційних питань (ідеолог).

Варто звернути увагу на забезпечення культурологічних потреб захисників, яким займається група «Браво». Дана група формується з військовослужбовців (працівників Збройних Сил України), цивільних діячів культури та мистецтв, які мають досвід та навички організації і здійснюють культурологічне забезпечення.

Порядок організації самодіяльної художньої творчості у підрозділі починається:

- 1) з вивчення особового складу і виявлення творчих інтересів, здібностей у військовослужбовців;
- 2) з визначення мети художньо-самодіяльних заходів;
- 3) зі створення самодіяльного творчого колективу;
- 4) з підбору репертуару, основу якого повинні складати насамперед твори військово-патріотичного спрямування; окрім цього, в репертуар включаються ліричні, комічні, сатиричні та інші твори для художнього читання та різних видів сценічного мистецтва;
- 5) з планування й організації репетицій [1].

Ознаки самодіяльного творчого колективу такі:

1. Колектив художньої самодіяльності – добровільне об'єднання для спільного здійснення мети у вільний від основних занять час.
2. Єдина мета – здійснення максимальної самореалізації особистості через спільну художньо-творчу діяльність.
3. Організаційне оформлення групи – наявність керівника, органів самоврядування.

Ще на початку ХХ століття славетним педагогом А. Макаренком були сформульовані закони розвитку колективу, які цілком сучасні на сьогоднішній день і прийнятні для колективів самодіяльної художньої творчості у військовій частині (з'єднанні):

1. Наявність великої суспільної мети (тобто, для чого проводиться цей чи інший захід, яка його головна ідея).

2. Правильна комбінація суспільних і особистих інтересів. І тут можуть виникати різні ситуації. Так, у будь-якому творчому колективі часто виникають конфлікти, причинами яких можуть бути: неточне уявлення учасників самодіяльного колективу про власні творчі можливості, егоцентризм, егоїзм окремих членів колективу. Вибір відповідного способу виховного впливу й урегулювання конфлікту визначають: ступінь зрілості самодіяльного колективу; рівень дійсних творчих можливостей учасників; престиж керівника й авторитет суспільної думки; індивідуальні психічні особливості аматора; ступінь терміновості виконуваної колективом роботи і т.д. Методи виховного впливу і урегулювання конфліктів можуть бути різні: роз'яснення й переконання; вимога керівника, тиск суспільної думки, навіть виключення з колективу.

3. Наявність системи перспективних ліній.

4. Формування суспільної думки у членів творчого колективу, вироблення традицій колективу самодіяльної творчості [6, С. 32].

Існує певний порядок виявлення інтересів учасників творчого колективу:

1) соціологічний (опитування, інтерв'ю, анкетування). У випадку відсутності інтересу до даного виду діяльності, необхідно спробувати сформулювати його:

– провести лекцію-концерт із розповіддю про певний жанр мистецтва й показом концертних номерів або відеоматеріалів;

– запросити в установу культури аналогічний колектив і продемонструвати їхню творчість;

– використовувати засоби масової інформації (газета, радіо, інтернет) для рекламування створюваного колективу;

– провести виставку-презентацію;

– провести конкурси, вікторини, диспути з клубною аудиторією.

2) Реклама в ЗМІ (преса, радіо, телебачення й інтернет), зовнішня реклама.

3) Робота з учасниками колективу [3, С. 27].

Будь-який колектив у своєму розвитку проходить 3 стадії. Стадія організації – початкова стадія, коли колектив тільки створюється, учасники знайомляться один з одним, з керівником. Починається адаптація колективу до умов діяльності, до вимог керівника. Керівник знайомить учасників із цілями й завданнями колективу, розподіляє ролі з урахуванням підготовленості, досвіду роботи, особистих побажань учасників, визначає режим роботи.

На стадії диференціювання утворюється група активу (вони раніше інших засвоюють вимоги, оцінюють їхню життєву значимість і прагнуть підтримати керівника. Утворюється й інша група – сумлінних виконавців. Ці люди запам'ятовують свої обов'язки, усвідомлюють необхідність дисципліни й порядку, але ініціативи не проявляють. За певних умов, може сформуватися й група дезорганізаторів, що заважає роботі колективу. Необхідна боротьба з дезорганізаторами. Ця робота повинна бути індивідуальною. Керівникові треба розібратися в індивідуальних мотивах поведінки, характерах людей і відповідно визначати оптимальні педагогічні впливи на них.

Третя стадія розвитку колективу може бути названа синтетичною. На цій стадії утворюється єдність інтересів членів колективу, єдність волі. Відбувається зближення людей на творчому рівні. Керівник на цій стадії разом з колективом повинен знайти оптимальні рішення всіх питань, що стосуються життя колективу, створювати умови для росту творчих сил кожного. Він повинен уважно прислухатися до «пульсу» колективу й тактовно регулювати його діяльність.

Після відбору та визначення учасників самодіяльної художньої творчості їх слід зібрати, допомогти вибрати з їх числа найбільш авторитетного та підготовленого військовослужбовця в якості керівника, намітити загальну програму діяльності. Важливо забезпечити учасників (у разі потреби) необхідними музичними іструментами та реквізитом. Для цього, якщо не вистачає можливості підрозділу, можна звернутися за допомогою до клубу частини (можуть бути й такі варіанти, як допомога шефів або використання особистих іструментів військовослужбовців).

У подальшому слід вирішити проблему з визначенням репертуару, програми майбутніх виступів, адже відбір репертуару – справа складна. При цьому потрібно враховувати рівень виконавчої майстерності учасників, запити військовослужбовців, інтереси формування в особового складу високого естетичного смаку, виховання у його членів якостей громадянина – патріота і воїна-професіонала. Тут також доцільно порадитися з компетентними людьми, перш за все з *начальником клубу, щоб з його допомогою розробити графік та визначити місце проведення репетицій* (все це потрібно затвердити у командира підрозділу). Краще за все репетиції проводити в окремому приміщенні або клубі частини, щоб виключити присутність сторонніх осіб. Необхідно обов'язково ознайомитись з репертуарними збірниками у бібліотеці військової частини. Крім того, можна використовувати теле- і радіомовлення, консультації, які проводяться в Будинках офіцерів і клубах частин.

Після того, як програма буде відповідним чином підготовлена, сформований колектив художньої самодіяльності, його творчі можливості і засоби впливу на глядацьку і слухацьку аудиторію слід активно використовувати з метою виховання військовослужбовців, забезпечення відпочинку особового складу, а також зняття психолого-фізичного перевантаження.

Дуже популярними є у військовому середовищі концертні номери і програми, які в цьому плані можуть стати важливим чинником організації проведення дозвілля у вихідні і святкові дні, під час вечорів відпочинку та зустрічей з цікавими людьми, літературних і тематичних ранків, насамкінець, відпочинку в ході польових занять, навчань, різного роду робіт тощо.

З метою виховання почуття патріотизму, поваги до культури, традицій та святинь України, духовної та психологічної готовності зі зброєю в руках захищати Українську державу та її територіальну цілісність особливу увагу *слід зосередити на підготовці і проведенні державних та військових свят: Дня Незалежності України, Дня Збройних Сил України, Днів видів та родів військ,*

Дня Конституції України, Дня Соборності України, Дня Українського козацтва, Дня українського добровольця.

Якщо колектив самодіяльності створюється вперше, то бажано організувати *репетиції 2-3 рази на тиждень у вільний час і вихідні дні*. Найбільш складно організувати репетиції хору роти, в якому бере участь значна кількість людей. Час репетицій *необхідно узгоджувати з графіком нарядів, проведенням інших заходів, підготовкою до свят, знаменних дат*.

Заступник командира роти з морально-психологічного забезпечення, або офіцер, призначений командиром, повинні:

- на основі глибокого вивчення індивідуальних особливостей кожного військовослужбовця разом з командиром роти, командирами взводів підбирати і формувати основний актив художньої самодіяльності;
- разом з активом розробляти і оновлювати репертуар художньої самодіяльності;
- складати графіки репетицій і організувати їх проведення;
- розвивати у військовослужбовців інтерес до художньої самодіяльності, ініціативу і прагнення розкрити свої творчі здібності;
- разом з активом роти ретельно продумувати і складати програму кожного концерту, виступу;
- організувати виступи художньої самодіяльності у підрозділі, в інших підрозділах, у цивільних організаціях;
- використовувати в організації художньої самодіяльності можливості клубу, бібліотеки, шефських зв'язків;
- ставити питання про розвиток художньої самодіяльності на нарадах, загальних зборах, висвітлювати їх у наочній агітації;
- заохочувати активістів художньої самодіяльності, вивчати і розповсюджувати їх досвід серед особового складу.

Робота з організації дозвілля особового складу Збройних Сил України постійно вдосконалюється, ведеться пошук нових форм та методів культурологічної роботи.

Таким чином, розглянувши порядок організації художньої самодіяльності в Збройних Силах України можна дійти висновку, що *створення художньої самодіяльності у підрозділі починається з вивчення особового складу і виявлення творчих інтересів, здібностей у військовослужбовців; з визначення мети художньо-самодіяльних заходів; зі створення самодіяльного творчого колективу; з підбору репертуару, основу якого повинні складати насамперед твори військово-патріотичного спрямування.*

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Наказ Генерального Штабу Збройних Сил України №4 від 04.01.2017 року «Про затвердження інструкції з організації інформаційно-пропагандистського забезпечення у Збройних Силах України».
2. Бабенко М.С., Ротань М.П., Стасюк В.В., Литвиновський Є.Ю. Виховна робота: методологія, організація і методика: Навчально-методичний посібник. – Київ: ВГІНАОУ, 2003. – 263 с.
3. Гузенко І.М, Ляшенко В.М, Манюхін А.В, Пономарьов М.М. Організація та методика культурно-виховної та просвітницької роботи у Збройних Силах України: Навч.-методичний посібник. – Львів: АСВ, 2010. – 84 с.
4. З концертами на передову завітала високомобільна група «Браво» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://armyinform.com.ua/2021/03/z-konzertamy-na-peredovu-zavitala-vysokomobilna-grupa-bravo>.
5. Отич О. *Військові традиції і звичаї як чинники підвищення якості вищої військової освіти* // Вища освіта України (Науковий та науково-методичний часопис). – К.: Пелагогічна преса, 2014. – Том 1 (3). – С. 59-63.
6. Сидоренко Л.В Основи прикладної культурології: Навчально-методичний посібник. – Львів: НАСВ, 2017. – 100 с.

УДК 65.011.56

ВПЛИВ СУЧАСНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА ДІЯЛЬНІСТЬ ТУРИСТИЧНОГО ПІДПРИЄМСТВА

Сидорук Анна Вікторівна

к.п.н., доцент

Запорізький національний університет

П'ятибрат Олена Леонідівна

директор туристичної агенції «Лагуна Тур»

м. Запоріжжя, Україна

Анотація: В статті розглянуто загальний вплив інформаційних технологій на розвиток міжнародного туризму. Проаналізовано можливості використання комп'ютерних мереж, Інтернету, Інтернет-технологій і спеціалізованих програмних продуктів автоматизації бізнес-процесів туристичного бізнесу. Схарактеризовано особливості використання інформаційних технологій у професійності діяльності туристичних підприємств.

Ключові слова: туризм, туристичне підприємство, інтернет, інформаційні технології, програмні продукти.

Вплив інформаційних технологій на розвиток міжнародного туризму значний, оскільки прямо пов'язаний з підвищенням ефективності роботи як кожного туроператора окремо, так і усього туристичного бізнесу в цілому. Використання комп'ютерних мереж, Інтернету та Інтернет-технологій, спеціалізованих програмних продуктів автоматизації бізнес-процесів туристичного бізнесу сьогодні не просто питання лідерства і створення конкурентних переваг, але і виживання на ринку в найближчому майбутньому.

Використання можливостей технічного обміну сьогодні дозволяє легше і швидше створювати та продавати пакети послуг споживачам, вирішувати

задачі фінансово-операційного управління, маркетингового планування, чим підвищувати конкурентоздатність.

Ефективне автоматизоване інформаційне і технологічне (АІТ) управління - це ключова ланка в підвищенні економічної ефективності та поліпшенні якості послуг. Тому для швидкого і безпомилкового контролю, повноцінного аналізу існуючої ситуації, швидкості й повноти обслуговування клієнта, впровадження автоматизованих інформаційних систем стає незамінним моментом.

Можливості автоматизації обслуговування придбали комплексний характер і охоплюють усі процеси функціонування турфірм і взаємин із клієнтами. Загальними особливостями ІТ турфірм є автоматизація процесів планування, обліку й управління основних їх напрямків діяльності. Саме тому ІТ можна розглядати як інтегровану сукупність наступних основних підсистем: управління фінансами, управління матеріальними потоками, управління обслуговуванням, управління якістю, управління персоналом, управління збутом, аналіз фінансів, собівартості, оборотних коштів, управління маркетингом і т.і.

Сталою тенденцією останніх років розвитку міжнародної туристичної індустрії стало активне використання систем оптимізації прибутку (систем управління тарифами). Підприємства, що активно застосовують такі системи, одержують істотну конкурентну перевагу і досягають помітного збільшення доходів. Ця система працює в реальному часі, аналізує отриману від системи управління турфірмою інформацію (тенденції бронювання, сезонні коливання, динаміку попередніх періодів тощо), враховує специфіку сегментів ринку і проведені реконструкції по ціноутворенню та управлінню тарифами. Рекомендації стосуються як стратегії комерційної політики турфірми в середній і довгостроковій перспективі, так і в щоденних дій відділів замовлення, продажів й розміщення турфірм. Модуль дозволяє проводити оцінку кожної заявки від груп і приватних осіб з метою визначення оптимальних умов, вимог

й обмежень для даного замовлення. При експлуатації модуль оптимізації прибутку дозволяє збільшити доходи туристичного комплексу на 4 - 8 %.

Він надає ключові параметри діяльності турфірми для різних керівників, у тому числі, для головного менеджера:

- загальна тенденція бізнесу турфірми;
- віддача від проведених заходів;
- напрямок сконцентрованих зусиль для підвищення прибутковості;
- цінова політика.

Модуль оптимізації прибутку складається з наступних підмодулей: «Управління доходами», «Ціноутворення», «Прогнозування».

Будь-яка автоматизована ІТ набувається на різні технології роботи турфірми і дозволяє враховувати самі прискіпливі вимоги. Разом з тим, системи приносять у турфірму світову практику управління і контролю. Результатом впровадження будь-якої автоматизованої ІТ управління в туристичному комплексі є підвищення ефективності роботи, високий рівень сервісу для клієнтів і суворий фінансовий контроль. Модульність та інтеграція ІТ дозволяє нарощування їхньої функціональності зі зміною потреб туристичного комплексу.

Системи управління продажами турфірми – це сучасний підхід до управління відділом продажів (надання послуг) і вирішення задач з організації та проведення заходів, які ефективно впливають на діяльність комерційного відділу підприємства, що здійснює групові продажі, аналізує прибутковість заявок, формує цінову політику, складає контракти й контролює їх виконання, здійснює бронювання, оренду конференц-залів, допомагає організувати банкети тощо.

Автоматизовані ІТ управління туристичним комплексом функціонують як в окремих турфірмах, так і в цілих ланцюгах даної галузі. Перехресний продаж між турфірмами збільшує завантаження по групових продажах. Вони оснащені могутнім інструментарієм по збереженню і управлінню всією кореспонденцією між відділом продажів турфірми та клієнтами. Функціональний блок

управління документацією зберігає та організує роботу з документами, відправленими клієнтами.

Сучасні АІТ працюють не тільки в локальній мережі турфірми, але і мають можливість підключення та роботи в глобальній мережі Інтернет.

На сьогоднішній день представити діяльність туристичного підприємства без використання мережі Інтернет просто неможливо. Дана мережа використовується практично у всіх бізнес-процесах усередині туристичного підприємства, починаючи від пошуку та приваблювання клієнтів, закінчуючи формуванням туристичного продукту. Також мережа надає величезну кількість інформації, яка необхідна в роботі туристичного підприємства (адреси засобів розміщення, розклад авіарейсів, візові формальності) [3].

Використання мережі Інтернет у сфері туризму включає й інші напрямки:

- відкритий доступ до використання сучасних комунікаційних систем, таких як електронна пошта, що значно скорочує витрати підприємства;
- можливість для створення і просування внутрішньо корпоративних систем бронювання своїх турів в Інтернеті;
- для формування якісного туристичного продукту туристичні фірми отримують довідкову інформацію щодо цін, тарифів, країн, прогнози погоди тощо;
- запровадження онлайн-мультимедійних технологій, у вигляді каталогів;
- можливість формування нових маркетингових каналів просування туристичних послуг, зокрема, створення web-сайтів підприємства, або спільнот у різних соціальних мережах.

Використання інформаційних технологій у туристичних підприємствах, дає можливість підприємцям і маркетологам дослідити нові можливості туристичного ринку, вивчати різні сегменти ринку (географічний, демографічний).

Враховуючи зростаючу роль сучасних інформаційних технологій в туристичному бізнесі, була створена Асоціація сприяння туристичним

технологіям (АСТТ), вона поєднує відомих розробників і популяризаторів інформаційних технологій, щоб спільними зусиллями підготувати учасників туристичного ринку до впровадження та ефективного використання сучасних засобів ведення бізнесу [1].

Також була створена Українська Асоціація туристичних агенцій (рис. 1), яка надає інформацію щодо: навчання і допомоги; успішного ведення бізнесу та його підтримки; правових норм (участь в розробці Закону України «Про туризм», що буде відповідати сучасним реаліям, отримання офіційних роз'яснень від податкових органів, коригування договорів з туроператорами).

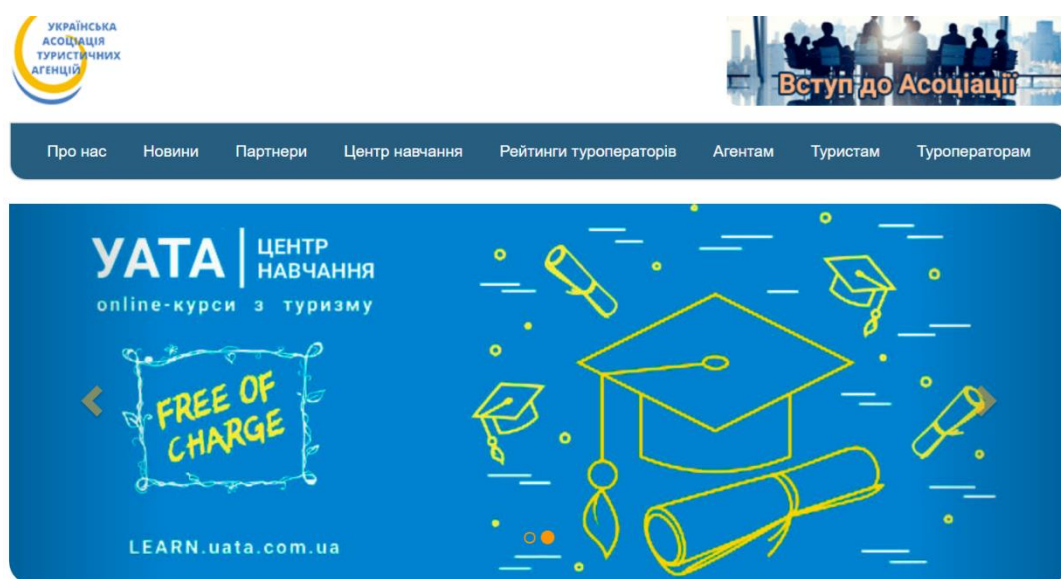

Рис. 1. Українська Асоціація туристичних агенцій [2].

Інформаційний технологічний прогрес випереджує очікування турфірм у довгостроковій адекватності впроваджених АІТ систем. Якщо раніше турфірми змінювали технологічне оснащення в середньому кожні 5-8 років, то сьогодні цикл скоротився до 3-4 років, і тенденція до скорочення цього терміну продовжується. Важливо відзначити, що сам по собі факт установки сучасної системи не означає безумовного отримання віддачі від здійснених витрат. Ефективність автоматизації обумовлюється цілим комплексом скоординованих заходів щодо перегляду сформованих методів і порядку роботи, перепідготовки персоналу турфірми, розробки та перетворення інформаційно-технологічної стратегії підприємства. Цінність системи можна розглядати в двох складових: у

процесах, які система автоматизує, та даних, які акумулює система в ході своєї роботи.

Розглянемо значення і переваги кожного з них. Автоматизація процесів функціонування систем туристичного підприємства дозволяє автоматизувати виконання щоденних задач його персоналу та керівництва. При цьому досягається взаємозв'язок між різними службами підприємства, що значною мірою підвищує ефективність і дозволяє позбутися помилок. Разом з цим керівництво одержує могутній інструмент контролю над станом турфірми, її фінансових потоків, а можливості зловживань персоналом підприємства скорочуються до мінімуму. В цілому з використанням автоматизованих систем турфірма стає більш керованою. Керівництво, одержуючи адекватні дані щодо стану справ на сучасний момент часу і прогнози на майбутнє, має можливість приймати коректні та своєчасні рішення.

Крім функцій управління, системи пропонують додаткові можливості підвищення рівня сервісу для клієнтів. Споживач стає центром уваги та одержує індивідуально-орієнтований сервіс. Система дозволяє враховувати різноманітні побажання і переваги, а процес надання послуг робити безпроблемним для клієнта; зберігає дані по кожному клієнту, що коли-небудь користувався послугами туристичного підприємства, та при наступному його зверненні, дозволить визначити правильний тариф і випередити його побажання.

На сьогоднішній день, зі швидкими змінами в зовнішньому середовищі, необхідною властивістю туристичного підприємства виступає його здатність до адаптації. Висока надійність і забезпечення стійкості – один з фундаментальних принципів його функціонування. З урахуванням конкретних умов для кожного туристичного підприємства, необхідно розробляти і впроваджувати комплексні автоматизовані системи, що концентрують у собі сукупність організаційних, режимних, технічних й інших можливостей, спрямованих на досягнення достатнього рівня економічної ефективності та безпеки ведення бізнесу.

Отже, визначимо позитивні сторони впровадження в практику роботи туристичного підприємства автоматизованої інформаційної системи управління (рис.2):

Рис. 2. Переваги впровадження автоматизованої інформаційної системи управління туристичним підприємством

Основними перевагами з переліку є маркетингові переваги, такі, як:

1. Зниження тривалості операційного циклу дозволяє турфірмі скоротити терміни надання послуг і забезпечує можливість швидко реагувати на зміни попиту.

2. Інформаційна система дозволяє у найкоротший термін виключити з асортименту послуги, що реалізуються погано, і замінити їх новими.

3. Впровадження автоматизованої інформаційної системи дозволяє скоротити витрати на робочу силу приблизно на 30 %, знижуючи потребу в ній, а отже й підвищити продуктивність роботи підприємства.

Таким чином, упровадження інформаційної системи відкриває нові можливості для ефективного вирішення основних задач туристичного бізнесу. Експлуатація системи дозволяє туристичному підприємству реалізувати програми ресурсозбереження шляхом зниження експлуатаційних витрат на утримання систем зв'язку, зниження енергоспоживання, уникнути пікових

навантажень, збільшити продуктивність праці, підвищити якість послуг, виконуваних робіт, а також підвищити кваліфікацію його працівників.

Розвиток Інтернету дозволяє не лише здешевити засоби зв'язку, але й отримати реальну можливість налагодити працю всіх учасників ринку туристичних послуг як єдиного офісу. Робота з глобальними системами бронювання через Інтернет дозволяє підприємству не лише надавати всім учасникам туристичного ринку оперативну та достовірну інформацію щодо цін й асортименту послуг у будь-який момент часу, але і надає можливість стежити за проходженням замовлення на всіх етапах його здійснення.

Результат упровадження комп'ютерних інформаційних технологій – економія часу спеціалістів. Єдиним способом отримання відчутного ефекту від економії часу – перетворення цього часу на досягнення конкретних цілей, які визначаються загальною стратегією підприємства.

Все це визначає актуальність застосування інформаційні технологій в умовах розвитку туристичної діяльності, зокрема, а також координації наукової і практичної діяльності в області сучасних інформаційних технологій загалом.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Атанасов М. Вплив інформаційних технологій на розвиток підприємства. Гармонізація суспільства – новітній напрямок розвитку держави : Всеукр. наук. конф. аспірантів та молодих вчених. Одеса, ОНЕУ. 2014. С. 54-61.

2. Карпов В., Кучеренко В. Маркетинг: прогнозування кон'юнктури ринку. Київ: Знання, 2001. 250 с.

3. Сазонець О. Інформаційні системи і технології в управлінні зовнішньоекономічною діяльністю. URL: https://pidruchniki.com/1679060163979/informatika/informatsiyni_sistemi_i_tehnologiyi_v_upravlinni_zovnishnoekonomichnoyu_diyalnisty [дата звернення 01.03.2021 р.].

**ПРОБЛЕМИ ВІДТВОРЕННЯ СИМВОЛУ
В ІНШОМОВНОМУ ПЕРЕКЛАДІ**

Сирко Ірина Мирославівна

канд. філол. наук, доцент

Дрогобицький державний педагогічний університет

імені Івана Франка

м. Дрогобич, Україна

Анотація: У статті здійснено спробу окреслення проблеми відтворення символу в іншомовному перекладі. Розглянуто теоретичні засади вивчення символу. Простежено кваліфікацію символу як смислово значущої одиниці з погляду перекладознавства. Акцентовано на інтерпретаційних можливостях перекладача при відтворенні того чи іншого символу у перекладі.

Ключові слова: художній текст, символ, символіка, оригінал, переклад.

Проблемі художньої генези, семантичної структури та функціонування символу в художньому тексті присвячена значна кількість наукових праць як в україністиці, так і в зарубіжній літературі. У них сутність символу розглядається з погляду археології та етнографії (Я. Боровський, І. Йорданський, Н. Davidson, V. Terner), філософії (С. Аверінцев, О. Лосев, І. Hodder), поетики та літературознавства (О. Веселовський, Г. Гачев, Н. Арутюнова, О. Братко), стилістики та етнолінгвістики (І. Арнольд, Л. Дяченко, В. Кухаренко, І. Грицик, М. Маковський), фольклористики (О. Потебня, О. Потапенко, М. Дмитренко). Автори звертають увагу на проблеми походження, смислового розвитку та семантичної універсалізації цілого ряду символів, зосереджуючи увагу у двох напрямках. З одного боку, предметом їх розгляду стають образи, які зустрічаються у словесних культурах багатьох народів (поліетнічні символи). З іншого боку, дослідники аналізують символи, характерні тільки для одного

народу (моноетнічні). При цьому особливий інтерес представляють праці, в яких продемонстровано збіги та розбіжності в семантиці тих чи інших символів, показано, як те саме природне явище однаково трактується багатьма народами або ж має різні тлумачення залежно від специфіки народної культури.

В українській теорії та практиці перекладу (а також у суміжних філологічних галузях – мовознавстві, літературознавстві, культурології) проблема художньої символіки загалом та адекватності її відтворення у перекладах зокрема залишається однією з найменш розроблених. Під цим кутом зору англомовні переклади творів із скарбниці класики української літератури (Т. Шевченка, І. Франка, Лесі Українки, М. Гоголя і т. ін.) поки що не потрапили у поле зору дослідників, а тому не виявлено їх художніх особливостей та не простежено закономірностей іншомовної інтерпретації. У зв'язку з цим вважаємо за необхідне розглянути теоретичні засади вивчення символу, а також простежити кваліфікацію символу як смислово значущої одиниці з погляду перекладознавства та інтерпретаційні можливості перекладача при відтворенні того чи іншого символу у перекладі.

У сучасній науковій літературі існує багато різноаспектних визначень символу, що зумовлено багатозначністю самого терміна та давньою традицією його дослідження у зв'язку з актуальністю проблеми символіки. В естетико-філософському значенні термін *символ* зустрічається ще у працях Аристотеля та Платона, які вважали основною функцією *символа* є не тільки пізнання навколишнього світу, але й приховування істини. Водночас, на думку вчених, пізнання вищої істини можливе тільки на основі розкодування символічних образів. Ідеї попередників творчо розвинули Й. В. Гете, Г. В. Ф. Гегель та інші вчені, які запропонували вважати символ універсальною формою людської творчості, адже символ лише тоді має мистецьке значення, коли перетворюється в образ, а образ, будучи символічним, розкриває весь комплекс своїх властивостей.

У ХХ столітті увага до проблем символу помітно посилюється. Учені розглядають символ як максимально широке поняття, стверджують, що людина

є наскрізь символічною істотою, яка в своєму житті керується винятково символами. Найбільш ґрунтовними у сфері сучасних досліджень проблеми символу є праці М. Еліаде, Х. Керлота, Г. Бідерманна С. Аверінцева, О. Лосєва тощо. Так, «Словник символів», укладений іспанським ученим Х. Керлотом [1], охоплює багатий реєстр найпопулярніших символів світової культури та дає їх тлумачення в контексті історичних та культурних передумов їх оформлення. З походженням, значенням та розумінням різних символів знайомить читача Г. Бідерманн [2], захоплюючи у поле свого дослідження найширший часовий проміжок – від найдавніших епох. Проблеми символу розглядаються також у працях О. Лосєва [3]. Слід наголосити, що ідеї зазначених учених займають помітне місце в сучасній теорії вивчення символу.

В україністиці наука про символ та символіку теж має плідні напрацювання. Вітчизняні вчені розвинули найбільш продуктивні тези, висловлені у працях попередників та заклали основи для подальших досліджень у цій галузі. Фундаментальною стала праця М. Костомарова «Історичне значення руської народної поезії» [4], де здійснено класифікацію народнопісенних символів, доведено, що вони є вираженням ціннісних орієнтирів українців, оскільки відбивають риси їх народнопоетичного мислення і національної міфопоетики. Непересічну цінність у галузі етнолінгвістичного та фольклористичного дослідження символіки мають праці О. Потебні [5]. Учений не тільки розвиває теоретичні положення, але й демонструє свій власний плідний досвід у сфері декодування народнопісенних символів. Докладний розгляд народнопоетичної символіки представлений у ряді новітніх праць сучасних дослідників М. Дмитренка, І. Грицик, Л. Іваннікової, Я. Музиченко, О. Шалак та ін. Важливим здобутком сучасного українського символознавства видається «Словник символів» за ред. О. Потапенка [6], де витлумачено основний масив найпопулярніших українських народних символів.

У сучасній українській та зарубіжній теоретичній думці поняття символ має різні визначення. Наведемо деякі з них: «мотив або сукупність мотивів

мистецького твору, що позначає глибоко прихований, багатозначний зміст і порізному (на противагу алегорії) інтерпретується» [7, с. 122]; «something that stands for or suggest something else by reason of association or convention» [8, р. 905] та ін. Наведені тлумачення розкривають образно-естетичну сутність символу як одиниці художньої мови, однак не вказують чітко на наявність поліетнічних чи специфічно етнонаціональних компонентів у семантичній структурі символу. Однак саме цей аспект є визначальним із погляду перекладознавства, а тому потребує належного теоретичного умотивування та окреслення критеріїв визначення.

Як уже було вказано вище, сучасні літературознавчі та мовознавчі тлумачення символу не можуть цілковито задовольнити потреби фахівців, які прагнуть на належному рівні відтворити як зовнішню (лексичну, синтаксичну) так і внутрішню (семантичну, образно-символічну) структуру оригіналу у мові перекладу.

Оскільки в сучасному українському перекладознавстві поки що немає єдиного, універсального визначення символу як перекладознавчої одиниці, наголошуємо на тому, що для перекладача значущим може вважатися таке визначення, яке дозволяє:

- вичленувати символ у художньому тексті;
- розмежувати символ та суміжні явища (наприклад, алегорію і метафору);
- визначити ступінь багатозначності того чи іншого символу;
- встановити місце символу у структурі оригіналу.

Саме ці критерії і будуть визначальними при кваліфікації символу з погляду теорії та практики художнього перекладу.

Зауважимо, що для словникових визначень характерне прагнення до максимальної лаконічності та інформативності, а тому вони не завжди відбивають ті визначальні характеристики символу, які є важливими саме для перекладачів. Вони не дають перекладачеві змоги розмежувати символ та суміжні лінгвостилістичні феномени, для яких характерне перенесення

значення (наприклад, метафора). У зв'язку з цим слід зауважити, що сплутування символу з іншими видами тропів є хибною для теорії та практики перекладу, адже, з одного боку, символ, як і будь-який інший троп, заснований на перенесенні значення. Однак символ має багатовікову історію формування, довголітню традицію постійного вживання, він не створюється для потреб певного твору, а використовується в ньому в готовому, сформованому і смислово незмінному вигляді – саме в цьому плані він суттєво відрізняється від тропу, в якому перенесення може бути індивідуально-авторським, оказіональним.

Розрізняються ці поняття і за природою їх асоціативності. У символу вона закорінена у далекому минулому, у процесі свого розвитку символ щоразу обростає новими асоціаціями, водночас зберігаючи попередні. Натомість у тропів асоціації часто зумовлені винятково авторським сприйманням, а тому вони не розкодовується читачем. Тобто узагальнено можна говорити про те, що кожен символ може бути тропом, але не кожен троп є символом [див. про це: 9, с. 378].

На тому, що не можна категорично ототожнювати символ і знак, оскільки між ними існують певні відмінності, наголошує також Н. Арутюнова. Адже для того, щоб явище, предмет, подія і т. ін. стали символом необхідна наявність широких зв'язків, глибинних коренів, які дозволяють включити це явище, предмет або подію у всеохопний культурний контекст. При цьому національно-культурна специфіка символу жорсткіша, ніж у знака (порівняймо: «символ – це знак, який означає таку обширну групу текстів, що вживання його включає певний культурно-смісловий реєстр, велику культурно-сміслову область» [10, с. 28].

Спостерігаємо також спробу трактування символу через категорію художнього образу (як ми це спостерігали у виданні «The Penguin Dictionary of Language», де поняття *символ* та *образ* теж ототожнено й витлумачено одне через одне. Проте таке ототожнення символу та образу викликає певні застереження в Н. Арутюнової та О. Лосєва. Основну відмінність між цими

категоріями художньої мови учені вбачають у тому, що для символу характерна більш загальнокультурна надіндивідуальна заданість. З цього погляду вдалими і вичерпними видаються ті дефініції, у яких символ визначається як знак та образ одночасно, як це наприклад, спостерігаємо у словниково-довідковій праці С. Аверінцева «Софія – Логос»: «універсальна категорія естетики, яка найкраще розкривається через зіставлення із суміжними категоріями образу, з одного боку, і знака – з другого. Символ є образ, узятий в аспекті своєї знаковості, і він є знак, наділений усією органічністю міфу та невичерпною багатозначністю образу» [11, с. 154].

З погляду перекладознавства таке трактування символу є вдалим передусім тому, що в художньому творі знаковість та образність переплітаються. Тому будь-яке визначення, у якому символ ототожнюється тільки із знаком або тільки із образом, не може задовольнити фахові запити перекладача, оскільки його інтерпретаційні можливості в такому випадку є смислово розмитими, неконкретними, не мають чітких меж. Натомість визначення С. Аверінцева дає змогу перекладачеві глибше проникати у семантичну структуру символу, віднаходити його адекватні іншомовні відповідники.

Слід також зауважити, що однією із важливих проблем відтворення символу в іншомовному перекладі є спрощена їх інтерпретація, зумовлена однобоким підходом до розуміння символів, їх семантики та функцій у художньому тексті. Водночас багато символів не можуть бути пояснені однозначно, в силу давньої традиції та частотності свого вживання вони мають багатшарову семантичну структуру. Ця теза, очевидно, заслуговує певного уточнення, оскільки більшість образних універсалій, надто ж таких смислово насичених, як символи-домінанти, можуть мати не лише подвійне, а й набагато більше розгалужене значення.

Складна проблема з погляду розмежування суміжних мовно-поетичних явищ та адекватного відтворення їх у перекладному тексті – розрізнення символу та алегорії. Принципова відмінність між ними полягає в тому, що

«символ не можна дешифрувати простим зусиллям розуму, він не відокремлений від структури образу, не існує у вигляді якоїсь раціональної формули, що її можна вкласти в образ і потім видобути з нього» [6, с. 8]. Натомість, як стверджує Х. Керлот, «алегорія розглядається як один із механізмів, що супроводжують символ, коли основна характеристика останнього ... перетворюється на простий шифр» [1, с. 49]. Проте, наводячи достатньо чіткі критерії розрізнення символу та алегорії, автор також застерігає, що «в певних умовах компоненти алегорії здатні повертатися до свого символічного стану, а саме, коли несвідомо сприймати їх у такій якості, ігноруючи їх семіотичні завдання репрезентації» [1, с. 50]. Очевидно, ця теза є особливо цінною вказівкою для перекладачів, які стикаються із труднощами адекватного відтворення символіки засобами іншої мови.

Ще один важливий аспект, який повинен бути врахований у перекладацькій роботі, – це фонові знання, на тлі яких розгортається семантика символу. Показово, що роль фонових знань як одного з визначальних чинників для правильного декодування, достовірної інтерпретації того чи іншого символу відзначають не тільки символознавці, а й фахівці у галузі культурології, лінгвостилістики, літературознавства тощо. Наприклад, відомий дослідник Г. Гачев у праці «Національні образи світу» наголошує на тому, що у кожного народу є система своїх специфічних категорій або ж своє особливе співвідношення понять, які формують розгалужену національно-історичну систему цінностей, відображають національний склад мислення. У свою чергу, цей «національний склад мислення матеріально закріплений у словесності народу» [12, с. 53].

Викладені теоретичні тези підтверджують погляди на *символ* як на важливу категорію художньої мови, з одного боку, та цілого ряду галузей гуманітарних знань – з іншого. Водночас, на тлі достатньо плідних літературознавчих та мовознавчих напрацювань у галузі теорії та практики дослідження символу відзначаємо недостатній рівень вивчення цієї проблеми з погляду перекладознавства. Зокрема, в україністиці поки що немає

комплексних праць, що висвітлювали б проблеми адекватності, семантичної вичерпності та функціонального навантаження символіки, відтвореної у перекладі. Особливий брак таких робіт відчувається стосовно англомовних перекладів класиків української літератури.

Здійснений огляд підтверджує, що накреслені у рамках цієї розвідки напрямки перекладознавчого вивчення символу повинні здійснюватися на різних рівнях, враховувати мотиваційні чинники, фонові знання, особливості національної специфіки символів, відтворених засобами іншої мови у перекладних творах.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Керлот Х. Е. Словарь символов / Х. Е. Керлот. – Москва: REFL-book, 1994. – 603 с.
2. Бидерманн Г. Энциклопедия символов [пер. с нем.] / Г. Бидерманн. – Москва: Республика, 1996. – 334 с.
3. Лосев А. Ф. Логика символа / А. Ф. Лосев // Философия. Мифология. Культура. – Москва: Политиздат, 1991. – С. 247-275.
4. Костомаров Н. И. Об историческом значении русской народной поэзии / Н. И. Костомаров // Славянская мифология. – Київ: Либідь, 1994. – С. 144-201.
5. Потебня А. А. Слово и миф / А. А. Потебня. – Москва: Правда, 1989. – 282 с.
6. Словник символів [за ред О. Потапенка М. Дмитренка]. – Київ, Ред. часопису «Народознавство», 1997. – С. 5-8.
7. Українська мова: Енциклопедія. – К.: Вид-во «Українська енциклопедія», 2000. – 750 с.
8. Crystal David The Penguin Dictionary of Language: 2nd ed. – London: Penguin, 1999. – 390 p.
9. Литературный энциклопедический словарь [Под ред. В. М. Кожевникова, П. А. Николаева]. – М.: «Сов. Энциклопедия», 1987. – 752 с.

10. Арутюнова Н. Д. Вопрос о месте метафоры в ряду других семантических концептов, в частности о ее отношении к символу / Н. Д. Арутюнова // Теория метафоры. – Москва: Прогресс, 1990. – С. 5-32.
11. Аверинцев С. С. «Софія – Логос»: Словник / С. С. Аверинцев. – Київ: «Дух і Літера», 1999. – 464 с.
12. Гачев Г. Национальные образы мира: Космо-Психо-Логос / Г. Гачев. – Москва: Изд. группа «Прогресс», 1995. – 480 с.

СВОБОДА ПАЦІЄНТА ЯК ВАЖЛИВИЙ КОМПОНЕНТ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ПАЦІЄНТА

Сич Володимир Іванович

аспірант

Міжнародний університет бізнесу і права (МУБіП)

м. Херсон, Україна

Анотація: Досліджено філософсько-правову природу поняття «свобода пацієнта» як важливий компонент правового статусу пацієнта. Розроблено адекватну деталізацію поняття «свобода пацієнта» у контексті концептуальних положень теорії держави і права. Напрацьовано методологію механізму забезпечення свободи пацієнта. Визначено критеріальні особливості у філософсько-правовому розмежуванні прав і свобод пацієнта.

Ключові слова: свобода пацієнта, права пацієнта, філософсько-правовий зміст, критеріальні особливості поняття «свобода пацієнта», теорія держави і права.

Важливим компонентом правового статусу пацієнта виступає його свобода. У теорії держави і права приділено явно недостатню увагу вивченню терміна «свобода пацієнта», недостатньо висвітлює цю проблематику й правова доктрина. Також у нечисленних публікаціях, присвячених трактуванню правового порядку учасників установ охорони здоров'я свобода пацієнта або залишається поза увагою дослідників або ототожнюється з суб'єктивним правом. Принциповою помилкою є те, що автори відповідних наукових праць розглядають згадувані правові категорії як тотожні. Свободу пацієнта як фактичний стан не можна відривати від юридичних прав. Розмежування суб'єктивних прав і свобод пацієнта має під собою об'єктивні підстави, набуваючи теоретичного і практичного значення.

Метою статті є більш глибоке проникнення в філософсько-правову природу природу цих явищ, їх адекватна деталізація у контексті концептуальних положень теорії держави і права, напрацювання надійного механізму забезпечення і здійснення, встановити критеріальні особливості розмежування прав і свобод пацієнта.

Для уточнення етимології терміна «свобода» звернемося до словника Академічного тлумачного словника української мови для роз'яснення загальноживаного поняття. Так, в тлумачному словнику слово «свобода» розкривається в восьми значеннях, однак у контексті наших завдань нас цікавлять такі трактування і в такому філософсько-правову трактуванні: «5. Філософська категорія – можливість вияву суб'єктом своєї волі в умовах усвідомлення законів розвитку природи і суспільства. *Свобода волі* – здатність приймати рішення зі знанням справи. *Свобода і необхідність* – філософські категорії, що виражають діалектичну суперечність між діяльністю людини як розумної істоти й об'єктивними законами природи та суспільства. 1. Відсутність політичного та економічного гноблення, утиску й обмежень у суспільно-політичному житті якого-небудь класу або всього суспільства. *Воля. Демократичні свободи* – визначена законом можливість участі громадян у суспільно-політичному житті країни, сукупність усіх політичних прав громадян. 2. Перебування не під арештом, не ув'язненим, не в неволі та ін. 3. Життя, існування і та ін. без залежності від кого-небудь, можливість поводитись на свій розсуд. 4. Можливість діяти без перешкод і заборон у якій-небудь галузі» [1, т. 9, с. 98]. Тлумачення, подані в інших словниках [2, 3], однак з не значними для нашого дослідницького завдання уточненням, все ж зводяться до академічного трактування свободи, а саме – можливість прояву суб'єктом власної волі в умовах усвідомлення законів розвитку природи і суспільства, незалежність, відсутність утисків і обмежень. Свобода як філософсько-правова категорія у концептуальних положеннях теорії держави і права трактується здебільшого як здатність людини діяти в відповідно до своїх інтересів і цілей, з можливістю вільно здійснювати вибір. Люди не вільні у

виборі об'єктивних умов власної діяльності, проте вони володіють конкретною і відносною свободою, коли зберігають можливість у виборі норм і цінностей суспільства, цілей або засобів їх досягнення. На нашу думку, наведені тлумачення не формують уявлення про свободу як про універсальне поняття. Разом з тим нескладно зробити висновок, що на філософському рівні значення свободи пов'язане із заздалегідь відомою можливістю активного суб'єкта обирати варіант поведінки, що відображає особисті інтереси у різних сферах соціального життя. При цьому межі втілення індивідуальної свободи мають певні межі, зумовлені об'єктивними законами розвитку природи, суспільства і людини [4].

У концептуальних положеннях теорії держави і права категорія «свобода» тісно пов'язується з правом. Низка учених зараховують свободу до різновидів суб'єктивного права. Так, у філософсько-правовому розумінні свобода людини мало чим відрізняється від суб'єктивного права. Так, наприклад, будь-яка свобода – слова, совісті, віросповідання, об'єднань та ін. – це, по-перше, можливість певної поведінки особи, тобто можливість висловити думки, обстоювати будь-яку позицію, сповідати власну релігію, обирати лікаря і медичний заклад; по-друге, можливість вимагати певної поведінки від певної особи; по-третє, можливість звертатись за захистом своїх свобод до компетентних органів; по-четверте, можливість користуватися соціальними благами та ін. Таким чином, можемо зробити висновок, що свобода менш деталізована у правових приписах від суб'єктивного права, про що йшлося у попередніх параграфах.

Таким чином, право і свобода мають практично ідентичну природу і належать до різновидів правових дозволів, які окреслюють забезпечену державою довільність вибору варіанта поведінки індивідууму в різних сферах життєдіяльності. Перебуваючи у царині правового регулювання, свобода характеризується широким простором для особистого вибору індивіда. Свобода, на нашу думку, являє собою вид дозволу, який полягає в фізичній та моральній недоторканності особи і наданні суб'єкту в таких сферах (у нашому

випадку – сфера охорони здоров'я) всієї повноти існуючих можливостей розпоряджатися собою і своїми діями, що гарантоване заборонаю необґрунтованого зовнішнього втручання в них, у тому числі з боку держави в особі її органів та посадових осіб.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Словник української мови: в 11-ти т. АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. Київ: Наукова думка, 1970–1980. Т. 6. 1975. с. 102. URL: <http://sum.in.ua/s/pacijent>
2. Медична енциклопедія. URL: <https://library.gov.ua/svitovi-e-resursy/medychna-entsyklopediya/>
3. Правовий статус пацієнта та його представника. Єдиний медичний простір. Онлайн-платформа МОЗ України. URL: http://inmeds.com.ua/list.php?SECTION_ID=404.
4. Стеценко С.Г., Шатковська І.В. Медичне право України: правове забезпечення лікарської таємниці: монографія. Київ: Атіка, 2010. 144 с.

ДОСЛІДЖЕННЯ МОТИВАЦІЇ СТУДЕНТІВ КПІ ДО АКАДЕМІЧНИМ ЗАНЯТЬ З ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ

Скибицький Ігор Глібович

канд. пед. наук доцент

Національний технічний університет України (КПІ)

Факультет біомедичної інженерії

Кафедра спортивного вдосконалення

Анотація. В роботі досліджується вплив мотивації студентів як до занять фізичним вихованням так и рухової активності. Аналізується зв'язок між мотивацією та фізичним розвитком студентів.

Ключові слова: фізичний розвиток, мотивація, опитування, фізичне виховання, контрольні нормативи.

Аналіз практичної роботи з фізичного виховання у ВНЗ дає підставу зробити висновок про незадовільний фізичний розвиток студентів. Підставою до такого висновку є результати здачі контрольних нормативів. Так, зокрема, за даними тесту Купера, який проводився до карантинних обмежень, тільки 2% з 300 студентів КПІ, які займаються фізвихованням на 1 курсі, виконало норматив на добре. Це ми пов'язуємо з недостатнім обсягом рухової активності сучасної молоді і, відповідно, відсутністю мотивації до занять фізкультурою і спортом.

Мотив (лат. Movere - рухаю) - це матеріальний або ідеальний предмет, досягнення якого виступає сенсом діяльності. Мотив представлений суб'єкту у вигляді специфічних переживань, що характеризуються або позитивними емоціями від очікування досягнення даного предмета, або негативними, пов'язаними з неповнотою цього положення [1,с.,27; 2,с.,70; 3,с.,11] . Для усвідомлення мотиву потрібна внутрішня робота [4,с.,27; 5,с.,70;]. Вперше термін «мотивація» вжив у своїй статті А. Шопенгауер (1888). Виходячи з

цього, метою нашої роботи стало дослідження мотивації студентів до занять фізичним вихованням. Для вирішення цієї мети нами було проведено опитування студентів. Опитування проводилося в кінці навчального року. Всі опитані отримали залік, тому їхні відповіді ми розцінювали як об'єктивні. Досліджувалися 300 студентів 2 курсу які займалися фізвихованням два рази на тиждень. Всі студенти за даними медогляду були віднесені до основної медичної групи., Тобто відхилень в стані здоров'я не виявлено. Студентам було задано 350 питань. Відповіді на найбільш цікаві, на наш погляд, представлені нижче. Згідно з даними опитування показник свого здоров'я студенти оцінили наступним чином: 90,6% жінок і 65,3% чоловіків як «добре». Цікаво відзначити, що у чоловіків кожен п'ятий студент біля оцінки «добре» поставив оцінку «задовільно» і «погано». З числа опитаних 92,5% студентів займаються фізкультурою і спортом епізодично, або взагалі не займаються, 7,5% займаються регулярно (відвідують фітнес центри і комерційні секції за видами спорту). З них ранкову гігієнічну гімнастику не робить ніхто. Для оцінки ставлення до фізичного виховання було запропоновано такі питання: 1. Як до можливості «розрядки», зняттю напруги зміни виду діяльності - отримано 30,4% позитивних відповіді. 19% вважають, що фізичне виховання є необхідним, і вони займаються фізичними вправами на академічних заняттях з інтересом. Кожен сьомий студент відповів, що він відноситься до предмету як до обов'язкового заняття. Погодилося з тим, що фізкультура сприяє зміцненню здоров'я, 27,5%, загартовуванню 17,7% з 27, 5%. На те, що заняття спортом сприяють цікавому проведенню вільного часу відповіли 17.0% чоловіків і 16,8% -жінок. На питання: які форми занять вам сподобалися, були отримані відповіді: спортивні секції-36,4%, самостійні заняття 23,2%, в навчальній групі 14,9%, ніякі - решта опитаних -28,5%. Слід зазначити, що тільки в 4% сімей опитаних студентів заохочувались заняття фізичним вихованням.

Найбільш популярними видами спорту в програмі з фізичного виховання є: спортивні ігри у студентів чоловіків -44,3%, у жінок а, пріоритетними видами є аеробіка, гімнастика, плавання легка атлетика (всього 18,9%). Виходячи з

отриманих відповідей видно, що у студентів не сформована позитивна мотивація до занять фізичною культурою і спортом. Відсутні знання про користь фізичної культури і вплив її на організм людини. Відсутня підтримка занять здоровим способом життя в родині. Немає відповідної державної пропаганди для оздоровлення молоді методами фізичного виховання.

Висновки.

1. У студентів відсутня позитивна мотивація до занять фізичним вихованням.

2. Відсутня інформаційна складова про вплив фізичних вправ на організм людини.

3. Відсутня державна програма оздоровлення молоді.

ЛІТЕРАТУРА

1. Амосов Н.М. Енциклопедія Амосова. / М. М. Амосов. Київ. Здоров'я.- 2005.- 820 с.

2. Ананьев Б.А. Вибрані психологічні праці. / Б.А.Ананьев. М., 1980. Т.3. С. 70-78.

3. Анохін П.К. Кібернетика та інтегративна діяльність мозку / П.К.Анохін. Питання України.-№ 3. С 10-13.

4. Вердербер Р., Вердербер К. Психологія спілкування. / Р.Вердербер, К. Вердербер. СПб., 2003. 250 с.

5. Родіонов А.В. Психологія спорту вищих досягнень. / А.В.Родіонов. М.ФІС. 1979. 290 с.

УДК 621.833

ТЕПЛОПЕРЕДАЧА ЧЕРЕЗ МЕТАЛЛИЧЕСКИЕ ФРИКЦИОННЫЕ ЭЛЕМЕНТЫ ТОРМОЗОВ

Скрышнык Василий Степанович

д.т.н., профессор

Ивано-Франковский национальный
технический университет нефти и газа

г. Ивано-Франковск, Украина

Аннотация. Рассмотрена теплопередача и ее основные составляющие при прохождении теплового потока через металлический элемент трения тормоза, т.е. ободья тормозных шкивов и барабанов, а также пояса трения тормозных дисков.

Ключевые слова: тормоз, металлический элемент трения, коэффициенты теплоотдачи, теплопроводности, теплопередачи.

Введение. При выборе вида тормозного устройства основными характеристиками являются долговечность и работоспособность материалов их фрикционных пар. Долговечность пары трения определяется интенсивностью износа фрикционной накладки, а работоспособность – стабильностью динамического коэффициента трения и, как следствие, тормозного момента. При работе узлов трения их элементы нагреваются, что приводит к изменению указанных характеристик: возрастает интенсивность изнашивания и нарушается стабильность тормозного момента. Таким образом, при оценке долговечности и работоспособности пар трения тормозного устройства необходимо исследовать температурный режим работы фрикционного узла и его энергонагруженность с учетом интенсивности всех присутствующих при этом теплообменных процессов.

Определение коэффициента теплоотдачи вращающихся металлических

элементов трения. Теплопередача K через стенки, которыми являются конструктивные элементы (толщины: боковых поверхностей тормозного диска, обода шкива и барабана) металлических элементов трения, определяется по зависимости вида:

$$K = \frac{1}{\frac{1}{\alpha_1} + \frac{\delta}{\lambda} + \frac{1}{\alpha_2}}, \quad (1)$$

где $1/\alpha_1$, $1/\alpha_2$ – термическое сопротивление теплоотдачи; δ/λ – термическое сопротивление теплопроводности; δ – толщина рассматриваемого конструктивного элемента (рис. 1).

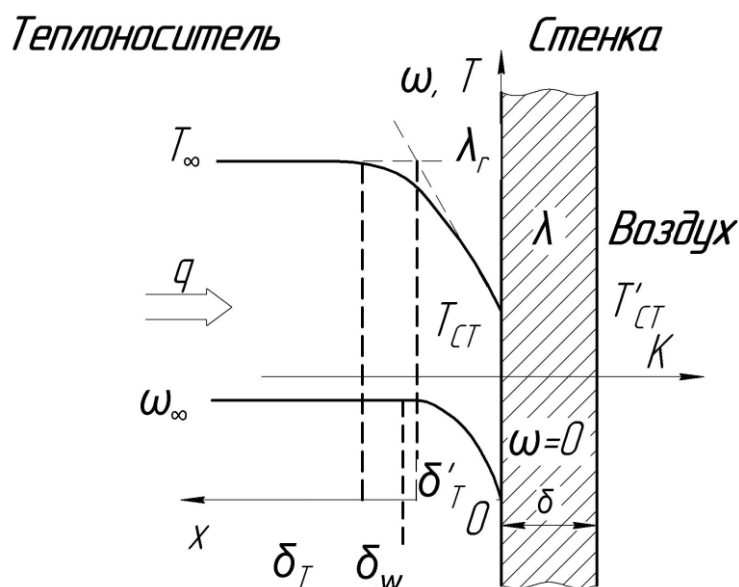

Рис. 1. Стенка (обод) металлического элемента трения с граничными температурным (δ'_T) и тепловым (δ_T) слоями

Для описания процессов теплоотдачи введено понятие «коэффициент теплоотдачи вращающегося металлического элемента трения» [1, 2]:

$$\alpha_\Sigma(\tau) = \frac{1}{A} \int_A \alpha(\tau, x, y, z) dA. \quad (2)$$

Воспользовавшись эмпирической зависимостью $\alpha = 7,14w^{0,78}$ (w – скорость движения омывающей среды относительно охлаждаемой ею поверхности) и выполнив ряд преобразований, получили уравнение вида:

$$\alpha_\Sigma(n) = \frac{1,23w^{0,78}}{A} \int_A R^{0,78} dA. \quad (3)$$

где n – частота вращения металлического элемента трения.

Принимаем, что:

$$\frac{1,23w^{0,78}}{A} \int_A R^{0,78} dA = g, \quad (4)$$

причем коэффициент g зависит от геометрических особенностей металлического элемента трения

Формулу (4) запишем в следующем виде:

$$\alpha_{\Sigma}(n) = gn^{0,78}. \quad (5)$$

Результаты расчетов по зависимости (5) приведены на рис. 2 а, б, в для тормозных устройств с различными металлическими элементами.

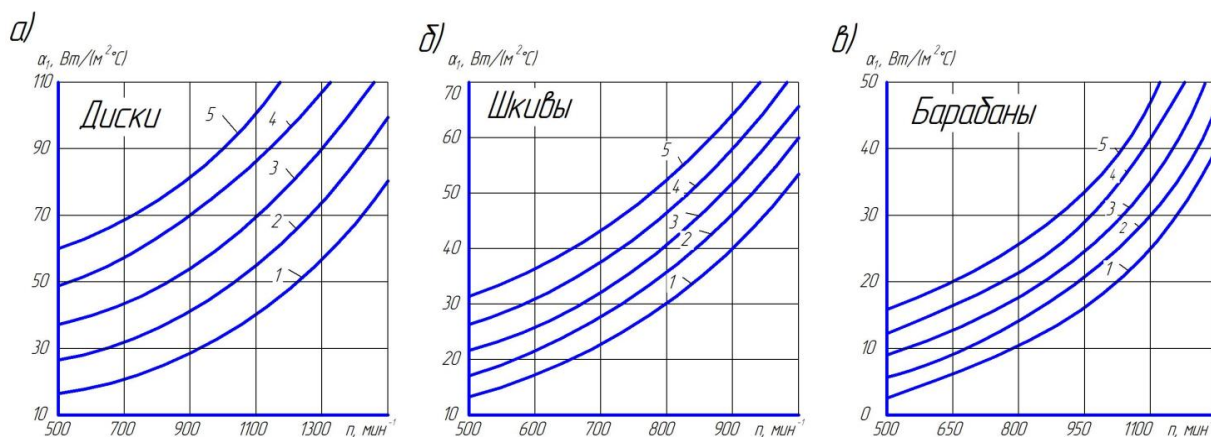

Рис. 2 а, б, в. Закономерности изменения коэффициентов теплоотдачи α_i

металлических элементов трения от частоты n их вращения для:

а – тормозных дисков: 1...5 = $D = 0,2; 0,3; 0,4; 0,5; 0,6$ м;

б – тормозных шкивов: 1...5 = $D = 0,8; 1,0; 1,2; 1,4; 1,6$ м;

в – тормозных барабанов: 1...5 = $D = 0,2; 0,3; 0,4; 0,5; 0,6$ м

Из анализа графических зависимостей следует, что коэффициент теплоотдачи возрастает при увеличении площадей матовых и полированных поверхностей; радиусов трения и частоты вращения, а также интенсивности омывания фрикционного узла влажным воздухом и водой в сырую погоду.

После получения экспериментальных данных, касающихся энергонагруженности металлических элементов трения тормозных устройств, и установления взаимосвязи между параметрами, отмеченными ранее, построены графические зависимости, представленные на рис. 3.

На вертикальных осях (см. рис. 3) показано изменение коэффициента теплоотдачи от 10,0 до 80,0 Вт/(м²·°С). Кривые теплоотдачи построены в вертикальных плоскостях. Циклический режим торможений осуществляли при $n_T=1$ и до 20 торможений, длительный – в течение 12,0 мин на уклоне 6,0% протяженностью 6,0 км [3]. Эти графики позволяют выбирать значение коэффициента теплоотдачи с наружных поверхностей металлических элементов трения в зависимости от режимов торможения транспортного средства.

Анализ составляющих коэффициента теплоотдачи при прохождении теплового потока через металлический элемент трения. Проанализируем особенности процесса теплопередачи через сплошной тормозной диск. Тепловой поток, который пронизывает тело диска, равен:

$$q = K(T_1 - T_2), \text{ Вт/м}^2 \quad (6)$$

где T_1, T_2 – поверхностные температуры поясов трения диска, °С.

В то же время, согласно закону Фурье тепловой поток выражается зависимостью:

$$q = \frac{\lambda}{\delta} \nabla T, \text{ Вт/м}^2 \quad (7)$$

где ∇T – оператор градиента температуры по толщине диска.

Приращение теплового потока после очередного циклического торможения транспортного средства записывается в виде:

$$\delta'q = \frac{\lambda}{\delta} \delta'(\nabla T) - \left(\delta' \frac{\lambda}{\delta} \right) \nabla T, \quad (8)$$

где δ' – символ варьирования, в частном случае, когда $\lambda = \text{const}$, получаем зависимость (8).

Необходимо обратить внимание на модель образования кольцевых тепловых потоков при трении скольжении, предложенную Шамшуром.

Образовавшиеся на поверхности трения рисунки являются

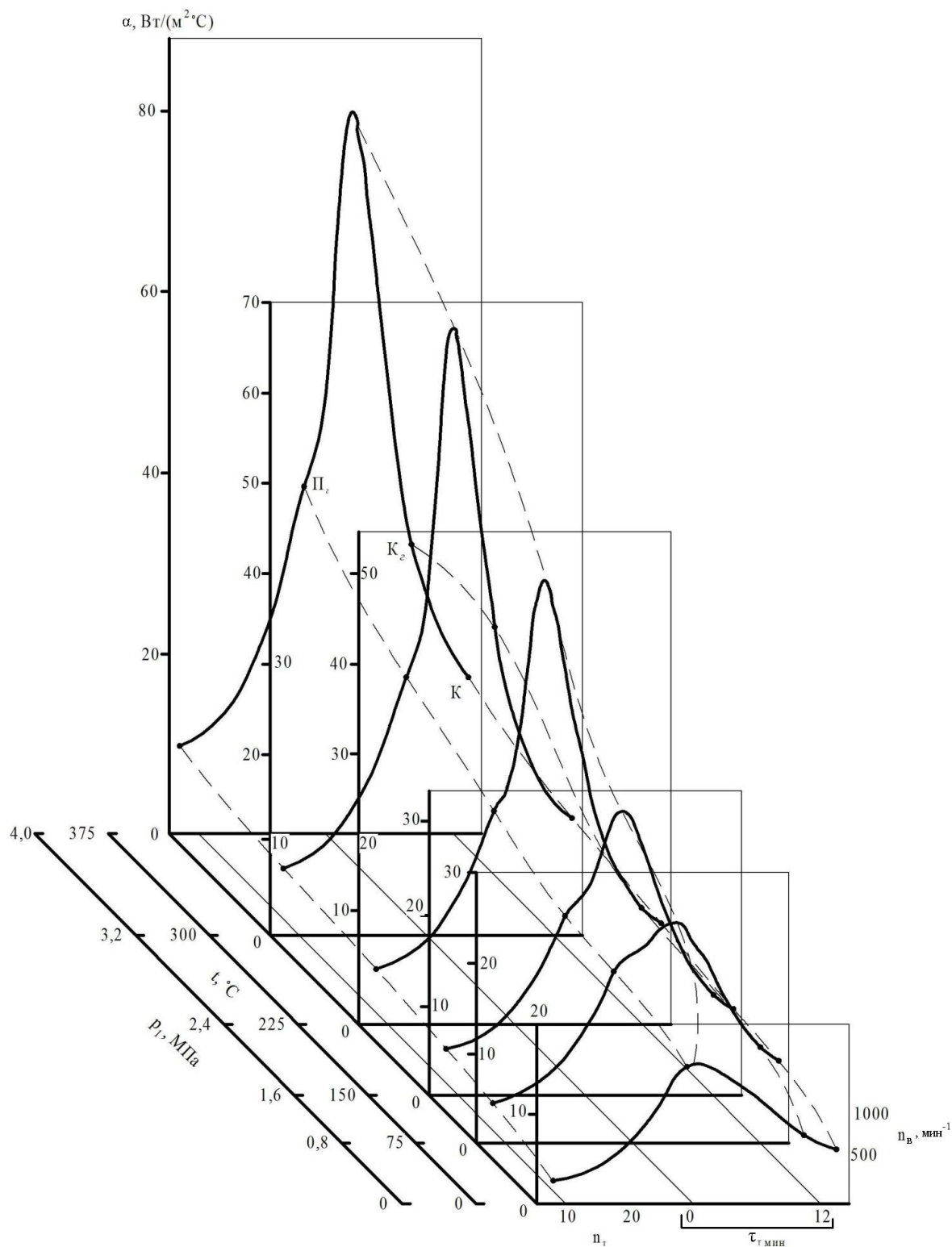

Рис. 3. Влияние эксплуатационных параметров p и t на циклических (n) и длительных (τ) режимах испытаний при нагревании пояса трения и его вынужденном охлаждении на величину коэффициента теплоотдачи поверхностей дисково-колодочного тормоза при движении транспортного средства модели MAN марки TGA 26.430

макроскопическими картинами суммы микроскопических процессов, происходящих в трибосопряжении вследствие трибологических воздействий.

Для объяснения этого явления используется дислокационная теория пластической деформации и упрочнения поверхностного слоя металлического элемента трения.

В ходе экспериментов по изучению сухого трения установлено, что распределение температуры, оцениваемых по цветам побежалости, в зонах, примыкающих к следу износа, имеет кольцевую симметрию. Аналогичную симметрию имеет поле напряжений, вызванное приложенной нагрузкой. Это подтверждается распределением изохорм, полученных на фотографиях в результате эластооптических исследований, проведенных авторами [4, 5, 6].

Величина термического сопротивления по толщине сплошного диска играет существенную роль в процессах теплообмена теплопроводностью. Это сопротивление равно отношению δ/λ и имеет единицу измерения $(\text{м}^2 \cdot ^\circ\text{C})/\text{Вт}$, т.е. оно является величиной, обратной коэффициенту теплопередачи через толщину рассматриваемого тормозного диска (рис. 4 а, б).

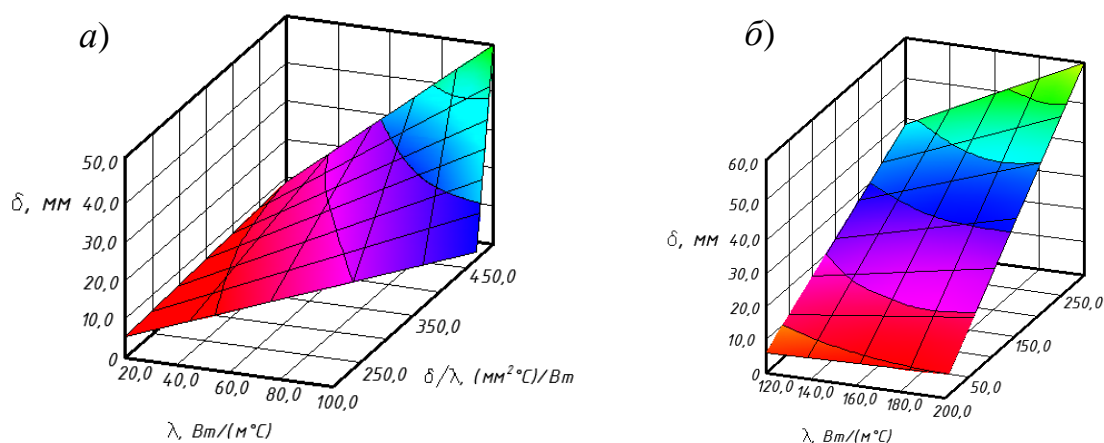

Рис. 4 а, б. Закономерности изменения термического сопротивления δ/λ тормозных дисков в зависимости от их толщины δ и коэффициентов теплопроводности λ материалов, изменяющихся в пределах:
а – 20...100 Вт/(м²·°С); б – 120...200 Вт/(м²·°С)

Рассмотрим в качестве примера вертикальную плоскую стенку с поясом трения левого полудиска самовентилируемого тормозного диска. Коэффициент теплопередачи равен:

$$k = \frac{1}{\alpha_1} + \frac{\delta}{\lambda} + \frac{1}{\alpha_2}, \quad (9)$$

где α_1 , α_2 – коэффициенты теплоотдачи с рабочей и внутренней поверхностей полудиска; δ – толщина полудиска; λ – коэффициент теплопроводности материала полудиска.

Из формулы (9) следует, что увеличение k может быть достигнуто за счет возрастания любого из трех термических сопротивлений $1/\alpha_1$, δ/λ , $1/\alpha_2$.

Рассмотрим влияние внутреннего термического сопротивления δ/λ на величину коэффициента теплопередачи. Поскольку выбор материала, из которого изготовлен полудиск, определяется техническими условиями на данное изделие, коэффициент теплопроводности λ является величиной фиксированной. Таким образом, сокращение времени прохождения теплового потока (при $\alpha_1 = \text{const}$, $\alpha_2 = \text{const}$) возможно только за счет уменьшения толщины δ стенки. Однако возможности уменьшения δ крайне ограничены, поскольку связаны с прочностными характеристиками изделия. Большого эффекта можно добиться, изменяя коэффициенты теплоотдачи. Полагая, что $\delta/\lambda \rightarrow 0$, упростим формулу (9):

$$k = \frac{1}{\alpha_1} + \frac{1}{\alpha_2}. \quad (10)$$

Последняя зависимость может быть преобразована следующим образом:

$$k = \frac{\alpha_1}{1 + \frac{\alpha_1}{\alpha_2}} + \frac{\alpha_2}{\frac{\alpha_2}{\alpha_1} + 1}. \quad (11)$$

Из равенств (10) и (11) следует, что при $\alpha_2 \rightarrow \infty$, $k \rightarrow \alpha_1$ и наоборот, при $\alpha_1 \rightarrow \infty$, $k \rightarrow \alpha_2$. Таким образом, большее предельное значение коэффициента

теплопередачи не может превышать значения наименьшего из коэффициентов теплоотдачи. Зависимость (11) позволяет сделать еще один важный вывод. Пусть $\alpha_2/\alpha_1 = k_a \gg 1$. Тогда

$$k = \frac{\alpha_1}{1 + \frac{\alpha_1}{\alpha_1 k_\alpha}} = \frac{\alpha_1}{1 + \frac{1}{k_\alpha}}$$

Увеличим α_2 еще в $k_{\alpha 2}$ раз: $\alpha'_2 = \alpha_2 k_{\alpha 2}, k_{\alpha 2} > 1$.

Тогда новое значение коэффициента теплопередачи равно:

$$k' = \frac{\alpha_1}{1 + \frac{\alpha_1}{\alpha'_2}} = \frac{\alpha_1}{1 + \frac{1}{k_\alpha k_{\alpha 2}}}$$

Рассмотрим выражение вида

$$\frac{k'}{k} = \frac{1 + \frac{1}{k_\alpha}}{1 + \frac{1}{k_\alpha k_{\alpha 2}}} = 1 + \frac{k_{\alpha 2} - 1}{k_\alpha k_{\alpha 2} + 1} = 1 + \varepsilon, \quad (12)$$

где $\varepsilon = (k_{\alpha 2} - 1)/(k_\alpha k_{\alpha 2} + 1)$.

Очевидно, что величина ε будет достаточно малой. Покажем это на примере. Пусть $k_a = 100$, α_2 увеличили вдвое, тогда $k_{\alpha 2} = 2$, а $\varepsilon \approx 0,5\%$.

Итак, увеличение большего из коэффициентов теплоотдачи (α_2) в два раза обуславливает возрастание коэффициента теплопередачи всего на 0,5 %. Отсюда следует, что при $\alpha_2 \gg \alpha_1$ дальнейшее увеличение α_2 является нецелесообразным. Это сопряжено со значительными трудностями и требует значительного повышения чистоты внутренней поверхности полудиска, а также интенсификации теплоотдачи за счет изменения режима движения омывающего ее воздуха. С практической точки зрения важно определить то пороговое значение α_2 , начиная с которого дальнейшее его увеличение не имеет смысла. На рис. 5 а, б приведены графические зависимости $k = f(\alpha_1, \alpha_2)$, описываемые формулой (12).

Из графика видно, что k быстро увеличивается с ростом α_1 до тех пор, пока α_1 и α_2 не станут примерно равным. При дальнейшем увеличении α_1 рост k

замедляется и затем практически прекращается. Таким образом, при $\alpha_1 \ll \alpha_2$ для увеличения k необходимо увеличивать α_1 , что равносильно уменьшению термических сопротивлений $1/\alpha_1$. При достижении равенства $\alpha_1 \approx \alpha_2$ для интенсификации теплопередачи можно увеличивать любой из коэффициентов теплоотдачи.

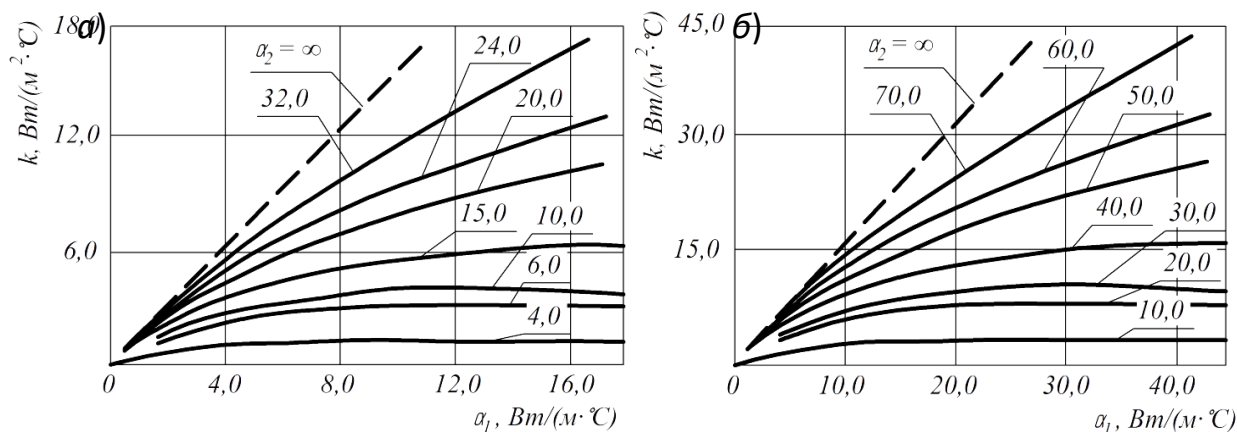

Рис. 5 а, б. Закономерности изменения коэффициентов теплопередачи k в зависимости от коэффициентов теплоотдачи от наружной α_1 и внутренней α_2 поверхностей левого полудиска самовентилируемого диска тормоза грузового автомобиля марки MAN модели TGA 26.430 при движении со скоростью: а – 30 км/ч; б – 60 км/ч

Выводы. Таким образом, установлены закономерности изменения термических сопротивлений теплоотдачи металлических элементов трения, омываемых различными средами, и их теплопроводности. Показано их влияние на закономерности изменения коэффициентов теплопередачи металлических элементов трения тормозов различных видов.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Беляев И. М. Основы теплопередачи / И. М. Беляев. – К.: Вища школа, 1989. – 342 с.
2. Полимеры в узлах трения машин и приборов: Справочник / А. В. Чичинадзе, А. Л. Левин, М. М. Бородулин, Е. В. Зиновьев. Под общ. ред. А. В. Чичинадзе. – 2-е изд. перераб. и доп. – М.: Машиностроение, 1988. – 328 с.

3. ГОСТ Р 41.13-2007 (Правила №13 ЕЭК ООН) Единообразные предписания, касающиеся транспортных средств категорий М, N, и О в отношении торможения. – М.: Стандартформ, 2009. – 170 с.

4. Лыков А. В. Теория теплопроводности / А. В. Лыков. – М.: Высшая школа, 1967. – 598 с.

5. Проектный и проверочный расчет фрикционных узлов ленточно-колодочных тормозов буровых лебедок / А. Х. Джанахмедов, Д. А. Вольченко, В. С. Скрыпник [и др.]; под общей редакцией академика А. Х. Джанахмедова. Стандарт. – Баку: "Апострофф" – 2016. – 312 с.

6. Дисковые и дисково-колодочные тормоза в машиностроении / А. Х. Джанахмедов, Д. А. Вольченко, В. С. Скрыпник [и др.]; Баку: «Apostrof-A». Том I. 2020 – 376 с\.

**СУЧАСНИЙ ПОГЛЯД НА ЕТІОЛОГІЮ ТА ПАТОГЕНЕТИЧНІ
МЕХАНІЗМИ РОЗВИТКУ ПРЕЕКЛАМПСІЇ**

Соловей Валентина Маноліївна

асистент кафедри акушерства, гінекології та перинатології

Пахачук Оксана Віталіївна

Гладій Дмитро Степанович

Студенти

Буковинський державний медичний університет

м. Чернівці, Україна

Анотація: Близько 10% усіх жінок страждають від гіпертензивних розладів під час вагітності, із них у 2-5% розвивається таке серйозне ускладнення, як преєклампсія. Вона обумовлює понад 50 тисяч материнських смертей у світі щорічно. На сьогодні відомо, що жінки, які перенесли преєклампсію під час вагітності, у майбутньому піддаються високому ризику розвитку гіпертонічної хвороби, інсульту та ішемічної хвороби серця. Несприятливий вплив на нащадків обумовлює синдром затримки росту, дистрес і ураження центральної нервової системи плода, що має прояв у порушеннях адаптаційних можливостей у ранньому неонатальному періоді, підвищеному рівні захворюваності та смертності немовлят.

Ключові слова: вагітність, преєклампсія, фактори ризику, гіпертензія, анамнез.

Преєклампсія (ПЕ) – пізній гестоз вагітних, який може виникати після 20-го тижня гестації та є однією з основних причин материнської й перинатальної захворюваності та смертності.

На основі проведеного аналізу літератури було визначено такі фактори ризику: преєклампсія в матері; екстрагенітальна патологія у вагітної, надмірна

маса тіла; прееклампсія при попередній вагітності; вік < 19 і > 30 років; багатоплідність; гіпотрофія плода; анемія вагітних; великий плід; шкідливі звички; професійні шкідливості; незбалансоване щодо білків, жирів, вуглеводів харчування; незаміжний стан або повторний шлюб [3].

Серед існуючих теорій розвитку прееклампсії заслуговують на увагу: теорія порушення ниркового кровообігу; гемодинамічна теорія; теорія порушення перекисного окиснення ліпідів; генетична теорія; імунологічна теорія; теорія дефекту плацентації [7].

Пусковим механізмом у розвитку ПЕ є фактори порушення процесів плацентації, імплантації та ангіогенезу, а саме: порушення регуляції між гуморальним, трансплантаційним імунітетом та імунологічною толерантністю; ендотеліальна дисфункція, обумовлена дисбалансом між ангіогенними та антиангіогенними факторами, які виділяються плацентою; мутація генів, які відповідають за синтез сполук, що регулюють тонус судин і ангіогенез в I триместрі (факторів росту, інтегринів, ангіотензину II); порушення регуляції ангіогенезу недостатність інвазії цитотрофобласту [8].

Прееклампсія є мультифакторною патологією, пусковим механізмом розвитку якої є ендотеліальна дисфункція. Існує твердження, що ПЕ — це захворювання, пов'язане з порушенням адаптації організму жінки до вагітності. Це досить вдале твердження, яке відповідає загальним уявленням про етіологію цього захворювання [5].

Прееклампсія в анамнезі збільшує ризик розвитку її в наступній вагітності в 7 разів, у порівнянні з жінками без такого анамнезу (відносний ризик). Важкість прееклампсії також сильно впливає на цей ризик. Жінки з тяжкими ознаками прееклампсії у II триместрі мають найбільшу ймовірність виникнення при наступній вагітності – від 25 до 65 %. Для порівняння, у жінок без тяжких ознак прееклампсії при першій вагітності прееклампсія в другій вагітності розвивається у 5-7 %. Жінки, які перенесли нормотензивну першу вагітність, мають прееклампсію у другій вагітності менше ніж у 1% [1].

Перша вагітність (першороділля). Одна з теорій, яка пояснює цей зв'язок, свідчить, що імунна система першороділь має обмежений вплив батьківських антигенів, і ця відсутність десенсибілізації може відігравати певну роль у патогенезі захворювання. Епідеміологічні дані підтверджують цю теорію: захист від прееклампсії у наступних вагітностях або зменшується, або усувається, якщо відбувається зміна батька; жінки, які використовують бар'єрні методи контрацепції, мають підвищений ризик прееклампсії; а її ризик зменшується при збільшенні тривалості сексуальної активності до вагітності [1].

Прееклампсія у сімейному анамнезі (у родичів першої лінії – у мами, сестри), що передбачає спадковий механізм у деяких випадках. На частоту і тяжкість захворювання впливають, перш за все, материнські фактори, але і внесок батька в гени плода може відігравати роль у дефектній плацентації та наступній прееклампсії.

Попередні медичні стани: прегестаційний діабет, артеріальний тиск $\geq 130 / 80$ мм.рт.ст. при першому пренатальному візиті; ризик приєднання прееклампсії найвищий у жінок з АТД ≥ 110 мм.рт.ст. і ≥ 100 мм.рт.ст. до 20 тижнів вагітності; антифосфоліпідні антитіла; індекс маси тіла $\geq 26,1$; хронічна хвороба нирок (ХХН) (відносний ризик залежить від ступеня зменшення швидкості клубочкової фільтрації та наявності або відсутності гіпертензії); багатоплідна вагітність, при вагітності трійнею – частота прееклампсії ще вище [1].

Материнський вік (материнський вік ≥ 40 років). Старші жінки, як правило, мають додаткові фактори ризику, такі як цукровий діабет та хронічна гіпертензія, що підвищують ризик до розвитку прееклампсії [1].

При нормальній вагітності матковий кровообіг становить близько 10 % (500–600 мл/хв) серцевого викиду, причому 80 % маткового кровотоку нормально кровопостачає плаценту, а решта 20 % постачає міометрій.

За умови розвитку прееклампсії спостерігається аномальна трофобластна інвазія материнських спіральних артерій з порушенням матково-плацентарної

перфузії. Існує вивільнення вазоактивних факторів у материнському кровообігу, що призводить до ендотеліальної дисфункції, вазоконстрикції та гіпертензії [4,5].

До захворювань, у патогенезі яких є порушення перекисного окиснення ліпідів (ПОЛ), без сумніву належить преєклампсія на тлі йододефіцитних станів. Метаболічні порушення при гіпотиреозі та гіпоксії, як правило, спричиняють нагромадження продуктів перекисного окислення ліпідів, малонового деальдегіду та дієнових кон'югантів.

Одночасно спостерігається дисбаланс системи антиоксидантного захисту (АОС), що проявляється зниженням активності антиоксидантних і антиперекисних ферментів [6].

Дисбаланс між прооксидантними реактивними формами кисню та можливостями ендогенної антиоксидантної системи материнського організму призводить до виникнення оксидативного стресу і, як наслідок, надходження у материнський кровотік продуктів трофобласта.

Останні розпізнаються імунною системою матері й зумовлюють розвиток імунної відповіді, ендотеліальної дисфункції та маніфестації симптомів преєклампсії [2].

Недостатність інвазивних властивостей позаворсинчатого цитотрофобласту, відсутність ремоделювання матково-плацентарних артерій, збереження в них м'язових та еластичних компонентів призводять до дисфункції кровопостачання плаценти, істотного зниження матково-плацентарного кровотоку [8].

Головний гемодинамічний механізм адаптації при нормальній вагітності – зменшення системного та ниркового судинного опору – при ПЕ різко порушується. Зниження судинної рефрактерності до вазоконстрикторів призводить до гіпоперфузії та гіпоксії плаценти, а також до генералізованого пошкодження клітин судинного ендотелію.

Наслідком ендотеліальної дисфункції є синтез ішемізованою плацентою антиангіогенних факторів, що підсилюють вазоконстрикцію, таких як sFlt-1 і

плацентарний ендоглін (placenta-derived endoglin - Eng). Крім того, погіршення ниркового кровотоку і зниження швидкості клубочкової фільтрації призводять до збільшення продукції альдостерону і підвищення чутливості клубочків до ангіотензину. Вказані процеси сприяють затримці рідини та натрію, а також збільшення проникності клубочків для макромолекул, внаслідок чого розвиваються клінічні симптоми захворювання: гіпертензія, набряки та протеїнурія [8].

Отже, преєклампсія – це поліетіологічний стан, який вимагає ретельної діагностики та лікування, а також подальшого вивчення та профілактики у вагітних жінок.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Гіпертензивні розлади під час вагітності, пологів та в післяпологовому періоді / Б. М. Венцівський // Екстремальні стани в акушерстві та гінекології. - 2017. – С. 12 – 13.
2. Селен та преєклампсія: глобальні перспективи / А. Козловська // Здоров'я України. – 2020. - №1. – С. 16 – 17.
3. Акушерство та гінекологія: У 4 т.: національний підручник / за ред. акад. НАМН України, проф. В.М. Запорожана. — К.: ВСВ “Медицина”, 2013. — С.670-680.
4. Вплив вторинної профілактики розвитку преєклампсії у жінок групи високого ризику на показники фетоплацентарного кровотоку / В. Л. Ващенко, В. К Ліхачов, Л. М. Добровольська, О. О. Тарановська // Вісник проблем біології і медицини. – 2020. - №3(157). С. 94-95.
5. Епідуральна аналгезія як метод вибору анестезіологічного забезпечення розродження у вагітних із преєклампсією середнього ступеня тяжкості / Ю. В. Мрочко, Я. М. Підгірний // Медицина невідкладних станів. – 2019. - №8(103). – С. 128-131.

6. Стан перекисного окислення ліпідів та антиоксидантної системи захисту при прееклампсії на тлі йододефіциту / Г. В. Федичук, В. А. Маляр // Науковий вісник Ужгородського університету. – 2015. - №1(51). - С. 188-189.
7. Прееклампсія у жінок – споживачів опіатних ін'єкційних наркотиків / В. В. Камінський, М. В. Зеленська // Здоров'я жінки. – 2015. - №4(100). - С. 41-43.
8. Роль співвідношення plgf/sflt-1 у прогнозуванні прееклампсії / А. С. Падченко, І. Б. Венцківська // Ukrainianscientificmedicalyouthjournal. – 2019. - №1(109). – С. 25-26.

ПИТАННЯ ВИОКРЕМЛЕННЯ КАТЕГОРІЇ СУПЕРЛАТИВНОСТІ

Стефурак Олена Валеріївна

Науковий керівник – к. філол. наук, доц.

Апакіца Карина Георгіївна

студентка

Чернівецький національний університет

м. Чернівці, Україна

Характерною рисою сучасного мовознавства є зростання інтересу до проблем, пов'язаних із вивченням семантичних і функціональних характеристик мовних одиниць, їх варіативністю в певних комунікативних контекстах, а також організації комунікативного акту, що й визначає актуальність нашої розвідки. Важливе місце в комунікативному акті загалом і в системі французької мови зокрема посідають прикметники, але, незважаючи на це, вони належать до тих граматичних явищ, які й досі викликають суперечки щодо теоретичної та практичної важливості виокремлення як частини мови, їх класифікації та організації (Г. Гак, О. Богомолова, Л. Ілія, О. Басманова, Н. Штейнберг, М. Гревіс, Г. Гугенейм, Е. Рене, Ж. Дюбуа та ін.). Розбіжності в поглядах лінгвістів зумовлені, насамперед, невизначеністю тих лексико-семантичних ознак прикметників, які становлять його ядро і периферію, та властивих йому граматичних категорій, а також особливостями його становлення у французькій мові.

Отже, мета нашої роботи полягає у дослідженні категорії суперлативності французького прикметника крізь призму її відокремлення від категорії інтенсивності.

Категорія суперлативності, на відміну від морфологічних категорій роду і числа, є понятійною категорією, зміст якої виражено різними мовними засобами, які утворюють її семантичне ядро і периферію.

Французький суперлатив походить від 3-ої форми латинської парадигми типу *doctus / doctior / doctissimus*. Праіндоєвропейський суфікс *-*is(so/to)-mo* є суфіксом порядкових числівників зі значенням «додавання», який позначає завершення цифрової серії [1, с. 98]. Відтак, основа латинського суперлативу на *-mus* вказувала на довершеність якості, тобто її найвищий ступінь. Він вживався самотійно (*doctissimus*), вказуючи на якісну довершеність усього класу об'єктів, або в родовому відмінку (*doctissimus poetrum*), специфікуючи клас об'єктів, серед яких відбувався вибір об'єкта з довершеною ознакою [1, с. 111].

У французькій мові суперлатив передавався двома шляхами (напр.: *très docte* і *le plus docte*), внаслідок чого отримав неоднозначне потрактування. Так, одні граматисти (La Touche, Régnier-Desmarais, Restaut, Noel, Chapsal, M. Riegel, J.-Chr. Pellat, R. Rioul та ін.) констатують наявність двох типів суперлативу: *superlatif absolu*, який вказує на дуже високий ступінь без порівняння (напр.: *La modestie est très rare*), і *superlatif relatif*, який вказує на найвищий ступінь порівняння (напр.: *La modestie est la plus belle des qualités*). Інші (J. Palsgrave, J. Damourette, E. Pichon та ін.) виокремлюють лише одну форму суперлативу *le plus Adj.* і виключають з поля порівняння конструкцію *très Adj.*, вважаючи одиниці *fort* і *très* прислівниками перебільшення.

Аналіз фактичного матеріалу доводить доцільність розрізнення категорії інтенсивності і категорії суперлативності.

Серед мовних особливостей вираження останньої можемо назвати:

- уживання в конструкції *un des*, яка вилучає один предмет мовлення із певної кількості йому подібних, напр.: *Morio, un des plus riches hommes parmi les Pingouins, se leva...* (France, 1967);

- повтор прикметника, напр.: *Il n'est pas joli joli* (Sollers, 1987);

- пом'якшене висловлювання думки, підкреслене контекстом або інтонаційно, напр.: *C'est tout de même un peu fort !* (France, 1967);

- вживання прикметника в усталених порівняльних виразах, напр.: *blanc comme neige, gueux comme un rat*;

- вживання з прислівниками типу *infiniment, extrêmement, énormément*,
напр.: *Et bien sûr, le voyage est également **infiniment propice** à mon écriture*
[<http://www.alexmero.com>];

- вживання з прислівниковими виразами типу *plus que, on ne peut plus*,
напр.: *Les différences démesurées entre les niveaux de vie du monde dans lequel nous vivons sont **plus que jamais absurdes*** [<http://www.europarl.europa.eu>].

Отже, незважаючи на те, що категорія суперлативності походить від одного генетичного джерела разом із категорією інтенсивності, їй властивий певний набір засобів вираження і мовно-мовленнєвих характеристик, що й надає їй відокремленого статусу.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Fournier N. Le traitement de la comparaison dans les grammaires du français des XVI et XVII siècles. *Histoire Epistémologie Langage*. Т. 35. 2013. Р. 97–132.

УДК 341: 28 (41)

**ЯСІР АЛЬ-СІРРІ ПРОТИ МІНІСТЕРСТВА ВНУТРІШНІХ СПРАВ
ВЕЛИКОБРИТАНІЇ: НЕВДАЛА СПРОБА ЗАХИСТИТИ НАЦІОНАЛЬНУ
БЕЗПЕКУ ВІД ІСЛАМСЬКОГО РАДИКАЛІЗМУ**

Ступченко Євген Георгійович

Курсант 19-02 навчальної групи

Луганського державного університету внутрішніх справ

імені Е.О. Дідоренка

Євдокимов Олександр Сергійович

Курсант 19-02 навчальної групи

Луганського державного університету внутрішніх справ

імені Е.О. Дідоренка

Науковий керівник:

Саранов Сергій Вікторович

к. і. н, доцент, доцент кафедри

соціально-гуманітарних дисциплін

Луганського державного університету

внутрішніх справ ім. Е.О.Дідоренка Україна

Анотація: У поданій статті розглядається, на прикладі справи Ясіра Аль-Сіррі, невдала спроба МВС Великобританії розв'язати проблемні питання британської національної безпеки від ісламського радикалізму. Автор детально аналізує витoki, основні етапи розв'язку справи Ясіра Аль-Сіррі, констатує, що в період з 1994 по 2021 рік ця людина перекривалась на території Великобританії без отримання статусу біженця. Розглянуто, на основі аналізу наявної документальної бази, міжнародно-правові аспекти справи Аль-Сіррі. Так, автором констатується, що причиною вимог до екстрадиції з боку МВС Великобританії, а також уряду США є розгляд ними цього питання крізь призму загрози глобальній безпеці. Автор констатує проблемний характер

зазначеної справи Ясіра Аль-Сіррі не тільки в контексті юридичного визначення статусу особи, яка вже не один рік переховується "за урядом Великобританії", але і в контексті взаємин МВС Великобританії з власне британським урядом.

Ключові слова: шаріат, національна безпека, радикалізм, тероризм, біженець, злочинець, Ясір Аль-Сіррі.

Протягом 27 років, в період з 1994 по 2021 єгипетський злочинець Ясір Аль-Сіррі перекривається за в Великобританії, де йому весь цей строк не надавали статус біженця. Міністр Внутрішніх справ Великобританії вважав, що Ясір є загрозою національній безпеці, а уряд 27 років не погоджувався з цим. З настанням 2021 року та здобуттям Аль-Сіррі статусу біженця ми приходимо до актуального питання цього дослідження: чи є Аль-Сіррі, якого підозрюють в тероризмі уряд США та МВС Великобританії, загрозою для національної безпеки Великобританії?

Підгрунття справи Аль-Сірі добре задокументоване, але коротко можна сказати, що в 1994 році він був засуджений військовим судом Єгипта за змову з метою вбивства тодішнього прем'єр-міністра Єгипту і заочно засуджений до смертної кари. Аль-Сіррі був учасником Ісламського джихаду в Єгипті в 1993 році. Група спробувала вбити прем'єр-міністра Єгипту, підірвавши замінований автомобіль біля школи для дівчаток [6]. В результаті вибуху загинула 12-річна дівчинка, а аль-Сіррі був засуджений до смертної кари, паралельно з чим. Ясір Аль-Сірі є директором «Центру ісламського спостереження», що базується на території Великобританії [7]. Після смерті організатора терактів 11 вересня Усами бен Ладена аль-Сіррі, директор сайту "Аль-Марсад аль-ісламі", аль-Сіррі, (ісламістський сайт, який базується в Лондоні.), заявив в інтерв'ю Al-Sharq al-Awsat, що Усама бен Ладен живий і здоровий і недавно записав ще одну відеокасету, яку незабаром поширить один з супутникових телеканалів [15]. Він додав, що фундаменталістський сайт поширенням цієї новини хотів сказати аудиторії: "Нехай кожен з вас буде готовий змінити його, так як він

може померти в будь-який момент" [10]. Нажаль для Ясіра інформація про смерть Усами Бен Ладена була підтверджена, та Аль-Сірі змінив свою думку на таку: "Лідер Аль-Каїди зустрів свого Бога добровільно, але незапланованим чином, і він помер гідною смертю". В одному з офіційних американських документів аль-Сірі звинувачують у поширенні закликів "вбивати євреїв". У деяких інтерв'ю єгиптянин говорив, що мав контакти з Айманом аз-Завахірі, але нібито перервав їх в середині 90-х років. Справа аль-Сірі демонструє примхливість міжнародної правової системи. У Великобританії він отримав притулок, втікнувши з Єгипту. «Це був вирок військового трибуналу, - заявив він тижневику «Тайм» напередодні арешту, - а я - цивільна особа» [4]. Так чи інакше, пан Аль-Сірі був залучений в боротьбу з Міністерством Внутрішніх справ за свій імміграційний статус протягом останніх 27 років. Була маса судових рішень [1] [2] [3] і в результаті суди прийшли до висновку, що пан Аль-Сірі ні виключений з Конвенції про біженців, і в квітні 2015 року Трибунал Першого рівня фактично визнав його біженцем, але не юридично. Розглядаючи справу Аль-Сірі, Верховний суд прийшов до наступних висновків.

- Вираз «серйозні підстави» має більш суворе значення, ніж «поважні причини».
- Докази, з яких виводяться ці причини, повинні бути «чіткими і достовірними» або «Переконливими».
- «Думати» має більш суворе значення, ніж «підозрювати». На думку [суду], його значення також більш суворе, ніж у терміна «вважати». Воно вимагає обґрунтованого судження співробітника, який приймає рішення.
- приймає рішення співробітникові не слід обмежуватися критерієм «поза розумним сумніву або стандартом, необхідним в кримінальному праві».
- Необов'язково привносити в це питання внутрішньодержавні стандарти докази. Обставини, що лежать в основі клопотань про надання статусу біженця, і характер наявних доказів можуть істотно варіюватися. Разом з тим, якщо співробітник, приймає рішення, переконався в тому, що заявник, найімовірніше, не скоював злочину, про які йде мова, чи не винен в скоєнні дій,

які суперечать цілям і принципам ООН, то складно зрозуміти, чому можуть існувати серйозні підстави вважати, що він це зробив. Реальність така, що навряд чи існують досить серйозні підстави вважати, що заявник винен, якщо тільки співробітник, який приймає рішення, не впевнився на підставі критерію балансу ймовірностей, що він дійсно винен[1].

Незважаючи на те, що йому було відмовлено в дозволі на апеляцію, в 2018 році Міністерство Внутрішніх справ винесло нове рішення, яке знову відмовилося визнати пана Аль-Сірі біженцем на підставі загроз національній безпеці, яку він представляв для Великобританії. На цей раз рішення Хоум Офісу було засновано на статті 33 (2) Конвенції, яка стосується національної безпеки, а не на статті 1F (с) Конвенції, яка стосується злочинів проти людяності. У рішенні містилося посилення на діяльність в соціальних мережах, яка нібито "пропагувала використання насильницького джихаду", і йому було надано лише обмежений вид на проживання на шість місяців за умови щоквартальної звітності в Хоум Офіс, а також необхідності отримання дозволу для зміни місця проживання, працевлаштування або навчання в Великобританії. Судовий перегляд паном Аль-Сірі цього рішення був успішним у Високому суді, який встановив, що діяльність в соціальних мережах вже була відома Міністерству Внутрішніх справ, а решта прийняті пункти були просто незгодні з рішенням Трибуналу Першого рівня. Високий суд застосував критерій, виведений з раннього судової справи *Ladd v Marshall* [1 954] EWCA Civ 1, де йшлося про наступне: будь-які докази, представлені урядом, повинні бути "доречними, яким Ви довіряєте і раніше недоступними з належною обачністю", щоб дозволити йому обійти рішення трибуналу. Оскаржуючи рішення Високого суду про скасування надання обмеженого виду на проживання, Міністерство Внутрішніх справ стверджувало, що:

1. У той час не було потрібно приводити будь-які аргументи відповідно до статті 33 (2) в якості заперечення проти клопотання про надання притулку з яких-небудь інших підстав.

2. Оскільки на цей раз рішення було засноване на статті 33 (2), критерій у справі *Ladd v Marshall* [1954] EWCA Civ 1 не застосовувався.

3. Г-н Аль-Сірі повинен був оскаржити рішення про обмежену вигляді на проживання, звернувшись до суду, а не в порядку судового перегляду; Апеляційний суд заявив, що він підірве апеляційну систему, якщо Міністерство Внутрішніх справ просто вирішить не виконувати рішення трибуналу: Вихідна точка полягає в тому, що ні оскаржене рішення Трибуналу є остаточним і обов'язковим і має бути прийнято і виконано міністром внутрішніх справ, якщо тільки немає вагомих підстав для заперечування цього рішення. Як обов'язковий характер рішення, так і найбільша перешкода для його повторного апелювання є аспектами принципу остаточності. Як впливає з авторитетних джерел, цей принцип лежить в основі тесту, а тест ілюструє принцип: вони є двома сторонами однієї медалі. Застосовуючи цей тест, лорд-суддя Філіпс був різкий у відношенні "нових" доказів, представлених на підтримку рішення Міністерства Внутрішніх справ заявив наступне: ... на мою думку, висновок прийняти нове рішення, засноване на нових питаннях, навіть не долає порогу раціональності. Як висловився Ірвін Елджі в ході суперечки, в новому матеріалі має бути щось інше або значуще, щоб викликати нове рішення, але в цьому випадку новий матеріал був, як стверджував пан Хусейн, "менш схожим". Питання про альтернативний засіб правового захисту був більш складним, оскільки адвокати пана Аль-Сірі подали апеляцію до суду, яка була відкладена до судового перегляду. Загальновизнаним принципом є те, що судовий перегляд є засобом останньої інстанції і є некомпетентним, якщо існує ефективне альтернативне засіб правового захисту. Але адвокати пана Аль-Сірі стверджували, що, теоретично, Міністерство Внутрішніх справ може продовжувати ігнорувати рішення Трибуналу Першого рівня, і у них не буде іншого вибору, окрім як знову і знову подавати апеляцію в суд, де рішення не може бути скасовано і жодна заява не може бути задоволено. Суд погодився з цим доводом. Суд також багатозначно поцікавився, чому Хоум Офіс надав статус біженця після другої апеляції Трибуналу, якщо це не було зроблено в

перший раз. З огляду на більш обмежені повноваження Трибуналу, "що завадить йому почекати, поки він не отримає ще один новий матеріал, прийняти третє рішення і вимагати (г-ну Аль-Сіррі) подати апеляцію ще раз?". В цьому відношенні застосування за аналогією принципу у справі *Ladd v Marshall* [1954] EWCA Civ 1 є розумним, що підтримує принцип остаточності в судовому розгляді [5].

Вже знаходячись на території Великобританії, Єгипет опублікував список 14 розшукуваних бойовиків, в який увійшов Сіррі після терористичних подій в Луксорі в 1997 році [16]. Колишній член парламенту Торі Патрік Мерсер назвав Сіррі "небезпечною людиною" [17]. Не зважаючи на всі обставини, було зроблено заяву: "Не дивлячись на небезпеку, яку він представляє, цій людині буде дозволено залишитися в Сполученому Королівстві в якості біженця", - заявив Фарадж в своєму відеоматеріалі [17].

Виходячи з усього вищесказаного ми яскраво бачимо, що МВС Великобританії, уряд США вбачають погрозу безпеці не тільки Великобританії, а й світу, тому і потребують екстрадиції Ясіра Аль-Сіррі. Наразі, Аль-Сіррі є директором «Центру ісламського спостереження», відкрито підтримує діло міжнародного, вже покійного, злочинця Усами бен Ладена на рівні ЗМІ, підозрюється в розповсюдженні ідей радикального ісламу, офіційно визнається терористом та вбивцею в Єгипті. Подібна людина вже 27 років ховається на території Великобританії та не несе відповідальність за свої дії. Доки уряд Великобританії не вислухає власне МВС, доти питання аль-Сіррі буде залишатись проблемним для світу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. UNHCR intervention before the Supreme Court of the United Kingdom in the cases of Yasser al-Sirri (Appellant) v. Secretary of State for the Home Department (Respondent) and DD (Afghanistan) (Appellant) v. Secretary of State for the Home Department (Respondent). 2012, URL: <https://www.refworld.org/docid/4f6c92b12.html>

2. AH (Algeria) v. Secretary of State for the Home Department: Case for the Intervener. 2014, URL: <https://www.refworld.org.ru/publisher,UNHCR,,GBR,57ebb2d54,0.html>
3. In the court of appeal (civil division) on appeal from the high court of justice Queen's Bench division administrative court Richard Clayton QC, sitting as a Deputy Judge of the High Court 2021, URL: <https://www.judiciary.uk/wp-content/uploads/2021/02/Al-Siri-v-SSHD-judgment.pdf>
4. Паутина террора Аль-Кайды, расследование еженедельника «Тайм» URL: https://zn.ua/international/pautina_terrora_al-kaydy_rassledovanie_ezhenedelnika_taym.html
5. Ladd v Marshall [1 954] EWCA Civ 1 URL: <https://www.bailii.org/ew/cases/EWCA/Civ/1954/1.html>
6. Террорист может получить статус беженца в Великобритании URL: https://mignews.com/news/politic/150221_130546_62396.html
7. Организатору убийства Масуда предъявили обвинение URL: <https://www.kommersant.ru/doc/925600>
8. Представление Управления Верховного комиссара Организации Объединенных Наций по делу «Яссер Аль-Сирри против Министра внутренних дел и ДД против Министра внутренних дел». 2012 URL: <https://www.refworld.org.ru/type,CASELAW,,5763fd6d4,0.html>
9. Представление Управления Верховного комиссара Организации Объединенных Наций по делам беженцев по делу «АХ (Алжир) против Министра внутренних дел». 2014, URL: <https://www.refworld.org.ru/publisher,UNHCR,,GBR,57ebb2d54,0.html>
10. Сообщение о смерти Бен Ладена вызвало споры среди фундаменталистов URL: <https://www.inopressa.ru/article/29Apr2005/asharqalawsat/laden.html>
11. Convicted Islamic terrorist sentenced to death for plotting to kill Egyptian PM 'is on verge of WINNING 27-year legal battle to stay in UK as a

refugee URL: <https://www.dailymail.co.uk/news/article-9260703/Terrorist-sentenced-death-Egypt-verge-WINNING-legal-battle-stay-UK.html>

12. Convicted terrorist on verge of winning 27-year legal battle to remain in Britain as a 'refugee'. URL: <https://www.thesun.co.uk/news/14048407/convicted-terrorist-legal-battle-refugee/>

13. Britain fails to strip Egyptian extremist of refugee status. URL: <https://www.thenationalnews.com/world/europe/britain-fails-to-strip-egyptian-extremist-of-refugee-status-1.1163051>

14. Terrorist on verge of winning legal battle to stay in UK URL: <https://www.msn.com/en-gb/news/world/terrorist-on-verge-of-winning-legal-battle-to-stay-in-uk/ar-BB1dGdTk>

15. Interviews - Yasser El-Sirri | Looking For Answers. URL: <https://www.pbs.org/wgbh/pages/frontline/shows/terrorism/interviews/el-sirri.html>

16. Из архива: туристы, выжившие в Луксоре в 1997 году. URL: https://www.swissinfo.ch/rus/%D0%B2%D0%B8%D0%B4%D0%B5%D0%BE_%D0%B8%D0%B7-%D0%B0%D1%80%D1%85%D0%B8%D0%B2%D0%B0--%D1%82%D1%83%D1%80%D0%B8%D1%81%D1%82%D1%8B--%D0%B2%D1%8B%D0%B6%D0%B8%D0%B2%D1%88%D0%B8%D0%B5-%D0%B2-%D0%BB%D1%83%D0%BA%D1%81%D0%BE%D1%80%D0%B5-%D0%B2-1997-%D0%B3%D0%BE%D0%B4%D1%83/43674998

17. Brexit leader slams UK verdict granting refugee status to wanted Egyptian terrorist. URL: <https://english.ahram.org.eg/NewsContent/1/64/404298/Egypt/Politics-/Brexit-leader-slams-UK-verdict-granting-refugee-st.aspx>

УДК: 159.938

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ СЛОВНИКА У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Сугейко Любов Григорівна

кандидат педагогічних наук, доцент
заступник зав.кафедри теорії та методики
дошкільної та початкової освіти
педагогічного факультету

Пічкур Оксана Володимирівна

студентка педагогічного факультету
Херсонський державний університет
м.Херсон, Україна

Анотація: у статті проаналізовано особливості розвитку словника у дітей дошкільного віку; визначені ефективні методи та прийоми розвитку словника у закладі дошкільної освіти; означені труднощі, що виникають у дітей під час словникової роботи.

Ключові слова: розвиток, мовлення, словник, дошкільний вік, методи.

Мовлення дитини інтенсивно вдосконалюється та розвивається в дошкільному, молодшому шкільному та підлітковому віці. Якщо дорослі, що оточують дитину, починають вчити її говорити вже з народження, то дитина розвивається нормально: у неї з'являється здатність представляти, мислити, і уявляти. З кожної вікової сходинки ці здібності удосконалюються.

Паралельно з розвитком інтелекту розвивається і удосконалюється емоційно-вольова сфера дитини. Мовлення дитини збагачується швидше і її психіка розвивається різнобічно. Основною умовою прискорення розвитку мовленнєвої діяльності є використання різних методів мовленнєвого розвитку, що базуються на принципах лінгводидактики [1, с. 112].

Для дошкільного періоду розвитку мовлення характерні практичні методи: метод імітації, метод розмови (бесіди), метод переказу, метод розповідання. У дошкільному віці починається розвиток понять, в результаті чого приблизно до підліткового віку у дітей повністю формується словесно-логічне, понятійне або абстрактне мислення (його іноді називають теоретичним). Розвиток понять йде паралельно з розвитком процесів мислення й мовлення і стимулюється тоді, коли вони починають поєднуватись один з одним. Для того щоб краще зрозуміти динаміку розвитку понять, поряд зі знанням розвитку мислення необхідно мати уявлення про відповідну лінії самостійного мовного розвитку.

У дошкільному дитинстві мовлення дитини стає більш зв'язним і набуває форму діалогу [2, с.77]. Ситуативність мовлення, характерна для дітей раннього віку, тут поступається місцем контекстного мовлення. У дошкільника в порівнянні з дитиною раннього віку з'являється і розвивається більш складна, самостійна форма мовлення - розгорнуте монологічне висловлювання. У дошкільному віці відзначається розвиток мови «про себе» і внутрішнього мовлення.

Дитина 4-5-річного віку не має ще навичок користування граматиною, нею засвоєні лише окремі аспекти соціалізованого мовлення - граматики і лексики. Дитина не вміє психологічно впливати за допомогою мовлення на співрозмовника, і дорослому здається, що вона і не намагається це робити. Користуючись мовленням і знаючи багато слів, дитина ще довгий час не усвідомлює слова як слова, але існують окремо як системи символів. З поняттям «слово» вони нерідко ідентифікують ціле речення, що, мабуть, свідчить про те, що слово для них - ціла думка. Якщо мати на увазі, що для багатьох дітей дошкільного віку в одному слові дійсно часто виражено те, що доросла людина з розвиненим мовленням зазвичай передає в цілому висловлюванні, а іноді і за допомогою декількох пов'язаних думок, то стає зрозумілою така особливість суджень дітей даного віку. З'являються перші

розгорнуті форми діалогічного мовлення. Розмовляючи між собою, діти адресують один одному свої висловлювання [3,с.45-46].

Між трьома і п'ятьма роками зростає частота правильних відповідей на спеціальні питання. Слова «цей», «той», «там» діти починають вживати ще на другому році життя. Однак повне розуміння цих слів приходить до них лише через кілька років. Діти-дошкільники насилу розуміють різницю між словами «цей» і «той», якщо відсутня постійна педагогічна робота.

Отже, розвинуте мовлення - найважливіша умова всебічного повноцінного розвитку дітей [4,с.126]. Чим багатше і правильніше у дитини мовлення, тим легше їй висловити свої думки, тим ширше її можливості в пізнанні навколишньої дійсності, набагато змістовніші і повноцінніші стосунки з однолітками і дорослими, тим активніше здійснюється її психічний розвиток.

Розвиток мовлення - його звукова сторона, словниковий склад, граматична будова - одна з найважливіших завдань навчання дітей. Уже до кінця дошкільного віку дитина досягає такого рівня мовленнєвих умінь і навичок, який забезпечує їй необхідне структурне та смислове оформлення висловлювань в різних формах [5, с. 126].

Значне місце в розвитку мовлення займає словникова робота: розширення словника, уточнення значень слів, активізація пасивного словникового запасу. Оскільки гра є провідною діяльністю дошкільника, в розвитку словника дитини необхідно використовувати різноманітні ігри та ігрові вправи зі словом, які спонукають дітей думати, міркувати, шукати, творити. Спеціально організована система занять з дітьми повинна реалізувати такі новоутворення, які сприяють включенню дитини в нові для неї відносини до дорослого, знань, процесу їх придбання. А в основі організації таких занять лежать нові педагогічні технології, форми, методи навчання.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Богуш А. М. Мовленнєвий компонент дошкільної освіти. Х.: Вид-во «Ранок», 2013. 192 с.
2. Полєвікова О.Б., Шурда Ж.І. Мовленнєва особистість у лінгводидактичному просторі дошкілля / О.Б.Полєвікова, Ж.І.Шурда // *The 12th International conference “Science and society”* (June 7, 2019) Accent Graphics Communications & Publishing, Hamilton, Canada. 2019. P.77–87.
3. Богуш А. М., Гавриш Н. В. Дошкільна лінгводидактика : Теорія і методика навчання дітей рідної мови в дошкільних навчальних закладах / За ред. А. М. Богуш. К. : Видавничий Дім «Слово», 2011. 704 с.
4. Сугейко Л.Г. Формування ключових і предметних компетентностей засобами сучасних освітніх технологій. Кривий Ріг: КПДУ. 2019. С. 125 – 129.
5. Сугейко Л.Г. Лінгводидактична підготовка вихователів закладів дошкільної освіти засобом використання активних методів навчання. Херсон: ТОВ «Борисфен-про», 2019. С. 124 – 127.

ВІДМІТНІ ОСОБЛИВОСТІ ДЕЯКИХ ПЛАТФОРМ ДЛЯ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ У ВИЩІЙ ОСВІТІ

Сясєв Андрій Валерійович

к.ф.-м.н.

Дніпровський національний університет

імені Олеса Гончара

м. Дніпро, Україна

Анотація. В даний час зростає попит на дистанційне та електронне навчання, що в свою чергу призводить до проблеми вибору тієї чи іншої платформи для впровадження такого роду освітніх послуг. У даній роботі представлений короткий огляд платформ (Zoom, Microsoft Teams, Moodle, iSpring Online) для дистанційного навчання.

Ключові слова: дистанційне навчання, освіта, платформа, Zoom, Microsoft Teams, Moodle, iSpring Online.

За останні десятиріччя спостерігається науково-технічний прогрес у всіх сферах діяльності. Не є винятком, також, і освіта, що дуже важливо на сьогодні. Сфера освіти має бути однією з найбільш передових та інноваційних галузей.

Освіта відіграє значну роль в створенні інноваційного клімату та підвищення конкурентоздатності економіки в цілому. Інновації в освіті розвиваються в бік збільшення в освітньому процесі використання інформаційних технологій (ІТ), а також впровадження елементів електронного та дистанційного навчання.

Почнемо з визначення того, що ж означає дистанційне та електронне навчання. Багато хто не відокремлюють одне від іншого. Однак, вони відрізняються, за визначенням фахівців ЮНЕСКО [1, с. 213] термін електронне навчання, означає навчання за допомогою Інтернету та мультимедіа.

Дистанційне навчання передбачає навчання, коли викладач і студент знаходяться на відстані і передача всіх матеріалів відбувається завдяки якимось засобам зв'язку. У даній роботі мова йтиме саме про дистанційне навчання, але з елементами електронного.

З кожним роком попит на дистанційне й онлайн навчання зростає. Багато людей стають більш самосвідомі, вважають за краще самовдосконалюватися та розвиватися. Конкуренція на ринку праці, не доскональність шкільної й університетської освіти, бажання отримати більше знань і бути в курсі всього, світові тренди – все це сприяє розвитку ринку. Крім того, попит на дистанційне навчання викликаний тим, що ми живемо в епоху розвитку цифрових технологій і сфера освіти теж повинна розвиватися щоб готувати кадри, які будуть готові працювати та розвивати всі цифрові технології та бути більш гнучкими, щоб адаптуватися до швидкозмінних умов в світі. Наприклад, у зв'язку з пандемією коронавіруса COVID-19 багато країн зіткнулися з викликом – необхідністю перейти на дистанційну форму навчання в школах і вищих навчальних закладах. Це відразу вплинуло на статистику кількості пошукових запитів, пов'язаних з сервісами для відеоконференцій. У березні 2020 року це число виросло більше ніж у 7 разів у порівнянні з січнем і лютим того ж року.

Лідерами таких запитів стали: Microsoft Teams, Zoom, Google Meet, Moodle (перелік наведений у довільному порядку).

За даними Microsoft, 16 березня 2020 року користувачі Teams провели 900 млн хвилин по відеозв'язку. А вже 31 березня того ж року – 2,7 млрд. Наприкінці квітня у сервісу було 75 мільйонів щодня активних користувачів, – що на 70% більше, ніж в березні.

У Zoom кількість учасників щоденних конференцій збільшилася з 10 млн в грудні 2019 до 300 млн в квітні 2020. Але важливо розуміти, що мова не про 300 млн користувачів, а саме про учасників відеодзвінків: якщо у вас за день було п'ять Zoom-call, то і в статистику вас занесуть п'ять разів. Такою «грою» даних виробники примножують свій вплив, штучно збільшуючи частину ринку.

3 грудня 2019 року кількість користувачів сервісу Zoom виросло в 20 разів – у багатьох країнах компанія тепер лідирує на ринку багатокористувацьких відеодзвінків. Один із конкурентів, Google Meet, може похвалитися 30-кратним зростанням завантажень в США. За даними сервісу аналітики App Annie, вибухове зростання відбулося за тиждень у другій половині березня 2020 року порівняно з усередненим тижневим значенням за IV квартал 2019-го. Додаток для віддаленої роботи Microsoft Teams (з підтримкою відеодзвінків) за той же період збільшився за завантаженнями в 11 разів на американському ринку, в 30 разів – в Італії, в 15 разів – в Іспанії.

Існує дуже багато сервісів (платформ) для дистанційного навчання або навчання з використанням елементів електронного навчання, але при виборі конкретної платформи слід визначити для себе конкретну стратегію і цілі, для чого саме вона буде впроваджуватися. Якщо мова про вищу освіту, то необхідно з'ясувати для електронізації навчального процесу впроваджується платформа або ж для організації саме дистанційного навчання. Розглянемо окремо деякі популярні платформи.

1. Zoom

Починаємо з цієї платформи, оскільки вона стала чи не найбільш згадуваною за час пандемії. Акції Zoom в цьому році зросли більш, ніж удвічі. А інвестори так хотіли бути причетними до успіху компанії, що помилково скупили ще й акції китайського виробника телеком-обладнання Zoom Technologies, і таким чином підняли їх вартість аж на 47 000%.

Zoom – сервіс для проведення відеоконференцій, онлайн-зустрічей і дистанційного навчання [2, с. 2]. Організувати зустріч може будь-хто, створив обліковий запис.

Основні можливості сервісу.

- Zoom призначений для широкого використання.
- У Zoom є додатки для більшості операційних систем.
- Відео та аудіо зв'язок з кожним учасником.

– У організатора є можливість вимикати та включати мікрофон, а також вимикати відео та просити включення відео у всіх учасників.

– Можна ділитися екраном вже зі звуком. Демонстрацію екрану можна поставити на паузу. Більш того, можна ділитися не всім екраном, а тільки окремими додатками, наприклад, включити демонстрацію браузера. В налаштуваннях можна дати всім учасникам можливість ділитися екраном, або включити обмеження, щоб робити це міг тільки організатор.

– У платформу вбудована інтерактивна дошка, можна легко і швидко перемикатися з демонстрації екрану на дошку.

– Є чат, в якому можна писати повідомлення, передавати файли усім або вибрати одного студента. Чат можна налаштувати на автоматичне збереження або зберігати вручну при кожній конференції.

– Можна проводити запис уроку як на комп'ютер, так і на облако. Зручно, що можна налаштувати автовключення запису, а також ставити його на паузу. Під час конференції можна призначити со-організатора, у якого будуть такі ж можливості як й у організатора: включати і вимикати мікрофон у окремих студентів, перейменовувати і ділити на кімнати.

Недоліки сервісу.

– Головний мінус – безпека сервісу.

– У безкоштовної версії бесіда обмежена 40 хвилинами, але нічого не заважає створити нову зустріч.

– Обмеження за кількістю учасників у безкоштовній версії до 100 чоловік.

Головною перевагою Zoom вважається простота його використання.

2. Microsoft Teams

Microsoft Teams – корпоративна платформа, яка об'єднує в робочому просторі чат, зустрічі, замітки та вкладення. Вона розроблена компанією Microsoft як конкурент популярного корпоративного рішення Slack. Сервіс представлений в листопаді 2016 року.

Microsoft Teams є частиною пакета Office 365 і поширюється по корпоративній підписці. Крім Office 365 також інтегрований з Skype, крім того, є можливість інтеграції з додатками сторонніх розробників.

Основні можливості сервісу.

- Підтримує українську мову.
- Можливість безкоштовно використовувати Microsoft Teams в командах, що нараховують до 300 осіб.
- Необмежена кількість повідомлень в чаті та пошук по ним. Можливість обміну файлами.
- Вбудовані аудіо- і відеодзвінки для індивідуальних, групових і командних нарад.
- Загальне сховище 10 ГБ плюс додаткові 2 ГБ на кожного користувача.
- Інтеграція з іншими продуктами Microsoft, в тому числі Word, Excel, PowerPoint і OneNote.
- Інтеграція з 140 сторонніми сервісами та додатками, включаючи Adobe, Evernote і Trello.
- Можливість спілкування та взаємодії з будь-якими учасниками, навіть з тими, що не входять до складу вашої команди.
- У платформу вбудована інтерактивна дошка, можна легко і швидко перемикатися з демонстрації екрану на дошку.

В основі Teams лежать групи Office 365 і Microsoft Graph. Teams забезпечує настільки ж високий корпоративний рівень безпеки, відповідності вимогам і контролю, що й інші інструменти Office 365. Teams використовує посвідчення, що зберігаються в Azure Active Directory (Azure AD). Робота в Teams триває, навіть якщо ви не підключені до мережі або в умовах нестабільної роботи мережі.

При створенні команди створюються такі об'єкти:

- нова група Office365;

- сайт SharePoint Online і бібліотека документації для зберігання файлів команди;
- загальна поштова скринька і календар Exchange Online;
- записна книжка OneNote;
- прив'язки до інших додатків Office 365, це – Планувальник і Power BI;
- при створенні команди з уже існуючої групи, її учасники, сайт, поштова скринька і записна книжка переносяться в Teams.

Недоліки сервісу.

- Розробник не встиг виправити так звані «баги». З цієї причини користувачі можуть нерідко спостерігати будь-які помилки. Особливо це відноситься до моментів по типу входу в обліковий запис, переключенню між ними, реєстрації і т. ін.
- Microsoft Teams служить суто як корпоративний інструмент для співробітників організації.
- Microsoft Teams розповсюджується за передплатою на пакет сервісів Microsoft Office 365.

3. Moodle

Moodle повністю безкоштовний – його можна вільно завантажувати, встановлювати, змінювати і т.д [3, с. 1]. Він відноситься до Open Source систем, тобто системам з відкритим вихідним кодом, що дозволяє багатьом програмістам створювати додаткові, дуже корисні розширення або модулі. Moodle підходить для організації дистанційного навчання будь-якого рівня.

Основні можливості сервісу.

- Створення якісних курсів для дистанційного навчання.
- Широкі можливості управління курсами.
- Містить потужний апарат тестування.
- Включає різноманітність навчальних елементів.
- Дозволяє реалізувати диференційоване навчання.

- Підтримує різноманітні педагогічні сценарії та освітні стратегії (програмування, модульне, індивідуальне, соціальне навчання)
- Містить налаштування варіантів управління доступу користувачів до курсу – запис тільки вчителем, по кодовому слову, модерація і т.д.).
- Відстеження прогресу учнів за допомогою візуалізації.
- Можливість публікації навчального контенту різного формату - аудіо, відео, текст, флеш і т.д.

Недоліки сервісу.

- Система безкоштовна, але її потрібно десь встановити (потрібен сервер або хостинг, доменне ім'я і т.д.).
- Moodle дуже вимогливий до сервера (показово, що безкоштовний хостинг дозволяє встановити тільки старі версії цієї платформи).
- Споживає багато ресурсів, що може збільшити фінансові витрати.
- Занадто громіздкий – багато інструментів Moodle не використовуються в вузі.
- Вимагає серйозного вивчення – метод «наукового тикуну» не пройде.

4. iSpring Online

iSpring Online - система для організації дистанційного навчання, яка дозволяє в короткі терміни реалізувати принципи дистанційного навчання в освітній установі, надаючи можливості по реєстрації, зберіганню і збору інформації в режимі Online.

Крім того, облако iSpring Cloud - це універсальне місце для зберігання створеного навчального матеріалу. Система працює через Інтернет. Її не потрібно завантажувати, встановлювати на сервер і налаштовувати. Щоб почати навчання, досить створити акаунт, завантажити матеріали та призначити співробітників. Управляти системою може одна людина.

Основні можливості сервісу.

- Безлімітне сховище.

- Мобільне навчання. Курси можна відкрити на комп'ютері, планшеті, смартфоні навіть офлайн, наприклад, в поїзді або літаку.
- Повний контроль за успішністю учнів.
- Швидка технічна підтримка.
- Ви можете оформити навчальний портал по вашому розсуду: змінити кольори, завантажити логотип і поміняти URL-адресу.
- Вебінари. Можна демонструвати робочий стіл, презентацію або відео, писати в загальний і особистий чат. Система автоматично відправляє учасникам нагадування про найближчу онлайн-зустріч і повідомляє про зміну в розкладі - писати кожному особисто не доведеться. Записи вебінарів зберігаються.

Недоліки сервісу.

- iSpring Online – платна система.
- Мінімальна кількість користувачів – 50.

Слід зауважити, що обирати платформу для проведення онлайн-конференцій, вебінарів, дистанційних занять варто не тільки за результатами «сухого» порівняння.

Також варто враховувати такий момент як звичність. Якщо група людей вже звикла до якоїсь платформи, то перед тим, як переходити на іншу платформу, слід серйозно подумати, оскільки кінцевий вибір залежить від безлічі факторів.

В першу чергу визначити конкретну мету для впровадження системи, по-друге, визначити бюджет, який планується використовувати для впровадження системи і, по-третє, необхідно визначити приблизну кількість користувачів в такому випадку зробити вибір буде набагато легше, а результат – буде якіснішим.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Манукян Л.А. Сравнительный анализ платформ для дистанционного обучения // Ученые записки Тамбовского отделения РoСМУ. – 2018. –№12. – С. 212 – 217. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/sravnitelnyy-analiz-platform-dlya-distantcionnogo-obucheniya>.
2. Дудіч Г. Zoom – платформа для проведення онлайн-занять [Електронний ресурс] URL:<http://alhorytmmatematyk.blogspot.com/2020/03/zoom.html>
3. 6 систем дистанційного навчання: яку вибрати школі, репетитору, тренеру? [Електронний ресурс] URL: <https://bohemia-club.com.ua/posts/ru/vecera-top-5-receptov-izyskannyh-blud-kotorye-legko-prigotovit-doma.shtml>

СБОРКА ПЕРВОГО БИОЛОГИЧЕСКОГО ФРАКТАЛА И ПОСЛЕДСТВИЯ ЕГО РАСПАДА

Телепнева Людмила Георгиевна

Научный сотрудник

Институт микробиологии и иммунологии
им. И. И. Мечникова НАМН Украины, ГУ

Аннотация: Особенности сборки «Биологической системы «Одесса-Лондон-2012» (БСОЛ) позволяют объяснить наличие аутофагии, а также универсальность, триплетность, однозначность, помехоустойчивость, существование трех рамок считывания генетической информации и другие особенности генетического кода, а также появления фракталов и повторов нуклеотидных фрагментов, микроРНК.

Ключевые слова: универсальный генетический код; ген; биологическая структура; аминокислоты; нуклеотиды; кодоны; плотность; фрактал; повторы нуклеотидных фрагментов; микроРНК.

Посвящается моим учителям, родным и друзьям

Введение Общеизвестно, что научное знание получается путем построения моделей или систем того, что человечество наблюдает в природе, периодически сменяя при этом одну из них на иную, объясняющую больше феноменов Вселенной, чем прежняя.

Появление в официальной научной печати многочисленных признаний того, что «мы не знаем, как исходно могли появиться гены и какой была биосистема, подарившая миру генетический код, а также клеточные и внеклеточные микроРНК» [1; 2], привело к созданию биоструктуры, названной в 2012 г. «Биологической структурой «Одесса-Лондон-2012»» или просто «БСОЛ»[3].

1 Три плоскостных формы существования БСОЛ, собранной с участием ионов (Mg^{2+}) и атомов магния.

Природа чрезвычайно экономна, максимально используя при создании своих творений, все свойства их составляющих. Подтвердим данный вывод рядом характеристик магния, нуклеотидов и аминокислот, принимавших активное участие на начальных этапах в создании жизни на Земле.

В предыдущих работах [3] БСОЛ рассматривалась как биоструктура, создавшая жизнь в водной среде, где царит закон плавучей плотности, облегчающий не только её сборку, но и распространение биоструктуры в пространстве (рис.1).

Помимо этого, три плоскостные формы её существования: две зеркальных и ромбовидных, характерных для нахождения БСОЛ в кислой и щелочной средах, и квадратоподобная (при $pH = 7$) наглядно показали наличие 64-х «бухт» в 20-ти «каналах», образованных боковыми поверхностями нуклеотидных цилиндров, у которых высота (h_n) равна одной трети диаметра нуклеотида (D_n).

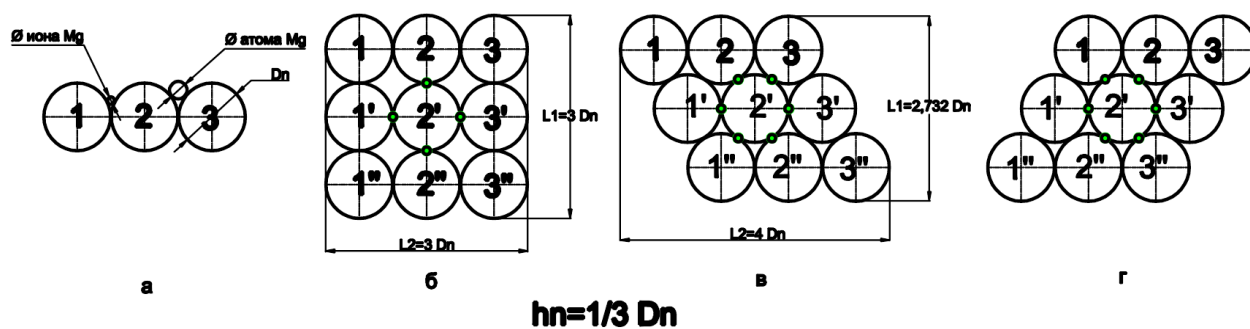

Рис. 1. Три плоскостных формы существования БСОЛ, собранной с участием ионов (Mg^{2+}) и атомов магния.

Благодаря этому свойству в биобухтах достаточно долго могли находиться ионы и атомы химических веществ, что обусловило выбор биоэлементов, а также аминокислоты. Поскольку изначально БСОЛ собиралась из идентичных нуклеотидов, важно было получать оптимальное количество солнечной энергии, а для этого необходимо было изменить её положение в пространстве.

Это возможно при помещении в бухты БСОЛ химических элементов, и, в первую очередь, тех, из которых создаются сами нуклеотиды и химические элементы, способствующие удержанию нуклеотидов поблизости друг от друга. Именно поэтому среди них так много двухвалентных ионов. Недаром в числе макроэлементов находятся кислород (O), углерод (C), водород (H), азот (N), кальций (Ca), фосфор (P), магний (Mg), калий (K), натрий (Na), сера (S), хлор (Cl).

БСОЛ отобрала для своих нужд 64 химических элемента периодической системы, остальные способны либо занять пустующие бухты данной биоструктуры, либо вытеснить отобранный ион или атом и занять его место в бухте. Однако и то, и другое способно не только изменить положение БСОЛ в пространстве, что сразу же отразится на её работе, и даже нарушить целостность этой биоструктуры.

Найденное тяжелым многолетним опытным путем ученых число 64 кодона в генетическом коде, определенное ранее как 43, свидетельствует о том, что кодон – это бухта, образованная двумя боковыми поверхностями нуклеотидных цилиндров, в которой находится взаимодействующая с ними аминокислота. Добавка третьего нуклеотида в кодоне указывает на канал, в котором находится данная бухта (см. рис. 1).

Наличие аминокислот в бухтах БСОЛ способствовало изменению положения данной биоструктуры, что очень важно для получения оптимальной дозы солнечной энергии, поскольку

Солнце поднимается над определенной точкой поверхности Земли в зависимости не только времени суток, но и от сезона года.

Все вышеописанные факторы вместе и отразилось в последствии, в особенностях генетического кода.

Полностью разделяя утверждения Говарда Х. Патти: «Не существует такой единицы жизни, которую можно было бы назвать «живой» безотносительно к внешней среде...

Жизнь - это неизбежное свойство, присущее экосистеме в целом, а не свойство изолированного скопления макромолекул», обратим пристальное внимание на роль магния в создании не только БСОЛ, но и её защиты от воздействий внешней среды.

Окончательный выбор был сделан в пользу магния еще и потому, что сульфат магния входит в число основных соединений в морской воде, отвечающих за поглощение звука, при этом звуковая энергия преобразуется в тепловую.

Вполне возможно, именно этому свойству магниевое соединения обязаны жизнью прокариоты, археи и эукариоты, живущие в недрах Земли и в глубинах морей, подземных водах, а также цикличность работы тканей и органов.

Это связано с тем, что любая биосистема для своего жизнеобеспечения требует энергии.

Помимо тепла Земли и превращения энергии звука в тепловую энергию, для биообъектов чрезвычайно важно получение энергии от электромагнитного излучения Солнца.

Поэтому живым существам важно поглощать лучи разных длин волн и оптимально выставлять свои поверхности для получения необходимой дозы энергии.

Магний поглощает солнечный спектр в красном диапазоне волн, в то время как аминокислоты и нуклеиновые кислоты не поглощают видимый свет. В УФ-области поглощают все органические вещества.

Как правило, «рабочая» область составляет интервал 190—730 нм, главным образом от 200 до 380 нм.

2 Свойства нуклеотидов и аминокислот, способствующих созданию первого биологического фрактала.

Подтверждением того, что БСОЛ из идентичных нуклеотидов могли собираться в разное время, служат данные таблицы 1, где присутствуют две аминокислоты с кодонами, собранными из идентичных нуклеотидов.

Таблица 1.

Свойства веществ, используемых при создании первых биоструктур

Название вещества	Плотность, г/см ³	Температура плавления, °С	Длина максимального поглощения $\lambda_{\text{макс}}$, нм	Кодоны аминокислот
Гуанин	2.2	365	246; 275 и 248 нм (рН 2) и 246 и 273 нм (рН 11)	
Глицин (Гли, G, Gly)	1,607	262		GGU, GGC, GGA, GGG
Аденин	1,6	360	260,5-266 нм (при кислотности раствора рН=7)	
Лизин (Лиз, Lys, K)	0,65-0,7	224		AAA, AAG
Цитозин	1.6	320—325	267	
Пролин (Pro/P)	1,35—1,38	221		CCU, CCC, CCA, CCG
Тимин	1,23	316—317	См. текст	
Урацил	1,32	339		
Триптофан (Три, Trp, W)	1,34	283-285	259,5	UGG
Тирозин (Тир, Tyr, Y)	1,456	343	274	UAU, UAC
Фенилаланин (Фен, Phe, F)	1,29	283	257	UUU, UUC

УФ излучение обладает способностью активировать любые атомы (молекулы), с которыми взаимодействует, возбуждая в них электроны, и, тем самым, инициировать фотохимические превращения в облучаемом веществ.

Содержание УФ-лучей в солнечном спектре подвержено большим изменениям (сезонные колебания по интенсивности, широте местности и т. д.).

Поглощение ультрафиолетовых лучей растворами белков объясняется присутствием в белке триптофана, тирозина и в меньшей степени фенилаланина. Тимин рассеивает энергию ультрафиолетового излучения, обеспечивая защиту ДНК от разрушительного воздействия УФ-лучей. Синтез урацила, энергетически выгоднее, чем тимина, так как не нужно делать лишнее метилирование.

Благодаря способности ионов и атомов магния длительное время находиться в бухтах БСОЛ и малости их размеров, могут собираться разные

биоструктуры, для защиты БСОЛ, выделенной на рис.2 зеленым цветом. Если в каждый из её каналов попадет по три иона магния, вокруг БСОЛ по её периметру соберётся два слоя защиты из нуклеотидов. Ионы магния, попавшие в каналы БСОЛ способны «онулить» 48 нуклеотидов. В то же время 49 нуклеотид берется из внешней среды не только для создания полного минимального и первого в мире биологического квартала, но и для придания этой биоструктуры отрицательного заряда. Таким образом, и 9-ти нуклеотидная БСОЛ и биоструктура, состоящая из 49-ти нуклеотидов и созданная для её минимальной защиты, являются открытыми биосистемами.

Но самое главное состоит в том, что в данной 49-ти нуклеотидной структуре появляются претенденты на роль супер-элемента БСОЛ. Им является нуклеотид, обладающий максимальным количеством связей с себе подобными. Если в обычной БСОЛ в роли супер-элемента биоструктуры выступает нуклеотид под номером 1, то в пятой биоструктуре – дополнительные нуклеотиды позволяют стать в роли претендента на супер- элемент нуклеотидам под номерами 2 и 3.

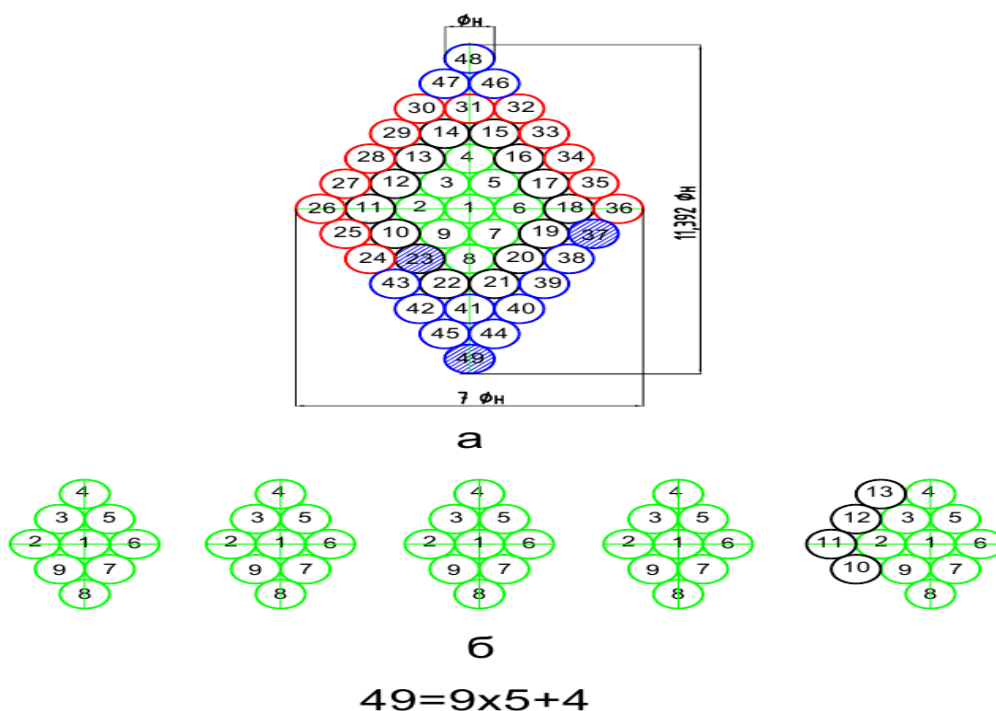

Рис. 2. Первый биологический фрактал и результат его распада на четыре БСОЛ и одну БСОЛ с дополнительной защитой.

Это сразу же увеличивает живучесть биоструктуры, с одной стороны, а, следовательно, и появления резистентности к лекарствам. С другой стороны, поскольку фрактал-геном у такой биоструктуры будет собираться быстрее, она может стать прародительницей всех разновидностей стволовых клеток. В свою очередь, в зависимости от значений рН, такая структура способна стать истоком доброкачественных и злокачественных опухолей.

Поскольку четыре идентичных БСОЛ могут собираться из различных комбинаций 36-ти нуклеотидов, становится понятной безграничность разнообразия жизни на Земле. Если же они собираются как первичная БСОЛ, то передача генетического материала становится бесконечно длительной, а повторы нуклеотидных фрагментов мРНК неизбежными в биологических структурах.

Выводы БСОЛ смогла не только объяснить цифровые загадки генетического кода и наличие двух классов аминоксил-тРНК-синтетаз, но и появление первого гена – первого в мире минимального биофрактала, состоящего из 49-ти нуклеотидов. В тоже время распад его на части, позволил объяснить остальные загадки из жизни живых существ.

Правым оказался гениальный Ховард Хант Патти (родился 5 октября 1926 г.), заявив: «Если есть что-то функционально сложное, считает Патти, то оно должно было эволюционировать из простого» [2].

ЛИТЕРАТУРА

1. Ogata H., Suhre K. and Claverie J.-M. Discovery of protein-coding palindromic repeats in Wolbachia. // TRENDS in Microbiology - 2005 - Vol.13, N.6 – P. 253-254.;

2. Okazaki Y, Nishimura Y, Yoshida T, Ogata H, Nakano S. Genome-resolved viral and cellular metagenomes revealed potential key virus-host interactions in a deep freshwater lake. Environ. Microbiol. doi: 10.1111/1462-2920.14816 Oct, 2019

3.Телепнева Л.Г. фрактальность живой природы, биологическая система "одесса-лондон-2012", выбор элементов для на-к-атф-азы и иммунный надзор организма. Problems of fighting human and animal diseases in terms of the biosphere conditions deterioration. London, 23–29 марта 2016 года Стр:17-20.

4.НН Pattee Evolving self-reference: matter, symbols, and semantic closure. Laws, language and life, 2012 284 p.P. 211-226

АНАЛІЗ РЕЗУЛЬТАТІВ ВИВЧЕННЯ ДЕПРИВАЦІЇ ТА ПСИХІЧНОЇ ДЕПРИВАЦІЇ В ТРЕТЬОМУ – КРИТИЧНОМУ ПЕРІОДІ

Терлецька Юліана Миронівна

к.психол.н., доцент

доцент кафедри педагогіки та інноваційної освіти
Національний університет «Львівська політехніка»,
м. Львів, Україна

Анотація. У третьому – критичному періоді дослідження депривації та психічної депривації вважалося, що головне патогенне значення для порушень розвитку та характеру дитини має, по-перше, недостатнє задоволення нею афективних потреб, що спричиняє емоційну, афективну депривацію; по-друге, нестача подразників органів чуття, що спричиняє чуттєву депривацію (sensory deprivation).

Ключові слова: деприваційні умови, нестача материнської турботи, ізоляція, сенсорна ізоляція, емоційна депривація, сенсорна депривація, психічне здоров'я.

У розвиткові теорій і концепцій депривації та психічної депривації Й. Лангмейер і З. Матейчек виокремлюють чотири періоди, прийнятих і визнаних спільнотою вчених: перший – емпіричний – з другої половини ХІХ ст. до 30-х років ХХ ст.; другий – мобілізуючий – протягом 30-х – 40-х років ХХ ст.; третій – критичний, який охоплює 50-ті роки ХХ ст.; четвертий – експериментально-теоретичний, який почався з 60-х років ХХ ст. і триває до наших днів [4, с. 11-16].

Розглянемо результати вивчення депривації та психічної депривації в третьому – критичному періоді та їх значення для психологічної науки.

У третьому періоді дослідження проблеми депривації та психічної депривації вийшло за рамки дитячих закладів і розширилося в соціальному середовищі. Так, були з'ясовані ситуації, в котрих виникала депривація (психічна депривація). Правда, теоретико-методологічна база дослідження, фактично, не змінилася. Дослідники цього періоду вивчення депривації розпочали в умовах сім'ї. Вважається, що кульмінацією цього періоду є публікація Всесвітньою організацією охорони здоров'я в Женеві у 1962 році під назвою «Deprivation of Maternal Care» [9]. У цій публікації розглянуті дослідження депривації в різних ситуаціях, а також критично проаналізовано наявні класичні концепції, виходячи з позиції методології дослідження. З цього часу на Заході депривація, як наукове і життєве явище, вийшла за вузькі межі вивчення й застосування, її стали розглядати у контексті всіх сфер суспільного життя. Разом з цим, було зроблено висновок про негативний вплив технократизації суспільства на збільшення кількості депривованих дітей, наявності в них соціальних відхилень, девіантної поведінки.

Якщо в попередній (другий) період джерелом депривації вважалося, насамперед, проживання дитини без материнської турботи (*maternal deprivation*), прототипом якого також є життя дитини в закладі, то в цей період з'ясувалося, що існує низка інших ситуацій, в яких може виникнути депривація. Так, був виявлений факт, що набагато більше число дітей, які страждають від нестачі материнської турботи, насправді, проживає зі своїми матерями.

Якщо у попередньому (другому) періоді дослідники припускали, що психічні порушення в дітей, котрі перебували в деприваційних умовах, наявні майже стовідсотково, то з нових досліджень випливало, що багато дітей проходять через дані умови практично без психічних порушень. Крім цього, нові дослідження показали, що лише у меншості дітей розвиваються більш грубі порушення, а їх картина в цілому досить різноманітна. Справа в тому, що з дослідів по сенсорній депривації та з нових теорій учіння слідує, що лише, як виняток, на розвиток депривації може впливати всього один чинник, і що, практично, в кожній деприваційній ситуації має місце незадоволення кількох

важливих потреб дитини, котрі в різних дітей і в різні періоди розвитку знаходяться у різній залежності.

Якщо дослідники першого і другого періодів вважали, що деприваційні порушення, переважним чином, є не виправними (незворотними), то у третьому періоді нові дослідження підтвердили успішність профілактичних і терапевтичних заходів за умов, по-перше, досконалого матеріального й кадрового забезпечення дитячих установ; по-друге, підпорядкування всієї роботи цих установ ідеї, що слід максимально зважати на особистість кожної окремої дитини. У цей період, разом з поширенням інформації про сутність депривації та механізмів її впливу, зростають також можливості цілеспрямованої індивідуальної психотерапії.

Проте, разом з поняттям “психічна депривація” в цей період дослідниками продовжують уживатися й інші поняття, котрі виведені за аналогією з недостатністю харчування, а саме “психічне голодування” (psychological starvation), “психічна недостатність” (carence mentale) [4]. Також зустрічається поняття “сепарація”, під яким розуміють припинення вже раніше створеного зв’язку між дитиною і її соціальним середовищем [10; 11; 14; 15.] Власне Дж. Боулбі розповсюджував думку, котра вже раніше висловлювалася авторами лондонської школи, що сепарацією порушується, насамперед, нормальний процес перебігу емоції тривоги. Згідно з цими уявленнями, кожна маленька дитина володіє не лише почуттям любові й залежності, а й ненависті та опору [11].

Разом з цим Дж. Робертсон і Дж. Боулбі виокремили три типові фази поведінки дітей, розлучених уперше з матерями у віці від 18 до 24 місяців і поміщених у заклади нейтрального типу (дитячі будинки, санаторії або в лікарні): перша – фаза протесту, коли дитина вередує, кличе матір, кричить й на основі свого попереднього досвіду очікує, що вона буде реагувати на її дії; друга – фаза відмови від потягу до матері (пізніше (у 1960 році) автори Дж. Робертсон і Дж. Боулбі термін “відмова від потягу до матері” (denial) замінили терміном “відрив від матері” (detachment)), коли дитина витісняє свої почуття

до матері і/або прив'язується до кого-небудь, хто про неї турбується, або губить інтерес до людей і зосереджується, швидше всього, на речах; третя – фаза захисних реакцій [16; 17]

Також деякі дослідники продовжують уживати поняття “ізоляція”, під якою розуміють утримання дитини поза впливом на неї необхідного для її розвитку предметного і соціального середовища, що описані ще в другому періоді першого етапу А. Gesell [13], R. Zing [18] та ін.

Однак, крім поняття “ізоляція” зустрічається поняття “сенсорна ізоляція” (від англ. *sensory isolation*), котру тлумачать як «утримання організму в умовах виключення з його оточуючого середовища максимально великої кількості подразників». Але, автори, уточнюючи це поняття, часто розкривають його як сенсорну депривацію: «розрізняють три різновиди умов ізоляції: 1) абсолютне зведення нанівець надходження подразників (сенсорний голод); 2) усунення подразників, котрі несуть інформацію, але без зменшення сили енергетичного впливу, що здійснюється на рецептори; 3) зведення сенсорного оточення до низки простих монотонних й повторюваних подразників» [2, с. 500].

Разом з цим Е. Берн вживає поняття “сенсорний голод” для позначення відсутності або нестачі емоційних зв'язків. Він доходить висновку, що «відсутність емоційних зв'язків для дитини може закінчитися фатально. Факти підтверджують, що існує сенсорний голод і потреба в житті дитини стимулів, які б забезпечували їй фізичний контакт», а нестача сенсорних вражень спричиняє негативний психічний стан і психічні порушення [1, с. 6].

Таким чином, у третьому періоді першого етапу вчені продовжують розробляти емоційний аспект виникнення в дитини психічної депривації та порушення психічного здоров'я. Вони беруть за основу те, що дитина для свого здорового розвитку потребує, насамперед, позитивних емоцій та почуттів. Якщо вона оточена достатньою любов'ю, то має емоційне тло, яке замінює нестачу інших психічних елементів, приміром, нестачу подразників органів чуття, відсутність іграшок, недостатність виховання й освіти. Вважалося, що головне патогенне значення для порушень розвитку та характеру дитини має

недостатнє задоволення афективних потреб, що спричиняє емоційну, афективну депривацію, і нестача подразників органів чуття, що спричиняє чуттєву депривацію (*sensory deprivation*). Тому найповніше в психологічній літературі описана сенсорна депривація (від лат. *sensus* – відчуття, почуття і *deprivation* – позбавлення), під котрою в цілому до цього часу розуміється тривале, більш або менш повне позбавлення людини сенсорних вражень [3, с. 358; 5, с. 116; 6, с. 796; 7, с. 97; 8, с. 161-162 та ін.]. Вивчення депривації вже не обмежувалось закладами для грудних дітей і дитбудинками, але поширилося також на сім'ї та інші сфери суспільного життя, внаслідок чого проблема психічної депривації набула широкого суспільного значення на Заході. Її починають називати в числі чинників, які спричиняють певні негативні суспільні явища (зростання правопорушень серед молоді, наркоманію, алкоголізм, збільшення кількості самогубств, розлучень, насильства і под.).

Таким чином, у кінці третього – критичного періоду, як і у два попередні, депривація (психічна депривація) в дітей, фактично, прирівнювалася дослідниками до непридатних для їхнього розвитку умов (деприваційних умов) і до важких наслідків її впливу на їхню психіку. Критичним його назвали тому, що була піддана критиці, ревізії частина теоретико-методологічного підґрунтя, на якому проводилися дослідження депривації в дітей у перший – емпіричний та другий – мобілізуючий періоди. Проте, розкриття психічної депривації через аналіз специфічних ситуацій і наслідки, до яких вона призводить, не дозволило розкрити механізми її прояву і перебігу в психіці дитини.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Берн Э. Игры в которые играют люди. Психология человеческих взаимоотношений. Люди которые играют в игры. Психология человеческой судьбы. Минск: ПРАМЕБ, 1992. 383 с.
2. Большой психологический словарь / под ред. Б.Г. Мещерякова, В.П. Зинченко. Санкт-Петербург : Прайм-ЕВРОЗНАК, 2007. 672 с.
3. Краткий психологический словарь / Сост. Л.А. Карпенко; под. общ. ред. А.В. Петровского, М.Г. Ярошевского. Москва : Политиздат, 1985. 431 с.

4. Лангмейер И., Матейчек З. Психическая депривация в детском возрасте. Прага: ЧССР : Авиценум. Медицинское издательство, 1984. 334 с.
5. Новейший психологический словарь / сост. В.Б. Шапарь, В.Е. Россоха, О.В. Шапарь. Изд. 3-е. Ростов н/Д. : Феникс, 2007. 806 с.
6. Психологическая энциклопедия / под. ред. Р. Корсина, А. Ауэрбаха. 2-е изд. Санкт-Петербург : Питер, 2006. 1096 с.
7. Психология: словарь / под общ. ред. А.В. Петровского, М.Г. Ярошевского. 2-е изд., испр. и доп. Москва : Политиздат, 1990. 494 с.
8. Словарь психолога-практика / сост. С.Ю. Головина. 2-е изд. Минск : Харвест, Москва : АСТ, 2001. 976 с.
9. Ainsworth, Mary D. Salter, Andry R., Harlow G., Robert G., Lebovici S., et al. Deprivation of maternal care : a reassessment of its effects / contributors. *World Health Organization*. 1962. URL: <https://apps.who.int/iris/handle/10665/37819>.
10. Alkon D. Parental deprivation. *Acta Psychiatr. Scand.*, Suppl. 223. Copenhagen, 1971.
11. Bowlby J. Maternal Care and Mental Health. *The master work series* (2nd ed.). Northvale. London, 1950.
12. Bowlby J. The Nature of the Child's Tie to His Mother. London. 1958.
13. Gesell A. Wolf Children and Human Child. New York, Harper and Brothers, 1940.
14. Rheingold H.L. The modification of social responsiveness in institutional babies. *Monogr. Soc. Res. Child Develop.*, 1956.
15. Rheingold H.L., Eckerman C. O. The infant separates himself from his mother. *Science*, 1970. № 3927. P. 168.
16. Robertson J., Bowlby J. Responses of young children to separation from their mothers. *Courier*, 1952.
17. Robertson J. Young. Children in Hospital. London, Tavistock Publ., 1958.
18. Zing R.M. Feral man and extreme cases of isolation. *Amer. J. Psychol.*, 1940. № 53.

ХІМІЧНІ ЗАВДАННЯ У БРАЗИЛЬСЬКОМУ СТИЛІ НА ОСНОВІ ВІРШІВ Й. БРОДСЬКОГО

Ткач В. В.

Чернівецький національний університет
ім. Ю. Федьковича, Україна

Кушнір М. В.

Чернівецька гімназія №5, Україна

Васюк Л. О.

Чернівецька гімназія №3, Україна

Петрусяк Т. В.

Чернівецька музична школа №1, Україна

24 травня 2020 року світ відзначав 80-річний ювілей з дня народження великого російського поета, письменника, перекладача, есеїста та драматурга Йосипа Бродського. 26 січня 2021 року відзначатимуть 25-річчя смерті поета. Письменник є лауреатом Нобелівської премії, а також поетом-лауреатом Бібліотеки Конгресу США. Бродський - єдиний літератор з російськомовним корінням, у якого вийшло розширити і поглибити мистецтво поезії на території США. Ознайомитися з віршами Йосипа Олександровича варто всім поціновувачам глибокої поезії. Твори автора зачіпають найширший спектр чуттєвого й емоційного сприйняття. Книги Йосипа Бродського навівають і радість, і любов, і смуток. Вірші Й.Бродського використовують широку гаму образів, запозичених з різних областей знань, в т.ч. і хімії.

Дана авторська розробка містить підбірку із хімічних завдань «у бразильському стилі» за мотивами життя і творчості Й. Бродського. В даній розробці використані вірші Бродського, написані в еміграції (1972 – 1996). Для 11 класу.

1. Як відомо, Бродський був вимушеним залишити СРСР у 1972 році. Його кохана Марина Басманова, в свою чергу, залишилася в СРСР.

Незважаючи на це Бродський продовжував листування з нею і писав вірші, присвячені їй. З-посеред написаних і виданих в еміграції варто згадати «20 сонетов к Марии Стюарт», «Новые стансы к Августе» (останні були написані у 1961 – 1962 рр, але видані тільки у 1983 році – вже в еміграції). Ось один із останніх віршів, присвячених Марині Басмановій, датований 1982 роком. Композитор С. Труханов перетворив цей вірш на пісню:

Навсегда расстаемся с тобой, дружок.

Нарисуй на бумаге простой кружок.

Это буду я: ничего внутри.

Посмотри на него - а потом сотри.

Я всегда твердил, что судьба - игра.

Что зачем нам рыба, раз есть икра.

Что готический стиль победит, как школа,
как способность торчать, избежав укола.

Я сижу у окна. За окном осина.

Я любил немногих. Однако - сильно.

Я твердил, что лес - только часть полена.

Что зачем вся дева, если есть колено.

Что, устав от поднятой веком пыли,
русский глаз отдохнёт на эстонском шпиле.

Я сижу у окна. Я помыл посуду.

Я был счастлив здесь, и уже не буду.

Я писал, что в лампочке - ужас пола.

Что любовь, как акт, лишена глагола.

Что не знал Эвклид, что сходя на конус,
вещь обретает не ноль, но Хронос.

Я сижу у окна. Вспоминаю юность.

Улыбнусь порою, порой отплюнусь.

Моя песня была лишена мотива,
но зато её хором не спеть. Не диво,
что в награду мне за такие речи
своих ног никто не кладёт на плечи.
Я сижу у окна; за окном как скорый,
море гремит за волнистой шторой.

Гражданин второсортной эпохи, гордо
признаю я товаром второго сорта
свои лучшие мысли, и дням грядущим
я дарю их, как опыт борьбы с удушьем.
Я сижу в темноте. И она не хуже
в комнате, чем темнота снаружи.

Навсегда расстаемся с тобой, дружок.
Нарисуй на бумаге простой кружок.
Это буду я: ничего внутри.
Посмотри на него - а потом сотри.

У вірші Бродський вже остаточно приймає те, що з Мариною Басмановою побачитися йому вже не доведеться і фактично прощається з нею. І хоча останній вірш, присвячений М.Б. було написано у 1989 році – за рік до одруження поета – вже у цьому вірші видно, що поет визнав поразку нерозділеного кохання перед життєвими обставинами.

В останній строфі герой Бродського пропонує своєму другові намалювати кружечок на папері, уявити його своїм другом, з яким він прощається, і потім стерти. В часи Бродського це було можливим тільки при використанні олівця, а не ручки. Графітовий олівець винайшли незалежно один від одного француз

Н.Ж. Конте і австрієць Й. Хардмут в 1790-х рр. В той же час шведський вчений К.В. Шееле підтвердив, що графіт – один із алотропних матеріалів Карбону.

1.1. Поясніть різницю між алмазом, графітом та карбіном – найвідомішими природними матеріалами Карбону. Запишіть реакції окиснення графіту нітратною та концентрованою сульфатною кислотами.

1.2. Щодо графіту, вкажіть невірне твердження

а) На відміну від алмазу, графіт окиснюється нітратною і концентрованою сульфатною кислотами з утворенням Карбон діоксиду

б) Графіт, на відміну від алмазу, містить sp^2 -гібридні атоми Карбону

в) На відміну від алмазу, графіт легко проводить електричний струм

г) На відміну від карбіну, атоми Карбону у графіті пов'язані між собою подвійними зв'язками замість потрійних

г) Косинус валентного кута в алмазі складає $\left(-\frac{1}{3}\right)$, а в графіті - $\left(-\frac{1}{2}\right)$

1.3. Неограничений алмаз піддали обробці нітратною кислотою. В результаті виділилася газова суміш, яка заповнила посудину в формі паралелепіпеда. В його основі лежить ромб стороною 8 см. Кут між сторонами ромба складає 30° , а висота паралелепіпеда складає 7 см. Після обробки виявилось, що вже ограничений алмаз важив 300 карат (5 карат = 1 г). Знайдіть початкову масу алмазу

2. 24 травня 1980 року, в день свого 40-річного ювілею, Бродський написав один із найвідоміших віршів. Сам поет його дуже любив і неодноразово зачитував на своїх поетичних вечорах та інтерв'ю:

Я входил вместо дикого зверя в клетку, выжигал свой срок и кликуху гвоздем в бараке, жил у моря, играл в рулетку, обедал черт знает с кем во фраке. С высоты ледника я озираю полмира, трижды тонул, дважды бывал распорот. Бросил страну, что меня вскормила. Из забывших меня можно составить город.

Я слонялся в степях, помнящих вопли гунна, надевал на себя что сызнава входит в моду, сеял рожь, покрывал черной телью гумна и не пил только сухую

воду. Я впустил в свои сны вороненый зрачок конвоя, жрал хлеб изгнания, не оставляя корок. Позволял своим связкам все звуки, помимо воя; перешел на шепот. Теперь мне сорок.

Что сказать мне о жизни? Что оказалась длинной. Только с горем я чувствую солидарность. Но пока мне рот не забили глиной, из него раздаваться будет лишь благодарность. У даному вірші поет підбиває проміжний підсумок 40 років свого насиченого життя.

У вірші згадується толь – рулонний гідроізоляційний матеріал із товстого картону, покритого кам'яновугільними чи сланцевими дьогтями. Відтак, містить похідні аренів, представленими аренами (бензен, ксилени, толуен) і фенолами (крезоли, гваякол, фенол). Дьоготь обмежено розчинний у лугах і в спирті. У воді дьоготь розчиняється погано, що і пояснює використання толю в гідроізоляції.

2.1. Поясніть, чому дьоготь легко розчинний в лужних розчинах, але погано розчинний в воді.

2.2. Щодо аренів та фенолів, вкажіть вірне твердження

а) Арени є ненасиченими сполуками і, відтак, легко вступають в реакції приєднання та циклоприєднання

б) На відміну від бензену феноли знебарвлюють бромну воду, оскільки легше за бензен вступають в реакції електрофільного заміщення в ароматичному ряду

в) Валентний кут в аренах складає 90°

г) Бензен є шестичленною карбоциклічною сполукою, яка існує в конфігураціях «ванни» і «крісла»

г) Феноли, як і спирти, реагують з активними металами з виділенням водню, але не реагують із лугами

2.3. При дії металевого натрію на фенол певної маси утворився водень, що за н.у. заповнює посудину в формі прямокутного паралелепіпеда розмірами $43 \times 8 \times 7$ см. Знайдіть початкову масу фенолу.

3. У 1975 році Бродський вирушив у подорож Мексикою. Там він проїхав буквально усю країну і зустрівся із провідними поетами та письменниками країни. Результатом подорожі Мексикою були такі віршовані твори, як «Мексиканське романсеро» та «Гуернавака». Остання була присвячена мексиканському поету Октавіо Пасу – автору «Лабіринту самотності». Фрагмент її подано нижче

Хрусталь, заметим походя, разбит.
М. был здесь императором три года.
Он ввел хрусталь, шампанское, балы.
Такие вещи скрашивают быт.
Затем республиканская пехота
М. расстреляла. Грустное курлы

доносится из плотной синевы.
Селяне околачивают груши.
Три белых утки плавают в пруду.
Слух различает в ропоте листвы
жаргон, которым пользуются души,
общаясь в переполненном Аду.

Отбросим пальмы. Выделив платан,
представим М., когда перо отбросив,
он скидывает шелковый шлафрок
и думает, что делает братан
(и тоже император) Франц-Иосиф,
насвистывая с грустью «Мой сурок».[...]

Під літерою М. Зашифрований Максиміліан Фердинанд Йосип фон Габсбург, який був проголошений імператором Мексики з подачі Франції, Іспанії та Англії, які втрутилися у мексиканську громадянську війну на стороні консерваторів, які бажали повернути в Мексиці монархію. На три роки їм це

вдалося зробити. Однак, запеклий опір мексиканських республіканців, а також епідемії тропічних хвороб, до яких не були готові солдати з Європи, зробили свою справу і Максиміліана було розстріляно. В вірші сказано, що за Максиміліана у Мексиці з'явилося шампанське вино. Шампанське вино походить із французької провінції Шампань, де росте особливий сорт винограду. За законодавством Франції та ЄС «Шампанським» вином не може бути назване вино, приготоване поза провінцією Шампань і за методикою прискореної шампанізації замість тривалої витримки.

Особливий смак шампанському вину надають різні сполуки, серед яких варто відмітити деканову, додеканову кислоти та естер етилмірестимат (етилтетрадеканоат).

3.1. Запишіть формули згаданих речовин. Відповідними реакціями проілюструйте їх властивості як кислот та естеру.

3.2. Щодо згаданих кислот, вкажіть невірне твердження.

а) етилмірестимат є ізомером стеаринової кислоти

б) молярні маси деканової та додеканової кислоти відрізняються на 28 г

в) етилмірестимат вступає в реакцію лужного гідролізу з утворенням солі та етанолу

г) деканова та додеканова кислоти реагують з Фосфор пентахлориду з утворенням хлорангідридів відповідних кислот

г) деканова та додеканова кислоти вступають в реакції хлорування з утворенням α -дихлорпохідних

3.3. При дії металевого натрію на карбонову кислоту утворився водень, здатний заповнити за н.у. собою посудину в формі призми. В основі призми знаходиться прямокутний трикутник з катетами 21 см і 28 см. Висота призми складає 32 см. Яка маса деканової кислоти і яка маса додеканової кислоти вступає в реакцію з утворенням даного об'єму водню?

ТРИ ХІМІЧНІ ЗАДАЧІ В БРАЗИЛЬСЬКОМУ СТИЛІ НА ФУТБОЛЬНУ ТЕМАТИКУ

Ткач Володимир В.

Чернівецький національний університет
ім. Ю. Федьковича, Україна

Кушнір Марта В.

Сокол Наталія В.

Чернівецька гімназія №5, Україна

Іванушко Яна Г.

Буковинський державний медичний
університет, Україна

Останнім часом, діти поступово втрачають інтерес до вивчення точних та природничих наук. Це пояснюється рядом об'єктивних та суб'єктивних факторів, одним із яких є недосконалість традиційного педагогічного підходу до учнів.

Одним із засобів зацікавлення учнівської аудиторії до пояснюваного матеріалу є задіяння міжпредметних зв'язків. Хімічний матеріал дозволяє підібрати міжпредметні зв'язки хімії із будь-яким предметом шкільної програми – як природничо-математичного, так і суспільно-гуманітарного та мистецького циклу, включаючи фізичне виховання і спорт, що буде показано у даній роботі.

Футбол є чи не найпопулярнішим видом спорту на сьогодні. Його називають «грою мільйонів», «шахами під відкритим небом». Наразі – футбол – дещо більше, ніж просто спорт. Це ціла індустрія, функціонування якої неможливе без використання того чи іншого хімічного процесу.

У даній підбірці подано три хімічні задачі на футбольну тематику.

1. Як відомо, футбольні ворота складаються із двох вертикальних стійок (штанг), розміщених рівновіддалено від кутових прапорців, сполучених

зверху горизонтальною перекладиною. Віддаль між штангами складає 7,32 м (8 ярдів), а висота воріт складає 2,44 м. Ширина штанг і внутрішня висота перекладки рівні між собою і складають 12 см (5 дюймів).

Ворота надійно закріплюються на землі. До воріт прикріплюються сітки, що мають бути надійно закріплені так, щоби не заважати голкіперу. Сітка воріт підтримується додатковими тросами, що кріпляться до додаткових штанг за воротами або (на аматорських спортмайданчиках) бути цільнометалевою і складати їх частину.

На сучасних футбольних полях користуються сіткою із капрону, яка є легкою і зручною у використанні. Недоліком капронової сітки є те, що від сильних ударів м'ячем вона може тріснути. В результаті, м'яч може влетіти у ворота, пробивши сітку із зовнішнього боку, що ні в якому разі не може бути зарахованим як гол. В такому разі арбітр призначає удар від воріт.

Капрон – це синтетичне полімерне волокно на основі 6-амінокапронової кислоти (Рис. 1).

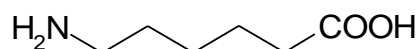

Рис. 1. Рис. 1. 6-амінокапронова кислота

1.1. Трьома реакціями проілюструйте властивості 6-амінокапронової кислоти як амінокислоти. Покажіть схематично утворення капрону із 6-амінокапронової кислоти. Вкажіть, чи є даний процес полімеризацією чи поліконденсацією. Чи споріднений зв'язок між ланками пептидному?

1.2. Щодо 6-амінокапронової кислоти вкажіть невірне твердження

а) 39,3 г кислоти складають її 0,3 моля

б) 6-амінокапронова кислота взаємодіє тільки з речовинами з основною реакцією. Аміногрупа в її складі є неактивною

в) 6-амінокапронова кислота реагує із хлоридною кислотою з утворенням солі за аміногрупою

г) Ланки 6-амінокапронової кислоти взаємодіють між собою за принципом голова-хвіст

г) Капрон – це поліконденсаційне волокно.

1.3. При дії натрію на певну масу 6-амінокапронової кислоти утворюється водень, що за н.у. займає посудину в формі призми. В основі призми знаходиться дельтоїд зі сторонами 16 і 14 см, кутом між різними сторонами 120° і висотою $28\sqrt{3}$ см. Відомо, що із даної кількості 6-амінокапронової кислоти можна отримати 100 000 000 000 000 000 однакових макромолекул. Знайдіть кількість мономерних ланок в кожній із них.

2. В 1966 році в Англії проходив Чемпіонат Світу з футболу. У матчі між Аргентиною та Англією виникла напружена обстановка, оскільки гравець збірної Аргентини Антоніо Раттін не зрозумів озвучену арбітром зустрічі – Рудольфом Крайтляном – німцем – вимогу залишити межі поля і продовжив грати ще 9 хвилин. Сталася бійка, в результаті якої багато гравців обох команд отримали усні попередження, незрозумілі для них, з огляду на мовний бар'єр.

В результаті з наступного ЧС-1970 були введені червоні та жовті картки, які відтоді стали стандартом. Перша жовта картка в офіційному матчі була показана в матчі Мексика – СРСР.

В якості червоного барвника, яким забарвлюється пластикова картка в сучасному футболі, використовується барвник Судан I, а в якості жовтого – метаніловий жовтий (Рис. 2):

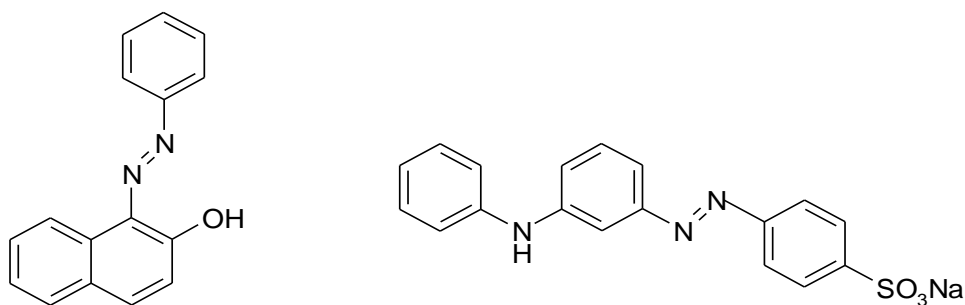

Рис. 2. Судан I (зліва) та Метаніловий жовтий (справа)

2.1. Запропонуйте реакції, якими можна отримати Судан I та метаніловий жовтий. Для обох сполук покажіть відповідними реакціями властивості кожної із наявних там функціональних груп

2.2. Щодо обох сполук, вкажіть невірне твердження

а) Метаніловий жовтий є основним продуктом азосполучення дифеніламіну

б) Судан I – продукт реакції 2-нафтолу із діазонієвою сіллю на основі аніліну

в) Кислота, сіллю якої є метаніловий жовтий, сильніша за Судан I, фенол і ацетатну кислоту

г) Судан I сильніша кислота за фенол та незаміщений 2-нафтол, з огляду на акцепторний вплив азогрупи і утворення водневого зв'язку

г) Масова частка Карбону в метаніловому жовтому відповідає дробові $\frac{72}{125}$

2.3. Водень за н.у. заповнює посудину в формі паралелепіпеда. В його основі знаходиться ромб зі стороною 80 см і кутом між сторонами 150° . Висота паралелепіпеда складає 7 см. Знайдіть масу Судану I, реакція якого з натрієм може утворити даний об'єм водню. Знайдіть масу метанілового жовтого, що утворюється за реакції відповідної кислоти з натрієм з утворенням даного об'єму водню

3. В 2008 році відомий французький футболіст та в майбутньому тренер Зінедін Зідан дав велике інтерв'ю, в якому підбив підсумок тривалої кар'єри гравця. В ньому він підтвердив, що в бутність гравцем туринського «Ювентуса» вживав заборонений в надлишку стимулюючий препарат креатин (Рис. 3). Хоча креатин тоді не входив в список заборонених препаратів МОК і ВАДА, він заборонений до продажу і у фармацевтичній практиці в багатьох країнах Європи, з огляду на побічні ефекти його надлишкових кількостей. Спортсмени користуються ним для нарощення м'язової маси. Це природна сполука, вперше виділена у 1832 році французьким хіміком Мішеlem Шеврелем (1786 – 1889) зі скелетних м'язів і вона стимулює їх активність.

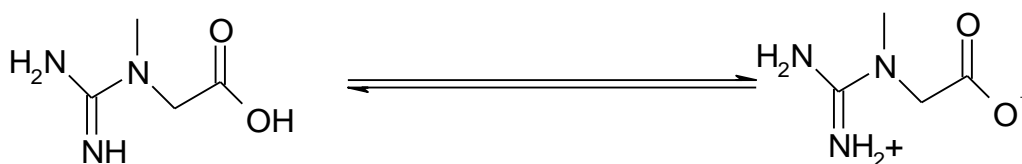

Рис. 3. Креатин

3.1. Проілюструйте властивості креатину як заміщеної карбонової кислоти. Поясніть, чому гуанідиновий фрагмент проявляє основні властивості і як утворюється цвіттер-йон. Що таке ізоелектрична точка?

3.2. Щодо креатину, вкажіть невірне твердження

а) Креатин взаємодіє з активними металами з утворенням солей і води

б) Креатин може утворювати солі як за карбоксильною, так і за гуанідиновим фрагментом

в) Молярна маса кислотного залишку креатину складає 130 г/моль

г) Креатин може утворювати як естери, так і амід

г) Креатин може утворювати цвіттер-йони декількох типів

3.3. При дії металевого натрію на креатин утворився водень, що за н.у. заповнив посудину в вигляді прямокутного паралелепіпеда розмірами 80x70x4 см. Знайдіть масу креатину, що прореагував.

МУЗИКОТЕРАПІЯ У РОБОТІ З ДІТЬМИ, ЯКІ МАЮТЬ ОСОБЛИВІ ОСВІТНІ ПОТРЕБИ

Ткаченко Анастасія Антонівна

студентка

Центральноукраїнський державний

педагогічний університет

імені Володимира Винниченка

м. Кропивницький, Україна

Анотація. У сучасному суспільстві число дітей з особливими потребами зростає, тому їх освіта і розвиток мають принципове значення. Актуальним є пошук нових шляхів впливу на повноцінне формування, розвиток, корекцію, психофізичних якостей дітей з особливими потребами, їхню соціалізацію та надання вчасної допомоги. Сучасні спеціальні психологія і педагогіка в значній мірі орієнтовані на використання музикотерапії як важливого засобу виховання гармонійної особистості дитини з особливими потребами, адже музичне мистецтво є джерелом нових позитивних переживань дитини, народжує творчі потреби і способи їх задоволення, активізує потенційні можливості у практичній музично-художній діяльності, забезпечує всебічний розвиток дитини, виконуючи найважливіші функції: виховну, освітню, соціальну.

Ключові слова: музикотерапія, гра, діти з особливими потребами, музичне мистецтво, музика, інклюзивна освіта.

Вступ. Музикотерапія у перекладі з греко-латинського означає «зцілення музикою», вона є одним із ефективних методів та засобів лікування, викликає у дитини радість, позитивні емоції, які здійснюють лікувальний вплив, відновлюють сили та розвивають творчість, яка допомагає у житті. «Вплив музики на психіку було інтуїтивно помічено вже у первісні часи, що знайшло

відображення у магічних обрядах і міфології, у призначенні музики як терапевтичного чинника» [6, с. 147].

Сприятливий вплив музики на душу людини помітили ще в давнину. Піфагор, Аристотель, Платон вказували на лікувальний і профілактичний вплив музики, які вважали, що музика встановлює пропорційний порядок і гармонію у Всесвіті, в тому числі порушення в людському тілі [3, с. 69].

У середні віки музику використовували для лікування психічних розладів і застосовували як знеболюючий засіб.

Мета статті – дослідити особливості музикотерапії у роботі з дітьми, які мають особливі освітні потреби.

Матеріали та методи – загальний та теоретичний аналіз психолого-педагогічної літератури з проблеми дослідження; вивчення відеоматеріалу роботи корекційних педагогів з дітьми з особливими освітніми потребами та результати їх роботи.

Результати та обговорення. Науковці – лікарі, психологи, музиканти, педагоги, дефектологи, досліджували особливості застосування музикотерапії з корекційною метою (Б. Айзенберг, Б. Асаф'єв, В. Березнікова, В. Бехтерєв, О. Боровик, Л. Брусиловський, Л. Ватуріна, Т. Вохмяніна, О. Гаврілушкіна, Г. Грибанова, І. Грошенков, О. Декролі, Ж. Демор, Г. Добровольська та інші).

Внесок у розробку психотерапевтичних принципів музичної терапії дітей з особливими потребами внесли представники трьох ведучих шкіл – шведської (А. Понтвік), німецької (К. Швабе, В. Келер та ін.) і американської (К. Роббінс, Б. Гессер та ін.) [5].

Дослідження психологів доводять, що дітей з особливими потребами потрібно обов'язково включати в музичну діяльність, в процесі якої удосконалюються їх рухові, психічні, сенсорні і мовні функції, формуються навички спілкування.

Чим раніше почнуться такі заняття, тим ефективнішим буде психокорекційний вплив на розвиток дитини [4].

На даний час вчені доводять позитивний вплив класичної музики і колискових на розвиток і здоров'я дітей. Їх дослідження показують істотний вплив на емоційну сферу дитини з затримкою психічного розвитку. Музичне мистецтво надає безсумнівний вплив на особистість дитини з особливими потребами, тому займатися музикою має сенс на будь-якому етапі розвитку.

Практичний досвід психокорекційної роботи засобами мистецтва показує її великий терапевтичний і корекційний ефект в роботі з дітьми з особливими потребами.

Музика є істотною частиною корекційного процесу, вона збільшує зацікавленість і загострює враження дітей, а також дає можливість активізувати дитину, долати несприятливі установки і відносини, покращувати емоційний стан.

На думку Н. Квітки, музикотерапія є одним із таких методів, який використовує музику в якості засобу мобілізації інтелектуальних, емоційних, рухових, мовленнєвих та інших функціональних можливостей організму дитини, що підтверджує можливість застосування її в корекційній роботі з дітьми з особливими освітніми потребами [6, с. 6].

Музикотерапія є одним із таких методів, який використовує музику як засіб активізації інтелектуальних, емоційних, рухових, мовленнєвих та інших функціональних можливостей організму дитини.

Це підтверджує можливість застосування її в корекційній роботі з дітьми з особливими освітніми потребами.

З кожним роком музикотерапія все більше набуває статусу універсальної виховної системи, яка здатна покращити рівень особистісного розвитку людини в складних умовах сучасного суспільного життя.

Музикотерапія є одним зі способів підвищення соціальної активності, комунікативних здібностей та адекватної соціалізації дитини [1; 3].

Завдяки своїм специфічним формам і методам музикотерапія позитивно впливає на емоційну та вольову сферу людини, є засобом корекції функціональних, рухових та соціальних відхилень.

Музична терапія для дітей з особливими потребами в інклюзивному середовищі разом зі спільною метою та завданнями музичного виховання (освітніми, виховними та розвивальними) спрямована на реалізацію специфічного завдання – корекцію психофізичних порушень дітей, зокрема корекцію їх психоемоційного стану.

Важливо створити простір, в якому діти вчаться володіти основними рухами відповідно до звучання музики, розвивати у них слухові відчуття, виховувати культуру поведінки.

Одним із важливих та перспективних розділів спеціальної освіти є логопедична ритміка, а розвиток музично- ритмічного чуття є вагомим фактором у подальшому зближенні з емоційним світом музики, при цьому ритміко-мелодичні вправи сприяють як корекції мовлення, так і організації групи та самоорганізації кожної дитини.

Основним принципом побудови вправ з логоритміки є тісний зв'язок рухів з музикою, поєднання ритму з мовним матеріалом, а засобами логопедичної ритміки є ходьба, марширування в різних напрямках; вправи на розвиток дихання, голосу та артикуляції; вправи, які регулюють м'язів тонус; вправи, які активізують увагу; вправи, які формують чуття музичного розміру, темпу; співи, гра на музичних інструментах; вправи на розвиток творчої ініціативи [8, с. 148].

Фахівці, які в майбутньому будуть працювати з дітьми з особливими потребами, повинні оволодіти корекційно-розвиваючими технологіями, які забезпечать їм можливість втілювати ідеї на практиці.

Висновки: 1. Музика позитивно впливає на вегетативну нервову систему дитини, є стимулятором мисленневих процесів і стабілізатором комунікативних взаємин між дорослими та дітьми. 2. Музикотерапія займає важливе місце серед психолого-педагогічних технологій.

Основною метою є гармонізація особистості через розвиток самопізнання, самовираження й пов'язано це з продуктивним характером

мистецтва взагалі, і музики в тому числі. Завдяки позитивному впливові музикотерапії відбувається розвиток особистості.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Артпедагогика и арттерапия в специальном образовании: учебник для вузов. Медведева Е. А., Левченко И. Ю., Комиссарова Л. Н., Добровольская Т. А. М.: Академия, 2001. С. 248.
2. Безклиньська О. Музикотерапія під час роботи з дітьми з особливими потребами. Позашкілля. 2014. № 12. С. 61-64.
3. Бекетова Ю. В. Використання музики у навчанні дітей з аутизмом. Х., 2005. С. 69.
4. Волкова Г. А. Логопедическая ритмика. М., Владос, 2002. 270 с.
5. Дмитрієва І. В. Корекційна спрямованість естетичного виховання в старших класах допоміжної школи [Текст]: монографія. Слов'янськ : [б.в.], 2008. 373 с.
6. Квітка Н. О. Заняття з музикотерапії для дітей дошкільного віку зі складними порушеннями психофізичного розвитку. Дефектологія : наук.метод. журн. 2012. № 4. С. 115.
7. Петрушин В. И. Музыкальная психотерапия. Теория и практика. М., 1999. С. 176.
8. Шишова І.О. Логопедична ритміка в системі підготовки студентів до корекційної освіти дітей з особливостями фізичного та психомовленнєвого розвитку. Наукові записки. Випуск 147. Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2016. – С. 145-149.

**МУЗИЧНО-ТЕАТРАЛЬНА ТВОРЧІСТЬ
МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ**

Турукіна Олена Вікторівна

Викладач

Гриценко Олена Едуардівна

викладач

Кобзарь Юлія Володимірівна

Студентка

Харківська гуманітарно-педагогічна академія

м.Харків, Україна

Анотація: У статті розглядається проблема виховання молодших школярів засобами музично-театральної діяльності, шляхи залучення їх до театру, що синтезує в собі цикл гуманітарних дисциплін, а також виявлення соціально-педагогічних умов активізації творчої діяльності учнів. Поглиблюються поняття які уточнюють процес розвитку творчої активності особистості школяра у поза аудиторній роботі у музично-театральній діяльності.

Ключові слова: музично-театральна діяльність, особистість, творча активність, молодших школярів.

У молодшому шкільному віці інтенсивно формуються індивідуальні якості дитини, її ставлення до людей і загалом до світу, саме тому цей вік є одним із найважливіших періодів у вихованні особистості. Особливо важлива роль серед інших засобів виховання в початковій школі належить мистецтву й, зокрема, музично-театральному мистецтву, яке завдяки своїй художньо-синтетичній сутності та ігровій природі здійснює комплексний вплив на емоційну, інтелектуальну й вольову сфери особистості молодшого школяра.

Сутність театралізованого дійства виявляється через втілення високої творчої ідеї задуму в яскраву емоційно-вольову форму.

Широкого розуміння ролі й місця театралізованої роботи у вихованні набуло в дискусіях науковців і митців в 70-х роках минулого століття. Причому Д. Генкін, А. Конлович, І. Туманов та ін. довели, що театралізовані дійства є значимими соціально-виховними феноменами, які в художній формі відтворюють події реальної дійсності. Суттєвий потенціал театрального мистецтва як засобу виховання особистості розкрили І. Зайцева, М. Шевченко, Л. Масол, Н. Миропольська та інші. У науковій літературі також визначено, що характерними ознаками музично-творчої активності є: ініціативність і творча потреба (О. Матюшкін), творчий поштовх до саморозвитку дитини (О. Хижна), особлива здібність особистості, котра проявляється в цілеспрямованій діяльності здатність до творчості (В. Старостін), самореалізація особистості (О. Борисова). Ученими також приділялася належна увага дослідженню психолого-педагогічних основ виховання музично-театральної активності особистості (Л. Виготський, Л. Єрмолаєва-Томіна, Н. Киричук, В. Козленко, Г. Костюк та ін.), методам творчої дії та етапам розвитку творчої особистості (Н. Гурець, М. Каган, О. Кудін, Ю. Львова), дослідженню умов розвитку і формування творчої активності, творчого потенціалу (А. Капська, О. Коротеєва, О. Хижна, К. Щербакова та ін.).

Вивченню проблеми музично-творчого розвитку молодших школярів присвячено праці О. Борисової, В. Барко, Є. Єлагіної, Н. Вітківської, І. Гадалової, Н. Гурець, Д. Джоли, А. Тютюнникова, А. Щербо та інших. Особливого значення самодіяльній дитячій театральній творчості як засобу різнобічного розвитку особистості надавали Я. Коменський, А. Макаренко, В. Сухомлинський. Роль театральної діяльності в гармонійному розвитку школярів, виховання в них гуманності висвітлюють О. Комаровська, Л. Масол, Н. Миропольська, А. Єршов В. Ширяєва, Є. Сазонов. Питання про значення дитячого дидактичного театру в навчально-виховному процесі обговорюються у працях К. Пратта («ігрова школа»), В. Шахрай. Розвитку творчої активності

молодших школярів засобами театральної самодіяльності присвячено дослідження Г. Костюшка. Надзвичайно цінним для нашого дослідження є теоретичне обґрунтування театральної педагогіки, що знайшло відображення у працях С. Гіппіуса, К. Станіславського, а також ідеї використання театральної педагогіки для підвищення ефективності педагогічного впливу в навчально-виховному процесі (В. Абрамян, І. Зязюн).

Водночас слід зазначити, що проблема виховання молодших школярів засобами музично-театральної діяльності до сьогодення часу не була предметом спеціального дослідження. Науковцями гідною мірою не висвітлено можливості дитячого театру як виховної технології залучення учнів до гуманістичних цінностей, недостатньо розкрито взаємодію освітніх закладів і сім'ї у процесі виховання дитини засобами музично-театральної діяльності, не визначено напрями застосування виховного досвіду українського самодіяльного театру в сучасному педагогічному процесі. Зауважимо також, що репертуар дитячих театральних колективів недостатньо сприяє активному залученню молодших школярів до моральних цінностей загальнолюдської та національної культури, він характеризується більше розважальністю, ніж зверненням до глибоких духовно-моральних проблем. Ці міркування і зумовили вибір теми статті. Аналіз наукової літератури дозволив дійти висновку, що розвиток музично-творчої активності людини як динамічний процес має свої особливості, оскільки готовність особистості до творчої активної діяльності інтегрується в різні види діяльності: у навчання, громадську чи культурологічну діяльність тощо. Розглядаючи психофізіологічні особливості дітей, можна стверджувати, що кожна вікова група має всі передумови для ефективних занять сценічним мистецтвом. У цьому плані особливо перспективним є молодший шкільний вік, який характеризується безпосередністю, емоційним відгуком на красу в будь-яких її проявах, розвитком фантазії, творчої уяви. Зокрема, психологи виділяють такі основні мотиви інтересу молодших школярів до театру: 1) пізнавальний (« У театрі щоразу пізнаєш багато нового»); 2) мотив-«актор» («Я люблю ходити в театр,

там виступають актори»); 3) мотив-«декорації» («Там живі люди і гарні декорації») [1, с.56].

Близькістю до дошкільного віку, в якому провідним типом діяльності є гра, можна пояснити прагнення молодших школярів відображати життя на сцені. Причому у процесі гри, через гру відбувається усвідомлення ними важливих специфічних елементів мови театрального мистецтва. Тому музично-театральна діяльність допомагає учням початкової школи органічно перейти від ігрової діяльності до навчальної, де зберігаються елементи ігрового плану[2, с. 132].

Важливо також звернути увагу на двоплановість гри, що присутня і в театральному мистецтві. Перш за все, дитина, що грає, задіяна у реальних подіях, а це вимагає від неї виконання дій, розв'язання конкретних, нестандартних задач, пов'язаних з цим процесом. У той же час ця діяльність носить умовний характер, оскільки стосується виконання рольової поведінки персонажа художнього твору, що дозволяє дитині абстрагуватися від реального життя і позбавляє її відповідальності за вчинки героя в різноманітних обставинах. Це знімає напругу й дає їй можливість проявляти й розвивати уяву, варіативність мислення, що є важливим у виховному процесі. Треба також підкреслити, що молодший шкільний вік вважається найсприятливішим для закладення «чуття театру». Синтетичність театрального мистецтва дозволяє вирішувати цілу низку виховних завдань, причому вирішувати їх комплексно – і в самодіяльності школярів, і в організації сприйняття ними вистав, і у процесі набуття знань про театр. [3, с.38].

Музично-театральну творчість дітей можна успішно організовувати в різних типах навчально-виховних закладів (загальноосвітня школа, позашкільний навчальний заклад) та різних соціокультурних сферах (сім'я, дозвілля з ровесниками тощо). Самодіяльна театральна творчість активно сприяє розвитку емоційної сфери дітей, створює умовну реальність, в якій молодший школяр вчиться визначати і розвивати свої потреби, інтереси. Причому за допомогою механізмів перевтілення в образи героїв п'єси

відбувається невимушене, мимовільне засвоєння моральних норм, розвиток духовних почуттів, творчих здібностей. [4, с.72].

Мистецтво створює своєрідний баланс між вимогами життя та психологічними, фізіологічними й соціальними можливостями людини. Успішне виховання засобами театрального мистецтва сприяє розширенню діапазону життєвих можливостей дітей. Воно передбачає оволодіння більш широким спектром соціальних репертуарів, оскільки мистецтво здатне виступати засобом інтерналізації певних норм, позицій і ролей. Музично-театральне мистецтво може розвивати здібність дитини до ідентифікації, здатність розрізнявати й розпізнавати емоції й почуття іншого, зіставляти їх з еталоном нормативної поведінки. Тому залучення до мистецтва (особливо театрального) можна вважати своєрідним практикумом, тренажером перед самостійним виходом людини на «життєву сцену».

Виховання молодших школярів засобами музично-театральної діяльності передбачає формування в них знань і умінь використовувати у проблемних ситуаціях елементи театрального мистецтва, щоб комфортно себе почувати, впевнено й адекватно діяти. У процесі гри, через гру відбувається також усвідомлення ними важливих специфічних елементів мови театрального мистецтва. Причому для посилення виховної функції театру доцільно поєднувати театральну діяльність з вивченням певних навчальних дисциплін: музики, хореографії, ораторського (мовного) мистецтва, образотворчого мистецтва (сценографії) тощо. [2, с.26].

Організація діяльності театру як виховної технології спрямована на розвиток у дитини структурних компонентів її ціннісних орієнтацій (когнітивного, емоційно-сміслового, мотиваційного-діяльнісного) в їх гармонійній єдності. Причому розвиток емоційно-сміслового компонента в музично-театральної діяльності передбачає вироблення у молодших школярів позитивного емоційного сприйняття цінностей та їх осмислення як особистісно значущих. Для розвитку емоційно-сміслового компонента науковці Л. Виготський, Г. Костюшко, Н. Миропольська пропонують використовувати

насамперед такі методи: 1) створення виховуючих ситуацій; 2) приклад (вчинки, дії позитивних героїв, особистий приклад педагога); 3) навіювання; 4) заохочення (підтримка, схвалення дитини); 5) створення та розігрування етюдів, тематика яких пов'язана з проблемами особистого життя та життя рідного народу 6) усний опис подій чи героїв, малювання; 7) дискусії, обмін думками щодо сприйняття подій, вчинків героїв спектаклів тощо.

Зусилля педагогів мають бути спрямовані на створення позитивної емоційної атмосфери в колективі, поглиблення знань дітей про емоційне багатство сприйняття та враження людиною власного та навколишнього світу, на розвиток їхньої потреби в емоційно-естетичному переживанні. Причому робота з формування емоційно-почуттєвої сфери має будуватися з врахуванням джерел емоційного зараження: емоційності матеріалу театральних занять, емоційності педагога, емоційної атмосфери міжособистісного спілкування дітей. [3, с.10].

З метою виховання молодших школярів засобами театральної діяльності кожному педагогу треба пам'ятати, що в організації театральної творчості школярів слід запобігати порушення цілісного естетичного ставлення до вистави як синтезу мистецтв.

Така небезпека має об'єктивні підстави: різна природа мистецтв зумовлює різну природу сприймання і як наслідок – різну міру естетичного осягнення їх особистістю.

Адже всі діти різні, в них неординаковий тип художніх здібностей – музичних, літературних, драматичних, пластичних, образотворчих, а також індивідуальний досвід, набутий під час занять конкретним видом художньої творчості [1, с. 125].

Зацікавлюючи молодших школярів театром, залучаючи їх до конкретного різновиду сценічної творчості, необхідно враховувати специфічні особливості естетичного ставлення дітей цього віку до музично-театрального мистецтва. А воно, як правило, не збігається в жанрових уподобаннях дітей-глядачів та дітей-творців, що має об'єктивні витоки – у природі сприймання, природі

виконавської творчості, фізичних та психологічних виконавських можливостей школярів. Зокрема, молодший школяр-глядач вважає найпривабливішим для себе лялькову та драматичну вистави, далі – мюзикл та оперу.

Підсумовуючи вищевказане, слід зазначити, що театральна діяльність передбачає й вимагає виховання у школярів емпатійної культури, дару пізнання іншої людини, що ґрунтуються на таких загальнолюдських рисах, як здатність до співчуття та співпереживання, терпимість, доброзичливість.

Ураховуючи недостатню наукову розробленість порушеної проблеми, подальшого вивчення вимагають питання виховання молодших школярів засобами театального мистецтва, визначення умов і форм інтеграції дитячого театру й окремих навчальних предметів, виявлення виховних можливостей театрів-музеїв у формуванні особистості.

Доцільно також більш ретельно дослідити виховні можливості такого важливого родинно-педагогічного засобу залучення дітей до гуманістичних цінностей, розвитку їх творчого потенціалу, самореалізації членів родини, як домашній театр, в якому може відбуватися театралізація свят народного календаря, Нового року, дня матері тощо.

Оптимізації співпраці освітніх закладів та сім'ї сприяє також розширення сфер діяльності дитячого театру – проведення театралізованих дійств у дні народних свят (Різдво, Купала, Великдень), організація народних драматичних ігор, що збагачує й урізноманітнює пасивне малозмістовне дозвілля дітей, пробуджує соціальну активність особистості. Важливо також відзначити, що заняття дітей мистецтвом – це не тільки задоволення, але і праця, яка пов'язана з необхідністю оволодіння ними новими знаннями й уміннями.

Причому ця праця має творчий, радісний і завзятий характер, оскільки спрямована на досягнення певного результату й вимагає від особи прояву допитливості, ініціативи, уміння переборювати труднощі, критично ставитися до зробленого. Придбання спеціальних знань і вмінь – не самоціль.

Театральні заняття мають виховувати у школярів суспільну активність, прагнення й потребу у творчій віддачі отриманих знань і вмінь.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Рожков М.И., Байбородова Л.В. Организация воспитательного процесса в школе. – М.: ВЛАДОС, 2001. – С.15 – 22.
2. Халабузарь П., Попов В. Методика музыкального воспитания: учеб. пособие. – М.: Музыка, 1989. – 175 с.
3. Чурилова Э. Методика и организация театрализованной деятельности дошкольников и младших школьников / Э. Чурилова. – М., 2003. – 106с.
4. Школяр Л. В. Музыкальное образование в школе. – М.: Академия, 2001. – 232 с.

**ЗЕМЛЕУСТРІЙ В УКРАЇНІ КРІЗЬ ПРИЗМУ РЕФОРМУВАННЯ
ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН**

Удовенко Ірина Олександрівна

к. е.н., доцент

кафедри геодезії, картографії і кадастру

Уманський національний університет

садівництва, м. Умань, Україна

Анотація: У статті описаний стан землеустрою, а також можливі зміни в земельному законодавстві у зв'язку зі зняттям мораторію на продаж землі. Висвітлюються основні аспекти функціональних особливостей правового регулювання земельних відносин. Акцентується увага на загостренні потреби у законодавчому регулюванні наслідків реформістських зрушень та дотримання усіх норм і правил щодо реалізації земельних відносин.

Ключові слова: земля, землеустрій, мораторій, регулювання, функції.

Земля – основне національне багатство. Як об'єкт нерухомості, вона має особливий правовий статус та є об'єктом суспільно-економічних відносин. Землеустрій, в свою чергу, виконує важливі функції організації раціонального використання земельних ресурсів, їх охорони та захисту. Він є однією із функцій державного управління в сфері землекористування і поширюється на землі всіх форм власності.

З часом землеустрій почав пов'язуватися саме із вирішенням питань, які забезпечують організацію раціонального та ефективного використання земель, підвищенням культури землеробства та охорони земель.

В основному в Україні на законодавчому рівні вирішена проблема створення ринку засобів виробництва, робочої сили, цінних паперів, фінансових ресурсів, інформації, технологій тощо. З прийняттям чинного

земельного кодексу закладено правове підґрунтя і для створення ринку землі. Його становлення – це складний процес.

Земельна реформа в Україні – це створення умов для розвитку багатокладності в економіці, справедливого і обґрунтованого перерозподілу земель, переходу до економічних методів управління земельними ресурсами.

Основним принципом реформування земельних відносин стало подолання монополії держави на земельну власність і становлення багатосуб'єктності права власності на землю.

Конкуренція має циклічний формат і посилюється в момент переукладання договорів, але більшу частину часу ринок оренди — це ринок покупця, а не продавця. За це Україна платить високу ціну у вигляді нерівномірної соціальної інфраструктури, стан якої залежить від доброї волі орендаря, відсутності кредитування в АПК, оскільки банки не сприймають ефемерного земельного банку як тверду заставу.

Основними бенефіціарами діючої моделі є агрохолдинги, які користуються дешевим земельним ресурсом, і з тієї ж причини, але меншою мірою – фермери. При цьому порушено права людей, які не можуть розпорядитися своєю власністю і не одержують за її використання третіми особами адекватної винагороди[1].

Землеустрій в Україні характерний ще й тим, що з ухваленням закону України «Про угоди щодо відчуження земельної частки (паю)» почав діяти мораторій на продаж землі. Він встановлював тимчасову заборону на укладання угод щодо відчуження земельних часток (паїв), крім передавання їх у спадщину та під час викупу земельних ділянок для державних і громадських потреб.

Зрозуміло, що мораторій має на увазі зведення правил, підпорядкованих законодавству, який дозволяє здавати пай в оренду, продати його неофіційно, залишити в спадщину або обміняти на іншу земельну ділянку. Проте, діє заборона на легальний продаж земельної ділянки, зміну цільового призначення земельної ділянки, внесення права на пай до статутних капіталів господарських товариств та передачу паю у заставу.

Нині землевпорядкування на кордоні великих змін. Формування нових адміністративно-територіальних одиниць в межах децентралізації, зняття мораторію на продаж земель відіграють значну роль в сучасному землеустрої.

Завдяки процесу об'єднання сусідніх сіл та містечок створюється один населений пункт – об'єднана територіальна громада. Переважно, в регіонах дослухаються до думок громадян щодо того, які населені пункти потрібно об'єднувати, проте головним чинником є той важливий економічний фактор, чи зможе громада себе забезпечити. Отже, утворюється спільний бюджет, який витрачається на потреби населеного пункту.

Наразі, найважливішою задачею на шляху формування сталих земельних відносин в Україні є розроблення законопроекту про внесення змін і доповнень до Закону України «Про землеустрій»[2] та інших законодавчих актів щодо закріплення правових підстав проведення землеустрою, вилучення декларативних та непрацюючих правових положень, об'єднання та спрощення землевпорядних процедур, запровадження саморегулювання у сфері землеустрою.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Mind.UA – [портал новин]. URL://<https://mind.ua/news/20191868-rada-prodovzhila-moratorij-na-prodazh-zemli>
2. Земельний ринок. URL://https://landukraine.com/news/yak_obkhodyat_moratorii_na_prodazh_zemli/

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВИПУСКУ НАВЧАЛЬНИХ ВИДАНЬ ДЛЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ В УКРАЇНІ

Фесюк Анастасія Володимирівна

Студентка

Галицький коледж ім. В.Чорновола

Роботу присвячено дослідженню стану навчальних видань для дітей з особливими освітніми потребами в Україні, виявленню основних проблем, з якими стикається навчальне книговидавництво для таких категорій дітей, а також, виявленню перспектив для подальшого розвитку цієї галузі.

Ключові слова: діти з особливими навчальними потребами, навчальні видання, книговидавничий ринок, спеціальна освіта, інклюзивна освіта, категорії дітей з порушеннями.

На сучасному етапі освіта дітей з особливими освітніми потребами в Україні активно розвивається, особливо це стосується сфери інклюзивної освіти. Тому потрібно, щоб початкова література для цієї категорії дітей відповідала чітко сформованим вимогам і могла надати належний рівень знань тим, хто навчається.

Теоретико-методологічну основу досліджень склали праці О. Глоби, Т. Басілової, В. Засенко, М. Земцової, А. Колупаєвої, С. Кульбіді, Н. Макаруч, С. Мещерякової, І. Омельченко, Н. Пахомової, Т. Сак, В. Синьова, Є. Соботови, О. Таранченко, Р. Тригер, С. Трикоз, А. Шевцова, М. Шеремет та ін. [5, с. 10].

Результати ґрунтовних досліджень історико-педагогічних аспектів становлення та розвитку вітчизняної корекційної педагогіки і спеціальної психології широко висвітлюють в наукових працях таких українських вчених: В. Бондара, І. Єременка, Н. Засенко, В. Золотоверх, С. Кульбіді, Л. Одинченко, І. Соколянського, М. Супрун, О. Шевченко, М. Ярмаченка та ін. [5, с. 11].

Мета роботи: виявити проблеми і перспективи випуску навчальних видань для дітей з особливими освітніми потребами в Україні. Об'єктом дослідження є навчальні видання для дітей з особливими освітніми потребами. Предмет дослідження — специфіка випуску навчальних видань для дітей з особливими освітніми потребами в Україні.

Новизна роботи полягає у тому, що вперше здійснено аналіз стану забезпечення навчальними виданнями дітей з особливими освітніми потребами на книжковому ринку України, виявлено проблеми та перспективи. Теоретичне значення роботи полягає у тому, що ця праця є внеском у дослідження методики роботи редактора над навчальними виданнями для дітей з особливими освітніми потребами. Практичне значення дослідження полягає у тому, що матеріал можна використовувати у подальших дослідженнях на подібну тематику, а також при розробці навчальних видань для дітей з особливими освітніми потребами.

Існують різні підходи до класифікації дітей з особливими освітніми потребами. У своєму дослідженні ми використали педагогічну класифікацію дітей з особливостями психофізіологічного розвитку, тому що саме на її основі створюються початкові видання для дітей з порушеннями. Залежно від типу порушення виділяють такі категорії дітей з особливостями психофізичного розвитку [1, с. 123]: діти із порушеннями слуху, діти із порушенням зору, діти із затримкою психічного розвитку, діти з мовленнєвими порушеннями, діти із порушенням опорно-рухового апарату.

Освіта дітей з особливими потребами має певні недоліки та проблеми. Серед них — недостатня кількість фахових видавництв та професійних авторів, неоднорідне забезпечення різних категорій дітей виданнями, незадовільна якість навчальних видань.

Це підтверджують і результати опитування, яке ми провели серед двадцятьох вісьмох осіб, що безпосередньо займаються із дітьми. На запитання: «Які, на Вашу думку, головні проблеми навчального книговидання для дітей з особливими освітніми потребами в Україні?», п'ятнадцять респондентів обрали

варіант «неоднакове забезпечення різних категорій дітей з порушеннями навчальною літературою», на другому місці проблема якості видань, далі — недостатня кількість фахових видавництв» (див. Рисунок 1).

Які, на Вашу думку, головні проблеми навчального книговидання для дітей з особливими освітніми потребами в Україні?

28 відповідей

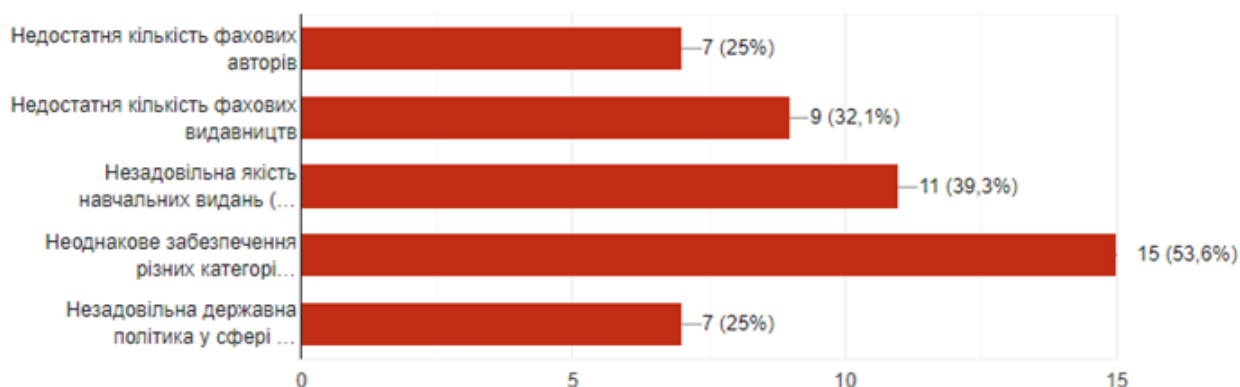

Рисунок 1. Проблеми навчального книговидання для дітей з порушеннями в Україні

На запитання: «Як Ви оцінюєте стан забезпечення навчальною літературою дітей з особливими освітніми потребами закладу, в якому Ви працюєте?» 50 % респондентів оцінили його на 3 бали, а 25 % оцінили його на 1 бал (див. Рисунок 2).

Як Ви оцінюєте стан забезпечення навчальною літературою дітей з особливими освітніми потребами закладу, в якому Ви працюєте? (1 - незадовільний; 5 - хороший)

28 відповідей

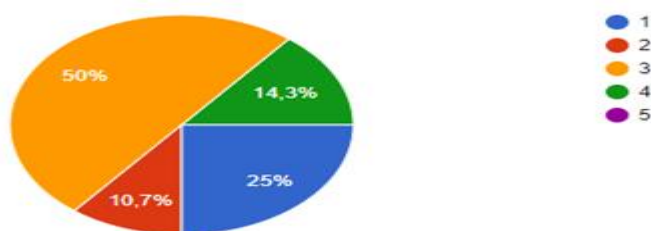

Рисунок 2. Оцінка стану забезпечення навчальною літературою дітей з особливими потребами

Аналізуючи сучасний стан книговидавничого ринку для дітей з порушеннями, ми дійсно побачили, що різні категорії дітей забезпечуються виданнями не однаково. Наприклад, для дітей з інтелектуальними

порушеннями літератури значно більше, ніж для дітей з порушеннями психіки чи мовлення. Найбільш забезпеченими навчальними виданнями є діти з зоровими порушеннями.

Також існує проблема новизни навчальних видань. На питання: «Чи потребують видання, за якими Ви навчаєте дітей, оновлення?», 85,7 % респондентів відповіли «так» (див. Рисунок 3).

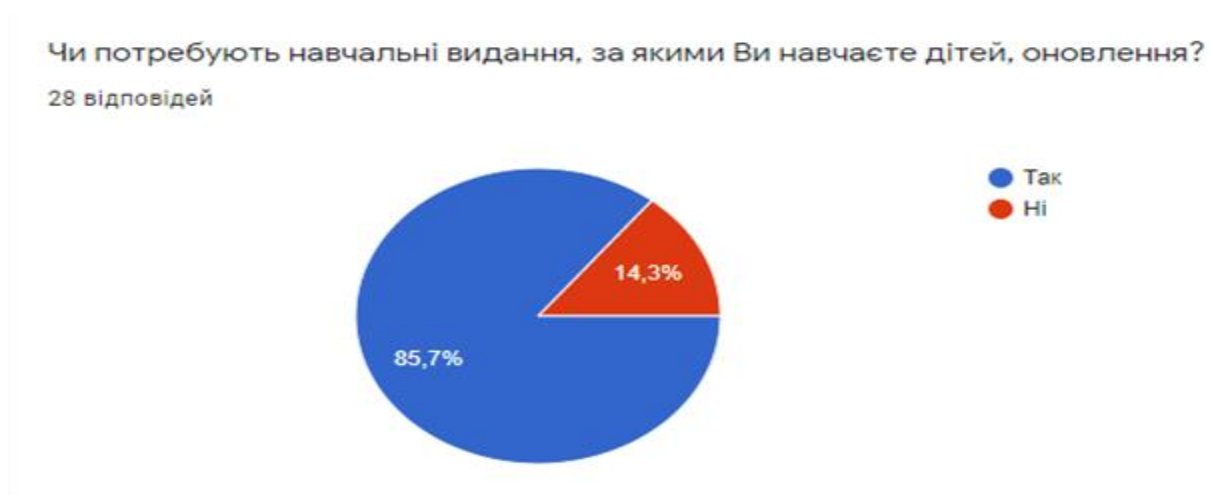

Рисунок 3. Оцінка оновлення навчальних видань для дітей з порушеннями

Оновлюється навчальна література здебільшого для дітей, що навчаються у початкових класах, наші респонденти зазначають, що їхні заклади мають потребувати літератури для середньої і старшої школи. У переліки літератури для старшокласників входять видання початку двохтисячних. Опитані нами педагоги вважають, що «література перш за все повинна відповідати часу, в якому ми проживаємо, бути цікавою саме для сучасних дітей».

Для того, щоб діти з особливими освітніми потребами змогли отримувати якісну освіту, їм потрібні навчальні видання, які б відповідали їхнім особливостям і сприяли корегуванню порушень, наскільки це можливо.

Також потрібно забезпечити дітей виданнями з усіх предметів. Підручники з таких предметів, як біологія, хімія, правознавство, історія практично не друкуються. Оскільки підручники для дітей з порушеннями потребують особливого змісту, мовного оформлення чи поліграфічного

виконання, вони не можуть навчатися за виданнями для загальноосвітніх закладів, а отже не можуть отримувати належний рівень освіти.

Щодо якості навчальних видань, то одинадцять з двадцяти восьми респондентів вважають її однією з головних проблем книговидавництва для дітей з порушеннями. Ми запитали в респондентів, чи вважають вони якісними навчальні видання, за якими вони навчають дітей і 60,7% обрали варіант «частково» (див. Рисунок 4).

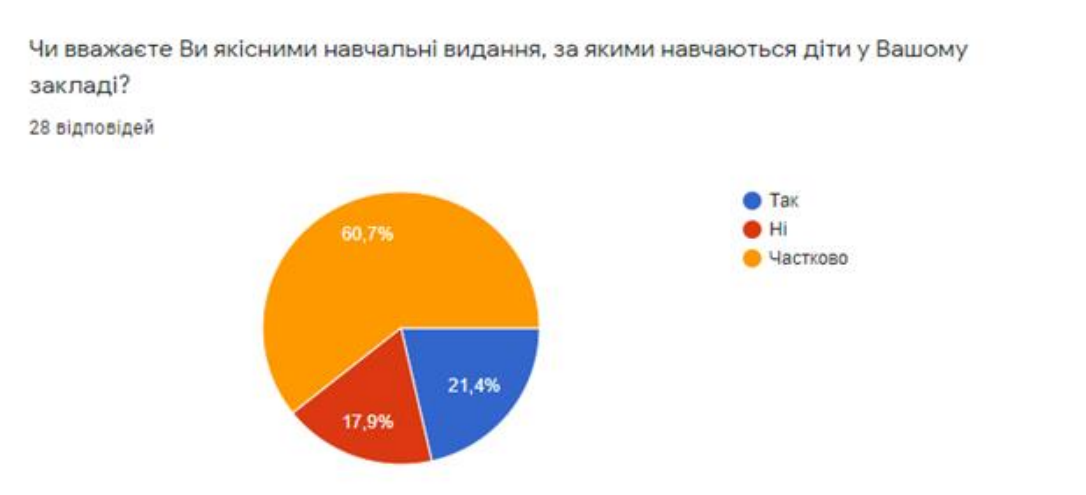

Рисунок 4. Оцінка якості навчальних видань для дітей з порушеннями

Наш аналіз також показав, що якість підручників не досконала. Існує велика проблема авторів для дітей з порушеннями. Для випуску дійсно якісних навчальних видань потрібні універсальні автори, які володіють знаннями з педагогіки та умінням правильно укомплектувати підручник. На жаль, в Україні більшість авторів, що пишуть навчальну літературу для «особливих» дітей — це педагоги — Колупаєва А. А., Савченко О. Я., Литвинова В. В., Трофименко Л. І. та ін. Самостійно педагог не може створити дійсно якісне навчальне видання, адже він не володіє знаннями, як правильно написати навчальне видання, щоб воно відповідало усім вимогам. Аналізуючи підручник Юлії Рібцун, яка за освітою є педагогом-логопедом, ми прийшли до висновку, що авторка добре володіє знаннями із свого фаху, але не досконала знає методіку побудови підручника, що впливає на його якість.

У розгорнутому запитанні: «Ваші побажання щодо покращення навчальних видань для дітей з особливими освітніми потребами», хтось із педагогів висловив бажання, щоб автори обов'язково дослухалися до людей, які працюють з дітьми.

Єдиним логічним вирішенням цієї проблеми є об'єднання зусиль професійних авторів навчальних видань, педагогів-професіоналів у певній категорії дітей з особливими освітніми потребами та професійного редактора, який володіє загальними знаннями щодо вимог до навчальної літератури в цілому та вимог до навчальної літератури для дітей з особливими освітніми потребами. Адже саме редактор є об'єднуючою ланкою між професійним автором навчальних видань і автором-педагогом. Він може правильно структурувати матеріал, об'єднати його єдине ціле, створюючи дійсно якісне навчальне видання.

Також ми запитали «Чи відповідають навчальні видання начальному плану дисципліни?», 55 % респондентів відповіли «частково» (див. Рисунок 5).

Чи відповідають навчальні видання навчальному плану дисципліни?

28 відповідей

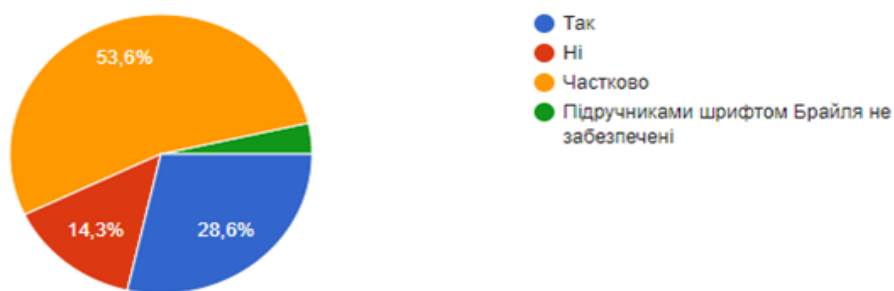

Рисунок 5. Оцінка відповідності навчальних видань для дітей з особливими освітніми потребами навчальному плану дисципліни

Наші респонденти вважають, що навчальна програма повинна враховувати особливості дітей з порушеннями і «не завищувати вимоги», «шукати золоту середину», також вони бачать проблему у неузгодженості змісту деяких видань з програмою навчальних закладів.

Дійсно якісними ми вважаємо підручники виданні НУШ. Проте вони носять загальний характер, тобто не розраховані на конкретну категорію дітей з порушеннями. Аналізовані нами видання намагаються враховувати вимоги до різних категорій, але все ж, ми вважаємо, що краще розробити підручник для конкретної категорії, щоб якісно розкрити в ньому матеріал, враховуючи особливості саме цих дітей, адже наші респонденти вважають, що основне завдання навчальної літератури для дітей з особливими потребами — «відповідати тим критеріям, щоб якнайкраще розвинути дитину з певними порушеннями»

Кількість видавництв в Україні, що видають навчальні видання для дітей з особливими освітніми потребами є невеликою. Найбільшу кількість такої літератури видають такі видавництва — «Інкунабула», «Освіта», «Антологія», «Либідь». Інші видавництва, що видають таку літературу, видають її в невеликій кількості.

Спеціалізоване видавництво навчальної літератури для дітей з особливими освітніми потребами в Україні лише одне — Державне спеціалізоване видавництво (ДСВ) «Освіта», воно видає літературу для дітей з порушеннями зору.

Видання навчальної літератури для дітей з особливими освітніми потребами вимагає ретельнішої підготовки та більших затрат, ніж видання такої літератури для звичайних учнів. В Україні потрібно більше спеціалізованих видавництв, які б могли випускати літературу для певної групи дітей з особливими потребами. Адже, як показує наше дослідження, принципи підготовки і методичні вказівки до навчальних видань для різних категорій дітей з особливими освітніми потребами значно відрізняються. Навіть якщо брати видання для дітей з порушеннями зору, то є суттєві відмінності в підготовці літератури для дітей із зниженням зору, для яких потрібні книги із збільшеним шрифтом, і незрячих дітей, яким потрібні книги шрифтом Брайля. Якщо буде більше спеціалізованих видавництв з вузькими напрямками

(навчальні видання для дітей з порушеннями зору, навчальні видання для дітей з порушеннями слуху і т. д.), то їхня якість одразу покращиться.

Але оскільки видання навчальної літератури для дітей з порушеннями в Україні не надто розвинене, то поки що створювати велику кількість спеціалізованих видавництв для кожної категорії дітей не вигідно. На сьогодні правильним рішенням було б створення видавництв, які б спеціалізувалися на декількох напрямках.

Також ми бачимо проблему у державній політиці щодо навчальних видань для дітей з особливими освітніми потребами. П'ять із двадцяти респондентів також визнали цю проблему однією із головних.

Хоча у 2019 році МОН України видало наказ «Про затвердження інструктивно-методичні матеріали щодо підготовки підручників і посібників для дітей з особливими потребами», це поки що єдиний офіційний документ, який допомагає у роботі редакторам. Крім того, сформовані вимоги містять здебільшого універсальний характер, тобто немає чіткого поділу на категорії. Найбільше вимоги розписані для дітей з інтелектуальними порушеннями та незрячих дітей, для решти категорій вимоги розписані досить скупо.

Ми вважаємо, що потрібно розробити спеціальні посібники з рекомендаціями для кожної категорії дітей з порушеннями. З ними процес видання навчальної літератури для дітей з особливими освітніми потребами значно пришвидшиться, адже це буде сприяти підвищенню рівня кваліфікації у авторів та редакторів, а отже і якості навчальних видань.

Однак позитивні кроки в цьому напрямку робляться. По Україні створюються інклюзивно-ресурсні центри, які, поряд зі своїми основними функціями, стають проміжною ланкою між авторами навчальних видань для дітей з особливими освітніми потребами та видавництвами. А Міністерство освіти і науки України регулярно проводить конкурсні відбори підручників та посібників для осіб з особливими освітніми потребами, здобувачів професійної освіти і посібників для здобувачів повної загальної середньої освіти та педагогічних працівників з метою створення бази якісних навчальних

матеріалів для навчання та інтеграції такої категорії населення у звичайне життя.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Асистент учителя в інклюзивному класі : навчально-методичний посібник / під заг. ред. М. Ф. Войцехівського. Київ : ТОВ Видавничий дім «Плеяди», 2015. 172 с.
2. Габьева, Л. Л. Логопедагогика : учебно-методические материалы Могилев : МГУ имени А. А. Кулешова, 2017. 88 с.
3. Одиченко Л. Методична організація роботи зі структурними компонентами підручника географії в навчанні дітей з розумовою відсталістю. URL: <http://aqce.com.ua/download/publications/84/93.pdf/> (дата звернення: 27.02.2021)
4. Основи інклюзивної освіти : навчально-методичний посібник / за заг. ред. Колупаєвої А. А. Київ : «А. С. К.», 2012. 308 с.
5. Основы сурдопедагогики : учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / Г. А. Карпова. Екатеринбург : Калинина Г.П., 2008. 354 с.
6. Особливості друкованих навчальних матеріалів для дітей з порушеннями зору : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / Є. П. Синьова, та ін. Київ : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2015. 68 с.

УДК 330.35:338.26

**КОНЦЕПЦИЯ УПРАВЛЕНИЯ УСТОЙЧИВЫМ ЭКОНОМИЧЕСКИМ
РОСТОМ СЕЛЬСКОГО ХОЗЯЙСТВА**

Цыпкин Юрий Анатольевич

д.э.н., профессор
заведующий кафедры городского
кадастра, эксперт РАН

Пакулин Сергей Леонидович

д.э.н., профессор

Ильичев Кирилл Сергеевич

аспирант

Государственный университет по землеустройству
г. Москва, Россия

Козлова Наталья Васильевна

к.э.н., доцент,
Белгородский государственный
технологический университет им. В.Г. Шухова,
г. Белгород, Россия

Феклистова Инесса Сергеевна

к.э.н., доцент,
Высшая школа финансов и менеджмента РАНХиГС,
г. Москва, Россия

Аннотация: Авторами обосновано, что для обеспечения ускоренного развития сельского хозяйства необходимо формирование системы управления устойчивого экономического ростом, способствующей устранению возникающих дисбалансов и диспропорций между параметрами, определяющими его количественную, качественную и генерирующую динамику. Доказана необходимость учета особенностей политических,

экономических, социальных и других процессов, протекающих в национальной хозяйственной системе

Ключевые слова: экономический рост, концепция, устойчивое развитие, управление, сельское хозяйство, комплексное развитие.

Концептуальный подход к управлению устойчивым экономическим ростом аграрного сектора формирует Государственная программа «Развитие сельского хозяйства и регулирование рынка сельскохозяйственной продукции, сырья и продовольствия». В 2018 г. она по своему содержанию была переведена на принципы проектного управления. Концепция Программы была изменена на основе ее структуризации в форме выделения проектной и процессной частей. По нашему мнению, реализуемый подход позволил обеспечить комплексность программного документа, его стратегическую направленность и более высокую адаптивность к динамичным изменениям. Соответственно были скорректированы ее целевые показатели, исходя из увеличения срока действия документа до 2025 года и введения двух этапов реализации программных мероприятий.

Изменение базовых целевых показателей при корректировке Программы – процесс закономерный. Однако следует заметить, что произошла 100%-я замена целевых индикаторов, что, безусловно, не позволяет объективно оценить базу роста и, соответственно, снижает достоверность выбранных показателей как по содержанию, так и по их количественным параметрам. При этом можно отметить, что их содержание и уровень задают инерционную траекторию развития аграрного сектора. Ежегодный рост на уровне 2-3% при изначально недостаточно высокой базе этого роста не решит проблемы интенсификации аграрного производства, а установленные дискриминационные параметры жизнеобеспечения на селе не обеспечат создание генерирующих условий экономической динамики сельского хозяйства. В Программе основные целевые показатели по своим параметрам заданы вне сравнения с лучшими зарубежными практиками, что затрудняет

процесс управления конкурентоспособностью отечественного аграрного производства и, как следствие, его экономическим ростом.

Критериями устойчивости экономического роста сельского хозяйства могут выступать: 1) неизменность направления развития, в частности рост производства и рост уровня жизни на селе; 2) сбалансированность социально-экономической системы, в частности обеспечение пропорций между экономической и социальной подсистемами; 3) эффективная структурно-инвестиционная политика, в частности комплексное развитие отрасли на основе технической и технологической ее модернизации [1, с. 715].

По нашему мнению, критерии устойчивости экономического роста сельского хозяйства должны меняться в зависимости от технологического уклада. Критериями устойчивости экономического роста в условиях шестого технологического уклада наряду с основными, к которым относят темп роста объема производства продукции сельского хозяйства и пищевых продуктов, темп роста производительности труда в аграрном производстве, являются:

- производство аграрной продукции с высокой добавленной стоимостью;
- расширение выпуска экологически чистых продуктов при увеличении производительности труда и росте спроса;
- уровень интенсификации сельскохозяйственного производства на основе инновационных технологий;
- создание условий для развития человеческого потенциала;
- повышение уровня социального потенциала сельских территорий;
- развитие устойчивой к климатическим изменениям аграрной экономики;
- широкое использование цифровых технологий, обеспечивающих обновление различных элементов технологического уклада;
- внедрение систем управления знаниями в сельском хозяйстве;
- развитие и укрепление экосистем, зависящих от сельского хозяйства.

В условиях, когда практически не выполняются жизненно важные функции по стратегическому развитию территорий, размещению

производительных сил, межотраслевому взаимодействию, балансировке экономической структуры, проблематично говорить о формировании условий для расширенного воспроизводства в аграрной сфере.

Современная модель управления устойчивым экономическим ростом сельского хозяйства должна быть ориентирована на доминирующее участие в этом процессе государства. Это не исключает использование рыночных механизмов, но приоритетом должна быть социально-экономическая динамика аграрного сектора [2, с. 1034].

Экономический рост сельского хозяйства с учетом специфики и социальной значимости аграрного сектора отражается в величине основных видов сельскохозяйственной продукции на душу населения, их положительной динамике и создании воспроизводственных условий для устойчивого развития агропродовольственного бизнеса в долгосрочной перспективе. Такое содержание экономического роста сельского хозяйства обуславливает формирование генерирующей модели формирования управленческого воздействия на процессы аграрной динамики.

Экономический рост сельского хозяйства в первую очередь определяется объемами, состоянием и характером использования природно-биологических ресурсов, трудовых ресурсов и капитала. Эти параметры экономического роста выступают в качестве факторов роста. Однако обеспечение экономического роста только за счет факторов роста ограничено, что предполагает создание дополнительных источников для эффективного и рационального их использования. Такие источники выступают в роли детерминант факторов роста. Применительно к аграрному сектору с учетом современной экономической ситуации следует выделить инвестиционно-инновационные, инфраструктурные, технологические, структурные детерминанты. В свою очередь сами по себе детерминанты через механизм влияния на них могут обеспечивать различный уровень экономического роста сельского хозяйства в зависимости от созданных условий. Как для любого отраслевого комплекса условия для действия детерминант экономического роста сельского хозяйства

могут носить экономический, организационный, институциональный, социальный и др. характер. В контексте управления экономическим ростом аграрного комплекса важно понимать, что условия экономической динамики формируются аграрной политикой с выбором приоритетов и механизмов, обеспечивающих генерирующий характер изменений в отраслевом комплексе на основе сбалансированности экономических и социальных процессов.

Практический аспект использования генерирующей модели управленческого воздействия на аграрную динамику заключается в обеспечении сбалансированности действий по управлению экономическим ростом на уровне объемов и качества факторов роста, возможностей использования детерминант роста и создания условий для эффективного действия детерминант. Такая сбалансированность предполагает обязательный учет причинно-следственных связей между факторами и детерминантами роста, обеспечиваемых конкретными условиями экономического роста сельского хозяйства. Чем в большей степени будет достигнута адекватность условий экономического роста характеру, содержанию и комбинации детерминант роста, тем более существенным будет влияние детерминант на факторы роста, состояние которых в свою очередь определяет количественную, качественную и генерирующую динамику аграрного комплекса.

Для обеспечения устойчивого роста аграрного комплекса возникает необходимость в формировании системы управления экономическим ростом, способствующей устранению возникающих дисбалансов и диспропорций между параметрами, определяющими его количественную, качественную и генерирующую динамику. С позиции теории систем система управления экономическим ростом сельского хозяйства является подсистемой системы управления аграрным комплексом, т.к. экономический рост отраслевого комплекса задает изменение базовых параметров аграрного производства на различных организационных уровнях. Поэтому при формировании системы управления экономическим ростом сельского хозяйства необходимо учитывать его многоаспектный характер, определяя в качестве основной движущей силы

для обеспечения количественной, качественной и генерирующей динамики уровень его функциональных параметров – факторов, детерминант и условий роста.

Основной принцип управления устойчивым экономическим ростом сельского хозяйства заключается в том, что каждый фактор и детерминанта имеют решающее значение для количественной, качественной и генерирующей динамики не столько в своем объективном качестве как отдельный элемент, сколько в сочетании с другими факторами и детерминантами, что обеспечивается соответствующими условиями. С учетом системной специфики отечественного аграрного комплекса в качестве основных управленческих инструментов по созданию условий экономического роста сельского хозяйства и формированию соответствующих его отраслевых компетенций следует рассматривать аграрную политику, хозяйственный механизм и социальную стандартизацию.

В современных условиях можно выделить следующие условия устойчивого экономического роста сельского хозяйства, создание которых должно обеспечиваться хозяйственным механизмом: регулирование пропорций аграрного производства с учетом его многофункциональности и мультипликативности в условиях глобализации экономики, обеспечение расширенного воспроизводства, формирование устойчивого развития сельских территорий, обеспечение адаптивности институциональной среды, повышение конкурентоспособности отечественной аграрной продукции на внешних и внутренних рынках.

Возникновение противоречия между непрерывно развивающимися средствами производства и формой их объединения приводит к возникновению новых форм организации производства. К таким формам на современном этапе в аграрном производстве следует отнести агрокластеры, агрохолдинги, государственно-частное партнерство и др. Высокий уровень развития производительных сил обуславливает многоуровневый характер формы организации производства: аграрный комплекс, отраслевые подкомплексы,

интегрированные агроформирования, предприятия и т.д. С усложнением производства и образованием нескольких уровней форм организации производительных сил структурные элементы хозяйственного механизма также приобретают многоуровневый характер, что обуславливает формирование нескольких уровней самого хозяйственного механизма. В концептуальном плане при комплексном подходе к исследованию механизма хозяйствования в аграрной сфере следует выделять различные иерархические его уровни: отраслевой, региональный, межхозяйственный, внутривладельческий. На каждом из этих уровней хозяйственный механизм имеет общие и специфические функциональные черты. Задача обеспечения эффективности аграрного производства заключается в определении взаимосвязи и взаимообусловленности функционирования хозяйственного механизма на всех уровнях. Поэтому необходим комплексный подход к разработке хозяйственного механизма аграрного производства.

Кардинальное изменение хозяйственного механизма происходит при изменении формы собственности на средства производства. Рыночные отношения в системе хозяйствования аграрного комплекса потребовали и существенной перестройки хозяйственного механизма в части качественных изменений производственных отношений.

Существующая система централизованного управления сельского хозяйства, размещения производительных сил, межотраслевых отношений, являющиеся основой хозяйственного механизма в дореформенный период, естественно, не могли стать базой для построения производственных отношений в условиях многоукладной экономики.

Хозяйственный механизм как основа выстраивания производственных отношений в новых экономических условиях практически не рассматривался.

Поэтому основной причиной кризисных явлений в аграрной сфере является отсутствие системности в формировании производственных отношений. А именно хозяйственный механизм и обеспечивает такую системность в действиях.

Хозяйственный механизм включает формы и методы упорядоченности процесса воспроизводства и выполняет функцию регулирования его пропорций, обеспечивая его пропорциональность и сбалансированность.

Эта функция хозяйственного механизма, учитывая специфику аграрного производства и его социально-экономическую значимость, должна осуществляться при активном участии государства.

При этом важно учитывать, что пропорциональность и сбалансированность производства является ключевым моментом расширенного воспроизводства.

Однако следует констатировать, что в современной аграрной системе из-за отсутствия планирования и размещения производительных сил, разрушения межотраслевых и межрегиональных отношений имеет место дисбаланс между производством и потребностями в аграрной продукции, между имеющимся и используемым производственным потенциалом, что выступает в качестве одного из главных ограничений устойчивого экономического роста сельского хозяйства.

Базовой функцией хозяйственного механизма в аграрной сфере, по нашему, является разрешение противоречий между развитием производительных сил и конкретными формами производственных отношений. Практически отсутствие действенного хозяйственного механизма в постсоветский период функционирования сельского хозяйства и обусловили наличие явного такого противоречия, что естественно и повлекло за собой спад производства и снижение его эффективности.

Ведь изменения в общественном производстве неизбежно влекут за собой необходимость изменения механизма хозяйствования.

В современной ситуации хозяйствования в аграрном секторе с особой очевидностью прослеживается несистемный характер принимаемых мер по восстановлению сельского хозяйства.

Следует отметить, что значительные финансовые вливания в аграрную сферу, усилия по модернизации отрасли, формирование ее технологической

базы безусловно могут дать значительный толчок процессу развития аграрного производства в стране.

Однако обеспечить устойчивый его характер, сформировать платформу роста на новом качественном уровне в долгосрочной перспективе возможно, если будет сохранен сельский образ жизни с соответствующей системой жизнеобеспечения.

Поэтому в концепции управления устойчивым экономическим ростом сельского хозяйства, имеющей генерирующий характер, необходимо делать акцент на социальные условия экономической динамики.

Систему жизнеобеспечения необходимо рассматривать как совокупность гарантированных доходов для формирования экономических, трудовых, инфраструктурных и социальных условий, направленных на всестороннее удовлетворение потребностей сельских жителей, стимулирование престижности сельскохозяйственного труда и комфортных условий жизни на селе [3, с. 338].

Необходимость совершенствования инструментов проводимой социальной политики в аграрной сфере еще с большей очевидностью проявляется в наблюдающейся отрицательной динамике показателей жизнеобеспечивающей инфраструктуры сельской местности на фоне аналогичных параметров городских поселений.

В социальном аспекте остается серьезной проблема обеспечения уровня дохода сельского населения. При его общей положительной динамике невозможно преодолеть бедность на селе, повысить качество жизни, усилить мотивацию к крестьянскому труду. В 2019 г. денежный доход на одного члена домашнего хозяйства в сельской местности был ниже, чем в городской местности в 1,62 раза.

Поэтому необходимо ввести на законодательном уровне социальные стандарты сельского хозяйства, которые должны стать основой единой системы социальных параметров аграрной сферы и объективировать воспроизводство трудовых ресурсов в качестве важнейшего фактора экономической динамики

аграрного комплекса. По отношению к социальной сфере сельского хозяйства стандартизация представляет собой деятельность по установлению социальных нормативов, обеспечивающих сохранение и развитие сельского образа жизни как основы социальных условий экономического роста аграрного производства.

Можно обратиться к опыту развитых стран (США, Германия, Франция и др.), акцентировав внимание на то, что все усилия по восстановлению собственной аграрной системы имели однозначную направленность на сохранение образа жизни на земле с учетом национальных особенностей.

Даже при высокотехнологичном уровне сельскохозяйственного производства, его индустриальном характере сельский уклад в этих странах развивается в большей степени не как экономическая, а как социальная основа аграрного роста. Мы считаем, что социальная стандартизация должна охватывать, как минимум, три основные социальные сферы села: экономическую, трудовую, инфраструктурную.

Количественные и содержательные и параметры социальных стандартов необходимо формировать на научной основе, при этом однозначно минимизировать дифференциацию городского и сельского населения, обеспечивая равные социально-экономические условия жизнедеятельности. Система социальных стандартов сельского хозяйства должна быть многоуровневой и районированной.

Учет региональной специфики при установлении социальных стандартов позволит максимально использовать потенциал сельских территориальных систем (агроклиматические условия, социально-демографические возможности, географическое положение и др.).

Проведенные теоретические исследования с особой очевидностью демонстрируют необходимость формирования системы управления устойчивым экономическим ростом сельского хозяйства с обязательным учетом особенностей политических, экономических, социальных и др. процессов, протекающих в национальной хозяйственной системе.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Tsyarkin Y.A., Pakulin S.L., Feklistova I.S., Kozlova, N.V., Ilichev K.S. (2021) Sovershenstvovaniye metodologii formirovaniya regional'nykh programm kompleksnogo razvitiya sel'skikh territoriy [Improving the methodology for the formation of regional programs for the integrated development of rural areas]. Proceedings of the European scientific discussions. Abstracts of the 3rd International scientific and practical conference (Rome, Italy, 1-3 February, 2021), Rome: Potere della ragione Editore, pp. 712–719.

2. Tsyarkin Y.A., Pakulin S.L., Feklistova I.S., Kozlova, N.V., Ilichev K.S. (2021) Otsenka effektivnosti ispol'zovaniya resursnogo potentsiala sel'skikh territorial'nykh sistem [Assessment of the efficiency of using the resource potential of rural territorial systems]. Proceedings of the Science and education: problems, prospects and innovations. Abstracts of the 5th International scientific and practical conference (Kyoto, Japan, February 4-6, 2021), Kyoto: CPN Publishing Group, pp. 1030–1040.

3. Pakulin S.L., Tsyarkin Y.A., Feklistova I.S., Kozlova, N.V., Ilichev K.S. (2021) Nauchno obosnovannoye opredeleniye effektivnosti sistemy upravleniya zemel'nymi resursami sel'skikh territorial'nykh sistem [Scientifically based determination of the effectiveness of the land management system of rural territorial systems]. Proceedings of the Achievements and prospects of modern scientific research. Abstracts of the 3rd International scientific and practical conference (Buenos Aires, Argentina, February 7-9, 2021), Buenos Aires: Editorial EDULCP, pp. 333–339.

**КРЕАТИВНО-ІННОВАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ВЧИТЕЛЯ ГЕОГРАФІЇ
ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА ОПТИМІЗАЦІЇ
НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ**

Чайка Ірина Іванівна

вчитель географії

Рахнівсько-Лісової середньої
загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів

село Рахни Лісові,

Вінницька область,

Україна

*«Якщо ми навчатимемо сьогодні так, як ми навчали учора, ми
вкрадемо у дітей завтра»*

Джон Дьюї

Анотація: У даній публікації порушується питання фундаментальної зміни значення учителя у навчально-виховному процесі. Адже, є очевидним той факт, що учитель уже не є єдиним джерелом інформації. А на нього покладається іще значно важливіше завдання – серед надзвичайно великого виру інформаційних потоків стати для кожної дитини провідником, наставником у шаленому інформаційному вихорі. І для того, щоб бути справжнім модератором дуже важливо мати в арсеналі позитивних рис – креативність, бути готовим іти в ногу з сучасністю і шукати інноваційні методи для цікавого викладання свого предмету. Актуальність даної теми також обумовлена необхідністю нашого суспільства, яке вимагає формування покоління людей, які мислять і діють по-інноваційному. Звідси – значна увага до загального розвитку особистості, її комунікативних здібностей, як то:

засвоєння знань, самостійності у прийнятті рішень, критичності та культури мислення, розвитку інформаційних і соціальних навичок.

Дана робота спрямована на обґрунтування теоретико-методологічних засад і практичних аспектів у викладанні географії, які сприяють головній меті навчання у XXI столітті - всебічний розвиток людської особистості. Адже, демократичне спрямування навчання має дати людині можливість підготуватися до існування в швидкоплинно змінюваних умовах соціокультурного життя і професійної діяльності.

Ключові слова: інновація, інноваційні трансформації, географія, потенціал, партнерська педагогіка, особистісна центрація, критичне мислення, конкурентоспроможність.

У проекті "Національної доктрини розвитку освіти в Україні" наголошується, що конкурентний вихід української освіти на ринок світових освітніх послуг, поглиблення міжнародної співпраці, інтеграція у міжнародний освітній простір є стратегічним завданням національної освітньої політики. Одним з принципів реалізації національної освітньої політики є заохочення до неперервного інноваційного пошуку (тобто процесу оновлення і вдосконалення теорії і практики освіти, який оптимізує досягнення її мети), формування інноваційного потенціалу педагога, його інноваційної поведінки.

Одним з головних завдань нашого часу і навчального закладу, де я працюю, є створення інноваційної педагогічної системи з такою організацією навчально-виховного процесу, яка б максимально повно сприяла розвитку продуктивно мислячої, творчої особистості, задоволенню її потреб у самопізнанні, творчому самовдосконаленні, самореалізації, особистісному та професійному самовизначенні. Успіх у вирішенні цього завдання значною мірою визначається знаннями, творчим потенціалом, професійною майстерністю, загальною педагогічною культурою вчителя.

У зв'язку з цим особливої актуальності набуває проблема підвищення кваліфікації і професійної компетентності кожного вчителя, розвиток і

підвищення творчого потенціалу педагогічного колективу в цілому, досягнення оптимальних результатів у навчанні, вихованні і розвитку учнів, особливо, при вивченні природничих предметів.

Питанням аналізу однієї з важливих якостей педагога, умов успішності його як професіонала і готовності до інноваційної діяльності, а також проблематику особистісного розвитку, професійної спрямованості, професійної освіти, виховання й самовиховання, професійного самовизначення педагога досліджували Л.Галіціна, Л. Ващенко, Н. Бухлова, І.М. Дичківська, І. Климчик, С. Клепко, О. Шапрак.

Перш ніж розкрити тему моєї публікації хотілось зупинитись та зазначити: у творчих педагогів краще розуміння самого себе, висока самоповага та задоволеність своєю професійною діяльністю.

Водночас І.М. Дичківська відзначає [1, с.286], що інтерес вчителя до новацій може співіснувати зі спрямованістю не на розвиток вихованця, а на інші зовнішні цілі: підвищення престижу в очах адміністрації, колег, батьків вихованців, задоволеність від володіння "модними" методиками. Це означає, що особистісна центрація педагога може спрямовуватися у різні сфери.

Особистісна центрація – це спрямованість, зацікавленість педагога інтересами учасників педагогічного процесу.

З огляду на внутрішню мотивацію та спрямованість виокремлюють такі види особистісної центрації педагога:

1. Бюрократична особистісна центрація (на адміністрації навчального закладу).
2. Конформістська особистісна центрація (на колегах).
3. Авторитетна особистісна центрація (на батьках).
4. Егоцентрична особистісна центрація (на особистих інтересах і переживаннях).
5. Методична особистісна центрація (на засобах навчання та виховання).
6. Гуманістична особистісна центрація (на інтересах дитини).

З'ясувавши особливості центрації, легше зрозуміти причини психологічних бар'єрів, що виникають у педагогів під час впровадження нововведення, та здійснювати управління ними.

Сучасні учні досить розумні та чутливі тому чітко визначають особисту центрацію вчителя. Якщо вони бачать щире бажання навчати, вогонь в очах, ентузіазм вчителя - вони загоряються також цікавістю та допитливістю. Тим більше, що природничі дисципліни дуже цікаві, яскраві, всеохоплюючі, сприяють розвитку як ерудиції так і допомагають поліпшувати якість особистого життя.

Лише гуманістична центрація є умовою того, що нововведення відповідатиме справжній меті навчання та виховання, де людська особистість визначається найвищою цінністю.

А тепер по черзі нагадаємо, що означають певні терміни. Інновації (італ. *innovazione* — новина, нововведення) — нові форми організації праці та управління, нові види технологій, які охоплюють не тільки окремі установи та організації, а й різні сфери.

Інновація освіти — цілеспрямований процес часткових змін, що ведуть до модифікацій мети, змісту, методів, форм навчання й виховання, адаптації процесу навчання до нових вимог.

Інноваційний потенціал учителя — сукупність соціокультурних і творчих характеристик особистості учителя, яка виявляє готовність вдосконалювати педагогічну діяльність, наявність внутрішніх засобів та методів, здатних забезпечити цю готовність.

Успішність інноваційної діяльності передбачає, що педагог усвідомлює практичну значущість різних інновацій у системі освіти не лише на професійному, а й на особистісному рівні.

Вимоги до педагога інноваційного спрямування

Педагог інноваційного спрямування повинен вміти реалізовувати:

– педагогічний гуманізм (довіра до вихованців, повага до їх особистості, гідності, впевненість у своїх здібностях і можливостях; не

засвоєння формальних знань і навичок, а гуманність стосунків, свобода самовиявлення, культивування індивідуальності, творча самореалізація особистості).

- емпатійне розуміння вихованців (прагнення і вміння відчувати іншого як себе, розуміти внутрішній світ вихованців, сприймати їх позиції);
- співробітництво (поступове перетворення вихованців на співтворців педагогічного процесу; володіння культурою спілкування);
- діалогізм (уміння слухати дитину, цікавитися її думкою, розвивати міжособистісний діалог на основі рівності, взаємного розуміння і співтворчості);
- особистісна позиція (творче самовираження, за якого педагог постає перед вихованцями не як позбавлений індивідуальності функціонер, а як особистість, котра має свою думку, відкрита у вираженні своїх почуттів, емоцій; удосконалення у своїй професії – набуття компетентності, яка дає можливість справлятися з різними ситуаціями).

Отже, кожен сучасний вчитель повинен розвивати у собі готовність до інноваційної педагогічної діяльності — особливий особистісний стан, який передбачає наявність у вчителя мотиваційно-ціннісного ставлення до професійної діяльності, володіння ефективними способами і засобами досягнення педагогічних цілей, здатності до творчості і рефлексії.

Показником готовності до інноваційної діяльності є внутрішня сила, що формує інноваційну позицію вчителя.

Окремо хочеться зупинитись на потребі сьогодення (особливо під час сучасної пандемії COVID-19): школи повинні навчати учнів вчитися, планувати свою працю, вчитися самостійно, самому шукати шляхи власного розвитку. Тобто йдеться не про те, щоб напхати учня новими даними про новітні відкриття і забезпечити науковий підхід до змісту освіти, а про розвиток навичок самостійного навчання, здатності до самоорганізації і планування часу, відповідальності, комунікабельності, уміння працювати в команді – те, що в наших дітей не завжди на належному розвитку.

Важливо навчити, як отримані знання використовувати. Тому на перший план виходить набуття навичок, освоєння певних особистісних технік, розвиток здатності діяти, використовуючи всі наявні ресурси. Учень не повинен поглинати "готові" знання – він їх має виробити сам і сам зрозуміти, чого йому не вистачає, щоб домогтися успіху. Набуває значення пошук рішення – не саме рішення, а шлях, який веде до нього.

Але для цього він повинен щось робити самостійно. Якщо говорити про критерії європейської освіти, то один з її показників є показник уміння самостійно навчатися. Якщо школа (чи університет) не вчить учня чи студента самостійно вчитися, цю освіту якісною назвати не можна.

Немало теоретиків і практиків нашої педагогіки схильні до думки, що наші діти думати по-європейськи, очевидно, почнуть ще не скоро. І конкретних кроків в цьому напрямку зроблено ще недостатньо, хоча декларативно про це говориться дуже багато.

Особливо хочеться наголосити, що для вчителя повинно стати прописною істиною, що слідуючим кроком для того щоб учень прагнув вчитися, вмів оволодівати знаннями, його необхідно зацікавити. Втрата частиною учнів *мотивації до навчання*, зацікавленості у результатах – камінь спотикання на шляху до якісної освіти.

Згадаймо прописні істини: людина включається у будь-яку діяльність тоді, коли є потреба у цьому, тобто є мотив до дії.

І учителю потрібно не *примушувати* учня вчитися, а *заохочувати*.

Сьогодні ми уважно придивляємося і пробуємо застосовувати партнерську педагогіку західного зразка.

Розглянено основні положення західної партнерської технології [2, с. 175].

1. Учитель і його вихованець (вихованці) – ділові партнери у досягненні мети.
2. Мета учня – опанувати важливий для нього предмет вивчення.
3. Мета педагога – допомогти йому в реалізації мети.

4. Відповідальність: 50% відповідальності учня (вживається і термін – співвідповідальність), 50% –учителя.

5. Організація процесу: максимальна самостійність учня, втручання вчителя лише тоді, коли в учня з'являються проблеми.

6. Упровадження дієвих стимулів самомотивації.

7. Максимальна опора на індивідуальні особливості.

8. Використання найновіших засобів, що можуть сприяти прискоренню процесу навчання.

9. Забезпечення нешкідливості процесу і збереження здоров'я учня.

10. Створення комфортних умов.

Останнім часом партнерські стосунки дедалі ширше упроваджуються в усіх типах американських навчальних закладах. Партнерські моделі навчальних закладів виявляються найдоцільнішими.

Окремо варто зазначити, що при вивченні природничих дисциплін надзвичайно важливо розвивати в учнів критичне мислення: модель, за якою навчаються найефективніше.

Сьогодні світ стає все складнішим, що вимагає вміння вирішувати складні проблеми, критично ставитися до обставин, порівнювати альтернативні точки зору та приймати зважені рішення. Здатність мислити критично є навичкою, яку треба формувати, розвивати в процесі навчання та виховання учнів.

Як би не називалися нові техніки – сугестопедія, нейролінгвістичне програмування, інтегроване прискорене навчання, однак вони оптимально поєднують три речі: навчання мусить бути захопливим, швидким і наповненим.

А ще воно має охоплювати релаксацію, дієвість, стимули, емоції й задоволення.

Тоні Стоквелл, освітній психолог з Великобританії, переконаний: "Сьогодні ми знаємо: щоб вивчити щось швидко й надовго, треба побачити, почути й відчути це" [3, с. 301].

Дослідження, практична робота у навчальних закладах, коледжах і на бізнесових семінарах свідчать про те, що ефективні вишколи й навчальні програми повинні ґрунтуватися на шести основних принципах.

Незалежно від свого віку, ми учні, що вчимося впродовж усього життя, а тому, щоб навчатися було швидше й легше, треба опиратися на ці шість елементів. Важливо, щоб учитель був не просто лектором, а й активним учасником процесу, наставником, який організовує такі засади:

1. Оптимальні умови навчання.

2. Такий спосіб презентації теми, який би залучав до роботи наші відчуття, а одночасно мотивував би до діяльності, був би необтяжливим, захопливим, розмаїтим та енергійним.

3. Творче й критичне мислення, яке стимулює внутрішнє засвоєння інформації.

4. Активізація доступу до засвоєного матеріалу через гру, жарт та широкі можливості практикування.

5. Реальне застосування знань, уміння пов'язувати їх із життям.

6. Регулярне повторення й оцінювання, а при цьому святкування навчальних досягнень.

Висновки. Підсумовуючи зазначене, зрозуміло, що інноваційна діяльність сприяє налагодженню співпраці та взаєморозуміння всіх учасників навчально-виховного процесу.

Креативний вчитель має широкі можливості і необмежене поле для інноваційної діяльності, оскільки на практиці може експериментувати і переконуватись в ефективності методик навчання, коригуючи їх, здійснювати докладну структурування досліджень навчально-виховного процесу, пропонувати нові технології та методи навчання. Основна умова такої діяльності – інноваційний потенціал вчителя.

Результатом інноваційних процесів в освіті є використання теоретичних і практичних нововведень, які передбачають оновлення змісту освіти, методів, форм навчання і виховання; розробку й впровадження нових та поширення вже

існуючих педагогічних систем; розуміння і бачення педагогічним колективом тих змін, які спрямовані на оновлення усіх компонентів освіти й носять системний характер.

Д.С.Мазоха та Н.І. Опанасенко [4, с. 301] також зазначають, що педагогічна професія вимагає особливої чутливості до постійно оновлюваних тенденцій суспільного буття, здатності до адекватного сприйняття потреб суспільства і відповідної корекції навчально-виховної діяльності.

Особливу значущість має ця здатність за теперішньої постіндустріальної, інформаційної доби, яка потребує багатьох принципово відмінних від попередніх навичок, умінь і відповідного мислення.

Саме тому основна увага у педагогічних колективах має приділятися питанням подолання консерватизму у підходах до навчально-виховної діяльності і існуючих стереотипів педагогічної праці та процесу мислення в учасників процесу навчання та виховання.

Отже, кожен вчитель, особливо природничого циклу, повинен постійно розвивати свій дивовижно розмаїтий, багатовимірний і щедрий у невичерпному джерелі любові до дітей творчий талант педагога. Через його діяльність реалізується і державна політика, спрямована на зміцнення інтелектуального та духовного потенціалу нації, і формується всебічно розвинена, самостійна і самодостатня особистість.

Будем пам'ятати, що без всебічно розвиненої особистості не можливо розбудувати ані основ демократії, ані досягти параметрів економічно розвинених країн.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології: Навчальний посібник. – К.: Академвидав, 2004.– 352 с. (Альма-матер).
2. Підласий І.П. Практична педагогіка або три технології. Інтерактивний підручник для педагогів ринкової системи освіти – К.: Видавничий дім "Слово", 2004. – 616 с.

3. Драйден Г., Джаннетт Вос. Революція в навчанні / Перекл. з англ. М. Олійник. – Львів: Літопис, 2005.–542 с.

4. Мазоха Д.С., Опанасенко Н.І. навчальний посібник/-К.: Центр навчальної літератури, 2005.-186 с.

5. Лактіонова Г. Виховання в епоху глобалізації: нові можливості, нові ризики // Шлях освіти. – 2005. – № 4. – С. 2-6.

6. Шапрак О. Сучасні підходи до проблеми інноваційної підготовки майбутнього вчителя.//Рідна школа.-2007.- № 9.- с. 31-33.

УДК 669.136.9

**КЕРУВАННЯ ТЕХНОЛОГІЧНИМИ МЕТОДАМИ ЗМІЦНЕННЯ
ПОВЕРХНЕВОГО ШАРУ ДЕТАЛЕЙ**

Чернета Олег Георгійович

к.т.н., доцент

Коробочка Олександр Миколайович

д.т.н., професор

Авер'янов Володимир Сергійович

к.т.н, доцент

Дніпровський державний технічний університет

м. Кам'янське, Україна

Анотація. Зроблений аналіз фізико-механічних характеристик поверхневого шару деталей після відповідних зміцнюючі обробок з урахуванням структурних перетворень. Проведений аналіз технологічних способів зміцнення - термічної обробки, азотування, іонно-плазмового азотування, СВЧ, борування, бороцементації, лазерної обробки. Дослідженні методи вибору оптимальних технологічних процесів зміцнення поверхневого шару деталей.

Ключеві слова: аналіз, зміцнення, механічні властивості, мікроструктура.

Вступ. Головним і вирішальним фактором системного аналізу комплексів для зміцнення поверхневого шару і нанесення зносостійких покриттів деталей є обґрунтований вибір раціональних технологічних систем. З відповідністю ієрархічної структури системи по зміцненню поверхневого шару кожна ступень характеризується вибором показників ефективності функціонування їх ефективності [1, с.78-80]. Основними технологічними критеріями технологічних процесів по зміцненню поверхневого шару є фізико-механічні

характеристики покриттів (модуль пружності - E (МПа), мікротвердість H_{μ} , коефіцієнт пластичності - K_{μ} , межа витривалості - σ_B (МПа), межа текучості - σ_T (МПа), коефіцієнт тріщиноутворення $K_{\text{СУ}}$ (дж/см²), коефіцієнт збільшення довжини δ (%), коефіцієнт стиснення Ψ (%)).

Метою роботи є дослідження фізико - механічних властивостей робочих поверхонь деталей із сталі 45 після різних способів обробки.

Якість матеріалу в значній мірі визначається його внутрішньою будовою – мікроструктурою, на яку впливають як хімічний склад, так і різні способи впливу на матеріал. Тому один і той же матеріал, але оброблений різними способами, має різні властивості. Міцність сталей забезпечується за рахунок декількох механізмів зміцнення: твердорозчинного, дислокаційного, дисперсного, зерногранітного, субструктурного і перлітного [1, с.78-80].

В сталях з гартром на мартенсит визначну роль відіграють величини дислокаційного і субструктурного механізмів зміцнення, що залежать від вмісту розчиненого вуглецю. Підвищення міцності суттєво знижує пластичність, в'язкість і підвищує межу хладоломкості. Для середньо вуглецевих ферито-перлітних сталей вміст вуглецю або кількість перліту в структурі є основним чинником при зміні міцності і пластичності. При збільшенні вмісту вуглецю зменшується ударна в'язкість і підвищується температура в'язко-крихкого стану. Найбільш привабливим по складу властивостей є середньо-вуглецеві і середньо-леговані сталі (0,3-0,5%С; $\sigma_{0,2}$ =700..850 МПа, σ_B =900-1100 МПа). Особливість цих сталей: це підвищені міцницькі властивості, мала чутливість до концентраторів напружень, висока межа витривалості і достатній запас в'язкості. Високоміцні середньолеговані сталі з вмістом 0,4%С забезпечують σ_B =2100 МПа. Показники фізико-механічних властивостей мають свою розмірність і характеризуються відповідними фізичними процесами. Виникла необхідність привести показники до єдиної бази вимірювання і оцінювання. Універсальним показником для оцінювання різно розмірних показників є відсоткове співвідношення. Так виміри, для прикладу, боровані покриття, мікротвердості на поверхні зміцненої

деталі до серцевини, будуть коливатися в межах від максимального до номінального значення, що можна припустити відповідно - H_{\max} -100%, $H_{\text{сер}}$ - 80%, H_{\min} - 60%, при дійсному стані вимірювання - $H_{\mu\max}=16000$ МПа; $H_{\mu\text{сер}}=12000$ МПа; $H_{\mu\min}=8000$ МПа. Також подібні припущення використаємо і для інших показників (E (МПа), K_p , σ_v (МПа), σ_t (МПа), KCU (дж/см²), δ (%), Ψ (%)). Узагальнення розмінностей у відсотковий вимір дозволяє збудувати узагальнену модель складу фізико-механічних властивостей для кожного способу зміцнення деталей і виділити оптимальний баланс складових характеристик. Так наочно відомо що при суттєвому підвищенню мікротвердості пропорційно зменшується пластичність, межа текучості, збільшується імовірність тріщиноутворення і.т.інш. Графічна схема коливань фізико-механічних властивостей сталі 45 після різних способів зміцнення (термообробки, азотуванні, ППА, СВЧ, лазерної обробки (ЛО), борування, борування +ЛО) надана на рис.2. При максимально можливих значеннях мікротвердості різко знижується пластичність, коефіцієнти K_p , межа текучості - σ_t (МПа), коефіцієнт тріщиноутворення KCU (дж/см²), коефіцієнт збільшення довжини δ (%), коефіцієнт стиснення Ψ (%)). Максимальну мікротвердість на сталі 45 спостерігаємо при боруванні (H_{μ} (18000 МПа), коли в поверхневому шарі разом з борідами Fe_2B і FeB утворюються потрібні фази - карбобориди, що мають змінний склад $Fe_3(C, B)$ і $Fe_{23}(C, B)_6$. В складі цементиту Fe_3C бор може заміщати вуглець на 80%.

У вигляді округлих часток по кордону кристалів FeB в борованому шарі спостерігаються бориди заліза Fe_2B [3, с.80-83]. Разом з борідами Fe_2B і FeB утворюються потрібні фази - карбобориди, що мають змінний склад $Fe_3(C, B)$ і $Fe_{23}(C, B)_6$. В складі цементиту Fe_3C бор може заміщати вуглець на 80%. На рис. 2. наведено панорамне зображення дифузійного шару на сталі 45 після насичення поверхні бором. Поверхня має характерну текстуру рис.2. - голчастий шар з мікротвердістю до 18000 МПа на сталі 45. Текстура, що утворюється в результаті сумісної дифузії бору і вуглецю (карбіди, бориди, карбобориди) перешкоджають дифузійним процесам.

На рис.2 приведена просторова діаграма зміни фізико-механічних властивостей поверхневого шару деталей із сталі 45 в залежності від різних способів і технологій зміцнення. Червоною лінією показана динаміка змінення показників мікротвердості в залежності від способів і технологій зміцнення.

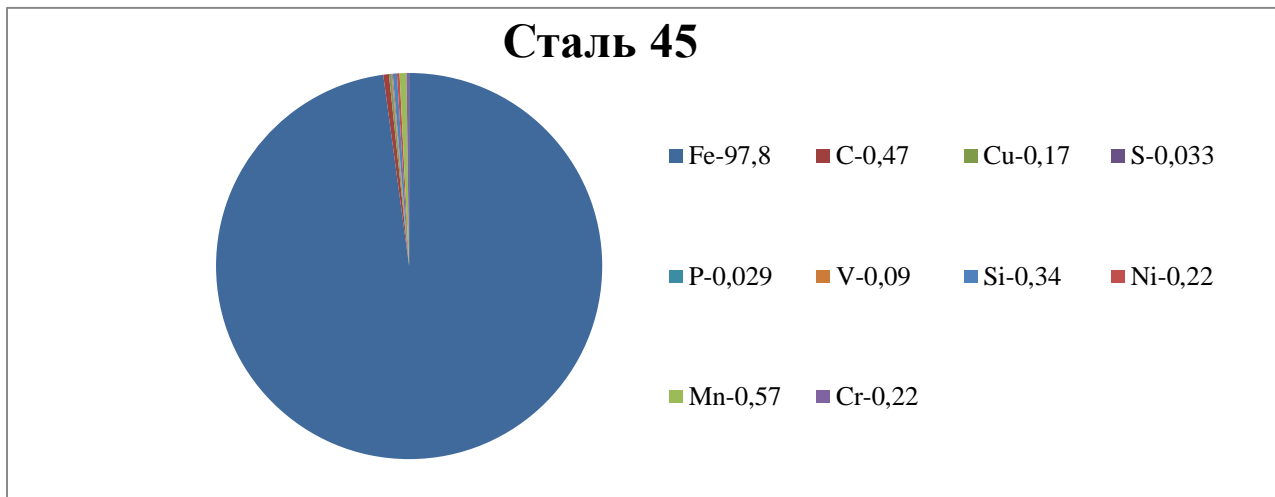

Рис.1. Хімічний склад елементів в сталі 45

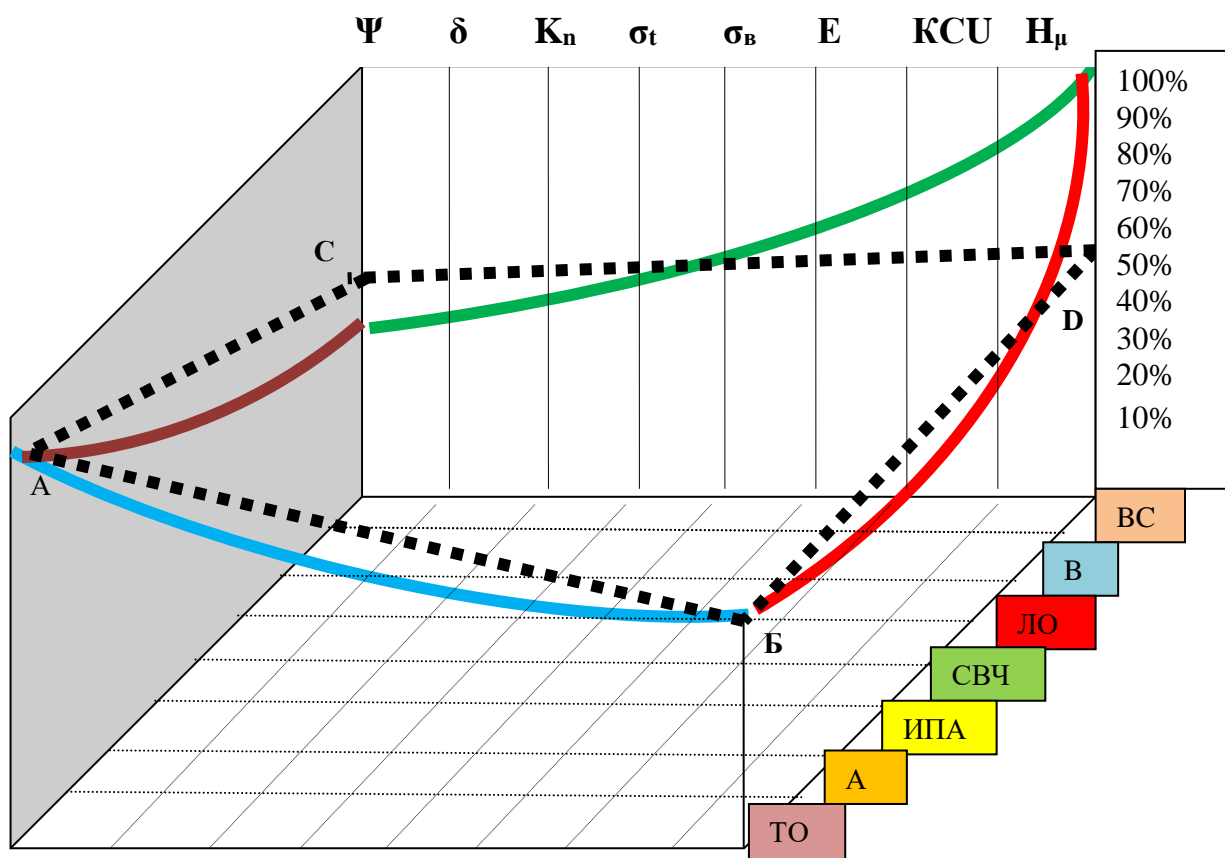

Рис.2. Просторова діаграма зміни фізико-механічних властивостей поверхневого шару деталей із сталі 45 в залежності від різних способів і технологій зміцнення.

Для порівняння підібрані як класичні, традиційні способи зміцнення, так і новітні технології з використанням лазерного борування, азотування, бороцементация, технології ППА і СВЧ. Надвисокі показники мікротвердості (площина B-D) при боруванні, бороцементация з однієї сторони надають високі властивості поверхні по зносостійкості, але в той же час суттєво знижуються показники пластичності, витривалості, тріщиноутворення і провокують руйнацію поверхневих шарів із-за високих напружень і особливостей будови поверхневого шару.

Пунктирними чорними лініями виділено поле (А, Б, D, С) найбільш привабливих оптимальних значень групи фізико-механічних показників, що забезпечують поверхневному шару баланс міцницьких і експлуатаційних властивостей. Це поле, що виділене пунктирними чорними лініями, є базовим при виборі технологій і способів зміцнення і приймається за нульовий рівень. Всі викиди з цього поля обумовлюють появи ризиків руйнації поверхневого шару.

Тому при виборі технологій і способів зміцнення необхідно чітко уявляти умови роботи деталі, весь спектр навантажень на поверховий шар. З аналізу фізико-механічних властивостей зміцнених покриттів найбільш поширених і напрацьованих у світовій практиці можна визначити базові значення показників зносостійкості, витривалості, мікротвердості, пластичності для сучасних покриттів, які можна отримати за допомогою різних технологій.

Висновки. Розроблена методика визначення оптимальних способів і технологій зміцнення поверхневого шару деталей із сталі 45. Визначені основні значення базових показників, що складають D- нульовий рівень і обов'язково необхідні для зміцнених поверхонь при відповідних технологіях.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРИ

1. А.Г. Суслов, Ю.В. Гуляев, А.М. Дальский и др. Качество машин / //Справочник. Т2 М. Машиностроение 1995 – С.430.
2. Франценюк И.В., ФранценюкЛ.И. Альбом микроструктур чугуна, стали, цветных металлов и их сплавов. –М.:ИКЦ «Академкнига», 2004. –С.136.
3. Иванов С.Г., Гармаева И.А., Андросов А.П., Гурьев А.М., Зобнев В.В., Гурьев М.А., Марков В.А. Фазовые превращения и структура комплексных боридных покрытий. //Ползуновский вестник.-№1/1.- 2012. –С. 80-83.

**MARIO VARGAS LIOSA: AESTHETIC PRINCIPLES AND A LOOK AT
THE LITERATURE**

Чобанюк Марія Миколаївна

к.філол.н., доцент

Дрогобицький державний педагогічний

університет імені Івана Франка

м. Дрогобич, Україна

Summary. The article analyzes the aesthetic views of the representative of Latin American literature Vargas Llosa in line with the modern literary process. It is noted that the pathos of his books Vargas Llosa joined the process of rebirth of man, who must survive in this unpredictable world. The writer comprehends life in the categories of a large "library" of the world and points to the writer's responsibility to society. He textualizes all external influences and thus goes beyond his own work, beyond a certain kind of art and reproduces reality in all its diversity.

Key words: literature, humanism, pathos, novel, conceptual synthesis, art. Literary Studies of the XXI Century still studies, analyzes, rethinks and interprets the aesthetics of artistic creativity of the XX century.

Relevance of the research topic. The study of the reaction of artistic consciousness to critical, crisis processes in culture is an important task for literary criticism of the XXI century. The modern world is going through a difficult stage of transformation of cultural paradigms and reassessment of spiritual values. All this, from our point of view, entails the apparent unpredictability of the processes of artistic development. Therefore, the analysis of deep trends in the evolution of art in the second half of XX - XXI century acquires special significance. It allows to expand the "mechanisms" that correlate the loss of worldviews and the birth of new synthetic creative concepts.

At the same time, the modern world is a single unified system in which all phenomena exist in inseparable connection with each other. This trend is reflected in the desire for synthesis. Synthesis is carried out in the name of human, his spiritual energy and is associated with his desire to overcome the limited, closed world, to penetrate into the plans of the Creator, in the mystery of the universe.

The study of theoretical concepts of synthesis and their artistic implementation in the framework of culturological issues allows to significantly clarify the idea of the potential of spiritual culture, which is an accurate barometer of the entire system of socio-cultural evolution. The analysis of the concepts created at the turn of the century can become the basis of new research approaches to revealing the specifics of contradictory dynamic transformations occurring in modern culture.

The modern era, in particular the second half of the last century, has become a period of synthesis and interdisciplinary approaches in many areas of human life, in particular, in the light of literary trends. Recently, there is an increasing rethinking of critical approaches in literary criticism. Latin American literature of the second half of the twentieth century has become the most prominent phenomenon of the modern world literary process. Both art critics and a wide readership were struck by the "magical realism" and "magical reality" of Latin American novelists, whose works largely pushed European and North American literature into the background. At this time, under the influence of modernist and postmodern aesthetic theories, it tried to avoid any relationship with reality and had endless debates about the crisis of the novel [1].

Subject of study. The work of Mario Vargas Llosa is an impressive synthesis of socio-political issues and existential and socio-cultural existence of man. The writer wrote short stories, novels, plays, plays, literary essays, journalistic articles. However, real literary success was brought to him by prose and, above all, novelism (object), which differs in the breadth of literary thinking, the sharpness of social issues.

The aim of the article is to analyze the work of Vargas Llosa in line with the theory of conceptual artistic synthesis, the main features of which are "a steady trend

in interest in human destiny, which is not limited to the individual, but associated with universal destiny" [2, p. 119].

Vargas Llosa's activities, which cover literature, science, and culture, are constantly involved in politics and social processes and trends. In the 1960s, he shared leftist views, which were reflected in his stories, novels, and essays. At the turn of the 1970s and 1980s, Llosa held a centrist view and was directly involved in Peru's political processes. Holoborodko believes that "there is reason to say that he belongs to the evolutionists (although we can say - evolutionists), who, depending on their own socio-conscious experience, make new accents, priorities in the structure of their political axiology" [3, p. 82].

Vargas Llosa is first and foremost a novelist, a writer who aspires to great epic forms, because he considers the novel to be the form that is able to tell the fullest about man and the world around him. His collection of articles "Letters to a Young Novelist" (1997) is very popular.

The small book is not only useful advice for novice writers, but is also an exposition of the aesthetic preferences of Vargas Llosa himself and his views on the role of the writer and literature in society. In his work, Vargas Llosa mentions artists of the past and present: the list of names testifies to his erudition and breadth of aesthetic horizons.

Speaking about the writer's responsibility to society, Llosa noted: he himself writes what he considers necessary.

No author is able to predict how his work will be perceived. Very often our inner demons, the hidden "I", the dark side of the personality come out. And we don't know how this will affect the writing of the text. One can only try to reproduce, to articulate what is in the heart - and do it as accurately as possible. It is the risk of every writer to be misunderstood. This risk also depends on the identity of the reader.

The only thing left for the author is to be honest, sincere in writing, and sincerity in literature is an aesthetic category, not an ethical one. And then it's up to people: everyone will take from the book as much as he can take, no more, but no less [4].

Literature for Vargas Llosa, contrary to the modern theories of postmodernists, is not a kind of innocent game, but a product of inner dissatisfaction with real life and fiction, which in turn also arouses anxiety and dissatisfaction, helps the reader to perceive the flaws and vices of life. against existing authorities, institutions or beliefs [1].

Vargas Llosa, like other Latin American novelists, based his creative method on a comprehensive depiction of this reality, which was conceived by them, according to Alejo Carpentier's definition [5], as baroque, ie miraculous or magical. Latin America, he wrote, is the only continent where "every day you encounter a reality that can be defined as a wonderful reality"; here "not yet fully described all the cosmogonic systems of the peoples of this continent," and only here "the man of the twentieth century can be among people living in various eras, including the Neolithic era, and these people will also be his contemporaries" [5, p. 157].

Therefore, the feeling of time here is somewhat different: it is present and future; time flows incessantly and returns to eternity, and eternity flows into modernity, creating an atmosphere of epicness.

Only in magical reality can the event mentioned by Mario Vargas Llosa take place: the government of a Latin American republic issued a decree that the epidemic that swept the country should end immediately.

The most important factor in the international recognition of Latin American literature is not only the focus on this "fantastic" reality in all its brightness and originality, but its ability, "starting from its own corner, to rise from the private to the public, in its quest to master the wider, universal, encyclopedic culture, which, growing on local soil, eventually reached universal significance "[6, p. 28]. In one of his reflections on the novel (1969), Vargas Llosa expressed his understanding of this genre of modernity and its problems: "The novel, unlike other genres, was first and foremost a proud assertion of human dignity.

He really distracted people from God, because his matter is man, he contains what is absolutely inherent in his nature: without the essentially earthly human issues there is no novel.

That is why the main field of action of the novel is always a man and the main subject of the action is a man" [7, p. 13]. But for Vargas Llosa, it is important not only what (although it is extremely significant that his cross-cutting theme is a modern man in modern conditions), but also how to tell a story about a person. In his advice to the young writer, Vargas Llosa pointed out that the theme itself is not the main factor in a perfect work.

The quality of the latter depends "exclusively" on what it, ie the theme, becomes when, thanks to the narrative technique of the author (language, style, mode of narration, composition), materializes in the novel. It is the form in which the theme is embodied, and makes the chosen story original or banal, deep or superficial, interesting or uninteresting, and it saturates the story and characters with energy and gives it ambiguity and truth, makes the characters either alive and authentic, or caricature puppets .

In accordance with his understanding of literature as a powerful spiritual factor that contributes to the formation and expansion of ideological aesthetic and moral horizons of man, its activation in the fight against injustice and imperfection of society, Vargas Llosa created his original narrative technique.

This technique has led to great success for the reader of each of his new novels.

As for the technique of the novel, he wrote, the novelist should strive to "create, thanks to words, fiction and vitality, which is the main quality of any novel, any significant story" [7, p. 138]. Vitality, or the level of reality, that is, the artistic authenticity that a writer achieves in his work, is one of Vargas Llosa's most important demands on literature.

The writer uses in his reflections on literature the concept of "level of reality", by which he means not the similarity of the novel world to the real world in which we live, but the novelist's ability to create, using style, narrative mode, composition, fiction, such a story to the reader was under the impression that the novel lacks technique and form, that this very life manifests itself through characters, landscapes and events, so that all this seems to him an embodied reality, read life ("Letters to a young novelist") [1].

"Embodied Reality", "Read Life" - these are the features of the narrative style that give the writer's novels an inappropriate magical power that captivates the reader, draws him into his wonderful captivity, from which he does not want to be released until the story is over.

The reader experiences the novel's story not from the outside, not at a distance, he finds himself, in the words of the writer, in its very "core". With the help of a sophisticated narrative technique, where space-time points of view and narrators constantly change and intersect, a convincing illusion of authentic reality is created, saturated with the din of bustling life, voices and smells of exotic Latin American nature.

This is the dominant feature of each of his works, even if the story presented in it is extremely cruel and ruthless to man, which is characteristic of most of his novels, starting with the first - "City and Dogs".

The reality of the military cadet school depicted here is ugly inhuman: bullying of teenagers prevails here at all levels - strong over weak in certain platoon groups, senior cadets over junior cadets (dogs), commanders over all cadets. And these abuses have not only cruel, but also by all means humiliating character. Senior cadets, for example, force dogs not only to lick their plates, crawl in the mud, eat grass, but also drink their own urine. And Lieutenant Gamboa, whom the cadets respect for justice, practices a form of education such as "right angle": in front of the ranks of his classmates, the guilty bend, placing their legs at right angles parallel to the ground, after which the fattest football player beats everyone from behind, trying so that the culprit flew as far as possible.

The novels "Green House", as well as the novels "War of the End of the World", "Litum in the Andes", "The Wicked, or the Feast of the Goat", "The Story of Maity" and the stories "Puppies" and "Who Killed Palomino Molero" are also stories about an incredibly cruel world in which the inevitable laws of power, money and violence apply, but at the same time it is a story about people who rebel against this unjust world and its masters, fight it, showing great strength of resistance and humanity.

In the context of the events in the novels, it is difficult to agree with one of the Nobel Committee's definitions of the writer portraying a defeated man. The characters of Vargas Llosa, who rise and fight, with a few exceptions, either win or, perishing, contribute to the establishment of justice and harmonization of the world.

The heroes of Vargas Llosa fight for their lives, for a place under the sun, for survival at the limit of human strength and capabilities, and always fight in extreme situations, which gives the writer's work extremely tense, dramatic nature, bordering on tragedy and sometimes tragedy and ends.

The young cadet Aron (Holui) dies at the hands of his classmates in the novel "The City and the Dogs", but his death produces profound changes in the minds of those who remain, which awakens in them a sense of solidarity, responsibility, justice. Such a cruel and ruthless Jaguar is on the path of righteous living. Under the influence of the Mentor, the bandits and murderers involved in the common struggle for the justice of the abyss ("War of the end of the world"). It is significant that the writer usually brings to the fore heroes who, passing through the hell of social reality, are not embittered, but on the contrary, as if cleansed of cruelty, selfishness, indifference, rising to compassion, participation and love.

Because love, according to the writer, embedded in the mouth of the hero of the novel "War of the End of the World", is the only opportunity for a person to touch happiness: "Above love there is nothing in the world, only through love can a person be meant by this "[8, p. 60].

We consider it necessary to pay attention to another feature of the writer's works, which is associated with optimistic and humanistic in general their pathos. All the works of Wagrass Llosa, even novels of socio-political orientation, are works about love, bright and life-giving love, which awakens the best features of heroes capable of rebellion and struggle [9].

Whatever the boundaries of Mario Vargas Llosa's prose, he always talks about human behavior in ambiguous socio-mental conditions and perspectives. Aspect "Human destiny and system" was and remains a priority in his prose and thinking. His characters often seek to understand what is really going on in front of their eyes.

What moments and aspects of the surrounding life remain closed, and perhaps taboo. Apparently, this is why the Nobel Prize in Literature in 2010 was awarded to the artist with an epic and at the same time human-centered wording "for depicting the structure of power and vivid pictures of human resistance, uprising and defeat." Mario Vargas Llosa's aesthetic principles, which combined the attitude to reality as the fundamental basis of the art world, the originality of creative fiction, a variety of literary techniques and narrative modes (epic, lyricism, comedy) with universal values and faith in man, and brought him to a number of the brightest representatives of conceptual artistic synthesis.

LIST OF REFERENCES

1. Міхільов О.Д. За що дали Нобелівську премію 2010 року з літератури Маріо Варгасу Льюїсі? : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: : http://www.gazeta.univer.kharkov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=394&Itemid=407
2. Чобанюк М.М. Латиноамериканська література в руслі теорії концептуального художнього синтезу (Варгас Льюїса) // Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць. Серія «Філологія». – Дрогобич : Редакційно-видавничий відділ ДДПУ імені Івана Франка, 2017. – Випуск 40. – С. 118 – 126.
3. Голобородько Я. Тектоніка еволюції, інтенції творчості // Вісник Національної академії наук України. – 2010. – № 12. – С. 80 – 87.
4. Варгас Льюїса М. // Маріо Варгас Льюїса про Україну, літературу, диктатуру і гумор : [Електронний ресурс] — Режим доступу : pravda.com.ua/person/2014/11/11/183669/
5. Карпентьер А. Мы искали и нашли себя : Худож. Публицистика : [пер. с исп. Предисл. В.Б. Земскова]. – М. : «Прогресс», 1984. – 410 с.
6. Бондар Л. Діалогічність тексту драматичного роману Маріо Варгаса Льюїси «Місто і пси» // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики. – Вип. 26. – 2014. – С. 27 – 34.

7. Варгас Льюса М. Война конца света : роман / Марио Варгас Льюса; [пер. с исп.; предисл.: и. Тертерян и Е. Костюкевич]. – М. : Радуга, 1987. – 604 с.

8. Михилев А. Творчество М. Варгаса Льюси в аспекте концептуального художественного синтеза / Избранные работы : [сборник научных трудов] / [сост. А.Д. Михилев]. – Х. : ХНУ имени В.Н. Каразина, 2012. – С. 128 – 142.

9. Чобанюк М.М. Гуманізм та епоха постмодернізму: критерії зіткнення // Світова література на перехресті культур і цивілізацій. Збірник наукових праць. Вип. 7. – Ч. I. – Сімферополь : Бизнес-Информ, 2013. – С. 225 – 230.

ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В РЕСТОРАННОМУ БІЗНЕСІ

Чуєва Інна Олександрівна

к.н.ф.в.с., доцент кафедри
туризму та готельно-ресторанної справи
Запорізький національний університет, м. Запоріжжя

Булана Наталія Сергіївна

адміністратор ресторану «Веранда», м. Запоріжжя

Анотація. Одним із секторів ринку послуг, що найбільш стрімко розвивається є ресторанний бізнес, випереджаючи в динаміці свого зростання інші галузі господарської діяльності. Не секрет, що інновації – один з основних двигунів ресторанного бізнесу. Якість їжі і обслуговування вже не є єдиними чинниками розвитку ресторанного бізнесу. В останні роки інновації суттєво змінили індустрію громадського харчування. Тому наразі, з метою отримання високого прибутку важливо перебувати в курсі актуальних новинок ресторанного бізнесу та по можливості використовувати їх у своїй практиці.

Ключові слова: ресторан, ресторанне господарство, інновації, інтерактивні інновації, QR-код, Wi-Fi.

Малим підприємствам ресторанного бізнесу для того, щоб бути конкурентоспроможними та виявляти більшу активність на ринку, треба бути гнучкими та швидко переорієнтовуватись. Саме малі підприємства є першовідкривачами нових продуктів та новітніх технології в різних віддзеркаленнях.

Ще кілька років тому вдалою інновацією у ресторані вважалися: виклик таксі з ресторану, бронювання столиків по телефону, наявність Wi-Fi. Пізніше –

безкоштовна доставка до дому клієнта. Наразі все це з'явилося практично в кожному ресторані. Отже, сьогодні гості (туристи) та жителі міст віддають перевагу ресторану, кафе чи бару, в якому є безкоштовний Wi-Fi [1, с. 35].

Завдяки інноваціям, у закладах ресторанного господарства покращується якість обслуговування, змінюється перелік і якість страв, а також полегшується робота персоналу. Наразі, серед запорізьких закладів ресторанного господарства велику популярність набувають модні електронні інновації.

Розглянемо деякі з них.

1. Електронне інтерактивне меню для барів, кафе, ресторанів. На столах замість звичайних папок або листівок з переліком страв встановлюються невеликі планшети. Використовуючи які, клієнт зможе з легкістю вибрати блюда, оформити замовлення, звільнити офіціанта або адміністратора. Ці планшети, як правило, не дуже дорогі та мають максимально прості функції, однак такі інновації в ресторанному бізнесі приваблюють багатьох клієнтів. Інтерактивно електронне меню створює канали зв'язку з користувачами та дозволяє адміністраціям швидко редагувати меню та вводити в нього нові страви. Для клієнтів закладів, що використовують таке меню, дозволяють: підібрати з карти вин вино за ціною, роком, регіоном, букетом, а потім до нього вибрати страву з меню, підрахувати калорійність тих чи інших страв, при виборі страв, оразу ж побачити остаточний чек замовлення, а також просто почитати новини в мережі Інтернет [2, с. 178].

Також у закладах ресторанного господарства створюються інтерактивні столи. На відміну від звичайного на інтерактивному рівні можна зробити замовлення, яке набагато швидше буде доставлено до кухні, можна буде прочитати новини, переглянути замовлення, а також змінити оформлення самої столешниці.

Створюються та інтерактивні барні стійки. Досить поставити на неї бокал, як він зразу підсвічується яскравим світлом. Декілька бокалів формують на поверхні стійки ефектну ілюмінацію. Слід відзначити, що також така барна стійка відмінно підходить як для розміщення реклами, просування продукту

або акцій, так і для проведення різноманітних змагань та трансляцій спортивних матчів [3, с. 32].

QR-код – двомірний штрих-код. Швидкість розпізнавання QR-коду дуже висока, його можна розміщувати на будь-яких носіях, починаючи від касових чеків і меню і закінчуючи різними вивісками. Сканувати ж його можна мобільним телефоном або відеокамерою ноутбука.

QR-код, розміщений на врученому клієнту рахунку, – це привабливий рекламний хід. У яскравому квадратику можна закодувати історію ресторану, походження, авторство унікальних деталей інтер'єру і картин. Відвідувачі можуть вивчити меню закладу з докладною інформацією про кожній страві: складі і походження інгредієнтів, етапах і способах обробки і калорійності.

Завдяки розміщеній в QR-кодi інформації про час роботи закладу та контактів, збільшиться кількість замовлень в офіси і додому. За допомогою QR-коду ресторан може сповіщати своїх клієнтів про акції, розіграші, активізувати

всілякі програми лояльності, влаштовувати голосування, інтерактивні опитування і швидко отримувати відгуки про ресторан від клієнтів. Відвідувач, відсканувавши QR-код ресторану і внісши в календар свого телефону інформацію про зацікавлену подію або призначену зустріч, вже точно про них не забуде [3, с. 87].

За статистикою аудиторія користувачів QR-кодів знаходиться у віковому діапазоні 25-36 років. За кількістю відсканованих двовимірних кодів лідирують США, Канада, Великобританія і Японія. У них QR-коди користуються великою популярністю, в Україні ж тренд на QR-код тільки набирає популярність. Отже, важливо відзначити, що крім зручностей, які надають новітні технології відвідувачам ресторанів, вони здатні суттєво економити витрати на персонал та інші витрати, а також сприяти поліпшенню роботи ресторану [4, с. 47].

Застосування інновацій в ресторанному бізнесі дозволить:

- залучити нових клієнтів;
- збільшити прибуток ресторану;
- підвищити якість послуг громадського харчування;

– здійснювати постійний контроль за роботою персоналу ресторану.

Ресторанний бізнес складається з тисячі дрібниць, де будь-який найменший нюанс відіграє свою вирішальну роль. Тому кожен ресторатор прагне підвищити рівень якості обслуговування з найменшими витратами. Для того, щоб бути конкурентоспроможним рестораном, крім усього іншого необхідно особливу увагу приділяти новинкам, як в кулінарній майстерності, так і в техніці обслуговування, що значно підвищує імідж ресторану.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Поворознюк І.М. Шляхи підвищення якості готельних послуг в Україні / І.М. Поворознюк [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dspace.udpu.org.ua:8080/jspui/bitstream/6789/5582/1/>

2. Нечаюк Л.І. Готельно-ресторанний бізнес : навч. посіб. / Л.І. Нечаюк. – К. : ЦУЛ, 2009. – 344 с.

3. Жуков А.В. Обеспечение конкурентоспособности гостиничных услуг на основе применения ин센див-программ: дис. канд. экон. наук: 08.00.05 / А.В. Жуков; Гос. университет упр. – М., 2014. – 172 с.

4. Охота, В. І. Шляхи підвищення конкурентоспроможності підприємств готельної індустрії / В. І. Охота // Інвестиції : практика та досвід. – 2017. – № 5. – С. 46-49

НОРМАТИВНІ ЗАСОБИ ЗАХИСТУ ПРАВ ГРОМАДЯН

Шморгун Ярослава Олександрівна

аспірантка

Відкритий Міжнародний університет

розвитку людини «Україна»

м. Київ, Україна

Анотація: У статті проаналізовано нормативні засоби захисту прав громадян у конституційному аспекті. Доведено, що право громадян на звернення є важливим засобом реалізації та охорони прав, свобод і законних інтересів громадян, однією з форм їх участі в управлінні справами держави і в місцевому самоврядуванні, інструментом взаємодії особистості та державної влади.

Ключові слова: конституція, держава, права і свободи громадян, засоби захисту прав громадян, звернення, нормативні засоби.

Нормативним засобом захисту прав громадян є можливість звернення до державних органів влади. Це забезпечує охорону прав людини і громадянина, налагоджує та підтримує зв'язок населення країни з державою і органами місцевого самоврядування, дозволяє розв'язати питання, що виникли у різних сферах життя суспільства. Це нагальна потрібність для оптимального функціонування демократичного суспільства.

Аналізу конституційних аспектів нормативних засобів захисту прав громадян у конституційному контексті присвячені праці таких вітчизняних науковців, як Барабаш Ю.Г. [3, 4], Бринцев В.Д. [1], [1], Головін А.С. [1, 2], Колісник В.П. [4], Молдован В.В. [6], Молдован А.В. [6], Орзіх М. П. [7], Савчин М. [8], Селіванов А. [3, 9] та інших.

Право громадян на звернення тісно взаємодіє з іншими елементами конституційного права, і перш за все з правом на участь у здійсненні правосуддя і правом на здійснення місцевого самоврядування. Так, шляхом звернень громадяни впливають на управління справами держави опосередковано, тому що звернення не ініціює відразу винесення управлінських рішень автоматично, втім цей вплив достатньо є очевидним [2].

Метою статті є дослідити нормативні засоби захисту прав громадян у конституційному аспекті, як конституційну можливість звернення до державних органів влади, дати їх теоретико-методологічну характеристику.

Право громадян на звернення є важливим засобом реалізації та охорони прав, свобод і законних інтересів громадян, однією з форм їх участі в управлінні справами держави і в місцевому самоврядуванні, інструментом взаємодії особистості та державної влади. Як правило, такі компоненти мають закріплення у конституції держави, що надає громадянам можливість тим чи тим закріпленням у законі способом впливати на політику держави в різних сферах господарської діяльності, на належне здійснення значимих державних функцій, і в випадках порушення їх прав – захищати свої права у будь-який легітимний спосіб: звертаючись до суду або до відповідних державних органів [4, 5].

Саме цей аспект – можливість впливати на політику держави в різних сферах державного життя, на здійснення важливих державних функцій виступає визначальною ознакою в побудові дефініції розглянутого нами права. Це дозволяє виокремити й інші форми участі громадян в управлінні справами держави, які не завжди прямо зазначені в тексті основного закону держави, але викликані до життя сучасними тенденціями розвитку інформаційного суспільства [6].

Неможливо заперечувати очевидного впливу на політичні процеси в сучасній державі інформаційних технологій, які дозволяють виявляти політичну активність громадян у мас-медіа, і, зокрема, у різних соціальних мережах.

Досліджуючи різноманіття форм участі громадян в управлінні справами держави, слід зазначити, що до них належать і реалізація права на участь у публічних масових заходах, права на інформацію, у тому числі й на достовірну інформацію про стан навколишнього середовища, а також інших прав, непрямо передбачених в конституції.

Про те, що право на участь в управлінні справами держави не обмежується повноваженнями, закріпленими в основному законі держави, до них також належить і форма прояву такого права – це право на звернення [8]. На нашу думку, доцільним вбачається до цих форм зараховувати і право громадян на здійснення місцевого самоуправління.

Слід зазначити, що правомочності, які входять до складу досліджуваного нами комплексного права, тісно взаємопов'язані з правами на активну участь в житті суспільства, такими як право на свободу слова, свобода друку і зібрань, право на об'єднання, як, наприклад, право громадян на створення професійних спілок з метою захисту своїх прав, право на створення політичних партій, громадських організацій, свободу масової інформації, право нормотворчих ініціатив та ін. [6]. Наприклад, як би виборчі права громадян не були забезпечені відповідним правовим механізмом, тобто не було б свободи слова та друку, тоді це призвело б до обмеження права на передвиборну агітацію.

Слід враховувати, що конституційні норми закріплюють магістральний напрям у здійсненні права, декларуючи його. Однак деталізація права громадян на управління справами держави дається в інших нормативно-правових актах, в яких чітко прописані механізми і гарантії його реалізації. Значний вплив на аналізоване нами право громадян дає міжнародне право, норми якого є складовою національних правових систем. Так, нормативну базу виборчого права і права на вільне волевиявлення утворюють низка законів і нормативно-правових актів, які слугують своєрідними правовими моделями для формулювання законодавства демократичної держави.

Можливість громадян впливати на політику держави знаходить своє втілення в участі осіб у різних процедурах, що відображають особливі аспекти

державного життя. Громадяни беруть безпосередню участь в управлінні справами держави у ході виборів і референдумів, виконуючи свої службові обов'язки на посадах муніципальних служб, у роботі різних державних органів і громадських об'єднань та ін.

Характеризуючи право громадян на участь доцільно буде визначитися з категоріями «суб'єкт» такого права і «учасник» відповідних правовідносин. Отже, суб'єкти й учасники – це не тотожні терміни. Суб'єкт права – це особа, яка має правосуб'єктність, тобто особа, потенційно здатна бути учасником правовідносин, а суб'єкт правовідносини – це індивідуалізований носій конкретних суб'єктивних прав і юридичних обов'язків, реальний учасник правових відносин [2].

Учасників від суб'єктів відрізняють залежно від того, реалізував своє право або обов'язок суб'єкт, тобто учасник, або не реалізував. Якщо розмежування і ведеться, то під суб'єктами розуміють ширше коло осіб ніж під учасниками, причому учасники входять в коло суб'єктів правовідносин повністю.

За специфічними функціями у механізмі правового регулювання правосуб'єктність виконує роль специфічного засобу фіксування кола осіб, здатних мати відповідні суб'єктивні права й обов'язки. Відповідно до нормам міжнародного права, кожна людина незалежно від місця перебування має право на визнання її правосуб'єктності [6].

Таким чином, правосуб'єктність – це правоздатність і дієздатність суб'єкта права. Правоздатність включає як права і свободи, надані певній особі, так і гарантії держави на реалізацію відповідних прав і свобод, тобто фактично виступає передумовою до здійснення індивідом своїх прав і свобод. Якщо правоздатність – це здатність особи мати суб'єктивні права та юридичні обов'язки, то дієздатність – самостійно, своїми особистими діями їх здійснювати.

Необхідно підкреслити, що поряд із загальною правосуб'єктністю в деяких випадках суб'єкти права на участь в управлінні справами держави

повинні відповідати встановленим законом вимогам і володіти певними якостями, які потрібні для здійснення різних важливих державних функцій у межах реалізації досліджуваного права, тобто володіти спеціальною правосуб'єктністю.

Досліджуючи нормативні засоби захисту прав громадян у конституційному аспекті, як конституційну можливість звернення до державних органів влади, ми дали їх стислу теоретико-методологічну характеристику. Таким чином, запропонуємо таке визначення: право громадян на участь в управлінні справами держави – це закріплена в основному законі демократичної держави і конкретизована в законодавчих і нормативно-правових актах можливість громадян проявляти активність в ухваленні та здійсненні державних рішень безпосередньо або через вільно обраних представників і тим самим впливати на політику держави або на реалізацію важливих державних функцій в різних сферах державної діяльності шляхом участі у виборчому, законотворчому, судовому та адміністративному процесах, шляхом звернення до органів державної влади та місцевого самоврядування, мирних зібраннях, мітингах, демонстраціях, ходах і пікетування, участі в громадських об'єднаннях.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бринцев В.Д. Судовий конституціоналізм в Україні: доктрина і практика формування: у 2 кн.: монографія. Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Я. Мудрого». Харків: Право, 2013. Кн. 1. 392 с.
2. Головін А.С. Захист прав і свобод людини і громадянина єдиним органом конституційної юрисдикції в Україні: монографія. Київ: Логос, 2012. 384 с. С. 204-207.
3. Конституційна юрисдикція. Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого»; за ред. Ю. Г. Барабаш, А. О. Селіванов. Харків: Право, 2012. 168 с. С. 15.

4. Конституційне право України. Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого; за ред. В. П. Колісник, Ю. Г. Барабаш. Харків: Право, 2010. 416 с. С. 46.
5. Кузнецова Ю. Інститут конституційної юстиції: теоретико-правовий аналіз категоріального апарату. *Юридичний журнал*. 2013. № 6/7. С. 73-80.
6. Молдован В.В., Молдован А.В. Судоустрій: Україна, Велика Британія, Російська Федерація, США, ФРН, Франція. Судові органи ООН. Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Київ: ЦУЛ, 2013. 364 с.
7. Проблеми сучасної конституціоналістики; за ред. М. П. Орзіха. Київ: Юрінком Інтер, 2011. 272 с.
8. Савчин М. Забезпечення верховенства конституції у діяльності конституційної юстиції. *Вісник Конституційного Суду України*. 2013. № 3. С. 61-72.
9. Селиванов А.А., Стрижак А.А. Вопросы теории конституционного правосудия в Украине. Київ : Логос, 2010. 272 с.